Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب پیژندنه

دکتاب نوم :	ژوندی خاطري
	په تیرو نهو لسیزو کې دافغانستان تاریخ
لیکوال :	ډاکټر عبدالعلي ارغنداوي
خپرندوی:	بي بي سي د پښتو څانګه
همکاري:	دافغانستان له پاره د بي بي سي د تعلیمي
	دراموپروژه
دکمپیوترسمبالوونکي :	اجمل سنګریار او ایمل سنګریار
دپشتې انځور :	محمدحسن پاوند
دچاپ ځای :	پبلک آرټ پریس ،پېښور
لومړی چاپ	۱۹۹۷

ژوندی خاطري

۱۱ - د شاه محمود خان په صدارت کې ...	۸۸
۱۲ - د سردار محمد داؤد خان صدارت	۹۶
۱۳ - د سردار محمد داؤد خان صدارت او عمراني ...	۱۰۳
۱۴ - د سردار محمد داؤد خان استعفی	۱۱۱
شپږم څپرکی	
۱۵ - انتقالي دوره	۱۲۱
۱۶ - اساسی قانون	۱۲۹
۱۷ - داولسي جرګې انتخابات	۱۳۷
۱۸ - د خلق ډیموکراتیک ګوند	۱۴۵
۱۹ - اسلامي حرکتونه	۱۵۴
۲۰ کابل پوهنتون د سیاسی فعالیتونو ډګر	۱۶۳
۲۱ - آزاد مطبوعات او جریدې	۱۷۲
۲۲ - قومی جوړښت	۱۸۰
اووم څپرکی	
۲۳ - د داؤد خان کودتا او جمهوریت	۱۹۰
۲۴ - د جمهوریت دوره او مخالف حرکتونه	۱۹۸
۲۵ اقتصادی پالیسي او اصلاحات اراضی	۲۰۶
۲۶ - د هلمند اوبه او پروژه	۲۱۴
۲۷ - حزب انقلاب ملي او لویه جرګه	۲۲۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

۲۸- د پښتونستان مسئله	۲۳۱
۲۹- د افغانستان خارجي پاليسي	۲٤۱

اتم څپرکی

۳۰- د ثور کودتا او د داؤد خان سقوط	۲۵۱
۳۱- د خلق حکومت او خپل منځی اختلافونه	۲٦۰
۳۲- اصلاحات اراضی	۲٦۹
۳۳- د حکومت په مقابل کې مخالفتونه	۲۷۷
۳٤- د نور محمد تره کی سقوط	۲۸۵
۳۵- د حفیظ الله امین قدرت ته رسیدل	۲۹٤

نهم څپرکی

۳٦- پر افغانستان د روس یرغل	۳۰٤
۳۷- ولی روسانو پر افغانستان یرغل وکړ؟	۳۱۲
۳۸- د شوروی اتحاد د قواوو پر ضد پاڅون	۳۲۱
۳۹- داخلي مقاومت او په پاکستان کې...	۳۲۹
٤۰- په حکومت او ګوند کې اختلاف	۳۳۸
٤۱- د ژنیو لوزنامه	۳٤٦
٤۲- د تنې کودتا	۳۵٤
٤۳- د ملګرو ملتونو د سولې پروسې ناکامي	۳٦٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

سريزه

د افغانستان د شفاهي تاريخ پروژه په اول سر کې د بي بي سي د فارسي او پښتو څانګې ترمنځ يوه ګډه پروژه وه. داسې په نظر کې نيول شوي وو چې د راډيو له پاره يوه سلسله پروګرامونه جوړ شي او وروسته د کتاب په شکل چاپ شي. لومړنيو کسانو چې د دې پروژې نظر وړاندی کړ بي بي سي د ختيځی خپرونی پخوانی مرستيال مشر ډيويډ پيج، د پښتو څانګې پخوانی مشر ګوردن آدم، د فارسی څانګی مشر باقر معين او د فارسی څانګې بهروز آفاق تبريزی او د پښتو څانګی علی ارغنداوی وو.

څنګه چې په بي بي سي کې کليدی لوبغاړی همیشه تبديليږی، نورو ځايونو ته ځی، ورته بيل مسئوليتونه ورکړل شی او په داسې کارونو مشغول شی چې يو مخ جلاوی. وروسته پښتو څانګی فيصله وکړه چې دا پروژه يوازی پيل کړي. علي ارغنداوی افغانستان، پاکستان، هند او يورپ ته وليږل شو او د افغانستان په چارو کې يې د مهمو شخصيتونو سره مرکې وکړې. د امريکا په متحده ايالاتو او مسکو کې نورې مرکې د پښتو څانګې پخوانی مرستيال مشر نبی مصداق او د پښتو څانګې مقيمو همکارانو وکړې. د پروګرامونو په جوړولو او کره کتنه کې په

لومړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوځوخبری

افغانستان چې د آسیا په زړه کې پروت دی د پیړیو په اوږدوکې یې د منځني ختیځ او منځنۍ آسیا هیوادونه د هند د نیمې وچې سره نښلولي وو. دا هېواد چې د لویو لارو پر سر پروت و ورځخه د سوداګرۍ لارې تیرې شوې وې. د سوداګرۍ او ترانزیتي اهمیت تر څنګ افغانستان په ستراتیژیک لحاظ هم د هر مهم ډ نوځکه ورته د تاریخ په اوږدوکې د هند دروازې نوم ورکړل شوی و. د هند نیمې وچې ته د انګلیس تر ورتګ وړاندې ټول یرغلګر قوتونه د افغانستان د لویو درو او لارو څخه هندوستان ته ورغلي دي. د همدې اهمیت له کبله افغانستان د ګاونډیو هیوادونو او لویو طاقتونو د مداخلې ډګر و ګرځیده چې په نتیجه کې یې نا آرامي منځ ته راغله او کورنۍ جګړې پیل شوې.

د نولسمې پیړۍ په منځنیو لسیزو کې په افغانستان کې مرکزي حکومت یا د منځه تللی ډ او یا خو به ډېر کمزورې ډ او په ببلو بیلو سیمو کې به جلا جلا حکومتونه وو. نو دې حالت بهرنۍ مداخلې ته لاره هواره کړه او افغانستان د برتانوي امپراتورۍ او تزاري روسیې تر منځ د پیشقدمۍ ډګر و ګرځیده. دواړو امپراتوریو پر افغانستان جګړې تحمیل کړې او د دې هیواد خاوره یې د خپلو امپراتوریو برخه وګرځوله. د هند برتانوي حکومت د تزاري روسیې څخه په ویره کې ډ چې د افغانستان د لارې به پر هند برید وکړي. دغه ویره وه چې بالاخره د هند برتانوي حکومت فیصله وکړه چې د افغانستان خپلواکي برخې جلا کړي او د

دریم

ژوندی خاطري

ؤ. هغه څو ځله په پنجشیر کې د قومندان احمد شاه مسعود سره وکتل او د مجاهدینو سره یې لار جوړه کړه. په دې پروسه او د حکومت په انتقال کې د هغه رول د هر مهم ؤ نو ځکه ما د هره هڅه وکړه چې ورسره خبرې وکړم. وعده یې راکړه چې خبرو ته به تیار وي خو کله چې زه د جینوا څخه بنه لیرې هغه بنارته ورغلم چیرې چې د ژوند کاوه ځان یې تیر کړ او خبرو ته حاضر نشو.

په برتانیه کې د بل هر اروپایی هیواد په پرتله د خلق د دیموکراتیک گوند د وزیرانو شمیر د هر دی. په دې وزیرانو کې د مالیې پخوانی وزیر عبدالکریم میثاق هم شامل دی چې د خلق په دیموکراتیک گوند کې د سیاسي بیرو غړی پاتې شوی دی او اوس په لندن کې ژوند کوي. هغه په د هره خوښۍ حاضر شو چې د شفاهي تاریخ په پروگرام کې خبرې وکړي. ده د خلق د دیموکراتیک گوند پر تاریخ او نورو موضوعګانو خبرې وکړې چې ثبت شوو خبرو یې درې ساعتونه ونیول. ده په دې خبرو کې د حفیظ الله امین او نور محمد تره کی د هغه اختلاف خبرې وکړې چې په نتیجه کې یې نور محمد تره کی ووژل شو او حفیظ الله امین قدرت ته ورسید. د ده خبرې د سلیمان لایق په شان وی او په انتقادي توګه یې ټولو موضوعګانو ته ځواب ووایه.

د افغانستان د شاهی کورنۍ د غړو څخه سردار عزیز نعیم چې د پخواني پاچا محمد ظاهرشاه زوم او د محمد داؤد خان وراره دی په لندن کې اوسي. د جمهور رئیس محمد داؤد خان په وخت کې هغه په لندن کې د افغانستان د سفارت لومړی سکرتر ؤ خو کله چې د محمد داؤد خان حکومت د منځه ولاړ نو دی هم په برتانیه کې مهاجر شو. عزیز نعیم د لومړي سر څخه د یوه مورخ په صفت د افغانستان د

ژورلسم

يوځوخبرې

شفاهي تاريخ د پروګرام په پلان او غونډو کې ګډون کړی ؤ. دی د افغانستان په شاهي کورنۍ او جريانونو کې ښه فعال پاته شوی دی نو ځکه يې مرکې د پروګرام له پاره ښې په زړه پورې او دلچسپه وې او په ټول پروګرام کې ښې ګټورې ثابتې شوې.

بايد ووايم چې په نړۍ کې ډېرو افغانانو چې د افغانستان د چارو سره يې اړيکې درلودې د شفاهي تاريخ په پروګرام کې علاقه وښودله او مرکو ته حاضر شول. د ډېرو سره مخامخ خبرې او د ډېرو نورو سره تليفوني مرکې وشوې.

په پای کې بايدووايم چې د افغانستان د شفاهی تاريخ په مرکو کې د پښتو څانګې د پخواني مرستيال مشر نبی مصداق او په کابل، پيښور او مسکو کې د بي بي سي د پښتو څانګې دهمکارانو هريوه: مرحوم ميرويس جليل، حامد علمي، رحيم الله يوسفزي او داؤد جنبش همکارۍ د ستاينې وړ دي.

د پښتو څانګې د مشرۍ صفيه حليم هلې ځلې او مرسته د پوره يادونې وړ ده چې د دې په سپارښت د دې کتاب چاپ تر لاس لاندې ونيول شو. د پخوانۍ شوروی هيوادونو او جنوب غربي آسيا ته د بي بي سي د خپرونو د سيمه ايز مشر ډيويډ مورتون څخه مننه کيږي چې د کتاب د نشر له پاره يې مالي مرسته او نورې آسانتياوي برابرې کړې. د پښتو، فارسي او مرکزي آسيا د مجلې د مشر باقر معين توصيه چې د کتاب د شکل او چاپ په برخه کې يې کړې ده ډېر ارزښت لري. د پښتو ژبې د پياوړي ليکوال حبيب الله رفيع څخه مننه کيږي چې د دې کتاب متن يې صحيح کړی او چاپ ته برابر کړی دی.

په پای کې بايد ووايم چې په پيښور کې د بي بي سي د ښوونې او روزنې د

پنځلسم

ته دا احوال په همدغه ورځ رسېدلی وي. خو د څېړې څخه يې نه معلوميده چې د کومو ستونزو سره مخامخ دی.

په کابل کې حالات سم نه وو او لاره يې هم خوندي نه بنکاريده. د شفاهي تاريخ له پاره د پوهاندرباني خبرې ضروري وې نو ځکه مې فيصله وکړه چې بايد کابل ته ولاړ شم. د جلال آباد څخه د نورو مسافرو سره يو ځای په واړه سرويس موټر کې کابل ته ولاړم. تر دې وخت پورې لا سوځلی موټرونه او د سره پوځ تانکونه د سړک پر غاړه او د کابل په سيند د جلال آباد او کابل د لويی لاري په اوږدو کې ډېر ځايونه پراته وو.

د يوې خوا سړک خراب ؤ او د بلې خوا ورځې هم لنډې وې نو ځکه ما سپېښين قضا کابل ته ورسيدو. د کابل ښېره بدله وه هغه پخوانی کابل نه ؤ چې پنځلس کاله وړاندې ما ليدلی ؤ او د لويديځو هيوادونو توريستان او د ګاونډې پاکستان څخه به ورته سيلانيان راروان وو. اوس د کابل بازارونه خالی وو او يوازې د کابل د سيند پر غاړه لږه ګڼه ګوڼه وه. د خلکو ځيرې الوتې وې او د هر چا سره ويره وه چې جګړه ونه نښلي. ښه لوړ مازيګر بازارونه خالی وو. په لومړي سر کې ما فکر کاوه چې په کابل کې به ټول مهم خلک په اسانۍ سره وموندل شي او په لږ وخت کې به مرکې پوره شي. څه چې ما فکر کړی و هغسې ونه شول. کابل د بيروت په شان ويشلی ښارؤ او هغه خلک چې د شفاهي تاريخ د مرکو له پاره په کار وو په آساني سره نه پيدا کېدل.

د ډاکټر نجيب الله د حکومت ډېر غړي په کابل کې نه وو ځينې نور چې بيا په کابل کې وو خبرو ته حاضر نه وو. په کابل کې می د بي بي سي د مقيمو همکارانو

يوځوخبرې

هريوه مرحوم ميرويس جليل او حامد علمي په مرسته وکولای شول چې د ډېرو مشرانو سره مرکې وکړم خو يوازې د جمهور رئيس رباني سره ليدل گران کار ؤ. هغه په دغو ورځو کې د اهل حل وعقد د شورا له خوا جمهور رئيس تاکل شوی ؤ او کارونه يې ډېر وو. تر ډېرو هلو ځلو وروسته او د حامد علمی په مرسته مې وکولای شول چې د جمهوري رياست د دفتر څخه وخت واخلو.

بله ورځ سهار وختي د جمهوري رياست دروازې ته ورغلو او د جمهوري رياست محافظانو راته وويل چې د باندې انتظار وکړو. سخت سارې او د تورې څيلې تکنی يخ ؤ. زمور د طالع څخه په همدې سهار د جنرال عبدالرشيد دوستم د يوه قومندان اسد مار خور چې په بالاحصار کې يې قواوې پرتې وې او دحکومتی قواوو تر منځ د درنو وسلو جگړه پيل شوه. په دې وخت کې د جمهوري ارگ د دروازی د باندې ولاړيو چې هره لحظه د راکټونو او توپونو د گولیو د لگيدلو خطره وه. تر ډېر ځنډ وروسته اجازه راکړل شوه چې په جمهوري ارگ کې د ننه د لکشا ته ولاړ شو. په دې وخت کې مرمی يوې خوا بلې خواته تيريدلې. د جمهوري ارگ په انگړ کې يوه عسکر راته وويل چې په ناجوګانو کې مرمی نه ګورې چې لګيږي. د لاس په اشاره يې يوه کړو چې بايد د ديوال په بغل کې ولاړ شو. د جمهور رئيس په دفتر کې تر لږ وخت انتظار وروسته چې د درنو وسلو ډزې کيدلې راته وويل شول چې استاد رباني به مازيګر مصاحبې ته وخت ولري.

په همدې مازيګر چې د جمهور رئيس ويانډ عزيز مراد راسره ؤ په دلکشا مانی کې يې جمهور رئيس رباني ته وروستم. که څه هم هغه وزګارنه ؤ ولې د ژوندیو خاطرو په پروګرام کې يې ډېره علاقه وښودله او د خپلو خبرو او مصاحبې په ترڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوځوخبرې

چې د هغوی پروپاګنډ ورته ډېر نقصان ورساوه.

په غربي هیوادونو او یورپ کې هم د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په شمول د پخوانیو حکومتونو چارواکي او هغه کسان اوسي چې د افغانستان په چارو کې یې فعاله ونډه اخیستې ده. د پخواني پاچا او د هغه د زوم سردار عبدالولي سره څو ځله خبرې وشوې چې په یوه مناسب وخت کې د خپلو تجربو په هکله خبرې وکړي. تر ډېر ځنډ وروسته د پښتو ټولنې نبي مصداق روم ته ورغلی سردار عبدالولی خو خبرو ته هېڅ حاضر نشو ولې پخواني پاچا د ژوندیو خاطرو د پروګرام له پاره خبرې وکړي، خو د هغه خبرې څنګه چې زمونږ غوښتنه وه هغومره اوږدې او هراړخیزه نه وې. خو بیا هم په پروګرام کې ډېرې ارزښتناکې تمامې شوې چې وروسته په فارسي کې هم ورځخه کار واخیستل شو.

د ثور د کودتا او د حفیظ الله امین د مرګ په هکله ډول ډول راپورونه ورکړل شوي دي، خو کله چې زه په آلمان کې د مصاحبو په کار لګیاوم خبرشوم چې د پخواني جمهور رئیس حفیظ الله امین میرمن آلمان ته راغلې ده. سمدستي مې لاري چاري ولټولې چې ورسره د شفاهي تاریخ د پروګرام له پاره مرکه وکړم. د امنیتي ملحوظاتو له کبله ورسره لیدل ګران وو خو د هغې د یوه نژدې دوست د اطلاعاتو او کلتور د وزارت د پخواني معین علي ګل پیوند په مرسته مې وکولای شول چې ورسره مصاحبه وکړم. په مصاحبه کې میرمن امین د هغې ورځې خبرې وکړې چې ۱۹۷۸ کال د ثور د میاشتې پر شپږمه نیټه د نور محمد تره کی او ببرک کارمل تر بندي کیدلو وروسته حفیظ الله امین پوځیانو ته د یرغل امر ورکړ. دې د هغې شپې خبرې هم وکړې چې د حفیظ الله امین د درې میاشتنۍ جمهوري

یوولسم

يوڅوخبرې

يې په لاس کې وو. سید قاسم رشتیا په خپله تر نیمه پیړۍ دېر وخت افغانستان ته خدمت کړی دی. ده په مطبوعاتو کې په دېر ځوان سن کار پیل کړ چې وروسته بیا د مطبوعاتو وزارت ته هم ورسید. رشتیا صاحب په جینوا کې ژوند کوي او اوس هم په تحقیق لګیا دی. د افغانستان د شفاهی تاریخ پر ټوله دوره د هغه مرکه او خبرې مستندې او د خپلو ستر ګو لیدلی حال ؤ. ده ته دامیر حبیب الله خان دوخت څخه تر همدا اوسه پورې هر څه وریاد وو. همدا دلیل ؤ چې ورسره خبرې دومره اوږدې شوې چې ساعتونه یې ونیول. د هلمند پروژه داسې یوه موضوع ده چې دېر افغانان ورکې معلومات نه لري او ځینې نورو ته بیا ښه واضح نه ده. رشتیا صاحب ټوله پروژه تشریح کړه او ویې ویل چې دا یوه کامیابه او ګټوره پروژه وه. د هغه په مرسته مې وکولای شول چې د اعلیحضرت امان الله د زوی سردار احسان الله خان سره وګورم چې په جینوا کې ژوند کوي. ده د خپل پلار ټولې خاطرې را یادې کړې او په سویس کې یې د یوه غره نوم واخیستی او ویې ویل هر کله چې به مورد د خپل پلار سره یو ځای سویس ته راغلو ده به ویل چې د دغه غره او کابل ارتفاع یو شان ده. ده همدا ډول د دوهمې نړیوالې جګړې د پښتنو بندیانو خبرې وکړې چې د برطانوي پوځ څخه آلمانیانو په مدیترانه کې نیولي وو او په ایتالیه کې د جګړې بندیان وو چې اعلیحضرت امان الله خان به هره اونۍ یو څو تنه خپل کورته را دعوتول او د وطن خبرې به یې ورسره کولې. سردار احسان الله خان د افغانستان د تاریخ سره ډېره مینه درلوده او ویل یې چې د خپل پلار ژوند لیک او د افغانستان تاریخ لیکی.

د ډاکټر نجیب الله دبهرنیو چارو وزیر عبدالوکیل هم په سویس کې ؤ. هغه د ملګرو ملتونو د سولې په پروسه کې چې واک مجاهدینو ته انتقال کړي ډېر فعال

د یارلسم

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱
د امیر حبیب الله خان حکومت

د افغانستان لرغونی هیواد چې په زرونو کلو نه زوړ تاریخ لري وربانديې د نورو تر څنګ د مغولو، انګلیس او روس تاړاکونه تیر شوي دي باید هیر نه کړو چې افغانانو په ډیره مېړانه او تلفاتو د خپل هیواد څخه دفاع کړې، یر غلګر او د نورو لاس پوځي یې مجبور کړي دي چې افغانستان خوشی او د قدرت څخه لاس واخلي. خو دا خبره د یادونې وړ ده چې په همدې حالاتو کې د بشري تلفاتو تر څنګ پر افغانستان داسې معاهدې تحمیل شوی دي چې په نتیجه کې یې افغانستان ځینی برخی دلاسه ورکړې دي. د دا ډول لوزنامو ښه مثال د ډیورنډ معاهده ده چې د امیر عبدالرحمن خان او برتانوي امپراتورۍ تر منځ لاس لیک شوه. د امیر عبدالرحمن خان تر مرګ وروسته د هغه زوی سردار حبیب الله خان پاچا شو. سید شمس الدین مجروح ته چې هغه وختونه وریاد دي وایي چې په هغه وخت کې پوره امن او آرامي وه:

د امیر شهید په وخت کې په افغانستان کې استقرار او آرامي ډېره وده، امنیت ؤ. دا امنیت او استقرار د امیر عبدالرحمن خان (د ده د پلار) د عملیاتو برکت ؤ چې هغه په افغانستان کې یوه شدیده او قوي دیکتاتوري تېره کړې وه چې هر څه یې مثلاً په اصطلاح فیوډال قدرتونه ورته وایې دا خانان او ملکان په افغانستان کې او دا مدعیان د قدرت دا یې ټول د منځه وړي وو. یو مرکزي حکومت جوړ شوی ؤ چې ډیر قوي ؤ. د هغوی په برکت باندی د امیر حبیب الله خان په دوره کې آرامي وه او وچلیدی یو څه موده. البته دا د داخلي اصلاحاتو په لحاظ چندان څه شی نه ؤ یوازې د حبیبیې مکتب هغه جوړ کی هغه هم قابل د تذکر دی ښه کار ؤ او بعضې سړکونه جوړ شول، په افغانستان کې ځینې فابریکې لکه د برق او بعضې نورې فابریکې جوړې شوې. عسکري کډه څه هم د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې منځ ته راغلې وه خو ده تقویه ورکړه. دا کارونه کیدل خو مملکت د ترقی خوا ته بیول او واقعاً یو صنعتی انقلاب په ملک کې راوستل داسې کار موجود نه ؤ.

ولې نور حرکتونه موجود وو چې برتانوي هند ته یې اندیښنه پیدا کړې وه چې د ډیورنډ معاهده به افغانان ونه منې. افغان مؤرخ پوهاند حسن کاکړ وایي چې په ۱۹۰۵ عیسوي کال کې کابل ته د لویس ډبلیو دین سفر د همدې اندیښنې له کبله شوی و:

د ډیورنډ کرښه چې په ۱۸۹۳ کال کې پر امیر باندې تپل شوې وه دا دوی داسې بلله چې د غه معاهده د شخص امیر عبدالرحمن خان سره امضا

شوې ده چې اوس مړ شوی دی. د ده وارثان امیر حبیب الله خان او نور به دغه معاهده ونه منې او له دې امله به د برتانوي هند له پاره په سرحدي سیمو کې په قبایلو کې مشکلات خلق کړي. نو په داسې حال کې چې هغوی د روسیې څخه کاملاً مطمئن نه وو او په دغو سیمو کې یې ډیر عملیات وکړه غوښتل یې چې خپل نفوذ قایم کړي. دوی غوښتل چې پر امیر باندی فشار راوړي یعنی دغه معاهده دوی تثبیت کړي او هغه څه قرارداد ونه چې امیر عبدالرحمن خان د انګلیسانو سره کړي دي هغه ومنې او په دې معنی اوس چې عبدالرحمن خان نه ؤ نو دوی فکر کاوه په افغانستان کې چې هلته یوه ډیره لویه پارتی پیدا شوې وه چې هغوی خارجي خپلواکي هم غوښته او د انګلیسانو دغه تسلط ته یې بیخي خاتمه ورکوله هغه ډیره قوي وه. په هغه کې شخص نصر الله خان او عین الدوله امان الله خان چې د امیر حبیب الله خان زوی ؤ شامل وو هغوی د دې نه مطمئن نه وو نو غوښتل یې چې کابل ته راشي او امیر په دې متقاعد کړي چې دغه شرایط او دغه قراردادونه د پخوا په څېر، د امیر عبدالرحمن په څېر ومنې. د هم دغو ملاحظو له امله وو چې ډین یې کابل ته واستاوه او غوښتل یې چې هغه نور شیان هم پر امیر باندې تحمیل کړي مګر امیر په دې باندې ټینګار کاوه چې هغه معاهدې چې د ده د پلار سره شوې دي د پخوا په شان قابل د اعتبار دي او د نورو معاهدو ضرورت نشته او هغوی په دې باندې قانع شول او سفرته یې بیرته خاتمه ورکړه.

که څه هم د ډین په معاهده کې پخوانی موافقې ومنل شوې ولې په قبایلي

سیمو کې دبرتانوي هند ستونزې هم هغه شان پاته شوې او د نورو سره یو ځای د چکنوور ملا صاحب هم خپل فعالیتونه جاري وساتل. سناتور غلام نبي چکنووري چې د چکنوور د ملا صاحب زوی دی وایي چې د ده پلار غزاوې جاري ساتلې وې:

د چکنوور ملا صاحب هم دا غزاوی جاري ساتلې وی. نو هغه، وخت په وخت باندې د انګریزانو سره جهادونه کړي دي. قومي او اولسي لښکرې به یې جمع کولې او دا روحیه به یې هم په خلکو کې ژوندۍ ساتله او عملاً به یې غزاوې کولې. د انګریزانو سره هغه د مومندو په ساحه کې، د ډیرۍ، شوقدر، سبحان خوړ او کړپې په حدودو کې متعددې غزا ګانې کړې دي په مختلفو تاریخونو کې په ۱۳۱۲هـ ش کې چې د ده سره خپل پیروان وو او د هډې صاحب سره یې یو ځای په غزا کې برخه اخیستې ده. په هم هغه وختونو کې وخت په وخت باندی قومي شاعرانو چار بیتی ویلې دي چې یوه دا ده:

د چکنوور ملا اختیار وکه د غزا نیت یې په تلوار وکه
کور په کور وګرزید مهمند باندې ویل راځئ غزا وکو په خوند باندې
مهمند وو او اړو اتفاق وکو هر سړی دا رنګه طلاق وکو
زمور په دغه بسم الله شه د خدای رحمت په دی ملا شه

که د یوې خوا د قبایلي او نورو افغانانو مبارزې د انګریزانو پر ضد جاري وې د بلې خوا په کابل کې هم د امیر حبیب الله خان پر ضد د مشروطه خواهانو فعالیت روان ؤ. د مشروطه خواهانو مشر مولوي محمد سرور واصف و چې د عزیز الله واصفي اکاؤ او دی وایي چې د هغوی هدف شاهي مشروطه ؤ:

مولوي محمد سرور خان واصف د مشروطه خواهانو د حزب رئیس ؤ.

او هغه یو حزب ؤ چې مطابق د اسلامي قوانینو سره وپادشاد ته یې ځینې شروط ایښی وو چې پاچا به د خدای تعالی د اوامرو پابندي کوي او د ملت په شورا به کار کوي او دی به په مشروطه شکل باندې نظام چلوي. نو په هغه وخت کې یې مولوي محمد سرور خان واصف چې وادده یې لانه ؤ کړی په توپ کې الوزاوه نو ده پر توپ باندی یو شعر ولیکئ:

ترک مال و ترک جان و ترک سر در ره مشروطه اول منزل است

(د مال، ځان او سر څخه تیریدل د مشروطیت په لاره کې لومړی منزل دی).

همدا وخت ؤ چې لومړی نړیواله جګړه ولګیدله چې ورکی برتانیه هم شامله وه. د هند وایسرای امیر حبیب الله خان ته په یوه لیک کې د دې جګړې اطلاع ورکړه او ورځخه یې وغوښتل چې بیطرفه پاته شی:

اعلیحضرتا! زه غواړم چې تاسې ته اطلاع درکړم چې په یورپ کې جګړه ده، اتریش او هنګری د سربستان په مقابل کې جګړه اعلان کړې ده او جرمني هم د روس او فرانسې سره دښمني پیل کړې ده ځنګه چې د فرانسې او برتانیې ګټې یو د بله ټرلې دي نو د برتانیې او المان تر منځ هم دښمني پیل شوې ده. د دې دټرون له مخې تاسې منلې ده چې په خارجي اړیکو کې به د برتانیې توصیه منئ نو ځکه زه اوس تاسې ته توصیه کوم چې په دې جګړه کې بیطرفه پاتې شئ!

ترکیه چې هم په جګړه کې داخل وه د هغه هیواد سلطان امیر حبیب الله

خان ته بلنه ورکړه چې په جګړه کې داخل شي او په خاصه بیا پښتانه قبایل تشویق کړي چې د برتانوي هند پر ضد راپورته شي. امیر د ترکیې د سلطان لیک ته څرګند جواب ورنکړ ولې د برتانوي هند وایسرای ته یې ولیکل چې ترهغه وخته چې افغانستان په سوله او امنیت کې وي نو زه به هم د برتانیې سره د شوو لوزنامو درناوی وکړم، که څه هم امیر حبیب الله خان بیطرفه پاته شو ولی د محمود طرزي په شان نور افغانان د انګریز انو خلاف وو. افغان مؤرخ سید قاسم رشتیا ته چې امیر حبیب الله خان وریاد دی وایي چې دا بیطرفي د افغانانو په ګټه وه:

تولو افغانانو غوښتل چې انګریزان لیرې شي، انګریزان ورک شي او انګریزان شکست وخوري، ما تې وخوري نو د دې له پاره ګویا دوی طرفداران د دې وو چې افغانستان د ترکانو او جرمنانو سره موافقه وکړي. هغه ګروپ چې د دې مخالف ؤ هغوی غوښتل چې بیطرفي وساتي هغوی لږ وو لاکن په عمل کې د هغوی موقف د افغانستان په ګټه ثابت شو. یعنی محمود طرزي او سراج الاخبار د انګریزانو سره مخالف وو او انګریزانو هم تجویز وکړی چې دا اخبار په سرحد کې بند شي دا د دې له پاره وو ځکه چې د هندوستان خلک یې راپورته کول. نو د دې جهته دا ویلای شو چې سراج الاخبار په دې حصه کې ډیر رول درلود چې خلک د جرمنانو او ترکانو طرفداره کړي لاکن حکومت ځان په هغه سیاست چې تاکلی یې ؤ په هغه سیاست ټینګار وکړ. نو په اخر کې ګویا هغه سیاست موفق شو. جرمنانو شکست وخوړی او افغانستان دغسې سلامت پاته شو.

د همدا ډول مخالفتونو په ترڅ کې امیر حبیب الله خان د لغمان په کله گوش کې ووژل شو سید شمس الدین مجروح ته چې دا وختونه وریاد دي وایي چې په څرگنده سره دا یو سیاسي قتل ؤ:

د امیر شهید مرگ یقیناً یو سیاسي مرگ ؤ هغه پلان شوی مرگ ؤ. امیر شهید د عمومي جنگ په وخت کې افغانستان د جنگ څخه بیرون وساته بعضی خلکو خصوصاً زلمو او منورینو غوښتل چې افغانستان باید په جنگ کې شامل شي، افغانستان باید د انگریزانو څخه خپل استقلال واخلي. افواهات دي ترکومه حده پورې صحیح ده او یا نه ده داسې وایي چې امان الله خان د امیر حبیب الله خان د زوی په حیث او یا مثلاً د شهزاده په حیث دی پکې شامل ؤ. سردار محمد نادرخان چې سپه سالار ؤ او محمود بیگ طرزي او خود سردار نصرالله خان نایب السلطنة چې د صدر اعظم په حیث یې کار کاوه او تقریباً د افغانستان ټول کارونه د هغه په لاس کې وو د خپل ورور په وخت کې. وایي چې دا په دې توطئه کې شریک وو دوی غوښتل چې یو جنگ وشي او استقلال د افغانستان لاس ته راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم څپرکی

١١

(c) beaubeo.com. The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲

امیر امان الله او خپلواک افغانستان

د سردار نصرالله خان لنډه دوره

د امیر امان الله واکداري او

د استقلال جګړه

د امیر حبیب الله خان تر مرګ وروسته سمدستی په هغه ورځ په جلال آباد کې غونډه جوړه شوه. عزیز نعیم چې د افغانستان د شاهي کورنۍ غړی دی د دې غونډې له یوه برخه وال سره خبرې کړې دي او وایي:

سلطان احمد خان شیرزوی چې ډیر وخت د افغانستان وزیر خارجه ؤ او د دې ورځې مشاهد او واقعات یې په خپلو ستر ګو لیدلي دي ماته په خپله

دا قصه کړې ده چې د امیر حبیب الله خان تر شهادت وروسته د دربار خلک د جلال آباد په شاهي باغ کې را ټول شوي وو. سردار نصرالله خان نایب السلطنة او سردار عنایت الله خان معین السلطنة هم حاضر وو چې ناڅاپه خبر راورسیدی چې د امیر حبیب الله خان جنازه د درونتی د پله څخه را تیره شوه. په دې مجلس کې دا موضوع مطرح شوه چې د اسلام په اساس باید د پاچا د ټبخولو د مخه نوی پاچا وټاکل شي سلطان احمد خان وویل چې هغه او نورو تعلیم یافته ځوانانو غوښتل چې سردار عنایت الله خان پاچا شي ځکه چې هغه وزیر معارف او د عصري نظر خاوند ؤ ولې شاغاسي علي احمد خان چې وزیر داخله ؤ د نایب السلطنة لاس یې مچ کړی او ویې ویل چې زه تاسی د پاچا په توګه منم او تر هغه وروسته ټولو د هغه په پیروی د سردار نصرالله خان بیعت وکړی.

په دې وخت کې سردار امان الله خان چې ترمعین السلطنة سردار عنایت الله خان کشر ؤ په کابل کې پاته او د چارو مسئول ؤ. هغه امیر نصرالله خان ونه مانه او په خپله یې خپل ځان پاچا وباله. دا چې هغه څنګه وکولای شول چې د امیر نصر الله څخه چې شهزاده ګان او روحانیون یې ملګری وو واک ترلاسه کې پوهاند حسن کاکړ وایي چې هغه لا پخوا کار کړی ؤ:

مخکې له مخکې ده کار کړی ؤ هم دغه ؤ چې په مجردد دې چې دا خبر ده ته ورسیدی دا اعلان یې وکړی چې یو دا چې د خپل پلار قاتل به وژني او بل دا چې خارجي استقلال به اخلي چې انګریزانو د ده د نیکه امیر عبدالرحمن په وخت کې تصرف کړی ؤ هغه به اخلي او په عین حال کې یې

د دي مقصد د عملي کولو له پاره عساکرو ته شپږ روپۍ اضافه معاش ورکړی. یعني د څورلسو روپیو څخه شلو روپیو ته ورسیدی چې بیا وروسته یې ورته کم کئ هم دغه شیان وو چې د فعتاً د ده محبوبیت په کابل کې ډېر شو او لا هم د پخوا څخه زیات شو او امیر نصرالله خان چې په جلال آباد کې ؤ د ده په مقابل کې مقاومت ونه کړ اویله دا چې امیر نصرالله خان اساساً د قتل و قتال او د وژنې طرفدار نه ؤ او غوښتل یې چې د امیر حبیب الله تر قتل وروسته دغه قتل وقتال ونه اوسي ده زرځان تسلیم کړاوکه نه مقاومت یې کولای شو.

مقاومت ونه شو، سردار امان الله خان د امیر نصرالله خان تر استعفی وروسته په ټول افغانستان کې ومنل شو او د کابل د عیدګاه په جامع جومات کې د پاچا په توګه اعلان شو او د شور بازار د حضرت لخوا چې په شاه آغا مشهور ؤ بګړی ور وتړل شوه. په همدې سره د هغه موقف نور هم مضبوط شو او سمدستي یې د هغو کسانو محاکمه پیل کړه چې ورباندې د امیر حبیب الله خان د قتل شک ؤ. سردار نصر الله خان هم په لاس درلودلو ملامت وګنل شو او ورباندې د ټول عمر د بند سزا وخیژول شوه. ډګرمن شاه علی رضا د قاتل په توګه اعلان او په اعدام محکوم شو. نادر خان او د هغه ورونه چې لږ وخت تر توقیف لاندې وو ورته په عزت یو ځل بیا وکتل شوه او مقامونه ورکړل شول. د بیعت تر لاسه کولو وروسته امیر امان الله خان د هند وایسرای ته د امیر حبیب الله خان د شهادت او د هغه د واک اخیستلو په هکله یو لیک ورولیږئ:

تر احترام وروسته غواړم چې تاسی د برتانوي حکومت د هند وایسرای

ته په ډیره خواښینی سره اطلاع در کړم چې زما پلار اعلیحضرت سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان په غیر قانوني او غیر عادلانه توګه په لغمان کې په ۱۳۳۷ هـ ق کال کې د جمادی الاول په اتلسمه نیټه ووژل شو. زما اکا سردار نصرالله خان چې ناحقه په جلال آباد کې وا ک غصب کړی ؤ او ځان یې امیر اعلان کړی ؤ اوس یې ماته بیعت کړی دی او د تخت څخه لیرې شوی دی. سردار عنایت الله، سردار حیات الله او د شاهي کورنۍ نورو غړو چې سردار نصرالله خان ته یې بیعت کړی ؤ هغه یې غیر قانوني وباله او اوس یې ماته بیعت را کړ او زه یې د امیر او پاچا په توګه ومنلم.

که څه هم دبرطانوي هند و ایسرای سمدستي جواب ورنکړ ولی څه وخت وروسته یې چې د لندن سره سلا او مشوره کړې وه د امیر د لیک جواب ورولیږئ:

تر احترام وروسته. ستاسی لیک راورسیدئ، ستاسی د پلار سراج الملة او الدین اعلیحضرت حبیب الله خان د بې وخته مړینې په خبر ډیر پریشانه شوم. برتانوي حکومت چې د افغانستان سره د پخوانۍ دوستۍ له کبله یو ځای ؤ اوس په یوه ګډ غم کې ورسره شریک دی. ستاسې څخه مننه کوم چې ماته مو اطلاع راکړه چې تاسې د کابل د خلکو لخوا په پاچهي منل شوي یاست او سردار نصرالله خان وا ک پریښې او ستاسې ورونو بیعت درکړی دی.

ویل کیږي چې روحانیون او ځینې نور کسان چې د سردار نصرالله خان ملګري وو ناراضه شول او ځینې بیا وایي چې هم دا دلیل ؤ چې اعلیحضرت امان

الله خان سمدستي د استقلال اعلان وکړ تر څو د خلکو ملاتړ ترلاسه کړي، خو افغان مؤرخ سید قاسم رشتیا د دې خبرې سره موافقه نه لري:

دا یوازې د دوی پروپاګنډ دی او چندان معنی نلری امان الله خان خپل د سرداری په وخت کې د خلکو سره ډیر تماسونه درلودل او افکار یې هم دې خواته متوجه وو او د انګریزانو قوت دوی ته معلوم و ولاکن بیا هم د ده مشاورانو د دې معلومات درلودل چې په دې وخت کې انګریزان تر ټولو وختو ضعیفه وو ځکه چې د جنګ څخه خلاص شوي وو او د خلکو اعصاب ګویا د سولی خواته متوجه وو او عسکر رخصت شوي وو او په هندوستان کې ډیر عسکر موجود نه وو عسکر ټول په اروپا کې وو. ګویا دا یو حساب شوی پلان ؤ او لاکن بیا ډیر یو شجاعانه حرکت ؤ.

دا حرکت لومړی په تورخم او لنډي کوتل کې پیل شو علاقه دار عبدالودود خان چې د شینوارو اوسیدونکی دی دا وخت وریاد دی :

داسی مې یاد دي چې قسم مې دې نه وي چې لنډي کوتل ته راورسیدل انګریزان په لنډي کوتل پریوتل، د کونړ څخه مسریا جان پاچا دی خدای وبخښی ماهلته ورسره سبق وایه، چکنوور کی د چکنوور ملا صاحب مبارک، په مهمند وکی ماصل خان نومیده مشر ؤ د ټولو مهمندو ،دوی به راسپاره شول د انګریزانو سره به جنګیدل په لنډي کوتل کې.

د انګریزانو د احضاراتو سره یو ځای په ټول افغانستان کې سفر بري اعلان شوه. سپه سالار صالح محمد خان مشرقي، سردار عبدالقدوس خان کندهار او سپه سالار محمد نادر خان جنوبي ته ولیږل شول تر څو د برتانوي فوځ مقابله وکړي. په

جنوبي کې د سپه سالار محمد نادر خان او د هغه د ورونو په مشرتوب افغانانو انګلیسي پوځونه مجبور کړل چې تل او وانه خوشي کړي او په دې سیمه کې افغانانو ته پوره بریالیتوب ترلاسه شو. په کندهار کې هم د انګلیسي فوځونو مخه ونیوله شوه. په ننګرهار کې د جنرال صالح محمد خان په مشرتوب د هغه فوځ ونه کولای شول چې د برتانیې د هوایي قوې سره مقابله وکړي. سناتور غلام نبی چکنووري وایي چې نظامي شیرازه خوره شوې وه ولې اولسي مقاومت جاري ؤ:

نو هغه نظامی شیرازه خوره شوه بیا د چکنوور ملا صاحب او نور د هغه وخت مشران د قومونو او علما او روحانیون د ټول ننګرهار دا راجمع شول مګر چون دلته دا مهمند دره کې جنګ ؤ او د چکنوور د ملا صاحب ځای ؤ او دلته د ده اثر او رسوخ هم ډیر ؤ او بل په غزا ګانو کې د ده شهرت زیات ؤ نو ده خطونه ولیږل او د قومونو او د سرحدونو دا خلک را جمع شول. انګریزانو پیش قدمي وکړه پر تورخم باندې وا وښتل او ډکه یې ونیوله. په دغه وخت کې د چکنوور ملا صاحب په خپله باندې د تورخم په سپینه څوکه کې چې د ده خپله مورچه وه د خپلو غازیانو سره یو ځای هلته ؤ. مګر چون انګریزانو پیش قدمي وکړه نو هغه عقب نشیني وکړه او د هزار نو په کلي کې چې د ډکې نه په څو میله فاصله کې غرب ته پروت دی هلته یې دېره ونیوله او هلته یې یله جاري خلک را غونډ کړل نو د غلته هم یو شاعر وایي:

چې ملا صاحب ورته دېره ونیوله په هزارنو کی یې ښکاره ونیوله

عـــمر مـــا صل ورسره مل ؤ انـــگریز د دوی د لاســـه دل ؤ

په کونړ او چترال کې د میرزمان خان په مشرتوب افغانانو وکولای شول چې په برتانوي هند کې ځینې سیمې تر لاسه کړي چې تر ډیره وخته یې ساتلې وې. هاشم زماني چې د میرزمان خان زوی دی وایي چې دا هېره شوې د جهاد څلورمه جبهه وه:

د کونړ مجاهدینو او غازیانو د اسمار او نارۍ د لارې پرانګریزي تأسیساتو سختې حملې وکړې او د یو سلو اته ویشتو شهیدانو په ورکولو سره یې د آرنوی، لمبرټ او ګډ درې مهمې سیمې تر لاسه کړې او د چترال په سیمه کې یې داسې پرمختګ شروع کړ چې چترال یې محاصره کړ. دا جبهه که څه هم مؤرخینو هېره کړې ده. خو د صالح محمد خان په مشرۍ د خیبر د لوی محاذ ناکامي یې تلافي کړې ده.

څنګه چې په کونړ او پکتیا کې د افغانانو فشار جاري ؤ برتانوي الوتکو کابل بمباري کړ. سید قاسم رشتیا ته دا بمباري وریاده ده:

طیارې ډیرې کنبته راغلې یوازې د ارګ پر اطراف چې اوس د کابل هوټل دی دلته ګدامونه وو او طویلې وې او اسان وو. پر هغوی باندې یې څو بمونه واچول. په دغه وخت کې چې طیارې د چهلستون څخه تیریدې، زمونږ کور په چهلستون کې ؤ او دلته شپږ بجې د سهار وې او یو وار زما مور وه او کـه بل څوک پیـدا شوه په غـیږ کې یې ونیـولم او تاخـانې ته یې کښته کړم. ما ویل څه شی دي؟ څه خبره ده ؟دوی ویل جهاز هوایي. هر څه چې یې وکتل جهاز هوایي معلوم نشو لاکن تمامه ورځ ګویا مونږ بیریدلو

چې د لته بيا جهاز هوايي راځي او پرمور باندی بمونه اچوي.

ځينې باور لري چې افغانستان د برتانوي الوتکو فشار او برتانوي هند بيا د خپلو ستراتيژيکو سياسي او اقتصادي ارتياو له کبله مجبور شول چې اور بند ومني او د لوزنامو په ترڅ کې د افغانستان استقلال ومنل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳

د امیر امان الله خان ریفورمونه او د یورپ سفر

د افغانستان په معاصر تاریخ کې امیر امان الله خان لومړی پاچا ؤ چې ریفورمونه یې پیل کړل. ولی دهغه ریفورمونه د ځینو عواملو له کبله د مخالفت او ناکامۍ سره مخامخ شول. سید شمس الدین مجروح وایي چې په لومړي سر کې مخالفت نه و:

په ابتدا کې خو د امان لله خان د ریفورمونو سره مخالفت نه ؤ.

مخصوصاً امان الله خان چې اعلان د استقلال وکړ، دی ډیر محبوب او مقبول شخصیت ؤ په افغانستان کې. عوامو د افغانستان ده ته واقعاً په ډېره درنه ستر ګه کتل. امان الله خان په افغانستان کې نور ډیر اصلاحات راوستل ډیر مشهور واقع شول. په افغانستان کې عصري مکتب یوازې

حبيبيه چې ما مخکې ورته اشاره وکړه جوړه وه. ده ابتدايي معارف اجباري کړاو په ټول افغانستان کې په کلو کې په قصباتو کې په بناروتو کې په اطرافو کې په ولايتو په هر ځای کې عصري مکتبونه بيرته شول.

د دې عصري مکتبونو په لړ کې د کندهار په شالمار بنوونځی کې هم د تلګراف مکتب پرانيستل شو. مدير جيلانی خان الکوزی چې د تيلګراف د بنوونځی زده کوونکی ؤ، د امير امان الله خان سره ليدلي دي:

اعليحضرت امان الله خان چې کندهار ته تشريف راوړی مورږ په هغه وخت کې په مکتب تيلګراف کې وو مورږ لس کسه وو چې د مکتب څخه يې ورکړي وو تيلګراف ته. چې د تيلګراف فن مورږ زده کړو. نو زمورږ دوه معلمان وو هغوی مورږ ته د تيلګراف فن راښووی. اعليحضرت امان الله خان چې راغی کندهار ته د شالمار په مکتب کې يې زمورږ څخه امتحان واخيستی نيمی يې کړو زمورږ ټولګی يې پر دوو برخو وويشه يوه ډله يې يوې خوا او بله ډله يې بلې خواته کښينولو يو سيم يې کش کړی هلته ماشين ټرلی ؤ چې دا ټکهاری د ماشين کيدئ نو يو مضمون يې نوشته کړی هغه مورږ مخابره کوی. هغه چې مورږ مخابره کړی هغه بلې خوا هغه ونيوئ. هغه چې يی وليدئ، بيا يې دلته دغه متن وليدی. هغه صحيح ؤ. نو مورږ ته يې انعام را کړ لس کسو ته د سړي پر سر دری دری سوه کابلی چې دا په هغه وخت خورا ډيرې پيسې وې او زمورږ معلم ته يې زر کابلی ورکړې.

د بنوونځيو تر څنګ دولتي چارو ته هم توجه اړول شوی وه. سيد شمس

الدین مجروح وایي چې تر دې د مخه دولتي تشکیلات نه وو موجود :

تشکیلات دولتي منځ ته راغله مخکې دا تشکیلات نه وو. په منظم او عصري صورت باندې وزارتونه پیدا شول. تقسیم کار وشو. تقسیم عمل وشو. په افغانستان کې مثلاً حساب و کتاب مثلا په افغانستان کې د اول ځل له پاره بودجه جوړه شوه. بل ښځو ته تعلیم ورکړل شو، یا سهم ورکړل شو، مثلاً ښځې د حجاب څخه راووتې. د ده په پروګرام کې خدمات عسکري اجباري شول د افغانستان په تبعهؤ باندې. د نفوسو په لحاظ باندې، په هغه وخت کې خلکو ورته هشت نفري ویل.

د اداري چارو تر څنګ د افغانستان تاریخي عنعناتو او لویې جرګې ته هم پوره توجه شوې وه. عزیزالله واصفي چې د جمهور رئیس داؤد خان په وخت کې د لویې جرګې مشرؤ وایي چې د اعلیحضرت امان الله خان په لویه جرګه کې پوره آزادي موجوده وه:

تاسې ګورئ چې په هغه جرګه کې په نام د مولوی عبدالحمید پنجشیري په خپله د اعلیحضرت امان الله سره مواجه دی په عین لویه جرګه کې چې دی سوالونه کوي او اعلیحضرت امان الله خان د هغه ځوابونه وایي. په دې کې هیڅ شک نشته چې دا علیحضرت امان الله خان په دوره کې یوه مدني دوره شروع شوه او علماؤ د هغه وخت چې هغه ډیر محافظه کار شخصیتونه وو او باید هم وای او تر اوسه همدغسې ده. دا توافق په مابین کې دیوې مترقي او مودرنې ډلې او د یوې محافظه کارې ډلې ډیر مشکل په نظر بریښي اوس هم او په آینده کې هم داسې نه چې

تنها په افغانستان کې بلکه په ټول جهان کې د مدنیت او محافظه کاری په منځ کې یو ډېر عظیم تفاوت موجود وي. نو دا ابتداء د اعلیحضرت امان الله خان په وخت کې شروع شوه ځکه ده په آني وخت کې غوښتل چې افغانستان د مدنیت وشاهراه ته د اروپاییانو په پیروی باندې مخ ته بوزي تاسې معیار د ډیمرکراسی او لویې جرګې د افغانستان د هغه څخه فهمولای شئ او دا نه وایم چې آیا په دې جرګه کې مولوي صاحب عبدالحمید پنجشیري حق په جانب ؤ او که امان الله خان دا د قضاوت خبره ده. مګر تاسې کولای شئ چې یو روش د پاچا په لویه جرګه کې د یوه ملا په مقابل کې یاد نورو وکیلانو په مقابل کې چې په خپله ده انتخاب کړي وو وګورئ. داسې معلومېدلای شي چې یو پاچا په کوم ملاطفت په کومه نرمی او په کوم شرافت باندې د خپلو خلکو سره خبرې کوي.

اعلیحضرت امان الله خان نه یوازې په لویه جرګه کې بلکه د باندې هم د ډېر نرم چلند خاوند ؤ. سید قاسم رشتیا چې په هغه وخت کې د لږ عمرؤ او بې لایسنسه موټریې روان کړی ؤ د کابل په دارالامان کې د اعلیحضرت امان الله خان سره مخامخ شو:

زه شپاړس کلن وم او زما پلار یو موټر درلودی هغه موټر مې نوی زده کړی ؤ. په جادۀ دارالامان کې مې چکر واهه د خپل دا کا د زوی سره. یو وارد ده موټر تېر شو مور موټر یوې خواته کړئ، دی ولاړئ او بیرته راغی او دا څراغونه یې پرستر ګو رابرابر وله. ما موټر ودراوه. ده هم موټر ودراوه کښته شو. مور هم کښته شولو. ما سلام وکړ او زما د اکا زوی سلام وکړ.

PROPERTY OF ACKU 7139

ده وویل چې موټروانې کوئ لایسنس لرئ؟ اجازه نامه لرئ ؟ زه نه پوهیدم چې اجازه نامه څه شی ده. ما ورته وویل چې یه نه یې لرم، هغه راته وویل ما چې ستا موټروانې ولیدله نبه موټروان یې. موټروانې کولای شې لاکن سبا ورشه په وزارت دربار کې هلته یو باشې دی باشې ته ووایه چې ما ته یو لایسنس راکړه! هغه ستا څخه امتحان اخلي. سبا چې زه ورغلم ده په خپله هدایت ورکړی ؤ او نفر موجود ؤ نفر ما ته وویل چې راشه د موټروانی امتحان راکړه. دغه ځای چې اوس کتابخانه عامه د کابل ده. دلته ګویا موټرخانه دولتي وه. په دې میدان کې یې زما څخه امتحان واخیستئ.

اعلیحضرت امان الله خان علاقه درلوده چې د نورو هیوادونو په شان افغانستان هم پر خپلو پښو ولاړ هیواد وي. په همدې غرض هغه فیصله وکړه چې د اروپایي هیوادونو مدنیت وګوري او د هغوی د تجربو څخه ګټه پورته کړي. پوهاند حسن کاکړ وایي چې د یورپ سفر ډیرې ښې ګټې درلودې ولې لږ شانې اوږد او وځنډیدئ:

دا سفر د یو پاچا له پاره چې هغه په خپله صدراعظم هم ونه لري شپږ میاشتې غیاب او په سفر باندې تګ د مصلحت نه لیرې کار دی. مګر دا چې د بلې خوا ځینې ډیرې ښې ګټې هم لري نو د اسلامي افغانستان د یوه مستقل واکمن په حیث اروپا ته د اعلیحضرت امان الله خان مسافرت ډیر ګټور ؤ. واقعاً اول په اسلامي حکومتونو کې یې ډیر زیات استقبال وشو. په مصر کې یې نهایت زیات استقبال وشو. په خپله هندوستان کې یې هم ډیر قوي استقبال وشو. اما په دې سفر پیسې هم مصرف شولې اما په

عمومي کې ده ته ډيرو مملکتونو دومره تحفې ورکړې دغه تحفې چې د دغه سفر څخه ده ته راغلې په مراتبو ډيرې وې نظر هغه ته چې د ده په سفر خرڅې شوې وې اما غټه خبره فقط داوه چې افغانستان د نيا ته د يوه واکمن مملکت په حيث معرفي شو . اما منفي خوا يې فقط همدغه ده چې اعليحضرت امان الله خان په حيث د يوه فرد درجه اول واکمن د افغانستان د شپږو مياشتو له پاره په داسې حال کې چې په داخل کې هم وضع ښه نه وه او نا رضايت موجود ؤ ولاړشي او بيا راشي دفعتاً دوې مياشتې وروسته په اصلاحاتو باندې پيل وکړ او داسې اصلاحات چې تر هغه لومړنۍ مرحلې نه زيات اساسي او پاروونکي وو دا د مصلحت نه د يوه واکمن له پاره ليرې خبره وه.

ولې د اعليحضرت امان الله خان زوی سردار احسان الله خان چې اوس په سويس کې هستوګنه لري وايي چې د دې سفر ځنډ د مجبورۍ خبره وه:

اول هغه غوښتل چې فقط دری څلور هيوادونه وګوري مګر مجبور ؤ چې نور مملکتونه وګوري، کله يې چې د فرانسې، انګلستان او ايتاليې ليدنه کوله نور و هيوادونو هم بلنه ورکړه. هغه د ترکيې او ايران په شان هيوادونو چې و افغانستان ته نژدې پراته دي غوښتنې نشوای ردولای. د اعليحضرت امان الله خان له دې سفر څخه هدف ګرزيدل نه وو هغه غوښتل چې د افغانستان د پرمختګ له پاره صنعتي لارې ولتوي.

که څه هم اعليحضرت امان الله خان په خپلو لومړيو کلونو کې ډير اصلاحات منځ ته راوړه ولې د يورپ تر سفر وروسته يې په نورو داسې اصلاحاتو

لاس پوري کړ چې ډیرو ته د منلو نه وو. عزیز نعیم چې ښه مؤرخ او د خپل پلار سردار محمد نعیم خان څخه یې هم اوربدلي دي وایي چې اعلیحضرت امان الله خان د داسې ځوانانو تر تأثیر لاندې راغلی ؤ چې د اولس سره یې آشنایي نه لرله:

اعلیحضرت امان الله خان په یوه حرکت کې شامل ؤ چې هغه د افغانستان د ځوانانو جنبش ؤ. دا ځوانان د ترکیې د ځوانانو د جنبش تر تأثیر لاندې راغلي ووهغوی د افغانستان له پاره په خپلو زړونو کې هیلې او ارزوګانې درلودې. ولې دا ځوانان د ښارونووو او کلي یې نه وو لیدلي. دا ځوانان د هغو هیوادونو تر تأثیر لاندې هم وو چېرې چې یې زده کړه او تحصیلات کړي وو. چې په خاصه د یورپ هیوادونه د یادونې وړ دي. د هغوی خیال ؤ چې د ترقي معنی اروپایي کېدل دي. حتی په هغه دوره کې لویو زمامدارانو لکه اعلیحضرت امان الله خان، کمال اتاترک او رضا شاه هم کله چې ریفورمونه معرفي کړل د هغوی مقصد اروپایی کیدل وو. هغوی عیني او ذهني شرایط په نظر کې ونه نیول او داسې تحولات یې منځ ته راوړل چې د محیط د هضم کیدلو نه وو.

سید قاسم رشتیا وایي چې وروستي او د دویمې دورې ریفورمونه شکلي او د خلکو د عنعناتو سره برابر نه وو:

په دویمه دوره کې داسې اصلاحات منځ ته راغلل چې زیاتره یې شکلي شکل درلودئ او داسې عجولانه ماهیت یې درلودئ او د خلکو دعنعناتو سره یې ټکر وخوړئ. او ژر د امان الله خان سلطنت پای ته ورسیدی او سقوط یې وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤

د اعليحضرت امان الله سقوط

د اعليحضرت امان الله خان د ريفورمونو سره مخالفت پيدا شو او ځينې خلک را پورته شول دا چې هغه ولې ونه کولای شول چې دا بغاوتونه ارام کړي سيد شمس الدين مجروح وايي چې د هغه شاته پوره قوت نه ؤ موجود :

قوت يې شاته چې مثلاً عسکر واوسي يامثلاً لويه پارتی يا حزب يا ډله واوسي چون دا په افغانستان کې موجود نه وو او مخصوصاً دا بعضې اصلاحات چې شوي په دنيا کې مثلاً په مشرق کې اکثراً په قوت باندې شوي دي په د يکتاتوری زور باندې شوي دي په عسکري زور باندې شوي دي ده له هغه زور نه هم کار نه اخيسته ،هغه زور ورسره نه ؤ او لهذا له داخلي مخالفت سره مواجه شو اوتر کومه حده پورې چې خلک فکر کوي

افواهات دي له انگريزانو سره يا مثلاً بعضی نورو گاونډيانو سره هم د دد
د قدرت او د دد دنهضت نه تشويش موجود ؤ وايي هغوی هم گوتې وهلې
چې په افغانستان کې دانظام له منځه لاړ شي نو د اخلي انقلاب را پيدا
شو.

داخلي انقلاب په لومړي ځل په پکتيا کې پيدا شو پروفيسر رسول امين
وايي چې د هغه پلار د دې پاڅون د آرامولو په غرض وزليږل شوی و:

په ۱۹۲٤ کال کې گوډ ملا په خوست کې باغی شو نو د هغه له پاره
بيا مير زمان خان ته امان الله خان وويل چې ته دا د کونړ خلک بوزه او دا
گوډ ملا ووهه نو په دې جگړې کې زما پلار هم تلی ؤ بيا گوډ ملا هغوی
وواهه او ويې نيو رايې وستی کابل ته بيا زما پلار يوه قصه کوله په اسونو
باندې څوک سواره وو څوک پياده روان وو چهلستون ته و لاړو او مير
زمان خان بيا ارگ ته ولاړ ؤ او وايي بيا د هغې خوا څخه چې گوډ ملا مور
راوستئ نو بيا د هغه نه وروسته دا کار چې وشو امان الله خان بيا
دانظامي رتبې ورکړې چې په هغه وخت کې ملکي رتبې وې تاسو ته به
معلوم وي مير زمان خان ته يې دواړې ورکړې.

خو د اعليحضرت امان الله خان د يورپ تر سفر وروسته نارضايتي ډيره
شوه او په لومړي ځل شينواري پر جلال اباد ور وختل چې ورکی علاقه دار شينواری
هم شامل ؤ:

زمور د اسپين ږيري ورغله زه ورسره کيناستمه پير مبارک دغسې
قرار تکيه وهلې وه په چوکی کې، نو زمور سپين ږيرو ورته عرض وکړ چې

صاحبه میرزمان خان سره د لښکره د کنړه راغی او جلال آباد یې ونیوئ .

جلال آباد یې ونیو او دغه دي مورچه ته دعا وکړه ، نور غږ یې ونکړ پیر مبارک داسې لاس وروخوځوئ داسې اشاره یې وکړه چې اشاره یې څنګه داسې وکړه یو دم زمورچ خلکو بیرغونه واچول ویل ورځئ پرې ورورہ په دا ځای کې چې وو د جلال آباد نه یې هم وشړل پورې بهسود باندې یې هم تیر کړل منځ کې سیندؤ په دې باندې یې هم ورتیر کړل د میرزمان خان نه مرګ هم پکې وشو ډیر یې ووژل بیا نو پس د هغه نه بهسود او دا کلي والا دا زمورچ خلکو را تالا کړل وریژې او غوړي او دا به یې راوړه مورچه ته ملا یانو پرې فتوی را کړه ویل دا اوس حلال شوي دي او راوړئ خورئ بیامو تیپر نه خوارہ بیا مو هغه وریژې خورلې.

په نورو ځایونو کې هم مخالفت په زیاتیدو شو خو تر تولو لوی پاڅون په کوهدامن کې د حبیب الله خان کلکاني په مشر توب چې په افغانستان کې په ځینو کې د بچه سقاو په نوم پیژندل شوی دی ، را پیدا شو. سید شمس الدین مجروح وایي چې د بچه سقاو تر څنګ د قدرت مدعیان نور او حتی د اعلیحضرت امان الله خان درباریان هم ورسره ملګری وو :

په خپله دغه شیر جان او محمد صدیق خان فرقه مشر ، یو وزیر دربار ؤ هغه بل په پکتیا کې مشغول ؤ په کار باندې د سپه سالار محمد نادر خان په مقابل کې نو داسې د دې خلکو لاس ؤ. د قدرت په مدعیانو کې یوازي محمد صدیق خان ، شیر جان خان یا دا خلک نه وو نور خلک هم وو پکې یو د هغه جملې نه دغه حضرت صاحب ؤ ، د شوربازار د حضرت صاحب کشر

ورورپخپله مشر ورور يې نه کشر ورور يې چې هغه مثلاً هلته په دغه کې ويلي ؤ اول ملاقات کې چې په باغ بالا کې شوی ؤ دی وړاندې شوی ؤ که دی مخکې کړو معین سلطنة دې نه وي دی به پاچا کړو بیا هغه خانه نشین شو بندي غوندې شو داسې بعضې دا سردارانو کې دا سردار حیات الله خان دامیر حبیب الله خان زوی هغه هم دسقاو سره لار لرله عین د امان الله خان په وخت کې پټ پټ يې خبرې ور سره کولې مثلا محمد ولي خان دا خلکو داسې فکر کاوه چې دوی به یو جمهوریت جوړ کاندې محمد ولي خان وزیر دفاع او وزیر حربیه د امان الله خان و.

په افغانستان کې ډیر خلک باور لري چې د اعلیحضرت امان الله خان په رالویدلو کې د انګریزانو لوی لاس او خلک يې پارولي وو. پوهاند حسن کاکړ چې د افغانستان د چارو په هکله د انګریزانو آرشیف لیدلی دی وایي چې په دې هکله يې رسمي اسناد نه دي لیدلي:

مخصوصاً په دغه شرقي قومونو کې یوه سلسله تحریکات روان وو او د غبار په کتاب کې هم واضح دي چې ډیرو ملایانو تحریکات کول اما دا چې سړی ووایي دغه خپله حکومت د انګلیسانو یعنی حکومت د هندوستان دوی استولي لیږلي دا ماته ثابته نه ده، معلومه نه ده او ممکن ده کړي يې وي ممکن نه يې وي کړي مګر داسې په رسمي ډول سره په دا اوراقو کې ماته داسې شواهد چې وښیي چې حکومت د انګلیس د اعلیحضرت امان الله خان په راچپه کولو کې سهم لري او اقدام يې کړی وی ماته معلوم نه ده او باید دا وویل شي چې امیر امان الله خان چې د سفر

څخه را وګرځیده مخصوصاً په انګلستان کې هم حکومتی عمالوهم خلکو د اعلیحضرت امان الله خان استقبال نظر هریل مملکت ته زیات کړی ؤ اعلیحضرت امان الله خان هم د دوی ددغه ښه استقبال څخه نهایت مشکور ؤ حکومت هند بر تانوي اساساً داعلیحضرت امان الله خان د اصلاحاتو مخالف نه ؤ او هغوی هم یعني واقعاً په دې باندې خوښ وو چې په افغانستان کې د غسې اصلاحات راشي افغانستان چې دهغه پخواني ذهنیت سره ژوند کاوه او په نوي دنیا کې داخل شی ددې اصلاحاتو هغوی مخالف نه وو.

د افغانستان شمالی ګاونډی شوروي اتحاد چې په اولو کلونو کې د اعلیحضرت امان الله خان سره د مرستې وعده کړې وه په سختو ورځو کې ترې وا وښتئ، سید قاسم رښتیا وایي چې دبچه سقاو د حملې په وخت کې یې د امان الله خان د پوځي مرستې غوښتنه ونه منله:

دامان الله خان په آخري ورځو کې چې بچه سقاو په کابل کې حمله کړې وه د دوی څخه طیارې او پیلوټان درخواست کړي وو لاکن دوی دا خبره ونه منله وروسته چې بیا په قندهار کې ؤ یو نفر نماینده د روسانو راغی او خواهش یې وکړ چې تاسو څه شی غواړئ؟ امان الله خان خپل نظریات وویل لاکن دوی ولاړل او هغه یوازنی د تیلګراف ماشین چې له ځان سره یې راوړی ؤ هغه یې بیرته یوړئ امان الله خان هر څه تینګار وکړ چې هغه وساتي چې وکولای شی ددنیا دخلکو سره رابطه قایمه کړي هغه یې د ځان سره یوړئ نو وروسته چې غلام صدیق خان مسکوته ولاړ او

غلام نبی خان دې ته حاضر شوئ و چې بیا دلته افغانان چې وو ، په هغه وخت کې په روسیه کې ډیر وو ، هغوی سره یو ځای کړي او دلته مزار شریف ته داخل شي روسانو که څه هم په اول کې خپل څو تنه عسکر له دوی سره یو ځای کړي وو د دوی مقصد د امان الله خان مؤفقیت نه ؤ هغه وخت چې دوی خپل عسکر بیرته وغوښتل هغه وخت لا امان الله خان په غزنی کې ؤ ددې نه معلومیږي چې روسانو هیڅ یوه آرزو نه درلوده چې امان الله خان بیرته په افغانستان کې راشي او بلکه د دوی له پاره حبیب الله کلکاني د دوی په نظر بهتر کاندید ؤ.

د روسانو او نورو داخلي مخالفتونو سره سره د اعلیحضرت امان الله خان قواوو وکولای شول چې په اول کې حبیب الله خان او د هغه ملګرو ته ماتې ورکړي جنرال هاشم خان کاکړ هم په دې جګړو کې شامل او څلور سوه تنه یې یرغمل نیولي وو :

پلار مې دې خدای وبخښي یو فقیر سړی ؤ راته وویل چې امان الله خان ته لاړ شه او ورته ووایه چې د سقاو له زوی سره وجګړې ته چمتو یم ، زه امان الله خان ته ورغلم او هغه رانه زما د قطعې پوښتنه وکړه خو ما ورته وویل چې زه د پولیسو د نوي ښوونځي زده کوونکی یم او دوه اوښي مې را سره دي او کومه قطعه راسره نشته! امان الله خان هغه نورو کسانو ته چې دده په دربار کې ناست وو اشاره وکړه او وویل چې دوی هم د خدمت دعوی لري. ما ورته وویل چې له ما سره دې لاړ شي بیا د عزالدوله کورته لاړو او یو توپ مو واخیست او په ټیل وهلو ټیل وهلو مو شهرا راته ورساوه ،

دجګړی په ترڅ کې ما د سقاو دزوی څلور سوه پلویان یرغمل ونیول او امان الله خان ته مې ودرول بیا دبرتانیې سفارت ته ورغلو چیرته چې د سقاو زوی سنګرنیولی ؤ امان الله خان خپل د دربار وزیر یعقوب جان ته وویل چې کیدای شي چې د سقاو زوی د برتانیې له سفیر سره خبرې کړې وي چې سفیر راته کومه بله بلاجوړه نه کړي ما امان الله خان ته یو لیک ولیکئ او ورته مې وویل چې یا به د سقاو زوی له دې ځای څخه وشړم او یا به ځان ورباندې و وژنم هم هغه ؤ چې په شپږو بجو د سقاو زوی بیرته شمالي خواته وتښتید خو دوهم ځل کله چې د سقاو زوی بیا حمله وکړه زه ناروغ وم نائب سالار عبدالوکیل خان یې ولیږئ او هغه د سقاویانو له خوا ووژل شو.

د حبیب الله خان دوهمې حملې اعلیحضرت امان الله خان مجبور کړی چې تخت خوشی کړي او د قندهار او هند دلارې په ایتالیا کې مهاجر شي، په مهاجرت کې هم د اعلیحضرت امان الله خان په زړه کې د خپلو خلکو مینه پاته وه د هغه زوی سردار احسان الله خان وایي چې د ایتالیې د حکومت څخه یې وغوښتل چې پښتانه بندیان د هغه په کور کې واوسي:

د جګړی په وخت کې جرمنیانو یو زیات شمیر پښتانه پوځیان بندیان کړي وو همدغه پښتانه انګریزانو او امریکایانو د روم په جنوب کې د ځان سره کښته کړی وو چې د جرمنیانو او ایتالویانو پر ضد وجنګیږي د هغو شمیر د سلو او یو سلو شلو تنو ترمنځ وو اعلیحضرت امان الله خان د ایتالیې د دولت څخه وغوښتل چې پښتنو بندیانو ته اجازه ورکړي چې د

ده په کور کې واوسېږی د ایتالیی حکومت د هغه دا غوښتنه ونه منله خو ځلورو تنو پښتنو بندیانو ته به یې اجازه ورکوله، چې د جمعې په ورځ زمور کورته راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵

امیر حبیب الله خان کلکانی

کله چې اعلیحضرت امان الله خان د کابل څخه ووتئ نو خپل ورور سردار عنایت الله خان ته یې د چارواک ورو سپارئ هغه هم دری ورځې وروسته مستعفي شو او په الوتکه کې د کابل څخه ووتی ، د سردار عنایت الله خان د وتلو سره سم حبیب الله خان کلکاني په کابل کې واک ته ورسیدئ. د پوهاند فاضل خان پلار جنرال محمد صدیق خان چې د حبیب الله خان کلکانی سپه سالار او آکایی شیر جان خان چې د دربار وزیر ؤ وایي چې حبیب الله خان یو شجاع او سخی پاچا ؤ:

د امیر حبیب الله خان په هکله باید تاسو ته ووایم چې امیر حبیب الله

خان زړه ور، سخي، ځوانمرد او راستکار سړی ؤ خلک وایي چی دوه ډاډه ماران وو چې په خلکو باندی یې ډاډې اچولی او د حکومت له خوا اعلان شوی وو چې که دوی مړه یا ژوندی ونیول شي حکومت به د دوی گرفتار کوونکو ته انعام ورکړي امیر حبیب الله په کابل کې عسکر ؤ او کله چې خپل کورته روان ؤ دې ډاډه مارانو د هغه لار ونیوله خو د امیر حبیب الله په لاس ووژل شول او امیر حبیب الله د دوی سرونه حکومت ته ورکړل خو ځکه چې دوخت په حکومت کې فساد او رشوت عام وو او د حکومت مامورینو له لیوانو سره غوښې خوړلې او له شپنو سره یې چیغې وهلې نو حبیب الله ته یې انعام ورنه کړ او هغه یې د قاتل په نامه بندي کړ خو حبیب الله له بندي خانې څخه وتښتیدئ او د حکومت پر ضد یې بغاوت وکړ او هغه ځای ته ورسید چې مور تول وربانديې خبریو.

په کابل کې حکومت مضبوط شو او د ښار معتبرین چې د اعلیحضرت امان الله خان طرفداره وو بندیان شول په دې بندیانو کې جنرال هاشم خان کاکړ هم شامل ؤ چې په اول سر کې یې حبیب الله خان کلکاني ته ماتې ورکړې وه:

کله چې سقاو پاچاهي وگټله نو سقویانو زه او د کابل نور معتبرین بندیان کړو او مور یې ملک محسن ته چې د سقاو والي ؤ ودرولو هلته یو مدیر ؤ چې زما سره یې پېژندگلوي لرله هغه ملک محسن ته وویل چې ستا سو هغه لومړنی ماتې د همدغه سړي له لاسه وه، ملک محسن راته په خندا شو او ویې ویل چک دې واچوه چې مور ستا بگیلان یو بیا یې ډوډی راته وغوښتله اوله ما سره یې ښه دار مدار وکړ.

د کابل د نورو خلکو تر څنګ د سید قاسم ربنتیا پلار او اکا ګان هم بندیان شوي وو :

دوی بندیان وو زما اکا د بچه سقاو تر آخره پورې ګویا په بندي خانه کې ؤ زما پلار هم ډیر وخت په بندي خانه کې ؤ او زمونږ نور اقارب هم بندیان شول او زمونږ کورونه ضبط شول، سر کار ضبط کړل او مونږ ته یې دوې کوټې راکړې وې چې ټول فامیل په هغه کې ګوزاره کوله او زه د سن له لحاظه د ټولو نه مشروم ګویا سرپرست زه وم هغه ورځ چې دوی بندیان کیدل زما اکا ماته وویل چې اوس نو دا ته د دې کورنۍ سړی یې او ته باید د دوی سر پرستي وکړې او په هغه وخت کې ګویا زما وظیفه داوه چې دا ټولې ښځې، کوچنیان ټول باید وساتم او د دوی حراست زما په غاړه ؤ او په دې لاره کې مې ډیر جنجالونه ولیدل د بچه سقاو سپاهیانو کله کله تقاضا کوله چې ماته داشی راوړه داشی راوړه ما ویل ټول خو په هغه کورونو کې دي چې تاسو ضبط کړي دي ټول قلف او کلي او تاسې مهر ولاک کړي دي نو له کومه ځایه یې زه راوړم! ورشه دباندې د خپلو خپلوانو څخه یې راوړه، پیسه راوړه کله کله زما خوابدیده او کله ما د دوی په ټوپک باندې لاس اچوئ هغوی به ویل چې اوس غواړې چې اوس یو ډز وکړم.

که په سید قاسم ربنتیا څه بود نشول خو د سرپرسي سایکس په قول حکومت وکولای شول چې د کابل د نورو خلکو څخه پیسې واخلي:

غاصب د کابل د غني او شتمنو او سیدونکو څخه په زور او جبر پیسې

واخیستلې او په دي پیسو یې دوولس زره کسان د کوهستان څخه عسکری ته استخدام کړل. د دې قوا وو په زور هغه وکولای شول چې په جنوب غرب کې هزاره ګانو او په ختیځه برخه کې تګاویانو ته په ډیرو تلفاتو سره ماتې ورکړي.

پوهاند فاضل خان چې د خپلو مشرانو څخه اوریدلي دي وایي چې د امیر حبیب الله خان په وخت کې د کابل امنیت ډیر ټینګ ؤ:

تر هغه ځایه پورې چې ما له خپلو مشرانو څخه اوریدلي دي د حبیب الله خان په وخت کې امنیت ډیر ټینګ ؤ ویل کیږي چې پل خشتي ته نژدې د چایو شال غلا شوی ؤ سید حسین هم هلته ودریدئ او د هغه سړي شال یې ورته بیرته پیدا کړ او د غله غوږ یې ورته میخ کړ امنیت هغسی چې د امیر حبیب الله خان په وخت کې ټینګ ؤ د نادرخان د راتلو په اول سر کې نه ؤ د نادر خان په وخت کې ټول سفارتونه لوټ شول مګر د امیر حبیب الله خان په وخت کې یو هم لوټ نه شو.

سید قاسم رښتیا وایي چې د هغه حکومت په وخت کې افغاني ارزښتونو ته پوره توجه شوې وه او زیاتوي چې د هغوی دناموسداری د سپلین د پوره قدر وړ دی:

زیاتر چې قابل د قدر دي چې دوی په ناموس کې ډیر ګویا په د قت سره ناموسداری ساتلي دي او هیڅ یو تجاوز په ټول وخت کې نه دی شوی او نه دوی خلکو ته آزار ورکړی بلکه د امان الله خان خویندې چې کورنۍ یې په ارګ کې وو او ټول ښځې او هلکان وو او بچه سقاو په دوهمه ورځ

دوی ته وویل چې خپل خپلوان و غواړئ چې تاسې بوزي او نفریې مقرر کړل چې هر یو خپلو خپلوانو ته وسپاري.

سید شمس الدین مجروح چې په همدا وخت کابل ته تللی دی په دربار کې گډون کړی ؤ او وایي چې د کوهدامن خلک هم په دې حالاتو خوښ نه وو:

د کابل بنارېې نیولی ؤ په لاس کې یې ؤ او د کوهدامن خلک یې مجهز کړي وو، مسلح کړي وو هغه هم عوام د کوهدامن زده پخپله په دغه وختونو کې کابل ته تللی یم نو دی می هم ولیدی په یو تقریب باندې هلته پېښ شوی وو، په خپله د کوهدامن خانانو مشرانو مثقف خلکو پوه خلکو تشویش لاره خوشحاله نه وو په دې کار سره پوهیدل چې د دې عاقبت ډیر بد دی نو په ننگرهار کې جنگ ؤ د سقاو په مقابل کې په قندهار کې د سقاو په مقابل کې جنگ ؤ په مزار کې د سقاو په مقابل کې جنگ روان ؤ تمام افغانستان نه ؤ منلی، یو کابل ؤ او یوځه د کوهدامن خلک یې مسلح کړي وو هغه خوا دې خوا یې ډزول را ډزول څه بیچاره گان یکې مړه شول څه یکې د منځه لاړل څو دی هم له منځه لاړ.

عبدالاحد خان کرزی وایي چې د سقاوي په ټوله دوره کې په قندهار کې د سقاویانو پر ضد جگړه روانه وه او د هغوی کلی کرز د مقاومت مرکز او د هغه پلار په دی مقاومت کې لویه ونډه اخیستې وه:

دا خونو د قندهار اکثره سپین ږیري په دغه سقاوي انقلاب کې داخل وو او مرکز یې هم د غه کرز ؤ په هغه وخت کې د بنارد باندې نژدې بنارته یو کلی کرز ؤ اعاشه یې ټوله د هغه ځای څخه کیدله چې بیا زمور پلار په

دې انقلاب کې ډیر سهم درلودئ مورچې قندهار ونیوئ بیرته مو د سقاویانو څخه قندهار تسلیم کړئ اځکزي او نور قومونه د قندهار چې راغلل قندهار یې ونیوئ د قندهار په خزانه کې شپیته زره افغانی د پرتې وې د هغه رسید مورچل کابل ته وروړئ چې دغه شپیته زره افغانی په خزانه کې شته توله اسلحه چې په هغه وخت کې وه یو کارتوس هم نه شو بې ځایه نه په خود ارګ کې چې په هغه وخت کې ډیر کافی سامان وو دا فرش وظرف یوشی بې ځایه نه شو.

ځینو افغانانو او روحانیونو په دې جګړو کې برخه وانه خیسته ، سناتور غلام نبی چکنووري وایي چې سقاوي ښه وریاده ده او د چکنوور ملا صاحب وویل چې دا د مسلمانانو تر منځ جګړه او مسلمان کشي ده نو ځکه یې حصه وانه خیسته:

دومره مې یاد یږي لږ لږ په هغه وخت کې ډیر خلک ورله راغلل قومي خلک، خو دوی وویل چې دا خپله د مسلمانانو په منځ کې مسلمان کشي ده هغه په دې کې حصه نه ده اخیستې مګر دومره وو چې دا راته لږ لږ یاد دي چې سردار محمد هاشم خان چې د پیښور په لاره باندې راغی د هغه ځای نه راغی خانقاه ته راغی او له هغه سره یې یوه شپه وکړه او هغه بیا ورته وویل چې که ته جرګې کوې مرکې کوې جنګ مه کوه جرګه وکړه او لویه جرګه وکړه، دې ننګرهار کې لویه جرګه جوړه کړه مګر هغه د کوم چا په ځای کې یې مه جوړوه د خان ملک او د میا او ملا په ځای کې یې مه جوړوه ځکه چې بیا دغه کیږي ته د هډې صاحب په زیارت کې جرګې وکړه

لویه جرګه ځکه چې هغه یو روحاني او جهادي شخصیت دی او هلته به ستا جرګه ممکن کامیابه شي او بداثر به ونه کړي په هم هغه توصیه باندې یې دهډې صاحب په زیارت کې جرګه و کړه ، لویه جرګه یې وکړله مګر دغه څومره انقلاب چې ؤ دی په خپل کور کې ؤهیڅ چیرته نه ؤ خو ځیدلی او هیڅ یې په دې کې حصه او برخه نه وه اخیستلې.

د سردار محمد هاشم خان نور وروڼه لاپخوا د جنرل محمد نادرخان په مشرتوب پکتیا ته ورسیدل او هلته یې د حبیب الله خان کلکاني پر ضد په فعالیت لاس پورې کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦

محمد نادرشاه

په پکتيا او کابل کې د حبيب الله خان کلکانی

د قواوو سره جګړې

محمد نادر خان د اروپا څخه برتانوي هند ته ورسيدئ او هلته يې په فعاليت لاس پورې کړ. محمد حکيم آريوبي چې د ځائيو اوسيدونکی دی وايي چې محمد نادر خان او د هغه ورونه د مرستې په غرض د هغوی کورته ورغلي وو:

زما پلار او نیکه په ځانګیو او پکتیا کې وو، نو بیا اعلیحضرت شهید راغی او د هغه وروڼه راغلل. پکتیا ته راغلل او په پکتیا کې زمونږ کره راغلل نو هغوی زما د پلار او نیکه او زمونږ د قوم څخه ځینې غوښتنې لرلې او هغوی ویل مونږ راغلي یو تاسو ته، ستاسې څخه کومک غواړو یو کومک دغه دی چې مونږ تاسې ته راغلي یو چې په کابل کې چې کوم حکومت راغلی دی دا حکومت یو سالم حکومت نه دی او یو قانوني حکومت نه دی دا نورو راوستی دی د بیګانه ؤ ورسره لاس دی نو که تاسې زمونږ سره کومک وکړئ چې دا حکومت نسکور شي. بیا به یو قانوني حکومت منځ ته راشي نو هلته زما پلار او نیکه او زمونږ کورنۍ اعلیحضرت شهید او وروڼو ته وویل چې دا خبره زمونږ په قوم پورې اړه لري نو زه به د خپلو قومي مشرانو سره مشوره وکړم، هغه یوه غونډ وکړه یوه جرګه یې وکړه هغه هلته په قوم کې ډیر مؤثریت لرلو نو هغه قومي مشرانو دا خبره خوښه کړه او له هم هغې ورځې څخه چې دا خبره فیصله شوه په سبا یې زمونږ دقومونو او د پکتیا د ځینو نورو خلکو لښکرد پکتیا څخه د کابل پر خوا روان شول.

تر پکتیا وروسته اصلي هدف کابل ؤ او د دې عملیاتو مشري د مارشال شاه ولیخان پر غاړه وه. د دې عملیاتو په هکله مارشال شاه ولیخان په خپلو

یادابنتونو کې وایي چې د کابل په غړونو کې مې خپلی قواړې ځای پر ځای کړې وې:

د میزان پر شپاړسمه نیټه چې د ۱۹۲۹ عیسوي کال د اکتوبر نهمه نیټه وه د وروستی حملې تیاري ونیول شوه. د شپې په لسو بجو ماوزیرو ته امروکړ چې د زنبورک پر غړه ډولونه ووهئ د شیر دروازې او آسمایي پر غړه هم ډولونه ووهل شول د سپاه سالار محمد نادر خان څخه تر اجازې او ډیرو سلامشورو وروسته مې پر ارګ د اورامر ورکړ او تر سختې بمباری وروسته حبیب الله او د هغه ملګري د ارګ د شمالي دروازې څخه کوهدامن ته وتښتیدل.

په دې وخت کې د محمد نادر خان او د هغه د وروڼو کورنۍ په کابل کې پاتې وې. عزیز نعیم چې د محمد نادر خان د ورور سردار محمد عزیز سکه لمسی دی وایي چې د هغه پلار په سقاوي کې د پنځلسو کالو او په کابل کې پاته ؤ:

زما پلار د بچه سقاو په وخت کې یو څورلس کلن پنځلس کلن ځوان ؤ او د سقاوي د سلطنت په وروستیو میاشتو کې که څه هم سقاو زمونږ کورنۍ ډیره ونه ځورله مګر کله چې اعلیحضرت نادرشاه وکابل ته راغی او د سقاو پر ضد یې قیام وکړ په دې وخت کې زمونږ کورنۍ هم تر نظارت لاندې راغله او په هغه ورځ چې مارشال شاه ولیخان وکابل ته راغلئ نو په

دي وخت کې جګړه وروستۍ مرحلې ته ورسیده. سقاو زمونږ د کورنۍ غړي د انساني سپر په توګه استعمال کړل او اعلیحضرت نادرشاه ته یې هم اطلاع ورکړه چې که نادر خان سقاو د خپلې حملې هدف وګرځوي نو دوی به پر خپله کورنۍ حمله کوي او اعلیحضرت نادرشاه سقاو ته پیغام ولیږئ چې اصلي موضوع د دوی کورنۍ نه ده بلکه موضوع د افغانستان خاورې ته نجات ورکول دي. د حملې په وخت کې یوه ګولۍ زما د پلار داوږې څخه تیره شوه اما کوم آسیب ورته ونه رسیدئ.

فرقه مشر هاشم خان کاکړ د سردار نعیم خان تر څنګ د هغوی د کورنۍ نور غړي هم راویستلي دي:

د سقاو زوی کابل ته راغی نو کله چې نادر خان د کابل د نیولو له پاره راغی د ده د کورنۍ ټول غړي په کابل کې بندیان وو. نادر خان فیض محمد او عبدالغنی خان ولیږل چې د ده د کورنۍ غړي ورته راولي. خو د شاوخوا څخه د مرد کو باران وو هغوی په دې بریالی نشول. زه ورغلم او هغوی مې راوایستل او هغوی څلور ورځې کم دوې میاشتې زما په کورکې پاته شول. زما او د نادر خان ښې اړیکې وې او هغه په ما اعتماد لاره او زما سره یې مشورې کولې.

په افغانستان کې ځینې خلک په دې عقیده دي چې په لومړي سر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد نادر خان د امان الله خان په نوم په فعالیت بوخت ؤ خو عزیز نعیم په دې عقیده نه دی:

خبره داسې ده هغه څه چې ما د خپلو لویانو د خولې څخه اوریدلي دي ځکه ما اعلیحضرت نادر خان نه ؤ لیدلی ولې چې اعلیحضرت نادر خان زما تر پیدا کیدلو د مخه په شهادت رسیدلی ؤ. نو د خپلې کورنۍ د لویانو لکه د سردار هاشم خان او د ده د امثالو د خولې چې ما اوریدلي دي د نادر خان مقصد افغانستان ته نجات ورکول و یعني مقصد یې د پاچهۍ نیول او تخت و تاج نه ؤ او کله چې یې کابل ونیوئ واضح یې وویل چې زه د تخت و تاج د نیولو له پاره نه یم راغلی بلکه افغانستان ته د نجات ورکولو له پاره راغلی یم او هغه څو ک چې د افغانستان خلک ومني هغه سړی باید قدرت په لاس کې واخلي. که هغه په خپله امان الله خان وي او که یې د کورنۍ بل تن وي. اما د هغه وخت د شرایطو په رنا کې امان الله خان د افغانستان د خلکو اعتماد د لاسه ورکړی ؤ او هغه شرایط دا دي:

اول دا چې پرده یې د کفر تور لګولی ؤ او بل دا چې دی د افغانستان څخه ولاړئ یعنی افغانستان یې په اور کې پریښودئ او دی په خپله ووتئ ګویا د ده دې ګام دی د خلکو په وړاندې بې اعتماده کړ او لکه په امان الله خان چې خلک بې باوره شوي وو نادر خان باید ژر راغلی وای او کابل یې نیولی

وای اما نادر خان دا ونه ویل چې زه د امان الله مخالف یم او له دې امله ځینو خلکو چې د نادر خان سره یې مرسته کوله هغوی داسې فکر کاوه چې نادر خان د امان الله خان له پاره کار کوي چې په پای کې نادر خان مجبور شو چې ووایي چې نه خو د امان الله خان پر ضد یم او نه خو د امان الله خان طرفداره یم، او کله چې یې کابل ونیوئ نو خلکو ده ته مبارکي ورکړه اما ده وویل چې د صاحب دې مبارک شي نو د هغه وخت تر شرایطو لاندې یې تخت په شوق سره قبول نه کړ که څه هم هغه یې په اکراه قبول کړ څو چې وکولای شي په افغانستان کې آرامي را منځ ته کړي. هغه څه چې ما د سردار محمد هاشم خان د خولې څخه اوریدلي دي نادر خان تر پایه پورې د دې آرزو نه درلوده چې پاچهي د ده په کور کې د میراث په توګه پاتې شي. خو ده وویل چې دی به تر یوه وخته پورې پاچا وي او بیا به د پاچهۍ څخه لاس واخلي او لویه جرګه به غونډه جوړوي او کوم څوک به د افغانستان د مشر په توګه تاکي. سردار محمد هاشم خان به ویل چې مامشوره ورکوله چې دا کار چې تاسې کوئ ډیر د وخت څخه وړاندې دی او دا شیان په فکر کې مه نیسئ او باید ترلسو پنځلسو کالو پورې تاسې د افغانستان د پاچا په توګه پاتې شئ تر څو چې اوضاع ارامه شي. اما وروسته اوضاع بل ډول شوه.

اوضاع آرامه شوه او د ولایتونو څخه بیعت تر لاسه شو. نادر خان په کابل کې یوه لویه جرګه راوغوښته تر څو د هیواد مشروتاکي. د اکتیر احسان روستامل تره کی چې په کابل پوهنتون کې د سیاسي علومو استاد او د کابینې وزیر پاته شوی دی وایي چې په دې جرګه کې محمد نادر خان ته د سلطنت د قبلولو دعوت ورکړل شو:

په کابل کې د لویې جرګې په نامه یو مجلس تنظیم شو او په هغه کې د امانې دورې دوه تنه سابقه وزیران چې په جرګه کې شامل وو د جنرال نادر خان د اظهاراتو په مقابل کې چې ګواکي دی د سلطنت ارزو نلري د جرګې د اعضاؤ په نماینده ګی جنرال نادر خان د سلطنت د مقام د قبلولو له پاره په تاکید سره دعوت کړ د جرګې نورو اعضاؤ دغه پیشنهاد په چکچکو سره تأئید کړ. جنرال نادرخان د سلطنت پر تخت ترکښینستلو پس د افغانستان د والیانو او لویو حاکمانو د جلبولو له پاره د مملکت په ولایاتو کې د ماکیاولي د سیاست څخه کار واخیست. د خارجی جرایدو په حواله د سقاویانو د تښتیدلو څخه وروسته کله چې اعلیحضرت محمد نادر شاه دوی ته د مجازاتو د عفوی وعده ورکړه نو حبیب الله او سید حسین د خپلو یوولسو کسو طرفدارانو سره خپل ځانونه تسلیم کړل. خو دوی په یو زړو نه سوه دیرش کال کی د مارچ په آخر کې ووژل شو.

په دی کسانو کې د فاضل خان پلار هم شامل ؤ چې په اعدام محکوم شو. د کورنۍ نور غړي يې بنديان شول چې ورکی د هغه وړوکی ورور هم شامل ؤ:

کله چې زما پلار شهيد شو زما ورور محمد کاظم خان چې لا ماشوم ؤ بندي او هلته په بنديخانه کې ځلميتوب ته ورسيدئ. مور چا ښوونځيو ته نه پريښودلو او خلکو زمور د دوستۍ څخه ډډه کوله.

سيد قاسم ربنتيا وايی چې دا کار قصدي نه ؤ او يوازې د کسات اخيستلو اوغچ ويره وه:

په لومړيو کلونو کې داسې فکر ؤ چې هغه کسان چې د دوی کورنۍ ګويا وژل شوي دي دوی حتماً د انتقام د رويه امکان لري چې داسې حرکات وکړي د دوی سخت ګيري همدا وه چې ګويا دوی کوښښ کاوه چې دوی په مکتب کې نه وي چې هلکان تحريک نه کړي مقصد دا نه ؤ چې دوی تعليم ونه وايي. مګر د ظاهر شاه په دوره کې وضعيت بدل شو او اکثر و تعليم وکړ. فاضل خان او د دوی کورنۍ او اقای واله او دغو کسانو چې تعليمات کړي دي. هغو ټولو دغه د محمد هاشم خان په دوره کې ګويا خپل تعليمات شروع کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷

د محمد نادرشاه اداره او خارجي اړيکې

کله چې د محمد نادر شاه اداره ټينګه شوه نو د هيواد داخلي چارو ته يې پوره پاملرنه وکړه. ډاکټر احسان روستا تره کی وايي چې محمد نادر شاه په دې برخه کې په جدي اقداماتو لاس پورې کړ:

اعليحضرت محمد نادر خان په عين حال کې د مملکت داداري، مالي او نظامي چارو په تنظيم کې په جدي اقداماتو لاس پورې کړئ او د افغانستان د سياسي اصولو په جوړولو کې يې چې د امانې دورې د اساسي اصولو يو تعديل شوی متن ؤ د مملکت اداره په مرکزي سيستم

تنظیم کړله خو دغه اصول اساسي عملاً د پاچا په لاس کې وو نادر خان خپل خارجی روابط په ښه توګه ټینګ کړي وو او په لنډه موده کې یې د مملکت په خارجي او داخلي ساحو کې ځیني اساسي او مډرن اقدامات په نظر کې ونیول.

په دې اقداماتو کې د پوځ بیا تنظیمیدل او په نوي پوځي تنظیم کې د جلبیانو را غونډتل او خوش رضایي عسکر شامل وو ، د جلبیانو د خدمت وخت دوه کاله ولې خوش رضایي کار د ټول عمر ؤ په دې دوره کې د امان الله خان پالیسی پریښودل شوه او پر سرحدي قومونو عسکري جبري نه وه ولې د ضرورت په وخت کې به قبایل مجبور ووچې په پوځي برخه کې مرسته وکړي. اداري ، قضایي او تعلیمي برخو ته هم پوره پاملرنه شوې وه ، عزیز نعیم وایي چې اعلیحضرت محمد نادرشاه په پوره احتیاط ګامونه پورته کړل او تندرونه وو :

اعلیحضرت نادر خان اصلاً یو محافظه کار سړی ؤ که څه هم د تحول او ریفورم طرفدار ؤ اما هغه یې دوطن د شرایطو په چوکاټ کې غونډتل عملي کړي ، د اعلیحضرت امان الله خان د پاچاهۍ دوه کاله مخکې د حبیبیې لیسې فارغ التحصیلان و جامعې ته وړاندې شول اما پوهنتون نه ؤ چې دوی هلته عالي تحصیلات تر سره کړي ، بیا یې د دارالامان مانۍ جوړه کړه یا مثلاً فابریکې یې جوړې کړې اما د هغوی اقتصادي اړتیا وو

ته يې فکر ونه شو او هيڅ يوې فابريکې په توليداتو پيل نشو کولای او له دې امله د نادرخان په وخت کې د ملک د ودانولو بنسټ ته فکر وشو، پوهنتون تأسيس شو، بانک ملی تأسيس شو، مکتبونو ته توسعه ورکړل شوه، شمال او جنوب يو د بل سره وصل شول او په ځلورو کالو کې يې دودانو لو بنسټ کښيښود او په خارجی سياست کې دی واقعيتبين ؤ او ايډيالست نه ؤ ده ويل چې انګريزان په دې منطقه کې پرا ته دي او هغه مورږ په زور سره نشولیرې کولای او له دې امله مجبور يو چې مورږ ګوزاره ورسره وکړو.

د داخلي چارو تر څنګ بهرنيو اړيکو ته هم توجه واړول شوه د برتانيې امپراتوري چې د افغانستان سره يې نژدې اړيکې لرلې محمد نادر خان خپل ورور شاه ولي خان د لندن دربار ته د خپل استازي په توګه وليږئ او د اعليحضرت محمد نادرخان دا ليک يې د برتانيی پاچا ته ورانديې کړی:

په ډيرې خوښۍ سره بايد د خپل لومړي ليک په ترڅ کې تاسې اعليحضرت ته چې د نړيوالې سولې مينه وال ياست اطلاع درکړم چې په افغانستان کې انقلاب پای ته رسيدلی دی، زه ډاډه يم چې دا اعلان به ستاسی د خوښۍ سبب وګرځي څنګه چې تاسی اعليحضرت ته معلومه ده چې افغانستان په تيرو کلونو کې د برتانوي حکومت سره نژدې او دوستانه

اړیکې لرلې دي چې د دې ثبوت د نړیوالې لومړۍ جګړې په وخت کې چې حالات نامعلومه و د افغانستان بې طرفه پاتې کیدل وو ستاسې سره د خپلې صادقانه دوستۍ په ترڅ کې خپل سکنی ورور شاه ولي خان چې د هیواد د قراری په هڅوکې یې برخه اخیستې ده د خپل خاص استازي او وزیر مختار په توګه ستاسې دربار ته معرفي کوم.

مارشال شاه ولی خان په لندن کې د وزیر مختار په توګه ومنل شو او د برتانیې دپاچا له خوا ریچرد میکناکي په کابل کې د استازي په توګه د یوه لیک په ترڅ کې واعلیحضرت محمد نادر خان ته وروپیژندل شو :

په ډیرې خوښۍ ستاسی د ورور شاه ولي خان په لاس یو لیک چې د خاص استازي او وزیر مختار په توګه مو معرفی کړی دی، را ورسید. په افغانستان کې د آرامۍ په جوړیدلو او ستاسې په بریالیتوب چې پر تخت کښیناستلی یاست درته مبارکی وایم، دا لیک به د ریچرد میکناکي په لاس درورسیږي چې ستاسې په دربار کې به زما نماینده وي چې زما ور باندې پوره باور دی.

بنسونې او روزنې ته د توجه په ترڅ کې محمد نادرشاه انجمن ادبي ته هم پوره پاملرنه کړې وه، سید قاسم رښتیا هلته د سالنامی په کار لګیا ؤ او وایي چې اعلیحضرت محمد نادرشاه همیشه د هغوی څارنه کوله:

په انجمن ادبي کې مؤظف وم چې دا سالنامه جوړه کړم هلته نادر خان په خپله هره ورځ راتلی مطبعې ته او دا عکسونه او دا چاپ د سالنامې یې کتی هغه وخت زه هلته موجود وم چې دی راغی، زه ورسره صوفي عبدالحمید خان معرفي کړم ده زما څخه پوښتنه وکړه چې «پدرت کیست؟» ما وویل چې سید حبیب خان مستوفي. ده وویل چې: آه ته خو زما وراره یې خوشحاله شوم چې ته دومره رسیدلی یې چې په خارجي لسان باندې تکلم کوې، دلته اصلاحات کوې، دلته اخبار چاپوې! په دې سالنامه کې دلته یو عکس ؤ د موسولوني هغه یوه صفحه عکس ؤ د عکس لاندې ما لیکلي وو موسولونی دیکتاتور ایتالیا. ده چې هغه وکتئ زما څخه یی پوښتنه وکړه چې دیکتاتور څه معنی؟ ما وویل چې صاحب اختیار صاحب قدرت. ویی ویل نه درست نه دی دیکتاتور هغه یو نفرته وایي چې په خپل سروي او دایو دشنام دی یو کنځادی دا باید ایسته کړې! ده قلم واخیست ویی لیکل «موسولوني رئیس وزراء ایتالیا».

د محمد نادر شاه دوره لنډه وه، سید شمس الدین مجروح چې په دې وخت کې د حکومت مامور پاته شوی دی وایي که هغه ډیر وخت پاته شوی وای نو په افغانستان کې به ډیر پرمختګ راغلی وای:

محمد نادر خان که څو کاله زیات پاتی شوی وای، یقیناً افغانستان به

زیاته ترقي کړي وای، زیات اصلاحات به یکی شوي وو ځکه دی ډیر محتاط روان ؤ، ډیر پوهیده، مثلاً یوشی به چې د قوم په روحیه باندې برابر نه و نو دا ډول اصلاحاتو ته یې ډیره زیاته عجله نه کوله او د بلې خوانه د خپل محبوبیت او دې نه یې هم استفاده کوله یواځې په زور او یا په وهلو ټکولو او په وژلو باندې متکي نه ؤ او دا وهل او ټکول او بندي کیدل پس د ده د مرګه زیات وشول، په افغانستان کې یو نوع فشار د حکومت را پیدا شو، د ده په خپله ډیر ښه حکومت ؤ، ولې متاسفانه چې ډیر ژر له منځه ولاړی او موفق نه شو چې هغه ټول اصلاحات وکړي اما په هر حال د ده په وخت کې یا د ده د وخت نه وروسته هغه اصلاحات چې تر نظر لاندې وو په ډیر تدریجي صورت باندې، په ډیر عادلانه صورت باندې منځ ته راغلل مثلاً د ښځو مکاتب او مدارس شروع شول، د ښځو مثلاً حقوقو باندې فکر وشو، قوانین لیکل مثلاً بیرته مروج شول، بیرته منځ ته راغلل، قانون اساسي بیرته ولیکل شو، تثبیت شو او سره د دې هم د افغانستان حیثیت په خارجي دنیاکې د هغه معرفي کول د هغه نماینده ګي کول په ښه شان باندې دا کارونه وشول او دا ډیر مفید وو.

د نورو چارو تر څنګ اعلیحضرت محمد نادرشاه د خپلو مخالفانو لیرې کولو ته هم مخ واړاوه یو د دې مخالفانو څخه غلام نبي خان چرخي ؤ چې

داعلیحضرت امان الله خان ملګرۍ او د کابل په ارګ کې د محمد نادر خان په امر ووژل شو. تر دې وروسته د چرخي کورنۍ او د شاهي کورنۍ تر منځ بدي پیل شوه، لیون یي پولادا چې په افغانستان کې ډیر وخت پاته شوی دی وایي چې دا د افغاني بدیو ناوړه شکل ؤ. د عزیز نعیم نیکه سردار محمد عزیز خان چې هم په دې بدۍ کې وژل شوی دی وایي چې اروپا یانو دی قصو ته رومانتیکه بڼه ورکړیده:

پولادا ودې موضوع ته یوه رومانتیکي بڼه ورکړې ده ځکه زمونږ د کورنۍ او د چرخي د کورنۍ ترمنځ پخوا کومه دښمني موجوده نه وه منتها هغه اختلاف چې موجود ؤ هغه دا وو چې چرخي د افغاني ځوانانو سره ارتباط درلودی ځکه دوی له تندروه دریځ څخه پیروي کوله او اعلیحضرت محمد نادر شاه د میانه رودریځ څخه پیروي کوله او د هغه وخت د شرایطو په رنا کې یې ومحافظه کارۍ ته ترجیح ورکوله او نه تندروۍ ته ځکه بله چاره نه وه ولی چې د هغه تندروۍ په نتیجه کې افغانستان بیا تر دیرشو کالو پورې تر شا ولویدئ. د محافظه کارۍ څخه زما مقصد دا دی چې تحول به منځ ته راوړي اما د موجوده شرایطو په چوکاټ کې اوله همدې امله د غلام نبی خان د قتل موضوع د کورنې اختلاف سره اړیکي نه لري او داسې مثال لري لکه څو تنه چې د یوه دولت پر ضد قیام وکړي نو خوامخوا هغوی په قتل رسیږي خو باید دوی په

عادلانه ډول محاکمه شوي وای یعني د غلام نبي خان قتل یو ډول افراط ؤ مور باید اعتراف وکړو چې د ده په قتل کې افراط شوی دی اما قتل د کورنۍ دښمنۍ په نتیجه کې نه ؤ اما تر دې پیښې وروسته کورنۍ دښمني پیدا شوه چې په نتیجه کې یې زمانیکه سردار محمد عزیز خان او وروسته اعلیحضرت نادر خان هم په شهادت ورسیدل.

اعلیحضرت محمد نادر شاه چې په کابل کې د بنوونځیو فارغ التحصیلانو ته د مراسمو په ترڅ کې د جایز و په ورکولو لګیاؤ د عبدالخالق له خوا چې غلام نبی خان چرخي خپل زوی منلی ؤ ووژل شو ، په دې وخت کې د محمد نادرشاه زوی د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه هم حاضر ؤ او وایي چې دا ډیرې ترخې خاطرې دي او زما پلار زما په مخ کې په شهادت ورسیدئ:

زما ډیرې ترخې خاطرې دي، زما پلار زما په مخ کې شهید شو نو زما به څه احساس وي او څه کیدای شوای ،هغه ما ته هر څه ؤ ، هم می پاچا ؤ ، هم مې پلار خو کله چې د سلطنت تکلیف زما په اوږو شو که څه هم ما ته ډېر درونډ بار ؤ او زه دې درونډ بار ته چمتو نه وم خو بیامې هم هغه ومنئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸

د محمد نادر شاه قتل او د محمد ظاهر شاه پاچاکیدل

کله چې محمد نادر شاه ووژل شو نو په دې وخت کې د قتل عام ویره وه سید قاسم رشتیا وایي چې سردار شاه محمود خان په پوره حوصله د مرګ ژوبلې مخه ونیوله:

زلمي خان نائب سالار چې خپلې وفاداری یې حکومت سره، د پاچا سره ښکاره کړې وې پیشنهاد یې کړی ؤ چې دا ټول کسه قاتلان نه دي ټول کافران دي او د پاچا دښمنان دي او دا مکتبیان باید ټول ووژل شي نو بیا

شاه محمود خان بيرته گرځيدلی ؤاو وې ويل قطعاً دا کار مه کوئ قطعاً اجازه نه ورکوم چې په يوه باندې لاس پورته کړئ!

درمرجان خان ځائې چې د څلورم تولگی شاگرد او په هغه ځای کې حاضر ؤ دا ټول حالات په خپله ليدلي دي:

دغه زمونږ ووړکي دا مکتبونه چې ټول دلته پاتې شول چار چاپيره عسکرو يو واړې غږ وکړ، زمونږ سر بلندخان نائب سالار نومیده ځائی ؤ دغه بڼغ وکړ چې راونيسئ دا ووړکي پرې نږدئ داسې چار چاپيره شول دا عسکر ويې نيولو ټول دا څوک چې وتښتيدل په هره ليار وتښتيدل هغه لاړ هغه ځينی چې پاتې شول هغه همدغسې چې بويې تلو بويې تلو په هغه جمله کې زه هم وم بيا يې ننباسلو ددلکشا يوه سالون ته په دا دهليز کې يې ټول ننباسلو هلته يې حصار کړلو بيا خپله سر بلند خان امر وکړ چې دا ووړکي را وباسئ ټول يو دم مړه کړئ چار ماري يې کړئ. بيا هغه خبر شول شاه محمود خان وويل چې نه داسې کار مه کوئ د ټولو ووړکو گناه نه ده دا به د يوه گناه وي په ټولوو ووړکو باندی غرض مه لرئ هم دلته دې وي تر څو چې زه نفر پيدا کړم. بيا هم هغه وو چې دوی پسی کوشش وکړلو، پورته شول هغه نفر يې ونيو هغه نفر يې چې ونيولو بندی يې کړلو دا نور نفر په دلکشا کې بند پاتې شول هم هغه بندي خانه کې د دلکشا په کوټه کې نو

هم هغه ؤ چې پس له تقریباً نهو لسو بجو د شپې امر راغی چې هغه خلک چې تاسې بندیان کړي دي هغه ووړکي د مکتبو تاسې هغه پریږدئ مور خپل مدعي پیدا کړی ومونیولو.

سید قاسم ربنتیا وایي کله چې دا معلومه شوه چې نادر شاه خپل ژوند د لاسه ورکړی دی نو سردار شاه محمود خان سمدستي محمدظاهر خان د پاچا په توګه اعلان کړی:

په عین وخت کې محمد هاشم خان د بنکاري لارې د افتتاح له پاره سمت شمال ته تلی ؤ د ځینې وزیرانو سره او شاه محمود خان دلته وکیل د صدر اعظم ؤ او دلته ګویاوختی چې نادر خان شهید شو دوی ته معلومه شوه چې مړ دی هلته ګویا ځینو کسانو دا فکر کاوه چې شاه محمود خان ځان پاچا کوي لاکن دی را پورته شوی ؤ او ظاهر شاه ته یې ویلی ووچې پاچا ته یې تا ته بیعت کوم. ظاهر شاه ویلي و چې زما لوی یې زما مشر یې. ده ویل نه دا خبره نه کیږي ته د نادرشاه زوی او حق د سلطنت ستا دی او زه تا ته بیعت کوم ستا نوکریم. عسکر هم د ده په لاس کې وو که ده غوښتل چې پاچا شي هیڅ په دې کې شک نه ؤ چې سبا به د ده پاچاهي اعلان شوی وای.

سردار شاه محمود خان چې د صدر اعظم وکیل او د دفاعی چارو وزیر ؤ

کولای شول چی په خپله پاچا شي دا چې هغه ولې د خپل ځان په نسبت ظاهر شاه ته ترجیح ورکړي ده په دې هکله د سردار شاه محمود خان زوی محمود غازی وایي چې د هغه اکا گانو او پلار د وطن سره قوي علاقه لرله:

زما پلار شاه محمود خان غازي په کابل کې وزیر دفاع ؤ او د صدارت چارې یې هم په لاس کـې وې وطندوسـتي او د آرامـی سـره عـلاقـه د اعلیحضرت نادرشاه د ورونو سره دومره قوي وه چې قدرت طلبي یې یوه خوا پریښې وه او سلطنت یې اصلي وارث ته ورکړ د دې خود گذری نتیجه آرامي وه چې وروسته افغانستان ته راغله.

سردار محمد هاشم خان چې د نادرشاه په وخت کې صدراعظم مقرر شوی ؤ هم هغسې پاته شو ، سید قاسم رښتیا وایي چې د محمد نادرشاه ځای د هغه زوی محمد ظاهر شاه ته ورسیدئ نور هر څه د پخوا په شان پاته شول:

دا تقسیمات چې وروسته وو هغه ته دوی تغیر ورنه کړ ، ظاهر شاه په عوض د نادر شاه راغی او شاه محمود خان وزیر حربیه پاته شو عسکر د ده په لاس کې وو او د محمد هاشم خان ملکي حکومت او صدارت په لاس کې ؤ او لاکن پس له دې د محمد هاشم خان قدرت په زیاتیدو کې ؤ او دلته گویا دوی تولو حکومت په لاس واخیست شاه محمود خان تجرید شو عسکریی په لاس کې وو لاکن شاه محمود خان شریف سړی ؤ او شاه

محمود خان گويا مداخله نه کوله دلته محمد هاشم خان يوائې د يکتاتور منځ ته راغی ځکه چې د نادر خان قتل هم واقع شوی ؤ. دغه بدګماني هم زياته وه او د امنيت مسئله هم وه ده يو پوليسي حکومت جوړ کړ او دلته د دې له پاره يوه بل عامل هم کومک وکړ دلته دوهم جنګ شروع شو او دلته هم يادول په کار دي چې په مملکت کې بايد انضباط زيات شي او بل دلته د هتلر افکارو په افغانستان کې هم تر يوې اندازې تاثير درلودئ چې ديکتاتوري ګويا يو مود د ورځې ؤ هلته هتلر ؤ هلته موسولوني ؤ هلته فرانکو ؤ.

د محمد هاشم خان حکومت نه يوائې په کابل کې بلکه په ولايتونو کې هم پوره انضباط راوستی ؤ د ولايتونو څخه مخور کسان چې د قدرت خاوندان وو په کابل کې د منصبونو په پلمه ساتل شوي وو په دې کسانو کې د عبدالاحد کرزي پلار معين خيروجان هم شامل ؤ:

نو د هغه وخت سياست به دغه تقاضا کوله نو ظاهراً خو هلته سناتور ؤ هلته ؤ معاش يې درلودئ ډير ښه په عزت و او په نهايت کې د هغه وخت دامنيت او استقرار له پاره د دې له پاره چې مملکت آرام وي ډير خلک هلته په کابل کې وو مثلاً مشاور صاحب سيد احمد خان هلته ؤ، نائب سالار صاحب محمد انور خان ؤ، معين صاحب عبدالرشيد خان چې هغه هم بيا

په وزارت داخله کې معین ؤ هغه هلته ؤ د هر ولایت داسې کسان په اعیان کې وو او په بعضې چوکیو کې وو چې تقریباً دوی اعزازي هلته وو هلته اوسیدل اما داسې بې اجازې د حکومت یعني د شخص محمد هاشم خان بې اجازې خپلو وطنو ته نشو تلای زمونږ پلار هم همیشه اجازه اخیستله یوه میاشت دوې میاشتې چې به راتلئ قندهار ته له شخص محمد هاشم خان څخه به یې اجازه اخیستله ،د صدر اعظم صاحب څخه بیا به راتلئ قندهار ته.

که د ولایتونو مخور کسان کابل ته راوستل شوی وو همدا ډول د کابل متنفذین ولایتونو ته تبعید شول په دې کسانو کې استاد خلیل الله خلیلي هم شامل ؤ چې د حبیب الله خان کلکاني په حکومت کې لوی مامور پاته شوی دی. خو د هغه زوی معتصم بالله خلیلي وایي چې د صافیانو د پاڅیدلو له کبله د هغه پلار تر نظارت لاندې نیول شوی ؤ:

پلار مې د هاشم خان په وخت کې چې هاشم خان صدر اعظم ؤ په افغانستان کې په هغه وخت کې بندي شو، د هاشم خان په وخت کې بیا قندهار ته تبعید شو ولې چې د صافیانو قوم جګ شوی وو په کنړو کې صافیان او دوی داسې فکر کوي چې هاشم خان چې البته دا صافیان د وزیر عبدالرحیم خان له خوا یا د استاد خلیلي له خوا تحریک شوي دي په هغه

اساس هم نائب سالار عبدالرحيم خان يې بندي کړئ او هم زما پلار يې بندي کړ، پس له هغه يې بيا تبعيد کړ په قندهار کې.

که څه هم محمد ظاهر شاه په دی وخت کې پاچا ؤ ولې د هېواد چارې د هغه اکا ګانو په مخه بيولې، عزيز نعيم وايي چې دا واضح خبره ده په دې وخت کې ظاهر شاه ځوان او د خپلو آکا ګانو مشورې ته احتياج ؤ:

دا خو يوه څرګنده خبره ده کله چې ظاهر شاه په تخت کښېناست نو ده رهنمايی ته ضرورت درلود او که داسې يو قوي لارښود موجود نه وای په افغانستان کې به بيا انارشي را منځ ته شوې وای. د سردار هاشم خان په باب وايي چې د ده دوره يوه تاريکه او د استبداد دوره وه او کوم پرمختګ ونه شو، د تاريخ د يو شاګرد په حيث که څوک د هغه وخت شرايط په نظر کې ونيسي نو مورږ ويلی شو چې د ده دوره هم د ملک دودانی له پاره د اساس ايښودلو يوه دوره بلل کيدای شي او په همدې وخت کې د کابل پوهنتون پراختيا مومي او معارف دوه چنده کيږي البته دامنو چې يوه برخه خلک پامالـه شول خو د هغه برسيره د افغانستان د ودانولو بنسټ کيښودل شو او دشاه محمود خان له پاره يې زمينه برابره کړه چې د ديموکراسی لومړی خښته کښېږدي دبلې خوا په دې وخت کې په دريمه نړۍ کې يوائځی يو محدود شمير مستقل هيواد ونه موجود وو او که مورږ

نیاز پاچا دمصرمستثنی کړو چې یوه نسبی دیموکراسي یې درلودله په بل ملک کې دیموکراسی موجوده نه وه یعنی آزاد مطبوعات، سیاسی احزاب موجود نه وو. درست دي چې په افغانستان کې آزاد پارلمان، سیاسي احزاب موجود نه وو اما د خلکو او حکومت ترمنځ یو دیالوګ موجود ؤ او په غیر مستقیم ډول یې د خلکو افکار درک کول او د هغه په اساس یې ګامونه پورته کول.

د خلکو سره د دیالوګ تر څنګ د هیواد نورو چارو ته هم توجه شوې وه سید شمس الدی مجروح وایي چې د هغه په وخت کې ډیر اصلاحات منځ ته راغلي دي:

د سردار محمد هاشم خان په دوره کې باوجود د دی چې هغه په خپله سخت ګیره سړی ؤ د یکتاتور مزاجه سړی ؤ، دې کې شک نشته. ولې په افغانستان کې یې ډیر کار وکړ، ډیر اصلاحات وشول اصلاحات په دې معنی چې د ترقی خواته، د صنعت خواته، د آبادی خواته، د سړکونو جوړولو خواته په دې لحاظ باندی ډېر پیشرفت وشو په افغانستان کې مخصوصاً هغه د امان الله خان په مقابل کې عکس العمل د ښځو د مکتب په هکله په دغه وخت کې د ښځو مکتب بیرته منځ ته راغی اود ښځو مثلاً رفع حجاب ،د ښځو آزادي او د ښځو حتی په رایو اخستلو کې

شاميليدل د محمد ظاهر شاه په وخت کې منځ ته راغله او د همدې لحاظه

دافغانستان په تاريخ کې ډير قابل قدردی. زه بايد تاسې ته ووايم چې

هميشه په افغانستان کې حکومتونه ښه يا بد دي په دې کې شک نشته

دی چې ديموکراتيک حکومتونه نه وو او ډير مثلاً سړی ووايي چې ټول به

پاک او منزه خلک وو داسی هم نه وو هميشه دافغانستان حکومت د خپلو

متعصبو او نا پوهه عوامو خواصو څخه خواص په سطح کې دروحانيونو

او ملايانو او په سطح دعوام خانان او ملکان، د دې نه دی د دواړو څخه

ډير پيشرفته تر او مترقی تر او دې نه زيات منورتر ؤ دافغانستان هر

حکومت هميشه کوشش کاوه چې دوی استخدام کاندې، له دوی نه

استفاده وکاندې دوی له ځان سره ملګري کاندې، خپل قدرت هم وساتي

او داخپل مطالب چې اصلاحات د افغانستان دي دا مخکی بوزي، دا کار

يې هميشه کړی دی او داخلک يې اکثره استعمال کړي هم دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹

په دويمه نړيواله جګړه کې د افغانستان بيطرفي

کله چې په يورپ کې دوهمه نړيواله جګړه ولګيده نو په دې وخت کې دبرتانوي امپراتورۍ او المان اړيکې دافغانستان سره ډيرې او نژدې وې يعني په ستراتيژيک لحاظ افغانستان دبرتانوي هند او شوروي اتحاد ددوو لويو قدرتونو ترمنځ واقع شوی ؤ .پوهاند حسن کاکړ وايي چې په همدا وخت کې کوم بل دريم ګړی هيوادنه ؤ چې دافغانستان سره مرسته وکړي:

دلته بايد په نظر کې ونيول شي چې دافغانستان عمومي حالت داسې ؤچې يعني ددوو لويو اروپايي قدرتونو ترمنځ واقع ؤچې يو شوروي اتحاد

په شمال کې او بل هندبرتانوي په هندوستان کې وو او داسې یو بل دریم ګړی قوت چې دافغانستان حفاظت وکولای شي لکه ملل متحد که څه هم دملل جامعه وه اما هغه دومره قوي نه وه، په ۱۹۳۷ کې چې پر ایتوپیا باندې ایتالیا حمله وکړه دهغې اهمیت له منځه لاړ. لهذا دافغانستان دپاره داخارجی سیاست ډیر زیات مهم شو په دې معنی چې څنګه د دوو لویو قدرتونو په منځ کې دغه خپل خپلواک بیطرفه حیثیت وساتلی شي دا ډیره غټه او مهمه خبره وه او په دې کې نولومړنی شی چې محمد هاشم خان او د ده ډیرو نژدې مصاحبینو فیصله وکړه دا وه چې مونږ له یوی خوا به امنیت د مملکت ساتو اما په خارجي سیاست کې چې دافغانستان واکمني وساتي دافغانستان بشپړ تیایي حالت وساتي یوه فیصله چې دوی وکړه فقط دا وه چې مملکت ته باید انکشاف ورکړو او دنورو خارجي مملکتونو په سرمایې او کومک سره اما دهغو حساسیتونو سره چې دهمسایه مملکتونو کې مخصوصاً داتحاد شوروي او هندبرتانوي په مقابل کې یې لرل په نظر کې ونیول شی د دوی کوشش داؤ چې یو افغانستان بیطرفه وساتل شي او له بلې خوا څخه کومکونه، کریډیتونه دانکشافي پروژو دپاره له هغو مملکتونو څخه واخیستل شي چې همسایه نه وي.

المان داسې یو هیواد ؤ چې پرمخ تللی ؤ او دافغانستان همسایه نه ؤ نو

همدا وجه وه چې دالمان په مرسته په افغانستان کې ډيرې پروژې فعاله شوې.

پوهاند ګل جانان ظريف چې د المان په فرانکفورت کې د پوهنتون استاد دی او ډير وخت په هغه هيواد کې پاته شوی دی د دې مرستو په هکله پوره مطالعات کړي دي:

ددوهم نړيوال جنګ د پيل دمخه دافغانستان او المان ترمنځ په تجارتي او تخنيکي اړيکو کې دليدوړ آسانتيا وې پيښې شوې وې دافغانستان اومه مواد المان دنړيوال تجارتی بازار دنرخ څخه په لوړه بيه اخيستل او هم يې افغانستان ته د ۵۵ ميليونو مارکو د کريډټ ورکولو سره موافقه وکړه او په افغانستان کې ترټولو زيات المانی متخصصين چې په ۱۹۳۶ کې يې شمېر ۱۷۰ تنوته رسيده دفني پرسونل په توګه استخدام شول.

پوهاند حسن کاکړ چې پر همدې دوره د پوره مطالعې خاوند دی وايي چې دالمان دا مرسته دخدای په جات نه وه:

هغوی هم دخدای په جات کومک نه کاوه هغوی داقتصادي مقصد په اړخ کې يا دهغه اقتصادي کومک له لارې سياسي مطالب هم مخکې بيول چې په هغو کې غټه خبره فقط دا وه چې دوزيرستان لوی عالم ميرزا علي خان چې په فقيرايپي باندې مشهور ؤ له هغه سره يې مرستې وکړلې او هغه يې تحريک کاوه دانګليسانو په مقابل کې عمومي پاليسي همدغه

وه چې دغـه دسرحـد قـبـايل چې پښتـانه دي تحـريک کړي ويې پاروي په مقابل دهندبرتانوي کې.

خو په سرحـد کې دفقـيرايپي ترڅنگ نور قـبـايل لا پخـوا دملي آزادۍ په جذبه راپاريدلي وو او په جگړو بوخت وو ولې دبرتانوي پوځ افـسـر کـرنل مـحـمـد شـريف خـان چې په همدې وخت کې دفقـيـر ايپي سره په جگړه بوخت و وايي چې دهغوی سره محوري قدرتونه ملگري وو:

په وزيرستان کې فقير صاحب له دا اکسز پاور (محوري قواوې) به يې ورته ويل که نه جرمني او جاپان او ايټلي، اوريدل به مو داسې چې هغـه له يې دومـره لوی رقـم ورکـاوه چې هغـه بيـا توپې هم جوړې کړې او هغـه دا فـيصله وکړه چې انـگريز له شکست به زه په دې ورکـړم چی د «د ته خيلو» کلاتړي نه واخلم نو په دغه ورځو کې زما پوستنگ (مـقرري) په د ته خيلو کې واو دري مياشتې په جون - جولای - اگست کې مونږه کلابند وو او دې حد ته خـبـره ورسيـده چې راشن مـاشن به مـونږ ته دهوا نه راغـورځـيـده ليکن په ټول نارتړن کمانډ (شمالی قومندانی) کې چې د هغې هيډکواټر، په پينډی کـې ؤ پاراشـوټس نه ؤ نومـونږ لـه به يې دا اوړه، دانې، چای، چيني وغـيـره دابه يی دهوانه فـري (يله) راغـورځـول نتـيـجـه يې دا شـوه چې هغه به چې ځمکې باندې را خلاص شول هغـه به خواره شول په هر حال مونږ

سره يوه وړه غوندې توپه وه او ايپي فقير صاحب سره څلور وې هغې له به په لس کسه باندې يوګډ په دريمه ورځ فی کس له لس کارتوس په دوهمه ورځ باندې ورکول کيدل. او دا د فقير صاحب سره لکه څنګه ما چې د دې خبرې په سرکې وويل د هغه سره پيسه وه او هغه به په دې باندې سودا کولی شوه او هغه پيسه به ورله د ايتلي، جرمني او د جاپان د طرف نه راتله.

په همدا ډول حالا تو کې چې د نړۍ لوی قدرتونه چې په دې سيمه کې پوره فعاله وو افغانستان تر سخت فشار لاندې ؤ خو عزيز نعيم وايي چې افغاني مشرانو خپله ګټه په بيطرفۍ او د قواؤ په توازن کې ليدلې وه:

افغانستان د دواړو خواوو ترمنځ خپله ګټه د قوې په توازن يعنې بيطرفۍ کې ليدله بياهم د دوهمې نړيوالې جګړې په وخت کې افغانستان بيطرفي غوره کړه داځل د افغانستان ګاونډي هيواد ونه برتانوي هند او شوروی اتحاد رقيبان نه وو بلکه متحد او يو د بل ملګري وو نو که چيرې افغانستان طرف نيولی وای نو د ايران په شان يوه برخه به يې د شوروي اتحاد او بله برخه به يې د برتانيې تر تأثير لاندې راغلې وای نو ځکه افغانستان دا تشخيص وکړ چې په دوهمه نړيواله جګړه کې بيطرفه پاته شي ځنې موضوع ګانې پيښې شوې چې د افغانستان بيطرفي ته خطر متوجه کړي که څه هم په سطح کې اوضاع عادي وه ولې تر سطحې

لاندې وضع غیر عادي وه مختلفو حکومتونو تلاش کاوه چې افغانستان په خپله طرفداری په جنګ کې راګډ کړي یوه موضوع هم والماني او ایتالوي استادانو او متخصصانو ته بهانه ګیري وه کوم چې په افغانستان کې په کار لګیا وو دمتحدینو په عقیده دا متخصصان په اصل کې متخصصان نه وو بلکه استخباراتي ماموران وو او ښایي دجرمني په ګټه کاروکړي نو ځکه دهغوی د ویستلو غوښتنه وشوه افغانستان دا غوښتنه په اول کې ونه منله ولې تر ډیر فشار وروسته یې دا موضوع لویی جرګی ته وړاندی کړله او لویې جرګې فیصله وکړه چې تضمین ورکړل شي تر څو د جرمني او ایتالیې اتباع خپلو کورونو ته په سلامتی ورسول شي.

دافغانستان حکومت ته دا تضمین ورکړل شو او وروسته داکسان خپلو کورونو ته سلامت ولیږل شول.

سیدقاسم رښتیا چې په همدا وخت کې په کابل رادیو کې دنشراتو مشرؤ وایي چې افغانستان په دې ټینګار سره په نړۍ کې دلوی نوم خاوند شو:

داکسان مورږ هیڅکله تاسو ته نه تسلیموو او که تاسې هرڅه چې ووایئ داکارنه کوو داټینګار دافغانستان له پاره یولوی نوم په دنیا کی قایم کړ. ځکه چې هیڅ یوبل مملکت داسې یو کار نه ووکړی په داسې وخت کې چې انګریز او روس دواړه یو خواته وو په آخر د جنګ دوی

مجبور شول چې خپل پيشنهاد ته تغير ورکړي.

پوهاند ګل جانان ظريف وايي چې داکسان د بر تانوي هند او ترکيې له لارې خپلو هيوادونو ته وليږل شول او هغو المانانو ته چې دا وختونه ورياد دي اوس هم د افغانانو ممنون دی:

آلماني او ايتالوي متخصصين د هند او ترکيې له لارې و خپلو هيوادو ته ستانه شول په دې هکله بايد وويل شي چې په ځينو خصوصي او عامو غونډو کې المانيان د افغانانو د دې دريځ په درناوي او قدردانې يادونه کوي او ستايي يې او د افغانانو د دې ميړني او جسور موقف نيونې احساس په تيره په مسنو اشخاصو کې زيات ليدل کيږي بايد علاوه شي چې د نړۍ تر دوهم جنګ وروسته د المان او افغانستان ترمنځ نژدې اړيکې موجودې وې چې علمي او تخنيکي همکارۍ لکه د کابل، بن او بوخم د پوهنتونو تر منځ توامیت او د افغاني پرسونل روزنه د يولړ انکشافي پروژو چې د سروبي، ماهيپر د بريښنا او د پکتيا د کرکرنې پروژې پکې شاملې وې او د افغانستان او آلمان د رعيتيانو اتباعو له پاره د يو بل هيواد ته د آزاد تګ او د ويزې نه موجوديت يې ځينې مثالونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰

د هاشم خان استعفی او د شاه محمود خان حکومت

سردار محمد هاشم د خپل حکومت په اوږده دوره کې په ټول هیواد کې ریښې ټینګې کړې وې. پوښتنه داده چې په دا ډول حالاتو کې دی ولې استعفی ته مجبورشو عزیز نعیم وایي چې د هغه صحت ښه نه ؤ:

د سردار محمد هاشم خان حکومت اول اوولس کاله دوام وکی اوولس کاله د هر حکومت له پاره اوږد وخت دی. سر دار محمد هاشم د افغانستان په ډیر بد وخت کې صدراعظم ؤ. د دوهمې نړیوالې جګړې په وخت کې د افغانستان ټول کارونه د سردار محمد هاشم خان په لاس کې وو. هغه ته د

جنګ نه وړاندې د زړه تکليف ورپيښ شوی ؤ او د تداوی له پاره جرمني ته ولاړ. په هغه وخت کې ډاکټرانو ورته وويل چې د کار فشار کم کړي.

د جهاني جنګ وړاندې سردار محمد هاشم خان دهمدې تکليف په اساس غوښتل چې استعفی ورکړي، ولې پاچا ونه منل او ځنې ويې غوښتل چې د جګړې په وخت کې د صدارت وظيفې ته دوام ورکړي. د جنګ په وخت کې هم وربانديې د زړه حمله راغله او شپږ مياشتې په شفاخانه کې بستري ؤ. زما په ياد دي چې ده وويل هر کله چې جنګ خلاص شي زه به هم د صدارت د کار څخه لاس واخلم.

سيد قاسم رښتيا وايي چې په ټوله کې ازادي راغلې وه نو همدا وجه وه چې شاهي خاندان فيصله وکړه چې محمد هاشم خان کار پرېږدي.

تغيير د اوضاع په دنيا کې همداسې ايجابول چې بايد په افغانستان کې تغيير پيدا شي نو په هغه سيستم کې محمد هاشم نور ګنجايش نه درلودئ په دنيا کې آزادي راغلې وه، په دنيا کې نوي دولتونه راغلي وو، نوې آزادۍ راغلې وې، حقوق بشر راغلي وو، دلته پر افغانستان دا تأثير خوامخوا راتلئ. دلته د شاهي خاندان مشورتي کورنۍ فيصله وکړه چې محمد هاشم خان کار پرېږدي او شاه محمود خان صدارت واخلي او دلته شاه محمود خان د يوه نوي پروګرام سره يو ځای راغلئ. پروګرام يې دا وو

هغه ټول بندیان چې سردار محمد هاشم خان بندي کړي وو او څوارلس کاله

یې تیر کړي وو خوشي کړل او هغوی ته یې کارونه ورکړل.

که د یوې خوا سیاسي بندیان خوشي شول او آزادي راوستل شوه ولې د بلې خوا سید شمس الدین مجروح وایي چې په عمراني برخه کې رکودؤ او څه پرمختګ ونه شو:

یقیناً د ده دوره د فعالیت په لحاظ باندې په افغانستان کې د آبادۍ په لحاظ یو رکود پیښ ؤ. د هغه یو دلیل خو البته لکه مخکې چې ما وویل د یو شخص په سجیې، خلق او مشیت پورې هم تعلق لري او د بلی خوا شرایط هم د ملک په اقتصادي مشکلاتو پورې اړه لري. مثلاً په دا آخر کې چې څه لږ حرکتونه پیدا شول په خارجي کومکونو او امدادونو باندې زیاته اتکا وشوه. د هغی نه یو څه راووتل. مګر په دغه دوره کې څنګه چې د ده د شخصیت نه توقع کیده څه ونه شوه. البته شک نشته سړی آرام سړی ؤ، نرم سړی ؤ یقیناً اولسي سړی ؤ او ښه سلوک یې کاوه د خلکو سره یې په دار مدار باندې ژوندون کاوه، باوجود چې تصادمونه هم پیښ شول، په دې آخر کې د ده د دورې د منورینو سره. یو څه شوق یې لاره چې کوم تحول د دیموکراسۍ په لحاظ په افغانستان کې راشي او یو نوی نهضت پیدا شي اخبارونه وي، شورا زیاته فعاله اوسي، مؤثره اوسي. د

افغانستان په حوادثو کې يې دې کارونو ته موقع ورکړه.

شاه محمود خان ته دا نظر چې ديموکراسي راوستل شي څنګه پيدا شوی ؤ، عبدالحميد مبارز چې په دې وختونو کې پوره فعال پاته شوی ؤ وايي چې د امريکا تر سفر وروسته دا نظر ور پيدا شو:

امريکا ته تر اووه مياشتې سفر وروسته، کله چې شاه محمود خان بيرته افغانستان ته راوګرځيدئ تر هغه وروسته يې اول ډيموکراسۍ ته هڅه وکړه په همدې ترڅ کې يوه سلسله جريدې را ووتلې چې مرحوم عبدالرحمن محمودي د «ندای خلق» د جريدې امتياز واخيستئ، غلام محمد غبار د «وطن» د جريدې امتياز واخيستئ، ګل پاچا الفت د «اولس» د جريدې امتياز واخيستئ او مرحوم فيض محمد انګارد انګار د جريدې امتياز تر لاسه کئ. دې جريدو په کابل کې خپل آزاد نشريات پيل کړل او د ويونکو شمير يې زښت ډېر ؤ. د دې ټولو جرايدو هدف ډيموکراسي او مشروطه شاهي وه. د هغوی تلاش دا وو چې حکومت د سلطنت څخه بيل کړي. د شورا په اوومه دوره کې آزادي وه. هلته يو اقليت موجود ؤ چې په دې اقليت کې مير غلام محمد غبار، ډاکټر عبدالرحمن محمودي، محمد کريم نزيهي، محمد علم ورد ک، د دوشی سخي امين، د کندهار عبدالحی حبيبی او د مزار څخه خال محمد خسته

داسې یو اقلیت ؤ چې د حکومت د طرفدار اکثریت په مقابل کې دریدلي وو. دې اقلیت د آزادۍ طرفداري کوله او د حکومت د ځینو پروژو سره یې همیشه مخالفت کاوه.

د مطبوعاتو د آزادۍ سره هیڅا مخالفت نه درلودئ. سید قاسم رښتیا چې په همدې وخت کې د مطبوعاتو مستقل رئیس ؤ هم په دې آزادۍ کې ونډه اخیستې ده:

مطبوعات زما په پیشنهاد آزاد شول ، د شاه محمود خان په دوهم کال چې صلاح الدین خان سلجوقي په سفارت مقرر شو زه د هغه په عوض کې رئیس مطبوعات شوم. په دې وخت کې زما هم ارزو دا وه ، هغه چې شاه محمود خان آمادګي لري د دې له پاره چې د ډیموکراسۍ په ساحه کې قدمونه واخلي په هغه کې ما برخه واخیسته. هغه ؤ چې ما پیشنهادونه کول او دا پیشنهادونه هغه منل. دلته پیشنهاد وشو چې یو قانون مطبوعات جوړ شي او آزاد اخبارونه منځ ته راشي ده هم قبول کړل. په مجلس وزرا کې تیر شول. مجلس وزرا بحث وکړ او ټول حیران وو چې څرنګه کیږي د مخه د نشر سانسور نه وي. تر نشر دمخه د سانسور ستونزه حل شوه. بیا د بلدیې (ښاروالي) انتخابات وو. ما عرض وکړ چې ټول خلک د بلدیې انتخابات کوي په یوه کوټه کې کښینې بیا وایي چې

پلانکی د بلديې رئيس دی. ما وويل چې خلک پوهيږي بايد موقع ورکړو چې په خپله نفر وټاکي ده قبول کړه فرمان يې ولیکئ او د بلديې انتخابات وشول. غلام محمد خان فرهاد د بلديې رئيس شو.

پوهاند احمد جاويد چې د کابل پوهنتون رئيس پاته شوی دی په دې وخت کې د پوهنتون شاګرد ؤ وايي چې د دې قانون په اساس آزادې جريدې راووتلې:

د دې قانون په اساس ډيری غير دولتي جريدې خپرې شوې چې يوه هم ندای خلق ده. د ندای خلق مؤسس ډاکټر عبدالرحمن محمودي او مسوول مدير يې عبدالحميد مبارز ؤ. ندای خلق د خلق د جريدی سره چې د حزب ديموکراتيک خلق ارګان ؤ هيڅ ارتباط نه لري. دا جريده پس له نه ويشت شمارو توقيف شوه. بله د وطن جريده ده چې مؤسس يې مير غلام محمد غبار او مسوول مدير يې محمد علي خروش او ورپسې محمد صديق فرهنګ ؤ. دا جريده پس له اته ويشتو شمارو توقيف شوه. د خلق جريده ډېره جذباتي احساساتي او توندروه او د وطن جريده معتدله ، استدلالي او محافظه کاره وه دې دوو جريدو د افغانستان په سياسي ژوند کې ډير اهم رول درلودی.

په افغانستان کې سياسي فعاليت په ډېر بډو ؤ. ډاکټر عبدالصمد حامد چې ډير کلونه په افغانستان کې د صدرات معاؤن ؤ وايي چې په لومړي ځل د

افغانستان پوهانو ته امیدواري پیدا شوې وه:

د لومړي ځل له پاره د افغانستان د پوهانو په منځ کې یوه امیدواري پیدا شوې وه او خوش بیني او جذبه. چې نوی حرکت به وي داسې یو نظام به وي چې په خپله افغانان به د خپل ژوند په باره کې تصمیم نیسي. خپل وطن به ابادوي. د مثال په توګه مثلاً مور شاګردان وو د یر خلک به داوطلبانه تلل د چاده میوند د جوړیدلو له پاره کورونه به یې نړول چې جاده جوړه شي. داو طلبانه به پکې کار کیده. تولو ته دا ضمني وظیفه بلل کیده. د اوومې دورې شورا چې منځ ته راغله نسبتاً آزاد انتخابات وو او د افغانستان د سیاسي فعالو حلقو خلق هم پکې شامل وو، دا یوه بله مایه د امید واری وه. اول ځل غیر دولتي خصوصي آزاد اخبارونه ووتل او دانشرات د هم هغه وخت په سویه زما په فکر د قدر وړ وو.

ډاکټر احمد عبدالرحیم زی چې د خپل ورور عبدالملک خان عبدالرحیمزی تر بندي کیدلو وروسته په اطریش کې پاته شو په همدې وخت کې د کابل پوهنتون محصل او د شاه محمود خان خدمتونه یې د قدر وړ بللي دي:

زه باید ووایم چې مرحوم شاه محمود خان په هغه وخت کې ډیر خدمت کړی ؤ بالخاصه تر یوې اندازې چې ځوانانو ته یې موقع ورکړې وه چې خپل افکار آزاد اعلان کړي. د ده په دوره کې یو تحول راغلی ؤ او تصادف هم

زمور نیک ؤ چې په دې دوره کې مور په پوهنتون کې وو. زه په خپله په فاکولتۀ حقوق کې وم. مور ته په اول وار کې موقع راکړه شوه. ښاروال د کابل انتخابیدئ مور باید په کابل کې ګرځیدای خلکو ته مو توضیح ورکولای چې د ښاروال اهمیت څه دی. پس له هغه څخه انتخابات د شورا راغلل چې مرحوم غبار او مرحوم محمودي په اوله دوره کې انتخاب شول یوه څورلس نیم زره او بل یې تقریباً دیارلس نیم زره رایې په کابل کې واخیستې، دوی په پارلمان کې په شورا کې د هغه وخت وکیلان وو په دې ټولو کې چې وو د فاکولتې محصلینو ته موقع ورکړه شوې وه چې خلکو ته تبلیغ وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاه محمود خان په صدرات کې ډيموکراسي او سياسي ګوندونه

کله چې شاه محمود خان فيصله وکړه چې ډيموکراسي راولي نو په دې وخت کې سياسي ګوندونو او د محصلانو اتحاديې په فعاليت پيل وکړ ولې ويښ ځلميانو لاپخوا خپلې ډلې جوړې کړې وې او په پوره فعاليت بوخت وو ، پوهاند عبدالشکور رشاد چې د ويښ ځلميانو يو فعال غړی ؤ وايي چې د ويښو ځلميانو مرام ملی وحدت ؤ:

د ويښ ځلميانو په مرامنامه کې مهمه نقطه دا وه چې وحدت ملي

تأمين شي په افغانستان کې اوله بله طرفه دوی کوشش کاوه چی اقتصادي منابع په پراخه پيمانه باندې په کارولويږي، وده وکړي، بندونه جوړشي، ولې وکښلی شي او فابريکې راشي، فابريکې جوړې شي د دې دپاره ددوی مبارزه وه چی خلک په کارباندې ولويږي او دبيکاری مخه ونيوله شي دغه رنگه ددوی په اهدافو کې دعلم او تعليم، تدريس وتحصيل مسئله وه دوی غوښتل چې په هر ځای کې په هر کلي کې دهاتي مکتبونه جوړ شي او حتی د دهاتي مکتب نظر تقريباً ددوی نظر ؤ چی بيا وروسته دولت هغه تعميل کړ نو د تعليم خپرونه وه البته ځينې مواد نورهم وو ورسره مثلاً په هغه وخت کې د پښتونستان حرکت نوکی په شدت کې ؤ ددغه سره ددوی همنوايي موجوده وه اوغوښتل يې چې هغه غصب شوې مځکې چی دوخت دحکمران يعني انګليس په لاس کې پاته شوې وې هغه ته حق دخودارادیت ورکړشي که دوی وغواړي چی دافغانستان سره ملحق شي او يا دا چی په خپله ديو حکومت تشکيل وغواړی يا داچی له پاکستانه سره ګډشي دايی هم په اهدافو کې وه.

ځينې خلک بيا وايي چې د ويښو ځلميانو په جوړيدلو کې سردار محمد داؤد خان مرسته کړېده ولې جيلاني خان الکوزی چې دويښو ځلميانو غړی او د هر کلونه يې په بندکې تير کړي دي داخبره نه مني:

یه داؤد خان په دې کې لاس نه درلودئ زمور سره داؤدخان کوم لاس نه درلود فقط دونه وو چې داؤد خان لایو وخت مور وروغوښتلو زمور دبعضې ملګرو سره یې خبرې وکړې چې تاسې داسې کارونه کوئ. مور وویل یه هغه درواغ دي چې خلکو تاته ویلي دي مور نورکارونه نه دي کړي . داؤد خان زمور سره کوم ارتباط نه درلود پس له هغه چې مور دقندهار خلک بندیان شولو زمور بعضې خلک چې هلته په کمیټه مرکزي کې وو هغه حکومت تطمیع کړل نو هغه خلک که دهغو سره کاردرلودئ مور په هغه نه یو خبر زمور له داؤد خان سره کوم کار نه ؤ زمور مرکز وینې په قندهارکې ؤ ، مور دغه وو او هغه نفري چې زمور وو په کابل کې هغه حکومت تطمیع کړل مور یې بندي خانې ته کش کړو ، دوی ته یې چوکې ورکړې پس له څلورو پنځو کالو چې یې مور ایله کړو زمور څخه یې معافي غوښتله دهغه څخه ما پوښتنه وکړه چې مور دې ولې بندیان کړو مور خو په هغه وخت کې هم ویل چې مور بې ګناه یو پس له هغې چې دوی ایله کړو ور ویې غوښتلو چې ستاسو په خصوص کې اشتباه شوې ده هیڅ شی نه ؤ په مابین کې.

په افغانستان کې د خلق د دیموکراتیک حکومت مؤسس او مشر نور محمد تره کي ادعا کوله چې نومورې د وینبو ځلمیانو مؤسس او مشر ؤ جیلانی

خان الکوزی وایي چې :

داخبره بلکل صحیح نه ده بلکه هغه چې دی موسس نه ؤ بلکې د ویښ ځلمیانو سره یې څه دغه هم وکړه یعنی د ویښ ځلمیانو سره یی وفا ونه کړه دی په هغو ځلورو کسانو کې وو چې حکومت ته ور تسلیم شوي دي په دغه یې آتشه مطبوعاتي په امریکا کې مقرر کړ.

د ویښو ځلمیانو تر څنګ د وطن حزب په کابل او د افغانستان په ځینو ځایونو کې د میر غلام محمد غبار په مشرتوب ریښې ټینګې کړې وې، ډاکتر عبدالرحمن محمودي هم د ندای خلق ترنوم لاندې منورین راټول کړي وو. ډاکتر عبدالاحمد عبدالرحیم زی چې د محصلانو د اتحاد یی غړی ؤ د ډاکتر محمودي او نورو مشرانو سره لیدلي دي او وایي چې د هغوی اساسات محلي وو :

اول کې د دوی اساسات چې وو محلي وو عمومي نه وو، ویښ ځلمیان چې وو زیا تره یې د پښتو خواته توجه وه او دا نور چې وو، وطن چې ؤ په مسایلو د سوسیالیستي کې لږ فکر کاوه او خپله دا رهبران یې، خدای دې اوس وبخښي مثلاً ډاکتر محمودي ؤ دا ځینی نفر وو ډیر احساساتي وو. په احساساتو کې سړی داسې قضاوتونه سیاسي چې کوي عموماً لږ ذره کې موازنه پریږدي او یو واړې مونږ، تاسو ته مثلاً وایم مونږ په لیسه استقلال کې یو کنفرانس دایر کړ په هغه کې مرحوم محمودي خبرې

وکولې او ما خپله له ده سره خبرې وکړې له غبار سره وغږیدم ورته ومې
ویل: چې تاسې هر څه چې وایئ تاسې وکیلان د پارلمان یاستئ تاسې
مصئوونیت لرئ او اول کې چې مونږ دا شروع کووکه داسې لوی لوی
خیزونه اچوو هدف ته نه رسیږو مونږ غوښتل چې یوه اساسنامه د اتحادیې
د محصلینو جوړه کړو ،مونږ پیشنهاد کړه پوهنتون ته او دا اساسنامه چې
مونږ د مختلفو هیوادو څخه چې زمونږ څخه وړاندې وو مثلاً تجربه یې
درلودله مثلاً لکه مصر غوندې نورو ځایو غوندی مونږ اساسنامه د هغه په
اساس سره ترتیب کړه او هغه مو وړاندی کړه ریاست د پوهنتون ته او
زمینه مونږ ته مساعده شوې وه چې مونږه یوه اتحادیه د محصلینو عملي
کړو ، زه خلپه د حقوقو فالوکتې له خواځخه په دې کې نماینده وم اوله طرف
د طب څخه مثلاً په هغه وخت کې حسن شرق وچې تاسې یې نوم اوریدلی
دی ،ځینی له ساینس څخه وو له نورو څخه وو مثلاً غلام علی آئین ؤ د
فاکولتې د ساینس دا ټول نفر وو چې باید په دې مسایلو کې بحث سره
وکړي ، متأسفانه ځینی نفر زمونږ چې وو ، دوی خپل هم له دې حیثه د
کارنه وو چې دوی خپل شخصي اغراض نسبت د ټولنې ، نسبت د
محصلینو مسؤلیتونو او ارزوګانو ته ترجیح ورکړه په دې وخت کې وو چې
دا موفق نه شو مثلاً وکیلان د پارلمان وو چې انتخاب شوي وو هغوی

غوښتل چې ځانته ټولنه جوړه کړي، په محصلينو کې ځانته يو تعداد ولري چې هغوی د دوی خوله او ژبه وي نور مثلاً د حکومت له خوا څخه وو خو د داؤد خان په هغه وخت کې ؤ مثلاً نفريې ليدل هغو ته يې هدايت ورکاوه خو صدارت ته هم نفر تلل چې هدايت يې اخيسته د خلکو څخه او راتله په اتحاديه د محصيلنو کې به دوی خبرې کولې نو اتحاديه د محصلينو يې غوښته چې يو منطقه د پريکټس خپله جوړه کړي د غه خبره وه چې ګويا زمور موقعيت يې ضعيف کړ په هغه وخت کې.

ولې عبدالحميد مبارز چې د ډاکتر محمودي نژدې ملګری او د محصلانو د اتحاديې غړی ؤ وايي چې اتحاديې په خپله د آزادو ډلو سره اړيکې ومونډلې:

د محصلينو اتحاديې د هغو آزادو ډلو سره اړيکې پيدا کړې چې د مير غلام محمد غبار، محمودي او ويښو ځلميانو په شاو خوا راټول شوي وو دې کسانو هم زياړويستئ چې د دې ځوانانو دهلوځلو څخه د ډيموکراسۍ په لاره کې کار واخلي ځکه چې د پوهنتون څخه د سياسي غونډو مرکز جوړ شوی ؤ په دې وخت کې حکومت د دې کنفرانسونو او غونډو څخه په بيره کې شو په تيره بيا په هغو کنفرانسونو کې چې ومحمودي ته بلنه ورکړل شوې وه داهغه وخت ؤ چې حکومت په سياسي غونډو باندې بنديز ولګوئ او يو شمير محصلين يې هم ورسره بنديان کړل.

پوهاند احمد جاوید هم په دې فعالیتونو کې رول لوبولی دی او وایي چې سردار محمد داؤد خان د محصلینو د اتحادیې دلارې هڅه کوله چې شاه محمود خان راوغورځوي:

داؤد خان چې د شاه محمود خان سره مخالفؤ د ملی کلوپ او د محصلینو د اتحادیې په تشکیل سره غوښته چې شاه محمود خان د قدرت نه وغورځوي او مجبوریې کړي چې د ډیموکراسۍ د ادعانه منصرف شي. په همدې لحاظ آزادې جریدې پرله پسې بندې او توقیف شوې او د انتخاباتو درسیدو په وخت کې دولت خپلې پالیسۍ ته تغییر ورکړ او د ملي شخصیتونو د انتخاب کیدلو مانع شو په همدې لحاظ یې له محمودي او غبار سره نه یوائې مخالفت شروع کړی بلکه د دوی د انتخابیدلو ممانعت یې وکړ په همدې مناسبت په کابل کې یوه لویه مظاهره وشوه. مظاهره کوونکي چې پکې محصلین هم وو د آزادۍ غوښتلو په نارو او شعارو دارګ خواته روان شول، زه په خپله په دی وخت کې هم هلته وم او د صحنې شاهد او ناظر وم د هرچا د خولې نه د محمودي او غبار نومونه په ډیر احترام او احساساتو سره اوریدل کیدل هیڅ کله ما داسې فضا چې د ملي او صمیمي حقیقي جذباتو څخه ډکه وي نه وه لیدلې خلکو په ډېره مینه او هیجان سره محمودي او غبار په اوږو پورته کولو سره فریادونه وهل او د ډیموکراسۍ او آزادۍ په زنده باد ویلو سره یې خپل

احساسات څرګند کړل، ټول مظاهره کوونکي د ارګ د دروازې په څنګ کې په مسالمت آمیز ډول راټول شول هم هلته یې د ارګ له نماینده سره خبرې کولې د دولت پولیسو او عسکري سوارکارانو دجمعیت په منځ کې حملې وکړې او غـوښـتل یې چې خلک پراګنده کړي ډیر خلک تپـیـان شـول او دغوانانو او محصلینو حتی عامه خلکو احساسات جریحه دار شول داورځ د ډیموکراسۍ پای ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲

دسردارمحمد داؤد خان صدارت

عبدالحميد مبارز وايي چې دشاه محمودخان په وخت کې ډيموکراسي په ښه توګه مخ په وړاندې روانه وه ولې دسردار محمد داؤد خان دفعاليت له کبله شاه محمودخان مجبور شو چې استعفی ورکړي:

د ډيموکراسۍ اوله دوره په ښه توګه مخ په وړاندې روانه وه، منورين او روشنفکران په دې عقيده وو چې دشاه محمودخان حکومت تقويه شي ترڅو دشاه محمود خان دنفوذ له لارې ډيموکراسي خپل وروستي پړاوونه تير کړي ولې سردار محمد داؤد خان غوښتل چې حکومت لاس ته راوړي او يو شمير محصلانو دهغه سره اړيکې درلودې په دي جمله کې حسن

شرق او دهغه نور ملګري شامل وو او دهغوی هڅه دا وه چې ژر دسردار شاه محمود خان حکومت سقوط وکړي او دسردار محمد داؤد خان حکومت واک واخلي، دتاریخ یو واقعیت دادی چې په هغه مهال کې دکابل والي عبدالحکیم شاه عالمي ؤ او په ځینو ځایونو کې ده چې دتلیفون پایې چې کولې او ویل به یې چې دا محصلینو او دغبار او محمودي طرفدارانو چې کړې دي او په مملکت کې بې نظمي راولي په دې وخت کې هغوی ته بل چانس هم میسر شو چې د ډاکتر مصدق قیام دشهنشاه ایران په مقابل کې منځ ته راغی او په هغه ځای کې یو تغییر را وستل شو دې تغییر دافغانستان پر ډیموکراسۍ بداثر وکړ او په مقاماتو کې داسې انګیزه پیدا شوه چې نه داچې په افغانستان کې دایران حالات رامنځ ته شي.

د ایران حالت رامنځ ته نشو خو دافغان ملت پخوانی مسئول مدیر قدرت الله حدا دوایي چې بې باکي شروع شوې وه او دکودتا په تورځینې کسان ونیول شول:

ضمناً هر چیرته داسې لږ بی باکی هم شروع شوې وه او له بلې خوانه شاه محمودخان هم کله کله په دې متردد شو چې هلته د ګوسوارد زوی خبره پیدا شوه دخواجه محمدنعیم خان چې یو کودتا غوندې یو شي ؤ چې دنوروز په ورځ یې داخلک ونیول او په هغه کې ډیر خلک ووو. ګل جان خان وردک ؤ په هغه وخت کې، حتی دمایارو کورنۍ هم ورسره شریکه وه نو

دوی ډاریده چې دغسې یوه کودتا څه شی ونه شي نو دغه ټول دلایل داؤد خان راټول کړل او دغه یې سلطنت ته وویل او خلک یې په دې قانع کړل چې دشاه محمود خان نه نوره خرابیږي او نن یا سبا به دا سړی له منځه لاړشي ده غوښتل چې یو څه محکم حکومت راشي چې مبادا دا سلطنت هم له منځه لاړ نشي.

په دی وخت کې دمحمد ظاهر شاه نفوذ ډیر شوی ؤ ، سیدقاسم رښتیا وایي چې ظاهرشاه نه غوښتل چې سردار محمد داؤد خان صدر اعظم شي او د شاهي خاندان دباندې کاندید په نظر کې نیول شوی ؤ:

اعلیحضرت دلته زیاتر نفوذ درلود په دی دوره دشاه محمود خان کې په خپله ظاهر شاه گویا ډیر زیا تر نفوذ درلود ، په ټولو مسایلو کې داخل ؤ دلته بیا دوی فیصله کوله چې دا خاندانې وضعیت ته دوام ورکړي یا هغه قطع کړی دلته یو کاندید هم راغلی ؤ چې هغه ملک یار گویا کاندید ؤ دصدارت لاکن بیا وروسته بیا ده قبوله نه کړه دلته داؤدخان چې اعلیحضرت نه غوښتل چې داؤد خان راشي ده فکر کاوه چې داؤد خان دا مسایل ډیر شدید گویا د پیچیدگی سره مخامخ کوي خصوصاً د پښتونستان مسئله لاکن اعلیحضرت بل څوک کاندید پیدا نه کړ او داؤد خان صدراعظم شو.

که څه هم ځینې باور لري چې دشاه محمود خان په لیرې کولو کې دسردار محمد داؤدخان لوی لاس ؤ. ولې عزیز نعیم موافقه نه لري او وایي چې زه په خپله

ددې کورنۍ دیوه غړي په توګه په اطمینان سره ویلی شم چې سردار محمد داؤد خان دشاه محمود خان په مقابل کې هیڅ ډول توطئه نه ده کړې:

زه ددې کورنۍ دیوه غړي په توګه تاسوته اطمینان درکوم چې داؤدخان دشاه محمودخان په مقابل کې دهیڅ ډول توطئې څخه کار نه دی اخیستی ولې دکار دطرز او طریقې له مخې یې دسردار شاه محمودخان سره موافقه نه لرله او همدا وجه وه چې دوه ځله یې دحکومت څخه استعفی ورکړه ولې یو شمیر عناصر موجود وو چې سردار شاه محمودخان ته به یې ویل چې سردار محمد داؤد خان تخریب کوي کلونه تیر شول سردار شاه محمودخان استعفی ورکړه او سردار محمد داؤد خان صدراعظم شو. یو وخت دسردار محمد داؤد خان لور ته دسردار شاه محمود خان دزوی له پاره مرکه ورغلې وه سردار محمد داؤد خان په دی عبارت دسردار شاه محمودخان خانمې ته وویل چې زه حیران یم چې سپه سالار صاحب څنګه دا خواهش کوي باید امر وکړي.

که دیوې خوا داخلي حالاتو دسردار محمد داؤد خان راتګ ته لاره هواره کړې وه ولې نړیوال حالات هم بې اثره نه وو ډاکټر عبدالصمدحامد وایي چې دسوړ جنګ جریان هم دسردار محمد داؤد خان دراتګ عامل بلل کیدای شي:

مخصوصاً د دوهم عمومي جنګ څخه وروسته داخلي او بین المللي او منطقوي عوامل سره ډیر میشته دي، نښتي دي او یو له بله نه جلا کیږي. زه تصور کوم چې دسوړ جنګ جریان او زمور په منطقه کې د پښتونستان

مسئله چې زمور او د پاکستان ترمنځ يې جنجال خلق کړی ؤ او دامريکې د سياست چې د ډالس وزير خارجې له خوا طرح کيده چې بايد شوروي حتی المقدور په دنيا کې اويا زمور په منطقه کې محاصره وي ددې باعث گرځيدلی چې يوه نوع خارجي نوې لاره يوه نوع نوې موقف گيري دې منځ ته راشي او په دغه نوې موقف گيری کې شايد شاه محمود خان داسې معلوميده چې صحيح سړی نه وي ، داؤد خان په دې نوي ترتيب کې به دغه موقف په وړاندی بيايي او دی نوي موقف کې ديموکراسی او آزادی ته مجال نه ؤ او په دې چې شوروی سره چې نژ دې کيدل شوروي يو ديکتاتوري نظام هلته ؤنو شايد داسې فکر کېده چې په افغانستان کې هم بايد يو قوي لاس وي شايد عامل يې دا شی وي زه گومان نه کوم چې داخلي عوامل دومره مهم شوي وای چې د هغه په اساس د ډيموکراسی حرکت معطل شوی وای په دې چې سره دځينې آزادي گانو بيا دافغانستان په تولنه کې د روشنفکرانو نفوذ او دسياسي فعالو خلکو نفوذ دومره زيات نه ؤ چی ددې نه دافغانستان دهغه وخت دقدرت مرکز ته دخطر احساس موجود شي.

سردار محمد داؤد خان واک ته ورسيدئ په دې وخت کې افغانستان په پوځي لحاظ کمزوری او اقتصادي مرستي ته هم ضرورت ؤ ددې مرستو لويه برخه په لومړي ځل دشوروي اتحاد څخه ترلاسه شوه ، دافغانستان ممتاز ډيپلومات عبدالرحمن پژواک چې ډير کلونه په ملگرو ملتونو کې دافغانستان نماينده پاته

شوی دی وایي چې نه ځله په حساب، دامریکا څخه دمرستې غوښتنه وشوه:

اولینه مراجعه دافغانستان وامریکا یانو ته دسردار محمد داؤدخان مرحوم په وخت کې وشوه چې دافغانستان دپروژو سره هم کومک وکړي تعمیراتي، دسړکونو او دی خبرو. او هم دتسلیحاتو په باره کې داسلحې په باره کې څه کومک دافغانستان سره ددفاع دپاره وکړي ددې دپاره نه کرتې مراجعه وشوه، امریکا یانوته شپږ کرتې، زه په هغه وخت کې مدیر عمومي سیاسي وم په وزارت خارجه کې زما په واسطه دحکومت په هدایت مراجعه وشوه امریکا یانو ته. اوپس له هغه نه دوه واړې دسردار محمد نعیم خان چې معاون دصدارت او وزیر خارجه هم ؤ هغه او دده ورور مرحوم سردار محمد داؤد خان چې صدر اعظم ؤ دوی شخصاً ورته مراجعات وکړل لاکن ددوی له خوانه کوم کومک ونه شو چې کومک ونه شو افغانستان مجبور شو چې دبل ځای نه دا کومکونه لاس ته راولي په دي وخت کې ؤ چې دروسانونه داخواهش وشو هغو موافقه وکړه چې مونږ داکومکونه کوو.

ځینې کسان باور لري چې سردار محمد داؤدخان دپلان ګذاری سیستم رامنځ ته کړ چې دشوروي اتحاد څخه دتقلید یوه نښه وه ولې ډاکټر عبدالصمد حامد وایي چې تر داؤدخان وړاندې هم دپلان ګذاری سیستم په نظر کې نیول شوی ؤ:

پخوا ددې چې داؤد خان راشي لا دشاه محمود خان په دوره کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالمجید خان زابلي چی د اقتصاد ملي دګروپونو مشرؤ هغه په یوه سلسله مقالو کې د پلان ګذاری سیستم د مزایاوو په هکله خپل نظر اوتوضیحات ورکړي وو هغه سره هم دانظرؤ او یو مرکزي قوي قدرت چې مرکزی قوت ددولت دپاره څوک چی غواړي هغې کې د اقتصاد رهنمایي مهم جزدی ددې لحاظه داؤدخان دې شي ته توجه کړې وه لیکن زه فکر کوم چې دشوروي مستقیم تأثیر به البته نه‌ؤ لیکن یو نوع تقلیدي اثر به موجود ؤ چې هغه کې پلان ګذاري دغه کیږي لیکن دشوروي ترڅنګ دهندتأثیر ؤ چې هغوی هم یو نوع پلان ګذاري سیستم لاره ، وروسته ناصر دوی چې منځ ته راغلل چی هغوی سره هم افغانستان نژدې اړیکې لرلې هغوی هم یو نوع دسوسیالیزم پروګرام تعقیباوه چې دهغه خصوصیت هم داسې ؤ نو یوائې شوروي دنمونې په حیث نه‌ؤ لیکن کوم کمپ کې چې افغانستان قرار لاره چی هغه دباندونګ دولتونه وو یا دغیر وابسته دولتونو حرکت، نهضت وو چی دهغوی په موسسینو کې افغانستان هم ؤدا ټولی چې سوسیالستي اقتصادي پالیسی تعقیبولې. لکه هند، لکه مصر، لکه افغانستان لکه اندونیزیا ترسوکارنو یوګوسلاویا تر تیتولاندي ټول داهم پکې وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳

دسردارمحمد داوخان صدارت او عمراني چاري

کله چې سردارمحمد داؤدخان صدر اعظم شو نو اداري چارو او دهيواد عمران ته توجه واړول شوه. سيد شمس الدين مجروح چې لوړ رتبه وزير پاته شوی دی وايي چې سردار محمد داؤد خان جدي ؤ او عمراني چاروته يې ښه توجه کړې وه:

کاريگر سړی ؤ د فعاليت او عمران په لحاظ باندې په ملک کې زيات کار وشو، لاکن دطبيعت په لحاظ باندې يې له خپل تره سره کم فرق لاره ،

محمد هاشم خان سره، سخت گیره سړی ؤ عسکري مزاجه سړی ؤ او ټول کارونه یې چې وکړه ورکې قابل افتخار کارونه هم دي دافغانستان اردو جوړول دي، عسکر قوي کول دي او ډېر ښه عسکري ماشین جوړشو ابادي ډیره وشوه، سړکونه او عمارتونه او بعضې نور اصلاحات اداري او دامنځ ته راغلل، دې کې هیڅ شک نشته.

ډاکټر محمدحسن شرق چې د سردار محمد داؤدخان نژدی ملګری او دصدارت په وخت کې د قلم مخصوص مدیر پاتی شوی دی د دې دورې په فعالیتونو پوره خبر دی:

دمثال په ډول زه تاسو ته ویلی شم کله چې په ۱۳۳۲ کال کې محمد داؤد صدراعظم شو په ټول افغانستان کې یوولس کیلو متره قیر ریزي شوی سړک موجود ؤ او کله یې چې د ۱۳٤۱ کال په پای کې استعفی وکړه نو په هغه وخت کې په افغانستان کې دوه زره کیلو متره قیرریزي شوی سړک موجود ؤ، دښوونې او روزنې په برخه کې تاسو ته وایم کله چې سردار محمد داؤدخان صدراعظم شو په پوهنتون کې دمحصلینو شمېر یوازې څلور سوه تنو ته رسیدئ خود محمدداؤد دصدارت دلس کلنې دورې په وروستي کال کې په پوهنتون کې دمحصلاتو شمېر درې زره تنو ته زیات شو په اقتصادي ډګرکې دافغانیو ارزښت لوړ شو چې د یوه امریکایي ډالر نرخ ۳۸ افغانیو ته راښکته شو.

سردار محمد داؤد خان مالی او اقتصادي چاری عبدالملک خان عبدالرحیم

زي ته سپارلي وي چې خپله زده کړه يې په ترکيه کې کړې وه عبدالملک خان وکولای شول چې دهيواد مالي او اقتصادي چارې په بنه توګه سمبالې کړي ولې دی وزارت دومره دوام ونکړ او دکودتا په تورپه زندان کې واچول شو. زمور همکاريعقوب کاکړ تر ليرې کيدو لږ وخت وړاندې عبدالرحيم زی په لندن کې ليدلی ؤ:

ښاغلی عبدالملک عبدالرحيمزی دافغانستان وزير ماليه دامريکا څخه کابل ته دتلو په وخت کې ديو دوو ورځو دپاره په لندن کې پاته شو ښاغلی حکيمي دده مرستيال ؤماته يې په بانک کې تيلفون وکړ چې که زه هوټل ته ورشم او دښاغلی عبدالرحيم زي سره ووينم. عبدالرحيم زي زما څخه غوښتنه وکړه چې که دلندن وتاريخي ځايونو ته لکه د انګلستان بانک ته دی بوزم خو لومړی يی غوښتنه وکړه چې که يو ترکي رستورانت ته يی ددوډی له پاره بوزم هغه ؤ چی دی مې په لندن کې داستانبول نامي رستورانت ته دغرمې ددوډی له پاره بوتلئ ددوډی ترخوړلو وروسته مور بيرته هوټل ته ولاړو خو کله چې هوټل ته ورسيدو ډاکټر نجيب الله دافغانستان سفير په هوټل کې دده دملاقات له پاره راغلی ؤ عبدالرحيم زي زما څخه معذرت وغوښت چې اوس مصروف يم او که خدای وکړي بيا به بل وخت دلندن تاريخی ځايونه گورو، دوداع په وخت کې دده مرستيال ښاغلي حکيمي په خصوصي توګه راته وويل چې ښايي وکابل ته تر رسيدو وروسته به دی دوزارت چوکی دلاسه ورکړي هغسې هم وشوه کله

چې دی کابل ته ورسیدی موقوفه شو.

دعبدالملک خان کشر ورور عبدالاحمد عبدالرحیم زی چې په ویانا کې په زده کړه بوخت ؤ وایي چې سردار محمد داؤد خان هغه هم په خپل پروګرام کې نیولی ؤ:

داؤد خان چې دلته راغلی ؤ ماته یې وویل چې ما په خپل پروګرام کې د پولیسو په څانګه کې نیولی یې که ته په پولیسو کې وې په خاصه دلچسپه ده او پس له هغه څخه چې تنها هم راسره وږغیدئ وې ویل چې ته به راځې افغانستان ته باید یواځې پولیس مدنظر ونه نیسې بلکه سیستم د اداري دافغانستان چې وزارت داخله دی ټول مدنظر ونیسې او وروسته چې دلته یحیی خان طرزي سفیر شوی ؤهغه راڅخه خواهش وکړ چې تاسې به افغانستان ته له خیره راځئ زما اوس آخري دوری دسفارت دي زه وزیر هم وم سفیر هم یم زه قسم درته خورم چې زه اعلیحضرت ته داټول لیکم له محمود حبیبي سره می هم خبرې وکړې وایي هغه هم آماده دی تاسې هم ولاړشئ تاسې ته لویې چوکۍ دي هلته، لوی مسوؤلیت دی، ما مخ ورته راواړاوه ماویل نظر خو دې ډیر ښه دی اما یوشی دی چې ماته یې په مونشن کې وویل چې تاسې لاړشئ ویانا ته چې پاچا له تاسې نه خطر حس کاوه اوس څنګه یو دم ماته افغانستان ضرورت لري چې هلته یې خطر راڅخه حس کاوه او دوهم سوال زما دادی چې زما ورونه په زندان کې دي چې هغو دومره وطن ته کار وکاوه زه دهغو د پښو خاورو ته هم نشم

رسیدلی هغوی یې داسې تقدیر کړل نو ما به څنګه تقدیر کړي په دی کاروکې. دامې ورته وویل . دطرزی په خپله خدای دې وبخښي اوس که ژوندی نه وي اوښکې یې په ستر ګوکې راغلې، ماته یې وویل چی دا بدبختي دافغانستان ده نه دتاسې چی داسې حال راغلی دی، ما وویل هغه مسؤلین دې خدای ته جواب ورکوي.

داوخت ؤ چې دشوروې سره اړیکې ښې شوې دشوروي اتحاد په مرسته په افغانستان کې ډیرو پروژو په فعالیت پیل وکړ. د پروژو تر څنګ په پوځی ډګر کې هم دشوروی مرسته ډیره شوه دسردارد محمد داؤد خان مخالفان وایي چی همدا وخت ؤ چې په افغانستان کې د شوروي نفوذ پیل شو ولې قدرت الله حداد وایي چې هغه مجبوره ؤ او بله لاره یې نه درلوده:

په دې وخت کې دا دامریکې کومک له پاکستان سره زیات شو نظامي او اقتصادي نو افغانستان ته په یوه حساب تقریباً بله لاره نه وه پاتې ځکه چې هم دمملکت دودانی د پاره هم دچلیدلو د پاره اوهم مثلاً یو چا سره چی مونږ اوس یوه دعوه شروع کړله دهغه اوددې مملکت دومره زیات تفاوت داتولې خبرې وې چې دا مشورت یې ورکاوه که روسان بې له قیدوشرطه له افغانستان سره کومک کوي نوودې کړي نو په دې خاطر داؤدخان یوه لویه جرګه دایره کړله چې په لویه جرګه کې دغه دبې قید و شرطه سیاسي خبره راغله او روسانو داومنله چې مونږ دابې قید و شرطه کومک کوو نو له هغه ځایه څخه دا کومکونه شروع شول نو داچې یعنی که

ظاهرخان او داؤدخان دانه غوښتل چی روسان دې افغانستان ته راشي زه په دې حصه کې دوی دواړه ملامت نه بولم په دې چې یعنی هغه نیکسن د امریکا مرستیال جمهور رئیس چې راغلی ؤ افغانستان ته دغه خبره یې کړې وه چې دافغانستان خلک ټول غله دي او دا خبره تر اوسه پورې دافغانانو له زړه نه ده وتلې کومک یې هم ونه کړ نو په دغه ترتیب سره یعني ظاهرخان او داؤد خان به ډیرې غلطی درلودې په هغه کې هیڅ شک نشته مگر دغه آرزو به یې نه درلوده او دا یو مجبوریت ؤ او بالآخره پاکستان په مونږه لاره وتړله دغه لاره د ترانزیت وتړل شوه مالونه په بندر کې پاته شول په کراچۍ کې، دغلته د خلکو صادراتی مالونه چې وو په زرها وو ټنه ممیز او نور شیان داټول خراب شول تجارت بیخي سقوط وکړ ختی هغه څوک چې تولید یې کاوه لکه دهقانان هغه بیکاره پاته شول نو دلته خو یې صاحب مورډ پاک دیوال ته ودرولو دا بالکل طبیعي خبره ده چې مثلاً که ټولې دروازې سړی په ځان باندې ټړلې وویني نو سړی له کړکۍ خیز کوي چاره نشته.

دسردار محمد داؤد خان په وخت کې دشوروي سره اړیکې ښې ولې دپاکستان سره اړیکې خرابې شوې، دافغانستان پخوانی جمهور رئیس پروفیسر صبغت الله مجددي وایي چې دی هم د شوروي دمخالفت له کبله په زندان کې اچول شوی ؤ:

داؤد خان صدراعظم ؤ نو په هغه وخت کې دروسانو نفوذ هم هلته

شروع شوی ؤ، په افغانستان کې دوی خپل نفوذ وړاندې کړی ؤ او ددوی نماینده گان او متخصصین او انجنیران او ډاکتران دا راتلل نو فعالیت ددوی شروع شو د مسلمانانو په مقابل کې بیا کمونیستانو زه تهدید کړم د سنه ۱۹۵۹ په اوایلو کې یعنی چې سنه ۱۳۳۸ وه په هغه وخت کې یې تهدید کړم دا ببرک کارمل او خیبر راغئ دده دخولې نه یې ماته احوال راکړچې تاسې یوائینی سړی یئ په افغانستان کې چې زمونږ په مقابل کې تاسو کارکوئ او تبلیغات کوئ که مونږ سره جوړ شې نو چې هر څه غواړې مونږ تاسوته حاضر یو چې دریې کړو هم هغه ؤ چې خبره یې جوړه کړه حکومت ته یې وویل چې دا خروسچوف رائې افغانستان ته خروسچوف وژنې او حکومت بدون دکومې محاکمې او پوښتنې نه دحوت میاشت وو چې دکوره یې راوویستم بندي یې کړم په یوه تیاره کوټه کې یې واچولم چې په یو کال کې مالمرنه دی لیدلی په دری نیم کاله کې مې خپل اولاد هم نه ؤ لیدلی.

سیدقاسم رښتیا چې دسردار محمد داؤدخان په وخت کې دکابینې غړی او دمطبوعاتو مستقل رئیس پاتی شوی دی وایي چې په دې دوره کې اجتماعي چارو ته دومره توجه نه وه شوی:

زه په اخرې کلوکې وزیر وم دمطبوعاتو، رئیس مستقل د مطبوعاتووم په کابینې کې وم او د داؤد خان په وخت کې اقتصادي مسایلو ترجیح درلوده او سیاست داخلي خصوصاً اجتماعي چارو ته

چندان توجه نه وه. مور هم گویا په کابینه کې پر هغه باندې ډیرې خبرې نه وې کړې یوائې یې دښځې د حجاب په حصه کې یو ابتکار وکړ، په هغه کې هم بې له دې چې له چاسره مشوره وکړي ده په خپله کړي وو او هغه گویا په آخره کې کامیاب شو او تر یوې اندازې پورې هغه خوب، هغه آرزو چې امان الله خان درلوده ډیرش کاله وروسته د داؤدخان په ذریعه بیا عملی شوه لاکن په اجتماعي مسایلو کې داؤدخان تر آخره پورې په لس کاله کې چې صدراعظم ؤ په دې حصه کې کوم داسې یو ګام نه دی اخیستی.

دافغانستان د چارولیکوال لویس دوپری په خپل کتاب کې وایي چې دافغانستان په تاریخ کې دا دوره بې حده مهمه او ۱۹۵۹ کال دیادولو وړ دی دهمدې کال په جشن کې شاهي کورنۍ او د حکومت غړي د خپلو میرمنو سره یوځای راوتلی وو چې ورکې بنځوته اجازه ورکړل شوې وه چې خپلې چادرۍ لیرې کړي. که په کابل کې دا پروګرام کامیابه ؤ ولې په کندهار کې د پوره مخالفت سره مخامخ شو، بلوا جوړه شوه چې ورکې ډیر خلک مړه او ډیر نور بندیان شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سردار محمد داود خان استعفی

ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې دافغانستان خلکو ته دډيموکراسۍ ورځې وريا دې وې او نوريې د ديکتاتورۍ زغم نه درلودئ.

په افغانستان کې څه بدلون راغلی ؤ پس له دې چې دشاه محمود خان لنډه دوره ختمه شوه په داؤدخان باندې داتور لګيدلی ؤ چې عامل د ډيموکراسۍ د شنډيدلو دی ؤ نو کوم هغه خلک چې د ډيموکراسۍ سره يې علاقه لرله يا يې له سياسي آزادۍ سره علاقه لرله دوی پرداؤدخان باندې نشو توليدلی بيرته چې يو حرکت راشي دوهم په خارجي سياست

کې هم تقریباً بدلون راغلی ؤ مرحله شدیده دسوړ جنګ چې محصور کول دشوروی په منطقه کې ؤ هغه دوره نسبتاً پای ته رسیدلې او شوروي بیرته فعالیده نو دلته هم د داؤدخان شخصیت ته ډیر ضرورت نه ؤ او دریم عامل به دا وو چې په اداري مسئله کې هم ورو ورو کنټرول دلاسه تلو ځینې وقایع شوي وو په سرحدي مسایلو کې دباجوړ مسئله وه ځینې خلک وژل کیدل، امنیت خرابیدئ داشیان به ددې باعث ګرځیدل. لیکن زه فکر کوم چې دلته په خپله پخواني پاچا هم علاقه لرله چې یو دده په وخت کې نسبتاً داسې آزاده دوره دې راشي چې دخلکو سیاسي آزادی ترلاسه شي او په دې افتخار کې دی هم شامل شي او هلته زه شخصي معلومات هم لرم چې په دې کې ده ډیر وخت نه پخپله هم تماسونه دخلکو سره نیول.

د ډاکټر حامد ترڅنګ نور خلک هم باور لري چې دافغانستان پخواني پاچا محمدظاهرشاه په خپله علاقه لرله چې دیکتاتوري ختمه او ډیموکراسي ته لاره خلاصه کړي خو دی په خپله وایي چې دافغانستان نورو شاهانو هم په دې لاره کې هڅه کړیده:

باید تاسې ته ووایم چې نه یواځې زما په دور کې بلکه هروخت او په هره زمانه کې او په خاصه توګه په دې وروستیو وختو کې دافغانستان دباچا هانو سره دا خیال ؤ چې په هیواد کې ډیموکراسي او اصلاحات

راشي خو هغو ته شرايط مساعدنه وو زما د پاچاهۍ په دوره کې د تعليم يافته ځوانانو شمير په هيواد کې زيات شو او دوی وکولای شول چې د دغو هيلو د پرمختګ په لور کې کار وکړي او په دې ترتيب سره د هيواد اساسي قانون جوړشو او د ډيموکراسۍ دور پيل شو او دهيواد دری ګونې قواوې سره جلا شوې او دا يو نيک اقدام و ځينې ګوت نيونه کوي چې د اشرايط هسې هم را تلل خو که بهرني تحريکات د دې سبب شي چې يو نيک اقدام له مينځه لاړشي دا بيله خبره ده.

سيد قاسم رښتيا وايي چې د داؤد خان د صدارت د دورې په پای کې نارضايتي راغلې وه:

په آخر د دورې د داؤدخان کی دا افکار پيدا شوي وو، دا نهضتونه پيدا شوي وو نارضايتي ډېره وه چې ولې په افغانستان کې دا اصلاحات نه راځي؟ ولې په افغانستان کې آزادي نه راځي؟ ولی په افغانستان کې آزادي د بيان نه راځي؟ ولې د آزادې شورى انتخابات نشته؟ نو دلته دا په صورت محرک موجود ؤ لاکن ظاهر شوی نه ؤ دلته دوه کارونه هم وشول چې ظاهرشاه يې مجبور کړ چې داؤدخان ليرې کړي يو دليل دا وو چې ده د پښتونستان په حصه کې ده داسې قدمونه واخيستل چې بالاخره په قطع مناسبات منجر شول دافغانستان او پاکستان ترمنځ او دلته په دي هم

کفایت و نه کا په داخلی صحنه کې هم گویا وضعیت ډیر نازک شوئ که چې دخلکو شکایتونه زیات وو چې داؤدخان گویا چا ته موقع نه ورکوي او گویا په محدوده حلقه کې محصور دی.

د داخلي پالیسۍ ترڅنګ د گاونډیو هیوادونو سره اړیکې مهمې وې، سیدشمس الدین مجروح وایي چې دافغانستان او پاکستان تر منځ سړه جګړه روانه وه او دا ترتیب نورنه چلیدئ:

په هغه باندې دوه دلیله وو یو دا دی چې دافغانستان او پاکستان ترمنځ اختلاف او جنګ سرد روان وو او د پاکستان رادیو او اخبارونو دافغانستان په شخصي نظام باندې حملې کولې، راډیوګانو ورپسې خبرې کولې په خلکو کې یو قسم عکس العمل پیدا شو د نظام په مقابل کې او د دنیا سره هم زمور روابط، ارتباطات ووقرضې مو غوښتلې، پیسې مو غوښتلې، کومکونه موغوښتل نو هغوی هم داسې فکر کوئ چې داکو مکونه له ملتونو سره کیږي یوائې د حکومتونو او داشخاصو سره خونه کیږي که نه باید یوداسې نماینده ګي وکړای شي یو څوک چې خارجي کومکونه غواړي یا خارجي روابط ساتي یا خارجي معاملات کوي په اصطلاح نو په دې لحاظ د خارج په لحاظ او د داخل په لحاظ باندې یو تحول ته ضرورت لیدل کیدئ د دې ضرورت تشخیص وشو او د دې

ضرورت تشخیص په خپله ظاهرشاه کړی وُ دې تشخیص ضرورت ته
داؤدخان هم ملتفت و دا مسایل وو په هغه وخت کې زده وزیر وم یو څو کسه
وزیران وو زیات نه وُ په هغه جمله کې یو زه وم، یو ډاکټر محمد یوسف
خان وُ ډاکټر علي احمدخان وزیر معارف وُ او علي محمد خان دا یو پنځه
شپږ کسه وو چې پردې باندې کله چې سردار محمد نعیم خان وزیر خارجه
وُ په هغه وخت کې او معاون صدارت هم وُ دسردار محمد داؤدخان کشر
ورور دا پنځه شپږ کسه کله کله په دې باندې راغونډیدو د محمد داؤدخان
په کاله کې یادمحمد نعیم خان په کاله کې او په دې مو خبرې کولې چې دا
تحول راولو. په څه صورت یې راولو سردار محمد داؤدخان په دې شکل وُ
چې په افغانستان کې به لویه جرګه راغونډه کړو خلکو ته به ووایو چې
تاسو څه غواړئ پاچاهی غواړئ؟ په څه ترتیب یې غواړئ؟ یا جمهوریت
غواړئ؟ پاچاهي دي نه وی جمهوریت دې وي په دې صراحت باندې په دې
اندازه هرڅه چې خلکو وویل هغسې به وکړو.

داسې ښکاري چې پر جمهوري نظام دلویې جرګې فیصله عملي نه وه
سیدشمس الدین مجروح هم ددې خبرې سره موافق دی او وایي چې داخبره یو مخ
عملي نه وه یوازنی عملي کار داؤ چې شاهي مشروطه حکومت او داساسي قانون
مسوده جوړه شي:

زما یادیږی ملګرو زمانه تائید کړی دی دا یوازې زما نظر نه ؤ لاکن زه په دې عقیده یم چې اول کرت د پاره دا نظر ما ورته ووایه نورو ملګرو زما تائید وکړو زه په دې پوهیدم چې دا خبره صحیح نه ده که تاسې محض غواړئ چې خلکو ته یو ظاهر داري وکړئ نو لویه جرګه به راغونده کړئ تول به ووایئ تخت و بخت برقرار ، مورږ پاچاهي غواړو داسې یو شی به ترې نه راوځي. که تاسې رښتیا غواړئ یو حرکت وکړئ د قانون اساسي یوه مسوده جوړه کړئ چې په هغه کې مثلاً دشوری قدرت او صلاحیت معلوم وي او دصدراعظم مسئوولیت دشوری په مقابل کې معلوم وي را یه اعتماد واخلي شوری یې تائید وکاندې که شوری یې تائید نه کاوه برطرف کیږي به. پاچاهي او حکومت بیل کړئ په نور مملکت کې دیرې خلاګانې قانوني شته دي دا قوانین راغونده شي په دې باندې باید کار وشي او دغسې یو قانون اساسي اول وړاندې کړئ او که خلکو قبول کړ تر هغه وروسته به اصلاحات شروع شي د قانون اساسي دمسودې کمیټه وه په هغه کې زه د کمیټې رئیس وم او په هغه کې متخصصین هم وو دحقوق اساسي حتی یو خارجي مشاورهم مونږ لاره دفرانسې نه مو دعوت کړی ؤ لوی سړی ؤ پوه سړی ؤ ، حتی دالجزایر پر قانون باندې یې هم کار کړی ؤ له بعضې نورو اسلامي ممالکو سره هم آشنا ؤ هغه مو غوښتی ؤ. بیا داقانون

اساسي چې جوړ شو د قانون اساسي خو يو هدف دا ؤ د پاچاهي کورنۍ
څخه بايد صدر اعظم ونه اوسي که صدر اعظم د پاچا سره تعلق ولري
مشکل دی چې خلک هغه بيا مسوول کاندې برطرفه يا د محاکمې لاندې
ونيسي نو سردار محمد داؤدخان مستعفی شو خوشحاله نه ؤ خوشحاله په
دې نه ؤ چې سردار محمد داؤدخان دا فکر نه کاوه چې ګنې دی د پاچاهي
کورنۍ په حيث باندې تر دې تعريف لاندې راشي چې دی د پاچا د کورنۍ
دی. ډاکټر يوسف خان او داخلک منځ ته راغلل او زه د وزير عدليې په
حيث د قانون اساسي د کميتې د رئيس په حيث باندې تعيين شوم او په دوو
کالو کې مو داشی تکميل کړ.

سردار محمد داؤدخان مستعفي شو ، عبدالحميد مبارز چې په همدې وخت
کې د مطبوعاتو په وزارت کې لوړ رتبه مامور ؤ وايي چې يوه ورځ وروسته د خپلو
نورو همکارانو سره يوځای د سردار محمد نعيم خان کورته ورغی:

هغه ورځ چې سردار محمد داؤدخان د صدارت د مقامه استعفی وکړه
په داسې ورځ عبدالرشيد لطيفي ، مولانا ارشاد ، محمد ابراهيم عباسي او
زه په خپله د سردار محمد نعيم خان کورته ورغلو چې د بهرنيو چارو وزير ؤ
داچې د افغانستان مطبوعات د بهرنيو چارو د وزارت تر اداري او کنترول
لاندې وو د بلې خوا دده وظيفه هم پای ته رسيدلې وه نو د بيا غلي لطيفي

دغوښتنې سره سم مورږ و محمد نعیم خان ته ورغلو سردار محمد نعیم خان ومورږ ته په خپله هرڅه روښانه کړه ده ومورږ ته وویل چې افغانستان ته ټوله دنیا د یوه فیوډالي شاهي نه پرته په بل نظر نه ګوري مورږ ددې د پاره چې ددې مونارشي نه چې په فیوډالي بنسټ ولاړه ده خلاص شو نو پریکړه مو وکړه چې حکومت استعفی وکړي او داساسي قانون د جوړولو او وړاندې کولو د پاره لاره خلاصه شي چې په هیواد کې یوډول دیموکراسي رامنځ ته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

(c) hindawi.com. The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵

انتقالي دوره

که څه هم اعليحضرت امان الله خان او وروسته بيا محمدنادرشاه اساسي قانون جوړ کړ او ترهمدې دوړې پورې پاتهٔ ولی عزیز نعیم وایي چې دا اساسي قانون دوروستي وخت دتقاضاؤ سره برابر نهٔ:

د ۱۹۳۱ع کال اساسي قانون دیووخت له پاره جوړ شوی ؤ او د وروستي وخت دتقاضا وو سره برابر نهٔ ددې کبله دا احساس همیشه دسردار محمد داؤدخان سره موجود ؤ که چېرې دلوړ څخه حرکت رانشي او دکښته څخه منځ ته راشي نو هغه به په ډیر بدشکل منځ ته راشي دا

دلیل ؤ چی سردار داؤدخان به همیشه د خپلو وزیرانو سره صلاح مشوري
او خبري کولې نو همدا دلیل ؤ چې سردار داؤدخان اعلیحضرت
محمدظاهرشاه ته وړاندیزو کړ چې شاهي مشروطه نظام جوړشي او دیوه
اساسي قانون په رڼا کې سلطنت او حکومت سره جلا شي ډېر وخت ددې
وړاندیزونو جواب ونه ویل شو نو څکه سردار محمد داؤدخان مستعفي شو
په هر حال دهغه استعفی ومنل شوه او دنوي صدراعظم په هکله يې نظر
وغوښتل شو یو دهغو کسانو څخه چې داؤدخان دخپل جانشین په توګه
معرفي کړی ؤ چې ددې کار تر عهده وتلی شي هغه ډاکټر محمد یوسف ؤ.
او وروسته ډاکټر یوسف خان دې کار ته وګومارل شو خو کله چې نوی
حکومت جوړ شو یوه بله پالیسي يې غوره کړه په تبلیغاتو کې د داؤدخان
پر ضد خبرې وې او پخوانۍ دوره د استبداد د دورې په نوم یاده شوه او د
ډاکټر یوسف حکومت ددې ډیموکراسۍ عصر وبلل شو.

عبدالحمید مبارز چې ډاکټر محمدیوسف دنژدی پیژندګۍ وایي چې دهغه
دلیاقت له کبله نوموړی دې مقام ته ورسیدۍ:

ډاکټر محمد یوسف دسردار محمد داؤدخان د اولې دورې یو ډیر پوه
اولایق وزیر ؤ دی پیژندل شوی شخصیت ؤ، بل داچې دی دسردارمحمد
داؤد او دپاچا د ډاډوړ سړی ؤ. له دې کبله په هغه مهال فکر کیدۍ چې

ددوو کسانو څخه به ښايي چې يو د صدر اعظمۍ د پاره وټاکل شي چې يو

ډاکټر يوسف اويل سړی ډاکټر محمد ظاهر ؤ فکر کوم چې ډاکټر ظاهر

دابلنه ونه منله خو ډاکټر يوسف دابلنه ومنله چې صدر اعظم شي.

ډاکټر محمد يوسف خان وايي چې پخواني صدر اعظمان د سلطنتي کورنۍ

خلک وو او په دې کار سره نور هم دهغه کارګران شوی ؤ:

انتقالي دوره زما د پاره آسان کار نه ؤ ،زما د مخه صدر اعظمان

د سلطنتي کورنۍ څخه وو او دا دهغوی د قدرت اصلي منبع وه کله چې

د اساسي قانون په اساس حکومت د سلطنتي کورنۍ څخه جلا شو نو

صدر اعظم بايد د حزبي لارې او د خلکو په ملاتړ راغلی وای ولې په هغه

وخت کې احزاب نه وو او ملي پشتيباني په منظم ډول نه وه موجوده

د انتقالي حکومت د قدرت يوائينی منبع د هغوی کار او د سلطنت اعتماد

ؤ خو بايد داخبره وکړو چې په دی لاره کې مشکلات موجود وو په دې دوره

کې پاچا تجويز وکړ چې اساسي قانون جوړ شي نو په دې لاره کې يې

مسوولیت زما په غاړه راواچاوه چې په انتقالي دوره کې اساسي قانون

جوړ کړو هغه مسئلې لکه لويه جرګه چې په شاه پورې مربوط وي سر ته يې

ورسولې او لويه جرګه يې راوغوښته.

پوهاند جاويد وايي چې خلک ځکه خوشحاله وو چې د صدارت څوکۍ

دشاهي کورنۍ دانحصار څخه راوتلی وه:

د انتقالي دورې په راتګ خلق د دې امله خوشحال وو چې نوی قانون اساسي منځ ته راغی په دې موجب دحکومت تصدي یا دصدارت څوکۍ د شاهي کورنۍ څخه خلاص او خلقو ته وسپارل شوه یعني دولت دحکومت څخه جلا شو څرنګه چې تاسې خبر یاست د میزان په نهم په ۱۳٤۳ کال کې د افغانستان نوی اساسي قانون تصویب شو.

داکتر عبدالصمد حامد چې د دې اساسي قانون دجوړیدلو د کمیټې غړی ؤ وایي چې په اساسي قانون کې افغاني دود او دعصر غوښتنې په نظر کې نیول شوې وې:

په دې قانون اساسي کې کوشش کیده چې د یوې خوانه د افغانستان ثقافتي او دخلکو دعلاقې او واقعیتونو په بنا باید هر نظام چې راځي داسلام په اصولو ولاړ نظام وي دبلې خوانه دافغانستان نورې عنعنې چې په هغه کې شاهي سیستم ؤ او لویه جرګه وه دې شپانو ته هم ځای ورکړ شي او یو چوکاټ د دغه خصوصیت په چوکاټ کې طرح شي دبلې خوانه باید د دې قانون اساسي په چوکاټ کې نوي اوضاع دجهان او دسبا ضرورتونو ته هم باید مثبت ځوابونه ورکړل شي او داسې یوه لاره دې پیدا شي چې داسلام داصولو په چوکاټ کې خلکو ته په سیاسي فعالیت کې د

وندې اخیستلو مجال میسر شي بې له دې چې په دی بهانه یا هغې بهانه یوې خاصې طبقې ته د قدرت انحصار یا اجاره ور تر لاسه شي. دا اصلي تفکر ؤ چې د دې تفکر نتیجه داوه چې د یوې خوانه باید آزادي ګانې راشي د بلې خوانه دې شاهي کورنۍ په سیاست کې وندې وانخلي خپله پاچاته البته وظایف ترغاړه شوي وو.

دا اساسي قانون په هغه لویه جرګه کې تصویب شو چې په ۱۳۴۳ هـ ش کال کې د میزان په میاشت کې راغونبتل شوې وه د اکتر محمد یوسف خان وایي چې دا لویه جرګه آزاده او ورکې مداخله نه ده شوې:

تاسو ته معلومه ده چې لویه جرګه زمونږ عنعنوي مؤسسه ده او لوی کارونه باید په لویه جرګه کې اجرا شي نن ورځ هم زه دلویې جرګې طرفداریم چې په افغانستان کې جوړه شي او د نن ورځې مسئلې حل کړي په هغه وخت کې یوه آزاده لویه جرګه انتخاب شوه د حکومت مداخله ډیره کمه وه په حقیقت کې مونږ هیڅ مداخله ونه کړه که چیرې مداخله شوې وي نو په هغه زه نه یم خبر په دې جرګه کې د هیواد په هکله ډیرې آزادانه خبرې وشوې په دې لویه جرګه کې اساسي قانون درایو په اکثریت پاس شو.

د نوي اساسي قانون له مخې انتخابات سر ته ورسیدل اولسي جرګه جوړه شوه او د اکتر محمد یوسف خان د صدراعظم په توګه وټاکل شو ترڅو د پارلمان څخه

داعتماد رایه ترلاسه کړي. میرمن معصومه ورد ک په دې وخت کې په اولسي جرګه کې یوه فعاله وکیله وه:

په شوری کې کوشش کیدئ چې رایی علني وي او مستقیمې وي، حکومت ته چې رایې ورکول کیږي باید علني او مستقیمې وي مګر ځینی چپیان ووچې هغوی کوشش کاوه چې رایې سري وي. ولې هغو دمخه، پیش له انتخاباتو څخه هغو دحکومت سره تماسونه نیولي وو چې که تاسې مونږ سره کومک وکړئ چې وکیلان شو بیا په رایه کې ستاسو سره مونږ کومک کوو مګر ظاهراً مونږ له تاسوسره مخالفت کوو نو په دې خاطر دغه موضوع شوه چې رایي علني وي یا سري وي پر دغه موضوع باندې یو کش مکش ؤ په شوری کې عسکر راغلل د ننه شوراته، وکیلانو وویل چې عسکرو او پولیسو ته ضرورت نشته باید دوی ووځي بیا فیصله وشوه چې ښه رایه به سري وي او حکومت دې راشي سامعین دې رانشي د ننه په شوری کې دباندې به لاوډسپیکرونه ودرول شي خلک به خپلې خبرې وکړي کله چې سهار مونږ راغلو په شوری کې ناست وو چې فیرونه شروع شول او د دریم د عقرب حادثه وشوه.

ډاکټر محمدیوسف خان وایي چې دده په مقابل کې فعالیت کمونیستانو او هغو کسانو پیل کړی ؤ چې اساسي قانون یی په ګټه نه ؤ:

تاسو ته معلومه ده کله چې زه دوخت د پاچاله خوا د صدراعظم په توګه

انتخاب شوم باید دملي شوری څخه مې داعتماد رایه ترلاسه کړې وای

کله چې دنوي اساسي قانون له مخې اولسي جرګه او مشرانو جرګه جوړه

شوه نو په دغه وخت کې په پارلمان کې تحریکات اولاس وهنه پیل شوه

داتحریک دهغو کسانو له خوا پیل شو چې اساسي قانون یې په تاوان او یا

داچې زه یې په شخصي او یا دکورنۍ په تاوان وم. تاسو ته باید ووایم په

هغه ورځ چې زما حکومت د اولسي جرګې څخه داعتماد رایه غوښته د

اولسي جرګې دروازې خلاصې وې هغه محصلین چې دکمونستانو له

خوا غواښوي وود اولسي جرګې تالار اشغال کړ او حکومت ته یې موقع

ورنه کړه چې داعتماد رایه واخلي اما یوه ورځ وروسته زه اولسي جرګې ته

ورغلم خپل پروګرام مې وړاندې کړ او دکابینې لست مې وړاندی کړی بی

له څو کمونستو وکیلانو ټولې اولسي جرګې داعتماد رایه راکړه.

که دشوری په تالارکې ډاکټر یوسف خان وکولای شول چې داعتماد رایه

ترلاسه کړي ولې دباندې مظاهرې جوړې او د ۳ عقرب پیښه منځ ته راغله چې

ورکې څوکسان ووژل شول زمونږ ملګری اسحق نګارګر په دې وخت کې د پوهنتون

استاد او دا ورځې وریادې دي:

کله چې د دریم د عقرب پیښه رامنځ ته شوه او د ډاکټر یوسف خان

حکومت له پښو وغورځيده ميوندوال د کابيني په جوړولو مامور شو نو په هغه وخت کې د پوهنتون دځوانانو په منځ کې داسې ډېر تاوتريخوالی ليدل کيده نو ميوندوال په خپله کابل پوهنتون ته راغی توره دريشي يې اغوستې وه او دځوانانولـه تودو احساساتو سره مخامخ شو او هغوته يې په خطاب کې وويل چې دی به د دريم د عقرب د پيښې مسئوولين محاکمه کاندې خو وروسته چې د مسئوولينو دا محاکمه ونه شوه نو د پوهنتون ځينی استادان لاړل هلته په صدارت کې يې له ميوندوال صاحب سره خبرې وکړې بيا له هغه نه وروسته بيرته د پوهنتون او حکومت مناسبات سره ګډوډ شول او هم هغه مظاهرې او اعتصابات له سره پيل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اساسي قانون

د ١٣٤٣ کال اساسي قانون داسي يو سند ؤ چې ورکې د ډيموکراسي او شاهي مشروطه نظام تضمين شوي ؤ په دې اساسي قانون کې اجرائيه، مقننه او قضائيه قواوې بيلې شوې او پاچا دملي حاکميت دښکارندوی په توګه وپيژندل شو، داکتر احسان روستامل تره کی چې يو حقوقدان او دعدليې وزير پاتې شوی دی وايي چې دايو پرمخ تللی اساسي قانون ؤ:

دا اساسي قانون دانکشاف په لور دملکونو دمقتضياتو او شرايطو په

نظرکې نیولو سره د دیموکراسۍ او د بشري حقوقو اکثر اصلونو ته په متن
کې ځای ورکړی دی خو د دې یرو اړخونو له نظره د جامعې د سیاسي شعور
د تکامل له سطحې څخه پورته او د هغه وخت د حاکمه هیئت د سیاسي
حوصلې او روحیې نه تر یو حده پورې خارج ؤ ځرنګه چې په عملي توګه دا
ناسازګاري د هغو تعرضاتو او صدماتو په مقابل کې چې پر اساسي قانون
باندې وارد شوي د مقاومت د نه کولو په شکل ظاهر شو په بل عبارت د
۱۹٦٤ کال اساسي قانون په داسې شرایطو کې وضع او نافذ شو چې
افغاني جامعې د دیموکراسۍ او د هغه د حدبندۍ سره چې د دې سند په
وسیله صورت مونډلی ؤ په عمل کې پیژندنه درلوده د بیان د آزادۍ
نشتوالی، د آزادو جرایدو د اجازې عدم موجودیت، د اجتماعاتو منع،
د سیاسي اوصنفي جمعیتونو نشتوالي، د انساني حقوقو محدودیت،
د شخصي مصوونیت نشتوالی، د قضایي مصوونیت نشتوالی او نور
د افغاني جامعې مدني او سیاسي فضا د دغه اساسي قانون د نفاذ نه
مخکې مختصر تصویر ښیي زما په عقیده پخوا تر دې چې د دغه اساسي
قانون چې ځینې مهمو موادو یې د لسو کلونو په موده کې د تطبیق امکان
پیدا نه کړ تنظیم او نافذ شي لازمه وه چې د ۱۹۳۰ کال د اساسي قانون په
چوکاټ کې متناسبه او لازمه تیاری نیول کیدای او هغه آزادي او حقوق

چې د ۱۹۳۰ کال داساسي قانون په چوکاټ کې دخلکو د پاره پیژندل شوی وو په واقعي اوعملي توګه رعایت کیدای اوبرعکس هغه مواد چې دعصر له مقتضیاتو سره يې سازګاري نه درلوده له نظره غورځیدلي وای.

دناسازګاریو ترڅنګ دځینو خلکو په خیال په دې اساسي قانون کې دنهمې مادې په اساس پاچاته ډیر واک ورکړل شوی ؤ. ډاکټر عبدالصمد حامد چې ددې اساسي قانون مسوده جوړه کړې ده وایي چې بله لاره نه وه موجوده:

ځینو خلکو پردغه نهمې مادې باندي تنقید کاوه، لیکن دافغانستان دهغه وخت دوضعې په بنا چې نه احزاب موجود وواونه نورې سیاسي بنیې موجودې وې چې هغوی دخلکو د ارادې تمثیل وکړي نو قدرتي بله لاره نه وه غیرله دې چې دسلطنت مقام ته چې عنعنوي ریشه يې لرله ځینې مهم صلاحیتونه لکه اعلان حرب، یا دشورى انحلال یاد لویې جرګې راغوښتنه وسپارل شي مخصوصاً چې اوس ګورو چې ځومره مشکلات مونږ دې شیانوکې لرو دا چې هره نوی مرجع باید دخلکو له خوا دقبول وړ ګرځیدلې وای او هغه باید تجربه شوی وای ددې لحاظه داقانون اساسي مناسبه ؤ لیکن بدبختانه په عمل کې دقانون اساسي د تطبیق کیدلو د پاره بیا کوم کارونه چې باید شوي وای هغه موجود نه وو اول مشکل داؤ چې دافغانستان دسوابقو د لحاظه مدرن تنظیمي سازمانونه موجود نه وو لکه

احزاب او نورې اتحادیې چې دوی دې بیا دسیاسي مرامونو دتحقق د پاره هڅه وکړي او که انحراف چیرته ترلاسه کیږي دهغې په مقابل کې مقاومت وکړي او دوهم هغه ټکي چې دقانون اساسي په طرح کې موجود وو چې په لویه جرګه کې بیا بدبختانه حذف شول هغه دا وو چې باید داحزابو قانون د تقنیني فرمان په واسطه دانتقالي دورې دحکومت په واسطه لکه دمطبوعاتو دقانون او لکه نوروقوانینو غوندې داجتماعاتو او انتخاباتو قوانین غوندې باید داحزابو قانون هم وتلی وای چې اول انتخابات داحزابو دموجودیت په اساس منځ ته راغلي وای بدبختانه په هر غرض چې وو دا قانون بیا حذف شو داسې محول شو چې باید داحزابو قانون دلومړی شورى له خوا وټاکل شي اوهلته هم لکه چې معلومه ده بیا عوامل داسې راغلل چې قانون تر اخره پورې پاس نه شو چې نو نتیجه یې زما په نظر داشوه چې پټ په غیر مشروع توګه هغه ډلې چې خارجي ارتباطات یې لرل هغوی فعال وو او نور مجال ددې پیدا نشو چې نورې سیاسي ډلې موجودې شي. په آخره کې اخواني حرکتونه هم چې شروع شول هغوی هم تقریباً په عدم مشروعیت کې دعکس العمل په بنا منځ ته راغلل.

خو پوهاند جاوید ددې اساسي قانون دځینو موادو سره پوره موافقه لري:

ددې قانون په ځلورویشتمه ماده کې راغلي دي چې دپادشاه زوی،

لور، ورور، خور او د دوی ښځې میړونه او زامن او لونې او د پادشا تره او
د تره زامن پادشاهي کورنۍ ده. د دولت په رسمي تشکیلاتو کې پادشاهي
کورنۍ په پادشاه او ملکه پسې جوخت ځای نیسي د پادشاهي کورنۍ
لګښت د پادشاهي لګښتونو په بودجه کې ټاکل کیږي، لقبونه یوائې
د پادشاهي کورنۍ له پاره دي او د قانون د حکمونو سره سم ټاکل کیږي
د پادشاهي کورنۍ غړي په سیاسي ګوندونو کې ګډون نه کوي او د غه
وظیفې په غاړه نه اخلي یو صدارت عظمی یا وزارت دوهم د شوری
غړیتوب دریم د ستری محکمی غړیتوب. د پادشاهي کورنۍ غړي خپل
حیثیت د پادشاهي کورنۍ د غړو په صفت ترڅو چې ژوندي وي ساتي.
د اخبره یا دا ماده چې یو ډیموکراتیک او مترقي ټکی ؤ دننه په هیواد کې
او په بهرنیو محافلو کې د ډیر تود استقبال سره مخامخ شوه متأسفانه
سردار داؤد خان په دې مصوبه خوښ نه ؤ.

عزیز نعیم د اساسي قانون دې مادی ته د شک په سترګه کتلي او وایي چې
دا ماده د هغه د پلار او اکا سردار محمد نعیم خان او سردار محمد داؤد خان د منزوي
کیدلو په غرض راوړل شوی وه:

د ځینو افواهاتو او خبرو څخه داسې معلومیږي چې بنایي
اعلیحضرت د ځینو تلقیناتو تر تأثیر لاندې راغلی وي او د سردار محمد

داؤدخان او دهغه دټيم موجوديت يې ځان ته خطرباله او يا کيدای شي چې دسردارمحمد داؤدخان د دورې ترقي او پيشرفت حسادت ته هڅولی وي په هر صورت وروسته داسې معلومه شوه چې بنايي هغی ډلې چې داساسي قانون مسوده جوړه کړه اعليحضرت هڅولی وي چې سردار داؤدخان او سردار محمدنعيم خان منزوي کړي.

د دې اساسي قانون په يوه بله ماده کې ويل شوي دي چې پاچا غير مسؤول او واجب الاحترام دی. ډاکټر عبدالصمدحامد وايي چې دا ماده يوه لفظی اشتباه او بايد داسې نه وای:

تنقيد ددې لحاظه کيده چې يو د اسلامي نقطې نظره په دې چې هلته هيڅ انسان کامل معصوم نيت نه لري هرڅوک دخپل عمل مسؤول دی او مخصوصاً صلاحيتونه چې د پاچا سره وي بايد مسؤوليت هم ولري دلته زما په نظر يوه لفظي اشتباه وه مسوؤليتونه دوه خيل مسوؤليتونه دي يو سياسي مسوؤليتونه دی او يو اخلاقي او ايماني او قسماً جزايي مسوؤليتونه دي. دلته خبره د سياسي مسؤوليتونو نه وه، سياسي مسوؤليت معمولاً حکومتونه لري چې بيا تر پ سلب اعتماد کيږي او دبل حکومت په واسطه تعويضيږي او د سلطنت په باره کې نو دا مسوؤليت نه تطبيقيږي په دې چې داسې نه کيږي چې د يو پاچا ځخه سلب اعتماد وشي

بيا بل پاچا دې راشي دامشکلات لري لیکن په قانون اساسي کې داسې ویل شوي وو چې پاچا ددې صلاحیتونو نه چې په نهمه ماده کې وو ددې قانون اساسي او دنورو قوانینو په چوکاټ کې تر اې استفاده کوي او هلته بیا توضیح شوي وو چې مثلاً توشیح دقوانینو دې څنګه وشي؟ اعلان دحرب دې څنګه وشي؟ لویه جرګه دی څنګه دایره شی؟ صدر اعظم دې څنګه تعینیږی؟ دا شیان ټول وویعني په محدودیت کې وو اما سرددې هم زما په نظر زده اوس اعتراف کوم چې بهتره به دا وای چې دغه ماده اصلاً موجوده نه وای.

عزیز نعیم وایي چې په دې اساسي قانون کې د پاچا اختیارات ډیر او په عمل کې ډیموکراسي نه وه:

دې اساسي قانون په عوض ددې چې په ربښتیا یوه ډیموکراسي منځ ته راوړي، چې یو مشروطه سلطنت منځ ته راوړي په دې اساسي قانون کې نه په فرضیه کې وینو او نه یې په عمل کې ددې قانون په اساس پاچا ته دصدر اعظم د تعیین، دمشرانو دجرګې ددریمې برخې دانتصاب، دسترې محکمې د قاضیانو او قاضي- القضات د تعینولو او دشورى دانحلال او داسې نورو واک ورکړل شوی ؤ کله چې صلاحیت دومره وي نو باید مسؤلیت هم موجود وي خو په قانون اساسي کې پاچا غیر مسؤول او

واجب الاحترام ؤ ، صلاحیت د پاچا سره ؤ او صدراعظم صلاحیت نه درلودئ ، بلې خوا که وګورو د احزابو ، دولایتي جرګو ، د بلدیې او مطبوعاتو قانونه پاس شول ولې پاچا توشیح نه کړل ، ډیموکراسی نه په عمل کې وه نه په فرضیه کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷

د اولسي جرګې انتخابات

عبدالرحیم هاتف چې په دې وخت کې د اولسي جرګې وکیل پاتې شوی دی، وایي چې دا انتخابات تر ډیرې اندازې آزاد او ورکې مستقیمه مداخله نه وه:

هغه انتخابات چې ما په خپله لیدلي دي په ښارونکې، تقریباً تر ډیرې اندازې بې مداخلې وو. مستقیمه مداخله د هغه زمانې حکومت نه پکې درلوده. غیر مستقیم البته سفارشونه به یې ضرور کړي وي او دا د هغه زمانې پر محلي حکومتو باندې درنه هم تمامیدله. داچې د ښارستانو څخه د باندې په اولسوالیو کې څنګه جریان ؤ په هغه کې سړی پوره تضمین نه

شي کولای چې هغه به هم بې دخله ووکه به نه ووګر ضرور په هغوی کې په لومړی سرکې هم په بعدي دوره کې هم څه مداخلې شوې دي، په هغه شکل باندې چې سربیره دهغو مداخلو سره سره په حساب کې ونیسی تر پخوانیو دوړو مترقي وو.

میرمن معصومه ورد ک چې د قندهار د معروف څخه وکیله شوې وه ورپسې ویل کیدل چې دحکومت په مرسته راغلې ده، ولې دا په خپله داخبره نه مني:

برخلاف ماته حتی د دولت له خوا په لوړه سطحه خبر راکړل شو چې ته څنګه قندهار ته ځې؟ هلته خو تلل ډیر خطرناک دي، مخصوصاً هغه چې دمخ لوڅي په وخت کې په قندهار کې مظاهره وشوه او خلک بندیان شول، د دې څخه حتی حکومت هم هراس درلودئ چې نه ویل کیږي ماته کوم خطر هلته پیدا نه شي مګر خوشبختانه زما قومي ځای په قندهار کې واو په لویه جرګه کې زما شناخت ؤ چې زه په لویه جرګه کې وم هلته مې خبرې وکړې په ځینې موضوعاتو باندې هغو ټولو خپل تأثیر اچولی ؤ او ضمناً زما خپل قومي ارتباط ؤ نو زه راغلم اما حکومت او حتی په سطح دحکومت نه پورته داتشویش موجود ؤ چې که داولاړه شي قندهار ته نه ویل کیږي چې کوم عکس العمل قندهاریان وربښکاره نه کړي.

دافغانستان پارلمان داولسي جرګې او مشرانو جرګې څخه جوړ شوی ؤ د

اولسي جرګې ټول غړي انتخابي ولې د مشرانو جرګې یوه دریمه سنا توران د پاچا له خوا انتخاب شوي وو. د اولسي جرګې صلاحیت هم ډیر ؤ او حکومت مجبور ؤ چې رایه اعتماد ترې ترلاسه کړي او په خپلو ټولو مهمو چارو کې د شوری موافقه ولري عبدالاحد کرزی چې د اولسي جرګې معین پاته شوی دی وایي چې په اولسي جرګه کې نوري وړې جرګې هم موجودې وې:

شوری په خپله یعنی د اولسي جرګې په نامه چې یا د یدله ځانته یې جرګې درلودې هغه جرګې به د پارلمان له مابینه انتخابیدلې مثلاً د تقنین جرګه وه د قوانینو کمسیون، مالي او بودجه ؤ د غسې د وزارت خارجې کمسیون ؤ هر کمسیون ته به دهر ولایت یو یو نفر ورتلئ په ټولو کمسیونو به تقسیم ؤ بیا ټولې لایحې اصولنامې یا بعضې قرار دادونه بودجې هریو چې به راتله هم به مطابق د قانون هغه خپل مربوط کمسیون ته ورتله هغو به وارد واړه غور پرکاوه وزیران به یې راغوښتل هغه مربوط وزیران به یې راغوښتل مثال د بودجې کمسیون به د مالیې وزیر راغوښتئ د هغه څخه به یې خپل معلومات کاوه یا هر وزیر به یې را غوښتئ د هر وزارت بودجه به ځان ته راتله د هغو څخه معلومات به یې کاوه چې دا بودجه تاسو څنګه ترتیب کړې ده دې ته څه ضرورت لرئ وزیران هم راتلل ډیر په احترامانه وضعیت به پوښتنې ځینې کیدلې هغو به هم په احترامانه

وضعیت د دیموکراسی سره موافق جوابونه ویل بیا به مربوط کمسیون دا ترتیب کړل خپله فیصله به یې وکړه عمومي مجلس ته به راتله په مجلس کې نو عمده او مهمو مسایلو ته به خپله حکومت راتلئ صدراعظم به یې جواب وایه وزیران به ورسره وو او په داسې کوچنیو موضوعاتو کې هغه مربوط وزیر به راتلئ هغه جواب وایه دفاع به یې کوله خپلې طرحې د خپل قرارداد یا د خپلې بودجې د هرشي جواب به هغو وایه یعني ټول شیان به په ډیموکراتیک اساس برابر وو د دیموکراسی د اصولو سره به موافق وو هلته دوې جلسې د سوال وې یوه د استیضاح وه بله د سوال وجواب وې سوال جواب باندې به رای ګیري نه کېدله یعنی د سوال په جلسه کې به د حکومت څخه د یوشي سوال کیدئ او یوه مهمه موضوع که به پیښه شوه په هغه کې به یې له حکومت نه استیضاح کوله بیابه رایه ګیري باندې کیدله قانون داؤ چې که به پارلمان تأئید کړی وای دا د حکومت د صدراعظم جوابونه صحیح ؤ خلاص ؤ حکومت او که یې تائید کړې نه وای حکومت سلب اعتماد ؤ.

په دې وخت کې چې ډاکټر عبدالصمد حامد د صدراعظم مرستیال او د پلان وزیر ؤ وایي چې داولسي جرګې غونډې ته ورغلی د ولې داتګ په آرام خاطر نه ؤ:

هر وزیر یا هر حکومت چې شـــوری ته تلئ په آرام خـــاطر نه تلئ.

احساس دنا آرامی به ورسره ؤ او دا دما په نظر ښه شی دی چې یو حکومت هم ځان دومره مقتدر ونه ګڼي چې قاطع تصمیم ونیسي او مونږ هم چې تلو تنقید په مونږ باندې کیده او په استدلال کې هم کله کله له مونږ سره ډیر مشکلات وو ، وکیلان که څه هم د تحصیل له لحاظه اکثر سویه یې جګه نه وه لیکن له دوی سره د کور او کلي تجربه موجوده وه او دوی پوهیدل چې دیو خاص اداري تصمیم په عمل کې په نهایت کې څه نتیجه ورکوي او څه نقایص لري د دې لحاظه ډیر وخت لګیده چې مونږ به ملتفت کیدو او دغه مو کول. زه شخصاً په وزارت پلان کې چې وم نو د پلان خصوصیت داسې ؤ چې دې سره ټولو وکیلانو علاقه نیوله او علاقه هم په دې چې زما محل ته څه شي ورکول کیږي او ولې لږ دي د دې د پاره قناعت ورکول هم مشکل شی ولیکن سره د دې هم ما ډیره ښه تجربه لرله په عمومي مجلس کې وزیرانو ته چانس دخبرو لږؤ. معمولاً رئیس دحکومت خبرې کولې ولې کمسیونونو ته به مونږ تلو زما په خیال هوا او فضا اکثراً مثبته وه.

داولسي جرګې وکیلانو دقانون ترڅنګ دهیواد پر نورو چارو هم نظر ساتلی ؤ. ننګ یوسفزی چې دپارلمان وکیل ؤ وایي چې محمود حبیبي داصلاح د ورځپانې دکارتون پر سرسلب اعتماد او دخپل کار څخه لیرې شو:

محمود حبيبی خو په دې ليرې شو چې هغه په هغه وخت کې
د اطلاعاتو او کلتور وزير ؤ او اصلاح د حکومت سرکاري ورځپاڼه وه او په
اصلاح کې يو د اسې کارتون يا کاريکاتور چې مونږ ورته وايو هغه چاپ
شو چې په هغې کې د اسلام دستر پيغمبر توهين شوی ؤ د هغه سپکاوی
شوی ؤ او پارلمان په دې خبره باندې بد وګنيل او ددې په وجه باندې پارلمان
د اسې ليرې کړ او مات يې کړ او ويې وغورځاوه.

د اسې ښکاري چې پارلمان پوره تجربه نلرله د اکتېر عبدالصمد حامد وايي
چې خبرې ډيرې ولی فيصلې کمې وې:

واقعاً ډيرې خبرې کيدی تضميمونه ډير لږ نيول کيدل مثلاً
پرحکومت باندې چې رايه اعتماد کيده شل ورځې خبرې کيدې زما په
خيال د دری هفتې پورې هم خبرې اوږدیدې يا قوانين به کله کله نه پاس
کيدل يا قرارداد ونه به نه امضأ کيدل ليکن زه وايم چې په يوه ټولنه کې په
خپله د ديموکراسی مشق د اهم يوقوي ملي ارزښت دی چې خپل قيمت
لري د دې زده کول او ددې نقش بيله قيمته نه کيږي د اسې نه کيږي چې
سړی دې هم غازي شي هم شهيد شي او هم صحيح سالم کورته دې راشي
قرارداد ونه دې هم زروشي او قوانين دې هم زر تصويب شي، خلک دې هم
تعامل زده کړي او د افغانستان قانون اساسي و د يموکراسي هم زما په نظر

دافغانستان دخلکو دارادې نه نشئت نه دی کړی بلکه خارجي سیاست په

دې کې لاس لاره.

که څه هم په نورو هیوادونو کې دا ډول مشکلات موجود وي ولې وصدر اعظم ته داعتماد رایه دوه مره وخت نه نیسي خو عبدالرحیم هاتف دځینې نیمګړتیاؤ پرې پر اساسي قانون اړوي او وایي چې داساسي قانون دتصویب په وخت کې لږ کمی پاتې ؤ:

یوه خبره داده چې یو څو نقیصې په خپله دقانون اساسي دتصویب په وخت کې پاته وې یوه داخبره ده چې مثلاً احزاب نه وو په افغانستان کې او دوه سوه شپاړس نماینده گان په اولسي جرګه کې فقط دری تنه ددست چپې طرفه څخه په یوه حزب کې موجود ووچې نو دوه سوه دیارلس حزبه کیږي یعنی هر فرد یو حزب ؤ هغو خپل نظر مستقل وایه او که به دچا سره په تماس کې راتلئ څه معامله به یې کوله گذشت به یې کاوه او پر یو شي باندې به یې توافق کاوه نو دا خو را درنه معامله وه دحکومتو دپاره چې ددغه شوری سره خپل کار پر مخ باندې بوزي په شوری کې په قانون اساسي کې یوه بله گونگې فقره چې ددوو ژبو رسمیت ؤ او دهغه حدود نه ؤ معلوم په وروسته کې دلویو جنجالو او دلویو معرکو سبب شوه حتی تر اوسه پورې هم سړی دهغه آثار لیدلای شي. او داچې حزبونه نه وو ځینې

خلکو چې د دې خبرې چنداني رعايت نه کاوه چې د دې عواقب به څه شی وي مونږ منتظر شوو دې ته چې داحزابو قانون راوځي کوم چې د دې رعايت يې نه کاوه د قانون اساسي پر اجمال باندې يې حزبونه بنا کړه خصوصاً دست چپي گروپونو دهغو دعمل په نتيجه کې په خپله بيا دست راستي مذهبي گروپونه دشورى څخه دباندې ايجاد شول او دغو دواړو انکشاف وکړ د قانون احزاب دنيستى په نسبت باندې په افغانستان کې نيشنالستى، ليبرالستى او نور ملي احزاب، معتدل يا وسطي احزاب منځ ته رانه غله او هغو د پاچاو استيذان او اشارې ته کتل نو هغه خلا تر اوسه پورې باقي پاته ده او دا تر اوسه پورې چې تاسې په افغانستان کې جنجالونه وينئ، دهغه دوو افراطو دوو قطبو دجنگونو نتيجه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸

د خلق ډیموکراتیک ګوند

کـه څـه هم په افـغـانسـتـان کـې دحـزبونـو قـانـون نه ؤ ولې د ۱۳٤۳ کـال په اسـاسـي قـانون کـې دحزبونو خـبره شوې وه ددې قـانون په نظر کـې نـیـولو سـره دخلق ډیموکراتـیـک ګوند دنورمحمد تره کـي په مشرتوب په فعـالیت پیل وکړ او لومړۍ کنګره یې په ۱۳٤۳ کـال کـې جـوړه شـوه. دافـغـانسـتـان پخـوانـي صـدراعـظم سلطانعلي کشتمند په دې کنګره کـې ګډون کړی ؤ:

موسسه کنګره چې د ۱۹٦۵ کـال دجنوری دمیـاشتې په لومړۍ نیټه

جوړه شوه په هغه کـې د رابلل شوو دیر شو تنو څخه اووه ویشت کـسـانو

گډون کړی ؤ چې یو دهغو څخه زده هم وم . په نومورې کنګره کې اووه تنه دمرکزي کمیتې داصلي غړو په حیث او څلور تنه دمرکزي کمیتې دعلی البدل غړو په حیث وټاکل شول چې زده هم یو دمرکزي کمیتې د اصلي غړو څخه وم زه په لومړۍ کنګره کې دټاکل کېدو څخه وروسته پیا تر هغې ورځې پورې چې دګوند څخه مې استعفی کوله همدغه مقام مې درلود ئ. دافغانستان دخلق دیموکراتیک ګوند هغه وخت تأسیس شو چې دسیاسي ګوندونو او سازمانونو دجوړیدو د پاره عیني امکانات او زمینې رامنځ ته شوې وې، د ١٩٦٤ کال په اساسي قانون کې یو لړ دیموکراتیکې آزادۍ وړاندې کړی شوې نو په همدې اساس سره د یو لړ تدارکي کارونو څخه وروسته دافغانستان دخلق دیموکراتیک ګوند تاسیس کړی شو البته دهمدې ګوند د تأسیسیدو څخه هدف لکه څرنګه چې دهغه په اساسنامه کې راغلی وو دافغانستان اولس ته خدمت، دټولنې دزحمتکشې طبقې دحقوقو دفاع داولس دملي حقوقو تأمین، اقتصادي پرمختګ، دخلکو دژوند دسطحې لوړول او داسې نور کارونه وو.

په دې کنګره کې نور محمد تره کی عمومي منشي او ببرک کارمل دوهم منشي وټاکل شول ځینې وایي چې دهمدې وخت څخه دمشرتوب پر سر دهغوی تر

منځ اختلاف پيل شو. سليمان لايق چې دمؤسسې کنګرې غړی دی داخبره نه منې:

موږ دغسې کوم اختلاف په هغه وخت کې ددوی ترمنځ نه ليدئ ترد کی دهغه اووه ويشت نفري غونډې په ترڅ کې چې مونږ لومړنی کنګره ورته وايو دخپل حزب په اتفاق آرا سره د کنګرې عمومي منشي، دحزب عمومي منشي وټاکل شو او کارمل هغه ته ددوهم منشي په حيث وټاکل شو، په هغه ځای کې يو سړی چې اوس زمونږ ترمنځ نشته يو محترم سړی طاهر بدخشي هغه دريمې رايې واخيستې په هغه ځای کې دهغې کنګرې مشهور خلک چې اوس لاژوندي دي دستګير پنجشېری، صالح محمدزيری، ډاکټرشاه ولی، نوراحمدنور، سلطانعلی کشتمند او دغه کسان دي زه شخصاً هم البته په هغه کنګره کې وم.

عبدالکريم ميثاق چې هم په دې کنګره کې ګډون کړی ؤ وايي چې دحزب دتأسيس په وخت کې درهبری پر سر رقابت پيل شو:

کله چې د خلق ديموکراتيک ګوند تأسيس شو په دی ګوند کې ددريو کسانو ترمنځ پر رهبری باندې رقابت ؤ، داکسان دنورمحمد تره کي، ببرک کارمل او طاهر بدخشي څخه عبارت وو دا رقابت په دې شکل وو چې هر يوه کوشش کاوه چې دمرکزي کميتې غړي دځان طرفداره کړي او خپل موقف په حزب کې مضبوط کړي، اساسي اختلاف په ظاهري توګه پر

رهبری ؤ او په اصولو کې کوم اختلاف نه ؤ موجود البته نور محمد تره کی په تدریج سره دا ادعا وکړه چې هغه په ببرک کارمل باندې سیاسي اعتماد نه لري نو ځکه نشي کولای چې دهغه سره په یوه رهبری کې کار وکړي. نور محمد تره کی په هغه وخت کې دحزب عمومي منشي ؤ او دهمدې ېې اعتمادی په اساس چې هغه راپورته کړه حزب د ۱۳٤٦ کال د ثور په میاشت کې پرده وبرخو خلق او پرچم وویشل شو.

دخلق دګوند تر ویشلو وروسته نور محمد تره کی دخلق او ببرک کارمل دخلق دبلې برخی چې وروسته د پرچم په نوم یاد شو، مشر شو که څه هم دا ګوند ویشلی ؤ ولې تګ لاره یې یوه وه. سلیمان لایق وایي چې دهغوی ایډیالوژي ملي او دیموکراتیکه وه:

ګوند یوه ملي دیموکراتیکه ایډیالوژي غوره کړه که څه هم وروسته په ګوند کې مارکسیستي لیننیستي تعلمیات پراخ شول چې په لکچرونو کې په تدریسي حوزو دحزب کې چې طبیعی ده هر حزب دغه ډول فعالیتونه لري په کلتوري فعالیتونو کې مارکسیستي لیننستي تعلمیات تبلیغ او ترویج شول لیکن حزب په خپله کوم مرام هم چې له هغه نه پاته دی هغه یو کمونستي مرام نه دی په هغه ځای کې راه رشد غیرسرمایه داري داقتصاد په حیث منل شوې دی چې طبیعی ده دا یو کمونیستی پروګرام نه

شي کيدای دا اقتصاد د پاره او نه شوای کيدای او همداسې په سياسي

عرصه کې ملي ديموکراتيک حکومت ملي په دی معنی چې هغه ضد

استعماري او ضد امپرياليستي دا توجيه به ځينې کيده او ديموکراتيک

په دې معنی چې هغه د فيودالي نظام پر ضد چې په هغه زمانه کې

داستبداد مظهر باله کيده دهغه پر ضد توجيه کيدای شي نو ملي

ديموکراسي زمونږ سياست ؤ او په هغه گوند کې په هغه وخت کې د داسې

يو دولت پيشبيني کېدله چې په هغه کې يوه پراخه جبهه حکومت وکړي په

دې پراخې جبهې کې کارگران ، دهقانان او ملي سوداگر او دغسې وطنپال

روحانيون ،روشنفکران، کسبه او دجامعې ټول اجتماعی اقشار په نظر

کې نيول شوي وو.

خو عبدالکريم ميثاق وايي چې د گوند د تأسيس په ورځ په څرگنده سره

معلومه شوه چې داگوند چپي او دسوسياليزم طرفدار دی:

په کنگره کې کله چې خبرې پيل شوې او ځينې خلکو بيانيې ورکړې

کله چې نوبت نورمحمد تره کي ته ورسيدئ نو هغه له خپل ميز څخه يو

سورتهوکر راوويست او داسور تهوکر يی دخپل ميز پر سر هوار کړ او

وروسته يې په خبرو پيل وکړ کله چې نور محمد تره کي دا سور تهوکر په

خپل ميز هواراوه نو په دغه وخت کې دکنگرې دغړو له خوا په تودو

احساساتو هرکلی وشو. نو ددې خبرې څخه داسې څرګندیږی چې دکنګرې ایدیالوژي چپه وه او دافغانستان دپاره یې سوسیالیزم غوښتئ.

پوهاند رسول امین چې دنور محمد تره کي سره له نژدې پیژندل وایي چې هغوی دشوروي تر کنترول لاندې وو:

اول چې ما تره کی ولیدی ما داسې فکر کاوه چې یاره ځینی شیونه په تره کي کې زما خوښ شول او هغه داوو چې تره کی هم تهوکې کوي زه هم تهوکې کوم په دغه تهوکو کې یعنی سطح یو شان ته وه بیا وروسته چې مادی لیده دی په مسایلو ګړیده دی په ډیرو زړو نسخو ګړیده ما تره کي ته وویل چې تاسې که فکر کوئ چې په شوروي کې کوم شی کیږي دا علمي دي او په نورو ځایونو کې چې کیږي داغیر علمي دي علمي نه دي. بیا زما یوه واقعه د ده یاده ده چې بحث شو دکتاب په څه محتوی باندې ما ورته وویل تره کي صاحب داته چې وایې داسې نه دي دا عبارات نو ځکه ماویل خپله باندې مارکس وایي چې زړه جامعه دهغې عنعنات او دودونه دا دهرې جامعې هرنسل ته انتقالیږي او ددې نه خلاصیدل ډیر مشکل دي نو ده وویل چې دا تا په کوم کتاب کې لوستي دي ما ورته دکتاب نوم واخیستی، ده وویل دا په کوم ځای کې چاپ شوی دی ما وویل په لندن کې چاپ شوی دی نو ده ماته وویل چې ښه ته د امپریالستانو چاپ شوي

کتابونه کوړې څکه دې مازغه خراب شوي دي البته دا يو ډير لوی بحث

دی ليکن يو شی چې د تره کي او ددوی دخبرونه ماته نتيجه معلومه شوه

هغه داوه چې دوی دشوروی اتحاد دکمونست ګوند تر ډېر کنترول لاندې

وو.

سليمان لايق وايی چې زمونږ پاليسي د امپرياليستي هيوادونو ضد او د

سوسياليستی هيوادونو سره د همکاری په رنا کې پرمخ بيول کيدله:

په دې برخه کې زمونږ سياست داستعمار او امپرياليزم پرضد توجيه

کيده چې دهغې زمانې ډير ګرم شعارونه وو دغه نو طبيعي ده چې

دسوسيالستي هيوادونو سره دنزديکت، همدردی او همکاری او دهغوی

دحمايې او دتفاهم دجلبولو يو سياست تعقيبيده ليکن په طرحوکې کومه

داسې طرح هم موجوده نه وه چې هغلته بايد مشخصاً څوک په مورد باندې

زمونږ پر ګوند باندې وکولی شي دا اتهام ولګوي چې دوی ګواکي په

تعبدي طور سره له کوم طرف سره اختلاف او له کوم طرف سره توافق

درلود. مګر طبيعي ده چې په هغه مرام کې ويل شوي وو چې دجهان تر

تولو ستر تضاد زمونږ په وخت کې دسوسياليزم او سرمايداری ترمنځ

تضاد دی نو طبيعي ده چې دسوسياليستي مکتب حمايت شوی و او

دسرمايه داری دنيا سره اختلاف نظر افاده شوی ؤ په دې لحاظ ؤ چې

ځيني کسانو هم ډيره عجله وکړه چې زمونږ حزب د يو کمونستي حزب په توګه باندې مارک کړي. بدبختانه چې ډير وختې په دغه پيشرفته غرب کې په همدغه انګلستان کې چې ستاسې راډيو له هغه ځای نه ټول جهان ته خپرونې کوي دوی کله چې په هغه زمانه کې يو څه چپ ګرايي به وشوه دخپلو ملي منافعو پر اساس به حزب يوه موضعګيري وکړه پر ضد داستعمار او خصوصاً چې به دامپرياليزم کلمات به يې پکې ياد کړل نو د دغه پيشرفته غرب د قهر او د غضب مورد به ګرځيدل او هغوی دانه زغمل چې دې حزبونو ته داويښنې هغوی د دغه مليتونو په بدبختۍ باندې هيڅ وخت ژور فکر نه کاوه چې دلته لوږه ده ، دلته فقر دی دلته انسان تحقير شوی دی ، دلته يوه جامعه ده چې هغه هم غواړي چې خپله شتمني ، خپل امکانات په کار واچوي نو دوی به د شوروي اتحاد سره او د غسې د سوسيالستي هيوادونو سره د نزديکت او د همکارۍ تفاهم په خپلو د ښمنيو باندې توجيه کاوه چې دا ګويا د دوی سره د ښمنی ده زمونږ حزب لکه مخکې چې مو تاسو ته وويل طبيعي ده چې په هغه ځای کې مارکسيزم لېنينيزم او علمي سوسياليزم مطالعه کيده دا د غو هيوادونو ته وغرب ته دا انتباه ورکړه چې ګوره زمونږ حزب يو کمونست حزب دی تر پايه پورې مونږ ونشو کولای چې ځان د دې اتهامه خلاص کړو چې مونږ

وروړجانه یو کمونستي ګوندنه یو بلکه مونږ داسې یو ګوند یو چې یوه سلسله اقتصادي ریفورمونه چې هغه سوسیالیزم ته نژدې دي نسبت سرمایه داری ته دهغه طرفداري کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامی حرکتونه

د ډیره پخوا څخه اسلامي حرکتونه موجود وو ولې منظم سیاسي شکل یې نه درلودئ یو ددې حرکتونو څخه هم ډیر وړاندې پیل شوی ؤ چې ورکې مولوي محمد یونس خالص هم شامل ؤ ولې دهغوی هدف دمدرسو جوړول اودشاګردانو روزنه وه:

زمونږ یو تنظیم په نوم دحزب التوابین باندې جوړ کړلو او هغه تنظیم کې ګهیځ صاحب دې خدای وبخښي هغه هم شامل شولو هدایت صاحب دې خدای وبخښي هغه هم زمونږ سره شامل شو لو او دهغه اصلي هدف دا

ؤ چې په عام معارف باندې سلطه پیدا کړي نه په داسې عام معارف باندې چې هغه د حکومت په چوکاټ کې وي بلکه د هغه نه بهر مدارس جوړ کړي او هغه هلکان وروزي یو دبل سره یې آشنا کړي چې دسیمو ځوانان سره په خپل مینځو کې آشنا شي او دسیمو ځوانان واسلامي رشد ته ورسیږي او دوطن او وطنوالو د پاره د قدر وړ خدمتونه وکړای شي.

داوخت ؤ چې دافغانستان په هر گوټ کې اسلامي سیاسي خیالات را پیدا شوي وو ، دافغانستان جمهور رئیس استاد برهان الدین ربانی وایي کله چې هغوی په بدخشان کې په متوسطه بنوونځي کې په زده کړه بوخت ؤ ورسره دا ډول افکار پیدا شول او تل به د طاهر بدخشي سره یوځای په مطالعاتو بوخت ؤ ولې کله چې په پغمان کې ابوحنیفه لیسې ته شامل شو دلته دیوې بلې دنیا سره مخامخ شو :

البته په دې ځای کې مونږ د یوې سلسلې بلې دنیا او ډیرو کتابونو سره مخامخ شولو په دې وخت کې په افغانستان کې چپي او کمونیستي جنبشونه پیل شوي وو یوولسم او دوولسم صنف ته چې ورسیدو ومولیدل چې نوي شبان دي نوي ځوانان او نوي افکارووپه دې وخت کې زمونږ غوږونو ته د مارکسیزم او کمونیزم خبرې لږلږ راورسیدې دا وخت ؤ چې اسلامي افکار د مارکسیزم سره مخامخ شول په دې وخت کې مونږ د خپلو محدودو معلوماتو په واسطه کوښښ کاوه چې د مارکسیزم سره مقابله

وکړو په دې وخت کې تهذیب او شرعي هم په ظاهره اسلامي افکار درلودل او له مورد څخه دمخه وو چې وروسته بیا جلا شول داوخت ؤ چې مورد پټ اسلامي فعالیتونه پیل کړل، مارکسیستانو علني فعالیت کاوه ولې زمورد کار پټ ؤ کله چې دفاکولتې اول صنف ته ولاړو او استاد نیازی راغی او دځان سره یې نوي معلومات راوړي وو مورد په دې فکر شولو چې باید ښه منظم کارونه پیل شي.

منظم کارونه پیل شوي وو ولې دا کارونه چپي او ان داچې دافغانستان شمال ته رسیدلي وو، دافغانستان پخوانی صدراعظم انجنیر گلبدین حکمتیار وایي کله چې دلیسې زده کوونکی ؤ دچپي شاگردانو سره به په مناقشه بوخت ؤ:

زما په یاد دي چې زه په امام صاحب کې وم د پرچم دډلې دیوه غړي سره مې مناقشه وه او هغه مناقشې کې په تولو قضایاؤ کې عقب نشیني کوله او په پای کې چې څه ور سره نه وو پاته ماته یې وویل چې کله ته پوهنتون ته راشې بیا به هلته وضع بدله وي او دا افکار او نظریات چې له تا سره په دې محیط کې دي دا به پریږدې نو له ماسره دا تشویش ؤ چې شاید پوهنتون دغسې یو محیط وي چې مونږ ته هلته اوسیدل گران وي کله چې زه پوهنتون ته داخل شوم ومې لیدل چې هلته سراسر د پردیو تقلید مسلط ؤ او دا د کمال او دافتخار خبره گڼل کیده چې سړی خپلو تولو ملي

عنعناتوته شاکړی. په لباس کې، په کرکتر کې، په شخصیت کې، په خبرو کې به تغیر راولي بهرنی الفاظ استعمال کړي په هر څه کې باید د پردیو تقلید وشي دا کمال ګنډل کیده او لیدل مې چې کمونیستي احزاب په پوهنتون کې فعال دي هغوی ځوانان دالحاد طرف ته بولي له ځان سره بله برنامه هم نه لري د اخلاقي فساد دخورولو نه پرته او دشراب او قمار دمحفلونو د جوړ ولونه پرته څه نه لري محدود څه ناولونه ورسره دي چې هغه په ایران کې ترجمه شوي د تودې حزب له خوا هم هغه لاس په لاس کېږي او پرته له دې چې دملک ظروف شرایط په نظر کې ونیولی شي هغه د توتیانو په شان زمزمه کیږي او د پوهنتون حالت داسې ؤ چې متأسفانه تردې وخته پورې یو منظم قوت چې ددغو وارداتي افکارو او تحریکونو مقابله وکړي نه ؤ جګ شوی مونږ هم هغه ځوانان چې په جومات کې مو یو بل سره پیژندل چې له دوی سره عقیده او احساس دی ددې وضعی نه متنفره دي پر نظام او حاکم حالت باندې اعتراض لري او تر اوسه پورې ملحدو چپی ډلو هم نه دي دوکه کړي یوبل سره وپیژندل او بالاخره مو تصمیم ونیوئ چې باید یو منظم کار پیل کړو. یوه ورځ د پوهنتون دفاکولتې په درسي اطاق کې سره کښیناستو یوه شپه چې باران هم اوریدئ دحمل میاشت وه او دوولس کسان وو تعهدمووکړ چې ددې نه

بعد به مونږ د اسلام په لاره کې په منظم شکل مبارزه کوو دهغو کسانو نه

اوس یوولس په شهادت رسیدلي دي او زه لا له دی سعادت نه محروم

دهغوی په نقش قدم روان یم.

دافغانستان پخوانی جمهور رئیس پروفیسر صبغت الله مجددي وایي

چې د پوهنتون شاګردانو چې اسلامي حرکت پیل کړی ؤ ورسره دده همکاري

موجوده وه:

د پوهنتون هلکانو یوځه حرکت شروع کړئ هغه هم ما تحریک کړي

دي خدای شته تحریک زما داسې وو چې یو جومات ؤ یو مسجد ؤ پوهنتون

ته نژدې دي ته به دجمعې په ورځ زه راتلم مونږ به مې کاوه دلته

د پوهنتون هلکان راتلل ما ورته داسلام په باره کې خبرې کولې دوی ویل

دا اسلام چې تاسو وایئ دا مونږ نوی اورو دا نوې خبره ده. بیا زما کورته

لس لس دوولس تنه ددوی راتلل معلومات یې اخیسته ما ورته ویل چې

دغه اسلام دی دغه انجنیر احمدشاه ماته همیش راته ده ته ماکتابونه

ورکول ده ته ما درسونه او په اسلام کې معلومات ورکول بیا یو صوفي

قربان یې کاوه چې اوس هم دجمعیت سره دی هغه به راتلئ استاد رباني ته

مې ویل چې دخدای دپاره ته راشه دا په پوهنتون کې ته درس ورکوې هلته

ته کولی شې چې رهبري د دغه کسانو وکړې دا یې نه کوله. هغه وخت ماته

دعوت راغی دلیبیا نه چې ویل یې هرڅوک چې تاسې دځان سره راولئ چې تکتیونه ورته ولیږو ماد استاد رباني نوم ورکړ اشنامې ؤ ، پیژانده مې دده نوم می ورکړ ، دهغه بل رباني چې په ابوحنیفه کې ؤ دهغه نوم مې ورکړ ، دغلام نبي نوشاد نوم مې ورکړ ، دعشرتي نوم می ورکړی عبدالاحد عشرتي ، دنیازی غلام محمد نیازی چې دفاکولته شرعیات ؤ دهغه نوم می ورکړ . دحکومت په سطح نه وو ټول ډاریدل فقط ماسره هغه رباني دامام ابوحنیفه ولاړ ، نماینده دګهیځ ولاړ او غلام نبي نوشاد او نور نه ولاړل ټول وډار شول نو ما ویل زه باید دوی آزاد کړم چې دنیا یې وپیژني خلک یې وپیژني دوی خو چانه پیژندل بیخي دا حرکت ما تقویه کړی دی همیش زما کورته دا هلکان راتلل همیش دوی چې بندیان کیدل دا حکمتیار بندي شو زه تللی یم خلاص کړی مې دی.

دمجددي صاحب ترڅنګ نوروهم داسلامي تحریک ملاتړ کړی دی ، دحزب اسلامي مشر ګلبدین حکمتیار وایي چې داحرکتونه انفرادي ووواو تنظیم شوي نه وو :

ته ماته ووایه چې ترمانه په پوهنتون کې یوه دوره دمخه یی تا په هغو کلونو کې څه تحرک ، نشاط ، فعالیت داسلام په نامه لیدلی ، مظاهری ، اعتصاب میتینګ ، اجتماع ، دکتابونو خورول ، اجتماعات جوړول دعوت

ورکول څه شي دی لیدلي وو په منظم شکل. مونږ چې پوهنتون ته راغلو یو څه مونه دي لیدلي که چېرته دغسې یو تحریک وای نو مونږ دبل حزب بنسټ ایښودلو ته هم نه مجبورد کیدو منظم کاریه روان ؤ مونږ به په هغه کې برخه اخیستې وای ماته خو دغسې یو منظم صف په نظر نه دی راغلی او دچانه مې هم نه دی اوریدلي هغه څوک چې دعوی کوي دډې یو دوه نه یې شمیرنه زیاتیږي داڅنګه تحریک دی چې د دې نه دمخه دې نه نشریه ولري، نه دې دهغوی فعالیت محسوس وي نه دې هغوی تظاهرات او اجتماعات ولري، نه دې نظم ولري او نه دې دیو دوودرو کسانو نه هغوی تجاوز کړی وي په دوو دروکسانو کې دې راخلاصه شي آیا دې ته هم تحریک ویل کیږي کیدای شي چې دډیروکسانو سره دا احساس ؤپه انفرادي طور له وضع ناراض وو اعتراض یې درلود غوښتل یې چې داسلام له پاره څه وکړي او دالحادي چپي ډلو مقابله وکړي، په اجتماع کې بدلون راشي، ښه دا احساس له ډیرو سره وو خودا انفرادي احساس نه باید سړی داسې تعبیر کړي چې دتحریک اساس ایښودل شوی دی کوم صف جوړ شوی دی.

که څه هم منظم سیاسي فعالیت نه ؤ ولې دځینو حرکتونو پرضد چې داسلام سره برابر نه وو پوره مخالفت کیدئ یوه هم دملایانو مظاهره وه چې دهغې

لیکنې پرضد جوړه شوې وه چې د پرچم په جریده کې دلینن دسلمې کلیزې په موقع لیکل شوې وه. پوهاند مجددي هم دې لیکنې ناراحته کړی ؤ:

بس نو ما په دا کور کې اور واخیست ما ویل زه خو غم خو دا خلک راټولوم او مظاهره جوړوم نو په دې کې زه راغلم ماته چا وویل چې دا مظاهره جوړه شوې ده علما په دغه متأثره دي، علما راغلي دي مظاهره یې کړیده څه ته راغلی دي؟ شوری ته راغلی دی! ما ویل والله دا عجبه خبره وشوه اول همداسې یو توارد ؤ سره له دې خوا علماؤ شروع کړه دهغه خوا ما شروع کړه چې راغلو ګډ شوو هلته. قبله ګاه صاحب راته وویل چې وه هلکه څه کوې؟ هلته اووه زامن مې هلته ؤ ما ویل که دا اووه زامن مې ټول قتل شي زه خو د دې نه نه تیریږم چې باید داکمونستان جزا ته ورسیږي باید بندي شي او دا محاکمه شرعي شي نو په دی کې بیا نو همدغه ؤ چې دعلماؤ سره تر آخره پورې زه ولاړوم بیا علماً بندیان شول اوولس تنه تقریباً د دوی بندیان شول. بیا عبدالولي رئیس قوای مرکز ؤ هغه سره ما شرو شور کړی دی یونیم ساعت خبرې مي کړې دي د دوی نه مي وعده واخیسته چې اعلیحضرت دخارجه راشي، دی سفر ته تللی ؤ چې راشي دوی خلاصوم زه خپله تلم بندي خانې دهمزنګ ته دوی مې دلاس نه نیولي دي خلاص کړي مې دي راویستي مې دي. چې دوی بندیان وو ما هلته

کومکونه ورته رسول نو دا خبره په دې مظاهره کې الحمدلله سرقافله وم بالکل تر آخره پورې په شوری کې اوس نماینده گان دشوری شته چې شوری ته زه ورغلم ما خبرې کولې په موتر باندې، په لاری باندې جگ شوم ما خبرې کولې بیا زه په نماینده گی دعلماؤ تللی یم شوری ته دوکیلانو سره مې خبرې کړې دي کلکې خبرې مې وکړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰

کابل پوهنتون د سیاسي فعالیتونو ډګر

کابل پوهنتون په دې دوره کې داسې یوه تعلیمي مؤسسه وه چې په سیمه کې یې ساری نه درلودئ او ورکې پوره ډیموکراسي وه پوهاند عبدالحی نظیفي چې د پوهنتون استاد ؤ ورته درنه دنده سپارل شوې وه او په پوهنتون پوره خبر دی:

د پاشاه د سلطنت په آخرو وختو کې د پوهنتون ریاستونه او عمومي ریاست او دفاکولتو ریاستونه انتخابي ؤ چې په هغه جمله کې رئیس پوهنتون هم انتخابي ؤ او رئیسان دفاکولتو هم انتخابي وو او هر ځل به

دځلورو کلویا دومره وختونو دپاره انتخابیدل. کانکور دپوهنتون چې زه یو دهغـه خلکو نه وم چې په دې کـې مـې کـار کـاوه او مـونږ به په ټول افغانستان کې امتحان اخیست او دا امتحان به مونږ په داسې معیار سره اخیسته چې هم د تیرینکوټ دلیسې نفر په دې پوهنتون کې شاملېده او هم د کابل دحبیبیې دلیسې په دې پوهنتون کې شاملېده او مونږ دا مقایسه داسې کوله چې دولایاتو نفر مو دولایاتو سره مقایسه کول او د کابل نفرمو د کابل سره مقایسه کول داسې مونږ نه کول چې د کابل نفر د ولایتونو سره مقایسه شي او دولایاتو د کابل سره مقایسه شي معنی ددې رقم مقایسې دا وه چې مونږ فکر کاوه هغه سړی چې دځپلو ملګرونه دده ذکاوت ځومره زیات دی په اطرافي لیسو کې هم هغه مو انتخاباوه او هغه بیا په تجربه کې دا وښودله چې دهغه هلکانو په خوا کې چې هغوی دمکتب ټول پروګرام نسبتاً په پوره ډول تطبیق کړی دی او هغه چې نه دی کړی دواړو کولای شول چې دا د درس بار په آسانۍ سره یوسي ترهغه ځایه پورې چې زه پوه شوی یم په دې امتحانوکې هیڅ نه حکومت او نه بل چا دشخصي غرض دپاره مداخله نه کوله.

همدا وخت ؤ چې کابل پوهنتون دسیاسي فعالیت مرکز وګرځیدئ توریالی اعتمادي چې دپوهنتون انتخابي رئیس ؤ وایي چې دپوهنتون ډېر مشکل وخت وه

د پوهنتون ډیرې مشکلې ورځې وې، هم دافغانستان د معارف مشکلې ورځې وې بدبختانه تولو خوا وو چې غرض یې درلودئ په پوهنتون کې لاس واهه په افغانستان کې د سیاست ساحه دومره پراخه نه وه یوائینی ځای د کابل پوهنتون ؤ چې د سیاسي فعالیت مرکز ؤ هلته چپ و راست افراطي او غیر افراطي موجود وو هلته کار کول ډیر ګران و زما په اداري تجربو کې د پوهنتون ریاست بدترینې ورځې وې کله چې په خوب کې هغه ورځې وماته رایادې شي ما پریشانه کوي.

په دې وخت کې مظاهرې جوړې وې او د محصلانو اتحادیې ته مبارزه جاري وه او وایي چې پوهنتون د سیاسي حزبونو د فعالیت ډګر ګرځیدلی ؤ په لندن کې دافغانستان پخوانی شارژدافیر تازه خان ویال چې د خلق غړی او اتحادیې ته کاندید ؤ وایي چې د خلقي ډیموکراسی سره یې موافقه نه لرله نو ځکه ورته حزب اجازه ورنه کړه چې کاندید پاته شي:

له تره کي کره لاړمه او تره کي وویل چې زما خوښه داسې ده چې ته زمونږ با استعداده کدریې او زمونږ نازولی کدریې. تره کی په زړه کې ډیر خوږ سړی ؤ ډیر زبردست سړی ؤ که داسې دې کړي وای چې سبا انتخابات دي دانتخاباتو وړاندې دې مونږ ته یو لیک راکړی وای چې زه دافغانستان

ډیموکراتیک ګوند ته وفاداریم نو سباته په انتخاباتو کې شرکت کولای شي او که نه مونږ فیصله داسې کړې ده چې ستاپه ځای بل څوک معرفي کړو نو ما ورته وویل چې رفیقه محترم دا خو عجبه خبره ده چې که چیرې زه دګوند غړی یم او ددې ګوند دپاره مې په دا تیرو کالونوکې داسې کارهم کړیدی چې کله کله ستا د تائید وړهم ګرځیدلی دی نو دا څنګه اوس نوې معجزه را ووتله چې زه بیا خط درکوم چې تره کی صاحب زه دې ګوند ته وفادارم او که زه خط درکړم او هم وفادارونه اوسیږم خو وفادارنه یم منتها دومره په وضاحت سره درته وایم چې زه دخلقي ډیموکراسۍ شعارته وفادارنه یم دا دافغانستان داوسنۍ جامعې دپاره تطبیقي شعارنه بولم دافغانستان دخلق دیموکراتیک ګوند یو ملي ګوند بولم او ډیموکراتیک ګوند یې بولم.

دا داسې وخت و چې په کابل پوهنتون کې دشعله جاوید او پرچم پوره زور ؤ او ډیر استازي یې دمحصلانو اتحادیې ته وتاکل شول. په دې وخت کې دچپې حزبونو ترڅنګ اسلامي حرکتونه هم په پوهنتون کې پیل شول دحزب اسلامي مشر ګلبدین حکمتیار چې په دې وخت کې دپوهنتون محصل ؤ وایي چې په لومړي سر کې دهغوی شمیر کم ؤ ولې وروسته یې وکولای شول چې په اتحادیه کې اکثریت تر لاسه کړي:

د پوهنتون په شرایطو کې چې کله دا تحریک ابتدا پیل شو زمونږ

لومړی مظاهرې او اجتماعات داسې وو چې د پنځوس او شپیتو نه به یې

تجاوز نه کاوه تاسې په خپله د دغسې صحنو شاهدیاست د پوهنتون په

اوضاع باندې کمونیستي احزاب مسلط وو هغوی ترمونږ دیر دمخه کار

شروع کړی ؤ کم نه کمه څلور پنځه کاله هغوی زمونږ نه دمخه کار پیل

کړی ؤ چې په علمي مؤسساتو هغوی تسلط درلودئ. رژیم دهغوی ترشا

وې او لویو طاقتونو دهغوی حمایت کاوه او دا هره ډله دبهر نه تغذیه

کیدله او دهغوی مرستې ورسره وه ددې په مقابل کې بل طرف ته محدود

دځوځوانانو په سطح یوه اجتماع یوه ډله چې نه بهرنی پشتوانه لري او نه

دهغه ترشا لوی قوت ولاړ دی او غواړي چې په ملک کې تبدیلي راولي

رژیم هم دغسې چې له هغو قوتونو نه احساس دخطرنه کوي بلکه هغه که

دچانه احساس د خطر کوي نو همدا تحریک دی فکر کوي چې د دې ریشې

په ملت کې دي او ژر ملت راپاځولای شي ملت منظم کولای شي او دا په یو

خطر بدلیدای شي دنورو ډلو مهارکول ډیر آسان دي هغه حداعظمي د

روشنفکرانو په سطح کې محدود دي اما دا چې ملت دنورو اقشارو

سطحې ته دې هغه نفوذ نه وي کړی او له هغه نه دې ډیر ژر یو خطر جوړ

شي ددې احتمالات ورته ضعیف بریښیده او ظاهر شاه صریحاً ویل چې د

سرو بیرغونو په ځای دا شنه بیرغونه اصلي خطر تمثیلوي او ددې مخه نیول بیاګران دي. همدا وجه ده چې تاسو لیدل په هغه وخت کې دکمونیستي احزابو یو کس هم زندان ته نه لاړو مګر دنمایش د پاره دځو ورځو په خاطر ولې زمونږ ګڼ شمیر کسان دظاهرشاه په وخت کې زندان ته لاړه او په مودو مودو په زندانونو کې پاته شول. حالت دغسې وو چې داسلامي تحریک د پاره خلکو شرایط سازګار نه ګڼل ولی الحمدلله دخلکو دتصور خلاف په ډیره کمه موده کې نهضت وتوانیدلای شو چې دعلمي مؤسساتو داکثریت ملاتړ ترلاسه کړي. تاسو ته به په یادوي چې په لومړیو انتخاباتو کې مونږ نه« ۹ » ځوکۍ دمحصلینو په اتحادیه کې ترلاسه کړې په دوهم کې دوولس ځوکۍ او په دریم انتخاباتو کې مونږ دوه ثلثه ځوکۍ ترلاسه کړې. دا داسلامي تحریک روز افزون وده او نفوذ په علمی موسساتو کې ښیي.

د پوهنتون ترځنګ لیسو ته هم سیاسي فعالیت ورسیدئ عزیز نعیم چې د کابل پوهنتون استاد ؤ په ابن سینا کې د پولیسو حمله لیدلې ده چې وروسته بیا کابل پوهنتون ته ورسیدله:

هغه مظاهرې چې په ۱۳٤۸ کال په پوهنتون کې شروع شوې دابن سینا دلیسې داعتصاباتو څخه را پیدا شوې په ابن سینا کې چې

د پوهنتون په څنګ کې موقعیت درلودئ شاګردانو معلمان ګروګان ونیول او تر دوو هفتو وروسته پولیسو مداخله وکړه په دغه وخت کې چې دماسپښین دوې بجې وې زه پوهنتون ته روان وم او دا حال می په خپله ولیدی په هر حال زه پوهنتون ته ورسېدم او تدریس می شروع کړئ او د پوهنتون محصلان ددې واقعې څخه چې ډیره تازه وه نه وو خبر نیم ساعت وروسته دابن سینا شاګردان پوهنتون ته ورسیدل او زما صنف ته راغلل او وې ویل چې ستاسی د ورونو څه حال دی تاسې اوس هم په صنف کې یاست دلته زه په ډیر مشکل موقف کې واقع شوم محصلانو ته مې وویل چې ستاسې اختیار دی که مو درس په ګټه وي پاتی شئ او که مو مظاهره په ګټه وي ولاړ شئ په هر حال ډیر محصلان پاته شول په بله ورځ په پوهنتون کې مظاهري جوړې شوې وروسته پولیسو مداخله وکړه او یو تعداد استادان ووهل شول د پوهنتون استادانو سخت عکس العمل وښود چې په نتیجه کې استادانو غونډه وکړه او یوه فیصله نامه صادره شوه چې ماهم امضاء کړه. په دې فیصله نامې کې دحکومت څخه وغوښتل شول چې دې موضوع ته جواب ووایي.

پوهاند محمد رحیم الهام چې د پولیسو دا حمله ولیدله چې ورکې دده شاګردان او نور استادان وهل شوي وو وایي چې ددې حملې دعکس العمل په نتیجه کې هغوی وکولای شول چې داستادانو انجمن جوړ کاندې:

ولاړو اتاق شوری علمي ته په شوری علمی کې کښیناستو استادان هم راغلل په هغه وخت کې خو دا جریانونه هم وو گوندونه هم وودا اکثره ددې گوندونو مشران او دا خلک چې په پوهنتون کې وو دا ټول راغلل. یوازې صاحب مور انجمن جوړ کړئ تصادفاً استادان سره راغوند شول دلومړي ځل له پاره دافغانستان داستادانو انجمن جوړ شو په دې کې چونکه دا ابتکار ما کړی و زه دعمومي مجمعې له خوا ، دټولو استادانو له خوا ددې انجمن دمنشي په حیث وټاکل شوم بیا وروسته دهر پوهنځي نه چې خلک راغلي وو دا هلته سره یو ځای شولو او مور علي محمد زهما خپل رئیس وټاکئ او ډاکتر هاشمیان هغه هم په دی هیئت رئیسه کې دی هم منشي وټاکل شو. نو مور مبارزه شروع کړه داستادانو او دشاگردانو دحقوقو د ساتنې په خاطریاندې چې په علمي مرکز باندې تدریسي مرکز باندې باید داسې حملې ونه شي.

جنرال عبدالحکیم کتهوازی چې دژاندارم او پولیسوعمومي قوماندان ؤ او دا مظاهرې یې دنژدې څخه څارلې وایي چې ددې حرکت پیل محصلانو په خپله کړی ؤ:

حرکت هم دمظاهرې دگروپوله طرفه وشو داسې چې دوی په پولیسو حمله وکړه پولیسو چې له ځانه دفاع وکړه دوی منډه واخیسته چې دپولیسو په مقابل کې دوی تینبتی ته مجبور شول دوی پر پوهنتون حمله

وکړه، د پوهنتون شپږشي یې ماتې کړې، دروازې یې ماتې کړې، بعضې نجونو ته یې اذیت ورورساوه اوددې د پاره چې دا په نام د دولت تمامه شي. داسې کله کله به د پولیسو او دمظاهره چیانو په منځ کې د ډبروګذارونه که به وشول دمظاهره چیانو له خوا به کیدل په پولیسو باندې یو نیم زمور د پولیسونه چون اکثراً افراد عجمي ؤ او دا وو که به یې احساسات وتوریدل یو مظاهره چې ته که به یې یو سوک یا یو لرګی ورکړی وي دا زه ویلی نشم ولې زمور په سویه دمحاکمې د قانون دبندی ګرځ په سویه باندې ددوی هغه مشرانو چې دهغې جملې یو ډاکتر نجیب و له ما سره دوه دری واړه بندي شوی دی په اوس وخت کې په قدرت کې هم یوه ورځ سره مخامخ شولو صحبت د قانون و دې ته راغی ما په صراحت ورته وویل چې ته خوله ماسره دوه دری واړې بندي شوی یې. ویل هو! ما ویل اوس هم زه حاضریم، ددې د پاره چې زه دی قانون ته یا قانوني روش ته راوبولم، نو ورته ومی ویل زه اوس هم حاضریم که کوم خلاف قانون حرکت زما له خوا یا زما په وخت کې د پولیسو له خوا د تا سره شوی وي چې زه اوس دهغه جواب ووایم ،ده راته وویل نه داسې حرکت نه دی شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱

آزاد مطبوعات او جريدې

د محمد ظاهر شاه د ډيموکراسۍ په لس کلنه دوره کې آزادو جريدو ته د خپرولو اجازه ورکړل شوې وه. محمدحسن اولس مل چې همدا اوس په ناروي کې دمجاهد اولس داخبار په خپرولو لګيا دی وايي چې د محمدظاهرشاه دسلطنت په وروستي وخت کې آزادو مطبوعاتوته دتنفس موقع په لاس ورغلې وه:

په افغانستان کې دپخوانی پاچا محمدظاهرشاه په وروستيو

لسوکلونو کې په نسبي ډول آزاد و او ملي خپرونو ته د تنفس کولو موقع په لاس ورغلې وه په دې جرایدو کې یو شمیر جراید مثلاً دافغان ملت جریده وه، مساوات جریده وه، گهیځ ؤ، ملت ؤ، کاروان ؤ، پیام امروز ؤ، دسبا په نامه یوه جریده وه، پیام وجدان ؤ افکار نوؤ، دخلق جریده وه، د پرچم جریده وه، دشوخک په نامه یوه جریده وه، ترجمان ؤ، روزگار ؤ او افغان جریده وه چې زه یې په خپله مسئول چلوونکی وم او داسې نور جراید په دغه وخت کې را ووتل.

په دې جریدو کې دخلق جریده هم شامله وه چې دخلق د ډیموکراتیک گوند نشراتي اورگان او دنور محمد تره کي په مشرتوب او دبارق شفیعي په مسؤول مدیریت راوتله. د خلق جریدي د دولتي سکتور او اصلاحات اراضي طرفداري کوله. کله چې دخلق ډیموکراتیک گوند وویشل شو نو د پرچم جریده پیل شوه. په چپي جریدو کې شعله جاوید هم یوه مهمه جریده وه چې په کابل کې یې لوستونکي زښت ډیر وو. دافغان ملت مسئول مدیر قدرت الله حداد وایي چې دهغه د جریدې هدف دا ؤ چې دافغان ملت جریدې له لاری دخارجی ایډیالوژیو د طوفان مخه ونیسي:

افغان ملت په لومړنیو اخبارو کې وو چې په ۱۳۴۵ کال کې نشر شو او د دې دامتیاز خاوند ډیپلوم انجنیر غلام محمد فرهاد ؤ او مسئول مدیریې زه وم البته په ابتداء کې پنځه شمارې احمدعلي ملت یار هم مدیر

داخبارؤ بيا پنځه شماري وروسته هغه استعفی وکړه بيا ما دا اخبار په غاړه واخيستو نو دافغان ملت هدف دا ؤ چې مونږ داسې محسوسه کړله چې يو طوفان افغانستان ته راتلونکی دی چې هغه داخارجی ايډيالوژي گانې يا مفکورې دي چې زياتره دشمال له خوانه اويو مقدارهم دغرب له خوانه را روانې وې نو مونږ ددې دپاره چې دافغانستان خلک خپل هغه تاريخي هويت او تاريخي شخصيتونه او تاريخي اعمال ورک نه کړی نو ددې دپاره لازمه وه چې يو غږ يا يو چراغ ددې خپلو خلکو د تاريخ او دعقايدو پرېنا هم بل وي په دامنځ کې زمونږ هدف دا ؤ چې دافغانستان خلک دا خپل مشران وپيژني په خپلو مشرانو پسې لاړ شې نه دپردو مشرانو پسې مونږ په دی معتقدوو چې اعليحضرت احمدشاه بابا دومره يوه عالي فلسفه درلوده او دومره ملي فلسفه يی درلوده چې مونږ به هيڅ اته محتاج په دنيا کې پرې نږدي چې مونږ له هغه نه څه راواخلو مونږ بايد دده په حضور کې دده له لمنې نه بايد يو څه راتول کړو نه دبل چا له لمنې نه.

دافغان ملت ترڅنګ مساوات هم يوه منځ لاري جريده او دصدراعظم محمدهاشم ميوندوال ددې موکرات مترقي نشراتي ارګان ؤ ، ددې اخبار مسئول مدير پوهاند محمد رحيم الهام وايي چې روشنفکرانو په دې جريده او نورو چاروکې

دمیوند وال سره مرسته کړې وه:

کله چې میوند وال امیدوار شو چې صدارت ته ورسیږي نو یو څوتنه روشنفکران یې سره راغوند کړل دوی ته یې وویل چې زما د پاره یوه برنامه دعمل جوړه کړئ چې زه څه وکړم په دې کې مونږ کښیناستو زه فکر کوم دلومړی ځل له پاره دعمل یوه معینه برنامه جوړه شوه چې هغه برنامه بیا په مختلفو ژبو هم ترجمه شوه او دلومړی ځل له پاره دیو کتاب په شکل باندې دا برنامه جوړه شوه او بیا میوندوال دا برنامه په ملي شورى کې ولوستله او ددې برنامې په بنا باندې ده ته د اعتماد رایه ورکړه شوه، دی صدر اعظم شو مونږ دغه څو تنه روشنفکران چې وو داسې موغوښتل چې په حکومت باندې دیو اخبار په واسطه فشار راشي چې خپله دغه برنامه عمل تطبیق کړي نو له دې جهته مونږ د قمچینی په حیث باندې دا اخبار غوښتی چې استعمال کړو چې سرغړونې څوک په حکومت کې ونه کړي په لومړي سرکې او دغه ټوله فلسفه چې په دې کې داخلي انکشاف دافغانستان په ټولو څانګو کې دکلتورنه نیولي په اقتصادي برخو کې، په اجتماعي برخو کې او په خارجي سیاست کې داټول داسې په منظم شکل سره راغلي وو او مونږ په عین زمان کې غوښتل چې دغه ډیموکراسي څومره چې په اساسي قانون کې منعکسه شوې وه هم هلته

دحکومت په واسطه تطبیق شي او دشاهي مشروطې خواته مورِ داساسي قانون پرښا باندې په عملي توګه حرکت وکړو دهمدی جهته کله کله نو ما په خپله هم دا روزنامه نګاران راپورتران دې خوا هغه خوا لیږل او په وزارتخانو کې چې به قصې پېښېدی دا به مورِ په لومړي سرکې هم په اخبارکې نشرولې یو واړې وزیرانو بغاوت وکړ، بغاوت یې په دې وکړ چې میوندوال ته یې وویل چې مورِ مو وزیران کړي یو په عین زمان کې دا اخبار هم په تا پورې اړه لري نو که انتقاد هم په مورِ باندې کوې په اخبار باندې ددې پرځای مورِ موقوف کړه او دوی یو واړې استعفی هم وکړه یعنی ددې اخبار فشار دومره ډیر ؤ چې مورِ حتی په میوندوال باندې هم کله کله انتقادونه کول نو زمورِ هدف داؤ چې دیموکراسي په ښه مترقي شکل باندې او دافغانستان دټولو اوضاعو د تشخیص پر بنا باندې دغه د مترقي دیموکراسی په نامه باندې یا دمترقي دیموکراسي دفلسفې په اساس باندې موږدا اخبار چلاوه. دی اخبار ورو ورو په ټولنه کې ډیر حیثیت پیدا کړ او علی الخصوص په هغه وخت کې چې بیا یوه جبهه غوندې جوړه شوه دهلمند داوبو دویشلو په برخه کې نو کله چې میوندوال بیا په خپله دصدارت نه ولویدئ دلته دې اخبار چې دا پوزیشن شکل غوره کړ په دغه وخت کې دې اخبار ډیر اهمیت پیدا کړ.

محمد حسن اولسمل چې په دې وخت کې دافغان جریدې مشر او مسؤول مدیرؤ وایي چې دهغه اخبار آزاد او یوه ملي جریده وه:

دافغان جریده یوه آزاده ملي جریده وه او په هیڅ یوه ګوند پورې نه وه تړلې. افغان جریدې داساسي قانون د پوره تطبیق ملاتړ کاوه امریکایي پروفیسور دوپرې په خپل کتاب ، افغانستان، کې ددې جریدې په هکله لیکلي چې افغان جریدې په افغانستان کې پارلماني ډیموکراسي غوښتله د لته باید ووایم چې دافغان جریدې په قلمي همکارانو کې دافغانستان پرځوانو لیکوالانو سربیره اروا ښاد ګل پاچا الفت ، اروا ښاد پوهاند عبدالحی حبیبی ، مرحوم محمدهاشم میوندوال، مرحوم عبدالروف بینوا ، جناب سید شمس الدین مجروح شامل او دغه نومورې دایمي قلمي همکاران وو نو ددې نه تاسو ددې جریدې اهمیت معلومولای شئ چې مثلاً دې کې به څنګه خپرونې کیدلې همدارنګه دافغان ملي جریده په اولسي جرګه کې هم دملت دانتخاب شوو وکیلانو دقاطع اکثریت دملاتړ نه برخورداره وه حکومت پخوا پټ او بیا وروسته په ښکاره توګه په مطبعه کې دمسؤول مدیر په نامه یو سړی کینولی ؤ نومورې به په خپلو ذره بینی عینکو د آزاد و اخبارونو خپرونو مطالب له نشر نه دمخه دنظره تیرول او کومې خبرې به چې ډیر حساسیت پیدا کاوه او یا به دحکومت په ګټه نه

وې فوراً به يې تړې حکومت خبراوه. حکومت به يا د خپرونې په مسؤول چلوونکي فشار راووست چې دا مطلب وباسه اويا به يې دنشر نه وروسته په داخل دفابريکې کې پخواله دې چې دچا لاس ته ورسيږي خپرونه مصادره کړه چې دافغان ملي جريدې ډيرې ګڼې په همدغه توګه مصادره شوې دي. لکه څنګه چې ما مخکې اشاره وکړله مهم سياسي او ملي شخصيتونه ددې قلمي همکاران وو او حکومت ددې تحمل نشو کولای.

نو دې جريدې دهلمند داوبو په موضوع کې ډير سخت موقف نيولی ؤ زه په هم هغه وخت کې څلور کرته پاچا وغوښتلم لاکن ما ونه منله حکومت هم راسره تماسونه ونيول بالاخره دامير عباس هويدا دهغه وخت دايران دصدراعظم دراتګ نه دری ورځې مخکې دشپې داتو بجو په خبرونوکې زما دجريدې دمصادری اعلان وشو چې دې جريدې خلاف دقانون نشريات کول او دابه نوره نه نشريږي.

ددې مصادرې معنی دانه ده چې پوره آزادي نه وه عبدالحميد مبارز چې د باختر آژانس مشر ؤ وايي چې په هيڅ يو هيواد کې هم پوره آزادي نه ده موجود :

زه فکر نه کوم چې په جهان کې به کامله آزادي موجوده وي په نسبي ډول زمور د مملکت په سويه ډيموکراسي موجوده وه. دافغانستان دملي او

تولنيزو مصالحو په نظر کې نيولو سره په افغانستان کې يوه نسبي ډيموکراسي موجوده وه د مثال په ډول زه تاسې ته ويلی شم چې باختر آژانس به همیشه آزاد خبرونه ورکول مورږ به دچا سره سلا نه کوله مګر کله چې به ډيره مهمه موضوع وه په هغه صورت کې به مو مشوره وکړه مورږ به د ريوتر، اې پي، اې ايف پي، تاس او نورو خبری ايجنسيو خبرونه اخيستل او دافغانستان په مطبوعاتو کې به نشريدل زه تاسې ته ويلای شم چې په باختر آژانس کې پوره آزادي موجوده وه کله چې په شوری کې دصدر اعظم نور احمد اعتمادي دحکومت په مقابل کې دسلب اعتماد رايه ورکړله شوه نو په هغه وخت کې دحکومت دخوښې خلاف داخبر نشر شو.

(c) kelabton.com: The Digital Library

قومي جوړښت

په افغانستان کې په وروستيو کلونو کې ځيني قومونو شکايت کاوه چې ورته حق نه دی ورکړل شوی زمونږ ملګری اسحق نګارګر چې دبلخ اوسيدونکی او داوزبکو او نورو قومونو سره يوځای اوسيدلی دی دا شکايت نه مني:

په عامو خلکو کې خو دا خبره نه وه ځکه چې ددوی په منځ کې ودونه شوي دي ددوی وينې سره ګډې شوې دي مګر په روشنفکرانو، په تعليم يافته ځوانانو کې داخبرې وې. اما په عادي خلکو کې نه، تاسو خوپوهيږئ چې دافغانستان په روشنفکرانو باندې دچپې افکارو يوقسم

تسلط ؤ. نو په روسیه کې کله چې ستالین دبیلابیلو قومونو خبرې کولې او دهغو دپاره یې آزادي غوښتله نو په افغانستان کې هم دبیلابیلو قومونو روشنفکرانو داسې فکر کاوه چې ددوی قوم یا ددوی په خبره ددوی ملیت دحاکم ملیت یا د پښتنو له خوا ځپل شوی دي او په هغو باندې د پښتنو لخوا ظلم او تعدا شوې ده خو دا دکتاب له نظره کیدای شي چې صحیح خبرې وي مګر بالفعل په افغانستان کې چې ګورئ مثلاً دافغانستان په شمال کې ځمکه نشته پراخ دښتونه دي چې دحکومت له خوا دلامالکې ځمکې په نوم خلکو ته ورکول کیدې مګر هلته داوبو خبره ده چې دافغانستان په شمال کې مثلاً په بلخ او په جوزجان کې اویه نشته داوبو پر سر کله کله دبیلابیلو قومونو په منځ کې شخړې پیدا کیږي د پښتنو په منځ کې هم کله کله د دوی ګټې یو له بل سره ټکر خوري او د دغسې ټکر خبره چې راشي بیا پښتانه هم په خپلو منځو کې سره وهي.

اهل تشیع چې په کابل، کندهار او دافغانستان په نورو سیمو کې میشته شوی دي باور لري چې ورسره برابر چلند نه دی شوی. آیت الله شیخ محمد آصف محسني چې داهل تشیع او حرکت انقلاب اسلامي مشر دی وایي چې دا طبیعي خبره ده:

طبعاً زمور عقیده دغه ده چې کیدئ. په قندهار کې یو وار دغسې یو

جنګ شو تر اوسه پورې د چورا په واقعه معروف دی خلک شهیدان شول.

دا جهالت د مسلمانانو په منځ کې شته د مذهب په نامه تعصب، دقام په نامه مثلاً اوس دا یویې ازبک دی، یویې تاجک دی، یویې پښتون دی یویې شیعه یویې هزاره بیا په پښتون کې تاسې خبریاست یو په قندهار کې دافلان زیي دی او دافلان زیي دی. دا ټول شپان جهالت وو اوس الحمدلله ښه شوي دي پس له انقلاب څخه اوس هغه شی نشته ښه شوي دي لاکن یو څه سیاست وو یو څه جهالت زمور په شرق ډیر جهالت موجود دی تنها دا نه دي چې دا د شیعه اوسني طبقې په منځ کې په افغانستان کې تعصب موجود وو قومي او نژادي تعصبات هم موجود وو ما تاسې ته وویل چې په پښتنو کې هم په ځای ځای کې ډیر تعصبونه موجود وو داټوله دانا روا تعصبونه وو.

د اهل تشیع ډیر خلک د کابینې غړي او ان د اچې د پښتني ولایتونو څخه پارلمان ته رسیدلي وو یو د دې کسانو څخه هم نور محمد اکبري و چې د کندهار د ښار څخه انتخاب شوی و آیت الله محسني وایي چې دهغه دانتخاب سره هم حکومت مخالف ؤ:

په دغه دا اکبري په موقع کې والي د قندهار ماته وویل یوه ورځ چې پام کوه چې دا اکبري ځان کاندید نه کړي دا د کندهار محیط دا تحمل نه لري

چې دی کـاندید شي مـا ورته وویل چې زه دا کـار نه کـوم چې زه ورته ووایم چې خپل ځان مـه کـاندیدوه زه ددې حق نه لرم دا حق زمـا څخـه نه ؤ دی به مـاته وایي چې دا یو شرعي کـار دی چې ته مـاته وایې چې ته خپل ځان مـه کـاندیده وه کـه شرعي نـه دی. زه ورته درواغ نه وایم او وایم یـه یو شـرعي کـار نـه دی دا یو سیـاسي دسـتور دی هغـه مـاته وایي چې زه سـتـا دیني دسـتورات منم غـیـر دیني دسـتـورات نـه منم، زه هغـه ته نـه وایم مـاته دکندهار والي وویل چې ورته ووایه چې دی خپل ځـان کـاندید نه کـړي ته جلوګیـري وکړه خو دا کار ونه شو هغه بیا کامیاب شو. داشیان شته لاکن ددې معنی دانه ده چې سل په سل کې تعصبات وو، جنګ و، بدبینی وه. محبت هم ؤ، لور ورکول، ازدواج و دشیعه او سني په منځ کې محبتونه وو، تعـصب نه و خـو دا یوه اجـتـمـاع ده نو هر رنګه کـیـږي.

مولوي محمد یونس خالص چې دحزب اسلامی مشر دی وایي چې داهل تشیع دحق خبره ایران راپورته کړې ده:

دا خبره خو دایران دحکومت خبره ده چې ددوی دخولې نه راوځي ځکه هغه بله شپه به تاسې اوریدلي وي چې دمنابعو نشراتي نه داخبره وشوله چې دا یران حکومت غـواړي چې واهل تشـیع ته یو داخله وزارت ورکـړی شي او بل خارجه وزارت ورکړی شي نو ددې معنی داده چې په اهل تشیع

کې تحریک په خپله د اهل تشیع څخه نه دی راولاړ شوی خو لیکن دا
دا ایران د حکومت له خوا راولاړ شوی دی او دا ایران حکومت غواړي چې
دوی خو یقین لري چې په دومره اهل تسنن کې قدرت اهل تشیع ته په لاس
نه ورځي خو هغوی غواړي چې ددوی ترمنځ داسې خونریزي او داسې
جړپونه راشي چې د آینده د پاره ددوی ترمنځ توحید ناممکن وګرځوي او هر
حکومت چې راځي دهغه د پاره دلته اهل تشیع دا ایران د پاره یو دمزدور په
حیث کار وکړي همیشه هر حکومت چې راځي هغې د پاره د دې لارې نه
مشکلات پیدا کړي او یا به دا ایران د حکومت د غلامی حلقه په غوږو کې
ګرځوي. زما خیال دا نه دی چې اهل تشیع په خپله دا کار کوي ځکه اهل
تشیع چې په افغانستان کې دي هغوی د افغانستان حالات درک کړي دي
هغوی پوهیږي چې په افغانستان کې ددوی سره دادوی چې یا دوي دا
مظالم ورسره نه دي شوي نه دوی چا غروته شړلي دی چې دوی په غرو کې
هستوګنه وکړي او یا دې راشي په کابل کې دې مزدوري کوي دا ددوی
وطن دی دا ددوی هیواد دی په خپله باندې دوی هلته میشته شوي دي. که
تاریخ خبره ثابته کړله چې دا کسان په سمه کې چا نه پریښودل نو بیا دا
خبره صحیح ده مګر دوی چې هلته میشته دي البته هغه ځای کې یې خپل
منافع سنجولي دي بیا چې راځي موږ یې وینو چې د کابل ټول کسبه کار

تول داهل تشیع په لاس کې ؤ او مونږ لیدل چې حتی د ظاهر شاه خپل شخصي ډاکتر، ډاکتر فتاح نجم نومیدو او هغه داهل تشیع نه وما پیژندلو او حتی زما عملیات چې په ابن سینا کې وشول عظیم اسلمي نومیدی، هغه داهل تشیع نه ؤ زه تر اوسه تري ممنون یم چې هغه زما سره ډیره خواري کړې ده په همدې ترتیب باندې اهل تشیع خلک بیکاره پاتې نه وو په دارالعلوم کې چې علمي موسسه وه دهغې مامور هغه په خپله باندې اهل تشیع سړی ؤ زه هلته مدرس وم هغه هلته کارکولو او زه فکر کوم چې تاسې ته به معلومات وي چې په مطبوعاتو کې داهل تشیع ډیر کسان ځای شوي وو په هغه ځای کې مختلف پوستونه پیدا شول یعني دوی په مختلفو ځایونو کې کار کړی دی او اوس هم مونږ د دوی سره مخالف نه یو چې حکومت دوی ته کار ورکړي په حسب دلیاقت باندې مګر مونږ دانشو قبلولی چې په نوم داهل تشیع یا په نوم د اهل تسنن یا په نوم دازبک، په نوم، د پښتون، په نوم د تاجک باندې په هغه ځای کې وظایف تقسیم شي چې دا اساس د تجزیې دافغانستان ګنډل کیږي له دې سره مونږ مخالف یو مونږ داسې نه وایو چې اهل تشیع زمونږ د ملت خلک نه دي یا په هغو کې باکفایته خلک نشته یا هغوی ته کار نه ورکول کیږي خلک یې غلط تعبیر وي چې مونږ د دوی داسې مخالف یو.

آيت الله فاضل چې د حزب وحدت يو مشر دی باور لري چې نه يوازې هزاره ؤ بلکه نورو اقليتونو ته هم حق نه دی ورکړل شوی او وايي چې داټوله بدبختۍ ګډي دي:

حزب وحدت په خاصه يوائې دشيعه ملیت په فکر کې نه دی داټولې بدبختۍ ګډي بولي هدفونه هم مشترک بولي حزب وحدت همدا اوس دشيعه يانو او دنورستان دخلکو ترمنځ فرق نه کوي دټولو اقليتو ترمنځ مورِ په هيڅ ډول فرق قايل نه يو هغه حقوق چې دهزاره جات او اهل تشيع دپاره غواړي هم هغه حقوق دخپل نفوس په تناسب دنورستان او ازبکو دپاره هم غواړي حزب وحدت غواړي چې په افغانستان کې يو واقعي عدالت منځ ته راشي.

غلام زرملوال چې دپښتون انجمن غړی دی وايي چې دانصاف څخه بايد کار واخيستل شي هغه څه چې پښتنو تر نورو زيات لرل هغه څه وو:

رائځ له انصافه به نه تيريږو هغه څه چې دمثال په توګه پښتنو چې زمورِ دهيواد اکثريت قام دی له نورو افغاني قامونو څخه زيات لرل څه وو ؟په اصل کې که خدای ته مخ کړو بنده ته شاکړو په افغانستان کې پښتنو ته خپل حق نه ؤ رسيدلی داقتصادي خوا غريب وو ، دماشومانو دپاره يې ښوونځي نه وو او د روغتيا دپاره يې روغتون نه درلود ، که تاسو

په ربنتیا په حکومتي دستګاوو کې د دوی برخه وځیږئ نو درته څرګنده به شي چې پښتنو ته خپل حق نه ؤ رسیدلی په اداره کې، په پوهنه او روزنه او کتاب کې د پښتو ژبې برخه په هیڅ شمار یدله مورِ او تاسې ټولو ته څرګنده ده چې تعلیم یافته د پښتنو لکه څنګه چې په پښتو خبرې او لیکنې کولې په هغه اندازه یې په دري ژبه خبرې کولې خپله ژبه یې بلله او ویولي یې مګر هغه څوک چې وایي چې په افغانستان کې پر دوی ظلم شوی دی خپل ګریوان ته دې سر ټیټ کړي آیا دا ادعا کولی شي. له بلې خوا رائځ چې د پکتیا، ننګرهار، پکتیکا، کندهار او هلمند په د ښتو کې وګورو چې آیا دهغو اولسونو ژوند په د ښتو کې داوسیدونکو ازبکو یا ترکمنو، هزاره ګانو او تاجکو تر ژوند ښه دی نو دا خبره چې په افغانستان کې دې په مشخصه توګه له یو قام سره ظلم شوی وي زما په نظر بې اساسه خبره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۳

د داؤدخان کودتااو جمهوریت

د محمد ظاهرشاه دسلطنت په وروستي وخت کې داسې ویره پیدا شوې وه چې حالات په خرابیدو دي دمحاذ ملي مشر پیر سیداحمد گیلاني وایي چې همدا دلیل ؤ چې په سیاست کې یې دگډون فیصله وکړه:

ما داعلیحضرت ظاهرشاه دسلطنت په اواخروکې نیت کړی ؤ چې سیاست ته داخل شم ، مرحوم موسی شفیق چې په داوخت کې صدراعظم هم ؤ او مخکې دهغه نه یې هم غټ غټ ماموریتونه درلودل زما ډیر نژدې

دوست ؤ هغوی سره ما په دې باره کې خبرې کړې وې مورږ ویل چې باید سیاست ته داخل شو او دغه ډار چې ویریدلو چې داسې یو نظام به راځي چې دافغانستان دملت مخالف وي او په زور به حکومت وکړي لکه چې داځوکاله چې مورږ ورسره جهاد وکړ مورږ ویل چې باید سیاسي جبهه ورته جوړه کړو او دسیاست له لارې نه هم ددوی مقابله وکړو لاکن متاسفانه چې داؤدخان راغی او نظام واوښت.

دافغانستان پخوانی پاچا محمدظاهرشاه وایي چې هغه پیشبینه ؤ چې په دیموکراسۍ کې داخبرې موجودې وي ولی دکودتا توقع او په خاصه بیا دخپلو څخه یې نه درلوده:

زه په بشپړه توګه پیشبین وم کله چې دیموکراسي وي، کله چې آزادي وي دا طبیعی خبرې دي نو ځکه ما دزغم څخه کار اخیسته خو څو پورې چې زما په یاد دي دا غورځنګونه دهیواد دتجزیې او بربادۍ علت نه ووخو په چاچې ماګمان نه کاوه راباندې یې کودتا وکړه خو زه فکر نه کوم چې زما زغم او زما پراخ نړۍ لید د اوسنۍ وضعی سبب وي کې څه هم ځینو راته دکودتا خبرې کولې خو زه له چا سره بدبیني نه لرم دا دخدای اراده وه.

دهمدې کال دسرطان دشپږویشتمې نیټې په پیل کیدو سره دسردار محمد داؤدخان په مشرتوب کودتا پیل شوه. عزیز نعیم چې دخپل اکا په پروګرام ناخبره ؤ

وايي چې په نيمه شپه کې يې دتوپکو ډزې واورېدلې:

دسرطان په پنځه ويشتمه نيټه مريض وم او په کورکې پاته شوم په نيمه شپه کې مې دتوپکو ډزې او دخلکو غږونه واورېدل داسې ښکاريده چې يوه نظامي عمليه په شروع کيدو دده ډزو غږونه دوامدار شول او نور خوب رانغې وروسته مې تليفون راپورته کړ، ولې معلومه شوه چې تلفون کار نه کاوه بالاخره ما او ميرمنې مې تصميم ونيو چې دباندې راووځو چې راووتلو دجنرال عبدالولي کور محاصره دي دهغه ترکور چې تير شولو يو زرهدار تعقيب کړو موږ يې ونه پيژندلو چې څوک يو خو پر موټر دارګ رسمي نمبر پليټ ؤ ماهم موټر چابک کړ دوزير اکبر خان په واټونوکې يو عسکر لاس راکړ چې ودريږئ موږ ونه دريدو او موټر مو نور تيز کړ عسکر فيروکړ او دموټر دمخ هنداره يې راماته کړه خو موږ ونه دريدو او دشهزاده احمدشاه خان، چې دسلطنت وکيل ؤ دکور خواته روان شولو هلته چې ورسيدو عسکرو ودرولو او په خپل موټر کې يې کښينولو ترشپږويجويې دلته وساتلو او وروسته يې دقدير خان کورته بوتللو هلته يې دشاهي رژيم مهم منسوبين راوستلي وو دسحر په اووه بجې مرحوم سيدعبدالاله او مرحوم قديرخان راغلل او ماته يې وويل چې تاسې په اشتباه کې راوستل شوي ياست په دې وخت کې هم زه نه پوهيدم چې څه پيښه ده او کله چې

کورته راورسیدم او رادیو می ولګوله د مرحوم جمهور رئیس افتتاحیه بیانیه مې واوریدله.

په همدې سهار پوره کنټرول ترلاسه شو او سردار محمد داؤد خان د رادیو افغانستان دلارې خپله لومړی وینا وکړه:

خویندو او وروڼو سلام! دخپل وطن دخدمت په ترڅ کې زه دخپلو ماموریتونو په وخت کې همیشه د داسی هدفونو په فکر کې وم چې د افغانستان دخلکو په خاصه د محرومو طبقو او ځوان نسل دمادي او معنوي ودې له پاره یو مثبت محیط منځ ته راشي. په دې محیط کې باید دهیواد ټولو خلکو بی له تبعیض او امتیاز څخه دوطن په انکشاف کې برخه اخیستې وای د یر وخت تیر شو اوبې حده کوښښ وشو چې په تدریج سره په دې لاره کې خنډونه لیرې کړو ما دخپل وطن دراتلونکي وخت د نیکمرغۍ له پاره بیله یوی واقعي ډیموکراسۍ چې بنسټ یې دخلکو پر اکثریت ولاړ وي بله لاره نه لیدلې او نه یې وینو.

داسې ښکاري چې د دې حرکت پلان په وروستیو وختونوکې نیول شوی وي د ډاکټر محمد حسن شرق چې د سردار محمد داؤد خان نژدې ملګرۍ وایي چې په اول کې داخبره نه وه:

تاسې ته وایم چې د ډاکټر صاحب محمد یوسف خان په وخت کې قطعاً

داعتمادي په وخت کې تاسې ته معلومه ده چې وضعې یو مخ بیل شکل غوره کړی ؤ اوس زه نه غواړم چې په دې برخه کې تاسې ته څه ووایم مونږ په دې عقیده شولو چې باید لنډه لاره پیدا کړو چې قدرت خلکو ته نقل شي او خلک خپل سرنوشت په خپله وټاکي نو یوائنی لنډه لاره کودتا وه مونږ دکودتا لاره پیدا کړه او له دې لارې موفق شولو ، مونږ وکولای شول چې د اردو حساسې کیلې پیدا کړو او داسې یې تنظیم کړو چې لوړ رتبه جنرالان ونه کولای شي چې حرکت وکړي. دهمدې تنظیم په اساس مونږ وکولای شول چې په معین وخت کې کودتا وکړو او کامیابه شولو.

په لوړ رتبه جنرالانو کې جنرال عبدالحکیم کتوازی هم شامل ؤ چې په کابل کې دیوې مهمې فرقې قوماندان ؤ او په هم هغه شپه ونیول شو:

زه چې یې بندي کړم ماته یې وویل تا فرقې ته امر ورکړی ؤ چې حرکت وکړي زمونږ پر ضد. ما فکر وکړ چې داخلک بې عقل دي یا ساده یا بې تجربې خلک دي او ګستاخ خلک دي نو مې لنډ دومره ورته وویل چې زما تلفون قطع ؤ ما تلفون راپورته کړ ، تلفون می قطع ؤ دوی وویل مونږ خبر یو چې تا امر ورکړی ؤ ستا قطعې حرکت هم کړی ؤ ما ورته وویل ما تلفون راپورته کړ تلفون می قطع ؤ دوی په غصه شول چې مونږ څه پوښتنه درڅخه کوو ته څه ځواب راکوې! ما ورته وویل: چې داستاسې دسوال

ځواب دغه دی چې دا زه درته وایم او که تاسې غواړئ له ما پوښتنه وکړئ چې ولې دې فرقې ته حرکت ورکړی؟ یا دې امرورکاوه یا څرنګه وویادې تشبث کاوه نو داسې پوښتنه راڅخه وکړئ که دې تلفون قطع نه وای څه به دې کول؟ بیانو دوی وروسته پوښتنه وکړه که دې تلفون قطع نه وای څه به دې کول؟ ما ویل که مې تلفون قطع نه وای نوبه مې خپلې فرقې ته امر ورکاوه چې آماده واوسي ترڅو چې ما ورته څه ویلي نه وي دهیڅ په امر باندې حرکت ونه کړی او زه به مشغول کیدلم معلومات به مې کول چې دا حرکت له کومه ځایه دی؟ څوک یې اداره کوي؟ لاس دچا دی؟ څومره دی؟ چیرې دی؟ نظر په هغه به می بیا خپل تصمیم نیوی او خپلې قطعې ته که مې وظیفه ورکوله بیا مې خپلې قطعې ته حرکت ورکاوه. بیا ددوی سوال دغه وُ چې ښه که داسې هم درته معلومه شوې وای چې سردار داؤدخان په رأس دکودتا کې دی او انقلاب دی ډیموکراتیک او جمهوري انقلاب دی، بیا به دې څه کول؟ نو ما ورته وویل: هغه ساعت هغه مصلحت! دې به دوی ته لږ زور ورکاوه بیا نو دوی ویلي وو چې ده به ویل چې مونږ ته یې په ځواب کې وویل چې که قطعه او زه سره رسیدلي وای ما به په کابل کې د وینو ویالې روانې کړې وای او ما ورته وویل چې زمادغه بی عقل ځواب نه دی ماورته ویلي دی چې هغه ساعت هغه مصلحت! نو دغه وه زمونږ دکودتا دشروع شپه.

په افغانستان کې دشاهي دولتونو سابقه اوږده او په سوونو کلونه وه پاچاګل وفادار چې دلومړي سرځخه دکودتا په پلان کې شامل ؤ وایي چې دا دسردارمحمد داؤد خان خاص مهارت او پوهه وه چې شاهي نظام یې پای ته ورساوه:

داد داؤدخان خاص مهارت ؤ ، ددې پوهه وه ، ددې استعداد ؤ ، ددې هغه واقعي رهبري وه. یعنی دصاحب منصبانو په لحاظ زه ځکه درته وایم په دغه کودتا کې داتیاؤ کسو ځخه زیات ځوک نه ووپه اتیاوو کسو دنظام چپه کول مګر داخاص مهارت ؤ چې دا ځنګه یې ترتیب کړي. په دغه حصه کې البته هوایي قواوو ، زرهدارو کماندو او هغه صاحبمنصبانو چې په نوم دګروپ دنیولو یا دستګیري باندې یادیده چې مهم اشخاص دستګیر کړي هم رول ولوباوه. یعني په کابل کې دا پلان شو مورِ په دا مطمئن وو چې کیرې په کابل کې قدرت ونیول شي د داؤدخان نوم اعلان شي هغه پیژندل شوی سړی ؤ نو په نور افغانستان کې دا ضرورت نه پاتې کیږي چې په نورو ولایاتو کې عسکر به دهغه نه دفاع وکړي. زه په خپله یوځای کې مسؤول دارتباطاتو دولایاتو سره وم په داخل کې دمخابرې وظیفه ما په غاړه لرله او په اوله ورځ زه خو ځله یاورومه هغه دواړې وظیفې مې په غاړه لرلې دټولو ولایاتونه دتبریکي تلګرامونه ورته راتله که والیان وو که عسکري قوماندانان وو خپله همکاري یې ورسره

اعلان کړه يعني په حقيقت کې ټول افغانستان د ده رهبري ومنله کوم مخالفت پکې ونشو په ټول افغانستان کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمهوريت دوره او مخالف حرکتونه

دغينو خلکو په خيال د جمهور رئيس محمد داؤد خان سره چپي حزبونه ملګري ووخو اجمل ختک چې ورسره دنژدې پيژندګلوي لرله داخبره نه مني:

هغه چې په کور ناست ؤ نو زه به چې کله افغانستان ته لاړم نوله هغه سره به مې ليدل او هغه به هم کوشش کاوه چې ما پټ يا څرګند ځان ته وغواړي او ما ووينې هغه چې څنګه افغانستان جوړولو نو په ذهن کې يې هم هغه افغانستان ؤ نو هغه يو ملي ، واحد ، مترقي او په صحيح معنو

باندې مستقل په خپلو پښو ولاړهم په سیاسي لحاظ هم په معنوي لحاظ
یعني اقتصادي لحاظ په هر لحاظ سره یو خپلواک مملکت جوړول دهغه په
ذهن کې و او ورسره داوو چې دابه په خبرونه جوړیږي ددې د پاره به
دافغانستان اقتصاد او دافغانستان اقتصادي ترقي وي ددې په بنیاد
باندې به افغانستان مضبوطوو نو هله به مورږ هغه مرام ته رسو نو دهغه
ټول عمر دا ګیله وه چې کومو حکومتونو هغه لیرې کړو یا په هغه وخت کې
ؤ هغه به دا ګیله وه چې په هغه لوري کارنه کوي کوم لوري ته چې هغه
افغانستان بوتلل غواړي. دغه دهغه په ذهن کې داخبره وه او بیا تاسوته
معلومه ده چې په افغانستان کې دبیداري یونهضت داسې پیدا شو، یو
نهضت راغی چې په هغې کې ډیر ځوانان چې وو هغوی پټ یا څرګند
دخپل دهغه وخت دحکومت نه خوشحال نه وو نو دهغو ټولو دحکومت
دبدلون یوه عامه چیغه وه هغلته بیا په خصوصیت سره دا دهلمند داویو
موضوع جوړه شوه نو په هغې باندې په ټول افغانستان کې یو قسم ته نا
آرامي پیدا شوه او یوه جبهه هغوی جوړه کړه دټولو سیاسي جماعتونو
ددې په ضد باندې جلسې او مظاهرې به یې کولې دغه اثنا کې دا اوس یوه
خبره ډیر وخت غواړي او ډیر هغه غواړي چې تاسوته ووایم خو داوینا د
داؤدخان چې راغلی دی نو داد چا په اشاره راغلی دی یا بهرنی طاقت

راوستی دی زه خپله پورد ذمه واری سره ویلی شم چې داسې نه وه دا د افغانستان دبیدارو ویښو زلمو چې په پوج کې وو د هغو دجذباتو، دهغو دولولو او د داؤدخان دارمانونو یو داسې جوړښت یو داسې ټرون وشو چې دهغې په نتیجه کې هغه خپل مرام طرف ته تلو په افغانستان کې حرکت وکړو او راغلو اختیار یې واخیستو.

عبدالحمید مبارز وایي چې دجمهور رئیس داؤد خان سره داسې افسران ملګري وو چې وروسته معلومه شوه چې دخلق دډیموکراتیک ګوند غړي دي:

دغه صاحب منصبان چې په شوروي اتحاد کې یې زده کړه کړې وه وروسته معلومه شوه چې دخلق دګوند غړي وو او اوس خو مورږ قضاوت کولای شو چې داځوک دي وفادار ځوک ودا ټول وروسته دخلق دګوند غړي وپیژندل شول او بیا یې دثور په انقلاب کې برخه واخیسته البته دسردار محمد داؤدخان په کودتا کې داسې ځیرې هم وې چې دکینې اړخو سره یې هیڅ اړیکی نه درلودلې لکه غلام محی الدین دترافیکو مامور، دفوائد عامی وزیر فایق، دکورنیو چارو وزیر قدیر، دادری سره کسان ما پیژندل چې چپیان نه وو په دې معنی چې داکسان دسردار محمد داؤد خان خپل خاص ملګري وو علاوه په دې نور کسان لکه دسالنګ قوماندان، دقوای کار قوماندان داهم په کودتا کې وو خو دکینلاسو سره یې ارتباط نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۱ ژوندی خاطري

درلودئ خبر داده هرڅوک چې کودتاکوي داګوري چې څوک يې په ګټه تمامیږي او دکومو ځواکونو څخه ګټه کولای شی.

پاچاګل وفادار چې دجمهور رئیس داؤدخان نژدې ملګری او په کودتا کې شامل ؤ وایي چې په هغه وخت کې څوک په دې نومونو نه پیژندل کیدل:

په دې کودتا کې چې څوک شامل وو په کودتا کې يې حصه اخیستې وه د داؤدخان سره په هغه وخت کې په دغه نوم باندې چې داخلقي دی دا پرچمي دی، نه داؤد خان څوک پیژندل او نه دغو خلکو له داؤدخان سره تماس لرئ مورږ اقلاً اتیا نفره صاحب منصبان وو. د داؤدخان سره خو دقوای زرهدار نه یونفر ،دکماندونه یونفر، په خپله زه دهوایي نه وم دا مورږ مسؤولیت درلود چې ده سره مو تماس نیوئ مګر داچې مورږ شاته نور څوک ملګري لرل دوی هر وخت نشو کولای د داؤدخان سره ووینی. یا که فرضاً ددغونه کوم نفر په حزب کې ؤ په خلق کې یا په پرچم کې داؤدخان دهغونه نه ؤخبر او نه يې نوم پیژندئ. غیر د داؤدخان څخه په هغه کودتاکې چا لوی رول نه دی لوبولی په نظامي لحاظ صحیح مګر په سیاسي لحاظ کله چې داؤد خان قدرت ته ورسید خپله کابینه یی جوړه کړه قوماندانان یی بیا تعین کړل او وروسته جریانات چې بیا څه رقم شول داځینې خلک بیا داحزب ته جذب کیږي مثلاً اسلم وطنجار دی دکودتا

نه وروسته بیا د حزب ډیموکراتیک خلق غړی کېږي یعنی جناح د خلق هغې خواته ورځي نو دده په وخت کې ده د کمونستیانو سره د چپیانو سره چې دده تماس وي مستقیم یا غیر مستقیم هیڅ دا نا ممکنه وه.

دغینو میانه رو گوندونو سره هم د جمهور رئیس داؤدخان اړیکې ښې نه وې پخوانی صدراعظم محمدهاشم میوندوال چې د حزب ډیموکرات مترقي مشر ؤ دکودتا په تور بندي شو. ډاکټر احسان روستامل تره کی چې د میوندوال په کابینه کې وزیر او دهغه نژدې ملگری ؤ باور لري چې نومورې د شورویانو د گټو په مقابل کې لوی خنډ ؤ نوځکه په زندان کې واچول شو:

فقید میوندوال د شورویانو په نظر یو خطرناک ملي او پیاوړی شخصیت ؤ چې د شورویانو نفوذ یې په افغانستان کې د ډیرو خنډونو سره مخامخ کاوه. دبله طرفه سردار داؤدخان هم دده د نفوذ نه ډاریده نوځکه دغه مبارز افغان دکودتا په تنظیم متهم شو او په جیل کې واچول شو په جیل کې د داخلي وزیر او ځینې شوروي جاسوسانو هغه لوی ملي شخصیت په شهادت ورساوه چې دافغانستان اکثریت خلک د دې دردناکې حادثې نه اطلاع لري.

محمدهاشم میوندوال په حق ورسیدئ حکومت وویل چې هغه خودکشي کړې او په خپله یې ځان وژلی دی ولې دافغانستان خلکو داخبره ونه منله او وې ویل

چې میوندوال ددې سړی نه ؤ چې ځان په خپله ووژني دمیوندوال دوستانو او ملګرو ددې مړینې مسؤولیت پرحکومت او په خاصه بیا پر امنیتي واکدارانو واړاوه ولې دهغه وخت د پولیسو او ژاندارم عمومي قوماندان عبدالصمد ازهر چې دمیوندوال څخه تحقیقات کول دمجاهداولس داخبار سره دیوې مرکې په ترڅ کې دامسئولیت نه دی منلی او وایي چې هغه په خپله ځان وژلی دی. دمیوندوال ترڅنګ داسلامي حزبونو سره هم دجمهوررئیس داؤدخان اړیکې ښې نه وې دحزب اسلامی مشر ګلبدین حکمتیار وایي چې دجمهور رئیس داؤدخان دکودتا هدف داؤ چې اسلامي تحریکونه ترفشار لاندې راولي:

مسلحانه فعالیتونه په هم هغه دورکې پیل شول. په لغمان ، کونړ ، ننګرهار په مختلفو ولسوالیو کې، په پکتیکا کې په پنجشېر کې، کابل کې درژیم په خلاف مورد تحرکات کړي او وسله مواخیستې، مسلحانه فعالیتونه شوي او دې ته مورد رژیم مجبور کړو ځکه هلته خو قدرت دکمونستانو په لاس کې ؤ او کمونستانو دا کودتا ددې دپاره کړې وه چې ویې لیدل چې ظاهرشاه داسلامي تحریک دمخنیوي نه عاجز دی باید وضع بدله کړي که حالت په همدې شکل پاته شي کیدای شي څه موده بعد دکمونیستي احزابو تغرتول شي کودتا وشوه دکودتا هدف داؤ چې دا اسلامي تحریک وتکوي مورد احساس دخطر وکړو مجبور شوو درژیم

دمقابلې بله لیاره اختیار کړو.

دافغانستان جمهور رئیس برهان الدین رباني چې په دې وخت کې دپوهنتون استاد ؤ دپولیسو تر تعقیب لاندې ؤ او په همدې وخت کې دافغانستان څخه مهاجرت ته مجبور شو:

زما او داستادنیازي پر کور پولیسو یوه شپه حمله وکړه تقدیري په هغه شپه زه په کورکې نه وم هغه یې ونیوئ ولې زه یې دستګیر نه کړم، زه خبر شوم چې استادنیازی یې نیولی دی نو کورته نه ولاړم دری شپې وروسته زه مجبور شوم کورته ولاړم چې باید حکومت ته ځان تسلیم کړم بل سهار د پوهنتون په موتر کې چې کښیناستم تول استادان حیران او یوبل ته یې کتل دهغوی فکر دا ؤ چې زه بندی شوی وم په دې وخت کې زه دپولیسو تر تعقیب لاندې وم دپولیسو موتر وروسته را پسې ؤ پوهنتون ته چې ورسیدم دځلورم تولګي دشاګردانو مونوګرافونه مې ورکړل په دې وخت کې پولیس راغلل او ماته یې وویل: چې راځه! ماویل: ښه دي، درسرد ځم په دې وخت کې دیو شاګرد چې هلته موجود ؤ په سترګو کې اوښکې راغلې راته وې ویل چې مه ځه! زما هم په زړه کې راوګرځیدل او د تعلیم او تربیې فاکولتې په اوږده دهلیز کې مقابل طرف ته ولاړم او دځلورو زده کوونکو سره یوځای دګردنۍ سخي دلارې د پوهنتون څخه

ووتو او په دې ځای کې مې کالي واغوستل ځکه چې دریشي مې په غاړه

وه ما هیڅ پروګرام نه درلودئ چې چیرې ولاړشم! چاویل شمال ته ولاړشه!

ولې وروسته فیصله وشوه چې باید جلال آباد ته ولاړشم، زه د پولیسو تر

تعقیب لاندې وم، د جلال آباد په اډه کې پولیسو بندي کولم نو ځکه مو

دریو شاګردانو ته وویل چې تاسې په اډه کې په سرویس کې کښینئ یکه

توت ته به مورږ د پس کوڅو دلارې په ټکسي کې ځان درورسوو هلته موټر

و درولئ تاسو د سرویس څخه راښکته شئ ستاسو پرځای به مورږ کښینو هم

هغسې مو وکړل درو شاګردانو په یکه توت کې مورږ ته سرویس ودراوه او

دهغو پرځای مورږ کښیناستو او جلال آباد ته ولاړو او د جلال آباد څخه

د کونړ له لارې پاکستان ته ورسیدو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵

اقتصادي پاليسي او اصلاحات اراضي

کله چې جمهور رئيس داؤد خان واک تر لاسه کړ نو د هيواد اقتصادي حالت ته يې توجه واوښته. د کتونکو په خيال د جمهوريت په پيل کيدو سره پريماني هم منځ ته راغله. جمهور رئيس داؤد خان په خپله هم د اقتصادي پرمختګ خبرې کړې او د ۱۳۵۵ کال په لويه جرګه کې يې چې په کابل کې جوړه شوې وه، په دې هکله اشاره کړې ده:

د داخلي عوايدو رشد ٦ , ١٤٤ فيصده، د پانګې اچونې د مصارفو

رشد ٤٩٧ فيصده او د عادي مصارفو رشد ١٠٦ فيصده تخمين شوي دي. صادرات ٨ , ٧٧ فيصدو ته لوړ شوي دي او واردات ٥٥ فيصده تخمين شوي دي. صنعتي توليدات له ٥٦ , ٥ ملياړه افغانيو څخه ٢٠ , ١٠ مليارډه افغانيو ته زياتيږي. زراعتي توليدات د ٨ , ٥٣ ملياړه افغانيو څخه ٩ , ٧٣ مليارډه افغانيو ته يا په سلو کې ٣٨ لوړ شوي دي. د سړکونو اوږدوالی به له ٩٢٠٠ کيلومترو څخه ١١٠٠٦ کيلومترو ته ډير شي.

د اقتصادي ماهرانو په خيال ترانسپورټ او سړکونه د يوه هيواد په پرمختګ کې ډير اهم دي. ډاکټر حسن شرق وايي چې لا ډيره پخوا څخه داؤدخان په دې برخه کې پوره علاقه اخيستې وه:

د تورخم -جلال آباد سړک شروع کيدئ. بلا استثنی هره ورځ د پنجشنبې په سهار په شپږو بجويې حرکت کاوه. کله به زه ورسره وم او کله به نه وم. هغوی به تلل تورخم ته د تورخم څخه به جلال آباد ته راغلل او بيا به ماهيپر ته راغلل چې تر اوسه پورې کار پرې کيده کار ګران به يې ليدل او شپې ته به يې کورته ځان راورساوه. په دوهمه هفته کې يې کار داوو چې د سالنګ لار وګوري. بنايي تاسې سالنګ ليدلی وي. کله چې تونل نه ؤ دری واره د انجنيرانو سره يو ځای پر اس د سالنګ په غره واوښت چې

يوه بنه لاره پيدا کړي چې د سالنګ تونل وياسي. زه بايد تاسې ته ووايم چې په افغانستان کې به داسې خبنته نه وي اينبودل شوې چې وربانديې د داؤد خان د لاس نخبنه نه وي.

ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې د خبرو او عمل تر منځ فرق دی او که په پوره غور سره وکتل شي بنه نتيجه تر لاسه نه شوه:

په وروسته پاتې ممالکو کې اصلي معضله دا ده چې د خبرو او عمل تر منځ ډير فرق وي. په خبرو کې يو شی وي او په عمل کې بل شي وي له دې لحاظه ډير مشکل دي چې سړی يوازې قضاوت د وينا په بنا وکړي. اوس چې سړی د جريان پس منظر گوري، که دی موفق شوی وای چې په آخره کې افغانستان د کمونستانو له لاس نه خلاص کړي او لکه چې له پاکستان سره يې هم بنه روابط شروع کړي وو، له ايران سره، عربستان سعودي او حتی تر مصره پورې، عراقه پورې او هند سره يې هم لرل، يعنی که دی موفق شوی وای چې افغانستان د کمونستانو له چنګ نه خلاص کړي په دې کې شک نشته چې د ده نوم او شهرت به د افغانستان په تاريخ کې د يو لوی شخصيت په توګه معرفي کيده، اما بد بختانه دې شي باندې دی بريالی نشو او په تاريخ کې چې قضاوتونه کيږي، نتيجې ته يې گوري، نتيجه بدبختانه خرابه وه او نتيجه داسې شوه چې د ده دوره د دې له پاره

مفيده ثابته شوه چې کمونيستيانو د ده تر سيوري لاندی وده وکړه او په دوهمه مرحله کې بيا خپل قدرت تر لاسه کړي.

عزيز الله واصفی چې د داؤد خان نژدې ملگری او د کرنی وزير ؤ وايي چې د جمهور رئيس انتخاب ښه نه ؤ او داسې کسان يې مقرر کړي وو چې دی يې د حالاتو څخه ناخبره ساتلی ؤ:

داؤد خان په خپله ډير لوی او عالي شخصيت درلودئ او ډير لوی سړی ؤ، ولي خو له بده مرغه درته ووايم چې د ده په ملگرو کې داسې يو سړی چې د داؤد خان په واقعي فلسفه او د داؤد خان په مقابل کې اظهار د حقايقو وکړای شي، داسې خلک داؤد خان نه لرل. پر داؤد خان باندې يوه ډله خلک را ټول شوي وو چې خپل قلبي مکنونات او احساسات يې درلودل لکه د خلق او د پرچم د ډلی خلک. بله ډله داسې خلک وو چې ده ته يې په ځينو حالاتو کې د اطلاعاتو ورکولو په خاطر قربت حاصل کړی ؤ. يوه ډله داسې خلک وو چې سردار داؤد خان د هغوی سره قديمي اشنايی درلودی او د هغوی په تعاقب کې يې دا خلک راوستلي وو او خپل کار يې ځينې اخيستی.

د اصلاحاتو اراضي پروګرام په لومړي ځل په همدغه وخت کې تر لاس لاندې ونيول شو. کتونکي وايي چې په دې پروګرام کې احساسات داخل او پروخت

نهؤ. انجنير عبدالكريم عطايي چې د كابينې غړيؤ د دې خبرو سره موافقه نه لري:

كه چيرې تاسې د ځمكو د اصلاحاتو پلان ته ځير شئ نو بنكاره به شي چې په دې پلان كې د هيڅ ډول احساساتو څخه كار نه دى اخيستل شوى. د بلې خوا كه چيرې د افغانستان د ځمكو د خاوندانو تاريخ ته وكتل شي نو يوه افغاني مالیه هم چا وحكومت ته نه وركوله. په افغانستان كې داسې زمينداران وو چې په زرهاوو زرهاوو جريبه ځمكه يې لرله. د دې خانانو سره بزگران وو چې استثمار يده. د دې له پاره چې يوه داسې منځګړې لاره وموندله شي چې زمیندار خپله زمينداري وكولى شي او يوازې دومره ځمكه بايد ولري چې دى گټه ځينې اخيستلى شي، نو هغه ؤ چې د ځمكو داصلاحاتو پلان وړاندې شو. تاسو ته معلومه ده چې په افغانستان كې هر كال تولې ځمكې نه كرل كيږي. يو كال به د ځمكې يوه برخه او بل كال به د ځمكې بله برخه كرل كيده، نو هغه ؤ چې مترقي ماليه د دى تولو له پاره د حل بنه لاره وه، چې په دې سره و حكومت ته په عدل برابره ماليه توله شي او د بلې خوا زمیندار بايد دومره ځمكه ولري چې هغه كرلى شي او د هغې ماليه وركولى شي، هغه ځمكه چې شاړه پاتې وي گټه يې څه وه؟ چې چا به كرلى هم نشواى زه ويلى شم چې د ځمكو د اصلاحاتو پلان ډير منظم او بنه پلان ؤ. پوهانو بنه فكر او څيړنې پر كړې

وي او له هره پلوه مناسب پلان ؤ.

اصلاحات اراضي د کرنی د وزارت په چوکات کي تر لاس لاندی نیول شوي وو ،عزیز الله واصفي چې د کرنې وزیر پاتی شوی دی وایي چې دا پروګرام ترهغه دمخه په تصویب رسیدلی ؤ:

د داؤد خان د اصلاحات اراضي مسئله زما ترمخه په تصویب رسیدلې وه حتی تر دې مرحلې پورې چې د اصلاحات اراضي مسئله پیاده شوې نه وه د جاپانه سره د بانک زراعتي په وسیله وزارت زراعت یو پیشنهاد کړی ؤ ، یو قرارداد کړی ؤ چې دوه سوه دانې ټراکټورونه دا کوچني ټراکټورونه واخلي او دا کوچنیو زارعانو ته یې ورکړي زه چې وزیر شوم یو وخت په بانک زراعتی کې دا مجلس دایر شو دا مسئله را پورته شوله. ما ته اطلاعات راغلي وو چې په دې کې د وزارت زراعت ډیرو عمالو او د بانک زراعتي عمالو پیسې اخیستې وې په نامه د کمیشن د جاپانیانو څخه او د بلې خوا څخه ما ته دا را معلومه وه چې دا کوچني ټراکټورونه په افغانستان کې ګټور نه دي. دا مرحله دریفورم د مځکې ډیره مشکله ده. ما ته د افغانستان د خلکو دا ذهنیت معلوم ؤ چې دا ناممکن نه دي او که ممکن وي نو ډیر ګران کار دی او په موجوده حالاتو کې موږ پرې نه موفق کیږو. ما په هماغه مجلس کې چې بیخي ژوندی

تاريخ دی، اسنادیې موجود دي، ما په جدي توګه پر اصلاحات اراضي باندې انتقاد وکړ چې بانک زراعتي دې ته کتلی چې دا اصلاحات اراضي ميدان ته راوتلي وای بيا به مو قرارداد کولای. تاسې د مخه تر دې چې اوبو ته نه يئ ګډ شوي، بوتونه ولې کارئ. ما داشی کړی ما چې په حيث د وزير زراعت په افغانستان کې مطالعه وکړله په افغانستان کې د خلکو مځکو ته لاس اچول يو عاجل خطر لاره ما حکومت ته پيشنهاد کړی ؤ چې په افغانستان کې بايد نوری ويالې وکښل شي نورې ويجاړې ځمکې، دولتي ځمکې آبادې شي او د افغانستان خلک په هغو باندې مصروف شي. د خلکو څخه د ځمکې اخيستل بيا و خلکو ته ورکول په هغه مقدار باندې ډير لږ تأثير کاوه د افغانستان په زراعت باندې، په دې خاطر چې په موجوده حالاتو کې که تاسې وينئ د افغانستان لوی لوی زميندار چې تر آبياری لاندې ځمکه لري، ډير محدود کسان وو دوی د ډيرو متوسطو زميندارانو ځمکې هم په نقشه کې راوستلې وې، يعني د ريفورم اراضي خپل فورمول چې جوړ شوي ؤ چندان صالح فورمول نه ؤ. زه په خپله د هغه سره مخالف وم چې يوه علامه يې داوه چې ما د بانک انکشاف زراعتي تړاکتيورونه جواب کړل او ما داؤد خان ته په رسمي توګه پيشنهاد وکړ چې په دې مسئله کې بيړه په کار نه ده. دا بايد د افغانستان

د خلکو په مشوره په یوه دقیق حساب، په ډیر ښه پلان او اصولو باندې عملي شي. په هروخت کې په واقعي توګه که ریفورم وي او خلک ورته تربیه شوي وي او ریفورم چې پر یوه میکانیزه سیستم باندې راشي ریفورم ډیر محترم او ډیر مسعود شی دی اوکه په داسې شکل باندې وي چې د خلکو ځمکې واخله تقسیم یې کړه، او وه جریبه یو زمیندار ته ورکړه او په اووه جریبه باندې یو فامیل ژوند کوي نوما ګمان نه کاوه اوس یې هم نه کوم چې دا به دافغانستان د خلکو له پاره د سعادت نخښه وي نو په دې خاطر باندې دا پلان ناکامه ؤ او ځکه نا کامه شو چې د هغه پلان شوي محتویاتو او مبادیو هم علمی مبنا نه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶

د هلمند اوبه او پروژه

د هلمند پروژې د افغانستان د جنوب غربي سيمې ډير ميدانونه تر اوبو لاندې راوستل او داسيمه يې يو ځل بيا د پخوا په شان د غلو گدام وگرځوله. ډاکټر فاروق اعظم چې د هلمند په پروژه کې يو لوی مامور پاتې شوی دی وايي چې دا پروژه حتی امير حبيب الله خان په نظر کې نيولې وه:

دا پروژه که تاسې يې تاريخچه وگورئ نو د امير حبيب الله خان په وخت کې سردار محمد عثمان خان شروع کړې وه او نودا په ۱۹۱۰ کې دا پروژه شروع شوې وه. بيا وروسته تر هغه وزير محمد گل خان چې راغی

دپروژې کار يې بيا پسې شروع کړ او په دويم جهاني جنګ کې هم افغانستان په خپلو پيسو بې له خارجي ملکو له کمک څخه دا پروژه تقريباً ۲۵ کيلومتره د بغرا کانال په خپله کښلې ؤ.

سيد قاسم رښتيا چې په همدې وختونو کې کابينې ته ورغلی ؤ وايي چې په سياسي لحاظ دا پروژه ډيره مهمه وه:

وا دي هلمند چې د محمد هاشم په وخت کې شروع شوې وه هلته مقصد داؤ چې انګريزانو هندوستان پرېښې دی او د افغانستان په شرق کې يوه سياسي خلا پيدا شوې وه نو حکومت فکر کاوه چې دا خلا بايد ډکه شي. دوی کوشش درلود چې امريکايان په دې کې دلچسپی پيدا کړي چې د افغانستان ټول مواد خام چې لري ټول ذخاير دست نا خورده دي، که تاسې دلته سرمايه ګذاری وکړئ داخل شئ مورږ ګويا استقبال کوو. ګويا په وخت د محمد هاشم کوشش وشو چې يوه امريکايي کمپنې دلته راشي دا سنه ۱۳٤٦ هـ ش ده چې افغانستان دا قرارداد وکړ. اول ګويا نهر بغراؤ. د هغه پيسې هم هماغه پيسې وې چې افغانستان په وخت د جنګ کې د قره قل له درکه يو څه پيسې په امريکا کې درلودې. عبدالمجيد خان پيشنهاد وکړ چې په دغه مدرک کې دا مصرف شي. هغه پنځلس مليونه مورږ مصرف کړې چې نهر بغرا تکميل شو. لاکن دلته

خشک سالي راغله. خشک سالي چې راغله اوبه کښته وې نهر ته جاري نه شوې. يو وار مور پود شوو دا هر څومره مصرف چې مو کړی دی بيځايه دی او خلکو د امريکايانو په مقابل کې ډير سخت عکس العمل وښود او د شاه محمود خان په حکومت کې هم بحران راغی. دلته يې د امريکايانو سره مذاکره وکړه، امريکايانو وويل چې زمور سره هم داسې ريکارډ موجود نه ؤچې مور پوهيدلي وای چې پس له لس کاله، پنځلس کاله داسې يوه وچ کالی رائي او داسې کيږي. که تاسې غواړئ چې مطمئن واوسئ نو دلته دوه بندونه بايد جوړ شي، د کجکي او ارغنداب او کاسه بند په خپله د نهر بغرا له پاره هم جوړ شي. هغه په څو کيږی؟ هغه په ۲۵ ميليونه کيږئ؟ هغه د کوم ځايه کوو؟ امريکايانو وويل چې مور پور در کوو. هغه پور چې دوی را کړيندونه جوړ شول لاکن بيا بل مصيبت پيدا شو پر ځمکه چې اوبه راغلې ځمکې شوره پيدا کړه د دې له پاره بايد جرکني وشي. هغه پنځلس ملېونه روپۍ په کار وې نو دلته د خلکو په نظر دا د امريکايانو يو منفي کار او د افغانستان په نقص يوه پروژه ثابته شوه. خلکو داسې فکر کاوه لاکن وروسته په سنه اويا کې دا معلومه شوه چې هغه ارزښت لري.

د ځينو کسانو له خوا د هلمند پروژه يوه ناکامه پروژه معرفی شوې وه خو

د اکتر فاروق اعظم دا خبره نه منې:

د هلمند پروژه په حقیقت کې یو لوی پوهنتون دی او یوه ډیره مغلقه پروژه ده. هغه خلک چې وایي چې دا ناکامه پروژه وه زه د هغو سره اتفاق نه لرم، مثلاً د هغه په خلاف روسانو په خپل ټول طاقت د تبلیغ مشینري په کار اچولې وه کمونیستانو هر ځای په دې پسې تبلیغ کاوه. ایران د دې پروژې مخالف ؤ او هغوی نه غوښته چې د هلمند اویه استعمال شي، د افغانستان په خاوره کې. د ایران حکومت او د هغه طرفدارانو په د ننه افغانستان کې مخالفت کاوه، خو کله چې د افغانستان حکومت فیصله وکړه، جنګ ختم شو چې مورږ باید ډیرې اویه را وګرځوو او د ایران هغه مشکلات چې آینده مورږ ته خلق کیږي هغه باید مورږ قابو کړو.

که څه هم د هلمند رود د افغانستان له غرونو څخه سرچینه اخیستې او د افغانستان په د ننه کې ختم شوی دی، خو بیا هم ایران وایي چې ورکې د هغوی حق او وربانديې کشاله موجوده وه. په وروستي ځل په ۱۹۷۳ کال کې کله چې موسی شفیق صدراعظم ؤ د هلمند داوبو موافقه حکومت او پارلمان ومنله. عزیزالله واصفي چې په دې وخت کې داولسي جرګې وکیل ؤ دا موافقه نه ده منلې:

نو پخوا دا د هلمند په نامه د حقابه سیستان از دریای هلمند ؤ، مورږ څو واره دا مذاکره د ایران سره کړې ده اصلاً د معاهدې نوم حقابه سیستان

از دریای هلمندو. تاسې پوه شواست. دا چې بیا دوی را ولاړ یږي حدای

دې ویخښي موسی شفیق حقابه- ایران در دریای هلمند. زه اوس هم د دې

سره مخالف یم چې ایرانیان په هلمند کې حق نه لري. د حقابې حق بین

المللی حق تثبیت شده د سیستان دی. که دا هغه معاهده په نامه د حقابه

سیستان وای امکان لري زما به د دې مخالفت اندازه کمه وای ولې دوی

چې وغوښتله چې حقابهٔ ایران، دا د ایران حقابه نه ده. زه اوس هم له دې

سره مخالف یم او دا حقابه د سیستان ده . حق د ایران نه دی. د سیستان دا

حق دی. تر اوسه پورې دافغانستان په ټول دیپلوماتیک روش کې

سیستان جزد خاوری د ایران نه دی بلل شوی. کوم پروتوکول کوم سند

مورنه ورسره لرو د ایران او افغانستان په مابین کې دا مسئله لاینحله پرته

ده .په دغه معاهده کې تفتیش موجودؤ چې ایران ته یې دا حق ورکاوه چې

د افغانستان په ملکیت کې دوی تصرف وکړی. مثلاً د دهراود په رود کې

دوی یو ګیج د اندازه ګیری اینبی ؤاو د ایرانیانو کمیسار به راتلئ او

اندازه به یې اخیستله چې یعني تاسې دومره اوبه په دغه ځای کې نشئ

مصرفولای چې دایرانیانو حق په دې کې موجود دی. مورد ایرانیانو حق

نه منو. د ارغنداب په رود مثلاً یا د دهراؤد په رود کې د ایران حق نه منو.

د عزیز الله واصفي تر څنګ سیاسي ګوندو نو هم دا موافقه ونه منله.

سلیمان لایق چې د خلق د ډیموکراتیک ګوند د سیاسي بیرو غړی ؤ وایي چې د هغوی وکیلانو په پارلمان کې د هلمند د اوبو موافقه یو مخ رد کړې ده:

زمونږ د ګوند پارلماني نماینده ګانو او همداسې ټول ګوند مجموعاً د هلمند د اوبو په باره کې د دولت د هغه وخت توافق د اوبو د ویشلو په باره کې ردکئ او مونږ هغه تائید نه کړ مونږ د هغه په مقابل کې ودریدلو. زما په یاد دي چې حتی یو د جبهه هم دا حزبو یا شبه احزابو چې په هغه زماني کې موجود وو افغان ملتیان او دغسې د میوندوال ډیموکرات مترقي، زمونږ د پارټی په هغه زماني کې نور کوچني احزاب چې هم وو لکه د ډاکټر صاحب فرزان او عصمتي صاحب دوی ګوند، دوی ټولو په ګډه سره ډیر جدی مظاهرات وکړل او دغه زرنګار چې ورته وایي دلته یوه کوچنی د خاورو تپه ده زما دغسې یادیږی لکه دا نن په دې باندې د دې پارټیو ټول رهبران را ټول شول د متحدې جبهې په توګه یې د دغو فیصلو په مقابل کې د رد اعلان وکړ.

ملي متحدې جبهې د دې موافقې پر ضد مظاهرې جوړې کړې چې یوه هم په پارک زرنګار کې جوړه شوې او ورکې پخواني صدر اعظم محمد هاشم میوندوال خبرې کړې دي. ډاکټر احسان روستامل تره کی چې د دې غونډې منتظم ؤ او افتتاحیه وینا یې کړې وه وایي چې میوندوال ته د ډیموکراټ مترقي د ګوند د مشر

په توګه د دې جبهې وعونډې ته بلنه ورکړل شوې وه:

فقید میوندوال د یو ملي او سیاسي شخصیت په حیث او د مترقي ډیموکرات د ګروپ د رئیس په صفت دعوت شو چې په ملي متحده جبهه کې برخه واخلي. په دې جبهه کې د میوندوال نقش او موقعیت ډیر بارزا و د توجه وړ ؤ. هغه متقابل اعتراض چې په دې وخت کې د متحدې ملي جبهې له خوا د میوندوال فقید په شمول سره د شپږو سیاسي حزبونو او د پوهنتون د محصلانو د جنبش د جریدې په نشرولو د زرنګار په پارک کې وشو، د افغانستان د هغه وخت په حکومت بد ولګید. زده له پوهنتونه اخراج شوم او تر عدلي تعقیباتو لاندې ونیول شوم ځکه چې ما میتینګ تنظیم کړی او تعارفی بیانیه مې ورکړې وه. باید ذکر وشي چې د پرچم نماینده ګان یعنی ببرک کارمل او خلیل زمرچې د متحدې ملي جبهې عضویت درلود، په ابتدا کې د عمومي موقف څخه د هلمند په باره کې حمایت نه کاوه خو وروسته یې خپل موقف ته لږ تغییر ورکړ او تر آخره پورې یې د مشاهد او بې تفاوته په څیر په جبهه کې اشتراک کاوه او د میوند وال خبرې یې په دقت سره تعقیبولې. په دې منځ کې د فقید میوند وال موضع او موقعیت چې پخوانی صدر اعظم هم ؤ او ټول سوابق دوی ته معلوم وو په متحده ملي جبهه کې خاص اهمیت درلود. د متحدې جبهې

جلسا تو شپږ میاشتې دوام درلود او د سردار داؤد د کودتا تروخته پورې

یې فعالیت کاوه.

ډاکټر فاروق اعظم وایي چې دا موضوع تخنیکي او د خلکو مخالفت د

افغانستان په ګټه نه ؤ:

د خلکو رایه په تخنیکي مسایلو کې ډیر مدارد اعتبار نه وي دا ځکه

چې خبره خو دحق او د تخنیک مسئله وي. ځینې وخت خلک د سیاسي

پروپاګنډې تر تأثیر لاندې هم ځي او ځینې وخت خلک حق په جانبه وي. د

هلمند په مسئله کې هر څومره چې د هلمند مسئله لاینحله پاتې وای،

هغومره زمور په ضرر وه. علت دا دی چې د هلمند تهول رود چې د پغمان له

غرو څخه شروع کیږي او بیاتر ختمه پورې دا په افغانستان کې دی، خو

دغه رود زمور سرحد تشکیلوي د ایران سره. په پخوا وختو کې د امیر

دوست محمد خان په وختو کې یا د تیمور شاه او شاه زمان دوی په وختو

کې په هغه منطقه کې د ایران اړخ ته ډیر کم کورونه وو، ډیرو کمو خلکو

ژوند کاوه، لاکن چون په ایران کې استقرار ؤ او زمور په وطن کې همیش

ناآرامي وه متأسفانه، کرار کرار هغو خلکو د دې سیند د اوبو څخه ګټې

اخیستې او کلي پکښې آباد یدل او چې هر څومره کلي آباد یدل او هر

څومره اوبه استعمالیدې هغوی حق د اوبو د آبیاری پیدا کاوه او په کرار

کرار زمورږپه او بو کې د احقابه پسې ډيريده.

د هلمند لوظنامه چې د افغانستان د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په وخت کې لاسليک شوه، اسناد يې د جمهور رئيس محمد داؤد خان له خوا منل شوي او تبادله شول. جمهور رئيس محمد داؤد خان په يوه وينا کې دې موضوع ته اشاره کړې ده:

د افغانستان د جمهوريت اړيکې د ګاونډي هيواد ايران سره په ديني او د ورور ولی پر علايقو ولاړې دي. يوازنی اختلاف د هلمند د دلتاؤ چې څو کاله د دواړو هيوادو تر منځ د اړيکو د سوړوالي سبب ګرځيدلی ؤ، خو تر هغه قرارداد وروسته چې حکومت پيشنهاد او پارلمان تأئيد او د هغه وخت د پاچا له خوا توشيح شو او وروسته يې اسناد تبادله شول، اوس کوم دليل نه ليدل کيږي چې د اړيکو د پراختيا مخه ونيسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حزب انقلاب ملي او لويه جرګه

عزيز الله واصفی چې د دې لويې جرګې مشر توب په غاړه لاره ، وايي چې د واقعي بيعت اخيستلو او نورو لارو چارو له پاره دا جرګه را غونډتل شوې وه:

داؤد خان په دا آخر وخت کې د دې له پاره چې دی يو واقعي بيعت د خلکو په لاس کې واخلي ، هغه يو فرمان صادر کړ ، د لويې جرګې له پاره په افغانستان کې چې ډير خلک يې انتخابي وو او څه کسان انتصابي وو په دې کې شک نشته او دا انتصابونه د داؤد خان حق ؤ او هغه انتخابي هم د داؤد خان حق ؤ چې خلکو ته يې وويل چې انتخاب يې کړي هغه چې

خلکو انتخاب کړل انتخاب یې کړل او چې ده انتصاب کړل انتصاب یې کړل. دا راغلل کښیناستل. زه درته وایم چې که تاسې هغه مواد د لویې جرګې وګورئ د امان الله خان دا ولې لویې جرګې ما سوا چې ما مخکې تاسې ته اظهار وکړ چې په خپله پاچا باالمواجه د مولوي عبدالحی پنجشیري او نورو علما وو سره خبرې کوي، زه ګمان کوم چې آزاده ترینه لویه جرګه وه. په دغه ځای د داؤد خان په لویه جرګه کې یو سړی دی چې هم په حزب اسلامی کې دی، مولوی عبدالمجید د خلکو له خوا انتخاب شوی دی الآن هم په حزب اسلامی کې له حکمتیاره سره دی. هلته په شورا کې هم ؤ، تاسې د هغه مباحثات وګورئ چې هغه سړی په کومه آزادی باندې پروزیرانو، پر حکومت، پر قوانینو باندې اعتراضونه کړي دي او زه یې مخاطب کړی یم او ماهر یوه ته داسې ځوابونه ورکړي دي چې په ځینو ځایونو کې زه د خلکو ملګری شوی یم. ما د پولیسو قانون د وزارت داخلې په مقابل کې چې پیشنهاد یې کړی ؤ د خلکو اکثریت نه وو، ورسره ما د خلکو په حمایه باندې د خلکو په نظر باندې هغه رد کړ، یعني د دولت پیشنهاد مو رد کئ، د خلکو دامووماته که نه وي دا خو درواغ نه دي. د داؤدخان ډیره ښه لویه جرګه وه. ما درته وویل داؤد خان د ښمنان خورا ډیر لرل. ارتجاع د افغانستان د داؤد خان دښمنه وه، کمونستان د افغانستان

دداؤد خان دښمنان وو ، پاکستان د افغانستان دښمن ؤ ، حتی امریکا د افغانستان دښمنه وه. حتی ایران نشم ویلی په دې سویه لکه پاکستان. او د بلي خوا څخه د افغانستان د خلق پارټی خو د داؤد خان د بیخ د کښلو له پاره يې کار کاوه ، همدا کار يې وکړ. د داؤد خان سره یوه بله ډله دښمنان وو چې په سابقه حکومتو کې د داؤد خان د هغوی څخه بد راتله یا ملوث خلک وو ، هغوی يې له چوکۍ څخه وغورځول هغوی په ډیره بیړه باندې د داؤد خان په مقابل کې دا مخالف قوتونه تقویه کول چې زه يې نومونه نه اخلم. چې وزیران له وزارته وغورځیدل جنرالان له جنرالۍ و غورځیدل ، خانان له خانۍ وغورځیدل ، دې ټولو دداؤدخان په مقابل کې حرکت شروع کئ.

د لویې جرګې جلسې چې څو ورځې روانې وې ، ورکې جمهور رئیس محمد داؤد خان وینا وکړه او وکیلانو ته يې د هرکلي په ترڅ کې د هغوی د بریالیتوب غوښتنه وکړه:

د لوی او تواناخدای په نامه! د افغانستان د ملت محترمو نماینده گانو! زمور د ملت په عنعناتو کې ډیموکراسي ژوړې ریښې لري او لکه چې تاسې ټولو ته معلومه ده لویه جرګه زمور د د ملي خصوصیاتو یوه څرګنده نمونه ده. په دې مهم او تاریخي وخت کې چې تاسو محترم

هیوادوال د ملت په وکالت سره د افغانستان د جمهوري دوري د لومړنۍ جرګې د نماینده ګانو په حیث نن ورځ په دې تالار کې را ټول شوي یاست او د هېواد د نوي جمهوري نظام د اساسي قانون په مسودې باندې د غور کولو وروسته تصمیم نیسئ، خپله وظیفه بولم چې د ځان او خپلو ملګرو او همکارانو له خوا کابل ته ستاسې تشریف راوړلو ته د زړه له کومې ښه راغلاست ووایم او په دې مسوده باندې د پوره غور کولو له پاره د ګران افغانستان په سرنوشت او را تلونکې نیمکرغۍ کې ګټوره اغیزه ولري، د خدای له درباره ستاسې د موفقیت هیله کوم.

د ځینو خلکو په خیال د لویې جرګې ټول غړي په دیموکراتیکه توګه نه ووراغلي، پوهاند قیوم ورد ک چې په دې وخت کې د کابینې غړی ؤ، وایي چې د وکیلانو په راوستلو کې د حکومت د ځینو غړو لاس وهنه د امکانه لیرې نه وه:

البته په هر حکومت کې مخصوصاً په دې ممالک عقب مانده کې د حکومت مشران لاس وهي چې څنګه اشخاص راولي، زه له دې نه انکار نشم کولې چې ممکن زه په خپله نه اما نورو په دې حصه کې لاس درلود چې بعضی اشخاص مطابق د خپلې آرزو لویې جرګې ته راولي.

د انتخاباتو نه علاوه ځینې نور بیا په خپله د لویې جرګې سره موافقه نه لري خو عزیز الله واصفي وایي چې په افغانستان کې لویې جرګې واقعي او د

افغانانو د عنعني سره برابري دي:

زه د افغانستان ټولې لويې جرګې ډيرې واقعي لويې جرګې بولم. ځيني کسان چې د افغانستان په جامعه کې د انتقاد نظر لري، يعنی انتقادي نظر لري، هغوی دا وايي دا ډيموکراټيک سيستم نه دی. زه تا ته وايم د افغانستان په جامعه کې غربي ډيموکراسي او د افغانستان ملي ډيموکراسي ډير تفاوت لري، ځکه چې په افغانستان کې د افغانستان ټول خطوط معينه د سياست د اسلام په تابعيت کې را روان دي. د افغانستان زمامدار چې بايع چې خلکو بيعت ورسره کړی دی، تاسې ته معلومه ده، دی شرعاً دا حق داصلاحيت لري چې په افغانستان کې خلک وټاکي. زه لويه جرګه اوس هم ډيره واقعي اسلامي ملي لويه جرګه بولم او داؤد خان هم عيناً داسې يو زمامدار ؤ، ولو که دده حکومت په زور نيولی وو، دا زمور په حکم کې د شريعت يو حکم دی که چا حکومت په زور ونيوی او خلکو يې بغيه ونه کړه، د هغه اطاعت داسې واجب دی لکه د يو امير او خليفه چې مسلمانانو په رضا او په رغبت راوستلی وي. نو په دې خاطر باندې د افغانستان د قوانينو په مابين کې او د پښتونيت په مابين کې دا يو مزج شده يو سيستم دی او وي به، په هره لويه جرګه کې زما او ستا پلرونه نيکه ګان پکښې کې وو، په دوو لويو جرګو کې زه وم.

په دې لویه جرګه کې اساسي قانون تائید او یو حزبي سیستم ومنل شو. د مخه تر دې چې د حزب اساسنامه جوړه شي، ځینو کسانو حزب ته جلب پیل کړی ؤ، دا جلب تر وخت د مخه ؤ. عزیز نعیم وایي چې جمهور رئیس محمد داؤد خان په دې هکله اطلاع نه درلوده:

دجمهوریت په دویم کال مې یو ورځ د مرحوم جمهور رئیس سره د هېواد پر حالاتو خبرې کولې. هغه وویل چې په موجوده حالاتو کې باید اجتماعي او اقتصادي حالت ته توجه وکړل شي ځکه چې سیاسي دیموکراسي بې له اقتصادي او اجتماعي دیموکراسۍ څخه نشي موفق کېدلای. نو د دې مقصد له پاره باید دولت د رهبرۍ نقش ولري او د انارشۍ د مخنیوي په خاطر باید دیوې مودې له پاره یو حزب سیاسي فعالیت وکړي چې دا کثریت منافع یې په نظر کې نیولي وي. جمهور رئیس وویل چې دا د دې معنی نه لري چې نور حزبونه به نه وي ځکه بې له مخالف حزب څخه دیموکراسي معنی نه لري. همدا دلیل ؤ چې د حزب انقلاب ملي جوړیدل په نظر کې ونیول شول، ولې د مخه تر دې چې د حزب اساسنامه جوړه شي یوه سلسله کسانو د شخصي منافعو په اساس حزب ته جلبول پیل کړل زه په وزارت خارجه کې وم. یوه ورځ وزارت خارجې ته د حقوقو د پوهنځي څخه زما شاګردان راغلل چې مور حزب انقلاب ملي ته

دعوت شوي يو، څه وکړو؟ ما ورته وويل: که چيرې ما څوک حزب ته دعوت کړي زه به د حزب د اساسنامې پوښتنه وکړم. که چيرې زما د افکارو سره برابره وه ورځم او که نه وي د رد ځواب ورکوم. هغوی وويل چې ستاسې خبره خو سمه ده مګر موږ په تور لست کې اچوي. ما دا موضوع مرحوم جمهور رئيس ته وويله هغه وويل چې تر اوسه پورې د حزب اساسنامه تر مطالعې لاندې ده. د حزب په شمولیت کې هيڅ اجبار نشته هغه ؤ چې دا موضوع په راديو کې اعلان شوه چې د حزب شمولیت اجباري نه دی.

پوهاند قيوم ورد ک چې په لومړي سر کې د حزب غړی نه ؤ، وايي چې د حزب هدف د کدرونو روزل وو:

زه په دا حزب کې هيڅ ورسره نه وم، اول دوی حزب جوړ کړی ُو، بيا په خپله ده په راديو کې اعلان وکړ چې هلته ډير نا پاک عناصر داخل شوي دي، نو هغه يې رنګ کړ. بيا دويم وار يې يو حزب جوړ کړ، په هغه کې يې په کميتهٔ مرکزی کې زه هم نيولی وم. خو هر حزب چې جوړ يږی ممکن يو هدف يې داوي چې دا حکومتي چارې او د مملکت چارې د دوی حزب په لاس کې ونيسي. د دې حزب هدف هم دغه ؤ چې بايد داسې اشخاص ونيول شي او تربيه شي چې د وطن چارې په لاس کې ونيسي او دوی

کارونه مخ ته بوځي.

جمهور رئیس محمد داؤد خان چې په افغانستان کې د جمهوري نظام بانی او د ډیموکراسۍ طرفدار ؤ، څنګه یو حزبي سیستم ته ترجیح ورکړې وه. پاس یوسفي چې د محمد داؤد خان سره د نژدی پیژندګلوي لرله وایي چې لوی علت منظم حزبونه وو:

لوی علت یې دغه ؤ چې دی په دې پوهیده چې بعضې ډلې نوکي منظمې ډلې دي، په افغانستان کې چې د هغو مثلاً پر قدرت باندې راتلل بیا ممکن ډیر بدعواقب ولري، یا به د مملکت او یا د ملت په نفع نه وي. نو دا ډېر احتیاط چې یې کاوه، یو حزب یې اعلانا وه هم یو علت یې دا ؤ. ما هم په دې دلیل تائیدول چې زمونږ په وطن کې خو تا ته معلومه ده چې بیسواده طبقه ډیره وه او دا حزبي اخلاق کم ؤ ځینې اشخاص به د حزب په نامه راتلل مګر شخصي استفادې به یې مطلب وې. دومره صادق نه وو د خپل هدف او مرام له پاره روزل شوي هم نه وو. نو چې یوه پلا حزبی سیستم راغلی وای هغه وخت نو بیا دا خبره په خپله حلیدله. مونږ هم دا خبره ورسره منله. ولې د ده ټوله افکار، که عمل ؤ که ګفتار ؤ مونږ د افغانستان په نفع بلل. د ده شخصي شی نه ؤ پکښې اوسن یې هم د دې مقتضي نه ؤ، چې دی د دې پس خپل د آسایش او د راحت له پاره یو پلان جوړ کړي، مونږ فکر کاوه چې دا ټول شیان د وطن له پاره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸

د پښتونستان مسئله

دبرتانوی امپراتوری دتوسعه طلبی په نتیجه کې د پښتونستان مسئله منځ ته راغله چې په نولسمه پیړۍ کې یې دافغانستان ډیرې سیمې دهندوستان سره یوځای کړې. عزیز الله واصفي وایي چې د پښتونستان مسئله یو واقعیت او دډیورنډ د معاهدې په ترڅ کې دا سیمه دافغانستان څخه بیله شوه:

د پښتونستان مسئله یوه ډېره طبیعي، ډیره سیاسي او ډېره حقاني مسئله وه چې دافغانستان دملت په ماحول کې یې وجود درلود. تاسې چې متعلمین واست نو ستاسې به په یادوي چې پر امیر عبدالرحمن خان باندې

دا الزام وارد ؤ دملي الزام په شکل ؤچې امیر عبدالرحمن خان د ډیورنډ کربنه امضاء کړه نو په همدې مثال کې دا ډیورنډ په کربنه کې د پښتنو ځینې علاقې د انګریزانو په تصرف کې پاتې شوې.

ډیر افغانان دا ښه لټون نه مني، سید شمس الدین مجروح وایي چې حتی عوام هم دې خبرې ته متوجه دي:

د جنګ استقلال نه وروسته خلکو به تبصره کوله، چا به ویل امان الله خان غازي او ډیر ښه سړی دی. بعضې خلکو به ویل چې څه یې وکړل؟ جنګ یې وکړ خو هغه خاوره چې زمونږ نه انګریز نیولې وه هغه خو یې بیرته وانه خیسته که نه. هغه خو ټوله انګریز سره بیرته پاتې ده. یعني دافغانستان څخه چې داخاوره چې بیله شوی ده، د بلوچستان خوا کې د کوټې طرف ته او دې خواته د پیښور خواته یعني دا دافغانستان د خلکو په ذهن کې ناست وو چې دا زمونږ مال ؤ انګریزان هندوستان نه ووتل او هندوستان یې دوه تقسیمه کړ، پارټیشن (تقسیم) وشو یو پاکستان شو، یو هندوستان شو، په دغه وخت کې هم دا غږ اوچت ؤ حتی خارجي خلکو به زمونږ نه تپوس کاوه دا څنګه کوئ تاسې داخپله خاوره چې هلته په هندوستان کې پاتې ده د دې په متعلق څه فکر کوئ؟ زمونږ نه به رسمي سوالونه کېدل. تاسی په دې کې څه فکر کوئ؟ په هغه وخت کې چې

سردار محمدهاشم خان صدراعظم ؤ، په افغانستان کې نه شورا وه نه آزاد اخبارونه وو لاکن دا فکر به موجود ؤ، دافغانستان دزلمو سره، دمنورینو سره به دافکر ؤ چې دا بهترین وخت دی. دهندوستان نه چې انگریز وځي هرچاته خپل مال باید وسپاري. هندوته یې خپل ملک وروسپارد. مسلمان ته یې علیحده برخه ورکړه او باید افغانستان ته دافغانستان خاوره وسپاري. زما یادیږي چې په دې سلسله کې شاه محمود خان چې صدراعظم شو، دی چې په یو سفر باندې و تلی ؤ خارج ته او شاه ولی خان دده وکالت کاوه د صدارت او هغه یو څو کسه دا د افغانستان په اصطلاح روشن فکران ورته ووایئ اهل نظر ورته ووایئ، دا یې دشپې راوغوښتل او یو مجلس یې دایر کړ چې په دې باندی سره خبرې وکړي چې په دې جمله کې غبارهم شامل ؤ. دوی ټول یې را وغوښتل چې انگریزان خوځي او موضوع د ولایات شمال مغرب دسرحد ده په دې باندی بحث ؤ چې دا دهندوستان سره پاتی شي او که د پاکستان سره په دې باندی یو ریفرنډم کیږي اوس پښتنود هغه ریفرنډم سره مقاطعه کړې ده او عبدالغفارخان دا اعلام کړی چې زه هندوستان هم نه غواړم، پاکستان هم نه غواړم، زه پښتونستان غواړم. دا آواز اول هغه اوچت کړی.

داغوښتنه په ریفرنډم کې دیوې دریمې لارې په توګه وغوښتل شوه د ملي

عوامي گوند مشر خان عبدالولي خان ته داوخت وريادد ی:

کله چی فرنگیانو دافیصله وکړه چی موږ ددې ملک نه ځو او ددریم جون اعلان یې وکړ هغې کې دوی دهندوستان دتقسیم فیصله وکړه نو دهغې نه پس بیا چې وروسته دهغې تفصیلات راتلل نو دا پته ولګیده چې دلته به دوی په دې پښتونخوا زموږ یعني دې صوبه کې به دوی تپوس کوي زموږ نه دخلکو نه به تپوس کوي دلته به ریفرنډم کیږي رای عامه باندې به معلومیږي چې تاسو دپاکستان سره تلل غواړئ او که دهندوستان سره تلل غواړئ. نو موږ ددې څیز مخالفت وکړ. موږ وویل چې دامنصوبه د تقسیم هند چې موږ ورته تقسیم هندنه وایه موږ یی مخالفت کاوه ځکه چې موږ ورته تقسیم مسلمان وایه. د تقسیم هند دا فیصله چې کوم وخت کې کیده نو داکانګرس او مسلم لیګ دواړو دا فیصله قبوله کړې وه او موږ چونکې کانګرس سره تعلق درلود پاچا خان په خپله دکانګرس دمرکزي کمیټې ممبرؤنو دا د تقسیم فیصله منظوره شوې ده او موږ دپاکستان حصه یو دلته دریفرنډم ضرورت نشته. خو فیرنګیان په دې خبره نښتی وو او دمسلم لیګ هم په کې داغرض ؤچې دوی به څنګه ټینګ پاکستان جوړ کړي ځکه چې داخو موږ منلې وه زموږ دخدایی خدمتګارو جرګه چې کنبیناسته نو هغوی بیا دا فیصله وکړه چی

د پښتونستان مسئله

د پاکستان او هندوستان د تقسیم په مسئله کې خو مورږ د پاکستان سره د تلو فیصله کړې ده خو دهغې باوجود هم که دوی زمورږ څخه تپوس کول غواړي نو بیا مورږ غواړو که حق خودارادیت دوی ورکوي نو دهغې اصول دا دي چې په هغې کې یوه دریمه فیصله دې هم مورږ ته اجازت ورکړي. دا سوال چې لکه کوم نن په کشمیر کې پیښ شوی دی چې دریمه فیصله دا ده چې آیا دا پښتانه دهندوستان سره تلل غواړي، د پاکستان سره تلل غواړي او که ځان ته یو آزاد مملکت د پښتونستان جوړوي، فیصله خوشوې ده چې مورږ به پاکستان سره ځو خو که تاسو دغه نه منئ نو بیا به دا مهرباني وکړئ چې مورږ له به دا دریم حق هم راکړئ چې مورږ دا فیصله وکړو چې آیا مورږ آزاد پاتې کیدل غواړو او که نه یو مملکت سره به ځو، ددغه وخت نه شروع شوې ده.

دریم حق ورنه کړل شو، دخدایي خدمتګارو په مشرتوب ډیرو پښتنو په ریفرنډم کې برخه وانه خیسته او د پښتنو سیمه د پاکستان سره یوځای شوه. په دې وخت کې افغانستان چوپ نه ؤ. سید شمس الدین مجروح وایي چې په دې برخه کې دري فکرونه موجود وو:

دعمومي طرز تفکر په لحاظ باندې دری فکره وو په افغانستان کې.

اول فکر دا ؤ چې دا د افغانستان خاوره ده باید ادعا یې وشي، افغانستان

چې معاهدات لرل دانګریز سره، انګریز له منځه لاړ، هغه معاهدې نشته دي، خط ډیورنډ نشته دی. دافغانستان خاوره دافغانستان سره باید ملحقه شي. دوهم فکر داؤ چې که د پښتونستان خلق نه غواړي چې د افغانستان سره واوسیږي، هغوی به هم ډیر تن کښینږدي دې ته لکه خان عبدالغفارخان دی او نور منورین او داخلک، هغوی ښایي چې خپل استقلال وغواړي نو سړی باید ددوی تائید وکاندې چې دوی څه غواړي. هم ددوی تأئید وشي. دریم فکر داؤ چې هیڅ نه کوو هغه پښتانه پوهیږي پاکستان پوهیږي او انګریزان پوهیږی. مورږ او تاسې به سیل کوو آینده ته به ګورو ولې ځان په مشکل کې اچوو.

وایي چې افغان حکومت اول فکر خپل کړاو دبرتانیې څخه یې دخپلې خاورې غوښتنه وکړه، خو دا غوښتنه ونه منل شوه. عزیزالله واصفي وایي چې دحکومت ترڅنګ اولسي جرګې هم داخبره پورته کړه او ددیورنډ لوزنامه یو مخ رد شوه:

دشاه محمودخان عصر دی. زه په هغه وخت کی په اتحادیهٔ محصلین کې موجود یم، او زما پلار په هغه وخت کی معین دشورا ؤ چې په همدې ورځ باندې په شوری کې مجلس دایر شو چې ددیورنډ په مسئله کې بحث وشو. زما پلار دشورا ریاست اشغال کئ دده تر ریاست لاندې دا ددیورنډ

لاين فسخ شو چې مورد د يورند لاين نه منو. نو همدا وخت ؤ چې افغانستان په دې وخت کې د پښتونستان د مسئلې لزوم پورته کې او که يې نه وای پورته کړی نن به دا د ظاهرشاه خاندان ټول په افغانستان کې دملي خيانت په حکم باندې تورن وای لکه عبدالرحمن خان چې په دامعاهده کې په دې حکم تورن دی نو به ظاهرشاه هم تورن وای او داخو د ظاهرشاه قدرت نه ؤ داخو د افغانستان دملت مسئله وه.

سردار محمد داؤد خان چې د پښتونستان ملاتړ ؤ په نړيواله سطح د پښتنو خبره راپورته کړيده. کله يې چې په ۱۳۵۲ کال کې په ماسکو کې د شوروی اتحاد د جمهور رئيس ليونيد برژينف سره وکتل، د خپلو خبرو په ترڅ کې يې د پښتنو او بلوڅو د حق موضوع راپورته کړه:

لکه چې زمور دوستان خبر دي په خواشينې سره بايد ووايم چې زمور د پښتنو او بلوڅو ورونو د سرنوشت په موضوع کې يوازې ښه والی رانغی بلکې په هغه غيرقانونی او سخت چال چلند سره چې د پاکستان زمامدارانو د وطن پالونکو او د پښتنو او بلوڅو خلکو په مقابل کې غوره کړی دی، په هغه سيمه کې يې حالات نورهم ناکراره او کړکيچن کړي دي. که چيرې د پاکستان د مشرانو رفتار همدغه شان دوام وکړی او د خلکو دملی هيلو او غوښتنو څخه سطحي او سرسري تيرشي، نه يوازې د بشر

دحقوقو د پرنسیپونو او عدالت په خلاف رفتار کوي بلکې ویریږو چې

د آسیا په دې برخه کې به سوله او کراري له خطر سره مخامخ کړي. په هر حال په ښه نظر سره به د دې قضیې د سوله ییز حل له پاره خپلو هلوځلو ته دوام ورکړو.

د پښتونستان مسئله په سوله ییزه توګه په ملګرو ملتونو کې راپورته شوه، عبدالرحمن پژواک چې په دې وخت کې په ملګرو ملتونو کې د افغانستان استازی ؤ، د پښتنوله پاره د حق خودارادیت پیشنهاد وړاندې کړ:

بیا چې خبره راغله د پښتونستان، په دې وخت کې بیا د افغانستان د اخبره چا وانه وریده. د افغانستان دا پیشنهاد او پاکستان هم متأسفانه په هغه وخت کې د دغه فیصلې سره د پښتونستان په مسئله کې مخالفت کاوه، او اوس د کشمیر په مسئله کې په خپله بند پاتې دی او همدغه شی غواړي. او دا او هغه خو نقاضت لري. که دوی په کشمیر کې حق خودارادیت غواړي نو خو پښتونستان ته هم باید قایل شي حق د خودارادیت، ولې چې په کشمیر کې همدغه ترتیب دی چې هندوستانیانو ته وسپارل شو د انګریزانو مستعمراتي سیاست ؤ او په پښتونستان کې هم د انګریزانو سیاست ؤ هغوی خپل خط د ډیورنډ خلق کړی ؤ او افغانان یې سره بیل کړي وو، نو هلته یوه خبره مني او دلته بله

خبره مني. خپله اوس ورته معلومیږي چې دا ددوی په نقصان هم ؤ. دا سې خو نه کیږي چې سړی دوې نقیضې خبرې وکړي. یا به دوی په کشمیر کې حق لري او افغانستان به په پښتونستان کې حق درلود. یا به دوی په کشمیر کې حق نه لري لکه چې دوی وایي چې افغانستان هلته حق نه لري.

په وروستیو وختونو کې افغانی واکدارانو د پښتنو په قناعت اکتفا کړې وه. اوس د پښتنو د مشرانو او خان عبدالولي خان غوښتنه دا ده چې ددوی صوبې ته خپله نامه ورکړله شي:

مورډ داوایو چې صرف دا د پښتونستان دانوم چې دی دا په کار دی چې تاسو زمورډ دې صوبې څه نوم بدل کړئ. دا د شمال مغربي سرحدي صوبه څه شی دی، بنه به دا وي چې نوم ورله ورکړئ. پنجاب د پنجابیانو دی، سند د سندیانو دی، بلوچستان د بلوڅو دی. بنګال د بنګالیانو دی. نو په کار ده چې د پښتنو ددې صوبې نوم دغه شان نوم ورکئ چې د دی سره لګی چې دا د پښتنو صوبه ده. بیا دهغې دغه شکل شو. چې مورډ دا خپله مطالبه بیا دغه د پښتونستان مسئله چې ده، نو دوی ویل د پښتونستان نوم ډیر بدنام شو چې دا بین الاقوامي طور مورډ د پاره ډیر مشکلات پیدا کوي، افغانستان پکې داخل دی، مورډ ویل ډیره بنه ده. دا یو ډیر زوړ نوم، تاریخي نوم چې د پښتنو په ادبیاتو کې او په تاریخ کې راغلی دی،

دهغوی په شاعری کې راغلی دی، له احمدشاه بابا نه مخکې احمدشاه بابا په وخت کی راغلی دی، پښتونخوا د منطقی نوم ؤ، نوځئ چی دې صوبې له مور د پښتونخوا نوم کښیږدو. بیا په دغه ځای ودریده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۹

د افغانستان خارجي پاليسي

دافغانستان دپخواني پاچا محمدظاهرشاه په وخت کې خارجي پاليسي داسې عيار شوې وه چې دزبرځواکونو ترمنځ تعادل وساتل شي په دې هکله د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهرشاه وايي:

دا دیو شخص دتوانایی سوال نه دی، حتی دیو حکومت دتوانایی سوال هم نه دی. دا په عمومي شرایطو پورې اړه لري اوځینو حکومتونو ته دا شرایط په خپله اماده کیږي. په دې کې هیڅ شک نشته چې امریکا او

شوروي دواړو غوښتل چې موږ ځانته راجلب کړي خو موږ ته دا امکان نه ؤ چې دامریکې یا دشوروي اتحاد غیږې ته ځان وغورځوو. که موږ د شورویانو څخه کومه مرسته ترلاسه کوله په هماغه ترتیب سره مو دامریکایانو څخه هم مرسته ترلاسه کوله او موازنه موساتله. په دې ترتیب سره دهیواد اقتصادي بنسټ ټینګ شو او حکومت د فردي نوښتونو هم ملاتړ کاوه او په دې ترتیب سره هرڅوک دخپل ژوند خاوند شو.

همداوخت ؤچې دشوروي سره اړیکې مضبوطې شوې. د جمهوررئیس محمد داؤدخان مخالفان وایي چې دشوروي پوځي مرسته وه چې دوروستیو بربادیو سبب وګرځیده، خو داکتر عبدالصمد حامد موافقه لري چې دا اړیکې له خطره دکې وې ولې بله چاره نه وه:

زه دې سره قناعت لرم چې دافغانستان روابط له شوروي سره پس له دوهم عمومي جنګ نه بیا مخصوصاً د داؤدخان دصدارت نه وروسته او مخصوصاً دا چې دعکسرو دپاره مرسته دهغې خوانه اخیستل کیده او دنفت وګاز تفحصات شوروي ته ورکړل شول او څه محصلین ولیږل شول خطرونه موجود شول او زه حاضرهم نه یم چې د دې نه او یا دشاهي دورې له نورو اقداماتو نه دفاع وکړم. اما زه داسې فکر کوم چې دخارجي سیاست

ايجابات ددغه محدود داخلي ميکانيزم په اساس قضاوت کول غير واقعيت بينانه دي. مثال دادرته ښيم چې دغه خلکو چې پرهغې دورې باندې تريوه حده پورې دمعقولو دلايلو پر اساس تنقيد کاوه، اوس دوی عملاً همهغه کار کوي. يعنی نن مجاهدين راغلي، عملاً له کمونستانو سره يوځای کارکوي. د ډيموکراسۍ په دوره کې چې هلته شاهي پکې کوم نقش نه درلوده دغه دشورا وکيلانو، کمونيستان، ببرک دوی، سره ددې چې حکومتونو به له شورويانو سره نژدی روابط لرل په پارلمان کې ووهل. همدغه شورا دومره دغه لرله چې دمحمود حبيبی نه يې سلب اعتماد وکړ په دې چې په اخبار کې يی يو کاريکاتور وتلی ؤ لاکن نن هغه خلک چې ځان ته دمجاهدينو مشران وايي دوی له هماغه کمونيستانو سره په يوځای کې ناست دي، دهغوی دمرستې په اساس دوی راغلي منځ ته او هغوی يې دځان سره ساتلي او دهغوی په مرسته يوبل وژني. زه او س پردوی باندې تنقيد نه کوم، زه وايم چې د منطقوي او بين المللي سياست خصوصيت دوی مجبور کړي دي چې يا به قدرت ته رسيږي او د قدرت دپاره به قيمت تاديه کوي او قيمت همدغه شی دی چې پروني دښمن ته سړی نن وايي چې ډېرښه مسلمان دی. زه دا منم چې دډيرو بدبختيو عامل گرځيدلي، يعني که يوازې ملي مسايل وای، بايد سړي خپل اردو

دکمونیستپانو دمشاورینو په لاس نه وای ورکړی، خپل منصبداران یې هلته دتحصیل دپاره نه وای لیږلي، لیکن یو وروکی دولت په بین المللي ساختمان کې مجبور دی چې یوې خواته یا بلې خواته شي. تجربه ښیي هغه دولتونه چې شوروي ته لانه وو تللي، بلې خواته تللي وو، پر هغوی باندې هم بدبختی ګانې راغلې. هغوی هم سالم نه دي پاتې شوې. یعني هرې خواته داخطرونه شته اما دا درسره منم چې نوی نسل باید د هغی دورې د اشتباهګانو نه نتیجه واخلي.

د پاکستان دنیشنل عوامی پارټی مشر اجمل خټک چې دجمهور رئیس محمد داؤدخان سره نژدې په تماس کې ؤوایی چې سردار محمد داؤدخان دهرې خارجي مفکورې او سیاسي تسلط مخالف ؤ:

هغه د شوروي اتحاد سره دیو آزاد افغانستان، مستقل افغانستان په حیثیت سره د دوستی په حق کې ؤ لیکن د دې په حق کې نه ؤ چې دشوروي دنظریې یا دهغه ترنظامي اویا دهغه ترسیاسي تسلط لاندې راشي. زه په یقین سره ویلی شم چې دهرې خارجي مفکورې او سیاسي تسلط او لاس هغه مخالف ؤ او هغه دافغانستان آبادي خوشحالي، تعمیر چې مادرته ووې چې په صحیح معنو کې استقلال هغه دې ته وایه. دې دپاره بیا آخري وخت کې هغه بیا لاړو بهر دنیا ته لاړو، ایران سره یې هم خبرې اترې

وکړي نوري دنيا ته هم لاړو پاکستان ته هم لاړو ولې دهغه مطلب چې ؤهغه چا خاص چاپوري ځان ترل نه وو، دیو مستقل افغانستان، یوخپل افغانستان، خپلواک افغانستان، آباد او خوشحال افغانستان دپاره هغه له هرچا سره تعلقات جوړول.

جمهور رئیس محمد داؤد خان په وروستیو کلونو کې تلاش کاوه چې داسلامي او ګاونډیو هیوادونو سره اړیکې ښې او دشوروي تاثیر په افغانستان کې کم کړي. عبدالحمید مبارز وایي چې په همدې غرض هغه ایران او ګاونډیو هیوادونو ته سفر ترسره کړی:

څنګه چې سردار محمد داؤد خان لیبیا، قاهرې، تهران او سعودي عربستان ته سفر وکړ، اسنادیې نشته او ځینې شخصیتونه لکه سیدوحیدعبدالله او وفی الله سمیعی چې هغوی په دې خبرو کې وو له منځه تللي دي. هغوی کولای شوی چې په دې برخه کې معلومات ورکړي، ولې په کابل کې چې شایعات موجود وو، ویل کیده چې ایران او سعودی عربستان دډیرې مرستې وعده کړې وه خو په دې شرط چې له شورویانو سره اړیکې کمې کړي. همدا ډول ویل کیدل چې دمصر جمهور رئیس انور السادات په خپلو خبروکې دروسي مشاورینو د رول په هکله خبرې ورته کړې وې. سادات ورته ویلي ووچې ددغو عواملو له کبله مونږ

دشورويي مشاورين دمصر څخه ووېستل. کله چې سردارمحمد داؤدخان دا سفر پيل کړنو چېيان په ويره کې شول. ددې خبرې څخه داسې معلومېږي چې تردې سفر وروسته روسانو تېکان وخوړ او د داؤدخان دلېرې کولو پروژه يې چتېکه کړه، نو دسردار محمد داؤد خان دحکومت په لېرې کولو کې دبرژينف دحکومت مستقيم لاس ؤ.

په نړيوالو سازمانونو کې هم افغانستان اهم رول لوبولی دی. عبدالرحمن پژواک چې په ملګرو ملتونو کې دافغانستان استازی ؤ، دری ځله دعمومي اسمبلې عمومي رئيس تاکل شوی دی:

دری واره ما رياست کړی لاکن البته په يو کال کې. اوله موضوع شرق مياشه ود. بله موضوع دافريقا وه او ما دری واره رياست وکړ لاکن دری واره ما ووېل چې بايد انتخابات وکړي ځکه چې زما مملکت داسې يو مملکت دی چې موږ طرفداري د مسلمانانو دملل متحد کوو او اسرائيل به بيا وايي چې ددوی طرفداري يې وکړه، نو زه غواړم چې انتخابات وشي، که نه يو واړي چې سړی رئيس انتخاب شي، تر آخره پورې رئيس پاته کيږي. زما په خپل پيشنهاد بيا انتخابات وشول. بياهم په عمومي صورت سره ټولو رايه راکړه او ددې دپاره چې زه درياست دکارد پاره کاملاً فارغ شم، ماخپل حکومت ته پيشنهاد وکړ چې ما پرېږدي چې زه

فقط وظيفه درياست ادا کړم او خپل حکومت سره دغه ونه لرم چې زه خپله بيطرفي ديو رئيس په حيث وښيم. حکومت ماسره موافقه وکړه او دافغانستان سفير چې په واشنګټن کې ؤ، مرحوم عبدالحميد خان يې راوليږه دافغانستان دهيئت درياست د پاره او زه پاتې شوم يوازې درئيس داسمبلۍ په حيث.

په همدې وخت کې چې دزبر ځواکونو ترمنځ سړه جګړه جاري وه، د دريمې نړۍ هيوادونه دنا پيلتوب په غورځنګ کې يوځای شول. افغانستان چې دنا پيلو هيوادونو مؤسس غړی دی، په دې غورځنګ کې فعاله برخه اخيستې وه. يحيى معروفي چې دبهرنيو چارو دوزارت لوړ رتبه مامور ؤ، وايي چې په دې برخه کې دهغوی دفتر پوره رول لوبولی دی:

البته زمور دفتر د دې مسايلو سره مستقيمه علاقه درلوده له ځکه چې دټولو بيطرفه هيوادو کنفرانسونه په ټولو سويو باندې زمور له خوا څخه احاطه کېدل او په دې لحاظ باندې البته چې ضرورت ؤ او په دې کنفرانسونو کې اشتراک کيدئ، زمور له دفتره څخه په يو شکل باندې هلته همېشه نماينده ګي وه، نو ځکه زمور د پاره څه په هغه وخت کې چې بين المللي شرايط دجنګ سرد يا د ساړه جنګ وو په دې موقع کې دبيطرفو هيوادو نقش ډير اساسي نقش ؤ او افغانستان چون يو د مؤسسو

هیوادونو څخه؟ البته افغانستان ته په دې مورد کې خاصه توجه کېدله.

که ستاسې په یاد وي یو وخت داسې پروګرام؟ چې دغیر منسلکو هیوادونو غونډه په کابل کې کیدله او هغه چې په افغانستان کې کودتا وشوه نو هغه بیا وځنډېدله.

د هغه وخته څه درياد دي؟:

زه ددې غونډې د انعقاد مستقیم مسؤول وم او زما آخري فعالیت هم په افغانستان کې د ملګرو ملتو د شعبې په ساحه کې دغه فعالیت؟ چې داغونډه په کابل کې صورت ونیسي او دېر پرمختګ هم شوي؟. لکه چې تاسې ته به درمعلوم وي، یوه هفته دمخه تردې چې داغونډه وشي، په افغانستان کې کودتا پېښه شوله او په دې لحاظ باندې وختې چې کودتا وشوه هم زما دفتر ددې مسؤل؟ چې ونورو غیر منسلکو هیوادوته اطلاع ورکړي چې هغه شرایط چې په کابل کې راغلي وه دهغو شرایطو په اساس باندې مورد داغونډه باید بل چیرې انتقال کړو او په هغه حساب باندې؟ چې رژیم په هغه وخت کې له کیوبا څخه خواهش وکړ چې دا جلسه په کیوبا کې صورت ونیسي. نوځکه دا ډیر د تأسف ځای؟ چې دا غونډه چې یو خاص اهمیت یې درلود اوافغانستان ته یې خاص یو اهمیت ورکاوه، هغه متأسفانه ددغه اخلال په حساب باندې دا موقع زمونږ له لاسه ووتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰

د ثور کودتا او د جمهور رئیس محمد داؤد خان سقوط

دجمهوري دورې په ورستیو وختونوکې د حکومت اړیکې د خلکو دډیموکراتیک ګوند سره خرابې شوې چې په نتیجه کې خلق او پرچم یوځای شول همدا وخت ؤ چې د خلق ډډیموکراتیک ګوند یو مشر میراکبر خیبر په کابل کې ووژل شو. سلیمان لایق چې د خیبر نژدې ملګری ؤ وایي چې د هغه د قتل پر سر پوځي قیام منځ ته راغی:

په هغه زمانه کې چې دحزب دوه فریکسونه سره یوځای شول بیا خیبر شهید شو او دخیبر په مړي کې دډیرو باشکوهو مراسمو پر اساس باندې دهغه مړی دهغه فاتحه تجلیل شوه، دوخت حکومت ددې تحمل ونه کړ او زمونږ دګوند په رهبرانو یې حمله وکړه دوی یې بندیان کړل نو دهغه په عکس العمل کې یو نظامي قیام اجرا شو چې هغه دولت په دې لحاظ چې بنیادونه یې کمزوري شوي وو دخلکو اعتماد یې دلاسه ورکړی ؤ له پښو ولوېدد په هغه وخت کې زیاتره هغه برخې افسرانو چې په خلقیانو نومول کیدد او دترد کې صاحب منصبانې وو هغوی عمده برخه واخیسته نور افسران چې په پرچمي برخه پورې مربوط وو که څه هم توانمنده قدرت ؤ لیکن په دې لحاظ چې قوماندې یې نه وه اخیستې ددې قیام دپاره هغوی ضمني ګډون وکړ، چې کله یې ولیده چې خلقي افسرانو قیام وکړ دوی په قشلو کې دهغوی ملاتړ وکړ او سره راپاڅېدل لیکن اساساً دغه قوماندې په هغه زمان کې حفیظ الله امین او ترد کې په خپل منځ کې سره پخه کړې وه په خپلو کانالونو کې یې خپلو افسرانو ته دستور ورکړ.

دخلق ډډیموکراتیک ګوند څخه څوتنه بندیان شول چې ورکې نور محمد تره کی او ببرک کارمل هم شامل وو ولې حفیظ الله امین په خپل کور کې پاتې ؤ، دحفیظ الله امین میرمن وایي چې په همداشپه دحکومت پوځی تلاشي دهغوی دکور دلتولو په غرض ورغلې وه:

چې داخلک یې ونیول بندیان یې کړل تلاشي له مورږ کره راغله، تلاشي چې راغله نو عبدالرحمن را ناري کړې پلار ته یې ناره کړه چې پلاره

عسکر راغلل چې شاه خواته راخېژي پر دیوالونو موږ ویده وو. یو بجه وه
جګ شوو، او چته جګ شوو ده دومره اسنادونه دایې ماته راکړه چې داته
واخله راته ویلې ؤ چې داسې خبره ده دا اسناد ته دکوتې وباسه هغه چې زه
همداسې او چته جګه شوم، ده خپله دا قدیفه راکړه قدیفه مې په سرکړه دا
اسناد مې په دا سینه کې داسې ونیول دا قدیفه مې دځانه تاو کړه نو دلته
عسکر راختلي صاحب منصبان هم راختلي په دهلیز کې ولاړدي همدا چې
له کوتې ووتم لاړم بلې کوتې ته دانجونې مې راوینبې کړې ماویل جګ
شئ چې عسکر دي تلاشي کَوي دا اسنادونه واخلئ درسته داسینو کې
کیږدئ چې ښځه نشته سړي دي سړي خو تلاشي نه کوي چې ښځه ولتوي
دوی نو دا تلاشي وکړه داکتابونه یې ځای کړل. دایوه تفنګچه یې درلوده
امین صاحب هغه یې واخیسته څو روپۍ چې وې هغه یې واخیستې خو
هیڅ شي یې په کور کې پرې نښود ځای یې کړل یو یې وړل نو ده ته یې
وویل چې ته دا کورکې واوسه اولادونه دې وتلای شي بیرون مکتب ته
یعني لاړشي ته نشې وتلای بیا یویل خط وورځخه چې داپاتی وورځخه
په جیب کې چې امین صاحب داسې وشکاوه یو واړې دا نفرو پر حمله کړه
او ناړې یې کړی چې ولچک یې کړئ دا ولچک کړئ خو ده ولچک پسې
ونه ګرځید ژر ژر یې وشکاوه ایسته یې واچاوه، چې وایې چاو نو دانفر
ورته وویل چې ته دلته اوسه بیرون نشې وتلای حق نلرې چې بیرون ووځې
اولادونه دې تلای شي نو عسکر بیرون دروازه کې هم ودریدل داشاوخواهم
ولاړ وو. همدا کوتې کې یې راته وویل چې کالي مې راته ووینځه دوه جوړې
کالي یې وو نوریې نه درلول ویل دایوه جوړه نوي دي ویل یې دا راته

پريمنځه که بندي خانې ته مې بوزي چې کالي مې لږ پاک وي نوي وي نوهغه کالي مې ورته پريمنځل نو هغه کالي يې ونسوه هماغه زاړه يې ځان کې ووسبايي دوخته ؤ زما يو زوی ؤ چې داروسانو مړ کړ له دغه زوی نه مې لوی ؤ دا انجنير ظريف راغی هغه ته بيرون راغلی ؤ ده نو بيرون دهلکانو سره ساعت تيري کوله دا انجنير ظريف يوبل هلک ته پنځه روپی ورکړې وې چې ته هغه هلک ته ناري کړه چې دلته ماته راشي دا هلک ورغی دا خوازک نومیده دا زوی مې دا ورغلی و انجنير ظريف ته ،ده ته يې ويلی وو چې ته ورشه پلارته دې ووايه چې انجنير ظريف راغلی دی، دلته بيرون ولاړ دی، احوال ورکړه پلارته دې او چې دا زما زوی دننه راغی ماته يې وويل نوما وويل نبه ورشه پلارته دی ووايه پلارته يی وويل اوبيا ده بيرته خپل زوی ته وويل دا خوازک ته چې ورشه ورته ووايه چې راشه دننه که عسکر دې پريږدي نو څه خبريم چې عسکر ته به يې پيسې ورکړې وي يا څه شی به وي خو دايې راپرينبود دننه چې ده پسې بيا فقير محمد فقير راغی داراغی دايې هم راپرينبود دننه بيا داعبدالرحمن ته يې وويل چې ته يو واړې احوال واخله چې تره کې صاحب يې بندی کړی دی که نه ؟هغه بيرته په حال احوال راوړ چې هو نيولی يې دی دغه نفريې نيولي دي هغه ده ژر ژر دا نفر چې راغلل ده ژر ژر نوشته کړ دغه هغه يی نوشته کړ دا انقلاب يې چې کاوه دا شيان يې نوشته کړه دادې قوماندان وي دا دې داسې وي دا دغسې وي دايې نوشته کړل دا هغه چې راغی انجنير ظريف او فقير محمد دايې ورکړ دايې چې ورکړ کاته مو چې بيا دا هلک

راغی وویل چې دا هغه راغلی دی دا ګلاب زوی راغلی دی، د سیلو کوم ځای یې وښود چې هلته ناست دی اوویې ویل چې زه امین صاحب سره کار لرم او هغه ته یې بیا عبدالرحمن ورولیږه چې ته دلته نشې راتلای ته هم هغلته اوسه بیا عبدالرحمن ته یې کومې خبرې مبرې وې هغه یې ورکړې چې ګلاب زوی ته به یې وړې نو دا نو چې دغه سبا شپه خو دهغوی تیره شوه بندي خانه کې یوه شپه یې تیره شوه سبا یې لس بجې وې چې هر شی دوی خلاص کړل نو خدای ورته هغه ورکړه هر شی چې خلاص شول کاته موچې نفر راغلل او موتر یې راووست لاسونه یې ولچک کړ بویی تله امین صاحب یې وښکه له کوره نو دا دحیوانانو چیغې وې بده ورځ یې جوړه کړه ما ویل چې غلی شئ نو دا خوده دا خو پوهیدو چې همدا کار کیږي نو دا شپه تیره شوه په سبا مورږ همداسې په کور کې ناست وو چې فیرونه سره شروع شول فیرونه چې شروع شونو داسې مورږ نه پوهیدو چې دارقم به وی مورږ ویل څه خیل څه رقم ده څه رقم شو نو په دا سبا مې دا حیوانان درست مکتب ته لاړل هیڅ ونه پوهیدم چې دوی منع کړم چې مه ځئ مکتب ته درست ولاړل دا ببرې دابل دا دواړه واړه وو یویې اول صنف کې ؤ یویې دوهم کې نو دوی پسې زه داسې ګرده ګرځم وځم پسې چې دا هلکان راولم دا تانکونه دي چې هغه نشي ونه ډارشي یا ژوبل نشي هغه چې لږ ډره بیرون ووتلم چې دا دواړه راغلل چې راغلل ماویل ای خواز ک جانه زه تاسې پسې درتلمه چې ونه ډارشئ ویل نه مه ډاریږه ببو وړکی ؤ درست تانک خلق نوشته دي.

د ۱۳۵۷ هـ ش کال د ثور اوومه نیټه او د پنجشنبې ورځ وه د سردار محمد

داؤد خان په مشرتوب د کابيني غونډه روانه وه چې ورکې د سرحداتو وزير پوهاند عبدالقيوم ورد ک هم برخه اخيستې وه:

د پنجشنبې ورځ وه مجلس د وزيرانو په حصه دقانون دکار و کارګر کې دايرؤ. چون ما دهغو سره ملاقات درلوده نو وزارت سرحداتو ته لاړم سفير دشوروي هلته راغی بعضې موضوعات وو چې مورډ دهغه په باره کې خبرې وکړې بيا په لسو بجو باندې ملاقات خلاص شو زه ولاړم ارګ ته دا مجلس دايرؤ نو تقريباً يوولس بجې وې چې دغه کودتا شروع شوله په ارګ کې خونو چون په هغه وخت کې مورډ مجلس درلودئ ټول وزيران هغلته وو په استثنی د دريويا دوو نفرو څخه نور هملته پاتې شوه تر سبا يې پورې مورډ هملته په ارګ کې وو. محدوده بمباري وشوله په هغه وخت کې جنګ تقريباً زمينی جنګ ؤ. يو څو واړې طيارې راغللې اما وروسته بيا داترس پيدا شو چې دوی اخطار ورکړو چې مورډ سخته بمباري کوو.

کابل راډيو او دښار ټول مهم ځايونه دحفيظ الله امين په مشرتوب خلقي فوځيانو نيولي وو پرارګ جګړه روانه وه او دبهر څخه دحکومت مرسته نه رسيده اسلم وطنجار چې دمځکنې عملياتو مشري پرغاړه لرله دحفيظ الله امين له خوا معرفي او په کابل راډيو کې يې يوه اعلاميه ولوستله:

دا اعلاميه اسلم وطنجار د زرهدارو دقواو جګړن اوروې: دلومړی ځل له پاره په تاريخ کې دسلطنت دظلم استبداد وروستنې بقايا او دنادرخان دکورنۍ قدرت پای ته ورسېد او ټول دولتي قدرت دولس ته لاس ورغی دولتی قدرت دعسکري انقلابي شورى په پوره واک او اختيار کې دی.

گرانو وطنوالو! ستاسو اولسي دولت چې دانقلابي شوری په لاس کې دی خبر درکوي چې هر ضد انقلابي سړی چې وغواړي چې دانقلابي شوری له هدایت او مقرراتو څخه سر وغړوي ژر ترژره ئې نظامي انقلابي مراکزوته وسپارئ.

پوهاندقیوم ورد گ وایي چې په همدا شپه دهغوی څخه وغوښتل شول چې ځانونه تسلیم کړي:

ددوی نه یې وغوښتل چې باید تسلیم شي او قوماندان دگارد راغی او ویې ویل چې دهیڅ خوانه کوم کمک هم راونه رسېدنو خطر ددې وو چې دوی سخته بمباري کوي بیا تصمیم په دې ونیول شو چې باید تسلیم شي او داؤدخان خپله په دې امیدؤ چې ممکن د نورو ځایونه قوه راورسیږي دغه شی خنثی شي داحمله خنثی شي او متأسفانه ترسبایي پورې، سبایي پورې خونه، خوترمابنسامه پورې یې هم انتظار وایسته دکومې خوانه حمله رانه غله اما په هغه وخت کې گارد بیا نو مقاومت کاوه نو دی په دی امیدؤ چې ممکن دفع ددې حملې وشي. نعیم خان او نور غړي او د دوی لورانې او زامن یې دا ټول هلته په داگل خانه کې وو تقریباً په گل خانه کې تیت وو په دااطاقو کې، زه هم په خپله په گل خانه کې وم ترسبایي پورې یعني دسبا تر اووبجو پورې په گل خانه کې ددوی سره یوځای وم عبدالاله و، قدیرؤ، زه وم دوزیرانو نه چې دلته موجود وو.

ستا مطلب دا دی چې ترسهاره پورې تاسې یوازې دری وزیران دهغه سره پاتې واست؟:

تریو وخته خو ټول وزیران وو بیا نور ددې اطاق نه چې داؤدخانؤ،

نعیم خان ؤ نورو ځایو ته لاړل فقط دری نفره ورسره پاتې شولو چې عبدالاله و، قدیر ؤ او زه وم. ما په خپله خبرې ورسره ونه کړې تنها یو شی مې ورته وویل که دوی دومره وکړي چې دغه خپل فامیل یوبل ځای ته انتقال کا ځکه دلته ډیر خطر موجود دی که دانفر راځي نو ددوی د پاره ډیر خطر دی. ده وویل چې همدا ځای ورته محفوظ دی اما ډیرې خبرې یې دقوماندان دګارد سره صاحب جان خان سره او څو نفره نور عسکري منصبدار چې ورته راتلل دهغو سره یې خبرې کولې خو داسې یو تصمیم ونیول شو چې داؤد خان او یو تعداد نفر او دا فامیل یې ووځي بیرون ته یعني دارګ نه ووځي یوې بلې خواته لاړشي اما دوی ددې موقع نه استفاده وکړه، مقابل طرف، تقریباً په دوویجو باندې یو تعداد نفروو په داجومات کې یې موضع نیولې وه هلته یې ډزې وکړې په دوی باندې دوی بیا ببرته ننوتل ګل خانې ته او هلته څو نفره زخمیان شول په شمول ددده دزوی عمر سره وزیر داخله هم په دا لاس باندې زخمی شوې ؤ عمر بیا یو څو دقیقې بعد پسې مړ شو هلته وروسته داسې معلومه شوه چې په خودګارد کې هم دوی نفر درلودل له جملې دهغو نه یو هم عبدالحق علومي ؤ چې هغه ډېر نژدی ؤ ډیر اعتماد پرې باندې کېده اما په دې حمله کې ده هم کمین نیولی ؤ چې ډزې یې وکړلې.

دشپې په تېریدو سره دجمهوري ارګ قواوې تسلیم شوې، شهنواز تنی چې په هغه وخت کې دکماندو قوماندان او دهغه پوځیانو په دې حمله کې برخه اخیستې وه، وایي چې جمهور رئیس محمد داؤدخان تسلیم نشو او کلاشنکوف یی

را واړاوه:

کله چې د ثور انقلاب ګډون کوونکو فوځیانو داؤدخان ته وویل چې وسله په ځای کیږدئ او تاسې د ثور انقلاب د قوماندې ځای ته ځان تسلیم کړئ او مور تاسې هلته بیا یو هغه ؤ چې داؤدخان داخبره ونه منله او داؤدخان په خپله او داؤد خان سره ورسره ملګري په خاص ډول د کابینې یو شمیر وزیرانو یو جرمنی وړوکی قاتکي کلاشنکوف هم ورسره ؤ په هغې باندې ډزې شروع کړې او بالمقابل د کماندو او د غه د ثور انقلاب ګډون کوونکو پوځیانو هم دخپل ځان نه د دفاع په خاطر ډزې وکړې په دغه ډزوکې داؤدخان او د داؤدخان سره یو شمېر کسان له منځه لاړل او امام الدین سره د یو څو افسرانو نورو دا ژوبل شول او یو دوه دری سربازان له منځه لاړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلق حکومت او خپل منځی اختلافونه

په افغانستان کې حکومت او ګوندي غړو نوی بدلون د ثور انقلاب وياله خو عزیز نعیم وایي چې دایوه کودتا او دشوروي په ملاتړ منځ ته راغلې وه:

د ثور د کودتا په وخت کې زه په خارج کې وم. بیا هم د پیښو سلسله ثابتوي چې دا پیښه دشوروي دمداخلې او حمایت څخه پرته ناممکنه وده. هغه کسان چې په اصطلاح په دې انقلاب کې قدرت ته ورسیدل دشوروي دهواخواهانو پیژندل شوې څیرې وې. د ثور داوومې نیټې د کودتا نه یوه نیمه میاشت وړاندې زه د ځینو کارونو د پاره کابل ته تللی وم او په هغه

وخت کې مې دمرحوم جمهور رئیس سره وکتل. هغه دصحبت په ترڅ کې راته وویل چې داسې اسناد په لاس راغلي دي چې دخلقیانو او پرچمیانو ارتباط اوځان سپارل دشوروي سره ثابتوي او عنقریب به دا اسناد دافغانستان دملت په اطلاع ورسوو. برعلاوه دکې چې بي یو مامور ولاد یمیرکوزسکین چې غرب ته پناه وړې ده، دامریکا دټایم دمجلې سره دمرکې په ترڅ کې ویلي دي چې کمونیستان په کابل کې د اپریل په میاشت کې دمجبوری او پریشانی دحالت سره مخامخ وو او دشوروي د سفارت سره یې اړیکې ونیولې او په نتیجه کې ماسکو دکودتا کولو په هکله دهغوی ملاتړ وکړ.

سلیمان لایق وایي چې دایو پوځي قیام او کوم نوی ابتکارنه ؤ:

زمور په وخت کې یو نظامي قیام وشو چې دې نظامي قیام ته زمور ځینو رهبرانو له هغې جملې نه حفیظ الله امین وویل چې دایوه نوې تجربه ده انقلاب کې او دجهان خلک باید راشي دا مطالعه کړي او دا ووینې. په هغه وخت کې هم زه شخصاً په دې معتقدوم چې دا هیڅ نوع یو نوی ابتکارنه دی. دا یو عسکري اقدام دی. نهایت په دې فرق چې دنورو کودتاوو سره یې فرق دادې چې په دې عسکري قیام کې قدرت یوې پارټۍ ته وسپارل شو نه یو ګروپ دجنرالانو ته، لهذا دعادي نورمالو

عسکري قیامونو یا کودتا ګانو نه یوبیل اقدام ؤ ، نو په دې بنیاد تر اوسه پوري لا دا مسئله هم تر مناقشې لاندې ده چې سړی کولی شي دقیقاً ددې اقدام د پاره د یوعلمي ستندرد په اساس باندې دې ته یو انقلاب ووایي.

د پښتونخوا ملي عوامی پارټی مرستیال عبدالرحیم مندوخیل وایي چې دایو مترقي او عام بدلون ؤ :

هغه یو عام بدلون ؤ دافغانستان. دافغانستان یو مترقي بدلون ؤ .

دافغانستان یو جمهوري بدلون ؤ او په هغه زبان چې راواخی په اصطلاح.

هغه داؤ چې قامي جمهوري یعني د افغان ملت استقلال ، تمام هرڅه د ملت په واک کې دافغانستان شتمني دافغانستان دولتونه، ځنګلونه، غمي ، دافغانستان څه چې مځکې . داکم از کم خپل ملت چې دې دومره واکداره وي چې دهغې ترقي ورکړي، او بل بیا دافغانستان داولس واک چې هلته دولس واک وي، هلته جمهوریت وي. پرمخ باندې افغانستان ته ترقي ورکړي. دا خبره وه او دا به بیا وي هرڅوک چې نن دا اوس چې سره جنګیږي رباني صاحب دی، ګلبدین صاحب دی ،سیاف صاحب دی ، چې داټوله سره جنګیږي، چې اخر ځای راشي، څه به کیږي خو دغه خبره به کوي چې وروره بس دافغانستان آزادي او په افغانستان کې جمهوریت.

د جمهور رئیس داؤدخان دحکومت ترسقوط وروسته دخلق دډیموکراتیک

گوند د سیاسي بیرو غړي دجمهوري ارګ ترڅنګ په وزارت دفاع کې راتول شول. په دې کسانو کې عبدالکریم میثاق هم شامل ؤ چې د سیاسي بیرو غړی ؤ:

دلته بحثونه کېدل چې په آینده کې څه وکړو ؟ څنګه حکومت او دولت جوړ کړو ؟ په دې بحثونو کې به همیشه ترد کي د کارمل ، امین ، قادر او وطنجار سره په یوه جلا اطاق کې چې دوزیر دفاع دخوب کوټه وه جلاکښینا ستل خبرې به یې کولې تلل او راتلل به ، په اخر کې ما امین ته وویل چې داڅه خبره ده چې ځئ او راځئ تاسې قصه سیاسي بیرو ته راوړئ !هغه په جواب کې راته وویل چې زه صلاحیت نه لرم تاسې د ترد کي صاحب څخه پوښتنه وکړئ! ما د ترد کي صاحب څخه پوښتنه وکړه هغه راته وویل چې قادر او نور وایي چې واک باید د نظامیانو سره پاتې شي او حزب باید د نظامیانو تر شاوي! زه په ځواب کې وایم چې نظامیان د حزب غړي دي باید قدرت حزب ته انتقال کړي. کارمل هم د قادر سره پُس پُس او خبرې کوي او قادر تحریکوي وروسته مور د اخبره جدي ونیوله چې موضوع باید په مرکزي کمیټې کې طرح شي دا خبره ومنل شوه او د مرکزي کمیټې غونډه جوړه شوه او ترد کي یو احساساتي نطق وکړ اوویې ویل چې نظامیان د حزب غړي دي دا خبره هیڅ مطرح نه ده قدرت باید د حزب سره وي. وطنجار چې په دې وخت کې پوره واک درلود د مرکزي کمیټې د نورو

غړو سره یوځای د تره کي خبره ومنله فیصله وشوه چې نظامي شوری لغوه او ملکي انقلابي شوری جوړه شي او په دې هکله یوه اعلامیه په رادیو کې هم نشر شوه وروسته دحکومت او وزیرانو دانتخاب پر سر مخالفت راپورته شو کارمل دصدارت او دانقلابي شوری دمعاونیت ترڅنګ خارجه وزارت هم غوښته او دکورنیو چارو وزارت یې دنوراحمد نور له پاره غوښته. حفیظ الله امین خارجه وزارت ځان ته غوښته خو په آخر کې فیصله وشوه چې نور محمد تره کی جمهور رئیس ، ببرک کارمل دصدراعظم مرستیال او حفیظ الله امین خارجه وزیر او دکورنیو چاروو زارت نور احمد نور ته ورکړل شو.

دحکومت دجوړیدلو سره سم جمهور رئیس نور محمد تره کی دخپل دولت په اساسي خطوطو کې دشوروي اتحاد سره داړیکو دپراختیا خبرې وکړې:

له خپل شمالي ستر ګاونډي شوروي اتحاد سره دهراړخیزو دوستانه مناسباتو تحکیم ، پراختیا او توسعه.

دنور محمد تره کي په مشرتوب متحد حکومت دېر دوام ونه کړ او دېرژر اختلاف راپورته شو. سلیمان لایق ددې اختلاف پړه پر نور محمد تره کي او ببرک کارمل اړولی ده:

تاسې پوهیږئ چې دهغه وخت حکومت دحزب په لاس کې ؤ او زه

دحزب په مرکزي کمیتې کې غړی وم او اساسي مسئله فقط هلته دا وه چې

دتره کې صاحب او دکارمل ترمنځ هم هغه پخوانی زور مخاصمت بیا

شروع شو او کارمل صاحب دتره کي صاحب له خوا د یوې ډلې نورو

پرچمي رهبرانو سره دسفیرانو په حیث خارجي هېوادوته مقرر شول، زه

طبیعي ده هلته پاتې شوم. ما کومه پرچمي یا خلقي موضعګیري نه

درلوده او کله چې ګوند یو شو ترننه پورې زه ددې دفرکسیوني اختلافاتو

سره دیوه سره هم نه وم. ماځان ته ډیر لوی شرم باله چې په دې لوبو کې

دقدرت دنیولو د پاره سړی علاقه وښیي لیکن هلته دافکر ؤ چې زه شاید

یوپرچمي به یم علاقه مندبه یم له پرچمیانو سره او د پرچمیانو دتصفیې

کار شروع شوی ؤ په ګوند کې دننه نوزه یې له وزارت نه موقوفه کړم.

پخوانی صدراعظم سلطانعلي کشتمند هم بندي او وایي چې په اعدام

محکوم شو:

خلقیانو غوښتل چې په تنهایی حکومت وکړي او پرچمیان باید

وشړي چون زه هم پرچمي وم نو ځکه بندي شوم بل دلیل داؤ چې زه

دسیاسي بیرو غړی وم په حزب کې مې ډیر نفوذ درلودی او دخلکو

پشتیباني راسره وه، متأسفانه زمور په ټولنه کې زباني او نژادي مسئلې

هم رول لري او کیدای شي نقش ولوبوي دوه ځله دنام نهاده محاکمو له خوا

په اعدام محکوم شوم او داسې شکنجې راکړل شوې دي چې ونوروته یې تصور گران دی.

عبدالرشید جلیلی چې دخلق یو مشر او دکرنې وزیر پاته شوی دی دا پړه پر پرچمیانو اړولې او وایي چې پرچوکیو جنگ او کودتاگانې یې پیل کړې:

په چوکیو باندې جنگ او بل داچې هلته کودتاگانی پیل شوې، کودتا په ضد د دولت باندې پلان شوه، البته په دې کې پخوانی شوروي اتحاد هم دخیل ؤ ځکه هغوی اول دا نه غوښتل چې مور قدرت ته ورسیږو او بیا وروسته چې قدرت ته ورسیدو هم دهغه اولې ورځې نه د پخواني شوروي اتحاد د حکومت دسیسې پیل شوې او یوه دهغه دسیسو نه دا وه چې کودتا وشي، همدغه کودتا کشف شوه او واقعاً دخلقیانو او پرچمیانو ترمنځ یې اختلاف لا پسې شدید کړاو دغه سبب شو چې بیا وروسته تصمیم دا ونیول شو چې پرچمیان چې په هغه کلیدي پوستونو کې وو دهغې نه لیرې کړی شي.

کشتمند په خپله وویل چې دا کودتا نه وه:

نو کشتمند په خپله په اعترافاتو کې هغه اخبارونو کې د هغې دغه به مو لوستلي وي تاسې چې هغه په خپله ویل چې زه پکې شریک وم دده په خپل خط باندې لیکل شوي وو ځکه چې دده

اوازونه ثبت شوي وو هغه مستند دي کودتا يې کوله.

اجمل ختک وايي چې داختلافونو ترڅنګ دافغانستان خلک په ذهني لحاظ دې بدلون ته جوړنه وو :

افغانستان چې دی هغه خپل يو مزاج لري يو تاريخي ملي روح لري هغه څه شی دی، هغه استقلال دی، هغه تاريخ او عنعنه ده او هغه اسلام دی، د دريو ددې نه سوا چې بهرنی هر قسم مفکوره راځي، څوک چې ورته راشي هغه افغانستان نه قبلوي او داچې انقلاب د ثور ورته وايي دا دوی خارجي مفکوره راوړه او خارجي مفکوره يې د افغانستان په خلکو باندې په زور تپله. دانقلاب په دريمه ورځ چې زه ورغلمه تره کي صاحب ناست وو راپاڅيدو يوشل قدمه ماته. ملګری مې و دوست مې ؤ مشرمې ؤ نو کښيناستو نوما ورته وويل چې انقلاب سياست نه دی راوستی وسلې راوستی دی او کوم انقلاب چې سياست رانه ولي وسله يې راولي نو دهغه کاميابيده زه نشم ويلی. هغه وويل دا تاسې دعدم تشدد خبرې کوئ. دغه شانتې پاچا خان چې ورغلو ما ورته راوستو باچاخان ورته وويل چې ګوره ته په دې ځای کې کيناستې نن حکومت ستا په لاس کې دی خو داحکومت چې کاميابيږي نو هر څنګه چې ته راغلې په هغې زه بحث نه کوم، خو دا به هله کاميابيږي چې دا افغانان داچې دي داکه په زور جنت

ته بوزې هم نه ځي او که په رضایې دوزخ ته هم بوزې ځي ورته وېې ویل چې نُو ته ماته ټول خپل وزیران او هغه چاچې انقلاب کړی دی ټول راوغواړه چې زه ورسره خبرې وکړم. بله ورځ یې راوستل هغو ته یې وویل چې بچو! په دې مه مستیږئ چې تاسې انقلاب کړی نن جرنیلان یئ نن وزیران یئ لاړشئ په اولس کې ولس پوه کړئ ولس درنه ورو ورو خپه کېږي. نو زما مطلب دادی چې دا انقلاب چې دوی ورته وایي دا دبهرنه راغلې یوه مفکوره وه چې هغې ته افغانستان بنیادي طور سره تیارنه ؤ او ثابته شوه چې تیارنه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲

اصلاحات اراضي

کله چې د خلق حکومت واک ته ورسيدئ سمدستي يې فرمانونه جاري کړل. عبدالکريم ميثاق چې د مالیې وزير پاته شوی دی وايي چې د افغانستان په تاريخ کې دا فرمانونه مثال نه لري:

هغه مشهوره فرمان چې د افغانستان په تاريخ کې بنايي بې مثاله وي هغه فرمان دی چې پکې د بنځو او نارينه ؤ حقونه يو شان شول، په دې فرمان کې د شريعت محمدي د حکم سره سم د بنځې مهر دری سوه افغانی وټاکل شو مور ملايان راټول کړل هغوی حساب وکړ او فتوی يې ورکړه

چې مهر دې دری سوه افغانی تعیین شي. بل د سود په هکله فرمان صادر شو چې سود اوسود خوري منع دد مثلاً یوه سړي بل ته زر افغانی په سود ورکړي وي او دهرش زره یې دکلونو په اوږدو کې سود ورځخه اخستی ؤ نو په دې حساب یې دخپلو پیسو لس برابره لاس ته راوستې وي نو ځکه دا پور وبخښل شو یا که دځمکو اصلاحات راواخلو نو داسې وه چې هغه څوک چې په ځمکه کارکوي او کري یې ځمکه دهغه ده.

دافغانستان په دیروسیمو کې مځکې لږې او دمځکو مالکان په خپله په کر کرنه لګیا وي خو دافغانستان په غربي ولایتونو کې بیا خبره بیله ده نعیم فراهی چې په بالا بلوک کې دډیرو مځکو خاوند دی دمځکو داصلاحاتو دا شکل نه منې:

بدترین کار چې دوی شروع کړئ همدا اصلاحات اراضي وو اصلاحات اراضي خو داؤد خان هم شروع کړل هغه په دې شکل شروع کړل چې هرچا چې مځکه زیاته درلوده مازاده ځمکې به یې دهغه سړي څخه واخیستې ویوبل چا ته چې ځمکه به یې نه درلوده هغه ته به یې په پنځه ویشت کاله قسط ورکړ او هغه پیسې به یې بیا وهغه سړي ته چې ځمکه یې ځینې اخیستې وه په پنځه ویشت کاله قسط ورکولې. هغه هم اصلاحات شروع کړي وو ولې د دوی اصلاحات داسې وو چې اول به یې

دمځکې خاوند را وغوښتئ په مځکه به يې ودروئ نژدې ترين مکتب چې
به هلته وو ابتدائيه يا غير ابتدائيه هغه هلکان به يې راتول کړل او په دې
سپين ږيري باندې به يې تولعنت ويل او بيا به يې د مرګ پردغه سړې
باندې يادفيودال په نامه يا دزميندار په نامه باندې مرګ ورباندې ويل
پس له هغه څخه به يې دغه سړی بندي کړئ يو تعداد نور به يې دکور هم
ځينې ووژل نو مځکه به يې واخيسته په خلکو به يې تقسيم کړه زياترو
خلکو مځکې نه دي اخيستې صرف هغه کسان چې ددوی تالې څټې وو
ورسره په کميټو کې يوځای وو پر هغو باندې يې تقسيم کړه او هغه
بدبختانو نه غويی درلود نه يی تراکټور درلود او نه يې هم سره درلوده او نه
يې هم د تخم غنم درلودل دامځکې ټولې شاړې پاتې وې دا مځکې هيڅ
کښت شوې نه دي دا ډير لوی بدبخت پروګرام وو دا هيڅ په ګټه دافغانانو
نه ؤ نه ددوی په ګټه ؤ نه دبل چا په ګټه ؤ.

عبدالرشيد جليلی چې د اصلاحات اراضي وزيرؤ وايي چې اصلاحات
اراضي د ضرورت له مخې ترلاس لاندې نيول شوي وو ولې د مشاورينو دبدنيتی له
کبله دستونزو سره مخامخ شول :

اصلاحات اراضي په هغه وخت کې داسې فکر کېده چې مطابق
د غوښتنو او هغه ضرورتونو دا بايد سرته ورسيږي د يرش جريبه ځمکه

اعلی درجه هم هغه صاحب دځمکې ته پرېښودل کېدله او نورو بې ځمکی خلکو ته پنځه جریبه ځمکه ورکول کېده مورږ پوهیږو چې په افغانستان کې خلکو ببخي ځمکه نه درلودله او پنځه جریبه ځمکه کې داسې یوې اوسطې کورنۍ ته اعلی درجه ځمکه ورکول کیدله هغه یعني کمه ځمکه نه وه بعضې خلکو ویل چې د پرمختګ مخه یې ونیوله، دغه کوپراتیفونو دپاره هم دغه کېدل یعني هڅی کېدلې لاکن بیاهم سره ددې په دې کې یو څه دمشاورینو رول هم ؤ چې طبعاً مورږ اوس داسې قضاوت کوو چې امکان یې درلود د دوی نیټونه چې دپخوانه ماوویل چې نیټونه یې سم نه وو شاید یو څه دغه بدنیتۍ هم شوې وي مورږ اوس کولای شو چې یعني دومره زر اصلاحات اراضي ته ضرورت نه وو. او که کېدلی نو باید ښه شرایط څېړل شوي وای او پس دهغې نه به اصلاحات اراضي منځ ته راغلي وای اګر چې سره ددې چې دغه اصلاحات اراضي چې وشول یعنی محصولات په هغه کال کم نه شول دمځکې حاصلات ببخي ډیر وو، ځکه سره او تراکتورونه هم ورکړه شول لاکن بیاهم وروستنیو پېښودا سې وښودله چې باید ډیره عجله نه وای شوې او خصوصاً په دغسې غټو کارونوکې باید ټولې خواوې څېړل شوې وای او بیا اقدام شوی وای.

دشرایطو ترڅنګ نورې ستونزې هم موجودې وې، عبدالرحیم هاتف

باورلري چې په افغانستان کې دمځکو پوره اولازمي سروې نه وه شوې:

اصلاً خوداسې خبره ده چې په افغانستان کې ځمکې سروی شوی چندانې نه وې د پخوا څخه په هغه شکل باندې چې لازمه ده او دمځکو داوبو اندازه دسرکیله وپای کیله وسردانه وپای دانه چې تاسوته درمعلومه ده دهغو سم تقسیم عادلانه نه ؤ شوی اول خوداخبره په کاروه چې باید ځمکه سروې شوې وای او اویه یې اندازه شوې وای بل داچې دبزګر سالانه عاید کتل شوی وای چې دهغه ژوند په دې موجود عاید کې څرنګه دی، کېدلای شي که نشي کېدلای د یر ځله دغه اندازه دمځکو چې یو بزګر ته په نظر کې نیول شوې وه دهغه دبزګری ترسهم کم عایدات یې ورکول یعني دغه جریبانه چې و بزګر ته په نظر کې نیول شوې وه پنځه جریبه یاد هغه معادل په نورو درجوکې تر دیرشو جریبو پورې دهغه عایدات د یر ځله داسې وو چې په خپله د بزګر تر سهم کم راتلل نو په دې نسبت باندې چې دخلکو په نظر باندې دابې قیمته دیو چا ملکیت اخیستل بې عوضه څخه دا یو شکل دحرام ؤ په دې نسبت باندې دا د یر موفق نشول، برعلاوه دبزګر قیمت خورا د یر لوړ تللی ؤ شاوخوا دافغانستان په شاوخوا کې په خپله په افغانستان کې کارونه خورا د یر پیدا شوي وو یو عالم عایدات غریب کارو خلکو درلودل په همسایه

مملکتوکې خصوصاً په خلیج او دایران وخواته نو دا دبزګر دسطحې خلک چې وو عموماً هلته یې کارونه کول او دلته دبزګر اهمیت په دننه په افغانستان کې خورا ډیر شوی ؤ او سهم یې نسبت و پخواته چې شپږمه او پنځمه او څلورمه ؤ، خصوصاً په جنوب غربي افغانستان کې چې مځکې ډیرې وې دلته تر دریم او تر نیمایي پورې سهم ورسیدئ نو هغه دبزګر ډیر په نفع ؤ تر دې چې دولت پنځه جریبه اوله درجه مځکه دوی ته ورسپارله او یا دهغه معادل تر دېرشو جریبو پورې په دغو مناسبتو باندې نو دا دمځکو اصلاحات چې دوی ورته نوم ایښی ؤ دا پروګرام کامیاب نه شو.

په ډیرو ځایونوکې دا پیداشوو ستونزو له کبله مځکې ونه ویشل شوې، نعیم فراهي وایي چې دهغوی بزګر حاضر نه وو چې په اصلاحات اراضي کې ورکړل شوې مځکې ومني:

زمور مځکې ونه ویشل شوې دا ځکه چې مور ډیره مځکه درلوده او زمور مځکه د امیر عبدالرحمن دوخته څخه بیا تردا اوسه پورې مور دمالیې تکټ درلود او زیاتره مو کومک دقوم او ددها قینو سره کاوه مثلاً په ټول افغانستان کې څلورمه حصه دمځکې دحاصل و دهقان ته ورکول کیدله په داسې حال کې چې مور دری حصې اخیستلې او څلور حصې مو ودهقان ته ورکولې مور په مځکه باندې تجارت نه دی کړی هغه ټول زمور

قوم دهغه نه استفاده کوله څوک حاضر شوي نه دي زموږ د مځکې ته.

زموږ ځمکه تر آخره پورې چانه ده اخیستې. نو دغه علت وُ چې دوی سر بندونه هوار کړل او دوی ویالې او کاریزونه تول هوار کړل صرف پرضد باندې دا ځکه چې خلکو نه اخیستله او استفاده نه ترې کېدله.

په دې اصلاحاتو کې د مځکو مالکانو ته درومند تاوان ورسیدئ عبدالرحیم هاتف وایي چې په افغانستان کې د کورنیو تر منځ مځکې ګډې او ترکه نه وه شوې:

دافغانستان مځکې د تیرونیکه ګانو په نامه باندې پاته دي او دابیا وروسته ورثې ترکې نه دي کړې، سره ویشلې نه دي، حد بخشې یې نه دي کړې نو پر هغه نامه باندې مالیه تحویلیږي هغه کسان هم دري، څلور و پنځه نسله دمخه مړ شوي وي بیا نو دهغه نامه مځکه چې تر اصلاحاتو لاندې ونیول شي معنی یې دا ده چې دیو څو فامیلو په حقوقو باندې تجاوز دی په داسې حال کې چې هغه فامیلونه که په خپل مینځ کې خپله مځکه شرعاً وویشي نو ددوی په مځکه کې دونه ځای نه پاته کیږي چې داویل چاته ورورسیږي او یا ددې څخه اضافه جریبي شي ویل چاته سهم پکښې ورکړل شي نو ددا ډول دخان داصلاحاتو په شکل کې یو دادی چې هغه سطح

دمځکې داصلاحاتو دپاره يې لوړه نيولې وه، دوهمه داخبره ده چې دمځکې مالیه يې لکه په تجارت کې چې مروج دي مترقي مالیه يې نيولې وه چې اکثراً زمينداران دمترقي مالیې پر اساس باندې ودې ته آماده ووچې دامځکې ژرتر که کړي اويا ودې ته آماده وو چې که دامځکه داصلاحاتو په نتيجه کې ددوی څخه واخيستل شي چې د دامالیې څخه دوی نجات پيدا کړي. مګر دغه انقلابي دولت چې راغی دوی خو دمطالعې فرصت نه دی پيدا کړی دوی خو دستي فرمان صادر کړ چې دمځکو دې اصلاحات وشي او بالاخره که ستاسې په ياد وي بيا تره کي صاحب وويل چې خلکو په لنګوتهو مځکې سره وويشلې نو په لنګوتهوباندې چې وېشل کېږي نو هغه خو معنی دا ده چې په ډير تلوار باندې يې دا کارکړی دی او دمطالعی فرصت يې نه دی پيدا کړی او زما په ياد دي چې اولين مړی چې په قندهار کې ددولت په خلاف چې جنګيدئ دهغه د جيبه څخه دمځکې قباله راوتلې وه دا مځکه چې دولت ورکړې وه او دوخت والي ډير په تعجب ودې ته کتل چې دا څرنګه خبره ده چې مور وده ته مځکه ورکووا و دی زمور سره جنګېږي معنی يې داده چې ددې خبری تهوله مطالعه همه جانبه نه وه شوې. نو په دې نسبت باندې داناکامه شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۳

د حکومت په مقابل کې مخالفتونه

د مخالفتونو په هکله جمهور رئیس نورمحمد تره کي خبری کړې او دا پړه یې د انقلاب پر دښمنانو اړولې ده:

زمور د انقلاب دښمنان په مور باندې دا تور هم لګوي چې مور د خلکو کورونه، جایدادونه ضبطوو او حتی د دوی څخه د دوی د غاړې کالي کاږو، زه دلته دا اعلان کوم چې مور به دهیڅا شخصي ملکیت ته په بده سترګه ونه ګورو او نه به دڅا کورونه او جایدادونه ضبط کړو البته دافغانستان دخلکو دښمنان له دې امره مستثنی دي. دا باید تکرار ووایم چې تر دې

ویاړلي سره بیرغ لاندې په افغانستان کې دټولو ملیتو اتحاد او یووالی به
ددوی دبېلوبېلو خصوصیتو په نظر کې نیولو سره سره دطبقاتي موقف په
اساس تأمین شي. ما خپل خلقي وسله وال پوځ او خپلي خلقي څارندویي
قوې ته امر کړی دی چې دهغو ورانکارو عناصرو پر ضد لوړ اقدامات
وکړي چې دافغانستان دزیار ایستونکو خلکو دانقلاب په ضد عمل کوي
او په دی توګه غواړي چې ددوی مادي او معنوی ګټې په خطر کې واچوي
په دي ټکي ټینګار کوم چې زمور ټول هغه ګران وطنوال به چې
وطنپرستانه عمل کوي او دخلقي انقلاب په مقابل کې نه خنډ کیږي په
بشپړه توګه خوندي او مصئون وي او یوه ویښته ته به یی هم ضرر ونه
رسیږي. دغسې هیوادوال له ټولو مدني او خلقي حقوقو څخه بشپړ
برخوردار ده دي. دا په ټینګه څرګندول غواړم چې زمور خلقي ګوند او خلقي
دولت به دخپلو اساسي کربنو دعملي کولو دپاره هرا ړخیزې مبارزې
وکړي او په اخلاص او ګړندیو اقداماتو سره به دافغانستان دخلکو
اقتصادي، اجتماعي او سیاسي چارې دبشپړې دیموکراسۍ په اساس په
ښه توګه روانې کړي. مور به خپله ټولنه داسې ژر او اساسي جوړوو چې
څوک یې هډوونه پېژني او نه یوازې به زمور زوړ نسل هغه ته حیران شي
بلکه په دې ټوله منطقه او جهان کې به ټول ورته حیران وي باید ووایم چې

زمونږ د ثور ستر انقلاب ته هرچا دوست وي که دښمن ګوته په غاښ نیولې

دی.

دافغانستان حالاتو نه یوازې دسیمې هیوادونه بلکه لوی طاقتونه دحیرانۍ سره مخامخ کړي وو، جګړې چې پیل شوې وې تر همدا اوسه پورې جاري دي، حضرت پیرابوبکر چې په آغا جان سره شهرت لري وایي چې دلومړي سر څخه یې دجهاد ترتیبات ونیول:

چې څنګه د تره کې حکومت کښیناست په دې کې ما بعضې کسانو ته وویل چې په هغو کې خواجه محمدخانؤ چې دعبدالعزیز خان زوی دی، وکیل احمد جان دغو کسانو ته. خو هغه هیڅوک نه پورته کیدل چې مونږ دا جهاد کوو. آخریو بوستان نامی یو کوچی دی یو څوکورونه ددوی سره شته هغه ماته وویل چې آغاجانه که یې ته جهاد بولې مونږ ته له حضرت صاحبه فتوی راواخله نو دنورمحمد تره کي په دا آخرو شپو کې زه له دیره غازي خانه ولاړم، زمونږ ځمی په دیره غازي خان کې ؤ ولاړم کراچی ته له حضرت والد صاحبه څخه مې هلته فتوی راواخیسته. دی نو چون کې مریض ؤ نوشته یی په خپله نشوه کولی، دسلو یو نیم سلو کسانو ترمخ یې اعلان دجهاد وکړو او ماته یی وویل چې خپل سرومال به ته ټول په دی جهاد کې صرفوې بیا نو دا جهاد شروع شو نو په دې کې ما مولوي

سیدمحمدته، کامران ته او دلته د حضرت صبغت الله مجددي د پاره کومکونه وکړل دوی سره مو کومک وکړ، دوی ته مو دفترونه ورخلاص کړل بیا په دې مابین کې حضرت صبغت الله مجددي زما څخه کومک وغوښت د پیښور د پاره ده ته مو دهغه ځای د پاره کومک ورکړئ. خونو بیا بالاخره داجهاد سره شروع شو، سو که سوکه خو دلته بیا حکومت پاکستان هم دخل اندازي شروع کړه او اسلحې یې شروع کړې. بیا داخلک راغله چې آغاجانه اوس خو نو څه کومک راسره وکړه چې مورږ دا اسلحې په بیه ورته واخلو په اپوزي کې بیانو دا کرنلانو (غوندې مشران) توپکان خرڅول نو ما ډیرې پیسې ورواستولې دغه پیسې راغلې نو دا کومکونه شول نو اول واربیا دوی ته په بادیني کې مورږ ددوی د پاره دفتر خلاص کړئ. نو ددې د پاره محب الله آخونزاده، ملا نقیب الله او ملا عبدالباري دا دری ماته راغلل دملایانو له خواچې آغاجانه اوس به څنګه کوو نو ما په سنځاوی کې دوی ته پروګرام ورجوړ کړئ دا خپلو خلکو ته هم، دوی ته هم، چې تاسې به ځئ د بادیني څخه به جهاد شروع کوئ یوې خواته ددوی مشر محمداکبر شو دعوامو او بلی خواته موسی کلیم طالب ؤ چې دواړه شهیدان شوي دي اوس. اوله تانه یی دقلات دولایت اعلی جرګه ونیوله، بیایی درخت یحیی ونیوله، بیا له هغه بعد تر قلاته پورې دغه تانې تولې

سوکه سوکه تسلیم شوې او له هغه بعد بیا جهاد یوداسې اور واخیست چې نن د قومندان عبدالرازق په نامه چې کوم قوماندان دی هغه هم دموسی کلیم او محمداکبر سره کارکړی دی چې ددوی مشر حافظ صاحب ؤ او ملا شیرین ؤ دا ټول لاړل دقندهارمنطقې ته دغه خلک چې موسی کلیم ؤ محمد اکبر ؤ دا په قلات کې پاته شول.

وایي چې دحکومت پرضد لومړي قیامونه په کنړونو ، بدخشان ، هلمند ، هرات او دافغانستان په نورو سیمو کې پیل شول. مخالفتونه په هرځای کې جاري وو ډاکټراحمد جاوید وایي چې همدا وخت ؤ چې په کابل پوهنتون کې مخالفت په ډېرېدو شو:

په دې وخت کې دحکومت او چپ گرایی پرضد مخالفت داستادانو او محصلانو په منځ کې ډېر شو او په هرځای او هر قدم کې یې عکس العمل ښودئ مثلاً په صنفونو کې یې دحزبي استادانو څخه پېچلې او پرله پسې پوښتنې کولې پر تخته او دیوالونو او دروازو به داسې شعارونه لیکل کیدل چې دحکومت دمخالفت نښانه وه او کله کله به کاریکاتورونه کښل شوي وو د پوهنتون داولیه سازمانو له خوا به ډېر محصلان بندیان شول او ډېر به یې ووژل شول، د طاهر علمی دریاست په وخت کې د ادبیاتو فاکولتې ډېر استادان ووژل شول چې دهغو په مینځ کې استاد ناصري او

دکتور شجاعي هم ووژل شول.

پوهاند علي محمد زهماچي په کابل پوهنتون کي د تاريخ استاد ؤ د پوهنتون څخه تبديل او وروسته بندی شو:

مکتوب اکادمی ته ولاړ او زه هلته مقرر شوم هيڅ په خبر هم نه وم يوه مياشت مې معاش واخيست، په بله مياشت کې مې پنځلس ورځې نور کارو کړ هغه معاش مې هم پاتې شو چې دمياشتی اخره نه وه شوې زه ولاړم خاد ته او هلته دا عزيز دضبط احوالات وزارت داخله دا دسروری خوريی دی که څه شی دی سهار هغه ؤ دايوه سورمايي دريشي يې اغوستې وه يو تور براقي بوټونه په دغه ځای کې يې او سپنه وه هلته راغی چای يې وچکله بيا يو برق يې راکړ ښکنځل يی ډيرو کړل بيا چې زه راوتمَ ويل ووځه بيا پر دغه ځای باندې (ملا) په دغه لغته يې چې ووهلم دغه دی اوس هم مات دی.

يعنی دملا هډوکې دی مات دی؟:

نه ستون فقرات آخر. بيا دهغه ځايه څخه چې زه ووتم بيا يې په کوټه کې واچولم، بيا ماسپښين بيا سروري دوی وغوښتم ما سروري نه پيژانده يو غټ سړی ؤ، خيټه يی غټه وه دا نکتايي باندې يې يو قوس جوړ شوی ؤ، دوه دری کسه داسې ولاړ وو. ده وويل چې د دغه اشرارو سره دې څه

کول او څه هدایتونه دې ورکول ماویل والله که هیڅ شی مې ورکړي وي

والله که زه پیژنم اشرار مشرار. غټ سوک یې هم ؤ داسې یې ووهلم بیا

داسې یې ووهلم بیا چپه شوم بیا یې وویل کښینه پر دغه چوکۍ باندې!

چې زه یې کښینولم بیا پر دغه دوه ګوتې باندې برق یې راکړ چې برق یې

راکړ بیا نو زه نه وم په خبرولې چې سهار هم ما برق اخستی ؤ نن شپه هم

داسې تیره شوه سبا بیا تحقیقات شروع شول داته نیمو او نهوبجو ترمنځ

دغومره می درست نه دي په یاد چې شروع شول په بله کوټه کې روسان

ناست وو داسې راته بریښیده چې له پارسي څخه دا ترجمه کیږي. ترجمه

کوي یې وهغه روسي ته بیا روسي په روسي ورته وایي بیا دوی په پارسي

داترجمان نیسي بیا دلته لیکي بیا یې ماته استوي په دغه یې ډیروخت

ونیوئ سحر شو نو بیاهم څو ورځې پاته شوم هلته بیا دهغه ځایه څخه

صدارت ته یې واستولم بیا په صدارت کې څوارلس یا پنځلس ورځې هم

هلته پاته شوم بیا دهغه ځای څخه یې واستولم بلاک دوته تر هغو پورې

چې پرچمیان راتلل بندي وم.

په ډېرو هېوادونو کې دسیاسی بندیانو سره چلند بشري وي، عبدالاحد

کرزی چې په پلچرخي کې سیاسی بندي ؤ وایي چې حکومت ته داخبره مطرح نه وه:

مشران یا سیاسي خلک زیاتره ترعادي خلکو ډیر مطرح وو، ډیره

شکنجه او تکلیف یې هغوته ورکوئ چې ددوی په وس کیدل یعنی دوی ته سپین زیري یا مشر یا سیاسي سړی دا کمونیستی یا دغه زمور دافغانستان کمونستانو ته هیڅ معنی نه درلوده بلکه له هغو سره یې ډیره سخته رویه کوله نو زه به یو مثال درته ووایم دا پنځه لس ورځې بعد چې به یې مور ته کالي دکوره راوړه دا ټوله بندیان به خوشحاله وو یوبل ته به یې تبریک ویل چې دا دي کالي دې راغلل په کور کې دی خیریت دی. یو دوه ډیر سپین زیري خلک وو تقریباً دا تیا اتیا کالو خلک به وو او ډیر سپین زیري خلک وو په شي نه وو خبر دوارې په یوه اتاق کې وو نو دایوه ته یې عسکر ورغی چې راشه ستا بکس راغلی دی کالي دي راغلي دي چې ورغی هغه خپل کالی یی تسلیم کړل راغلی. هغه خپل بل ملګري ته یې وویل چې ستا کالي هم راغلي دي ورشه هغه چې راغی هغه ضابط ورته وویل چې ته څنګه راغلې تاته چا وویل هغه وویل ماته دکوټې ملګري وویل چې ستا کالي هم راغلي دي هغه یې هم راوغوښت هغه ته یې وویل تاته چا وویل چې ده ته ووایه ده وویل په کوټه کې مې انډیوال دی ما ویل ورشه چې هغه سپاهي هم تکلیف ونه وینې خلکو پسې ګرزي هغه دی بکس دی راغلی دی پر دغه باندې یې دوارې دغسې مرګ ته ووهل چې په دغه ورځ داټولو بندیانو ورباندې وژړل هغه بالکل یو داستان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳٤

د نور محمد تره کی سقوط

دببرک کارمل ترلیرې کولو وروسته حفیظ الله امین صدراعظم وتاکل شو او دجمهور رئیس نور محمد تره کي سره يې اړيکي ښې او يو بل ته ډير نژدې وو خوښې اړيکي دوامداره نه وې وايي چې نور محمد تره کی شکي شو چې حفیظ الله امین غواړي چې خپل واک ډير او هغه تحت شعاع راولي دا مخالفت ښکاره نه ؤ ، خیال محمد کتهوازی چې داطلاعاتو او کلتور وزیر ؤ دنا پیلو هیوادونو غونډې ته دنورمحمد تره کي سره یو ځای کیوباته تللی ؤ:

ماته په لارکې بیا تره کي صاحب وویل چې څه حال دی په داګوند کې

څه حال دی؟ ما ویل قراري دده ویل یې څه شی نه احساس کوې؟ ما ویل داسې څه نشته دي هلته داسې علنی څه شی نه وو ځکه ددوی دواړو په مینځ کې ظاهراً ډیر ښه تفاهم ؤ او دغه مسائل ټول په خفا کې لګیا وو پټ او دی چې هاوانا ته ولاړ هلته په تشویش کې ؤ ولې نه یې ویل منتهی دومره یې ماته وویل چې تاسې حزب پریښوددا واړې چې ولاړشې دښاري کمیټې کارته په خپله په غاړه واخله، دښاري کمیټې منشي اسدالله امین ؤ بیا یې ماته وویل چې داواړې ولاړ شې دښاري کمیټې منشي به تا مقرر کړو دا مهمه چوکۍ ده هغه بیا چې راغلو په دوو ورځو کې برخوردونه او جنګونه سره راغلل او دی بیا دمنځه لاړ.

د کیوبا څخه کابل ته دراتګ په لاره نور محمد تره کی په ماسکو کې پاته شو او ویل کیږي چې دببرک کارمل او شوروي مشرانو سره یې وکتل په دې خبرو کې نور محمد تره کی یوازې ؤ او داسې آوازه وه چې دحفیظ الله امین دلیرې کیدو او ببرک کارمل دراو ستلو خبره مطرح شوې وي نور محمد تره کي همدا ډول په ماسکو کې محصلینو ته وینا وکړه چې ورکې حفیظ الله امین ته غیر مستقیمه اشاره شوی وه په دی وخت کې خیال محمد کتهوازی هم حاضر ؤ:

مثلاً ده چې خبرې کولې زه ورسره وم ولې هلته یې داختلاف په باره کې څه شی نه وو ویلي منتهی یوه خبره یې وکړه چې په دې انقلاب کې

قهرمان یو نفر نه دی بلکه څو نفره دي یعنی ډیر دي قهرمانان. بیا هم څوک نه پوهیدل چې دا به چا ته متوجه وي او ملاقات یې چې هم وکړئ دبرژنف سره په دې ملاقات کې تنها دی ؤ، تره کی صاحب او برژنف وو. دوی دواړو ملاقات وکړئ سره. بیا په دا سبا کې چې هغه عکس نشر شو په عکس کې دی یوازې وو هغه نور دري عکسونه ورسره وو دشوروي ددری رهبرانو. بیا دوست معاون د وزارت خارجې ؤ په هغه وخت کې بیا هغه ورته وویل چې د پروتوکول له لحاظه دغه عکس ښه نه راځي کاشکي دا ډاکټر شاه ولي یا کتوازی یا څوک درسره وای ښه وو. بیا ده وویل خیر پروا نه لري خو دا ملاقات ؤ.

نور محمد تره کی کابل ته راورسیدئ. حفیظ الله امین شکي ؤ او د تره کي درارسیدلو سره سم یې دهغه طرفداران دوزارتونو څخه لیرې کړل، عبدالکریم میثاق چې دمالیې وزیر او دسیاسي بیرو غړی ؤ وایي چې په دې ارتباط اسدالله امین دهغه کورته ورولیږل شو:

نژدې ما ښام ؤ چې اسدالله امین زمونږ کورته راغی او وې ویل چې امین صاحب غواړي چې اسلم وطنجار، سید محمد گلاب زوی، شپرجان مزدوریار او اسدالله سروري دهغوی داخلاقي فساد له کبله د کابینې څخه لیرې کړي ولی تره کی صاحب موافقه نه لري چې هغوی لیرې شي. امین

صاحب غواړي چې دهغوی دخارجيدلو اعلان نن شپه دراډيو څخه وکړي
ما ورته وويل چې څنګه اعلان کوي ؟ اسدالله امين په جواب کې راته وويل
چې دلومړي وزير په پيشنهاد او دانقلابی شوریٰ درئيس په منظوری دا
څلور کسان د کابينې څخه ليرې شول او پر ځای يې نور کسان وټاکل
شول، ما ورته وويل چې تره کی صاحب موافقه نه لري. هغه په جواب کې
وويل چې بلې. ما ورته وويل چې په حقيقت کې کود تا کوئ ځکه رئيس
دشوریٰ انقلابي ژوندی ناست دی او تاسې وایاست چې دهغه په موافقه په
کابينې کې تبديلي راوستل شوه ، اسدالله امين په جواب کې وويل چې
چاره نشته د دی څلورو کسانو څخه خلک شکايت کوي اسدالله امين داهم
وويل چې داڅلور نفره اوس دشوروي سفارت ته تللي دي امين صاحب
غوښتل چې خبرې ورسره وکړي هغوی دشوروي سفارت ته پناه يوړه.
دشپې چې مې راډيو ته غوږ نيولی ؤ ددې څلورو کسانو دليرې کولو
خبرمې واورید.

خيال محمد کتهوازی چې داطلاعاتو او کلتور وزير و وايي چې داخبر
عبدالرشيدجليلی دهغه دموافقې پرته دخبرونو مدير او ستوډيوته ور وړی ؤ او ده
هم اطلاع نه لرله:

دوه دری دقيقې اوو بجوته پاتې وې چې ماته دتلويزيون نه تيلفون

راغی وزارت ته، زه په وزارت کې وم تیلفون راغی او ویې ویل چې دلته یو وزیر دوزیرانونه ویل چې راغلی دی او یو خبر ورسره دی غواړي چې نشر یې کړي او اووبجو ته هم نو څو دقیقی پاته وې د تلویزیون خبرونه په اووبجو شروع کیدل ویل یې چې دا نشر کړي دا موضوع. خو بیا ما هغه ته تیلفون وکړ بیا هغه سره مواجه نه شوم معذرت یی وغوښت په دی پسې وروسته بیا دانظامیانو ماته تیلفون وکړ دا درادیو ساتونکو چې څوتپانکونه وو هلته یې رادیو ساتله بیا هغوی تیلفون راته وکړ چې دلته یو څه تپانکونه نورهم راغلو درادیو شاوخواته او په عین زمان کې مورږ ته یې داسې وظیفه راکړه چې کتهوازی نن سره له دې چې وزیر داطلاعات او کلتور دی مگر نن رادیو تلویزیون ته اجازه نشته چې دی داخل شي او بیا یی وویل چې د دې د پاره چې بیا ته کم رانه شي هلته مامورینو ته دې، که مورږ تاته جواب درکړو چې مه راځه ته راشې او مورږ دی نه پریږدو ته به کم راشې د دې د پاره چې کم رانه شې چون زمورږ ملگری یې احترام درته لرو ته دلته نن مه راځه اوبس زه پوه شوم چې یو څه خبره شته بیا مې د هغو څخه پوښتنه وکړه چې څوک دي چا تاسی ته دستور درکړی، ویې ویل چې مورږ ته د پاس نه دستور راکړ شوی دی له وزارت دفاع نه، بیا زه پوه شوم څه قصه ده خو چې له دوی نه مې پوښتنه کوله زیاته دوی هم نه غوښتل چې

راته ووايي مسايل. تر هغه زګنال دخبرونو ووهل شو او اوله خبره دغه وده چې داځلور نفره وزيران ليرې شوي دي، بيا وروسته بيا ماته جليلي صاحب تيلفون وکړ چې زه دې په کاروم بيا هغه په راډيو کې و، دا خبر هغه وړې ؤ بيا مې ورته وويل چې نه نو اوس پوه شوم چې داخبر تا راوړې ؤ.

سيدمحمد ګلاب زوی چې دمخابراتو وزير ؤ وايي چې هغه او دده ملګرو په حزب کې يکه تازي نه منله او حفيظ الله امين ته يې وړانديزونه ورکړي وو:

مورږ ځينې پيشنهادونه درلودل چې بايد په حزب کې يکه تازي نه وي او په حزب کې بايد ډيموکراسي موجوده وي او په حزب کې بايد واقعاً عدالت موجود وي متأسفانه په دغه مسايلو باندې دی زمورږ سره موافق نه ؤ لکه اسدالله امين يې ډير پورته پورته کاوه نو په دغسې مسايلو باندې له ده سره اختلاف پيدا شو. بايد دغسې کارونه ونشي او يو تعداد خلک يې ناحقه بدون دمحکمې بدون دځارنوالی دمحکمه کولو زندان ته اچول زمورږ پيشنهاد همدا ؤ چې بايد په حزب کې لکه څنګه چې زمورږ په برنامه کې زمورږ په اساسنامه کې موجود دي په هغه اساس بايد برخورد وشي دکدرو سره هم دخلکو سره چې خلک بايد ناحقه ونه ځورول شي، خلک بې ځايه بمبارد نشي، خلک غيرقانوني زندان ته وانه چول شي او د ۱۳۵۸ کال په پنځه ويشتم دسنبلی عملاً امين کودتا وکړله، پوه شولې او

هغه چې دغه کارونکړ او څلور نفره يې دحکومت نه برطرف اعلان کړل چې دې باندې نه نورمحمد تره کی خبرؤ، نه دکابينې غړي په خبر وو او نه مورد په خبروو.

دنورمحمد تره کي او حفيظ الله امين تر منځ اړيکي خرابې شوې، وايي چې دشوروي دسفير پوزانوف له خوا دروغې جوړې هڅې پيل شوې او حفيظ الله امين ته بلنه ورکړل شوه چې دهغه په مخ کې دنورمحمدتره کي سره په جمهوري ارګ کې خپل مشکلات حل کاندې، عبدالرشيد جليلي وايي چې دورتګ په وخت کې پر حفيظ الله امين ډزې وشوې:

کله چې حفيظ الله امين دتره کي دفترته ورتلئ په هغه زينه کې پرې ډزې شوې وې او ټرون ځای په ځای مړ شوی ؤ او دغه وزير زيرک يې تپې راوړې بيا وروسته سباته دبيروی سياسی جلسه دايره شوه او دهغې نه وروسته دکميټۀ مرکزي او دشوری انقلابی جلسه.

حفيظ الله امين دسياسي بيرو غونډه راوغوښتله او دحالاتو په هکله يې خپل گزارش وړاندې کړ. دنورو ترڅنګ عبدالکريم ميشاق هم په دې غونډه کې حاضر ؤ:

سهار مورد امين دلکشا ته وغوښتو په ارګ کې شاوخوا ټانکونه ولاړ وو امين په يو کنج کې ناست ؤ او داسې معلومېده چې ډير خسته وي

محمود سوما هم ورسره ؤ داسي ښکاريده چې محمود سوما هم دشپې ورسره ؤ مور ته يې وويل چې څلور مياشتې کيږي چې زه ترد کي صاحب ته وايم چې داڅلور کسان خود سرانه کارونه کوي، دحکومت اطاعت نه کوي ددې پرځای چې دحکومت امر اطاعت کړي دشوروي مشاورينو اطاعت کوي، اسدالله سروري ترد کي صاحب ته غلط اطلاعات ورکوي خلک بنديان کيږي او مړه کيږي زه هيڅ په خبر نه يم تول زما په نوم تاميږي ځکه چې زه صدر اعظم يم ولې زه په هيڅ نه يم خبر.

دسياسي بيرو په غونډه کې دنور محمد تره کي ليرې کول او دحفيظ الله امين تاکل ومنل شول، عبدالرشيد جليلي وايي چې مرکزي کميټې هم دا فيصله ومنله:

په کميټهٔ مرکزی کې دبيروی سياسي هغه پريکړه ولوستل شوه او دهغې په اطرافو خبرې وشوې، پريکړه داسې وه چې دغه عمل چې شوی دی چې په صدر اعظم باندې او منشي دکميټه مرکزي باندې ډزې شوی دي دغه خلاف داصولو دی، دغه صحيح نه دي، دغه يو تروريستي عمل ګڼل شوی ؤ نو همدغه سبب ؤ چې په دې کې په خپله تره کی صاحب هم ملامت ګڼل شوی ؤ او همدغه سبب ؤ چې دبيروی سياسي په پريکړه کې هغه ددغه پوستونونه ليرې شوی ؤ او پرځای يې حفيظ الله امين تاکل

شوی ؤ او دغه پریکړه دبیروی سیاسي باندې څو نفرو خبرې وکړې تائیدي، البته رایګیري پر وشوه او رایګیري ببخي په اتفاق درایو وه، دایې تائید کړه چې هغه ددغه پوستونونه لیرې شي او پرځای یې حفیظ الله امین په دا پوستونو وټاکل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۵

د حفیظ الله امین قدرت ته رسیدل

حفیظ الله امین جمهور رئیس وتاکل شو او دکابینې یو وزیر یې عبدالرشید جلیلي وایي چې ورته د نور محمد تره کي دناروغی اطلاع ورکړه شوه:

وزیروم په جلسه د وزیرانو کې یو خبر راغی چې تره کی صاحب مریض دی او تکلیف لري نو بیا وروسته طبعاً دهغه لیدل هم یو څه مشکل وو لاکن په دې پوهیږم چې په دې ټولوکې توطئه دپخوانې شوروي اتحاد حتمي وه، دا یوه معمی ده چې څنګه د منځه ورل شوی دی په تلویزیون کې هغه ډرامی چې دکارمل په وخت کې په تلویزیون کې ښودل شوي دي زه

یقین لرم چې دا سل په سلو کې قطعاً صحیح نه دي دواقعیتونو سره توپیر لري نو دا به وروسته وځېړل شي او وروسته به معلومه شي چې په څه ډول دی له منځه تللی دی.

وایي چې څو ورځې وروسته نور محمد تره کی په زندان کې ووژل شو، خو حکومت دهغه مړینه طبیعي او دناروغۍ له کبله وګڼله، حفیظ الله امین چې خپل مخالفان لیرې کړل دعوامو دجلب په غرض یې دمصئونیت، قانونیت او عدالت شعار خپل کړ، جنرال مصطفی چې دکورنیو چارو مرستیال وزیر وایي چې په دې وخت کې هر څه مصئون شول:

یعنی مصئونیت په دې مفهوم چې ژوند مصئون دی، شتمني مصئونه دد او په عین زمان کې مخابرات او مواصلات تول مصئون دي. عدالت په دې مفهوم چې دلته به دخلکو ارادې وي، داشخاصو ارادې به حکومت نه کوي مګر قانون به حکومت کوي او عدالت په دې مفهوم ترڅو چې محکمې حکم کړی نه وي محکمی فیصله نه وی کړی هیڅوک مجرم نه دی هیڅوک ګنهګار نه دی او هیڅوک دجزا وړنه دی. په دغه لارکې دزندانو نونه په کابل کې او دافغانستان په تولو ولایتونو او تولو ولسوالیو کې په سلهاؤ زندانیان چې د پخوانیو وختونو نه پاتې وو بې سرنوشته وو هغه خوشي شول او په عین زمان کې هغه اشخاص او افراد

چې دهغوی په حصه کې باید فیصلې شوې وای کمیسیونونه تعیین شول

دهغوی په حصه کې دې کمیسونونو عمل وکړ ټول اسنادیی آماده کړل او

که چیرې شوروي لښکروپر افغانستان یرغل نه وای کړی، افغانستان نه

وای اشغال شوی او د حفیظ الله امین حکومت له منځه نه وای تللی

هیڅوک به په زندان کې پاته نه وای.

غلام ربانی سیر چې دببرک کارمل نژدې ملګری او د صدارت لوی مامور ؤ

وایي چې هیواد وال او په خاصه بیا دهغوی ملګري مصئون نه وو:

خو په عمل کې په زرها وو تنه زمور هیوادوال نارینه، ښځینه،

ځوانان، علماء، ملي متنفذین مړه شول، سربه نیست شول له منځه لاړل او

دهغوی نه حتی یوه فرونده چې د حراست د حقوقو د ارګانوله خواطی

مراحل شوی وی زمور په لاس کې نشته حتی د افغانستان په آرشیف کې

وجود نه لري د مثال په ډول په بلغاریا کې هلته یو تعداد ځوانان عالي

تحصیلاتو ته ولیږل شول دهغوی له جملې څخه یوولس تنه د پرچمیانو

ترنامه لاندې تحت الحفظ کابل ته وغوښتل شول او د کابل په هوایی ډګر

کې نا پدید شول تر اوسه پورې دهغوی کوم نښه پوهیږي چې دهغوی

زامن څه شول.

دا وخت ؤ چې د حفیظ الله امین د حکومت پرضد مقاومت ډیر شو.

عبدالرحیم مندوخیل وایي چې په دې کارکې دبهرنیو هیوادونو لاس او دهغوی دلچسپي وه:

زمونږ تجربه شوې ده دافغان، زمونږ دخپل وطن د تاریخ څخه چې دنورو لاس وهنې پکښې دي او بیا په دې کې دخلکو دلچسپۍ دي لکه مثلاً د پنجاب دلچسپي ده، پنجاب دلته چې دی دا پښتون دا محکوم افغان یې قبضه کړی دی دهغه تمام وسایل باندې قبضه ده، دهغه په اویو یې قبضه ده، دهغه پرځنګلو نو یې قبضه ده، دهغه پر تمامه شتمني یې قبضه ده نو اوس پرمخ باندې د آزاد افغانستان هم دی قبضه کول غواړي. اودغه رنګه چې دی پارس، د پارس دلچسپۍ خو هرچا ته معلومې دي پارس دامځکه نیول غواړي باقاعده قبضې غواړي دغه رنګه اوس مثال سعودی، په سعودي اوس هر سړی خبر دی، سعودي یولوی سامراجی ملک جوړ شوی دی سود خوري کوي سرمایه یې جمع کړې ده او با قاعده پر دا سیمه باندې خپل تأثیر غواړي اوس یې با قاعده دلته عربیان راروان کړي دي هر سړی پرې خبر دی په کنړ کې یې خپلې کالونیانې نه دی؟ هر ځای په ټول افغانستان کې یې کالونیانی نه دي؟ دا خو کالونیالست ملکونه دي ها! مذهب یې دځان د پاره یوه پرده له پاسه جوړه کړې ده په دې کې دی ښکار کوي.

په دې وخت کې حفیظ الله امین دصوبه سرحد پښتنو ته توجه وارولې او په جمهوري ارګ کې يې دهغوی استازوته په يوه وينا کې وويل چې مورږ ويارو چې ستاسې سره په کابل کې خبرې کوو :

مورږ افتخار لروچې له تاسو سره خبرې کوو ، دا زمورږ دښمن پوهيږي چې دا پيل دی دا پای نه دی له دې وېرېږي چې دا ادامه لري دا په مخ ځي دا پراخيږي اوس که څو سوه دي نو زر څو ميليونو ته رسي اوس که دوی په کابل کې په مينه مينه سره استقبال کيږی نو زر به وي ، چې هيڅ پرده او مانع به نه وي هرڅوک به په خپله خوښه او په خپله مينه او په خپله رضا غواړي چې په پيښور کې اوسي که په هرات کې ، په قندهار کې اوسي که په بدخشان کې په بلوچستان کې اوسي که په کابل کې ، دګډې مېنې مخه هيڅوک نشي نيولای مورږ د پاکستان دزيارايستونکو وروڼو د پاره هر څه چې خدمت کيدای شي هغه نه سپمو مورږ هغه څه چې دځان له پاره غواړو هغه د پاکستان دزيارايستونکو وروڼو د پاره غواړو هرڅوک چې د پاکستان دزيارايستونکو دښمن دی زمورږ دښمن دی تاسو ته معلومه ده عزيزانو چې په پاکستان کې هر چيرې دزيارايستونکو جلوس وي او يا مظاهره يا ميټنګ يا بله کومه غونډه چې سياسي لاس پکې روان وي نو صرور هغلته داغږ پورته کيږي چې د ثور انقلاب زنده باد .

که دیوې خوا حفیظ الله امین د پاکستان پرضد لاره خپله کړې وه خو دبلی خوا د پاکستاني مامورانو سره په خبرو لګیا ؤ. خیال محمد کتوازی وایي چې دا خبرې نور محمد تره کي پیل کړې وې:

تره کي صاحب د ضیاء الحق سره په هوانا کې دوه واره ملاقات وکړ یو واړې دی د ضیاء الحق کورته ورغی، بیا ضیاء الحق راغی ده ته. بیا ده ورته وویل چې ته څه شی غواړې زمور نه؟ ضیاء الحق ته یی وویل: ولی داخلک تربیه کوی؟ دلته په جنګ یې رااچوې. بیا ضیاء الحق ورته وویل: چې مور له تاسو نه ډاریږو داستاسو انقلاب به دې خواته راشي. بیا ده ورته وویل چې نه داسې نه کوو زمور خپل وطن وروسته پاتې وطن دی، عقب مانده دی مور غواړو خپل وطن آباد کړو له تاسې سره غرض نه لرو. بیا هغه په ضمن کې ورته وویل: ښه که تاسو دغه څو تضمینه راکړئ چې تاسې به زمور په ضد دا اوس نشریات چې موشروع کړي دي دا بند کړئ او دغه حزب مو چې په پاکستان کې دی هم دلته یو فعالیت روان ؤ دغه هم بند کړئ او په ضمن کې دغه مجاهدین چې اوس په پاکستان کې دي که دغه درشي افغانستان ته دوی به ژوندي پاتې شي، دوی به څه نه ورته وایي ضمانت راکړئ که دغه مسایل تاسو راسره ومنئ مور به دغه ټول نفر چې دلته دي له سلاحو سره به یی تاسو ته درولو بیا تره کي صاحب

ورسره ومنله.

وايي چې د پښتونستان مسئله هم په اجندا کې راوستل شوې وه ولې نور محمد تره کي ونه منله:

د پښتونستان په موضوع کې يې ورته وويل: چې تاسې پښتانه ياستئ ټول مورږ تشويش لرو. بيا تره کي صاحب ورته وويل چې د پښتونستان مسئله دا زمورږ شخصي مسئله هم نه ده دا په دولت پورې هم اړه نه لري په حکومت پورې هم اړه نه لري، دا په ما پورې هم اړه نه لري دا ملي مسئله ده دا زه نه شم در سره حل کولای په دې مسئله کې زه له تا سره هيڅ خبرې نشم کولای ځکه د ټولو خلکو ملي مسئله يو شخص نه شي حل کولای دغه مسئله بيرته له اجندانه وايستل شوه دغه نور مسايل چې نشرات به د پاکستان پر ضد باندې بند شي مثلاً فعاليت به هغې خواته بندشي دغه مجاهدين چې هغې خواته ؤ دا بيرته که افغانستان ته راشي د دوی ژوند به تضمين شي او په ضمن کې به ضياء الحق نور مخالفين د دوی نه تربيه کوي دا ځلور پنځه مادې وې دې نتيجې ته سره ورسيدل چې صحيح ده او ضياء الحق به راشي افغانستان ته او هلته به دوی يو قرارداد سره امضا کړي او دا به ډراماتيک کړي مخکې ددې به تبليغات ورته وکړی دا

معينان او وزير خارجه به يو بل ته سره ولاړشي تبليغ به يې کړو وروسته به ضياء الحق راشي او دا به بيا امضاء کړي او پس له هغه به سوله راشي او ضيأ الحق ورته وويل چې که يو تک هم په افغانستان کې وشو او يا جنګ وشو مسؤل يې زه يم سوله را تله بس خلاص.

خيال محمد کتوازی وايي چې حفيظ الله امين هم دا خبرې جاري وساتلې:

بيا چې امين راغلئ بيا هغه هم تماس ورسره ونيوئ د پاکستان سره، چې څنګه کوې زمور سره. هغو ورته وويل چې عين مسئله ده مور ته هغه ستاسې رهبري هغه پخوانی اوسنی ټولی يو شی دي. بيا شاه محمد دوست لاړ پاکستان ته هغه چې بيا بيرته راغی هغه يی هم ښه استقبال کړی ؤ هغه چې بيرته راغی بيا نو زياتی شورويانو عجله وکړه او په اتم تاريخ آغا شاهي راتلی او دغه مسايل دا اجندا ددې قرارداد چې ضياء الحق راته بيايي له حفيظ الله امين سره امضاء کاوه دا قرارداد، ددې اجندا په اتم دجدی اعلان کيدله چې آغا شاهي راته د پاکستان دخارجې وزارت مشاور ؤ مګر هغه مخکې له دې اتم دجدی شورويانو عجله وکړه چې که پراتم دجدی دا اجندا اعلان شي خو بيا سوله رائي نو بيا خو مور نشو ورتلای مخکې له دی چې پراتم دجدی آغا شاهي راشي شورويان په شپږم دجدی راغلل او ويې ويل چې په اتم دجدی امين کود تا کوله، کود تا نه وه سوله را تلله جنګ ختميدئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۶

پرافغانستان د روس یرغل

دحفیظ الله امین دحکومت په وروستیو ورځو کې دببرک کارمل طرفداران فعال او نور مخالفتونه هم جاري وو ،عبدالکریم میشاق وایي چې دکودتاوو ترڅنګ روسانو هم هڅه کوله چې حفیظ الله امین راوغورځوي:

دامین پر ضد تحریک پیل شوی ؤ بالاخره په ریشخور کې یوه کودتا وشوه او ویل کیده چې دا کودتا دزرغون طرفدارانو کړې وه، دا کودتا دشوروي دپوځي مشاورینو په مرسته وځپل شوه ، وروسته په حزب کې یولوی لست جوړ شو او ډیر خلقیان بندیان شول یو نفر دجعفر سرتیر په نوم

ؤ چې يو وخت دغزني دفرقې قوماندان ؤ او وروسته دتنيې په کودتا کې
ووژل شو. هغه يود ورځ قصه کوله چې داسدالله امين سره ناست وم چې
روسي مشاورين راغلل او ويل يې هغه کسانو چې دامين پر ضد کودتا
کوله بايد ټول مړه شي. ولې اسدالله امين ورته وويل چې امين صاحب
وايي چې داکسان خطا وتلي دي. دبلې خوا دکارمل ډله هم فعاله وه او هره
ورځ به يې ټيپونه سياسي بيروته راوړل کيدل په دې ورځو کې يوه ورځ زه
په وزارت کې ناست وم چې يو سړی راغی چې نوم يې سهولت شاه
ميرګانوف ؤ. دا سړی تاجک ؤ او تقريباً پنځه ويشت کاله يې په
افغانستان کې تېر کړي وو په پښتو او فارسي ژبو يې روانې خبرې کولې،
شاوخوا يې وکتل چې زما په دفتر کې څوک نشته بيا يې په يوه واړه کاغذ
باندې نوشته کړه چې امين دحزب ټول اصولي غړي وژني په دې جمله کې
ستانوم هم دی زمونږ وظيفه دده چې تاسو وساتو که ستاسو موافقه وي مونږ
تا دافغانستان څخه باسو. زه امين ته لاړم او دسياسي بيرو داضطراري
غونډې غوښتنه مې وکړه دسياسي بيروغونډه جوړه شوه، ما د سهولت
شاه خبره ټولو ته وکړه اوورته ومې ويل چې دشوروي مداخله دې حالت ته
رسيدلې ده بايد پام مو وي. امين په دې فکر کې ؤ او ويل يې چې برژنيف
زما طرفدار دی خو فساد دشوروي په سفير پوزانوف کې دی او هغه

پرچمي دی.

د ۱۹۷۹عيسوي کال په وروستيو وختونو کې امريکا پر روس تور ولګاوه چې د افغانستان په شمال کې يې خپلی قواوې راتولې کړې دي څو ورځې وروسته دا تورونه ربنتيا شول او روسان په کابل کې پر جمهوري ارګ وروختل په دې وخت کې د سياسي بيرو غونډه جوړه شوې وه چې ورکې عبدالرشيد جليلي برخه اخيستې وه:

مورز هغه دګوند کليزه نمانځله په دغه ورځ نو د بيروی سياسي د جلسې نوبت نه ووزه په هغه وخت کې د بيروی سياسي غړی وم ماته جواب راغی چې بيروی سياسي غونډه لري او هلته راشئ کله چې لاړو د بيروی سياسي جلسې ته نو په دا غونډه کې موضوعګانې تقسيم شوې چې پريو څو عادي موضوعګانو باندې مخکې بحث وشو بيا د ډوډۍ په وخت کې لاړو ډوډۍ ته نو د ډوډۍ د خوراک په وخت کې ټول مسموم شولو ، ګنګس شولو له دې نه معلومه شوه چې دغه توطئه هم د مخکې نه پلان شوې وه د شوروبانو د تيرې او دغه کې طبعاً افغانان هم شامل وو . وختې چې دغه حالت منځ ته راغی جلسه نوره ختمه شوه او هغه وروستنې بحث ته چې مهم بحث ؤ هغه ته موقع په لاس رانغله او وروسته بيا کورونو ته راغلو زه خو لاړم شفاخانی ته په شفاخانه کې د شپې چاراته وويل چې دغه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکارمل آواز دی چې نظام چپه شو او کارمل قدرت ته راغی لاکن بیا هم

دغه تیری خو بې جوابه نه دی پاتې شوی همدارنګه په میدان هوایي کې

ډیر سخت جنګ وشو په خپله دغه دارګ شاوخوا سخت جنګونه وشول

چې ډیر زیات تلفات ورورسیدل.

په جمهوري ارګ کې د حفیظ الله امین میرمن حاضره وه او ټول حالات یې

په خپلو سترګو لیدلي دي:

په دریم منزل کې موږ وو په دوم منزل کې دفترونه وو د پنجشنبې په

ورځ دوی جلسه درلوده خبرې یې کولې چې دا په آش کې دا دوایي اچولې

وه آش یې پوخ کړی ؤ دا دوایي په آش کې اچولې وه دا درستو وخوړه

نو یومانه وه خوړلې یو دا ببري ونه خوړه او دغه زوی مې چې خواز ک

نومیده ده ونه خوړه، دا وړوکې لور مې چې اوس دلته ده دې ونه خوړه

دانورو چې وخوړه دوی درستو ضعف وکړ امین صاحب چې وخوړه دانورو

سړیو دوی ضعف وکړ نو اول یې هغو ته ډوډی ورکوله وروسته یې بیا

ښځو ته دا درستو ضعف وکړ نویو زه ښه وم څو ډاکټران راغلل سیروم یی

ورکړه پیچکاری یې کولې امین صاحب یې دلاندې راووست پاس سیروم

یې ورته کښیښبوده نو دا ښه ؤ لږ ذره بیداره شو ښه شو نو دا اووه بجې

کیدې یو څو دقیقې ورته پاته وې چې داسې وتم ډیر لوی دهلیز ؤ چې

داسې وومه دا دعرب حواته فیر ولګیده ډیر عټ فیر ولګیده دا چې

ولګیده زه په منډه راغلم همداسې امین صاحب ته مې ورمنډه کړه چې کاته

مې دا داسې راجګ شوی ؤ له ما څخه یې پوښتنه وکړه ویل څه شی ؤ ما

ویل داسې فیر ولګیده په دا دیوالوباندې فیر وشونو هم دومره خبرې مو

چې وکړې خو هغه څوک چې و هم ډارشي که نه دا سړی بیداره کیږی نو

امین صاحب خپله دهلیز ته راووت دهلیز ته چې راووت پسې فیرونه شول

فیرونه شول له څلورو خوا وو فیرونه شول، دا نجونی همداسې را بیداره

شوې داراووتې ده ویل په دریم منزل ډیر فیر دی نو ځئ دا لاندې هغه ته

دویم منزل ته لاړشئ دویم منزل ته درست ښکته شولو نو ډاکټر ښځه هم

وه، د زیري ښځه هم وه دویم منزل ته ښکته شوې په دې دهلیز کې

کښیناستو په دهلیز کې چې کښیناستو نو یو څه سلاح وه دا کور کې نو د

دې تعمیر دری زینې دي په یوه زینه کې عبدالرحمن ولاړ ؤپه یوه زینه کې

همدا دګربز ورور ولاړ ؤ او په دا بله زینه کې فتاح نومیده دامین صاحب

دکاکا لمسی ؤ هغه ولاړ ؤ له پاسه ما سلاح ورورې داسې ټیټه تلمه خاپورو

او دوی پاس ویشتل ډزی دي نو مور نه یو خبر چې څوک یې کوي دا چې

ښکته شوو ما امین صاحب ته وویل دا څوک دي دا فیرونه څوک کوي ده

نو دا جان داد ته وویل جان داده ته ورشه یو واړې پاس داسې پټ وروخېژه

چې ونه لګيږي ته وګوره چې دا څوک دي، څوک ډزې کوي هغه چې وخوت بيرته چې رابنکته شو ورته وويل والله امين صاحب دا لکه چې وروس دی همداسې خوماته بنکاره شول هغه ورته وويل نه. نو دا ډزې يې چې وکړې وکړې تر هغه چې سلاح وده خو يو راونه خوت زښت ډير مړه شول وروس دوی خونه پوهيده چې وروس دی چې څوک دی نو دا زينې ډکې شوې وختې چې سلاح خلاصه شوه راوختل چې راوختل ډزې يې شروع کړې چې راوختل مورږ پوه شولو چې دا وروس دی. چې ورته مو کتل چې وروسان دي داچې پاس راوختل داماشښدارې داسې تاوکړل چې تاويې کړل نو هغه چې په هرچا ولګيدل داچې نژدې يې وويشتل دا مـلالۍ ولګيده، ګلالۍ ولګيده، خواز ک ولګيد اول چې راوختل عکسونه يې په لاس کې وو دامين صاحب داسې يې نيولي ووغوتې مخې ته ورغله وايي ولې تاسې فير کوئ دلته امين صاحب دی ويل يې کوم دی همداسې يې ورته وويل چې کوم دی دباندې چې وې ليدئ چې هلته ناست دی فير يې پرې وکړ دايې وويشت دايې چې وويشت پسې دا جنکيانی زخمي شوې داهلک زخمي شو نو چې وې کاته چې نور څوک پاتې نه شو بيا ودريدل.

دروسي قواوو بل هدف کابل راډيو او تلويزيون ؤ چې داطلاعاتو او کلتور د وزير خيال محمد کتوازي د دفتر څخه په څرګنده بنکاريدې:

زه په وزارت کې وم په خپل دفتر کې ناست وم روسان چې راغلل نو

دوی اول په دا رادیو تلویزیون باندې حمله وکړه نو دا رادیو تلویزیون ته

زما دفتر نژدې ؤ او په رادیو تلویزیون باندې حمله وشوه شاوخوا زما

دفترهم محاصره شو او رادیو تلویزیون یې ونیوئ تانکونه یې منفجر کړل

په هوایې کړل ویې سوزل هلته ډیر صاحب منصبان او عسکر هم پکې مړه

شول. دتیلفون لین قطع و بیا وروسته څوک د رادیو تلویزیون نه راغلل

چې رادیو تلویزیون وطنجار ونیول وطنجار سره دشوروي قواوې ورسره

دي او رادیو تلویزیون یې ونیوئ نو وطنجار خوما پیژانده نو ما اول دا فکر

کاوه چې دبلې خوا ده بیا وروسته دکارمل بیانیه مې ددوشنبی نه

واوریدله بیا زه پوه شوم چې قصه څه رقم ده ځکه چې روسان هم راغلي وو

دکارمل بیانیه هم نشر شوه وطنجار هم ورسره ؤ زه پوه شوم چې دا قصه

داسې ده بیا تر ګهیځه پورې بیا په دفتر کې وم ځکه چې شاوخوا محاصره

وه تانکونه وو اجازه نه وه چې څوک چیرته لاړشي بیا ګهیځ کورته لاړم.

په دی وخت کې دببرک کارمل بیانیه نشر شوه او دافغانستان خلکو ته یې

په خپله وینا کې وویل چې حفیظ الله امین دتل له پاره دژوند دصحنې څخه لیرې

شو:

رنځیدلی هیوادوالو او دافغانستان مسلمانو خلکو السلام علیکم!

دهیواد قهرمانو خلکو او بنځو تر هر څه دمخه اجازه راکړئ چې
دافغانستان د دیموکراتیک جمهوریت دولت او حکومت ترسیاسي
مشي وړاندې دافغانستان دخلک د دیموکراتیک جمهوریت دمرکزي
کمیتې انقلابي شوري، حکومت او ځان ببرک کارمل له خوا خپل ژور
تأثرات او خواخوږی، دېرې درناوی او تاوده درودونه ستاسې دبې پایه
رنځونو او په وینو لړلیو او بنکوله کبله دحبس اوزندان، شړلو او جبري
مهاجرت ته اړایستل غیر انساني او وحشیانه زورونو او رنځ زمور دلس
گونو زرومیندو او پلرونو ورونو او خویندو او زمور دماشومانو دشهادت
او ډله ئیزې وژنې له کبله چې دمیر غضب حفیظ الله امین له خوا او دده په
مستقیم دستور سرته رسیدلي دي ستاسې حضور ته وړاندې کړم. دبلې
خوا اعلانیږي چې حفیظ الله امین دا د الله او امین غدار دښمن چې
دخلکو او خلقیانو پر ضد وجنګیدئ دافغانستان آزادی بخشه اردویې
دداخلي او خارجي دښمنانو په ګټه ټوټه ټوټه کړ، دی دامپریالیزم او سي
آی اې جاسوس چې دخلک د دیموکراتیک ګوند دمؤسس ګران رهبر
نورمحمد تره کي په ژوند او دهغه په شریفه کورنۍ یې هم رحم ونه کړ دابد
له پاره دژوند دصحنې څخه لیرې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۷

ولې روسانو پر افغانستان یرغل وکړ؟

سلطان علی کشتمند چې د روسانو د ورتګ سره یو ځای صدراعظم وټاکل شو وایي چې دابلنه خلقي حکومت ورکړې وه:

په دې هکله زیات نه پوهیږم زه په بندي خانه کې وم کله چې زیات سیاسي بندیان د ۱۹۷۹ کال د دسامبر په میاشت کې او د جدی د میاشتې د شپږمې نیټې نه وروسته خوشي شول زه هم آزاد کړل شوم تر هغه ځایه پورې چې ما اوریدلي وو د خلقیانو د مشر تابه له خوا په تکرار سره او په څو ځلې روسانو ته بلنه ورکړل شوې وه چې د شوروي

ځواکونه د هغوی دسائتني له پاره و افغانستان ته داخل کړي، زه نه پوهیږم چې دا خبره څومره حقیقت لري.

عبدالرشید جلیلی چې د حفیظ الله امین په وخت کې د کابینې او سیاسي بیرو غړی ؤ دا خبره نه مني:

دا خبره بالکل غلطه ده .هیڅوک خپل دښمن یا داسې کسان چې دهغه د راپرزیدو یا له منځه تلو سبب شي هغه نه دعوت کوي بلکه دا فقط هغه درامې دي هغه دروغ دي چې په خپله شورویانو د دې له پاره چې ځان ته برائت ورکړي یا د جهان د خلکو په سترګو کې خاورې واچوي دا دروغ یې جوړ کړي ووچې ګواکي مونږ په خپله د افغانستان دحکومت له طرفه دعوت شوي وو. حال دا چې په هغه اولو ورځو کې په خپله برژینیف او نورو حکومتي اشخاصو د شوروي همدا ویل، چې زمونږ جنوبي سرحدونه په خطر کې وو ځکه راغلو او داسې یې ویل چې د بعضو اصولي اشخاصو او افرادو له خوا مونږ دعوت شوي یو چې هغه یې ببرک کارمل او ځینې نور هغه کسان چې د شورویانو سره په دې توطئه کې یو ځای وو هغوی یې یادول. په اول کې یې قطعاً داسې نه ویل چې مونږ ګنې د حکومت په واسطه دعوت شوي یو بیا وروسته کله چې د شکست سره مخامخ شول او توطیې یې شنډې شوې نو دا بهانې یې جوړې کړې او دا دروغ یې شروع

کړل چې کنې د حکومت په واسطه مورد دعوت شوي وو حال دا چې دا بیخي غلطه ده قطعاً هیڅ سند نشته هیڅ وخت دا په بیروی سیاسي کې، نه په کمیټه مرکزي کې، نه په شورای انقلابي کې، نه په شورای وزیران کې داسې قطعاً مطرح شوي نه دي او دا دروغ دي.

د بي بي سي مالکم هسلټ چې د څو کلونو را په دی خوایې د افغانستان چارې څارلې دي وایي چې د حفیظ الله امین تګلاره روسانو ته د منلو وړ نه وه: که څه هم روسانو د افغانستان د انقلاب او د خلک دد یموکراتیک ګوند ملاتړ کاوه، ولی د حفیظ الله امین په تګلاره خوښ نه وو. حفیظ الله امین د ترهکي مخالفت کاوه او په آخر کې یې له منځه یوړی، ترهکی روسانو ته د منلو وړ ؤ او کله چې امین هغه لیرې کړ او د نورو مخالفانو سره یې په بې رحمه رویه لاس پورې کړی نو مسکو ته دا کارونه د منلو وړ نه وو او سمدستي یې فیصله وکړه چې حفیظ الله امین لیرې کړي او پر ځای یې ببرک کارمل راولي.

پوهاند حسن کاکړ وایي چې روسیې غوښتل چې په افغانستان کې خپل لاس پوڅی حکومت منځ ته راولي او د بخارا چارې یو ځل بیا تکرار کاندې:

د دې اصلي هدف فقط همدغه ده لکه څنګه چې په بخارا کې یې هلته شپیته کاله دمخه یود وړوکې ډله په اقتدار راوستله او وروسته یې بیا

بخارا د اتحاد شوروي يو جزء وګرځوله، په افغانستان کې هم د خلقي حکومت مخصوصاً د حفيظ الله امين په مشر تابه سره د غسې علامې ښوولې چې کاملاً د شوروي اوامرو ته غاړه نږدي او چې غاړه نږدي نو دوی په دغه موقع کې فيصله وکړه چې چون خلقي حکومت ضعيف شوی دی د افغانستان مشران او لويان پخواني له منځه تللي او هلته يوه سياسي خلا هم موجوده ده او حفيظ الله امين او خلقي حکومت په افغانستان کې مخالفان ورته ډير دي نو لهذا دغه يې موقع ده چې دوی به وکولی شي د پرچم د لارې څخه په افغانستان باندې خپل تسلط جاري ولري. او دغه حکومت چې د ببرک کارمل په مشری جوړيږي کولی شي په افغانستان کې خپل هدفونه چې هغه پر افغانستان باندې تسلط لرل، د افغانستان د منابع طبيعی او نورو څخه يې استفاده کوله او په عين حال کې خپل هغه جمهوريتونه د آسيای مرکزي د افغانستان سره ورځرمه ګاونډي جمهوريتونه دايې محفوظ ساتل. په دغه مناسبت سره راغلل، نا ګفته نه ماند چې افغانستان يو ډير غني ملک دی غير استثمار شوي طبيعی منابع او هم زراعتی پيداوار پکې نهايت زيات دي نفوس يې هم دومره زيات نه دي او آب و هوا يې هم ډيره ښه ده او په ستراتيژيکي ډول سره د هندوستان له پاره او د ايران له پاره مهم دی يعنی پردې هيوادونو

باندې نفوذ او تاثیر هم لرلای شو. نو دغه ترتیب ؤ چې دوی راغلل دا د
حکومت د تقویې له پاره نه، د پرچمیانو د تقویې له پاره. او که داسې وای
منطقي دا معلومیده چې خلقي حکومت یې تقویه کړی وای په داسې حال
کې چې خلقي حکومت یې چې هغه د حفیظ الله امین په مشرۍ باندې
هغه د دوی د مسکو او امروته یې غاړه نه ایښوده د مسکو د اتحاد شوروی
سفیر پوزانوف یې له افغانستان څخه وویست او داسې علایم موجود دي
اوس د دوی په آرشیف کې هم واضح شوي دي چې حفیظ الله امین
غوښتل چې د غربي ممالکو سره په تماس کې شي او افغانستان د اتحاد
شوروي د کاملې اتکا څخه خلاص کړي، افغانستان په حیث د یو مملکت
له نورو مملکتونو سره هم عادي او برابر روابط ولري دا د اتحاد شوروي په
ګټه نه ؤ او یا دوی په خپله ګټه نه تعبیرول په هغه وخت کې یې یرغل وکړ
او ویل یې چې پر افغانستان به د پرچمي حکومت له لارې تسلط ولري.

د هند په جواهر لال نهرو پوهنتون کې د نړیوال سیاست استاد پروفیسر متین زبیري باور لري چې روسي یرغل د هغه هیواد د ستراتیژیکو ګټو یوه برخه ده او په ایران کې د امریکاد امکاني مداخلې له ویرې منځ ته راغلی دی:

زه غواړم چې په دې باره کې دوه ټکي را پورته کړم اول باید د ایران
انقلاب د امریکا په ستراتیژیکه سناریو کې وکتل شي، په دغه وخت کې د

ایران وپاچا ته د سیمې د پولیس رول ورکړل شوی ؤ او د هغه راغورځول د امریکا په عامه افکارو کې یو شوک ؤ. بله خبره دا ده چې د ایران د پاچا تر نړیدلو وړاندې د امریکا عامه افکار د افراطی راست په لور وخوځیدل د مخه تردې چې دشورویانو تانکونه افغانستان ته ولاړ شي د ۱۹۷۹ کال د جون په میاشت کې جمهور رئیس کارتر د فارس په خلیج، منځني ختیځ او شمالي افریقا کې د داسې قواوو اچول منظور کړل چې په چټکۍ سره ترې کار واخیستل شي. د دې خبرو څخه زما هدف دا دی چې کیدای شي شوروي اتحاد په ایران کې د امریکا امکاني نظامي مداخلې ویرولی وي او افغانستان ته يې خپلې قواوې ولیږلې چې کمونست رژیم تقویه کړي.

عبدالرحیم هاتف وایي چې د روس دا پلان زوړ او د نیمې وچې څخه د انګریزانو تر تللو وروسته نور هم پیاوړی شو:

داسې معلومیږی لکه روسانو چې د دې کار له پاره تقریباً د ۱۳۳٤ څخه یا حتی د هغه وخته څخه چې انګلیسان دافغانستان له جواره څخه لیرې شول په دغه وخت کې دوی زمینه سازی درلودله چې یو نوع خلا د قدرت چې د انګلیسانو په عدم کې یا د انګلیسانو په جلا کیدو کې ایجاد شوې ده د هغه څخه په خپله ګټه باندې استفاده وکړي، د یوه طرفه څخه

خو دا خبره وه او له بله طرفه تخه دا وه چې افغانستان خپل سرحدي مسایل چې دانګلیس له وخته لا ینحله پاته وو او وروسته تر انګلیس پاکستان منځ ته راغی دهغو سره هم په داسې شکل باندې پاتې شول چې د حل لاره یې تقریباً بنده وه او پاکستان د هغو خبرو د حل د پاره هیڅ اماده ګي نه درلوده، هغه دا چې د ډیورنډ کرښې و هغې خواته پښتنو او بلوڅو ته د خپل سر نوشت دتاکلو حق ورکړي پر دغه اساس باندې پاکستان د غربي دنیا سره ډیر نژدې پاتې شو او افغانستان په یوه انزوا کې واقع شو.

ځینې مؤرخین باور لري چې د روس هدف د هند سمندر او ګرمې اوبه وې خو په پیښور کې د مرکزي آسیا د مطالعاتو مشر ډاکټر انور خان وایي چې په همدې وخت کې روس ته د هند د سمندر ضرورت نه ؤ:

څه وخت چې روس افغانستان ته راته کنه، نو په دې وخت کې هغه ته د هند دسمندر ضرورت نه ؤ د دی ګرمو اوبو ضرورت نه ؤ دا خو یوه ډیره زړه تیوري ده. پخوا تیک دي په نولسمه پیړۍ کې هغه کوشش کړی دی خو اوس په دې وخت کې چې دی افغانستان ته راته نو روس دومره پرمخ تللی ؤ ،دده تکنالوژي او بحریه دومره قوي وه، چې ده ته د دې ضرورت نه ؤ داسې خاص. خو چونکې اوس کوم اسناد راغلي دي هغه دا ښیي چې دا د دوی یوې ایجنسۍ یوه فیصله وکړه نو پورته پولیټ بیرو کې هم په

دي باندې مخالفت ؤ، خو يوه فيصله وشوه نو دوی راغلل داسې حالت جوړ شو چې دوی تر وروسته کيدای نه شول او پکې گير شول. نو زما داخيال دی چې صرف د دغې وجهې نه چې روس راته چې گرمو اوبو ته يا د هند بحر ته را ته تاريخي طور دې کې څه حقيقت شته او وي به. خو په دې وخت کې چې دی را ته نو داسې خاص پلان نه ؤ.

دا فيصله چې افغانستان ته روسي پوځ وليږي په يوه سلا نه وه شوې. په هغه وخت کې د شوروي د بهرنيو چارو مرستيال وزير کريښن کو وايي چې دا خبرې په يوه تنگه کړی کې شوې وې:

زما د معلوماتو له مخې دغه پريکړه په يوه تنگه کړی کې شوې وه چې پکې برژنيف، اندروپوف، استينف، گروميکو او سوسلوف گډون کړی ؤ اوس نه شم کولی په پوره يقين سره درته ووايم چې هلته چا څه خبره وکړه خو په يوه ټکي باندې راسره هيڅ شک نشته او هغه دا چې د پوځونو د ليږلو موضوع د اندروپوف له خوا پورته شوه. د اندروپوف تر مشری لاندې دکې جې بي غړو د امين په هکله شکمن اطلاعات ورکول چې گڼي د سي آی اې سره اړيکې لري چې بيخي د امريکايانو جاسوس شوی دی او خپل هيواد هغوی ته سپارل غواړي. د اندروپوف همدې استدلال د دفاع وزير اوستينوف هم قانع کړی ؤ. د بهرنيو چارو وزير گروميکو هم د دغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پریکړې پلوي کړې وه ښايي هغه په اول سر کې مخالفت کړی وي خو ده
داسې عادت درلود چې د ستر ګو په یوه رپ کې یې د یوې نظریې د
مخالفت نه د هغې عامې بڼې بدلون کاوه برژینف هم چې د هغه مثلث غړی
ؤ بیخي باور درلوده او ځکه یې نو د هغوی د پریکړې مخالفت ونشو
کولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۸

د شوروي اتحاد د قواوو پر ضد پاڅون

د ۱۹۷۹ کال د جدی په شپږم مابنام سور پوځ پر کابل وروختئ او په بل سهار يې هر څه په کنټرول کې راوستل په دې سهار پوهاند حسن کاکړ د کابل په کوټه سنګی کې روسي ټانکونو د عجیب حالت سره مخامخ کړی دی:

په اتو بجو باندې چې زه له کوره راووتلم، میرویس میدان ته لاړم په میرویس میدان کې په داسې حال کې چې په هغه ورځ باندې دا ټوله ځمکه په واوره پټه وه ډیر زیات ټانکونه مې ولیدل واقعاً ماته یو ډیر عجیب او غریب حالت راغلی لکه هغه حالت چې په ۱۹۶۸ کال کې په چکسلواکیا

کې راغلئ و د چکسلواکیا ځوانانو د شوروي اتحاد د تانکونو په مقابل کې احساسات ښکاره کول ما ته هم ژړا راتله او همدغسې مې لاس دا د شوروي تانکونو ته نیولی ؤ چې تاسو څه کوئ ووځئ بیا خو خیر پوه شوم چې بابا دا خو وړه خبره نه ده لاړم کورته زما یو زوی کاوون کاکړ نومیده هغه مې راووست دوولس کلن هلک ؤ هغه ته مې دا وویل چې شوروي اتحاد عملاً افغانستان نیولی دی او تانکونه یې استولي دي او دا حکومت یې چې منځ ته راوستلی دی دا په خپله د دوی یو لاس پوځی حکومت به وي اما په دې باندې پوه شه چې دوی په افغانستان کې پاتې کیدونکي نه دي د افغانستان خلک د هغه تحمل نشي کولای په مقابل کې به یې وجنګیږي نه به یې حکومت په ځای پاته وي او نه به دوی په ځای پاتې وي او همدغه وو چې د همغې ورځې څخه زه په داسې حال کې چې تا ته معلومه ده چې ما په عملي سیاست کې په افغانستان کې هیڅ کله اشتراک نه ؤ کړی له همغې ورځې نه ما د شوروي اتحاد په مقابل کې او د پرچمي حکومت په مقابل کې یو مخالف دریځ ونیوئ تر څو چې زه بندي شوم.

د حفیظ الله امین حکومت لیرې او پر ځای یې د جمهور رئیس ببرک کارمل حکومت منځ ته راغی. د روسي پوځ په مرسته د ببرک کارمل حکومت په

کابل او ټول افغانستان کې ټینګ شو. که څه هم مقاومت جاري ؤ ولی په لومړیو ورځو کې خلک ګیچ او نه پوهیدل چې څه وکړي؟ د حوت په دریمه نیټه د «الله اکبر» په نارو سره د کابل ټول خلک سړکونو ته راووتل او ټولې حکومتي اداري فلج شوې. ډاکټر جاوید د دې ورځې شاهددی او دا مظاهرې یې لیدلې دي:

د حوت په دریمه نیټه مظاهرې سهار وختي د کابل په ښارکې شروع شوې ځوانان او نجونې په منظمو صفونو کې سړکونو ته راووتل او د شوروي او کمونیزم پر ضد به یې شعارونه ورکول په دې مظاهرو کې ډیر ځوانان او نجونې د روسي او حکومتي عسکرو له خوا په شهادت ورسیدل چې یوه هم د یوسف ساعد لور ناهیده وه. د حوت په دریمه نیټه په افغانانو کې داسې هیجان پیدا شوی ؤ چې د روس پر ټانکونو یې په تش لاس بې باکه حملې کولې، ابراهیم عسکر یار په دې ورځ پر روسی ټانک حمله وکړه او ځای پر ځای ووژل شو. د شپې له خوا پر بامونو خلک وختل او د الله اکبر نارې یې وهلې چې دا یو ډول مقاومت او مخالفت د شوروي دحملې او تجاوز پر ضد ؤ.

د مسلح مقاومت تر څنګ په کابل پوهنتون او نورو علمي مؤسسو کې د روس پر ضد فعالیتونه پیل شول. پوهاند حسن کاکړ وایي چې هغه له سیاست سره علاقه نلرله ولې د روسانو په موجودیت کې بې طرفي ورته نا ممکنه وه:

ددغه حادثې نه وروسته ما نشوای کولای کملاً بی طرفه پاته شم هغه داؤ چې په پوهنتون کې په خپلو هم فکرو ځوانانو پسې شوم په لټه کې شوم. او دلته ما پیدا کړ چې له هغه نه د مخه یو د اتحاد یه په نامه د اتحاد یه د عمومي دا ستادانو او محصلانو جوړه شوې وه. په هغه کې مې ځان داخل کړ. د نورو استادانو په شمول سر د او علاوتاً د دغې اتحادیې تر شا په نامه د جبهه د آزادی خواهانو چې یو ائتلاف یې غوښته له ټولو هغو همفکرانو سره. له نورو ډلو سره چې د اتحاد شوروي په مقابل کې مخالفت کوي د پرچمي حکومت په مقابل کې مخالفت کوي او د دغو اتحادیو له لارې مورږ شبنامې خپرولې. د نورو استادانو په همکاری او معاونت سره او زه په هغه لوړه حلقه کې وم چې په هغه حلقه کې دری ځلور کسه نور محترم استادان وو. او له هغوی سره ما یو ځای فعالیت کاوه او شبنامې مو خپرولې او دا فعالیتونه مو کول دا د شاګردانو د محصلانو دا فعالیتونه مو تنظیمول کومک مو ورسره کاوه تر څو چې هغه ؤ چې زه ونیول شوم او زما سره نور دری ځلور استادان هم ونیول شول او بندیان شول.

د ببرک کارمل په مشر توب حکومت هڅه کوله چې خلک راضي وساتي او د خپل راتګ سره سم یې سیاسي بندیان خوشي کړل. علی گل پیوند چې د

اطلاعاتو او کلتور معين ؤ وايي که نور سياسی بنديان خوشي شول ولي د هغوی ځای د امين طرف دارا نو ونيوی هغه وايي چې ده کومه گناه نه لرله ولی بيا هم زندانی شو:

د خوشحال يو بيت وايم که اجازه وي زه شاعريم هر کله د شاعرانو په وياؤ باندې استناد کوم هغه وايي چې:

په ناحق د اورنگ زيب په بند بندي يم خدای خبر دی په تهمت او په بهتان
زه په ځان کې گناه نه وينم په خدای ږو ولی نور خلک خبرې که شان شان
دگناه می سرشته نه ده معلومه مگر خپل هنر د ځان وينم تاوان

زه د هغه وخت د خپل گوند شاعر وم او د گوند پاليسي زما په شعرونو کې پرته له هنري برخې نه هم منعکسېدله نو طبعاً هغه څوک چې زمونږ په مقابل کې وو د هغه پر ضد مې هم شعرونه ويلي دي اگرچې هغه اوس هم زه د تور جلاد په نامه پيژنم او د هغه تور جلاد پر ضد مې ډير شعرونه ويلي وو. او دا هغه شخصي عقده وه چې زه يې زندان ته پرې بوتلم او اته کاله او څو مياشتې يې وځنډولم، که نه زما په داسې پوستونو کې وظيفه نه وه چې څه گناه می کړې وي او يا دې څه را سره شوي وای. خو همدغه د شعرونو گناه زه اته کاله او څو مياشتې په زندان کې واچولم او په زندان کې ما د افغان ستره تراژيدي وليدله. هغه تراژيدي چې پيړۍ پيړۍ به يې

زمونږ تاریخ دا په وینو لړلي برخه هېره نه کړي ما د افغانانو مرګ په

ستر ګو ولیدئ او هغه په دې ډول ؤ ببرک کارمل چې هر اعدام کاوه هغه

اعدامیان به یې زمونږ کوټو ته راوستل، مونږ سره به یې اچول او بیا به د

شپې له خوا برقونه د زندان مړه شول او پس له هغې به یې یو یو بیوئ. زما

یاد دي په ۱۳۶۲ کال کې چې کله یو لوی اعدام کیدئ چې په دغه شپه

باندې دری سوه څو شپیته تنه یې اعدام ته بیول زمونږ کوټې ته را ننوتل

عسکر او یو زنداني ته یې چې مجاهدؤ غږیی ورته وکړ چې تا قوماندان

صاحب غواړي، زنداني ورته وویل چې تاسو زما له مرګه اوس هم ډاریږئ

ولې نه وایاست را ته چې اعدام ته مې بیایي. زه له اعدامه نه ډاریږم دا لار

زمونږ د حق لاره ده دا روسان به دا وطن پریږدي او مونږ به آزاد یږو.

د حکومت پر ضد جګړې او مقاومتونه لا پخوا پیل شوي وو. ولې د روسي

قواوو په موجودیت کې دا جګړې نورې هم زور داره شوې. د حرکت انقلاب

اسلامي مشر مولوي محمد نبي محمدي وایي چې دا جګړې نه وې بلکه د پردیو

تجاوز ګرو پر ضد مقابله او جهاد ؤ:

زمونږ جنګ له روسانو سره دا جنګ نه ؤ. جهاد ؤ د جنګ او جهاد فرق

دادی چې جنګ په اساس د خواهشات نفسي او په اساس د مادیت پرستي

د جاه وجلال، قدرت، تصرف او استعمار او ددغه په منظور وي. جهاد

هغه جنګ دی چې د مخالف د دین مبین اسلام سره هم په صورت د تعرض د دوی کې مسلمانان جګړه شروع کړي صرف د پاره دا علاء دکلمة الله، له پاره د حاکمیت د قانون الهی چې قرآن پاک دی، له پاره د مصئونیت د دین مبین اسلام د دوی له تعرضاتو څخه. نو زمونږ دغه جهاد په د غه منظور باندې شروع شوی ؤاو چې بنیه د جهاد یې هم درلوده علت داؤ چې هغه اساس او علت باعثه د دی جګړې د غه شی ؤ چې خاص اعلاء دکلمة الله حاکمیت د قرآن پاک او مصئونیت د دین مبین اسلام، استقلال سیاسي، وحدت ملي، تأمین اراضي د دغه ملت مسلمه یې څوارلس سوه کلنی چې نوم یې افغانستان دی.

روسي پوځ په عصري وسلو مجهز او افغانانو ته گرانه وه چې په مخامخ جګړو کې د سره پوځ سره مقابله وکړي چریکي جګړې یوازنی لاره وه چې روسان مجبور کړي چې د افغانستان څخه ووځي. د جمعیت اسلامی قوماندان او د شورای نظار مشر احمد شاه مسعود وایي چې په ګوریلایي جګړو کې هغو د تنظیم او سازماندهی څخه پوره استفاده کړې وه:

زما د نظره یوه دعمده مسئلو څخه چې په ګوریلایي جنګونو کې مونږ ورڅخه ډیره استفاده کړې ده هغه تنظیم او سازماندهي ده دا نه یوازې په پنجشېر کې بلکې په نورو مرکزونو کې چې مونږ جوړ کړي وو ګټه پورته شوې ده. دا د اراضي او سیمې څخه معقوله استفاده، د افرادو سازماندهي او نورو تاکتیکونو څخه کار اخیستل وو چې د اراضي څخه به د دښمن په تناسب ګټه اخیستل کیده د مثال په ډول مونږ د پنجشېر په دره

کې چې تقريباً سل کيلومتره اوږده ده او نوري دري چې په عمودي ډول
ورسره يو ځای شوې دي په هره درې کې مورچې قرارګاوې درلودې او روسان
به مو په دې ترتيب پنجشېر ته د داخلېدو سرې سم په جګړه کې بوخت
ساتلي وو.

د افغانستان په نورو سيمو کې چې هوار ميدانونه دي هم روسان د ستونزو
سره مخامخ وو او ورته سخت تاوانونه ورسيدل. رسول اخوندزاده چې په هلمند کې
د مجاهدينو مشر ؤ وايي چې په يوه چاودنه کې يې ډير روسي پوځيان والوزول:

يو وخت د طيارو بمباري وې مورچې يو ځای ايله کوئ عقب نيشني مو
کوله نو زمورچې يو مجاهد راولاړ شو يو لوی قبريې جوړ کړئ يو لوی بيلريې
د بارو تواو اوسپنو او دغو شېانو څخه ډک کړی پټ يې کړئ قبر يې پر
جوړ کړ قرار يې تناو پر غوټه کړی چې يعني دا برايي زمورچې يو شهيد شوی
دی دلته مونبخ کړی دی نو دا ځای مو سهار ايله کړ بلی خواته ځينې پورته
شولو نورو غونډيو ته سهار چې روسان ديخوا راغلل او دوی دلته خپل
شوق پر کوی چې ياره دا واقعی مړی دی برايی يې بنخ کړی دی لکه چې دا
مورچې ځينې وژلی دی ما بين ته چې را پورته شول درې څلور ټانکونه به
ووا و شپيته اويا نفره چې دا درز سود درز سره نه سړی معلوم شو او نه
ټانک توله يې ووژل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹

داخلي مقاومت اوپه پاکستان کې د مجاهدينو مؤقت حکومت

افغان حکومت او شوروي قواوو په پوره طاقت هڅه کوله چې د مجاهدينو مقاومت له منځه يوسي په کندهار کې د مجاهدينو قوماندان ملا نقيب الله وايي چې يوه دا ډول قوه د هغوی سيمې ته ورغلې وه چې تولو مجاهدينو يې په ګډه مقابله وکوله:

قوه چې راغله لکه هغه راډيو ګانو چې تبصره پر کوله هغسې طيارې بمان توغنديانې حتی هغه لويه توغندی چې يوه توغندی دغسې روغه پاته شوې وه مورډ يې دا باروت ورځخه راوکښل يو خروار او شل منه يې باروت

شول دا دیوې توغندي وو چې مورچ د میدان څخه احصائیه واخیستله چې شپیته زره توغندي یې استعمال کړی وو پنځه زره بمه یې په دې قوه کې استعمال کړل او د غه خلک چې مورچ دستګیره کول د اووه ویشتو ولایتو څخه، د بیلابیلو ولایتونو څخه یې د غه خلک راوړل، د روسانو په شمول په دې کې وزیر د دفاع روزمره د کابل څخه راتلئ د ارغنداو په ولسوالی کې به راته ناست ؤ مورچ د رو د په هغه غاړه وو. نو مورچ دا درو دیرش شوا روزه جنګ سره وکئ سهاربه دوی پر شپږو بجو تعرض د تانګانو د بمانورا باندې شروع کړئ. د پیاده ؤ، هغه به مورچ په فضل د الله هغو ته ماته ورکړه پر اووه بجو به یې دا تعرض ختموئ خو دا درو د یرش شوا روزه چې دوی تعرض کړی دی. په درو د یرش شوا روزه کې یې مورچ یو ګام شا ته کړې نه یو د دوی څخه به مو هره ورځ د وه سوه دری سوه پنځه سوه نفر دستګیرول یا به مو له بینه وړل حق تعالی دوی مات کړل.

که شوروي قواوو او دولتي پوځیانو د درنې بمباری څخه کار اخیستی دی خو مجاهدینو هم د نړی پرمختللې وسله ستینګر توغندي په کار اچولی وو، د کندهار هوایي ډګر ته نژدې ملا یار محمد دا توغندي د حکومتی الوتکو پر ضد په کار اچولي دي:

مورچ به چې ستینګر راوړل په دا رقم به مو راوړل د خلکو د شپنیانو په

رقم به راغلو میدان ته به نژدې شولو بیا به مو پر طیاره باندې انداخت
وکړئ نو هغه وخت چې خدای پاک به ولګول موږ به مطلب بیرته د دې ځای
څخه یا د شپیانو په رقم یا مطلب د بزګرو په رقم به مو بیرته ځان وکښئ.
داسې خبرې د یرې راغلې دې په دې ځای کې یو ګشت دلته زه شوروپانو
ونیولم. موږ توغوندی راوړلې دلته مو په شوروپانو باندې انداخت
وکړئ. نو هغه وخت کې شوروپان را پسې راغلل هلته نو موږ ځینې ولاړو
یو کلي ته، مرغان کیږي ته، د شپې شوروپان راغلل هلته یې موږ
ونیولو. بیا یې زما څخه پوښتنه وکړه چې دلته اشرار راغلي وو دا څه
شول. ما ورته وویل چې هغه خو موږ نه یو موږ دلته د ربدره مسکینان
خلک یو نو بیا بې زه راوستم څو شپې مو دلته تیرې کړې په کندهار کې یې
بندي کړی وم. هغه وخت چې بیا یې بیرته ایله کړم چې پر ما باندې یې شی نه
کړئ پیدا مخبران نه وو په دې منطقه کې نو دا وخت بیا یې زه بیرته ایله کړم.
موږ چې د ستینګر تعلیم کړی دی موږ خو بیسواده خلک یو مګر د الله
پاک په قدرت سره بس دا یو چې زه درته ناست یم د غه په خپله ما جنګي
طیارې تقریباً چې موږ په دغه شاوخوا کې راچولې دي نولس طیارې به
موږ راچولې وې. په دغه کې دوې جیت دي، دوې جیت طیارې دغه میګ
دری دا باري مو ږ را چولې دي او نورې توليې څرخي طیارې وې په دا

نولسو کي.

خو قومندان عبدالحق بيا بيله ستراتيژی غوره کړي او په فعاليت لګيا ؤ چې په کابل کي د ننه حکومت را وغورځوي:

په داخل د ښار کي مورږ بيا واړه واړه ګروپونه درلودل. مثلاً بعضي ګروپونه شپږ نفري وو ، پنځه نفري به وو لس نفری به وو چې بيا دې ګروپونو به داسې يو شکل درلودئ مثلاً يو مسئول به پکې ؤ چې هغه بايد په صاحب منصبو کې ارتباط ونيسي. بل مسئول به ؤ چې هغه به په کسبه کارانو کې ارتباط ونيسي يو نفر به ؤ چې دهغه مسئوليت دا ؤ چې معلومات جمع کړي ، د بل مسئوليت اداري سيستم او هغه مالي چارې ورته مخکې وړلې. نو چې دا به مو يو ځای کړل يو ګروپ به ترې نه جوړ شو چې دې هر ګروپ به په هرو دوو درو هفتو کې يوه دوسيه تکميلوله خپل د کارونو چې بيا به يې ماته راليږله نو په دی حساب مورږ همداسې پنځوس شپيته واړه واړه ګروپونه په مختلفو ځايونو کې درلودل چې بيا دا ټول موسره يو ځای کول. بيا ما يوه بله اداره ورته جوړه کړې وه چې بيا تر دې اداړې لاندې کار کوي. د دې له پاره چې هغه ګروپونه يو بل ونه پيژني مثلاً که يو ګروپ افشا کيږي يا نيول کيږي نو چې هغه بل ګروپ يعنی د وهلو يا د ټکولو يا هغې ته د اذيت ورکولو په نتيجه کې دويم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګروپ افشا نه شي نو دا ارتباطات مورږ مستقیم دغان سره ساتل. نو که یو ګروپ به نیول کیدئ نورو ګروپونو ته به یې ضرر نه رسیدئ. خصوصاً د رژیم په اخرو وختونو کې داسې یوې مرحلې ته رسیدلي وو چې مورږ هر وخت کولی شول چې یو فشار په دولت باندې راولو او یا داسې یو سیستم راولو چې په دولت کې د ننه کارونکړو ځکه زما سره یو فکر همیشه ؤ چې زه د دې مخالف وم چې مورږ د بهرنه را کتونه بنار ته وغورځوو ما همیشه د دې پروګرام مخالفت کړی ؤ. کله ستا سو په یاد وي ما د جلال آباد د پروګرام مخالفت وکړ بیا دا یو پروګرام چې جوړ شو پر کابل باندې د حملې ما یې مخالفت وکړ نو زمورږ کوشش په دې ؤ چې مورږ څنګه وکولی شو چې یوه رهبري د ټولو افغانانو په سطحه باندې منځ ته راشي نو که بیا دغه تغییر سړی هلته راولي نو نتیجه به ورکي.

د ګډې رهبرۍ او په بهر کې د جلا وطن حکومت پروګرام تر لاس لاندې ونیول شو. د افغانستان جمهور رئیس پوهاند رباني چې په دې حکومت کې شامل ؤ وایي چې د کار د طرز څخه راضي نه ؤ:

فکر وشو چې روسان د وتلو په مرحله کې دي باید یو بدیل یې را منځ ته شي ځینې دوستانو مشوره ورکړه چې مجلس باید تشکیل شي او هر حزب باید شپیته تنه دې مجلس ته را ولیږي که څه هم د دې کار سره لوی

حزبونه راضي نه وو. ولي په هر حال په شورا کې خلک را تول شول او صبغت الله خان مجددي د رئيس په توګه وټاکل شو، که څه هم زه د کار دطرز څخه راضي نه وم. په هغه وخت کې ما دا خبره وکړه ولې ومې ويل چې زه به خپل کار ته دوام ورکړم ما وويل چې زه به يوائينی سړی يم چې تر پايه پورې خپل کار ته دوام ورکړم. هم هغسې هم وشول ما په هغه وخت کې وويل چې بايد يو قوي او قدرت مند حکومت منځ ته راشي، قدرت مند حزبونه او د افغانستان ټول خلک بايد په دې حکومت کې برخه واخلي.

مولوی محمد يونس خالص وايي چې استاد رباني په خپله د دې حکومت په ملاتړ کې پاتی راغلی دی:

تاسو ته معلومات دی چې هغه حکومت دوام کولی شي چې هغه څوک يې چې جوړ کړي چې هغه يې له زړه نه ومني مورږ دا حکومت جوړ کړ اودې حکومت ته مورږ خپل قوتونه ونه سپارل. مورږ ورته خپل د تعليم او تربيې او د صحيې او دا ټول قوتونه مو ورته وسپارل مګر په دې کې نور تنظيمونه پاتې راغلل او چې هر کله تنظيمونه خپله پادشاهي شروع کړي نو خو هغه په خپله قوت نشي پيدا کولای يعني په اوله مرحله کې خو د دې په ناکامۍ کې چې کار وشو يو خو دا ؤ چې دا خلک ډير ژر رخصت شول بايد چې حکومت دا خلک ډير ژر نه وای رخصت کړي، چې هغې

شورا نور کار هم کړی وای. دوهم دا چې په همهغه سبا له استاد ربانی خدای «ج» دې مورږ او ددا و ټولو ته هدایت وکړي، هغه راغلی او د لته یې یو پریس کانفرس ورکړ او دا خبره یې وکړله چې په دا حکومت کې غدر شوی دی، غلطي شوې ده او دې سره مورږ موافق نه یو دا سې شیان په منځ کې راغلل نو په دې نسبت باندې هغه اول دبیخ نه یو څه کمی راغی بیا وروسته وروسته نو انجنیر صاحب یوڅه عقده اخیستې وه چې هغه د دې سره همکاري نه کوله.

دیر کتونکي باور لري چې د افغاني مجاهدینو تر منځ اختلاف قصدي او د بهرنیو هیوادونو له خوا منځ ته راغلی ؤ. د پاکستان د کورنیو چارو وزیر نصیر الله بابر وایي چې د لومړي سر څخه د پاکستان مشر جنرال ضیاء الحق دا حال راوستی ؤ:

نو هغه دوی خبرې وکړې یو خو یې پر دوی باندې کومک بند کړ چې د دوی سره یې کومک بند کړ نو دوی په خپلو کې بیا تقسیم شول په دې چې په بده ورځ وو پیسه ورته نه ملاویده ترینینګ پر بند ؤ نو دوی بیا گرځیدل څوک کویټ ته، څوک سعودی ته، څوک چېرته نو دوی په دې وجه باندې بیا په خپلو کې تقسیم شول او دا اووه گروپه ترې جوړ شول. نو بیا د ایران قونسل دې پیښور کې هغه ته می وویل چې شاه ایران ته تاسو میسج

ولیږئ چې دا خلک داسې دي دوی سره کومک په کار دی او ته ورسره کمک وکړه. هغه چې دوی ماته وویل دری ورځی پس جواب رائي هغه بیا زه مارشلا والا جیل ته ولیږلم چې زه بیا جیل نه را ووتم نو «می» یو کم اتیا یم؛ هغې کې بیا د دوی هم هغه حال ؤنو بیا ما له امریکا سره تماس ونیوئ نو بیا امریکا دوی سره په «می» یو کم اتیا یم کې کومک شروع کړئ هغه وخت پاکستان هم ورسره کومک نه کوئ مارشلا یا ضیاء الحق دوی خو هغوی بیا ورسره کومک دا مستقیم شروع کړی دوی سره.

د جمعیت علماء اسلام مشر مولوي فضل الرحمن وایي چې د جنرال ضیاء الحق ملاتړ هغه وخت پیاوړی شو کله چې غربي هیوادونو د سوړ جنګ په ترڅ کې خپله مرسته پیل کړه:

چې د روس پوځ را ننوته د دوو کالو نه پس افغانستان ته نو په دغه وخت کې بیا د غرب دلچسپي پیدا شوه، د امریکا دلچسپي پیدا شوه او دوی دغه جهاد تأئید کړ. اوس ظاهره خبره ده چې د دوی پلان په افغانستان کې داسلام له پاره نه ؤ بلکې دوی دا خپل سوړ جنګ چې له روس سره ؤ دغه یې یوی نتیجې ته رسوئ او دا افغانستان دغه جګړه دغه له پاره ډیره یو مؤثر او مضبوط بنیاد وګرځیدئ نو ظاهره خبره ده چې پاکستان نو په هغه وخت کې زیات اهمیت حاصل کړ په پاکستان کې

مارشلاوه او جنرال ضیاء صاحب یاد هغه مارشلا جهاد سره د کلکې

مرستې اعلان وکړ او دیرې مضبوطې سره چې ده هغه جهاد تأئید کړ

لیکن پالیسي چې څومره وده هغه به هم د دیخوا (غرب) نه تلله او هغه به

هلته عملي کوله تطبیق به یې جنرال ضیاء کوئ نو ظاهره خبره ده چې دې

خلکو دا غوښته چې جنګ دې افغانی کوي، وینه دې دافغاني تویږی خو

چې نتیجه زمونږ په لاس کې وی او نتیجه په هغه صورت کې د دوی په لاس

کې ورتلای شوای چې په افغانیانو کې اختلاف وای. نو په دوی کې یې

اووه تنظیمونه جوړ کړل او تقریباً یوو لس خو غیر رسمي وو او اووه پکې

رسمي وو او دغه تقسیم با قاعده په منظمه طریقه سره وشو چې د دې

طرفه به کوم پلان تلئ د پاکستان حکومت به هغه تطبیق کاوه دغه تقسیم

چې کوم دی دې تقسیم نه دغه نتیجه را ووتله لکه چې نن مونږ په

افغانستان کې وینو چې جهادي قوتونه چې کوم دي هغوی فتح حاصله

کړله لیکن په خپل منځ کې موافقه نشته او نن هغه په خپل منځ کې د یو

بل وینه تویوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۰

په حکومت او ګوند کې اختلاف

سید محمد ګلاب زوی چې د ببرک کارمل د کورنیو چارو وزیر او د کابینې غړی ؤ وایي چې په ګوند کې اختلاف د شوروي پوځیانو او کدرونو پر سر منځ ته راغلی:

داختلاف مسئله شخصي مسایل نه وو مسئله پر اصولو او پرنسیپونو باندې وه. په همهغه اصولو او پرنسیپونو باندې وه. چې وطن ته دجوړولو په خاطر په وطن کې د ارامۍ په خاطر خلکو ته د خدمت په خاطر وه زمونږ اولین اختلاف د شوروي پوځونو مسئله وه چې باید شوروي پوځونه

افغانستان ته نه وای راغلي او چې راغلي دي خپل کار يې چې هغه وکړ
بيرته بايد د افغانستان خاوره پريږدي او خپل وطن ته لاړ شي او دا د
اختلاف يوه مسئله وه دوهمه مسئله زمونږ د اختلاف د کډونو مسئله وه
چې همدا اساسي مسئله د کډونو وه هغه کډونه چې واقعاً ښايسته او د
کار له پاره مساعد کډونه وو او په دوی وابسته نه وو هغه ته به يې اهميت
نه ورکاوه او مسلکي خلک چې تربيه شوی وو دملت پيسې وربانديې
مصرف شوې وې دوی کوم اهميت نه ورکاوه. دوی ته اول ارزښت هغه
درلود چې په دوی پورې وابسته شوي خلک وي ور پورې ترلي شوي
اشخاص وي. دې ته يې زيات اهميت ورکاوه. او زمونږ مسئله همدغسې
يو اختلاف هم په هغه اولو ورځو کې همدا راغلئ چې يو تعداد زمونږ
ملګري يې زندان ته واچول غير نا حقه چې پخوا د امين په وخت کې يا
وزيران وو يا د مرکزي کميټې غړي وو يا په لوړو پوستونو کې يې کار کړئ
و. زمونږ هم په هغه باندې اختلاف ورسره پيدا شو چې دا ښه کار نه دی دا
مسلکي خلک دي د ښايست وړ دي چې وطن ته خدمت وکړي او دا بايد
بنديان نه شي که بنديان کېږي محدود د شپږو نه تر دووسو نفرو اضافه
بايد بنديان نه شي او ده تقريباً په حدود ددری سوه څو نفره بنديان کړ ل او
دا هم يو د اختلاف عامل ؤ.

سليمان لايق چې په ګوند کې يو لوړ رتبه او سابقه داره غړی پاتې شوی دی

وايي چې د دې مخالفت عوامل د ګوند مشرانو منځ ته راوړي وو :

زه فکر کوم د افغانستان د خلق دیموکراتیک ګوند په داخلي مسایلو کې ټول مشران کم او زیات مسئولیت لري دا خبرې چې زمونږ قضاوت ته وړاندې کیږي زمونږ له پاره هم شریفانه لاره همدا ده چې ووایو چې د ګوند د ننه مونږ د وحدت سره یا د پارټۍ د یو والي سره سمه مرسته ونشوای کړای او د افغانستان دخلق دیموکراتیک ګوند وروسته د وطن ګوند له بده مرغه په دې بد میراث باندې یعني د تریګنیو ، د اختلافاتو او د اختلافاتو د تراشلو او جوړولو په لور کې خپل عمر تیر کړئ ، کښدای شوای که دغومره چې د دې اختلافاتو په سرد یو د بل د محکومولو دومره فکر اوکار کښده که دا د افغانستان د ښیګنې او بهبود له پاره دومره کار شوی وای زه فکر کوم چې د ۱۳۷۱ تراژیدي به نه پېښېدله.

جمهور رئیس ببرک کارمل تینګار کاوه چې د شوروي سره نه ماتیدونکي اړیکي وساتل شي په ماسکوکې دیوه سفر په ترڅ کې هغه افغانانو ته وویل چې وطن پرست افغان هغه دی چې افغان شوروي دوستۍ ته وفاداره وي:

ملګرو په ښکاره سره باید درته څرګنده کړم چې څوک څوک دی او څنګه باید هغه وپیژندلی شي وطن پال افغان څوک دی هغه آتشین وطن پرست څوک دی د نوی افغانستان هغه افغان چې نوی انسان دی هغه

څوک دی دا هغه افغان دی چې د افغان شوروي و دوستۍ ته وفادار دوي.

د ببرک کارمل د دې دریځ سره افغانان او د هغه ډیر ګوندي ملګري موافق نه وو په افغانستان کې د مقاومت اونړیوال فشار له کبله شوروي اتحاد مجبور شو چې کارمل لیرې او پرځای یې ډاکټر نجیب الله راولي سلیمان لایق وایي چې په دې وخت کې یې د ډاکټر نجیب الله سره مرسته کړې ده:

ډاکټر صاحب نجیب الله مسند د قدرت ته راغی ما د هغه سره صادقانه مرسته وکړه دا مرسته لکه ځینې خلک چې بیا وروسته په دې داخلي اختلافاتو کې داسې توجیه کوله چې ګواکې زه د خپلو شخصي ګټو په اساس یواځې ما له نجیب الله سره مرسته وکړه داسې نه ده زه کوم ډیر د زیاتو صلاحیتونو او اختیاراتو سړی هم نه وم لیکن کوم وظایف چې په ما باندې مربوط وو هغه ما حق نه درلود چې په هغه کې زه صادق ونه اوسم ما حق نه درلود چې هغه زه اجراء نه کړم او ما پخوا هم له پخوانیو رهبرانو سره کوم خائنانه حرکت یا کوم په اصطلاح سره تر کوم ځایه چې می عقل کار کاوه له هغوی سره کوم غبن یا دا مانه دی کړی او البته د ډاکټر صاحب نجیب الله ما جداً ملاتړ کړی دی او د هغه سره وم.

د ډاکټر نجیب د راتګ سره سم حکومت هڅه وکړه چې د مخالفانو سره د روغې جوړې لاره خپله کړي، عبدالرحیم هاتف وایي چې دولت دې نتیجې ته

رسیدلی ؤ چې ګوندي حکومت نور نه چلیږي:

په افغانستان کې عموماً د غه تمایل پیدا شوی ؤ په دولت کې چې انحصاري شکل د دولتداری چې د یوه حزب حکومت وي دا نه چلیږي، دوام نه کوی باید یوه ائتلافي اداره جوړه شي. د هغې خبرې له پاره په افغانستان کې لومړی اساسي قانون تصویب شو او هغه تقریباً یو نیم کال کار ورباندې وشو ډیر حقوق پوهان په هغه کې وو یو کمیسیون کار پکې کاوه د هغه کمیسیون په رأس کې زه په خپله وم بیا هغه د یوې لویې جرګې د طرفه څخه تصویب شو. د لویې جرګې ریاست یې هم زما پر غاړه ؤ. هغه اساسي قانون بې تبعیضه ؤ ټولو افغانانو ته یې یو ډول حق ورکاوه او د کوم حزب یا د کوم شخص میراثي رهبري او غیر د هغه صلاحیته څخه چې خلکو وچا ته ورکړی وي نور صلاحیتونه یې نه منل. د بشري حقوقو مطابق د هغه موازینو سره سم چې په دنیا کې ټوله خلک ورته رعایت کوي د هغو سره سم اساسي قانون په افغانستان کې نافذ شو او د دغه اساسي قانون لاندې زه د رئیس جمهور معاون شولم په اجرائیه برخه کې نه، په حقوقي برخه کې، مشورتی برخه کې او په هغه باره کې د افغانستان د کار کرده ګی مثالونه د افغانستان اساسي قانون دی، د اساسي قانون تعدیل دی، دا د قضا قانون دی، د څارنوالی قانون دی او نور داسې، چې زه د

خپل کاره څخه پښیمانه هم نه یم او هغه کارونه په میدان کې پراته دي پر کار باندې قضاوت کیدلای شي طبعاً زما د ماغزو محصول نه دي زما سره نور ملګری د افغانستان مشهوره حقوقدانان ملګري وو او یا زه د هغو سره ملګری وم نو هغه د افغانستان د خاورې انحصاري قدرت مورد نه یوه حزب ته نه یو چاته ورسپارلی ؤ نه یې ورسپارو او دغه احساس هر کله چې پیدا شي چې یو څوک د قدرت څخه استثنی شي او یو بل څوک پرقدرت باندې انحصاري خیټه واچوي د دا ټولو شکلونو څخه مورد نفرت کوو او دا په دنیا کې هم اوس د دې خبرې تائید څوک نه کوی.

همدا ؤخت و چې ملي روغه جوړه اعلان شوه د حکومت هدف دروشنفکرانو جلب او همکاري وه، میرمن معصومه ورد ک چې یوه روشنفکره او په پارلمان او په حکومتونو کې پاتې شوې ده وایی چې تر مشورې وروسته د بنځو شورا ته ورغله:

بیا د ملي مصالحې په ارتباط تقریباً یو اته میاشتې نورې هم چې تېرې شولې فیصله شوه چې روسان وځي. بیا نو زه نه پوهیږم چې دڅوم ځل له پاره زه یې وغوښتم ډاکټر نجیب را سره خبرې وکړې ما ته یې وویل چې ته راشه د بنځو شورا ته ما ورته وویل ډاکټر صاحب زه هلته څه وکړم چې راشم هلته خو بیله دنیا ده زه خو هغه نشم منلای هلته مشاوره ناسته ده هلته نور داسې کسان هلته دي چې زه یې طاقت نه لرم چې ورته وګورم

او بیا زه هم کار نشم کولای خو ډیر زیات می ورته وویل خو په پای کې بیا مې ورته وویل چې ښه دي زه به خبرې وکړم، بیا کورته چې راغلم ځینې روشنفکران چې په اکادمي علوم کې وو ورغلم له هغوی سره کښیناستم له دوستانو سره مې خبرې وکړې ما ورته وویل چې تاسو څه وایاست دا یوه مشوره ده مونږ او تاسو باید ټوله یوه ډله شو، که داسې فیصله وشي چې ښه پس له مصالحې څخه روشنفکران رائي او ځایونه نیسي، زه به هم لاړه شم داځای به زه ونیسم او هغسې چې مې ورسره فیصله کړې ده بیا به زه پوهیږم کار مې. دوی ماته مشوره را کړه ټولو راته وویل چې ته باید ولاړه شې اودا لاره باید خلاصه شي دنورو روشنفکرانو له پاره او مونږ داسې فکر کاوه چې په دې وخت کې هغه کسان چې په اروپا کې دي دوی هم ګامونه اخلي او مونږ کولای شو چې دا روسان او یا د روسانو پلویان یا کمونستان دوی به یو یو ایسته کړو او په ځای کې به یې نور مقرر شي او کوشش به وشي چې زمینه مساعده شي د انتخاباتو له پاره. بیا پس د دوی له مشورې څخه ورغلم بیا په هغه ورځ چې ما خبرې وکړې، چې جلسه وه ډاکټر نجیب په خپله زه معرفي کړم بیا ما ورته وویل په بیانیه کې چې تر هغه وخته پورې به زه کار وکړم چې ماته یا صحي معاذیر پیدا نه شي او یا کوم مانع او هر کله چې ما ته کوم مانع پیدا شو، او موانع می

ورسره خبرې کړې وې که مانع را ته پیدا شو بیا زه کار نه کوم او ربنتیا هم بیا دوی په خپله کوشش کاوه چې هغه قول چې یې راسره کړی وُچې زما په کارو کې غرض ونه کړي نو په دې خاطر ما خپلې بیانیې په خپله لیکلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژنیو لوز نامه

په افغانستان کې سخت مقاومت او بهرنی فشار روسان مجبور کړل چې د خپلو قواوو دایستلو په فکر کې شي په دې فشارونو کې د بهرنیو مطبوعاتو خپرونې هم شاملې وې د پښتو څانګی نبی مصداق وایي چې بي بي سي یوازنی رادیو وه چې د افغانستان حالات یې جهانیانو ته ورسول:

بي بي سي پښتو خپرونه تقریباً یو نیم کال وروسته له دې چې روسان افغانستان ته داخل شي شروع شوه او په ډیره کمه موده کې یې د زیاتو افغانانو توجه ځان ته جلب کړه ځکه په دی وخت کې سفارتونه ټړل شوي

وو، خارجي ژورنالستان په داخل کې نه وو، سانسور لګیدلی ؤ نو د جنګ
د خبرونو را ایستل ډیر مشکل وو سره د دې هم مرسته وکولای شول چې
داسې پروګرامونه لکه د خپلو ستر ګو لیدلي کتلي جوړ کړو چې په هغه
کې هر څوک چې به داخل د افغانستان نه راتلل که قومندان ؤ، که مهاجر
ؤ، که خارجي ژورنالست ؤ، که ډاکټر ؤ د هغو نه به مرسته د دوی د خپلو
ستر ګو لیدلي کتلي حالت پوښتنه کوله او دوی به د منطقې په باره کې په
افغانستان کې هغې منطقې ته چې تللي وو خبر به یې راکاوه او په دې رقم
سره ټول افغانان به خبر یدل چې د افغانستان په فلاني منطقه کې وضع
څنګه ده. نو بي بي سي په دې حصه کې ډیر زیات افغانان بیداره کړل.
متوجه یې کړل چې په داخل دافغانستان کې څه رقم خبرې تیریږي او د بي
بي سي نه په دې ترتیب سره د افغانانو او د دې جنګ د ظلمونو او د
ناروا ؤ خبرونه دنړیوالو غوږونو ته ورسیدل او د اوریدونکو به په یاد وي
چې هر کال به په ملګرو ملتونو کې د یوسلو اولسو نه تر یوسلو دو ویشتو
هیوادو پورې د شوروي مداخلې ضد رایه ورکوله.

سلیمان لایق وایي چې دروسي پوځیانو د وتلو موضوع په لومړي ځل د
شوروي پخواني جمهور رئیس میخائیل ګورباچوف را پورته کړه:

په ۱۹۸۵ کال کې چې زمونږ له ۱۳٦٤ کال سره سر خوري تقریباً د

عقرب په نیمایي ورځو کې د افغانستان یولوړ رتبه هیئت د ببرک کارمل ترمشرتابه لاندې مسکو ته ویلل شو په دی هیئت کې لاندنی کسان غړي وو سلطان علی کشتمند چې د افغانستان د صدارت عهده یې لرله، ډاکټر صالح محمد زیری چې د افغانستان د خلق په دیموکراتیک ګوند کې د منشي سمت او د سیاسي بیرو عضویت یې درلود او ډاکټر صاحب نجیب الله چې په هغه وخت کې د افغانستان د دولتي اطلاعاتو د مشرتوب په موقف کې ؤ او جنرال صاحب نظر محمد خان چې په هغه وخت کې د افغانستان د دفاع وزیر ؤ او ما هم په دې هیئت کې برخه اخیستې وه هلته د شوروي له لوري په دې مجلس کې د ګورباچوف صاحب ترمشرتابه لاندې، شوردنادزې (وزیرخارجه) او د شوروي اتحاد د دفاع وزیر مارشال سکلوف او ځینې نورو تخنیکي کسانو اشتراک کړی ؤ خو هغه یو مجلس ؤ چې د لومړي ځل له پاره د افغانستان د دولت د مشرتابه کولیکتیف د شوروي اتحاد د لوري د مشرتابه د کولیکتیف سره یو ځای کښینناست. پخوا تر دې عرف داسې ؤ زمونږ د دواړو خواوو د رهبرانو ترمنځ چې دوه په دوه به سره کښیناستل څه به یې وویل، مونږ د هغه ګزارش فقط د خپلو مشرانو نه اخیسته، چې غالباً به هم په هغه باره کې کارمل صاحب فرمایل چې: «دیګه به رفیق تان اعتماد کنین دیګه» څه به یې چې لوریده یا څه

به چې لازم ليده چې وې وايي مورږ ته به يې ويل په دې لحاظ هم دد چې هيڅ وخت مورږ د هغو اجراء اتو مسؤليت نه لرو چې د دې جلسې نه مخکې شوي دي. په دې جلسه کې يوه مسئله چې هغه عمده وه او مهمه وه، اساسي مسئله وه د طرحې له پاره هغه د شوروي اتحاد د قواؤ د ايستلو مسئله وه چې د ګورباچوف له خوا طرح شوه او مورږ تولو له کارمل نه پرته له دې مسئلې سره توافق درلود. نو په هغه وخت کې ګورباچوف پيشنهاد وکړ چې شوروي قوتو نه به ووځي او افغانستان بايد خپله دفاع د هغو مداخلو په مقابل کې چې وروسته دې تحميل کړي په خپله و کړي د خپل ځان مستقلانه دفاع وکړي. وروسته دا اصطلاح شوه په مورږ کې چې، مستقلانه دفاع، البته د دې په مقابلې کې چې د هغوی له خوا نه ګورباچوف غږيده دخپلو ملګرو تائيد به يې وقتاً په وقتاً اخيستې مخ به يې ورا اړاوه او له ديخوا هم کارمل غږيده کارمل د دې طرحې په مقابل کې جدي عکس العمل وښود ويې ويل چې زه هيڅ وخت توافق نه لرم چې شوروي قوتونه له افغانستان نه ووځي. او ده چې ګوتې يې ريږد يدلې او په څېره کې يې هم ډير تغيير پيدا شوی ؤ، ډير ډار شوی ؤ نو ويلې چې دا خو چې دا لښکرووځي مورږ به ټول په وينو کې ډوب شو، انقلاب به په وينو کې ډوب شي او ډير په سره سينه هغه جانب مقابل لوري ورته وويل وروره

نو د دې معنی دا ده چې هغه انقلاب چې تاسې په افغانستان کې عنوان کړی دی خلک یې نه منې او تاسې یې زمونږ دلښکرو په زور په خلکو منئ آیا داسې نه ده؟ په دې کې البته کارمل غلی شو، ولې گورباچوف وویل چې دروسیې او د شوروي اتحاد خلک له دې جگړې نه ډیر ناراضه دي د خپلو زامنو د استولونه او نه غواړي چې هلته دا لښکري نور زیاتې پاتې شي او مونږ هم نشو کولای چې هغه انقلاب چې تاسې خلکو ته نه شئ تفهیم کولای او د هغو رضایت نه شئ په منلئ هغه په زوره پر خلکو تحمیل کړ. نو په هر حال په هغه مجلس کې په دې باره کې پخوا هم تفاهم موجود ؤ زمونږ تر منځ، زمونږ د ملگرو تر منځ، زه شخصاً او ډاکټر صاحب نجیب الله په دې مسئله کې مونږ قبلي تفاهم درلود او دې نتیجې ته رسیدلی وو چې باید شوروي لښکرې له افغانستان نه ووځي.

د افغانستان د مسئلې د حل په هکله د ملگرو ملتونو خبرې د ډیره وخته جاري وې او په واشنگټن کې د شوروي د مشر گورباچوف او جمهور رئیس ریگن په سر مشریزه کې هم دا ستونزه لاینحله پاته شوه. خو د شوروي حکومت هڅه وکړه چې په ژنیو کې د یوی نړیوالې لوزنامې لاندې خپلې قواوې د افغانستان څخه وباسي. د ملگرو ملتونو په مشر توب د ژنیو خبرې د افغانستان او پاکستان تر منځ پیل شوې او ورکې امریکا او شوروي هم شامل وو په دې خبرو کې د پاکستان

دبهرنیو چارو دوزارت لوړ رتبه مامور ریاض احمد خان هم شامل ؤ:

په هر حال د پاکستان حکومت دا خبري په هغه صورت کې ومنلې که چیرې دروسیې حکومت تیاروي چې په لږ وخت کې خپلی قواوې وباسي. پاکستان ته د دې خبرو ضرورت ؤ دا ځکه چې په روس باندې باید فشار داسې حد ته نه وای رسیدلی چې د تحمل وړ نه وای. د دی تر څنګ د پاکستان دا خیال هم ؤ چې کله مسکو د خپلو پوځیانو وتلو ته تیار شي نو د ژنیو د مذاکرو نتیجه په هغه وخت کې کار آمد ثابتیدلای شي. مسکو تیارؤ او د دې فیصلې په کیدلو یې څو کلونه ووتل د دې فیصلې عوامل په بنیادي ډول په شوروي کې هغه تبدیلی وې چې د ګورباچوف صاحب په وخت کې منځ ته راغلې په لومړي ځل په ۱۹۸۷ کال کې شوروي اتحاد کوشش وکړ چې د کابل د حکومت او مجاهدینو تر منځ دجوړې او پخلا کیدلو خبرې پیل شي. ولې په دی وخت کې د مجاهدینو موقف مضبوط ؤ او د کابل سره خبرو ته نه ؤ تیار، همدا وخت ؤ چې شوروي اتحاد د خپلو پوځیانو مختصر تقسیم اوقات وړاندې کړ او د دې معاهدې په کیدلو سره شوروي ته دا ګټه ورسېده چې د یوې نړیوالې لوزنامې له مخې خپل پوځیان له افغانستان څخه وباسي. په دې موافقه کې اول د شوروي پوځیانو وتل، دوهم بهرنی مداخلې پای ته رسیدل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم د دې لوزنامی تضمین او څلورم د افغانی مهاجرینو ستنیدل شامل

وو.

د ژنیو دلوزنامی تر لاس لیک وروسته د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو وزیر ادوارډ شیوردنادزی وویل چې د نن موافقه د شوروي د نوی تګلارې نتیجه ده چې په بهر کې خپلې ستونزې حل کړي:

د نن ورځې د موافقې لاس لیک د شوروي اتحاد د هغو فیصلو نتیجه وه چې په بهر کې خپلې سختې ستونزې له سیاسي لارې حل کاندې. دا کار د شوروي اتحاد د نوو خیالاتو برخه ده، دا موافقه د ښه نیت او روغې جوړې په نتیجه کې منځ ته راغلې ده.

د شوروي قواوې د افغانستان څخه ووتلې حکومت د روغې جوړې پروسه نوره هم مضبوطه کړه او حکومت ته یې داسې وزیران راوستل چې حزبي سابقه یې نه لرله، یو د دې وزیرانو څخه هم ډاکټر ودیر صافی وۀ چې د ملي هوا نوردۍ وزیر وټاکل شو:

ما هم وزارت د هوا نوردۍ ملکي د صدر اعظم په بلنه ومنځ علت دا دی چې مونږ یو ځای د ځو روشنفکرانو د کابل د افغانستان، د استادانو د پوهنتون د کابل او حتی ځینو مجاهدینو د ګروپونو د قومندانانو او

مشرانو سره چې مورږ سره يې نژدې اړيکې درلودې يا خپلوي يا قومي روابط درلودل ورسره مشوره وکړه. وضع ملي او بين المللي مورږ داسې تحليل کړې وه چې دا چې همېشه نجيب وايي چې يو څوک دې حاضر شي رادې شي د خبرو د ليارې نه به مورږ قدرت ورکوو. مورږ چون بې له هغه هم په داخل د کابل کې په افغانستان کې بيا خصوصاً په کابل پوهنتون کې د څوارلسو کالو را هيسې په حيث د استاد د حقوقو او سياسي علومو د پوهنځي ما کار کړی ؤ بيا رئيس د پوهنځي د حقوقو او علوم سياسي وم. نو همدا فيصله شوه چې دې خبرې ته عملي بڼه ورکوو په دې خاطر به کابينې ته ورننوزو دا قدرت به له دوی نه تقسيم کړو او دا چې يو وزارت هم د حزبيانو د حزب ديموکراتيک خلق د يو غړي دلاس نه کمېږي او د ملت د يو نفر لاس ته لوېږي هغه د ملت په گټه ترې نه کار اخلي دا لوی دستآورد ؤ، مثبت اړخونه لري او دهغه مقام او بودجې او ځای څخه د وطن له پاره، د آينده سالم جريان د افغانستان په گټه کار کوو، هلې ځلې کوو، ترڅو چې د مجاهدينو يو صحيح حکومت د دوی تولو په موافقه راشي بيا هغو ته د دی پرځای چې حزب ديموکراتيک خلق يې ور انتقال کړي مورږ به دا قدرت ورانتقال کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تنې کودتا

ډاکټر نجیب الله ژنیو ته تر یوه سفر وروسته وویل چې د مخالفو دغینو مشرانو سره یې لیدلی او د قدرت انحصار نه غواړی:

د افغانستان جمهوري دولت د سوله غوښتونکو مخالفانو سره د خبرو، تفاهم او هر اړخیزې همکارۍ غوښتونکی او د هر ډول هلوځلو هر کلی کوي چې په هیواد کې د سولې د تأمین سبب وګرځي مورږ د قدرت د مسئلې سره انحصارګرانه برخورد نه لرو او د ټولو قوتو د متناسبې او عادلانه سهم ګیرۍ سره په مرکزي او محلي حکومتونو کې موافقه لرو. په

هیواد کې مهمه سوله ده او د آزادو انتخاباتو د لارې باید هر څوک د خلکود محک له لیاری راشي او ورته معلوم شي چې په کوم ځای کې باید موقف ولری. ما چې د خپل سفر په ترڅ کې په ژنیو کې د مخالفو دځینو مشرانو سره وکتل د هر څه د مخه مې پر وحدت ملي، د یموکراسۍ او انتخاباتو تأکید وکړچې په هیواد کې د جګړې د بندیدلو یوائینۍ لاره ده.

په هیواد کې د ننه هم مخالفو سازمانونو ته د فعالیت اجازه ورکړل شوه یو د دی سازمانونو څخه هم د ملی ژغورنې سازمان ؤ چې مشر توب یې د پوهاند اصغر خان پرغاړه ؤ:

د هغه د مرستیال عبدالرحیم هاتف په ذریعه له زمورږ سره دا ژمنه وشوه چې مداخله نه کوو. نو د دې امله چې مورږ دا وازمیویوه اعلامیه مو خپره کړله. هغوی زمورږ دا اعلامیه په دریو ژبو دري، پښتو او انګریزي باندې د راډیو اوتلو یزیون له لیارې خپره کړه. هغوی وویل که څه هم په هم دې اعلامیه کې ځینې موضوعګانې زمورږ د حکومت د سیاست څخه مخالفی دی خو څرنګه چې مورږ له تاسو سره ژمنه کړې ده نو د خپریدو اجازه ورکوو. د همدې څخه څو میاشتې وروسته مورږ د پلوشې په ورځپاڼه کې یو پرانستی لیک خپور کړ په نومورې لیک کې مو په څرګنده ول سره د

مجاهدینو تر مینځ د هم آهنګۍ د نشتوالي اوهم د دولت د وضعې په هکله انتقادونه وکړل. په تدریجي ډول سره خبریالانو زمونږ سره اړیکې تینګې کړې او مونږ خپلو انتقادونو ته دوام ورکړ، مونږ داولې ورځې څخه خپل هدف اعلام کړی ؤ چې مونږ د واک دتر لاسه کولو له پاره کار نه کوو او زمونږ هدف یواځې او یواځې په هیواد کې د سولې راوستل او د غم لړلي او ناوړه حالت څخه د اولس ژغورنه ده.

په حکومت کې د ننه د واک پر سر مخالفت روان ؤ او ان دا چې خبره کود تا او پاڅون ته ورسیده. جنرال شهنواز تنې چې د ملي دفاع وزیر ؤ د ډاکټر نجیب الله پر ضد را پورته شو. سلیمان لایق وایي چې ډاکټر نجیب الله په دې پاڅون خبر او د جنرال تنې سره په خبرو لګیاؤ:

ډاکټر صاحب نجیب الله په خپله له تنې صاحب سره پرله پسې ملاقاتونه کول ځکه چې هغه ته اطلاعات رسیدل چې داسې ځینې علامې وې مثلاً د دفاع دوزارت په شاوخوا کې ټانکونه په ځمکه کې ښخیدل د هغو سنګر بندۍ روانې وې او ډاکټر صاحب نجیب الله تاسې پوهیږئ چې هغه د افغانستان د ټولو وسله والو قوتونوسر قوماندان اعلی هم ؤ. نو دا اطلاعات ورته رسیدل او هغه د تنې سره مینه لرله فکر یې کاوه چې دی یو شجاع سړی دی، باید ضایع نه شي که نه هغه ته خو لاره اسانه وه چې یو

فرمان یو مکتوب د ده په عنوان صادر کړي او پیشنهاد وکړي هغه سر

قوماندانی اعلی ته چې دی یې رئیس ؤ نوهغه به یې سبکدوشه کړی ؤ د

حزب موافقه به یې هم اخیستې وای ځکه چې په حزب کې هم د اکثریت

حمایه ورسره وه. نو په دې بنیاد باندې هغه ډیرې هلې ځلې وکړې او تنې

هم شخصاً هغه ته اطمینان ورکاوه چې زه کود تا نه کوم لیکن زه فکر کوم

چې پر تنې صاحب به ځینې داسې فشارونه وو چې هغه یې مجبور اوه دې

ته چې په ده کې بدګومانې او په ده کې د آینده له پاره تشویش او په ده کې

چې د ده پر ضد به کومه توطئه وشي که دی له دې قصې نه را سوړ شي نو

پسې ورتود یې کړ تر څو چې کود تا ته یې مجبور کړ.

ډاکټر نجیب الله وایي چې ده هڅه کوله چې د دې کود تا مخه ونیسي او

جنرال تنې ته یې په خپل کور کې پر آشک میلمستیا ورکړی وه:

په کاله کې زما د کډې پښې خوږیږي، په لاره حرکت نه شي کولی دا

را پورته شوه وایي چې تا تنی را غوښتی دی د پښتنو کور ته راغلی دی.

زه ورته پورته کیږم آشک ورته پخوم. او آشک یې ورته پوخ کړ. زه او

وطن جارور سره ناست یو او خبرې ورته کوو چې څه کوې په کومه لاره

روان یې او ملګری تنی په کومه لاره روان یې. اول خو په دې حادثه کې

څوک ژوندي، نه پاتې کیږي بیا تا وګتله. دا تا چې وګتله دځومره ورځو

له پاره يې ساتلی شې ځکه که په يوازی ځان موکولای خو بيا دا خبرې ضرور نه وې، سوله د څه شی له پاره ده، مصالحه د څه شي له پاره ده د دې خاطره نور قوتونه راغواړو وايو چې د انحصار د قدرت نه تير، چوکی زمونږ که شل دی دوې دې وي، دری دې وي او څلور دې وی نيمې دې وي خو دا نور دې هم راشي سره.

جنـــرال تنې وايي چې دا خبره صحيح ده ولی ورکې هدف بيل ؤ:

دا صحيح خبره ده آشک خو ده خلکو ته ورکاوه، ده خو ډير کوشش کاوه چې خلک منحرف کړي نه يوائې آشک بلکې خپل جنرالان او گوندي مشران يې منحرف کول نو ده خو حتی پوځيانو او گوندي مشرانو ته پيسې ورکولې، تطميع کول يې ځان ته يې تسليمول. ده په دې شکل يعنی د کې جې بې د خادیستی ميتود په واسطه سره ده غوښتل چې افغانستان اداره کړي په هيڅا باندې يې اعتماد نه کاوه او په هيڅا باندې يې باور نه کاوه هر چا ته په چل کی ؤ.

جنرال تنې وايي چې د ډاکټر نجيب الله حکومت پر پردو متکی ؤنو ځکه خپل گوند او ملت ته د منلو نه و:

د نجيب حکومت په ځان باندې تکيه نه لرله او پر پردیو متکي ؤ، نوله دې امله خپل گوند او ملت ته د منلو وړ نه ؤ برسيره پر دې په هغه وخت کې

په رژيم کې بی بند و باري اوج ته رسيدلې وه او دولتي دستگاه خپله اداره له لاسه ورکړې وه سياسي مشرتوب په گوندا و دولت کې د انحرافاتو د مخ نيوي اوپاک کاری توان نه درلود. گوند د انشعاب خواته روان ؤ. روس او نجيب دواړو په گډه د مسکو د سياسي او مادي گټو په خاطر د اردو تشکيلاتی جوړښت او قوت ټوټی کړ او د اردو ملي نظامي ساختار يې په شخصي، قومي او د کې جې بي په خادستي تشکيلاتو بدل کړ او مورږ نه غوښتل چې پوځ د ملت په خلاف و جنگيږي او مورږ دا غوښتل چې داولس په خوښه دولت جوړ شي ولې نجيب د قدرت نه لاس نه اخيست او په دی ډول يې د گوند او د ملت غوښتنو ته غاړه نه ايښوده نو ځکه مورږ پاڅون وکړ او مورږ د ملت په خاطر دخپلو گټو نه تير شولو مورږ دا غوښتل چې په ملک کې جگړه، ورور وژنه بس شي په ملت باندې د زور حکومت ونه شي او پوځ د ملت په خلاف ونه جنگيږي مورږ غوښتل چې د لنډوخت له پاره يوه مؤقته اداره جوړه شي. دابه د يوه داسې جمهوري سيستم نه دفاع کوي چې هغه په پارلماني مبارزه باندې متکي وي اوپه آزادو، سري او په پټو انتخاباتو کې هر څوک چې اکثريت وگټي هغه به پارلمان او حکومت جوړوي او د اقليت څنبتن به د اپوزيسون ځای نيسي تر څو چې داولس، د ملت په خوښه منتخب حکومت جوړ شي او افغانستان آباد شي په دې

خاطر مورږ پاڅون وکړ.

ځيني خلک وايي چې دا کودتا تحميلي او جنرال تنې بله لاره نلرله. ولې سليمان لايق دا خبره نه مني:

ما هم اوريدلی دی له ځيني پخوانيو ګوندی ملګرو نه چې د دې کود تا سره چې بيا وروسته ملګري شول او د حزبِ تصفيه شول له هغوی نه ما داسی واوريدل چې ګواکي تنې صاحب دی کود تا ته مجبور شوی دی او پری تحميل شوې ده. زه فکر کوم چې داخبره په يوه معنی سمه ده او په يوه معنی غلطه ده، غلطه خو په دې معنی ده چې ده د جمهور رئيس په مقابل کې کودتا وکړه که دا کودتا ډاکټر صاحب نجيب الله لکه چې د تنې صاحب ځينی مدافعين وايی چې پر ده يې تحميل کړې وه نو زه فکر کوم چې يو سړی چې هم رئيس جمهور وي، صدر اعظم وي او هم د ټولو وسله والو قوتونو رئيس وي او سر قومندان اعلی وي هغه بايد د کوم هدف له پاره خپل د دفاع دوزير په مقابل کې کودتا کوي. دا خو منطق نه لري په ټوله دنيا کی تاسو وګورئ د قدرت داخيستلو له پاره کودتا کيږي دا قدرت خو هغه نقد درلود او دا صلاحيت يې هم درلود چې که يې وزير دفاع نه غوښتی د هغه استعفی لزوماً برطرفي دا خو په داسی هيوادو نو کې چې د جنګ په حال کې وي دا بيا ډير ساده کار دې. په دی لحاظ دا غلطه ده. او

صحیح هم ده په دې معنی صحیح ده چې پر تنې صاحب باندې دا کوده تا
تحمیل شوه چې جنرال شهنواز تنې د ځینې داسې حزبي جاه طلبو عناصرو
تر نفوذ لاندې ؤ چې هغوی د ځینې سیاسي تغییرا تو په وجه چې خپل
مقامونه یې د لاسه ورکړي وو په تنې یې فشار اچاوئ او همدغسې هغو پر
ځینو قوماندانانو چې په سیاست کې د دوی تر نفوذ لاندې وو په هغو یې
فشار اچوئ چې باید په نجیب باندې دوی سترګې سرې کړي او نجیب
مجبور کړي دې ته چې دوی هغو پخوانیو مقاماتو ته راولي او که یې نه
راولي نو باید دی د نظامي قوتونو د اعمال په وسیله باندې له قدرت نه
وغورځول شي.

خیال محمد کتوازی وایي چې پوځی جنرالان د کوده تا په خطر پوه او ورته یې د منځګړتوب بلنه ورکړې وه:

د تنې ملګرو چې په رهبرۍ کې ورسره وو دوی وویل چې مونږ ځینې د رهبري ملګرو ته مخ کې وویل چې تاسو د دی مخه ونیسئ سوله وکړئ په مینځ کې، تا ته هم وایو ته په مینځ کې کښینه مصالحه وکړه سره جوړمو کړه. بیا ما ورته وویل په دواړو سترګو البته په دې کې آصف شور او ختګر او ځینې کسان چې په رهبري کې وو هغوی راغلل زما کور ته بیا ما وویل بنه دی بیا دوی په کور کې راته ناست وو ما ته یې وویل چې ته

د نجیب سره که امکان د دې وی چې یو تماس ورسره ونیسي مونږ به ورسره ووینو ټول، ما بیا تیلفون وکړ کوشش مې وکړله نجیب سره می ارتباط پیدا کړ، بیا هغه وویل چې په دې خبره کې خوزه راضی یم او زه خو سوله غواړم، سمه ده ما له هغه سره بیا ولیدل او هغه را ته وویل چې دوی حاضر دی سولی ته زه خو سل واری حاضر یم سره کښینو خبرې به سره وکړو که زه ملامت وم دا دی ته په مینځ کې کښینه ما ته ووایه که دوی ملامت وو دوی هم البته ما ته ویلي وو چې ته په مینځ کې کښینه د منځګړي په حیث باندې بیا هغه وویل چې صحیح دۀ سره له دې چې ته د دوی لخوا یې بیا هم زه حاضر یم. بنه زه بیرته راغلم دوی ته مې وویل دوی ومنل ټولو. خبره په دې کې راغله چې بیا سبا په نهو بجو باندې دوی سره کښینی خبرې ورسره وکړي دغه کسان چې د تنې په شاوخوا کې دا شپږ اووه نفره دوی را ټلل د نجیب سره یې سبا پر نهو بجو باندې کتل او سوله یې سره کوله پر نهو بجو ما تیلفون وکړ دوی ټول راغلي وو وزارت دفاع ته، ټولو هغه تشریفاتي دریشي کړې وي چې باید نجیب سره ووینې. د رئیس دفتر په اطاق کې ټول را جمع شوي وو بیا یې وویل چې مونږ حاضر یو پر نهو بجو راځو. پر نهو بجو نجیب هم ورته وقت تعیین کړی ؤ، نور پروګرامونه یې لغوه کړي وو بیا تقریباً نهو بجو ته څو دقیقې پاتې وې چې ما ته یې بیرته تیلفون

وکړ دا جعفر سرتېر هغه راته تیلفون وکړ چې زمونږ کار خراب شو مونږ نشو درتلای، دوې دقیقې او که دری دقیقې پاتې وې نهڅوبجو ته، ما وویل ولې دوی وویل: چې مونږ دوزیر صاحب دفاع په دفتر کې ټول سره جمع شوي یو او وزیر صاحب دفاع اجازه نه را کوي البته دغه لیدنه دوی د تنې په غیاب کې کوله د نجیب سره او ویې ویل چې مونږ په غیاب کې دا کار کاوه او دا دی وزیر صاحب دفاع خبر شوی دی مونږ یې خپل دفتر ته راوغوښتلو دغه دي دی حاضر دی او دی راته وایي چې زه اجازه نه در کوم چې د نجیب سره ووینئ ځکه چې زه نه غواړم چې ورسره جوړ شم او مونږ غواړو چې باید هغه له منځه لیرې کړو. بیا ما بیرته نجیب ته تیلفون وکړ هغه کیسه مې په هغه شان ورته وکړه بیا نجیب وویل چې دا دی بیا ونه وایې چې ته ملامت یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتونو د سولې د پروسې ناکامي او د ډاکټر نجیب الله سقوط

که څه هم د ډاکټر نجیب الله حکومت وکولای شول چې د تنې کود تا نا کامه کړي. ولی د افغانستان په شرقي بنارونو کې د سخت فشار سره مخامخ ؤ خو سلیمان لایق دا خبره نه منې او وایي چې مجاهدینو په خپل زور ونشو کړای چې د هغوی حکومت را وغورځوی:

زه باور لرم چې مجاهدین به له مانه په دې خبره نه خپه کیږي که زه ووایم چې دوی په زور باندې امکانات نه لرل چې د افغانستان جمهوري نسکوره کړي، البته زمور په ګوند او دولت کې د ننه جدي اختلافات چې

ما تاسو ته وویل چې هغه هم د ځینې خارجي دسایسو او لمسون په اساس رامینځ ته شول وضع داسې شوه چې د قوت توازن نور د افغانستان د جمهوري دولت د ساتلو په ګټه نه و. یعنې ز مور خپل قوتونه لکه مثلاً د شمال قوتونه هغو زیاتي د مرکز اطاعت خوشی کړ، هغوی د جمعیت له سازمانه سره، هغوی د وحدت د سازمانه سره، هغوی د احمد شاه مسعود سره په پنجشیر کې ائتلاف وکړ دوستم صاحب او دغسی سید منصور آقا، دغسې مومن په حیرتانو کې، دغسې مثلاً جنرال هلال د مزار شریف په هوایي میدان کې را پاځیدل لهذا دا ډیره مشکله وه چې هلته په شمال کې له خپلو قوتونو سره اخته شي او دلته له تولو مجاهدینو سره چې د کابل په جنوب کې، شرق کې او په غرب کې را تول شوی وو له دوی سره هم اخته شي.

رحیم الله یوسفزی وایي چې د شوروي ستونزې او د افغانستان د حکومت اقتصادی مشکلات هم بی څه نه وو.

په شوروي کې یو بدلون راغی او هلته چې کومی د هغوی مجبوری وې د هغو اقتصادي مجبوریو په وجه باندې له هغو سره دا توان نه ؤچې نور کومکونه وکړي، د افغانستان سره هم د وسلې او هم د پیسو او هم د نورو خوراکي موادو، نود دې په وجه باندې د افغانستان تول دارمدار،

تول تجارت هغه په روس باندی ؤ په شوروي باندې و نو چې هغه کومکونه لږ کم شول یا بندل شول نو د هغه په ؤجه باندې د افغانستان دحکومت مشکلات زیات شول او زه همدا خبره کوم چې اقتصادي مشکلات چې وو د پیسې د کمی، د تیلو کمی او د خوراکی موادو کمی په وجه باندې د ډاکټر نجیب الله حکومت ډیر کمزوری شو او داسې یو وخت راغی چې د هغوی سره تیل نه وو چې هغوی الوتکې والوزوي نو دا ډیر غټ مشکلات وو.

د ملگرو ملتونو په مشرتوب هڅې روانې وې چې یو انتقالي حکومت جوړ شي او د ډاکټر نجیب الله څخه واک ترلاسه کړي د حزب اسلامی مشر انجنیر گلبدین حکمتیار وایي چې هغوی په داسی یوه طرحه موافقه کړې وه چې ورکې داسی کسان شامل وي چې ورباندې اختلاف نه وي:

زمونږ طرحه داوه چې باید یو موقت حکومت دغیر متنازع فیها شخصیتونو نه چې ټولو تنظیمونو ته د منلو وړ وي او د هغوی پر سابقه باندې اعتراض نه وي، له دغسې شخصیتونو نه جوړ شي، قدرت د نجیب دحکومت څخه د قید و شرط نه پرته په کامل طوردې اداري ته انتقال شي او بیا په شپږو میاشتو کې انتخابات ترسره شي د دی له پاره چې نه مو

غوښتل چې په کابل کې وینه توی شي، کابل وران شي د اقتدار په سر مسلحانه برخورد او کشمکشونه پیل شي. ملل متحد هم دې ته ورته یو د طرح وړاندې کړه، تنظیمونو په خپلو منځونو کې په دې توافق وکړ، په افرادو بحث وشو، لست ترتیب شو نژدې ؤ چې په دې باندې عملاً کار پیل شي ولی متأسفانه جمعیت د دی مخالفت وکړ هغه چې په کابل کې د ځینو جنرالانو په مرسته یوازی قدرت ته د رسیدلو هڅه کوله پس له دې چې په لست باندی توافق راغلی ؤ د دې پروسې مخالفت یې وکړ او پرې یې نښودل چې داسې یو حکومت جوړشي او قدرت هغه ته انتقال شی.

د افغانستان جمهور رئیس پوهاند برهان الدین رباني وایی چې دا د مجاهدینو ستراتیژي وه او هر څوک چې ورته تسلیم شوي وای د عمومي عفوې له مخې ورته ځای موجود ؤ:

دا زمور یوه همیشه ګي ستراتیژي او پالیسی ده، د دولت هر یو قوماندان، هر ګروپ که ملیشه وی او که پوځي سړی وي کله چې غواړي چې د مجاهدینو خوا ته تسلیم شي مور همیشه د عفوې عمومی اعلان کړی او دوی ته مور همېشه بلنه ورکړې له دې کبله په همدې اساس هغه کسان چې غوښتي یې دي چې مجاهدینو ته تسلیم شي مجاهدینو قبول کړي دي، له دې کبله مور دغه دوستم او د کیان او نور هر څوک چې غواړي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجاهدینو ته نژدې شي البته زمونږ لخوا هیڅ ممانعت نشته.

مولوي محمد یونس خالص وایي چې یوازنی لاره اسلامي حکومت ده او نور څه ورته د منلو نه وو:

مونږ دا دومره جهاد چې کړی دی د دی له پاره مو کړی دی چې مونږ ته دا معلومه شوې ده چې یعني په افغانستان کی یوائې نه بلکه په ټولو اسلامي ممالکو کې په هغه ځای کې واقعاً ملت ودانیدی شي او قوم ودانیدی شي او هغه حکومت مخ په وړاندې تللی شي چې هغلته د حکومت او د ملت ملاتړ له یو بل سره موجود وي کله چې په کوم ملت کې دوې رهبرې موجودې وي هغه مخ په وړاندې تللی نه شي مثلاً په افغانستان کې یو حاکم ظاهر شاه ؤ او بل حاکم علما وو، علما وو به یو څه کول ده به بل څه کول نو خلکو دده سره ملاتړ نه درلود نو زمونږ په نظر باندی باید حکومت اسلامی هغسی حکومت اسلامی وی چې د هغه په سرکې خلک هم پر اسلامی فکر باندی دا جامعه روانه کړی. بیا به ور سره علما متحدوي او هغه به په یوه رهبري باندې روان وي خلک به ورسره متحد وي، بیا د اقتصاد له پاره هم کار کولی شي، مصانع هم جوړولی شي، په هغه ځای کې زراعت هم پیشرفت کوي، په هغه ځای کې سیاسي لاره هم یوه وي، ټول شیونه داکار کولا شي د دغه له پاره مونږ پوهیدلو

چې بين الملل دلته مورد ته که کومه رهبري راولي هغه رهبري به داسې رهبري نه وی چې دهغې سره اسلامي اوبل د دې ملت فکروي او په اسلامي فکر باندی رهبري وکړی ځکه د هغه سره مورد موافقه ونه لرله او اوس هم خلک د بين الملل چيغی وهي خو مورد باور لرو چې تر څو پورې چې هلته اسلامي حکومت قايم نه شي په منطقه کې امنيت راوستل د محالاتو نه دي.

د افغانستان له پاره د ملګرو ملتونو خاص استازي بنين سوان د سولې پروسه په مخه اخيستې وه او تر دې يرې سلا مشورې وروسته ډاکتر نجيب الله موافقه وکړه چې يو انتقالی حکومت ته واک ور وسپاری:

ما همدا اوس د ملګرو ملتونو د عمومي منشي د خاص استازي آقای بينن سوان سره د خبرو يوه جدي دوره سر ته رسولې ده دا خبرې د هغو کوششونو په هکله وې چې په افغانستان کې د حل يوه لاره را مينځ ته شي. ما د ملګرو ملتونو د عمومي منشي دهغو هلو ځلو چې يوه افغاني ټولنه يې پيشنهاد کړې ده د افغانستان د حکومت له خوا دملاتړ ډاډ ورکړی دی. ما همدا ډول ژمنه کړې چې د ملګرو ملتونو په پيشنهاد شوې افغاني ګرد همآيی کې چې عمومي منشي يې کوربه توب پر غاړه لري د ګډون اصرار نه کوم، ما موافقه کړی ده چې د ملګرو ملتونو د سولی د

پروسې په ترڅ کې چې په کابل کې یو انتقالي حکومت جوړ کړي نو مور
به ټول اجرائیوي واک ددې حکومت د جوړیدو سره سم په هم هغه ورځ
ورسپارو څنګه چې آقای بطروس غالي ویلي دي انتقالی حکومت باید د
پوره واک درلودونکی وي او باید د افغانانو امنیت، مصئونیت او د
افغانستان وحدت او ارضي تمامیت وساتي.

د ډاکټر نجیب الله استعفی ء د هغه ستونزې نورې زیاتې کړې، په دې وخت
کې د بي بي سي خبریال کرسباور په کابل کې حاضرؤ او وایي چې د ډاکټر نجیب
الله تر رالویدلو یوه شپه وړاندی یې د ګوندی مشرانو سره خبرې کړې وې:

د حکومت تر چپه کیدلو یوه شپه وړاندې د حزب یو لوړ رتبه کس چې
د ډاکټر نجیب الله نژدې ملګری ؤ او ور څخه لیرې کیده ماته وویل چې
شپږ سوه ازبک ملیشیا او یوه سلسله الوتکې مو د شمال څخه راوستلې
دي نجیب د یوې یا دوو الوتکو اجازه ورکړې وه، ولې لس الوتکې را
ښکته شوې دا کسان د لوګر له پاره راوستل شوي وو حکومت د حکمتیار
د حملې څخه په بیره کې ؤ ولې دا ملیشیا په هوایي ډګر کې پاته شول.
ملګري ملتونه د پنځلسو کسانو په انتظار کی وو چې موقتي اداره جوړه
کړي زما له معلوماتو سره سم د کابل له خوا څخه نهه کسان ور معرفي

شوی وو او وریاندې موافقه شوي وه ، د مجاهدینو له خوا څخه ملګرو ملتونو شپږو نورو کسانو ته ضرورت درلود ، ملګری ملتونه پر پاکستان متکي وو چې پر مجاهدینو فشار راولي چې شپږ کسان ورته معرفي کړي په پای کې د دې نومونو هیڅ درک نه وو ، بنین سوان چې په دې وخت کې د کابل او اسلام آباد ترمنځ په تګ او راتګ لګیا ؤ کابل ته د شپې ناوخته را ورسید او ویې ویل چې پروسه ناکامه شوه او هڅه یې وکړه چې ډاکټر نجیب الله د کابل څخه وباسي. نجیب الله وارخطا شو ، او د جنرال عظیمي څخه یې چې د کابل د ګارنیزیون قوماندان ؤ ، د شپې نوم تر لاسه کړ او د جمهوري ریاست څخه تر هوایی ډګر پورې چې بنین سوان هم ورسره ملګری ؤ تر شپږو پوستو تیر شو ولی په هوایې ډګر کې د وروستۍ پوستې له خوا چې ورکې ازبک ملیشیا اچول شوي وو راوګرزول شو او ډاکټر نجیب الله بیرته دملګرو ملتونو دفتر ته راغی او په کابل کې پناهنده شو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننبلونې

د نومونو پیژندګلوي

کال شمیرنه

تاریخي سندونه

د امیر امان الله خان لومړنی وینا

پادشاهی فرمان

د افغانستان د جمهوریت اعلام

دبریتانیې او افغانستان ترمنځ د دوستۍ معاهده

قوانین

د افغانستان د لوړ دولت اساسی نظامنامه

د افغانستان د دولت اساسی اصولنامه

د ۱۳۴۳ کال اساسی قانون

د افغانستان د جمهوری دولت اساسی قانون

د افغانستان د جمهوریت اساسی قانون

د متن نوم نبود

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نومونو پیژندګلوي

اعتمادی، توریالی:

دغلام حیدر خان زوی او دسردار عبدالقدوس اعتماد الدوله لمسی دی. په ۱۹۲۳ کال کې په کابل کې زیږیدلی، لومړنۍ زده کړې یې د استقلال په لیسه او لوړې زده کړې یې د کابل پوهنتون د علومو په پوهنځي کې سرته رسولې او ماسټري یې په فیزیولوجی کې له امریکې څخه تر لاسه کړې ده. نومورې د علومو د پوهنځي درئیس او بیا د کابل پوهنتون درئیس په توګه دندې سرته رسولې دي. د داؤد خان په مشرۍ د جمهوري نظام په رامنځ ته کیدو سره، څه موده بیکار او وروسته بیا په پاریس کې په یونسکو کې مقرر شو.

اعظم، داکتر غلام فاروق:

داختر محمد زوی په ۱۹٤٥ کال په کندهار کې زیږیدلی دی. ثانوی زده کړی یی د کندهار په میرویس لیسه کې کړې دي. د کابل پوهنتون د اقتصاد پوهنځی

تر فراغت وروسته يې امريکا څخه په زراعتي اقتصاد کې دوکتورا اخيستې ده. په وادي هيرمند کې دکرنې د پراختيا مديرؤ او دخلق په حکومت کې زندان ته واچول شو. تر خوشي کيدلو وروسته پاکستان ته مهاجر شو او په ملي محاذ کې مرستيال وټاکل شو. دمجاهدينو په مؤقت حکومت کې د تعليم او تربيې او دنجيب تر سقوط وروسته دمهاجرو وزير شو. اوس په پيښور کې ژوند کوی.

الهام، پوهاند محمد رحيم:

الهام دفضل الدين زوی او په ۱۹۳۲ کال کې دکابل ولايت دچهاردهی په ريشخور کې زيږيدلی دی. دکابل په غازي ليسه او دکابل پوهنتون دژبو او ادبياتو په پوهنځی کې يې لومړنی او لوړې زده کړې بشپړې کړې دي. دماستری دوره يې په متحده ايالاتو کې لوستې او په ژبپوهنه کې يې دنومورې دورې ديپلومه ترلاسه کړه. نومورې دکابل پوهنتون د استاد او دمترقی ديموکراتانو داوونيزی جريدې مساوات دمسوول مدير په توګه دندې سرته رسولې دي. دپښتو او فارسي ژبو له نامتو ليکوالو او شاعرانو څخه دی. اوس په پيښور کې اوسيږي.

امين، حفيظ الله:

دحبيب الله خان زوی او په ۱۹۲۹ ميلادي کال کې په پغمان کې وزيږيد. ابتدايي زده کړه يې په پغمان کې وکړه او وروسته دکابل دارالمعلمين ته ولاړ. دکابل پوهنتون دساينس د پوهنځي څخه يې په فزيک او رياضي کښې دليسانس درجه ترلاسه کړه او وروسته دعالی تحصيلاتو له پاره امريکا ته ولاړ او په تعليم

وتربیه کی یی ماستری واخیستله. د کابل دارالمعلمین او ابن سینا مدیریتونه یې کړي دي او وروسته په اولسی جرګه کی د پغمان وکیل ؤ. کله چی د خلق ګوند حکومت ونیوی د وزیر خارجه او د صدراعظم مرستیال شو. په ۱۹۷۹ کې یې نورمحمد تره کی د قدرت څخه لیرې کړ او په خپله د دولت رئیس شو. څلور میاشتي وروسته کله چې روسان افغانستان ته ولاړل حفیظ الله امین یې وواژه.

امین، رسول:

د محمد امین زوی او په ۱۹۳۸ کال کی د کونړ په وټه پور کی زیږیدلی دی. په ۱۹٤۷ کال یې کورنۍ مزارشریف ته تبعید شوه. دلیسانس او ماستری درجه یې په سیاسي علومو کې د پیښور د اسلامیه کالج څخه واخیستله ،د کابل په پوهنتون کی استاد ؤ چې په ۱۹۷۹ کال کې بندي او په ۱۹۸۰ کال تر خوشي کیدلو وروسته پاکستان ته مهاجر شو. په پیښور کی یې د لیکوالو اتحادیه جوړه کړه چې تر اوسه پورې یې د هغی د ریاست دنده پرغاړه ده.

بدخشی، طاهر:

د وکیل ظاهر زوی او په بدخشان کی زیږیدلی دئ. د حبیبې لیسه او د کابل په پوهنتون کی یې د اقتصاد پوهنځی ویلی دی. د خلق د دیموکراتیک ګوند د مؤسسی کنګرې او د مرکزي کمیتې غړی ؤ. د خلق دګوند تر انشعاب وروسته د کارمل سره یو ځای شو چی وروسته یې د پښتنو ضد ستم ملي ګوند جوړ کړی او د حفیظ الله امین په حکومت کې ووژل شو.

بينوا، عبدالرؤف:

دمولوي عبدالله زوی او په ۱۹۱۳ کال کې په کندهار کی زیږیدلی دئ. دشاه محمودخان په صدارت کی دوینبو زلمیانو غړی ؤ. دپښتو ژبې شاعر او لیکوال ؤ. دکابل رادیو رئیس او دمیوندوال په صدارت کې لږ وخت داطلاعاتو او کلتور وزیر ؤ. دببرک کارمل په وخت کې په لیبیا کې سفیر شو چی وروسته امریکا ته مهاجر او هلته په ۱۹۸٤ کال په حق ورسیدئ.

تره کی، نور محمد:

په ۱۹۱۷ کال کی دغزنی ولایت په ناوه کی زیږیدلی دی. ابتدایي زده کړه یې دناوې په اولسوالۍ کی سرته رسولې او په ۱۹۳۲ کال کې دکندهار په پښتون شرکت کې ورته کار پیدا شو. وروسته دپښتون شرکت له خوا بمبیي ته ولیږل شو چی په همدې وخت کی یې دشپې لیسه تر لسم ټولګي پورې ولوستله. په ۱۹۳۷ کال کی افغانستان ته راغی او دعبدالمجید زابلی دقلم مخصوص مدیر وټاکل شو. وروسته په باختر آژانس او کابل رادیو کې مامور شو. دشاه محمودخان په وخت کی دوینبو زلمیانو غړی او دشاه محمودخان دحکومت په آخر وخت کې په واشنګټن کې مطبوعاتی آتشه وټاکل شو. دسردار داؤد خان دصدارت په پیل کې راوغوښتل شو او کار ورنکړل شو. په ۱۹٦۵ کال کې یې دجنوري پر اوله نیټه دخلق دیموکراتیک ګوند تاسیس کړ او په لومړۍ کنګره کې یې عمومي منشی وټاکل شو. د ۱۹۷۸ کال دثور په کودتا کې دافغانستان ددولت رئیس وټاکل شو. په ۱۹۷۹ کال کې دسپتمبر پر شپاږسمه نیټه دقدرت څخه لیرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای شو او د اکتوبر پرنهم تاریخ ووژل شو.

پژواک، عبدالرحمن:

دقاضي عبدالله زوی او په ۱۹۱۹ کال کې د مارچ په اوومه نیټه په غزني کې وزیږید. د ننګرهار د سرخ رود د باغوانیو اوسیدونکی ؤ. ثانوی زده کړه یې د کابل په حبیبیې لیسه کې پوره کړې ده. اسلامی قانون او فارسي ادبیات یې په شخصي توګه ویلي دي. د دري او پښتو ژبی ښه شاعر او لیکوال ؤ. په ۱۹۳۹ کال کی د اصلاح مسئوول مدیر مقرر شو چی دوه کاله وروسته د پښتو تولنې عمومي مدیر وټاکل شو. په ۱۹٤٦ کال کی په لندن کی مطبوعاتی آتشه وټاکل شو چې یو کال وروسته واشنګټن ته تبدیل شو. په ۱۹۵۵ کال کی د بهرنیو چارو په وزارت کې د سیاسي چارو عمومي مدیر مقرر شو. په ۱۹۵۸ کال کی په ملګرو ملتونو کی د افغانستان دایمي نماینده شو چې د عمومي اسمبلی ریاست ته هم ورسید. په ۱۹۷۳ کال کې په ډیلي کې د افغانستان سفیر شو. په ۷۸-۱۹۷٦ کلونو کې په لندن کې د افغانستان سفیر ؤ چی په افغانستان کی کودتا وشوه. په ۱۹۸۲ کال کی د کابل څخه ووت او په پاکستان کی مهاجر شو. په ۱۹۹۵ کال کی په پیښور کې په حق ورسیدئ.

پیوند، علی ګل:

په کونړ کی زیږیدلی او ثانوی زده کړه یې په کابل دارالمعلمین کې کړې ده. د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي لیسانس او د خلق د دیموکراتیک ګوند غړی دی. په ۱۹۷۹ کال کې د خلق تر کودتا وروسته د مطبوعاتو د وزارت معین وټاکل شو. د ببرک کارمل په حکومت کې بندي شو او اوس په آلمان کې ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي.

جاوید، عبدالاحمد:

دحاجی عزت زوی دی په ۱۹۲۵ کال کی په کابل کی زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یی په حبیبیې لیسه کی کړې ده او لیسانس یې دکابل پوهنتون دحقوقو او سیاسی علومو څخه اخیستی دی. په فارسي ادبیاتو کې یې دتهران دپوهنتون څخه ماستري او دوکتورا اخیستې ده. په ۱۹۷۲ کال کې دکابل پوهنتون رئیس شو. په ۱۹۸۰ کال کې دعلومو داکاډمی په دري ډیپارټمنټ کې مقرر شو او د آکاډمیسن رتبې ته ورسید. اوس په لندن کې مهاجر دی.

جلیلی، عبدالرشید:

دعبدالجلیل زوی او په ۱۹۳۹ کال په کونړ کی زیږیدلی دی. په افغانستان کی ترزده کړې وروسته یې دامریکا څخه ماستري او دشوروي اتحاد څخه دوکتورا واخیستله. دکابل پوهنتون دکرنې په پوهنځي کې استاد ؤاو دثور تر کودتا وروسته دکابل پوهنتون رئیس وټاکل شو. په ۱۹۷۹ کال کې دښوونې او روزنې وزیر شو چې وروسته بیا دکرنې او اصلاحات اراضي وزیر مقرر شو. حفیظ الله امینُ ته نژدې ؤاو په ۱۹۸۰ کال کی دببرک کارمل له خوا بندی شو چې د ډاکتر نجیب الله په حکومت کې خوشی شو.

حکمتیار، گلبدین:

دعبدالقادر زوی او په ۱۹۵۰ کال کې دقندز په امام صاحب کې زیږیدلی

دی. لومړنی زده کړه یې دامام صاحب په لیسه کې کړې او وروسته په کابل پوهنتون کې په انجنیری پوهنځي کې داخل شو. په دې وخت کی چی په کابل پوهنتون کې سیاسي فعالیت خپل اوج ته رسیدلی ؤ دنورو ترڅنګ یې اسلامي فعالیت پیل کړ. دمحصلانو په اتحادیه کی هم فعال غړی ؤ او په ۱۹۷۲ کال کې دسیاسی فعالیت له کبله بندي شو. دجمهور رئیس محمد داؤد خان په وخت کې دکودتا تور وربانديې ولګول شو او دبندي کیدلو هڅه یې وشوه. په دې وخت کې په پاکستان کې مهاجر شو. دحزب اسلامي مشر او په ۱۹۹۳ کال کې دمجاهدینو په حکومت کې صدراعظم وټاکل شو.

خالص، مولوی محمد یونس:

دمولوي عبدالاکبر زوی او په ۱۹۱۹ کال دخوګیانو په ګندمک کښی زیږیدلی دی. اسلامی علوم یې لوستي او دپښتو لیکوال او شاعر دی. په کابل رادیو کې داسلامي ښوونو ښوونکی او دګهټځ دجریدې سره یې فعاله مرسته کوله. په ۱۹۷۳ کال کی یې دجمهور رئیس داؤد خان دحکومت له خوا دبندي کیدلو هڅه وشوه ولی پاکستان ته مهاجر شو. دحزب اسلامی غړی ؤ چی وروسته یې دحزب اسلامي خالص په نوم خپل حزب جوړ کړ.

ختک، اجمل:

په ۱۹۲۵ کال کې دصوبه سرحد په نوښار کې زیږیدلی دی. دپښتونستان دمسئلې مخکښ ملاتړی او د ۱۹۶۰ او ۱۹۷۰ کلونو په لسیزه کې په افغانستان کې مهاجرؤ. دپښتو ژبې لوی شاعر او لیکوال دی او په کابل کې یې

دببرک کارمل دحکومت پوره ملاتړ کاوه. په ۱۹۹۱ کال کې پاکستان ته راغلی او اوس د عوامي نیشنل ګوند مشر او د پاکستان دسنا غړی دی.

ربانی، برهان الدین:

دمحمد یوسف زوی او په ۱۹٤۰ کال په فیض آباد کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې دکابل په دارالعلوم کې پوره کړه. دکابل پوهنتون دشرعیاتو دپوهنځی څخه په ۱۹٦۳ کال کې راووت او سمدستي په همدې پوهنځي کې استاد مقررشو. دمصر الازهر پوهنتون ته دلوړو زده کړو له پاره ولیږل شو او په ۱۹٦۵ کال کې یې ماسټري واخیسته. دمصر څخه تر راګرځیدلو وروسته دکابل پوهنتون په شرعیاتو پوهنځی کې دفلسفې استاد او دریسرچ دډیپارټمنټ غړی ؤ. دلومړي سر څخه داسلامي تحریک غړی او په کابل پوهنتون کی په سیاسی فعالیت بوخت ؤ. په ۱۹۷٤ کال کې په پاکستان کی مهاجر شو. دافغانستان دجمعیت اسلامي مشر او د ۱۹۹۲ کال څخه راوروسته دافغانستان ددولت رئیس دی.

رشاد، پوهاند عبدالشکور:

دعبدالغفار زوی او په ۱۹۲۱ کال کې په کندهار کې زیږیدلی دی. زده کړه یې په شخصی توګه کړې ده په ٤۲-۱۹۳۵ کلونو کې په کندهار کې ښوونکی ؤ. په ۱۹٤۷ کال کې دکندهار دښاروال مرستیال او د ۵۵-۱۹٤۸ کلونو ترمنځ په هند کې وکیل تجار او په ۱۹۵٦ کال کې دپښتو ټولنې مرستیال وټاکل شو. په

۱۹۶۲-٦٤ کلونو کې په لیننګراډ کې د پښتو ژبې استاد ؤ. د ۱۹٦۵ کال څخه راوروسته په کابل پوهنتون کې د پښتو ژبې استاد ؤ. د شاه محمود خان په لومړۍ ډیموکراسۍ کې دوینبو زلمیانو فعال غړی او په ۱۹٦٦ کال کې د مساوات د جریدې چې د ډیموکرات مترقي ګوند نشراتي ارګان ؤ د امتیاز خاوند ؤ. ښه شاعر او لیکوال دی چې ډیر کتابونه یې چاپ شوي دي. او د اکاډیمسن علمي رتبې ته رسیدلی دی.

رشتیا، سیدقاسم:

د سید حبیب زوی او په ۱۹۱۳ کال کې زیږیدلی دی. په کابل کې یې د استقلال لیسه او د اقتصاد انستیتوت ویلی دی.

په ۳۸-۱۹۳٤ کلونو کې د کابل د مجلې مدیر و او په ۱۹٤۱ کال کې د مطبوعاتو مستقل رئیس شو. په چکوسلواکیا، مصر او جاپان کې د افغانستان سفیر پاته شوی دی. په ۱۹٦۳ کال کې د مطبوعاتو وزیر وټاکل شو. ښه لیکوال او مؤرخ دی چې ډیر تاریخي کتابونه یې لیکلي دي.

روستا مل، محمد احسان تره کی:

د محمد زمان تره کی زوی او په ۱۹۳۳ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. ثانوی زده کړه یې په استقلال لیسه کې سرته رسولې او په ۱۹۵۷ کال کې یې د کابل پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو د پوهنځي څخه لیسانس واخیست او په همدې رشته کې فرانسې ته ولیږل شو چې په ۱۹٦۵ کال کې یې د فرانسې څخه دوکتورا واخیسته. په کابل پوهنتون کې د حقوقو پوهنځي استاد ؤ او په

۱۹۶۶ کال کې دعدليې وزير وټاکل شو. په ۸۳-۱۹۷۸ کلونو کې په اندونيزيا کې دافغانستان سفير ؤ. اوس په فرانسه کې دخپلې کورنۍ سره يوځای ژوند کوی.

زهما، علی محمد:

دجان محمد زوی او په ۱۹۲۸ کال په کندهار کی زيږيدلی دی. په کندهار کې يې داحمدشاه بابا ليسه ترلسم ټولګي پورې لوستې ده او دحبيبيې ليسې څخه فارغ شوی دی. په ۱۹۵۰ کال کی دکابل پوهنتون د ادبياتو د پوهنځي څخه فارغ شو. دلندن پوهنتون څخه يې دافغانستان په تاريخ کې ماستري اخيستې ده. په کابل پوهنتون کې دادبياتو پوهنځي استاد ؤ. په ۱۹۷۹ کال کی بندی شو او په ۱۹۸۰ کال کې دزندان څخه تر خوشي کيدلو وروسته دعلومو په اکادمی کی ؤ، اوس په آستريا کې دخپلی کورنۍ سره يوځای اوسي.

شاه محمود خان:

شاه محمودخان دسردار محمديوسف خان کشر زوی او د پخواني پاچا محمدظاهر شاه اکا ؤ. په ۱۸۸۶ کال کې زيږيدلی او دامير حبيب الله خان په زمانه کې يې دډګرمنۍ رتبه ترلاسه کړه. دهيواد دخپلواکۍ دجګړې په جنوبی جبهه کې يې دانګريزانو پرضد په جګړه کې برخه واخيسته. په ۱۹۲۵ کال کې هغه مهال چې اعليحضرت امان الله دهيواد ټولواک ؤ دی په قطغن او بدخشان کې د پوځي ځواکونو مشرؤ. له خپل ورور غازی محمدنادرشاه سره يوځای دسقاو دزوی په مقابل کښې وجنګيد. دنادرشاه دواکمنۍ په دوره کې دی دملي دفاع

وزیر وټاکل شو. په هغه ورځ چې نادرشاه ووژل شو دی هم هلته حاضر ؤ. دمحمدظاهر شاه په واکمن کیدو کې دده لوی لاس و. په ۱۹٤٦-۱۹۵۳ کلونو کې دی دافغانستان صدر اعظم ؤ. دی لومړنی صدر اعظم ؤ چې د ډیموکراسۍ پرمخ یې دهیواد دروازې پرانستې او په افغانستان کې یې آزادو مطبوعاتو ته اجازه ورکړه.

شرق، ډاکتر محمد حسن:

په ۱۹۲۵ کال کې په فراه کې زیږیدلی دی. په کابل کې یې په حربي پوهنځي کې زده کړې او دطب د پوهنځی څخه فارغ شوی دی.

په ۵۹-۱۹٤۸ کلونو کې چې په کابل پوهنتون کې دمحصلانو داتحاد یې فعالیتونه جاري وو دسردار محمد داودخان ملاتړی ؤ. دسردار محمد داؤدخان دصدارت په وخت کې دصدراعظم دقلم مخصوص مدیر ؤ. کله چې سردار محمد داؤدخان مستعفی شو دی هم بیکاره شو او وروسته دبیمې په شرکت کې ډاکتر شو. دسردار محمد داؤد خان په کودتا کې فعال کس ؤ چې دمرکزي کمیتې غړی او دصدراعظم مرستیال وټاکل شو. په ۷۸-۱۹۷۷ کلونو کې په جاپان کښې سفیر شو. دببرک کارمل دحکومت په وخت کې په هند کې سفیر ؤ چې وروسته صدراعظم وټاکل شو. اوس په امریکا کې ژوند کوي.

عبدالرحیم زی، داکتر احمد:

دعبدالرحیم زوی او دعبدالملک خان عبدالرحیمزی کشر ورور دی. دکابل پوهنتون دحقوقو او سیاسی علومو پوهنځی یې لوستی، بیا دلوړو زده کړو په

خاطر ویانا ته ولیږل شو، هلته یې دوکتورا ترلاسه کړه، دخپل ورور عبدالملک خان عبدالرحیمزی له بندي کیدو وروسته په ویانا کې پاتې شو چې تراوسه هم هلته په اطریش کې ژوند کوي.

عبدالحق، قوماندان:

عبدالحق په ۱۹۵۷ کال دننګرهار ولایت دسره رود اولسوالۍ دعربانو په کلی کې زیږیدلي دی. دی له خپلې کورنۍ سره په ۱۹۷۵ کال د داؤدخان دحکومت له لاسه پاکستان ته رامهاجر شو او له خپلو ورونو او ملګرو سره یې د داؤد خان دحکومت پرضد فعالیت پیل کړ. په ۱۹۷۷ کال کې په داسې حال کې چې له خپلو ملګرو سره یې دحکومت پرضد دیوې کودتا پر پلان کار کاوه دحکومت له خوا ونیول شو، دی لا په زندان کښې ؤ چې دثور کودتا وشو. ه ترکودتا څه موده وروسته له زندان نه خوشی شو چې بیرته یې پاکستان ته هجرت وکړ. ده دمولوی خالص داسلامی حزب په لیکو کښې لومړی په پکتیا اوننګرهار کښې جهاد پیل کړ. دکابل په ښار او شاوخوا کې یې یوه پیاوړې جبهه جوړه کړه او دیوه وتلی قوماندان په توګه و پیژندل شو.

عطایی، عبدالکریم:

دمیرزا شاه محمود زوی او په ۱۹۲۹ کال په کابل کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې په نجات لیسه کې پوره کړه او دانجنیرۍ په شق کې جرمنی ته ولیږل شو. په رادیو افغانستان کې تخنیکی مامور شو او په ۱۹۶۲ کال کی درادیو افغانستان تخنیکی رئیس وټاکل شو. په ۱۹۷۳ کال کی دکابل رادیو رئیس شو

په ۱۹۷۵ کال کې دمخابراتو وزیر شو او په ۱۹۸۰-۱۹۷۸ کلونو کې بندي شو. اوس په سویس کې ژوند کوي.

عصمتي، معصومه:

په ۱۹۳۰ میلادي کال کې په کابل کې زیږیدلې ده. دملالۍ د لیسې څخه بکلوریا او دادبیاتو دفاکولتې څخه یې دلیسانس درجه اخیستې ده. په امریکا کې یې دتعلیم او تربیې زده کړه وکړه. په ۱۹٦٤ کال کې دکندهار دمعروف څخه داولسي جرګې وکیله شوه او دډاکتر نجیب الله په وخت کې دښوونې او روزنې وزیره وه. اوس په فرانسه کې دخپلې کورنۍ سره یوځای اوسي.

فرهاد، غلام محمد

د سید احمد خان زوی دی، د میدان په ابراهیم خیلو کې زیږیدلی. په ۱۹۲۱ کال کې د حبیبې لیسې د لومړنۍ دورې زده کوونکو په ډله کې د لوړو زده کړو له پاره جرمني ته ولیږل شو. په مونشن کې یې د بریښنا د انجنیرۍ په برخه کې زده کړې وکړې او په ۱۹۲۸ کال کې بیرته هیواد ته راستون شو. د کابل د ښارروال او په دوولسمه دوره کې یې دولتي جرګې غړي په توګه دندې تر سره کړې دي.

فرهاد د افغان ملت د ګوند بنسټ ایښودونکی او د پښتنو د حق خودارادیت پلوی و. د خلقیانو په حکومت کې څه وخت بندي ؤاو بیا په کابل کې وفات شو.

فیض محمد خان« تورن »:

په ۱۹٤۰ کال کې په وزیرستان کې زیږیدلی دی. لومړنۍ او لوړې زده کړې

يې په حربي ښوونځي او حربي پوهنتون کې سرته رسولې دی. په ۱۹۶۳ کال کې ددويم بريدمن په توګه په پوځ کې مقرر شو. په ۱۹۶۹ کال کې شوروی اتحاد ته دکوماندويي زده کړو له پاره واستول شو. په ۱۹۷۳ کال کې يې دسردار محمد داؤد خان په کودتا کې برخه واخيسته اوبيا دکورنيو چارو دوزارت وزير شو، ورپسې دسرحدونو دچارو وزير او بيا ليرې کړل شو. په ۱۹۸۰ کال کې هغه وخت چې شوروی يرغل پر افغانستان وشو او ببرک کارمل يې له ځان سره راووست نوموړی هم دګوند دمرکزي کميتې او انقلابي شورا غړی شو. په همدغه کال کارمل دی دمجاهدينو دتابع کولو په خاطر پکتيا ته وليږه او هم هلته دمجاهدينو له خوا ووژل شو.

کارمل، ببرک:

ببرک کارمل دجنرال محمد حسين زوی او په ۱۹۲۹ کال کې په کندهار کې زيږيدلی دی. په کابل کې دنجات له ليسې څخه فارغ او دکابل پوهنتون دحقوقو دپوهنځی څخه يې ليسانس اخيستی دی. دشاه محمود خان په وخت کې په لومړی ډيموکراسی کې فعال کس ؤچې وروسته بندی شو. دپوهنی په وزارت او پلان په وزارت کې يې ماموريتونه کړي دي او په ۱۹۶۵ کال کې له کابل څخه اولسی جرګې ته انتخاب شو. دخلق ډيموکراتيک ګوند مؤسس غړی او دګوند په لومړی کنګره کې ددی ګوند دوهم منشی وټاکل شو. وروسته دده او نورمحمد تره کی تر منځ اختلاف پيدا شو او دخلق د ډيموکراتيک ګوند دبلې برخې چې ورته پرچم ويل کيده مشر شو. په ۱۹۷۸ کال کې دثور تر کودتا وروسته دجمهور رئيس نورمحمد تره کی مرستيال شو چې وروسته په چکوسلواکيا کې سفير

وټاکل شو. د ۸۶-۱۹۸۰ کلونو ترمنځ ددولت رئیس او دخلق ددیموکراتیک ګوند عمومی منشی ؤ.

کاکړ، محمد حسن:

په ۱۹۳۲ کال کې په لغمان کی زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې په لغمان کې کړی دی. په ۴۷-۱۹۴۶ کلونو کې لومړی په کندهار کې داحمدشاه بابا په لیسه کی بښوونکی ؤچی وروسته دغازی لیسی ته دبښوونکی په توګه تبدیل شو. وروسته یې دکابل په پوهنتون کې دادبیاتو پوهنځی ووایه او دلندن دپوهنتون څخه یې مافوق ماستری او دوکتورا واخیستل. دکابل پوهنتون دتاریخ استاد ؤاو په ۱۹۸۳ کال کې دحکومت او شوروی پوځ پر ضد دفعالیت له کبله بندی شو. تر پنځه کاله بند وروسته خوشی شو او اوس په امریکا کی مهاجر دی.

کاکړ، محمد هاشم:

په ۱۸۸۲ کال کې د هند په د هریدون کی زیږیدلی دی. ابتدایی زده کړه یې په دهریدون کې کړې او دحبیبیی لیسې څخه فارغ شو. په ۱۹۰۸ کی یې پوځي زده کړه پای ته ورسوله او په حربي بښوونځي کی قومندان مقرر شو. بیا په دریم شاهی غوند کی په ۱۹۲۱ کال قوماندان مقرر شو. په ۱۹۲۴ کال کی دغند مشر رتبې ته ورسید او یو کال وروسته دګوډ ملا دپاڅون دقرارولو له پاره خوست ته ولیږل شو. په ۱۹۲۷ کال کی دپارلمان درئیس مرستیال وټاکل شو. په ۱۹۲۸ کال کی دپولیسو دبښوونځی قوماندان شو او په همدې کال یې حبیب الله

کلکانی ته ماتی ورکړه. دحبیب الله خان کلکانی په مقابل کی یې دسردار شاه ولیخان او شاه محمود خان سره مرسته وکړه او دوزارت دفاع مرستیال وټاکل شو. په ۱۹۸۳ کال کی پاکستان ته ولاړ او، اوس په امریکا کې مهاجر دی.

کاکړ، محمد یعقوب:

دعبدالشکور خان کاکړ زوی او په کندهار کی زیږیدلی. زده کړه یې په کندهار کې کړې ده او دعالي تحصیلاتو له پاره لندن ته تللی ؤ. په افغانستان بانک کې مامور ؤ چې په لندن کې دافغانستان بانک مدیر وټاکل شو. اوس دبي بي سي په پښتو څانګه کې کار کوي.

کټوازی، خیال محمد:

دعبدالغفار زوی او په ۱۹٤۸ کال کی د پکتیا په بنرنه کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې درحمان بابا په لیسه کې پوره کړې ده او دکابل پوهنتون څخه یې په ژورنالیزم کې لیسانس اخیستی دی. دخلق دډ یموکراتیک ګوند غړی ؤ او دثور تر کودتا وروسته دراډیو تیلویژن دوزارت مرستیال وټاکل شو چې وروسته بیا داطلاعاتو او کلتور وزیر شو. په ۱۹۸۰ کال کی بندی شو. وروسته د بنده خوشي شو او په لیبا کې سفیر وټاکل شو. اوس په هالنډ کې مهاجر دی.

کټوازی، عبدالحکیم:

دحاجی پهلوان زوی او پوځی زده کړه یې په هند او ترکیه کې کړې ده. په قوای مرکز کی پوځی افسر ؤ او په ۱۹٦۵ کال کی دکورنیو چارو په وزارت کی

دژاندارمو او پولیسو عمومی قومندان وټاکل شو. په ۱۹۷۳ کال کی بندي شو. په ۱۹۹۵ کال کی په پیښور کې ووژل شو.

کرزی، عبدالاحد:

دخیر محمد کرزي زوی او په ۱۹۲۵ کال کی د کندهار په کرز کی زیږیدلی دی. تر خپل پلار وروسته د پوپلزو د قوم مشر شو. په کندهار کې اولسوالۍ او څه وخت په کندهار کې د اطاق تجارت رئیس وټاکل شو. دوې دورې د کندهار څخه اولسی جرګې ته وکیل شوی دی. او په وروستۍ دوره کې د اولسي جرګې د رئیس مرستیال ؤ. د ثور تر کودتا وروسته بندی شو او د بند څخه تر خوشي کیدلو وروسته په پاکستان کې مهاجر شو.

کشتمند، سلطان علی:

د حاجی نجف زوی او په ۱۹۳۵ کال کی زیږیدلی دی. په کابل پوهنتون کې یې د اقتصاد پوهنځی ویلی دی. د خلق د دیموکراتیک ګوند د مؤسسی کنګرې غړی او په مرکزي کمیته کی پاتې شوی دی. د کانو او صنایعو په وزارت کی د اقتصادي څانګې مدیر ؤ. د ثور ترکودتا وروسته د پلان وزیر شو. وروسته د کودتا په تور بندی شو او په ۱۹۸۰ کال کې چې د حفیظ الله امین حکومت روسانو راوغورځاوه صدراعظم شو. وروسته د صدراعظمی څخه لیرې شو. اوس په برطانیه کې مهاجر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

گلاب زوی، سید محمد:

دگلاب شاه زوی او په ۱۹٤٥ کال کې دپکتیا په ولایت کې زیږیدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې په خپل ولایت او نادرشاه کوټ کې سرته رسولې دی. د هوایي ځواکونو دکورسونو له پای ته رسولو وروسته په ۱۹٦٦ کال کې په مزارشریف کې پوځي افسر شو. په ۱۹۷۳ کال کې یې دسردار محمد داؤد په کودتا کې برخه واخیسته. بیا دخلق دیموکراتیک گوند غړی شو. دثور تر کودتا وروسته یې دنورمحمد تره کي دیاور او دمخابراتو دوزیر په توګه دندې سرته رسولې. دحفیظ الله امین له خوا لیرې کړل شو. دشوروی ځواکونو تر یرغل وروسته دببرک کارمل دواکمنۍ او حکومت په دوره کې دکورنیو چارو وزارت ورکړ شو. د ډاکتر نجیب الله په دوره کې له نومورې وزارت څخه لیرې او په مسکو کې دسفیر په توګه مقرر شو.

گهیځ، منهاج الدین:

دقاضي برهان الدین زوی دی. په ۱۹۲۲ کال په کوهدامن کې زیږیدلی دی. کورنۍ یې له خوګیانیو څخه دکندوز ولایت دخان آباد ولسوالۍ ته لیږدیدلې او هلته اوسیږي. دکابل له دارالمعلمین څخه فارغ شوی دی او دکابل په غازی لیسه کې یې دښوونکي په توګه دنده ترسره کړې ده. نومورې په کابل کې داخوان المسلمین له پلویانو نه ؤ. دگهیځ داوونیزې مسوول مدیر او دکمونستانو پرضد یې فعالیت کاوه. په ۱۹۷۱ کال کې په کابل کې ووژل شو.

ګیلاني، پیر سید احمد:

دسیدحسن ګیلاني زوی او دبغداد د شیخ عبدالقادر ګیلاني له اولادې څخه دی. په ۱۹۳۲ کال په کابل کې زیږیدلی، لومړنی زده کړې یې د کابل په ابوحنیفه مدرسې کې او لوړې زده کړې یې د کابل پوهنتون دشرعیاتو په پوهنځي کې بشپړې کړې دي. نومورې ته په افغانستان کې دقادر یې طریقې مشري له خپل مشر ورور سیدعلي شیرآغا جان څخه ورپاتې شوې ده. نومورې دافغانستان دمشرانو جرګې غړۍ ؤ. دثور دکودتا له کیدو سره سم له افغانستان څخه ووت او پاکستان ته لاړ. هلته یې دملي محاذ ګوند جوړ کړ چې تراوسه هم دنومورې ګوند مشر دی.

لایق، سلیمان:

دمولوی عبدالغنی زوی او په ۱۹۳۰ کال کی په پکتیا کی زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې د پغمان په ابوحنیفه لیسه کې کړې ده. په کابل پوهنتون کې دشرعیاتو پوهنځی ته داخل شو چی وروسته وایستل شو. بیا دادبیاتو پوهنځي ته داخل شو او په ۱۹۵۷ کال کې فارغ شو. په کابل رادیو او د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې یی ماموریتونه کړي دي. دخلق دډیموکراتیک ګوند د مؤسسې کنګرې غړی او دمرکزي کمیټې او سیاسي بیرو غړی پاتې شوی دی. دخلق او پرچم دجریدو مسؤل مدیرؤ. دثور ترکودتا وروسته داطلاعاتو او کلتور وزیر شو. په ۱۹۷۹ کال کې وروسته بندي شو. په ۱۹۸۰ کال چې ببرک کارمل واک ته ورسید دعلومو داکادمی مشر او دسرحداتو وزیر وټاکل شو. دپښتو ادبی ژبو ټبه شاعر دی او ډیر کتابونه یې چاپ شوي دي. اوس په المان

کې ژوند کوي.

مبارز، عبدالحمید:

په ۱۹۲۷ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. لوړه زده کړه یې تر ماستری پورې کړې او د کابل پوهنتون څخه یې په حقوقو کښې لیسانس اخیستی دی. په لومړی ډیموکراسی کې د محصلانو د اتحادیې فعال غړی و. د ماموریت ډیر وخت یې د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې تیر شوی دی. د باختر آژانس رئیس ؤ چې وروسته د پروان والي مقرر شو. په ۱۹۸۵ کال کې د بنوونی او روزنې د وزارت مرستیال ؤ خو دگوند غړی نه ؤ.

مجددي، صبغت الله:

د محمد معصوم مجددي زوی او په ۱۹۲۵ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. د حبیبیې لیسې فارغ التحصیل او لوړه زده کړه یې په شرعي علومو کې د مصر په الازهر پوهنتون کې کړې ده. په حبیبیه، استقلال او نجات لیسو کې د شرعي علومو استاد ؤ. په ۱۹۵۹ کال کې کله چې د شوروي صدراعظم نیکتیا خروسچوف کابل ته راغی د هغه د ترور په توره پنځه کاله بندی شو. امریکا او یورپ ته یې سفر وکړ او په ۷۸-۱۹۷٤ کلونو کې په کوپنهاگن کې د اسلامی مرکز مشر ؤ. د ملی نجات د جبهې مشر او په پاکستان کې د افغانستان د مؤقت حکومت مشر ؤ. په ۱۹۹۳ کال کې چې مجاهدینو د افغانستان حکومت ونیو د افغانستان د اسلامي دولت لومړنی رئیس ؤ.

مجروح، سید شمس الدین:

دسید حضرت شاه زوی او په ۱۹۰٤ کال کی په کونړ کی زیږیدلی دی. په ۳۸-۱۹۳٤ کلونو کې دمشرانو جرګې غړی. په ٤۹-۱۹۳۸ کال په افغانستان بانک کې دحکومت نماینده، په ٦۳-۱۹٤۹ کال کې دقبایلو لوی رئیس او په ٦٥-۱۹٦۳ کلونو کی دعدلیې وزیر. په ۱۹٦٥ کال کی دصدراعظم مرستیال شو. په ۱۹٦٦ کال کې په مصر کې دافغانستان سفیر شو. په ۱۹٦۹ کال کی دکونړ څخه سناتور وټاکل شو. کله چې روسان افغانستان ته راغلل پاکستان ته مهاجر شو او دمجاهدینو سره ملګری شو. اوس په امریکا کی مهاجر دی.

محمد اصغر، پوهاند:

دمحمد افضل برکی زوی او په ۱۹۱٤ کال کی په کابل کی زیږیدلی دی. په کابل کې دحبیبیې لیسې څخه تر فراغت وروسته امریکا ته ولاړ او تر دوکتورا پورې یې تولې شهادتنامې په امریکا کې اخیستې دي. په ۱۹٤٦ کال کې په کابل دارالمعلمین کې ښوونکی مقرر شو او وروسته دکندهار د پوهنی مدیر شو. وروسته پوهنتون ته ولاړ او دحقوقو د پوهنځی رئیس وټاکل شو. په ۱۹٦۰-۱۹٥٤ کلونو کې دکابل پوهنتون رئیس ؤ بیا دکابل ښاروال او وروسته دعدلیې وزیر وټاکل شو. د داکتر نجیب الله دحکومت په وخت کې دملي ژغورنې دډلې مشرؤ چې مرحوم کتوازي ورسره دنژدې همکاری کوله.

محمد انورخان، داکتر:

د پیښور په نوتیه کې په ۱۹۳۲ کال کې زیږیدلی دئ، عالي تحصیلات یې

د پیښور په پوهنتون کې سرته رسولې او دوکتورا یې په کانادا کې اخیستې ده. په پیښور پوهنتون کې د تاریخ استاد و او وروسته د دې پوهنتون رئیس وټاکل شو، یو کتاب او تقریباً عملی مقالې یې لیکلی دي.

محمد داؤد خان، سردار:

د سردار محمد عزیز خان زوی او په ۱۹۰۹ کال کی زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې په امانی لیسه کی پوره کړې ده او د نورو تحصیلاتو له پاره فرانسې ته ولیږل شو. په ۱۹۳۰ کال کی کابل ته راستون شو او تر یو کال پوځي زده کړې وروسته په مشرقي کی فرقه مشر شو. په ۱۹۳٤ کال کې د مشرقي ولایت رئیس تنظیمه شو چی ملکی او پوځی چارې یی دواړې پرغاړه وې. په ۱۹۳۵ کال کی په کندهار کی چی فراه او هلمند هم د کندهار برخه وه رئیس تنظیمه شو. په ٤۷-۱۹۳۹ کلونو کی د قوای مرکز قومندان ؤ چی وروسته د ملي دفاع د وزارت وزیر شو. په ۱۹٤۹ او ۱۹۵۰ کلونو کی د کورنیو چارو وزیر ؤ او په ۱۹٦۳-۱۹۵۳ کلونو کی د افغانستان صدر اعظم ؤ. د پښتونستان د مسئلې ملاتړی او د بنځو د نهضت بانی ؤ. په ۱۹٦۳ کال کې مستعفی شو او وایي چې د ۱۹٦۳ کال د اساسي قانون د څلورویشتمې مادې سره یې موافقه نه لرله. په ۱۹۷۳ کال کې یې په یوه سپینه کودتا کې شاهی نظام پای ته ورساوه او د جمهوریت اعلان یې وکړ. په ۱۹۷۸ کال کې د اپریل پر اووه ویشتمه نیټه د خلقیانو په کودتا کې ووژل شو.

محمد ظاهر شاه:

دمحمدنادرشاه زوی او په ۱۹۱٤ کال کې داکتوبر په پنځلسمه نیټه زیږیدلی دی. په کابل کی یې دحبیبیې او استقلال په لیسو کې زده کړه کړې او په ۱۹۲٤ کال کی دخپل پلار سره یوځای فرانسی ته ولاړ، په فرانسه کی تر تحصیل وروسته په ۱۹۳۰ کال کې افغانستان ته راستون شو اویو کال یې په کابل کې پوځي زده کړه وکړه. په ۱۹۳۲ کال کی ددفاعی چارو دوزارت مرستیال وټاکل شو او یو کال وروسته دنورو کارونو تر څنګ دښوونې او روزنې دوزارت چارې هم ورکړل شوې. دپلار تر مرګ څو ساعته وروسته په ۱۹۳۳ کال کړ دنومبر پر اتمه نیټه دافغانستان پاچا شو او دالمتوکل علی الله محمدظاهر شاه لقب یې غوره کی. کله چی په ۱۹۷۳ کال کی دایطالیې په سفر تللی ؤ دسردار محمد داؤدخان له خوا په یوه کودتاه کی دقدرت څخه لیرې شو.

محمد فاضل خان، پوهاند:

په ۱۹۲۲ کال کی دپروان په ده قاضی کی زیږیدلی دی. دجنرال محمد صدیق خان زوی چی پلار یې دحبیب الله خان کلکاني ددفاعي چارو وزیر ؤ. لیسانس یې په کابل پوهنتون کی دادبیاتو له پوهنځی څخه ترلاسه کړی او ماستری یې په امریکا کې اخیستې ده. دبدخشان په ولایت کې دپوهنې عمومی مدیر ؤچې وروسته په کابل پوهنتون کې دښوونې او روزنی دموسسې رئیس شو. په ۱۹۷۰ کال کې دښوونې او روزنې په وزارت کې دوهم مرستیال او دکابل پوهنتون استاد ؤ.

محمدی، مولوی محمد نبی:

دحاجی عبدالوهاب زوی او په ۱۹۲۱ کال کی په لوگر کی زیږیدلی دی. په لوگر، میمنه او جوزجان کې په دینی مدرسو کې په تدریس لګیا ؤ. په ۱۹۶۳ کال کی د لوگر څخه اولسی جرګې ته وکیل وټاکل شو. دوکالت تر دورې وروسته یې دهلمند په ولایت کې مدرسه جوړه کړه او د دیني علومو په تدریس بوخت شو. دجمهور رئیس محمد داؤد خان په وخت کې په پاکستان کې مهاجر شو. دحرکت انقلاب اسلامي مشر او د مجاهدینو په مؤقت حکومت کې د دفاعي چارو وزیر وټاکل شو.

معروفی، محمد یحیی:

په کندهار کی زیږیدلی دی او ثانوي زده کړه یې په کندهار کې کړې ده. دلیسانس درجه یې د کابل پوهنتون د حقوقو د پوهنځي څخه واخیسته او وروسته د بهرنیو چارو په وزارت کې مامور وټاکل شو. د ۱۹۷۸ کال څخه را وروسته په ژنیوا کې ژوند کوي او د ملګرو ملتونو مامور دی.

میثاق، عبدالکریم:

د صفر علي زوی او په ۱۹۳۷ کال کې د غزني په جغتو کې زیږیدلی دی. د کرنې په وزارت کې مامور او وروسته د کورنیو چارو د وزارت د احصائیی په ریاست کی مامور شو خو لږ وخت وروسته د کار څخه لیرې شو. نور ماموریتونه یې هم کړي دي. د خلق دډیموکراتیک ګوند د موسسې کنګرې غړی او د مرکزي کمیټې او سیاسي بیرو غړی پاتې شوی دی. د ثور تر کودتا وروسته د مالیې وزیر

وټاکل شو او په ۱۹۸۰ کال کې دببرک کارمل په حکومت کښې بندی شو چې وروسته خوشی شو او دکابل بناروال وټاکل شو دناروغۍ په پلمه یورپ ته ولاړ او اوس په لندن کې مهاجر دی.

نجیب الله، داکتر:

داختر محمد زوی او په ۱۹٤۷ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. په ۱۹٦٤ کال کې دحبیبیې لیسې څخه فارغ شو او دکابل پوهنتون دطب په پوهنځی کې شامل شو. یو کال وروسته دپرچم غړی شو او په ۱۹٦۹ کال کې دسیاسي فعالیت له کبله بندی شو. په ۱۹۷۵ کال کې دپوهنتون څخه فارغ شو. د ۱۹۷۷ کال را وروسته دمرکزی کمیټې غړی ؤ او دخلقیانو تر کودتا وروسته په تهران کې سفیر وټاکل شو. په ۱۹۸۰ کال کې دخاد رئیس ؤ. په ۱۹۸۱ کال کې دخلق ددیموکراتیک ګوند دسیاسي بیرو غړی شو. په ۱۹۸٦ کال کې دببرک کارمل پرځای ددولت رئیس وټاکل شو. په ۱۹۹۳ کال کړي یې دملګرو ملتونو په غوښتنه استعفی ورکړه چې قدرت مجاهدینو ته نقل کې. دکابل څخه دوتلو په وخت کې ونیول شو او اوس په کابل کې دملګرو ملتونو په دفتر کې بند پاتي ؤ او هغه وخت مړکړی شو چې طالبانو کابل ونیو.

نګارګر، محمد اسحق:

په ۱۹٤۰ کال کې په بلخ کې زیږیدلی او ثانوی زده کړیې په مزار شریف کې کړې دی. دکابل پوهنتون د ادبیاتو د پوهنځي څخه یې په فارسي ادبیاتو کې لیسانس اخیستی دی. تر فراغت وروسته په ادبیاتو پوهنځي کې استاد مقرر

شو. کله چې استاد ؤ دژوند طریقه یې ډیره ساده او دوطن په درد دردمن ؤ. په ۱۹۶۸ کال کی بندی شو چی پنځه کاله په زندان کې پاتی شو. په ۱۹۸۰ کال کی دببرک کارمل دحکومت په وخت کی یوځل بیا بندي شو او تر خوشي کیدلو وروسته پاکستان ته واوښت. اوس په برطانیه کې ژوند کوي.

ننگ ،فاتح الملک یوسفزی:

دافتنوش خان زوی او په ۱۹۳۲ کال کې زیږیدلی دی. ثانوی زده کړی یې سرته رسولی اوپه افغانستان کې یې ډیر مطبوعاتي خدمتونه کړي دي. ددرامې لیکلو په ډګرکې دلوی نوم خاونددی. دسرحداتواو دمطبوعاتو په وزارتونوکې یې لوی ماموریتونه په لاس کی وو. دشاهی دورې داولسي جرګې په وروستۍ دوره کې ددشت ارچي وکیل و.

وردک، عبدالقیوم:

دمحمد ابراهیم زوی او په ۱۹۲۳ کال کې په وردګو کې زیږیدلی دی. په ریاضی او فزیک کی یې دامریکا څخه لیسانس او د ماسټرۍ شهادتنامې اخیستې دي. په ۱۹۵۵ کال کی افغانستان ته راستون شو او دکابل په حربي پوهنتون کی دفزیک استاد مقرر شو. په ۱۹۶۰ کال کی دکابل پوهنتون دساینس په پوهنځي کې استاد شو چی وروسته بیا دساینس فاکولتې رئیس ؤ. په ۱۹۷۳-۱۹۷۵ کلونو کی دجمهور رئیس محمد داؤدخان په حکومت کی دمعدن او صنایع وزیر ؤچې وروسته دښوونې او روزنې او قبایلي چارو وزیر مقرر شو. اوس له خپلې کورنۍ سره په فرانسه کې ژوند کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفادار، پاچا گل:

په ۱۹٤۳ کال کې د پکتیا په ځدرانو کې زیږیدلی دی. په ۱۹۵۵ کال کې په حربي ښوونځي کې داخل شو او په ۱۹٦۳ کال کې فارغ شو. دشوروی اتحاد څخه یې په ۱۹٦۹ کال کی دانجنیری لیسانس ترلاسه کړ. ددفاعي چارو په وزارت کې په هوایي قواوو کې افسر مقرر شو او په ۱۹۷۳ کال کی یې د داؤد خان په کودتا کی برخه واخیسته او دسرحدونو وزیر وټاکل شو. په بلغاریه، لیبیا اوهند کی سفیر پاتې شوی دی. د ډاکتر نجیب الله په حکومت کی یوځل بیا وزیر شو اوس په المان کې مهاجر دی.

ولس مل، محمد حسن:

دمحمد قاسم زوی او په ۱۹٤۰ کال کې دننګرهار په کامه کی زیږیدلی دی. په کابل کې یې ثانوی زده کړه دکرنې په لیسه کې کړې ده. په ۱۹٦۲ کال کی دادبیاتو له پوهنځی څخه فارغ او سمدستي په کابل رادیو کې مقرر شو. وروسته دکورنیو چارو وزارت ته تبدیل شو او دافغانستان په مختلفو سیمو کې اولسوال پاتې شوی دی. په ۱۹٦۷ کال کې یې استعفی وکړه. په ۱۹۷۲-۱۹٦۹ کلونو کې دافغان جریدې دامتیاز خاوند او مسئوول مدیر ؤ. په ۱۹۷۸ کال کې بندی شو او په ۱۹۸۰ کال کې په پاکستان کی مهاجر شو. اوس په ناروي کې ژوند کوي او دمجاهد ولس دجریدې دامتیازخاوند اومسؤول مدیر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هاتف، عبدالرحیم:

په ۱۹۲۶ کال په کندهار کې زیږیدلی دی. ثانوی زده کړه یې د کندهار داحمدشاه بابا په لیسه او د کابل په حبیبیی لیسه کې کړې ده. په کابل پوهنتون کې یې د ادبیاتو پوهنځی ویلی دی. په کندهار کې د میرویس نیکه دلیسې معاون ؤ چې تر همدا اوسه پورې په کندهار یانو کې د معاون صاحب په نوم یادیږي. وروسته یې استعفی ورکړه او په سوداګرۍ بوخت شو. په ۱۳٤۲ کال کې د کندهار دښار څخه داولسي جرګې وکیل وټاکل شو. په ۱۹۸۵ کال کې دلویې جرګې رئیس وټاکل شو چې وروسته د جمهور رئیس لومړی مرستیال شو. اوس په هند کې په مهاجرت کې ژوند کوي.

ملا یار محمد اخوند:

د کندهار د دامان په اولسوالی کی زیږیدلی دی. دیني زده کړه یې په خپل کلي کې کړې ده. کله چې د ثور کودتا وشوه او روسان افغانستان ته ننوتل نو په کندهار کې له حکومت او روسانو سره سخت وجنګیده. د ستینګر توغندیو په استعمال کې یې پوره مهارت درلود او وایي څلیرویشت الوتکې یې راغورځولې دی. اوس د طالبانو درهبري شورا غړی او د هرات والی دی.

مالکم هسلټ

په ۱۹٤۵ کال کې په ایرلنډ کې زیږیدلی دی ، ثانوی زده کړې یې په شمالي ایرلنډ او لوړې زده کړې یې د کیمریج په پوهنتون کې پوره کړې دي .د ۱۹۷۱ څخه راوروسته د بي بي سی د نړیوالو خپرونو په څانګه کې لیکوال او اډیټر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوسفزی، رحیم الله:

د حاجی آدم خان خان زوی او په ۱۹۵٤ کال کی د صوبه سرحد په مردان ضلع په شموزو کلي زیږیدلی دی. ثانوی زده کړه یې په خپل کلي او پیښور او جهلم کې کړې اولیسانس او ماسټری یې د کراچۍ له پوهنتون څخه ترلاسه کړې ده. د تعلیم سره سره یې په ورځپاڼو کې هم کار کاوه .له ۱۹۸۳ څخه تر ۱۹۸۵ کال پورې په اسلام آباد کې د سیمه ایزو مطالعاتو په مرکز کې د ریسرچ او مطالعاتو آمر ؤ. اوس په پیښور کې د نیوز دورځپاڼې د بیرو مشر او د بي بي سي خبریال دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال ښود

۱۸۹۳ د ډیورنډ معاهده د امیر عبدالرحمن خان او برتانیې تر منځ لاس لیک شوه.

۱۹۰۱ کې امیر حبیب الله پاچا شو.

۱۹۰٤ کې برتانوی هیئت د ډېن په مشرتوب کابل ته راغی.

۱۹۱٦ کې د المان هیئت کابل ته ورسیدی چې امیر حبیب الله خان تشویق کړی چې د برتانیې پر ضد په لومړی نړیواله جګړه کې برخه واخلی.

۱۹۱۹

۲۰ فبروری : سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان په لغمان کې شهید شو.

۲۵ فبروری سردار امان الله خان په کابل کې د پاچهۍ اعلان وکړ.

۳ می: دافغان او انګلیس دریم جنګ پیل شو.

۲۱ می: جنرال محمد نادرخان دافغان او هند دسرحد نه تیر شو او پر تل یې یرغل وکړ.

۳۰جون : اوربند اعلان شو.

اگست : دراولپنډی دسولې په کنفرانس کې پریکړه لیک لاسلیک شوه.

سپتامبر : دشوروی نماینده کابل ته راغی.

۱۹۲۰

۱۷ اپریل: دمیسوری کنفرانس پیل شو. محمود طرزی دافغانستان له خوا نماینده او هنری ډابز دبرتانیې دنماینده په حیث ګډون پکې وکړ.

۱۸اپریل: میسوری کنفرانس پای ته ورسید.

۱۹۲۱

۲۰جنوری: دکابل کنفرانس دافغانستان او برتانیا ترمنځ پیل شو.

۲۸ فبروری: دافغانستان او روس ترمنځ ددوستۍ تړون لاسلیک شو.

۳ جون: دافغانستان او ایتالیا تر منځ ددوستۍ تړون لاسلیک شو.

۲۲ جون: دافغانستان او ایران ترمنځ ددوستۍ تړون لاسلیک شو.

۲دسامبر: دکابل کنفرانس پای ته ورسید، برتانیا دافغانستان داخلی او خارجی آزادی په رسمیت وپیژنده او ددواړو مملکتونو ترمنځ سیاسی اړیکې پیل شوې.

۱۹۲۲

۲۸اپریل: دافغانستان او فرانسې ترمنځ سیاسی او تجارتی پریکړه لیک لاسلیک شو.

۱۹۲۳

۱۰اپریل: اساسی قانون په عمل کې پلی شو.

۵جون: له برتانیا سره تجارتی پریکړه لیک لاسلیک شو.

١٩٢٤

جنوری د ښځو او کوچنیانو لومړنی روغتون پرانستل شو.

د می په میاشت کې په خوست کې د ګوډ ملا (ملا عبدالله) اړدوړ.

١٩٢٥

جنوری: د خوست شورش پای ته ورسید.

١٩٢٦

٣ می له المان سره د دوستۍ تړون لاسلیک شو.

٣١ د اګست: له شوروی سره د بیطرفۍ او نه تیری تړون لاسلیک شو.

١٩٢٧

د سامبر: اعلیحضرت امان الله خان دهند، مصر، ایران او اروپا په سفر ووت.

١٩٢٨

٢٥ می: له ترکیې سره د دوستۍ او ملګرتوب تړون لاسلیک شو.

جولای: امان الله خان له سفره راوګرځیدی د بدلون او اصلاح اعلان یې وکړ.

نوامبر: شینوارو بغاوت وکړ.

د سامبر: حبیب الله کلکانی په کوهستان کې قیام وکړ.

١٩٢٩

١٤ جنوری: امان الله خان د سلطنت له مقام نه استعفی ورکړه او وروریې سردار عنایت الله خان د دریو ورځو له پاره پاچا شو.

۱۸جنوری: حبیب الله خان د پاچهی اعلان وکړ.

۱۷ اکتوبر: نادرخان د پاچهی اعلان وکړ.

۳نوامبر: حبیب الله خان او ملګري يې په دار وځړول.

۱۹۳۰

۲۰سپتامبر: دعالی شوری غړی وټاکل شول.

۱۹۳۱

۲٤جون: له شوروی سره د دوستی او نه تیری تړون لاسلیک شو.

جولای: دکابل ادبی انجمن تاسیس شو.

جولای: نادرخان دشوری مجلس پرانیست.

۳۱اکتوبر: اساسی قانون تصویب شو.

۱۹۳۲

۵ می: له سعودی عربستان سره د دوستی تړون لاسلیک شو.

۱۸ نوامبر: غلام نبی خان څرخی يې له منځه یووړ.

۱۹۳۳

٦جون: په برلین کې دافغانستان سفیر سردار محمد عزیز خان ووژل شو.

۸نوامبر: نادرشاه ووژل شو او پرځای يې زوی محمد ظاهر شاه پاچا شو او سردار محمد هاشم خان صدراعظم وټاکل شو.

۱۹۳٤

می: دافغانستان او ایران ترمنځ سرحدی لانجه د ترکیې په منځګړتوب حل شوه.

۸جون: دشوری مجلس پرانستل شو.

٢٥سپتامبر: افغانستان دملګرو ملتونو غړی شو.

١٩٣٦

مارچ: پښتو درسمی ژبې په توګه اعلان شوه.

مارچ:له شوروی سره دتجارت تړون او نه تیری تړون لاسلیک شو.

٢٦مارچ: له امریکا سره ددوستۍ تړون لاسلیک شو.

١٩٣٧

٧جولای: دافغانستان، ایران او ترکیې ترمنځ ددوستۍ تړون دتهران په سعدآباد کې لاسلیک شو.

١٩٣٨

دهوایی قوت دپیاوړتیا په خاطر له ایتالیې او برتانیې نه الوتکې واخیستل شوې، دزده کړې له پاره پیلوټان برتانیې، شوروی او ایتالیې ته ولیږل شول.

٣سپتامبر: دویم نړیوال جنګ پیل شو. افغانستان خپلو عسکری قوا وو ته دتیارسئ امر ورکړ.

١٩٤٠

١٧اګست: افغانستان په دوهم نړیوال جنګ کې خپله بیطرفی اعلان کړه.

١٩٤٦

دطب پوهنځی دحقوقو او سیاسی علومو د پوهنځی له یو ځای کیدونه دکابل پوهنتون بنیاد کښبودل شو.

٩می: محمد هاشم خان له صدارت نه لیری شو.

۱۹ نوامبر: عبدالحسین عزیز په ملګرو ملتو کې دافغانستان سفیر او نماینده وټاکل شو.

۱۹٤۷

۱۳جون: دسرنوشت دټاکلو دحق په باره کې دسرحدی کرښې دهاخوا خلکو په باب هند ته یو لیک واستول شو.

۲٦جولای: شاه محمود خان لندن ته راغی.

۳اګست: شاه محمودخان نیویارک ته ولاړ.

۱۸سپتامبر: ایران دهلمند داوبو خبره رامنځ ته کړه.

۳ سپتامبر: افغانستان په ملګرو ملتو کې د پاکستان دغړی کیدلو پر خلاف رایه ورکړه.

۳۰جون: دملي شوری اوومه دوره پرانستل شوه.

۱۹۵۰

٤جنوری: له هند سره دسولې او دوستۍ ټرون لاسلیک شو.

۱۳جنوری: افغانستان دچین جمهوریت په رسمیت وپیژاند.

۸مارچ: محمدظاهر شاه داروپا په سفر ولاړ.

۲۲جون: ملګرو ملتونو مرستې پیل شوې.

۱۸ جولای: څلورکلن تجارتی ټرون له شوروی سره لاسلیک شو.

۱۹۵۱

٦سپتامبر: دشاه محمودد استعفی اعلان وشو.

۲۰ سردار محمد داؤد خپله کابینه اعلان کړه.

۲٦اکتوبر : محمد هاشم خان چې له ۱۹۲۹ نه تر ۱۹٤٦ پورې

صدر اعظم و ، وفات شو .

نوامبر : دامریکا د صادراتو او وارداتو بانک دهلمند پروژې ته اتلس نیم ملیونه ډالره پور ورکړ .

١٥٤

شوروی د دوو ژرندو او دووسیلوګانو دجوړولو په خاطر دري نیم ملیونه ډالره پور ورکړ .

١٩٥٥

١٤ جولای : افغانستان دنړیوال وجهی صندوق دغړی په توګه ومنل شو .

٢٠ نوامبر : دقواوو دانډول او دامریکا له خوا دپاکستان دقواوو قوی کیدل دافغانستان په مجلس کې وغندل شول .

١٥ دسامبر : بولګانین او خروسچف کابل ته راغلل .

١٩٥٦

١٨ دفبروری : دتخنیکی مرستو قرار دادونه له امریکا او شوروی سره لاسلیک شول .

٢٧ جون : دملکی هوایی پرمختیا له پاره دامریکا سره څوارلس ملیونی قرارداد لاسلیک شو .

٢٥ اګست : له شوروی او چکوسلواکیا نه دوسلې داخیستو قرارداد ونه لاسلیک شول .

١٩٥٧

٣٠ جون : دنړدې شپږ ملیونو قرض قرارداد دهلمند دوادی له پاره او

دنژدې دري ملیونو قرض دجادو دجوړولو او دکدرونو د روزلو په خاطر له امریکا سره لاسلیک شول.

۳۱اګست: شوروی د پنځه ویشت ملیونو ډالرو معادل نظامی کومک وکړ.

۱۹۵۸

۸جون: شوروی دنفت او ګاز په څیړنه پیل وکړ.

۲۶جون: له امریکا سره فرهنګی قرارداد ونه لاسلیک شول.

۳۰جون: سردار محمد داؤد امریکا ته لاړ او امریکا موافقه وکړه چې دکابل سپین بولدک شاهراه به جوړه کړي.

۱۹۵۹

۱۲جنوری: امریکا پنځوس زره ټنه غنم له افغانستان سره مرسته وکړه.

۱۸می: له شوروی سره دقندهار، هرات دلارې دجوړولو قرارداد وشو.

۹دسامبر: ایزن هاور کابل ته راغی او دمرستې وعده یې وکړه.

۱۹۶۰

۲مارچ: خروسچف کابل ته راغی.

۶مارچ: شوروی دپنځوس زره ټنو غنمو دمرستو وعده منظوره کړه.

۲۶اپریل: اعلیحضرت امان الله خان په سویس کې وفات شو.

۱۵جولای: دشوروی دځیړنو هیئت په شمال کې دنفت او ګاز دذخیرو اعلان وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٩٦١

١٥ فبروری: له هند سره تجارتی قرارداد لاسلیک شو.

١٩مې: افغانستان داخبره رد کړه چې ګنې افغانی عسکر دسرحد په اړدورکې ګډون لری.

٦جون:سردار محمد داؤد پر افغانستان باندې د پاکستان بمبارد وغانده او دیوزرو دوه سوو پښتونستانی بندیانو یادونه یې وکړه.

٨جون: پاچا دشوری مجلس پرانست او عبدالظاهر دشوری رئیس وټاکل شو.

٢٦جون: داود خان په لندن کې دملکی حضور ته ورغی.

٢٣جولای: محمدهاشم خان له کنیدي سره دملاقات په ترڅ کې له پاکستان نه ګیله وکړه چې د پښتونستانیانو پرضد یې وسله کارولې ده.

٢٣ اګست: دافغانستان دوکیل تجار دفتر او قونسلګری په پاکستان کې وټړل شول، افغانستان د پاکستان له خوا د اړیکو پریکول سخت وغندل.

٣٠اګست: داود خان دبیطرفو هیوادونو په کنفرانس کې د ګډون په نیت بلګراد ته لاړ.

٣سپتمبر: افغانستان سرحد ونه له پاکستان سره اوټرل ودمالونو راکړه ورکړه وځنډیده.

٦سپتمبر: افغانستان له پاکستان سره دیپلوماتیکې اړیکې وشلولې.

٢٩سپتمبر: کنیدي دیوه پیام په ترڅ کې ظاهرشاه ته وړاندیز وکړ چې

امریکا حاضره ده ددوو ملکونو داړیکو دښه کولو منځګړتوب وکړی.

١٦اکتوبر: دشوروی او افغانستان تر منځ د تخنیکی او اقتصادی مرستو قرارداد لاسلیک شو.

٢نوامبر: د کنیدي دخاص نماینده مارچینت هلې ځلې دافغانستان او پاکستان په لانجه کې ناکامې شوې.

١٩٦٢

١٤اپریل: سردار محمد داؤد خان دویم پنځه کلن پلان اعلان کړ.

٢٠اپریل: له ایران سره د پنځو کالود تجارت قرارداد وشو.

١جولای: پاکستان په روانه لانجه کې دایران دشاه دمنځګړتوب وړاندیز ومانه.

١٢جولای: افغانستان دایران دپاچا له منځګړتوب سره موافقه وکړه.

١٩٦٣

٥فبروری: دننګرهار دطب پوهنځی پرانستل شو.

١٢فبروری: امریکې دایران له لارې خپلې مرستې راولیږلی.

١٠مارچ: سردار محمد داود استعفی ورکړه.

١٤مارچ: ډاکتر یوسف دکابینې دتشکیل مامور شو.

٢٨می: دایران دشاه په منځګړتوب له پاکستان سره دیپلوماتیکي اړیکي ټینګی شوې.

٢٥جولای: وروسته له دوه ویشتو میاشتو سرحدونه بیا پرانیستل شول.

١٢اکتوبر: بریژنیف دپولی تخنیک دبنیاد ډبره کښښوده

١٩٦٤

٣١مى: دپوهنتون مرکزی ودانی دامریکې په مرسته جوړه شوه.

٢١جولای: پاچا لویه جرګه پرانیسته.

١٩سپتمبر: اساسی قانون تصویب شو.

١٩٦٥

جنوری: دخلق دموکراتیک ګوند تاسیس شو.

١٢جنوری: امریکې له اووه ملیونو ډالرونه زیاتې مرستې د هرات او اسلام کلا د ١٢١ کیلو متره لارې دجوړولو له پاره وکړې.

١٨اپریل: له انګلستان سره کلتوری قرارداد لاسلیک شو.

٢٤جولای: شوروی موافقه وکړه چې دشبرغان دګاز له ساحی نه به دشوروی تر سرحد پورې ٩٧ کیلو متره پایپ لاین وغځوی، او همدارنګه به دبلخ دبرېښنا او کیمیاوی سرې ترځایه ٨٨ کیلو متره پایپ لاین وغځوی.

١٩٦٦

١-٢جنوری: دپاکستان جمهور رئیس ایوب خان د تاشکند پرلاره په کابل کې تم شو.

١-١٠فبروری: صدراعظم محمد هاشم میوندوال شوروی اتحاد ته سفر وکړ.

٢٠سپتمبر: په ملګرو ملتونو کې دافغانستان استازی عبدالرحمن پژواک دملګرو ملتونو دعمرمی اسمبلۍ رئیس وټاکلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹٦۷

۲۵ اپریل : صدراعظم محمد هاشم میوندوال امریکاته سفر وکړ.

۳۰ می : دشوروی مشر نیکولای پودګورني افغانستان ته سفر وکړ.

۱۱ اکتوبر : صدراعظم میوندوال استعفی وکړه او عبدالله یفتلی دصدراعظم کفیل مقرر شو .

۱۵ اکتوبر: ظاهر شاه ستره محکمه افتتاح کړه او ډاکټرعبدالحکیم ضیایی قاضی القضات وټاکل شو .

۱نومبر: نوراحمد اعتمادی صدراعظم وټاکل شو .

۱۹٦۸

۳۱ جنوری : دشوروی اتحاد صدراعظم کابل ته ولاړ او پراقتصادی موضوع ګانویې خبري وکړی .

۲۱ اپریل : دشبرغان دګاز پروژه دشوروی اتحاد دمرستیال صدراعظم له خوا په رسمي توګه پرانیستل شوه .

۱۱۹٦۹

۲۵ می : دامریکادبهرنیو چارو وزیر کابل ته سفروکړ او دحکومتي مشرانو سره یې خبری وکړې .

۱۰ جون : دهنددصدراعظمی میرمن اندراګاندی پنځه ورځنی سفر پای ته ورسید .

۲۵ دیسمبر : دشوروی اتحاد فوځی هئیت ددفاعي چارو دوزیر ګریچکو په مشرتوب کابل ته ورسید .

١٩٧٠

٢١جنوري : افغانستان دشوروی اتحاد سره دطبیعي ګاز ددوه نیم بییونه مترمکعب دصادرولو قرارداد لاسلک کړ.

٢٦جنوری: ددفاعی چارو وزیر خان محمد خان په یوه رسمي سفر امریکا ته وخوځید.

١٩٧١

١٧ می: صدراعظم نور احمد اعتمادي استعفی وکړه.

٨جون: ډاکټر عبد الظاهر صدراعظم وټاکل شو او خپله کابینه یی جوړه کړه.

٢٢ اګست : راپور ورکړل شو چی په افغانستان کی داسي وچ کالي راغلی ده چې په ډیرو کلونو کې نه وه لیدل شوی.

١٩٧٢

١١ جنوری : دپاکستان صدراعظم ذالفقار علی بوټو کابل ته په یوه رسمی سفر لاړ.

٣ اپریل : دهند دبهرنیو چارو وزیر سورن سنګ داقتصادی موضوع په هکله دافغان حکومت سره دری ورځنی خبری پای ته ورسولی.

١٦ می : کابل رادیو په یوه خپرونه کی دپاکستان څخه دپښتونستان دآزادی غوښتنه وکړه.

٢٥ سپتمبر: ډاکټر عبد الظاهر دصدارت څخه استعفی وکړه ولی دپاچاله خواونه منل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ډیسمبر: ډاکټر ظاهر استعفی ومنل شوه .

۹ ډیسمبر : محمد موسی شفیق صدراعظم وټاکل شو .

۱۹۷۳

۱۳ مارچ: دافغانستان صدراعظم موسی شفیق او دایران صدراعظم عباس هویدا دهلمند داوبو په هکله رسمی موافقه لاس لیک کړه .

۱۱ می: دپاکستان سر دوی هفتی سرحد وټرل شو اوعلت یی اداري مسایل وښودل شول .

۸ جولای : دافغانستان پاچا محمد ظاهرشاه ایتالیې ته په رخصتی ولاړ.

۱۷ جولای : سردار محمد داود خان کودتاه وکړه پاچایی لیری کړ او دجمهوریت اعلان یی وکړ.

۱۹ جولای : شوروی اتحاد او هند افغانستان په رسمیت وپیژا ند.

۲۴ اگست : ظاهر شان استعفی وکړه .

۲۳ سپتمبر : دیوی توطیی اعلان وشوچی غوښتل یی حکومت راوغورځوی په دی تور ډیر فوځی افسران بندیان شول .

۱۹۷٤

۱٦ فبروری : دایران سره دسوداګری موافقه لاسلیک شوه .

۷ جولای : دهند سره دسوداګری پروتوکول لاسلیک شو.

۲٤ جولای : ایران دافغانستان سره دهلمند په وادی کې دګډی همکاری یو پروتوکول لاسلیک کړ.

۱ نومبر: دامریکا دبهرینو چارو وزیر هنری کیسنجر افغانستان ته سفر وکړ او دجمهوررئیس داود خان سره یې خبری وکړی.

۱۹۷۵

۱۳ مارچ: جمهور رئیس محمد داود خان دهند رسمی سفر پای ته ورساوه.

۱ می: حکومت بانکونه ملی کړل.

۲۸جولای: حکومت په پنجشیر کی تروریستی ډله ونیوله او پرپاکستان یی تورولگاوه چې وسلی یی ورکړی دی.

۱۹۷٦

۷-۸جون: دپاکستان جمهوررئیس ذالفقار علی بوټو کابل ته سفر وکړ او دجمهور رئیس داود خان سره یې خبری وکړی.

٤جولای: دهند صدراعظمه میرمن اندراگاندی کابل ته په یوه دری ورځنی سفر ورسیده.

۸ اگست: دامریکا دبهرنیو چارو وزیر هنری کیسنجر په کابل کی دجمهوررئیس داود خان سره غونډه وکړه.

۱۹۷۷

۳۰ جنوری: جمهور رئیس داودخان لویه جرگه جوړه کړه چې پر نوی اساسی قانون غور وکړی.

۱٤ فبروری: نوی اساسی قانون دلویی جرگې له خوا تائید شو.

۱۵ فبروری: محمد داود خان ته دلویی جرگې له خوا لوړه ورکړل شوه او

لویه جرګه منحل شوه .

٢٤ فبروری: جمهور رئیس داود خان نوی اساسی قانون نافذ کړ.

١١ اکتوبر: د پاکستان فوځی مشر جنرال ضیاالحق په جمهوری ارګ کی د جمهور رئیس داود خان سره وکتل .

١٩٧٨

١٩ فبروری : سید عبدالالله د جمهور رئیس مرستیال وتاکل شو .

٢١ فبروری : جمهور رئیس داود خان یو گوسلاویا ته په رسمی سفر وخوځیده .

٤ مارچ : جمهور رئیس داود خان په نوی دهلی کی د هند د صدراعظم مورارجی ډیسای سره وکتل .

١٧ اپریل : د خلق د ډیموکراتیک گوند یو موسس میراکبر خیبر په کابل کې ووژل شو .

٢٧ اپریل: د خلق ډیموکراتیک گوند د جمهور رئیس داود خان پر ضد کودتاه وکړه اونور محمد تره کی جمهور رئیس شو .

٢٣ اگست: سلطان علی کشمتند او د پرچم د برخی نور مشران د کودتاه په تور بند یان شول .

٩ سپتمبر : د پاکستان فوځی مشر جنرال ضیاالحق په پغمان کی د جمهور رئیس تره کی سره وکتل .

٣ دیسمبر : جهمور رئیس تره کی مسکو ته په یوه رسمی سفر وخوځید.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۷۹

۲۸ جنوری : دافغانستان په شرقی سیمو کی چریکی جګړی پیل شوی .

۱٤ سپتمبر : دامریکا سفیر په کابل کی ووژل شو .

۲۲ فبروری : دامریکا جمهور رئیس جیمی کارتر دافغانتسان سره کومکونه لږ کړل .

۱٦ مارچ : په هرات کې د حکومت پرضد پاڅون وشو .

۲۷ مارچ: خفیظ الله امین صدراعظم وټاکل شو .

۱٦ سپتمبر : جهموررئیس تره کی لیری شو او خفیظ الله امین یی ځای ونیو.

۹ اکتوبر: کابل رادیو وویل چی نورمحمد تره کی مړشو .

۲۱ دیسمبر: امریکایی مامورانو وویل چی روسی فوځونه دافغانستان سرحد ته نژدی شوی دی .

۲۷ دیسمبر : شوروی فوځیانو پرافغانستان یرغل وکړ ، خفیظ الله امین ووژل شو ، ببرک کارمل واک ته ورسید .

۱۹۸۰

۵ جنوری :دامنیت شوری دافغانستان په هکله خبری پیل کړی .

۱٤ جنوری : دملګرو ملتونو عمومی اسمبلی د ٤ ۰ ۱ رایو په اکثریت په افغانستان کی دشوروی مداخله وغندله .

۲۷ جنوری : په اسلام اباد کی دافغانستان په هکله د اسلامی هیوادونو دبهرنیو چارو دوزیرانو کنفرانس جوړ شو .

١٤فبروری : دملگرو ملتونو دبشر دحقوقو کمیسیون په افغانستان کې دشوروی مداخله وغندله.

٢٤ می : په کابل کی دشوروی فوځیانو پرضد مظاهره وشوه .

٨جون : دخفیظ الله امین دکابینی دری وزیران اعدام شول .

١٤سپتمبر: دداخلی وزیر فیض محمد په پکتیا کی ووژل شو .

١٥نومبر: جمهور رئیس کارمل له نورو لوړو وتبه مامورانو سره مسکوته ولاړ.

١٩٨١

١٨فبروری : جمهور رئیس کارمل دشوروی مشرانو سره دخبرو په غرض مسکوته ورسید.

٩ مارچ : دامریکا جمهور رئیس رونالد ریگن وویل که مجاهدین دامریکا څخه وسله وغواړی نو دی به غور پریوکړی .

١٧اپریل :سعودی عربستان له افغانستان سره دیپلوماتیکی اړیکې وشلولی.

١١ می : سلطانعلی کشتمند صدراعظم شو .

٢٢ اگست : دافغانستان د مجاهدینو پنځو دلو اتحاد وکړ او پنځه نفری مشورتی شوری یی جوړه کړه .

١٨ نومبر : ملګرو ملتونو په ١١٦رایو اکثریت دافغانستان څخه دشوروی فوځیانو دوتلو غوښتنه وکړه .

١٩٨٢

٦جنوری : دامریکا فوځی څیړونکو وویل چې په افغانستان کې دشوروي فوځیانو شمیر یو لک شلوزرو ته جګ شوی دی .

١٦جون: په ژنیو کې دملګرو ملتو استازی دافغانستان او پاکستان دبهرنیو چارو له وزیرانو سره په جلا جلا توګه وکتل .

١٩٨٣

١٩ جنوری : دملګرو ملتونو دعمومی منشی مرستیال سکرتر دیګو کار دویز ژنیو تهران او اسلام اباد ته سفر پیل کړ چې دافغانستان ستونزی ته دحل لاره پیدا کړی .

١٦ فبروری : دملګرو ملتونو دبشر دحقوقو کمیسیون دافغانستان څخه دشوروی فوځیانو دسمدستی ویستلو غوښتنه وکړه .

١٥ جون : دافغانستان او پاکستان دبهرنیو چارو وزیران د دریمې دوری خبرو په غرض ژنیو ته ورسیدل .

٢٣نومبر: دملګرو ملتونو عمومی اسمبلې په ١١٦رایو دافغانستان څخه دشوروی فوځیانو دسمدستی ویستلو غوښتنه وکړه .

١٩٨٤

١٧ می : دامریکا مرستیال جمهور رئیس جارج بوش دخیبر دری ته ولاړ او پرافغانستان یی دشوروی یرغل وغندە .

٢٧ اګست: دافغانستان او پاکستان دبهرینو چارو وزیرانو په ژنیو کی دملګرو ملتونو دمنځګړي سره جلا جلا وکتل . دری ورځی وروسته

خبری بې نتیجی پای ته ورسیدې .

۳۱ اگست: دکابل په هوایي ډګرکې یو بم وچاودیده .

٤ نومبر: دهوایي ډګر دبم دچاودنې په تور نه کسه اعدام شول .

۱۹۸۵

۱۸ جنوری : امریکا اعلان وکړ چې په همدې کال کې به له مجاهد ینو سره مرسته ۲۸۰ ملیونو ډالرو ته لوړه کړی.

۲۳ اپریل : جمهوررئیس ببرک کارمل په کابل کې لویه جرګه پرانیسته چې دحکومت له پاره دخلکو ملاتړ ترلاسه کړي.

۱۷ جون : دامریکا او شوروی مامورانو دافغانستان په هکله په واشنګټن کې غونډه وکړه.

۲٤ جون : دافغانستان او پاکستان ترمنځ خبری چې مخامخ نه وې بې نتیجې پای ته ورسیدې .

۱۹۸٦

۱۱ جنوری : جمهوررئیس ببرک کارمل دامریکاوړاند یزرد کړ چې دسولې ییز حل تضمین وکړي.

۲اپریل : امریکا موافقه وکړه چې مجاهد ینو ته ستینګر توغندي ورکړی.

٤ می: ببرک کارمل دخلق ددیموکراتیک ګوند دعمومی منشی په توګه دخپلې وظیفې څخه استعفی ورکړه او پر ځای یې ډاکټر نجیب الله و تاکل شو .

۲۸ مې : ډاکټر نجیب الله اعلان وکړ چې په خو میاشتو کې به د آزادو انتخاباتو په ترڅ کې پارلمان جوړ شي .

۱٦ جون جمهور رئیس ریګن په امریکا کې دافغاني مجاهدینو دمشرانو سره وکتل .

۱۹۸۷

۲۳ فبروری: د پاکستان دبهرنیو چارو وزیر صاحب زاده یعقوب خان دافغانستان په هکله په مسکو کې دشوروی دبهرنیو چارو دوزیر ادوارد شیورنتزا سره وکتل

۲۵ فبروری: دافغانستان په هکله دژنیو دخبرو لسمه دوره بې نتیجې پای ته ورسیده .

۲۰ جولای : جمهور رئیس نجیب الله دشوروی اتحاد دجمهوررئیس میخایل ګورباچوف سره وکتل .

۱۸ اکتوبر : مولوی محمد یونس خالص دمجاهدینو داوو ګوندونو ویاند وټاکل شو .

۲۹ نومبر : لویه جرګه راوغوښتل شوه چې نوی اساسی قانون تائید کړی.

۱۰ دیسمبر : دملګرو ملتونو استازی دیګو کاردوویز د راپورونو له مخې دپخواني پاچا او مجاهدینو دمشرانو سره دانتقالی حکومت په هکله خبرې وکړي.

۱۹۸۸

٤جون : دشوروی اتحاد دبهرنیو چارو وزیر ادوارد شیورنتزا کابل ته په یوه رسمی سفر ورسید.

۱۲ جون: دپاکستان جمهوررئیس ضیاالحق وویل چې دشوروی فوځیانو تر وتلو وروسته مسکو پلوه خلکو ته باید اجازه ورکړل شی چې په حکومت کی برخه واخلی.

۲۳ فبروری : دمجاهدینو ائتلاف مؤقت حکومت جوړ کړ.

۱٤ اپریل : افغانستان ، پاکستان ، شوروی اتحاد او امریکا په ژنیو کې لوزنامه لاس لیک کړه چې شوروی فوځیان به په نهو میاشتو کی له افغانستان څخه ووځی.

۲٦ می : محمد حسن شرق دسلطانعلی کشتمند پر ځای صدراعظم وټاکل شو.

۲۵ دیسمبر : دشوروی دبهرنیو چارو مرستیال وزیر یولي وارنسوف په روم کې دپخواني پاچاسره وکتل.

۱۹۸۹

۲۷جنوری: برتانیی ، فرانسې ، جاپان او ایتالیې په کابل کې خپل سفارتونه وټرل.

۱٤ فبروری : دشوروی اتحاد وروستي عسکردافغانستان څخه ووتل.

۲۰فبروری : حسن شرق دصدارت څخه استعفی ورکړه او پرځای یې سلطانعلی کشتمند صدراعظم وټاکل شو.

۲۳ فبروری: صبغت الله مجددی د موقت حکومت جمهور رئیس او پوهاند عبدالرب رسول سیاف یې صدراعظم وټاکل شو .

۱۹۹۰

٦ مارچ : شهنواز تنې د ډاکټر نجیب الله پر ضد کودتا وکړه .

۲۱ اپریل : فضل الحق خالقیار نوی صدراعظم وټاکل شو او خپله کابینه یې جوړه کړه .

۳ سپتمبر : ډاکټر نجیب الله په پاریس کې د ملګرو ملتونو په کنفرانس کې ګډون وکړ.

۱۹ نومبر : ډاکټر نجیب الله د افغانی اشخاصو سره د خبرو په غرض سویس ته ورسید.

۱۹۹۱

۲۳ جنوری : پوهاند ربانی په خرطوم کې د مجاهدینو سفارت پرانیست.

۳۱ مارچ: خوست د قومندان حقانی په مشرتوب مجاهد ینو ونیو.

۲۰ اپریل : د کونړ په اسداباد کې د وهابیانو په مرکز په یوه چاودنه کې د جمیل الرحمان په شمول ډیر کسان مړه شول .

سپتمبر : امریکا او شوروی اتحاد فیصله وکړه چې په افغانستان کې پر دواړه خواوو دنوی کال د پیل څخه وسلې بندی کړی .

۱۹۹۲

۱ جنوری : په افغانستان کې د جګړې پر دواړو خواوو د امریکا او شوروی

وسلې بندی شوی .

مـارچ: ډاکټر نجـیب الله مـوافـقـه وکړه چې یوه مـوقت حکومت ته واک وسپاری .

۱۰ اپریـل : دملګرو ملتـونو عـمـومی منشی اعـلان وکړ چې دواک تر سپارلو وړاندی یوه شوری جوړه شی .

۱٤ اپریل: مجاهدینو د بګرام هوایی ډګرونیو .

۱۵ اپریل : ډاکټر نجیب دقدرت څخه لیری شو او په کابل کې دملګرو ملتونو په دفترکې یې پناه واخیستله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخی سندونه

د امیر امان الله خان لومړنی وینا

د لوی خدای په نامه چې بخښونکی او مهربان دی

اې د لوړې روحیې ملته او اې زړه ورارد و!

تاسی ته د فرمانونو او اطلاعیو له لارې اوږده معلومات او اطلاع درکړل شوې ده چې څه پیښ شول. اوس د خوښۍ خبرونه دا دي چې زموږ د حکومت زړ ور پوځ په جلال آباد کې د عزت او زړورتوب د احساس څرګندونه وکړه چې ټولې خپلې دندې سرته ورسوي.

د ۱۳۳۷ هـ قمری کال د جمادي اول په پنځمه ویشتمه نیټه د پنجشنبې په ورځ ټول هغو افسران او پوځیان چې زما د شهید پلار خدای بخښلی اعلیحضرت سره یو ځای وو د جلال آباد په تعلیمی میدان کې راټول شول او په سوګند خوړلو یې زما بیعت وکړ. په دې وخت خوشحالي وشوه او د باجه خانې د ږغولو په ترڅ کې د سلامۍ په توګه د توپونو ډزې وشوې، وروسته دوی ټول هغه کسان ونیول او

بندیان یې کړل چې د اعلیحضرت شهید د حفاظت دنده یې پر غاړه وه او د قتل په وخت کې یې په شاهي خوب ځای کې خاصه وظیفه لرله. هغوی وغوښتل چې دې کسانو باید جواب ویلی وای او زما اکا ورته جزا ورکړی وای. هغه بیله کوم مذهبی روایښت او د نړیوالو حقوقو پر خلاف د یوه غاصب په توګه عمل وکړ او ځان یې امیر اعلان کړ څنګه چې هیڅوک نشی کولای چې په غیر قانوني توګه د امارت ادعا وکړي نو زما اکا چې هم هیڅ حق نه درلودی په خپله رضا د امارت څخه استعفی وکړه او زه یې د امیر په توګه وپیژندلم زما د وروڼو هریوه سردار عنایت الله خان او حیات الله خان او د شاهی کورنۍ د نورو غړو د بیعت سندونه ماته را رسیدلي دي، د دې سندونو نقل ستاسي د معلوماتو له پاره دا دی وړاندې کوم.

اې د افغانستان با احساسه ملته! راځی چې د خدای تعالی شکر ادا کړو کوم ذات چې زوال نه لري او د جنتونو او مځکې خالق دی. زمور د سوځلی زړه او د اوښکو دکو سترګو په ترڅ کې یې زمور حکومت د بربادۍ او ګډوډۍ څخه وژغوره او زمور اسلامي حکومت ته یې د قوت او آزادۍ نور ځواک ورویاخښه.

لطفاً یوه لحظه هم داسي فکر مه کوئ چې ستاسي پاچا د تاج و تخت په ګټلو کې نا شکری کوی، زه د لوی خدای شکر ګزار یم چې تاسي او زما محبوب هیواد ته یې سوله او سوکالي راوستله او زما مسلمان لوی ملت او افغانستان یې په داسي خطرناک وخت کې د ستونزو او بدبختیو څخه وژغورل او مور ته یې نوی ژوندرا په برخه کړ.

د افغان حکومت زړه ور پوځه! زه د لوی خدای څخه په زړونو ځله شکر ګزار یم چې ستاسی وژونکې ګولۍ او زړه څیرووونکې فولادي برچې چې زمور د ملت او هیواد د عزت د ساتنی له پاره تیاري وې د لوی خدای په مهربانی زمور د ځانی

بربادی او یو د بل په مقابل کې د استعمال څخه وژغورل شوې. ښه پوه شئ چې د لوی خدای لویه مهربانی او د هغه د پیغمبر برکت ؤ چې زموږ پر ملت او حکومت را نازل شو. دا د نه بدلیدونکي خالق ازلي رضا وه. د هغه شان دې لوړ وي او تولې سختی او ظلمونه دې ستاسې د ملت د سر څخه لیرې وي افغانستان دي د دین او هیواد دښمنانو دد سیسو څخه په امن وي.

اې ویاړلی ملته!

او زړور پوځه!

په داسې حال کې چې زما ملت شاهي تاج زما پر سر دي زه تاسې ته په لوړ آواز اعلان کوم چې زه به تاج و تخت یوازې په دې شرط ومنم چې تاسي زما په افکارو او نظریاتو کې زماسره مرسته وکړئ. چې په لاندې ډول دي:

۱ - افغانستان به داخلی او بهرنی ازادي لري او هغه دا چې د حکومتونو تول حقوق چې دنړۍ آزاد هیوادونه لري افغانستان باید هغه تول ولري.

۲ - تاسې باید په خپل تول طاقت سره زما سره یو ځای شئ چې زما د پلار د قتل غچ واخلئ چې ستاسې تولو روحانی پلار ؤ.

۳ - ملت باید ازاد وي! هغه دا چې پر هیڅ انفرادي کس د بل چا له خوا ظلم ونشی. خو د محمدي شرعي، د ملکی او پوځي قانون اطاعت چې په ډېر احترام یې درناوی کیږی، د افغانستان ملت وجیبه ده چې اطاعت یې وکړي او په دې هکله افغان ملت پوره شهرت لري.

زه به ستاسې تاج تر هغه وخت پورې ونه منم تر څو تاسې دا شرطونه نه وي منلي. تاسې تول چې د دې ملت تکړه غړي یاست په ډېره جذبه مو دا شرطونه ومنل نو زه هم په ډېر درناوي دا ستر تاج پر خپل سر وړدم. او په کلکه اراده د امارت

او امامت درانه بار ته اوږه ورکوم. زه امیدوار یم چې زما ملت به لوی خدای ته دوعا وکړی چې ماته ځواک راکړي چې ستاسي دسوکالی او خیر بنیګنې په لاره کې خدمت وکړم، او تاسي به په مردانګی زما سره مرسته وکړئ چې زه خپل افکار او نظریات عملی کړم. ای هیوادوالو همدا اوس زه په هیواد کې د بیګار سیستم لغوه کوم تر دې وروسته په هیڅا په زوره کار نشی کیدای چې سړکونه جوړ کړي او یا په عامو ځایونو کې کار وکړي او یاوني پري کړي. د خدای تعالی په مهربانی ستاسی حکومت به داسي لارې چارې تر لاس لاندې ونیسي چې هیواد او ملت ته به ګټوري وي او په دې توګه به افغانستان په پرمختللې نړۍ کې نوم وکړي او د نړۍ د پرمختللو قدرتونو په منځ کې به ځای ونیسي.

نور نو زه لوی خدای ته درخواست کوم چې ستاسی مسلمانانو او ټولو انسانانو په خیر بنیګنه او سوکالي کې مرسته وکړي.

زما د خواهشاتو په پوره کولو کې زه د لوی خدای څخه د رهنمایی غوښتنه کوم.

د امیر امان الله لاس لیک

(c) ketabton.com: The Digital Library

پادشاهی فرمان

څرنګه چې دلوی خدای په مهربانۍ او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ددین په تأیید د دین د مخرب امان الله په خلع کولو چې زموږ او تاسو تولو هیله وه، بریالی شوم، پر تخت باندې د کښېناستو له پیله مې دده نامشروعی کړنې منع کړې چې تاسو د حضرت سید الانام ددین غیرت لرونکو ته یې په لاندې ډول لیکم:

۱- سلام چې مسنونه طریقه ده او دخولې په اشاره یې اړولی و، د سنت مطابق مې امر ورکړ.

۲- دستار یې چې د آنحضرت طریقه او سنت دی او د لمانځه ادا پرې بشپړیږي موقوف کړی ؤ، حکم مې ورکړ چې دستار دې بیخی دودوی.

۳- اسلامي لباس چې پرېښودل شوی ؤ بېرته مې برحال کړ او له کافرانو سره ورته لباس مې منع کړ.

٤- دستر پرېښودلو حکم یې چې کړی ؤ، بېرته مې مسترد کړ.

٥- دولې له اجازې پرته مې (له کوره) د بنځو او بالغو نجونو راوتل او د مستوراتو بنوونځي موقوف کړل.

٦- دزيرې او برېتو خرېيل مې موقوف کړل.

٧- انګريزي، فسرانوي او جرمنی ښوونځي می موقوف کړل.

٨- نجونې يې چې له هېوادنه بهرلېږلې وې څرنګه چی دملت بې ناموسي وه، روامې ونه بلل، هغوی مې ببرته راوغوښتې نورمې بهرته لېږل بیخی منع کړل.

٩- هغه څه مې چې له دینی ملاحظو پرته يې ددوې ورځنی دنیا له پاره هڅه کوله او له هغه نه دینی زیان پېښېده، منع کړل.

١٠- دعلم او علماؤ سپکاوی يې کاوه خو دهغه برخلاف احترام يې شرعاً واجب دی.

١١- هغه بی اتفاقی يې چې دمذهب په پرېښودلو او دخپلې عقيدې دخرابی له املې په اسلام کښی اچولې وه، لری می کړه نو ځکه مې ټوله رویه دحنفی مذهب له مخی کړه.

١٢- حساب، هندسه او انګریزی يې چی رواج کړې وو موقوف می کړل.

١٣- قمری کال يې چې په شمسی اړولی ؤ، موقوف می کړ.

١٤- دجمعې ورځ يې چی په پنجشنبې اړولې وه، ترک مې کړه.

١٥- دبیت المال حقوق يې دخپلو نفسانی غوښتنوله مخې لګولی او دجوماتونو دملا او مؤذن لګښتونه يې قطع کړي وو، ببرته مې جاري کړل.

١٦- دامر معروف او نهی عن المنکر مخه يې چی نیولې وه، ببرته مې رواج کړه.

١٧- مجددی حضرات يې چې دمسلمانانو پیشوایان دي، بندیان کړي وو، ببرته مې راخلاص کړل چې دیني لارښوونې وکړي.

١٨- شراب خوري يې چې رواج کړې وه، بیخي مې بنده کړه.

۱۹ - دجنوبی ملا عبدالله خان مرحوم یې چې د دین دسرښندنې په لاره کښې وژلی ؤ، امر مې ورکړ چې مرقدیې سم او ودان کړای شي.

پورتنۍ ۱۹ فقرې مې تاسوته ورسولې چې خبر اوسئ او پرپور تنیو فقرو سربېره ددې نورو فقرو مراعات له خلکو نه غواړم:

۱ - دهغو ټولو باقیاتو بخښل چې د ۱۳٤۷ کال تر پایه پورې دمالیې په ښه پر رعیت او ملکانو باندې پاتې وي.

۲ - عسکري ملازمت په خپله خوښه دی چې دمیاشتې به شل روپۍ معاش، څلور منه غله او دکال دوه جوړه دریشی او یو جوړه بوټ ورکول کیږی.

۳ - د اضافی مالیو لکه د طرقی، سرک پلی او نورو ټولو بخښل.

دا ټول له شرعی خلاف تکلیفونه مې منع کړل، حقه اسلامی مالیه مې چې شارع حکم ورکړی منظوره کړه او د خپل رعیت د حال په هوسایۍ کښې لکه څنګه چې ښایی کوښښ می کړی او کوم یې او ټول هېوادنۍ اجراآت مې د روښانه شرعی له جواز سره سم کړی او سموم یې. له تاسونه هیله لرم چې د خپلو قومونو بیعتونه واخلئ، له مخورو، سپین ږیرو، ساداتو، علماؤ، خوانینو او ملکانو سره زما لوړ حضور ته راحاضر شئ چې علماؤ او ساداتو ته ښه مکافاتو نه ورکړل شي او زما حضور له تاسونه خوښ شي. او هم مې د ساداتو او خوانینو وظیفه او مستمري دامیر شهید دسلطنت دبست له مخې منظوره کړه.

مهر

(امیر حبیب الله خادم دین رسول الله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د جمهوریت اعلام او د جمهور رئیس
محمد داؤد خان وینا

د ۱۳۵۲ د چنګاښ ۲۶

بسم الله الرحمن الرحیم

ګرانو خویندو او ورونو ، سلام!

خپل وطن ته په خدمت کښې دبیلو بیلو مسئوولیتونو دیوی مودی په اوږدو کښې همیشه دیوه هدف په لټه کی وم چې دافغانستان دخلکو په ټیره بیا دمحرومو طبقو او زمونږ دمملکت دزلمی نسل دپاره یو مثبت او واقعي محیط مادي او معنوي وده مینځ ته راشی او په هغه کی زمونږ دوطن ټول وګړی بی له توپیر او امتیاز نه دخپل وطن دابادی او سرلوړی په لاره کی برخه واخلی او مسئوولیت احساس کړی. وختونه تیر شول او زیات کوښښ وشو هغه عوامل چې په بیلو بیلو شکلونو سره دتجربوله مخې دغسې هدف ته درسیدو خنډ کیدل ورو ورو له مینځ نه یو سو او په ټیره بیا په مملکت کی داعتبار ور امنیت ټینګ کړو چې

اقتصادی او اجتماعی مثبت تحول ته په سالم دول اجازه ورکړی، زلمي نسل ته دمسئوولیت احساس روښانه کړی. او دخرافی او ارتجاعی نشو و نما مخه ونیسی ددغومره حلوله تېرېدونه وروسته بل علت مونه لیدو چې زمونږ په وطن کی دغه مقصد ته درسېدو له پاره نوي پانه وانوړي. ما دخپل وطن دراتلونکي نیکمرغی له پاره د یوې واقعي او معقولې دیموکراسی دتینګېدونه پرته چې اساس یی د افغانستان داولس اکثریت ته په خدمت کې تینګ وي بله لاره نه درلوده او نه یې لرم ،دبنده په نظر دیو دغسې اجتماعي حالت اصلي بنسټ دخلکو دحقوقو پوره تأمین او دملي حاکمیت په اصل باندې پوره اعتراف دی چې نه باید په دغو دوو اصلوکی ښکاره یا پټ کوم خلل وارد شی.

دامقدسه هیله وه چې زه یې مجبور کړم لس کاله دمخه ما او زما ملګرو دشاه حضورته خپل وروستی پیشنهاد وړاندې او دافغانستان دملت دخیر او نیکمرغی دپاره دهغه دتطبیق هیله وکړو ، هغه مقدسه هیله ولې دمملکت دد غسې بی سرو سامانی سبب شوه ؟ او ولې هغه ضعیف النفس ملګری له اصلي مقصدنه واوړېدل او غلطه او خطا لاره یې تعقیب کړه.

داستان دی دیر اوږد چې تفصیل یی په دغه لنډ وخت کې ګنجایش نه لري او په مساعد وخت کی به دګرانو وطنوالو دخبرتیا دپاره وړاندې شي.

په هر صورت نتیجه داشوه چه نور هغه پخوانی امیدونه او هغه ښی هیلی په یوه داسی دیموکراسی بدلې شی چې له لومړي سرنه دهغی بنسټ په شخصي او طبقاتي عقدو او ګټو، په تقلب او دسیسو ، په دروغو او ریا او دخلکو په غولولو باندې ولاړ وي خو د دغوټولو تبلیغاتو په همدې لسو کلوکی ونشو کړای هغه ترخه حقایق چې داقتصادی حالت دمطلقی ورشکستګی او دمملکت داداري،

اجتماعي او سياسي حالت دانحطاطونو څخه عبارت دي دافغانستان دملت او د خارجي نړۍ له ستر گونه پټ کاندې، لنډه داچې د يموکراسي يعني دخلکو حکومت په يوانرشيزم او دمشروطه سلطنت رژيم په يو مطلق العناني رژيم بدل شو او ددغو قدرتونو هر يو، دبل غاړې او دخلکو غاړې ته ورولويد او تفرقه واچوه او حکمرانۍ وکړه فورمولونو يې په ټول مملکت کې اوربل کړ ترڅو چې وکړای شي ددغه ملوثه او ناوړه اوله بدبختي، فقر او فلاکت نه دکې فضا په سيوري کې خپل شوم مادي او ممکن سياسي مقصدونه حاصل کړي.

دمملکت په هر گوټ کې وطن پالونکي چې وو دخپل وطن دغو سختو او ناوړو حالاتو ته په ډيرې خواشينۍ او غمجنۍ سره کتل او دخپل وطن داحوال څارنه يې کوله په تېره بيا اردو دغه دردتر ټولو زيات احساساوه او په دغه اميد چې نن او سبا به دغه فاسده او ويجاړه دستگاه په پای کې دملت له بدمرغه حالت نه خبر او دخپلې اصلاح لپاره به زيار وباسي زيات صبر او حوصله يې وکړه خو نتيجې ثابته کړه چې دغه اميدونه بيخي بيځايه وو او د دولت رژيم او دستگاه دومره فاسده شوه چه نورنو دهغه داصلاح لپاره اميد او انتظار پاتې نشو همدا وجه وه چې ټولو وطن پالونکو په تيره بيا دافغانستان وطن پرسته اردو تصميم ونيو چې نور دغه فاسد نظام پای ته ورسوی او وطن ددغې بدبختۍ نه خلاص کاندې.

گرانو وطنوالو!

بايد تاسو ته خبر در کړم چې نور دغه نظام له منځه لاړ او هغه نوي نظام چې دجمهوريت دنظام نه عبارت دی او داسلام دحقيقي روحيې سره موافق دی دهغه ځای ونيو زما ملگري او زه د زړه له کومي تاسو ته دګران افغانستان ددغه لولړي جمهوريت مبارکي وايم او هغه دافغانستان او دافغانستان دملت دسر لوړۍ او

نیکمرغی د پاره غواړو.

دافغانستان فدا کاره اردو هر چېرې او د مملکت په هر گوټ کې چې یاست د دغه بري په مناسبت تاسو ټولو ته تبریک وایم یقین لرم چې خپلو وظیفو ته به چې د افغانستان د ملي حاکمیت د ساتنې او د امنیت له تأمین نه عبارت دي همدا شان متوجه اوسئ.

نوي نظام طبعاً د ځان سره بنیادی ریفورمونه لري چې تفصیل یې په دغه لنډ وخت کې امکان نه لري او په راتلونکي نژدې وخت کې به د گرانو وطنوالو د خبرتیا د پاره وړاندې شي.

دافغانستان باندنی سیاست به د بیطرفی، په پوځي ډلو ټپلو کې د برخې نه اخیستو او په خپله د افغانستان د خلکو په آزاد قضاوت ولاړ وي.

دافغانستان بین المللی سیاست زمونږ د خلکو د مادي او معنوي ژوندانه د پاره د هېواد د ملي هیلو په اساس طرحه شویدی.

زمونږ له ملي کونښښ او هیلو څخه په ډاګه څرګندیږي چه زمونږ د هیلو تر سره کیدل تر ټولو زیات د نړۍ سولې ته اړدي. هېڅ یو هېواد د نړۍ د سولې له رڼا نه پرته نشي کولی چې په خپلو ملي هیلو کې بریالی شي.

څنګه چې مونږ له هر چانه زیات ځان د خپل هیواد د پرمختیا په لاره کې زیار ته اړبولو تر هر چا زیات د نړۍ سوله او سلامت غواړو نو همدا وجه ده چې د افغانستان د سیاست لومړی ستنه د سولې غوښتنه او د نړۍ له ټولو خلکو او ملتونو سره دوستي کول دی.

په دغه هیله کښې له مونږ سره د هېڅ یوه هېواد یا اولس که کوچنی وي که لوی، لیرې وي که نژدی هېڅ ډول توپیر نشته. د غه مستقله اراده د افغانستان د خلکو له هیلو څخه سرچینه اخلی. هغه عنصر چې د افغانستان عنعنوي بېطرفه سیاست ته

امتیاز ورکوي دهغه څرګند صراحت او صمیمیت دی چې دافغانستان دملي ارادې دخپلواکۍ نمایندګی کوی.

پدی اساس له متحابه دولتونو سره دافغانستان ددوستۍ روابطو خپله تزلزل نه منونکي ستنه ټینګه ساتلې ده او دهغو په زیاته پراختیا کې به د دیپلوماسۍ، شخصي تماسونو او بین المللی همکاری دمینځ ته راتلو او جلبو لو له لارې زیار وویستل شي او زمونږ هیله داده چې له هغه نه مثبتې او عملي نتیجی واخیستلې شي.

دغه نظام دملګرو ملتو دمنشور اساسات چې مقصد یې دبشري نړۍ نېکمرغي او آرامي ده ملحوظ او محترم ګڼي.

له پاکستان سره زمونږ په روابطو کې چې یوازنی هېواد دی چه دپښتو نستان دقضیې په باب له هغه سره سیاسي اختلاف لرو او تر اوسه پورې دهغه په حل نه یو بریالي شوي، د پښتونستان دقضیې دحل دلارې د پیدا کولو دپاره به زمونږ دائمي کوښښ دوام وکړي.

په پای کی یو ځل بیا له دغه ستر ملي بري نه خپلو ګرانو وطنوالو ته مبارکی وایم او له تولو وطن پالونکو په تېره بیا دافغانستان له فدا کاره اردونه چې له هېڅ ډول خالصانه سعي او کوښښ نه یې ځان نه دی سپمولی دزړه له کومي تشکر کوم او خپل امتنان وړاندې کوم.

څرنګه چې زمونږ سعی او کوښښ نشی کولی دانجام نقطه ولري دهېواد دتولو افرادو په تېره بیا دزلمی طبقی دهمکاری دوام زمونږ دتولو دزړه له کومي هیلی دي او دهغو په لاس ته راوړلو پوره امید لرو.

ژوند دې وي افغانستان

تل دې وي جمهوریت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانستان او روس تر منځ تړون

(نیټه د ۱۹۲۱ دفبروری ۲۸ ، د ۱۲۹۹ د کب له نهم سره سم)

دافغانستان او روس ترمنځ د دوستانه اړیکو د ټینګښت او دافغانستان دحقیقی استقلال دساتنی له پاره ، دافغانستان لوړ دولت له یوی خوا او دروسیې سوسیالستي فدراتیف شوروي جمهوري دولت له بلې خوا ددې تړون کول و تاکل او ددې مطلب د تر لاسه کولو له پاره یې خپل واکمن وکیلان په لاندې دول و تاکل:

دافغانستان دلوړ دولت له خوا:

محمد ولي خان

میرزا محمد خان

غلام صدیق خان

او دروسیې دسوسیالستی فیدراتیف شوروي جمهوري دولت له خوا:

گیورکي واسیلوویچ چیچرین

او میخائیلوویچ قاراخان

نومورو وکیلانو یوبل ته دخپلو وکالت نامو تر وړاندې کولو او له دواړو خواؤنه ددې تکي په تصدیق کولو سره چې دا وکالت نامې د ترتیب له مخې سمې او په قاعده برابرې لیکلې شوې دي، لاندینۍ فقرې یې په اتفاق سره ومنلې.

لومړۍ فقره:

لوړ ترون کوونکي اړخونه یو دبل استقلال منې او ژمنه کوي چې دهغو درناوی به کوي او تر خپل مینځ به روغ سیاسي اړیکی ټینګوي.

دوهمه فقره:

لوړ ترون کوونکي اړخونه ژمنه کوي چې له دریمګړی دولت سره به داسې نظامی یاسیاسي ترون چې یوه ترون کوونکي اړخ ته زیان رسوي، نه کوي.

دریمه فقره:

د دواړو ترون کوونکو اړخونو سفارتونه او قونسلګری له نړیوال دو دسره سم سره برابر او متبادل سیاسي امتیازات لري.

لومړۍ څرګندونه: په دې ډله کښې:

الف- د دولت بیرغ ځړولو حق.

ب- دسفارتونو او قونسلګریو دفهرست شویو غړیو مصؤونیت.

د- په تلیفون، بی سیم، تلګراف او سیم لرونکي تلګراف دسیاسی نمایندګانو له حقوقو سره سم دخبرو کولو حق.

هـ- د دواړو ترون کوونکو اړخونو دسفارتونواو قونسلګریو ودانی تر هیواد

بهر امتیاز لري خو د هغو کسانو له پاره چې محلي حکومتونه يې رسماً دخپل مملکت پر قوانینو باندې تیری کوونکي وګڼي، د پناه او تېښتې ځای نشي کېدلای.

دوهمه څرګندونه:

د دوارو ټرون کوونکو ارخونو سفارتونه په متبادل ډول د نظامی آتشه لرونکی دی.

څلورمه فقره:

دوارد ټرون کوونکي ارخونه دافغانستان په خاوره کښې د روسیې د سوسیالیستی فدراتیف شوروی جمهوریت د پنځو قونسلګریو او د روسیې په خاوره کښې دافغانستان د اوو قونسلګریو چې پنځه قونسلګری به يې د روسیې په منځنی آسیا کښې وی له پرانستلو سره دوه ارخیزه موافقه کوي.

څرګندونه: په یادوشویو قونسلګریو سره بېره د روس د دولت او د افغانتسان د دولت له خوا په راتلونکی کښې په هر ځانګړی ځای کښې د قونسلګریو پرانستل او ځای تاکل د دوارو ټرون کوونکو ارخونو ترمنځ د ځانګړې موافقې له مخې کېږی.

پنځمه فقره:

د روسیې قونسلګری د هرات، مزار شریف، کندهار، غزنی او میمنی په بنارونو کښې پرانستلې کېږي او د افغانستان دلوړ دولت جنرال قونسلګري په تاشکند او قونسلګری په پترو ګراد، قازان، خوقند، ثمرقند، مرو او کراسناو

دسک کښې جوړېږي.

څرګندونه: په روسیه کښې دافغانستان دقونسلګریو او په افغانستان کښې دروسیې دقونسلګریو د پرانیستلو حقیقي وخت دځانګړې موافقې له مخې تاکل کېږي.

شپږمه فقره:

روسیه مني چې افغانستان که هر څومره مالونه له روسیې نه واخلی یا یې له بهرنه رانیسي دروسیې له خاورې نه یې د آزاد اوبی محصول ترانزیت په دول تېرولای شي.

اوومه فقره:

دواړه ټرون کوونکي ارخونه دشرقي ملتونو آزادی دخپلواکۍ او دهغوی دهر ملت له غوښتنې سره سم منی.

اتمه فقره:

ددی ټرون داوومې فقرې داثبات له پاره دواړه ټرون کوونکی ارخونه دبخارا او خیوې د دولتونو حقیقي خپلواکي او استقلال دهر دول حکومت په درلودلو سره یې چې غواړي او ددوی دملتونو له خوښۍ سره سم وي، مني.

نهمه فقره:

دروسیې دسوسیالستي فدراتیف شوروي جمهوریت دهغې ژمنې دترسره

کولو له پاره چې دروسيې درئيس جناب لينن له خوا دافغانستان وزير مختار ته ورکړل شوې ده، قبلوي چې په پوله پرتې هغه ځمکې چې په تيره پيړۍ کښې له افغانستان سره تړلې وې بېرته افغانستان ته وسپاري. په دې شرط چې د عدل او انصاف مراتب او دهغې ځای دخلکو غوښتنې پرځای شي. دهغه ځای دډايمی اوسېدونکو درضا څرګندول او درايو معلومول د دواړو هيوادونو ترمنځ دځانګړې موافقې له مخې د دواړو خواؤ دوکيلانو په وسيله ترسره کېږي.

لسمه فقره:

د دواړو تړون کوونکو لوړو اړخونو ترمنځ ددوستانه اړيکو د پياوړتيا له پاره دروسيې د سوسياليستي فدراتيف شوروي جمهوريت حکومت منې چې دافغانستان له دولت سره نغده او نوره مادی مرسته وکړي.

يوولسمه فقره:

دا تړون په فارسي اوروسي ژبو وليکل شو او دواړه متنونه مساوي ارزښت لري.

دوولسمه فقره:

دا تړون د دواړو اړخونو دحکومتونو تر قبولې وروسته قانوني بڼه ترلاسه کوي او تصديق ليکونه يې په کابل کښې تبادله کېږي او ددې مطلب د ثابتولو له پاره د دواړو خواوو واکمنو وکيلانو دا تړون لاسليک کړ او خپل مهرونه يې پرې ولګول.

په مسکو کې د نولس سوه يوويشتم کال دفروري د مياشتې په ۲۸ نيټه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲۹۹ هجری شمی کال د کب له لسمی نیټې سره سمه ده، ولیکل شو.

محمد ولی، مختار وزیر	گ، و. چیچرن
میرزا محمد خان	ل.م. قارا خان
غلام صدیق خان	

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبرتانيې او افغانستان ترمنځ د دوستۍ معاهده

سريزه:

دبرتانيې حکومت او دافغانستان حکومت په خپل منځ کې دگاونديتوب داړيکو دقايمولو په نظر کې نيولو پر لاندې ليکل شوو مادو موافقه کړې ده او په دې مقصد لاندې لاس ليک شوی او وربانديدواړو خواوو مهر لگولی او په مناسب وخت کی به عملي شي.

۱. دبرتانيې او افغانستان حکومتونه په گډه د دواړو هيوادونو داخلي او بهرنۍ آزادي تصديقوي او درناوی يې کوي.

۲. دواړې لوړ رتبه خواوی په گډه دهند او افغانستان سرحدونه مني چی د راولپنډۍ په معاهده کې په پنځمه ماده کی منل شوي دي چې د ۱۹۱۹ کال داگست پر اتمه وربانديموافقه وشوه. او همدا ډول هغه سرحد چې دخيبر په لويديځ کې دبرتانوی کميسيون لخوا داگست او سپتمبر په مياشتو کی د پورتنۍ مادې په تعقيب وکښل شو او په نقشه کې چی دهمدې معاهدې سره يوځای ده په تورو تکو سره ښوول شوی دی او دليکی بيا برابرولو ته ضرورت لري چې په لومړۍ ضميمه کی راغلی دی او وربانديموافقه شوې ده چی د تورخم نومي ځای

دافغانستان په سرحد کې راوستل شي. همدا ډول دکابل سیند دشلمان خولې بند او پلوسی دافغانستان په سرحد کې راوستل شي چې په ذکر شوې نقشه کی دسروتکو په لیکه بنودل شوي دي. دبرتانیې حکومت موافقه کوي چې دافغانستان حکومت کولای شي چې په معینه اندازه اویه په یوه نل کی چې دبرتانیې حکومت به یې ورته ورکړی دلندې کوتل څخه تورخم ته دافغانانو دضرورت له پاره وغزوی او دافغانستان حکومت موافقه کوي چې برتانوِي افسران او قبایل چې دسرحد په برتانوي لور کې اوشي بیله اجازې او خندونو کولای شي چې دکابل دسیند څخه دکښتی چلولو کار واخلي او دبرتانیې اتباع کولای شي چې د ذکر شوی سند ددې برخې څخه داوبو لګولو ټول روان موجوده حقوق ولري.

۳. دبرتانیې حکومت موافقه کوی چی دافغانستان دجلالتمآب امیر، وزیرمختار دلندن په شاهي دربار کې، دټولو نورو قدرتونو داستازو په څېر ومني او په لندن کې دافغانستان دسفارت جوړیدلو ته اجازه ورکړي.

دافغانستان حکومت همدا شان موافقه کوی چی په کابل کی دبرتانیې دپاچا او هند دامپراطور وزیرمختار ومنی او په کابل کی دبرتانیې دسفارت جوړیدلوته اجازه ورکی.

دواړې خواوې به حق ولری چې په خپلو سفارتونو کی نظامی آتشه مقرر کړي.

٤. دافغانستان حکومت موافقه کوي چې په کندهار او جلال آباد کې دبرتانیې قونسلګری جوړی شی او دبرتانیې حکومت دهند دحکومت په مرکز کی دافغانستان جنرال قونسلګری او په کلکته، کراچی او بمبیی کې د ددرو قونسلګریو جوړیدلوته اجازه ورکړي. هر وخت چی دافغانستان حکومت وغواړي

چې دهند نه پرته دبرتانيې په نورو مځکو کې دقونسلګرۍ افسران مقرر کړی جلا موافقه به ددې دول مقرريو له پاره که چيرې دبرتانيې حکومت يې تائيد کړي، وکړل شي.

۵. لوړ ترون کوونکي اړخونه په خپلو هيوادونو کې يو دبل داستازو تحفظ کوی او ورسره احترامانه چلند کوي چې ورکې به وزير مختار، قونسل جنرال او قونسلان شامل وي. دواړې خواوې موافقه کوي چې پورتنۍ استازي دخپلو دندو ترسره کولو تابع وي. ددې دندو مواد به ددې لوزنامې په دوهمه ضميمه کې بنوول کېږي. دبرتانيې حکومت نوره موافقه کوي چې دافغانستان وزير مختار، قونسل جنرال او قونسلان په هغو حدودو کې چې ورته داوسيدلو يا کار اجازه ورکړل شوې ده دپورتنۍ ضميمې مطابق دتولو هغو حقوقو او امتيازاتو څخه اويا چې وروسته منظور يږي دنورو هيوادونو او حکومتونو دوزير مختارانو، قونسل جنرالانو او قونسلانو په شان چيرې چې مقيم دي برخورداره دي. دافغانستان حکومت همدا دول موافقه کوي چې دبرتانيې وزير مختار او قونسلان دخپلې هستوګنې او کار په سيمه کې دضميمې دموادو مطابق هم هغسې حقوق او امتيازات لري او يا وروسته منظور شي دنورو هيوادونو او حکومتونو دوزيرمختارانواو قونسلانو په شان چيرې چې دبرتانيې وزير مختار او قونسلان ځای پرځای دي استفاده کولای شي.

څنګه چې دبرتانيې او افغانستان دحکومتونو په ګټه ده چې افغانستان يو قوي او ودان هيواد وي نو دبرتانيې حکومت موافقه کوی چې هر څومره مواد چې دافغانستان دخير بنسټګنې او قوی کيدلو له پاره په کار وي، لکه دفابريکو ماشينونه، انجنونه او دتيلګراف او تيلفون مواد افغانستان کولای شي په برتانوي

قلمرو او یا دنړی په نورو هیوادونو کې واخلي او په عادي توګه یې دبرتانیې او برتانوي هند دبندرونو څخه بیله کومو ستونزو افغانستان ته وارد کړي. همدا ډول دافغانستان حکومت موافقه کوی چې هر ډول مالونه، د کومو صادرول چې دافغانستان دداخلی قانون خلاف نه وي او دافغانستان دحکومت په انده دافغانستان تر کورني ضرورت ډېر وي او ورته دبرتانیې حکومت ضرورت ولري رانیولای شي او دافغانستان دحکومت داجازې سره سم هند ته صادریدلای شي. د وسلو او ګوله باروتو په هکله دبرتانیې حکومت موافقه لري چې دا یقینی شي چې دافغانستان دحکومت نیت دوستانه دی او سمدستي هند ته خطره نشته چې دا ډول وسلې افغانستان واردې کړي، نو بیله کومو خنډونو به ورته د واردولو اجازه ورکړل شي. په هر حال که تردې وروسته دوسلو دوړلو راوړلو په هکله دنړی دلویو قدرتونو لخوا کنوانسیون تصویب شی او تراجرا لاندی ونیول سشی نو دافغانستان دحکومت لخوا دوسلو دواردولو حق به ددې کنوانسیون تابع وي او دافغانستان حکومت وړاندې باید دوسلو دوړلو راوړلو کنوانسیون لاس لیک کړی وي او دا ډول واردات به تنها ددې کنوانسیون دمادو مطابق کیدلای شی. که چیرې د وسلو دوړلو راوړلو کنوانسیون تصویب نه شی او یا پای ته ورسیږی، دافغانستان حکومت له پورتني تضمین سره سم وخت په وخت افغانستان ته وشیلی څنګه چې وړاندې ذکر شول دبرتانیې او برتانوي هند دبندرونو څخه واردولای شي.

۷. دبرتانوی هند په بندرونو کی به دشپږمې مادې په اساس پر هغو مالونو چې دافغانستان په نماینده ګی سمدستي افغانستان ته وړل کیږي ګمرکي محصول نه لګول کیږي. ددې مالونو سره باید داسی یو تصدیق وي چې دافغانستان حکومت

يا يې استازي لاس ليک کړی وي چې د دواړو حکومتونو لخوا ورباندې وخت په وخت فيصله کيږي. دا سندونه بايد د واردولو په وخت کې په بندر کې د ګمرکونو لوی افسر ته وښوول شي چې ورکې واضح وي چې دا مالونه دافغانستان د حکومت مال دی او دهغوی دامر له مخې افغانستان ته وړل کيږي. په دې اسنادو کې بايد واضح شوی وي چې دا مالونه څه شی دی؟ څومره دی؟ او قيمت يې څومره دی؟ چې ورکې د محصول د معافۍ غوښتنه کيږی. دوهم دا چې دامالونه په افغانستان کې د عمومي خيرښېګڼې له پاره دي او دا مالونه د دولتي انحصار او دولتي سوداګرۍ له پاره نه دي. دريم دا مالونه بايد په څرګنده سره وپيژندل شی چې دهند دلاری په مهر لاک شوي د ډول يوړل شي او دهند په خاوره کې بايد خلاص نشي اوونه ويشل شی.

د برتانيې حکومت همدا ډول موافقه کوي چې د برتانوي بندرونو دلاری تولو مالونو ته اجازه ورکوي چې افغانستان ته دوړلو له پاره هندوستان ته وارد شي او دهغو لارو څخه يوړل شي چې د دواړو حکومتونو ترمينځ وربانديې موافقه وشي او د دې مالونو ګمرکي محصول به د صادرولو په ځای کې په پوره ډول بيا تاديه سی، په دې شرط چې دامالونه په مهرولاک توګه دهندوستان څخه ووزی او دهندوستان څخه تروتلو وړاندې خلاص نه شي او ونه ويشل شي. همدا ډول د برتانيې حکومت اوس نيت نه لري چې پر مالونو او څارويو چې دافغانستان وي د مځکې او سندونو دلارې هند ته وارد شي او يا دنړۍ نورو هيوادونو ته دهند دلارې يوړل شي کوم چې د قانون په اساس منع نه وي، ګمرکي محصول نه لګوي. که چيرې د برتانيې حکومت په راتلونکي وخت کې فيصله وکی چې پر مالونو او څارويو چې هند ته دوچې يا سيندونو دلارې دګاونډيو هيوادونو څخه واردیږي محصول ولګوي که

ضروري وي نو دافغانستان پر واردا تو به هم محصول ولګوي. ولې په داسی حالت کې به دا محصول دنورو ګاونډیو هیوادونو څخه لږ رنه وي. دا ماده به دخیبر د محصول یا دهند دنورو بنارونو چې ورکې بیا محصول لګول کیږي مخه ونه نیشي خو دخیبر موجوده محصول به لږ رنه وی.

۸. دبرتانیې حکومت موافقه کوي چې دافغانستان دحکومت دسوداګری نمایندګی په پیښور، کوټه او پاراچنار کې جوړې شي خو په دې شرط چې ددې نماینده ګیو کارکوونکي او ملکیت دبرتانیې دقانون او حکمونو تر عملیاتو لاندې وي او دبرتانیې دعدالت په ساحه کې داخل وی. دبرتانیې حکومت به هغوی ته دخاص امتیاز موقف ورنه کړی.

۹. دسوداګری مالونه به چې داوومې مادې په اساس دیورپ او نورو هیوادونو څخه افغانستان ته واردیږي دجمرود، کورمی او چمن داورګاډو په سټیشن کی پرانیستل شی او بیا به د حیواناتو دتوان په اندازه بارونه تری جوړیږی دا کار به دګمرکی محصولاتو سبب نه کیږي، ددې معاملې په هکله به دسوداګری استازي چې په دوولسمه ماده کې یې ذکر شوی دی خبری وکړي.

۱۰. دواړو لوړ رتبه ترون کوونکي دلې موافقه کوي چې د دواړو هیوادونو تر منځ هر دول پوستی اسانتیاوې برابرې کړي په دې شرط چې دواړه هیوادونه به نشي کولای چې یو دبل په خاوره کې پوسته خانې جوړې کړي. ددې مادې دعملي کولو له پاره به د پوستې بېل کنوانسیون جوړ شي او د تیاری له پاره به دافغانستان حکومت یو شمیر ماموران وټاکی او دبرتانوي افسرانو سره به وګوری او ورسره به سلا مشوره وکړي.

۱۱. دواړو لوړ رتبه خواوو په ګډه یو دبل پر بنه نیت قناعت کړی په خاصه بیا

د هغو قبايلو په هکله چې دهرې خوا سرحدونو ته نژدې اوشي او تر دې وروسته لوز کوي چې دمهمو فوځي عملياتو په وخت کې ورته خبر ورکړي. دا ډول عمليات به په هغو سيمو کې کيږي چې ددوی د تأثير علاقه وي چې په سرحدي قبايلو کې نظم راولی.

١٢. دوارې لوړ رتبه ترون کوونکي ډلې موافقه کوي چې دافغانستان دحکومت او دبرتانيې دحکومت استازی به انتخابيږي چې دسوداګرۍ دکنوانسيون دپای ته رسيدلو خبری وکړي. کنوانسيون به لومړی دهغو چاروله پاره وي چې په نهمه ماده کې خبرې شوی دي. هغوی به دسوداګرۍ دچارو ترتيب ونيشي چې اوس په دې لوز نامه کې ورباندې خبرې نه دي شوې او داسی بنکاري چې د دوارو حکومتونو له پاره به ګټورې وي. دسوداګرۍ اړيکې به د دوارو حکومتونو ترمينځ تر هغه وخته جاري وي ترڅو دسوداګرۍ کنوانسيون چې پورته يې خبرې وشوې، عملي شي.

١٣. دوارې لوړ رتبه ترون کوونکي خواوې موافقه کوي چې لومړۍ او دوهمه ضميمه چې ددې ترون سره يوځای ده بايد همداسې دعملي کولو قوت ولري چې ددې لوزنامې دموادو په شان به وي.

١٤. ددې لوزنامې محتوا به تر لاس ليک وروسته عملي شی او دهمدې تاريخ څخه به دری کاله اعتبار ولري. که چيرې دوارو لوړ رتبه دترون خواؤ دترون ترختميدلو دوولس مياشتې وړاندې دفسخه کيدلو نيت وکړ نو دابه دهغې ورځې څخه چې يوه لوړ رتبه خوا دا ترون فسخه کړي د يو کال تر پوره کيدلو پورې عملي پاتې شي. دا لوزنامه به د دوارو هيئتونو ترلاس ليک وروسته عملي شي او دترون دوارې لاس ليک شوي نقلونه به په کابل کې په دوه نيمو مياشتو کې ترلاس ليک

وروسته تبادله شی.

هنری ارسی دابز
په کابل کی دبرتانوی
هیئت مشر او دبرتانیې
فوق العاده استازی

دمحمود طرزي لاس لیک
دافغانی هیئت مشر
دسه شنبې ورځ د ۱۳۰۰ هجری شمسی کال
دعقرب ۳۰ نیټه
(د ۱۹۲۱ میلادی کال دنومبر ۲۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوانین:

د افغانستان دلوړ دولت

اساسی نظامنامه

(۱۳۰۱ هـ ش - ۱۹۲۳م)

دافغانستان دلوړ دولت اساسی نظامنامه اساساً په ۱۳۰۱ کال په پښتو ژبه جوړه شوی وه چی د دری متن په باب کی دا تکی یاد شوی هم دی خو پښتو متن یې له دې کبله چی دهغه وخت پښتو نثر روان نه ؤ ګډودی درلودې له دې کبله دامتن له دری ژباړې نه بیرته په پښتو واړول شو.

۱- دافغانستان لوړ دولت په بشپړه خپلواکی سره دخپلو کورنیو او بهرنیو چارو واک لري، دهېواد تولې سیمې او برخې دیوه واحد وجود په توګه دملوکانه اداري تر او امرو لاندې تشکیلېږی او په هېڅ راز دهېواد په برخو کښې بېلوالی نه کېږی.

۲- دافغانستان دین داسلام

مقدس دین او رسمي او عمومي مذهب يې حنفي مذهب دی. نور ادیان لکه اهل هنود او یهود چې دلته دي د جزیې په ورکولو او دبلوونکې نخښې په درلودلو سره تابع دي او په دې شرط چې عامه هوسایي او امن اخلال نه کړي تر امن لاندې هم نیول کیږي.

۳- دافغانستان دهېواد پایتخت دکابل ښار دی او دافغانستان دهېواد ټول اوسېدونکي دحکومت په وړاندې مساوي دي چې دکابل ښار ښاریان دافغاني خاورې او هېواد پر نورو ښارونو، کلیو او سیمو هېڅ امتیاز نه لري.

٤- د اعلیحضرت همایوني دهغو لویو او فوق العاده خدمتونو له کبله چې دافغاني ملت د پرمختګ، لوړوالي او خپلواکۍ په لاره کښې یې کړي دافغانستان نجیب ملت ژمنه کوي چې دافغانستان واکمني به د افغانانو ددې ترقي غوښتونکي پاچا اولاد ته داولادیت داصولو له مخې چې داعلیحضرت اوخلکو له خوا به خوښېږي، و رلېږدي او ملوکانه ذات به دسلطنت پر تخت دکښېناستو پروخت داشرافو او خلکو په وړاندې ژمنه کوي چې له شریفې شرعې او ددې اساسي نظامنامې له حکمونو سره سم به دحکومت چارې اجرا کوي، دافغانستان خپلواکي به ساتي او دخپل هېواد او ملت له پاره به له صداقت څخه کار اخلي.

۵- د پادشاه لوړ ذات داسلام درونبانه دین خدمتګار او ساتندوی او دافغانستان دټولو اوسېدونکو واکمن او پاچا دی.

٦- دهېواد چارې د دولت دوزیرانو په وسیله (چې د پاچا په تاکنه او خوښونه کېږي) اداره کېږي او هر یو وزیر دخپلو ور سپارل شوو چارو مسؤول ګانې شي نو له دې املې همایوني ذات غیر مسؤول دی.

۷- په خطبو کښې د پاچا نوم اخیستل او سکه د پاچا په نامه وهل کېږي. د ځانګړو قوانینو له مخې درتبو او منصبونو تاکل، د نښانو نوورکول، د صدر اعظم او دوزیرانو دهیأت د نورو غړو تاکل او دهغوی بدلول او عزلول، د عمومي نظامنانو بنکلول او اجرا اعلانول، د شرعي او نظامي احکامو اجرا کول، د عسکري ځواکونو عمومي قوماندې لرل، د جګړې اوسولې اعلانول او په عامه توګه د معاهدو کول، د عفوې او قانوني جزاګانو کمول په عمومي یا خصوصي توګه له لویو پاچایي حقوقو څخه ګټل کېږي.

د افغانستان داوسېدونکو عام حقونه

۸- د ټول هغه کسان چې د افغانستان په هېواد کښې استوګن دي بې له دیني او مذهبي توپیره د افغانستان تبعه ګڼل کېږي، د افغاني تابعیت صفت د ځانګړې نظامنامې له مخې ورکول کېږي او یا د ترې اخیستل کېږي.

۹- د افغانستان ټول اوسېدونکي د دیني او مذهبي چارو او د خپل دولت د سیاسي نظامونو پابند دي او د خپلو شخصي حقوقو په برخه کښې آزادي لري.

۱۰- شخصي آزادي له هر ډول تعرض او لاسوهنې نه خوندي ده، هېڅوک بې له شرعي امر او بې له قانوني نظامنامو څخه نه بندي کېږي او جزا نه ورکوله کېږي. په افغانستان کښې د اسارت اصول بیخي موقوف دي او بنځه یا نارینه هېڅوک هم د اسارت په توګه نه شي استخدامولای.

۱۱- کورني مطبوعات او اخبارونه د ځانګړې نظامنامې له مخې آزاد دي، د اخبار خپرول یوازې او

یوازې دحکومت یا دافغانستان دتبعه ؤ حق دی. دبهرنیو مطبوعاتو په برخه کښې دافغانستان لوړ دولت ځینې شرایط او بندیزونه اېښودلای شی.

۱۲ - دافغانستان تبعه دمنل شویو نظامنامو له مخې د سوداګرۍ، صنعت او کرنې له پاره هر ډول شرکت کولای شي.

۱۳ - دافغانستان تبعه که د دولت له مامورینو یا بل چانه دشریعت یا ددولتی نظامنامو خلاف حرکت یا کړه وویني په انفرادی یا ډله ایز ډول کولای شي د دولت دایروته عرض وکړي او که دا دایرې یې د عرض باز خواست ونه کړي په ترتیب سره تر هغه لوړې اداړې ته استغاثه کوي، که هیچا هم پوښتنه ونه کړه مخامخ دپاچا لوړ حضور ته عرض کولای شي.

۱٤ - دتدریس چارې بیخي آزادې دي. دعمومي پوهنې له نصاب سره سم دافغانستان تابع هر فرد عموماً په عمومي او خصوصي توګه دتدریساتو له پاره اجازه لري خو پردي کسان تر هغو کسانو پرته چې دتدریس له پاره استخدا مېږي، په افغانستان کښې دننه دښوونځیو دپرانستلو او اداره کولو اجازه نه لري.

۱۵ - دافغانستان ټول ښوونځي دحکومت تر څارنه او پلټنه لاندې دي، حکومت هغه ټول وسایل او تدبیرونه چې دانتظام او اتحاد له مخې دافغانستان دټولو تبعه ؤ دعلمي او ملي روزنې له پاره وي تر دقت لاندې نیسي، خو هغه تعلیمي اصول چې داهل ذمه او مستأمنه خلکو له عقیدې سره اړه لري، نه اخلال کېږي.

۱٦ - دافغانستان ټول تبعه دروښانه شریعت او ددولت دنظامنامو په وړاندې دهیواد په حقوقو او وظایفو کښې مساوي حق لري.

۱۷ - دافغانستان ټول تبعه دهغوی دقابلیت او اهلیت له مخې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولو مامورینو کښې د دولت له ارتیا سره سم، نیول کیږي.

۱۸- مالیې او محصولونه د ځانګړیو نظامنامو له مخې د افغانستان د تبعه ؤ له پاره د دوی دشتو اووس په اساس تاکل کیږي.

۱۹- په افغانستان کښې دهر چا هغه مال او ملکیت چې په لاس کښې یې وي په امن دی. که یو ملکیت دعمومي ګټو له پاره د دولت په کار شی دهغې د ځانګړي نظامنامې له مخې لومړی یې څښتن ته بیه ورکوله کیږی او بیا ملک تري تصرف کیږي.

۲۰- دافغانستان دهر تبعه استوګنځی له هر دول تبري نه خوندي دی او هېڅوک د حکومت یا بل چاله خوا د نظامنامو تر حکم پرته د چا کور ته په زور او بې اجازي ننوتلای نه شي.

۲۱- په عدلیه محکمو کښې د ټولو عرض و دادله شریعت او د حقوقیه او جزائیه محکمو له اصولو سره سم فیصله کیږی.

۲۲- مصادره او بېګار بېخی منع دی خو هغه کار او تکلیف چې د محاربې په وخت کښې پېښ شي د ځانګړي نظامنامې له مخې، له دې قاعدې نه بهر دی.

۲۳- د دولت له نظامنامونه بهر له هېڅانه هېڅ څیز نه اخیستل کیږي.

۲٤- د شکنجې او ځورولو ټول دولونه موقوف دی او د شرعی او دولت د نظامنامو - چې له شرعي احکامو سره سمې جوړې شوې - له حکم نه پرته هېڅاته جزا نه ورکوله کیږي.

وزیران

۲۵- په افغانستان کښې د حکومت دادارې دنده د وزیرانو او ځانګړو ادارو هیأت ته سپارله شوې، د وزیرانو دهیأت دغونډې په وخت کښې د مجلس ریاست ملوکانه ذات کوي او که شاهانه ذات تشریف ونه

لري، صدر اعظم درياست دنده ترسره کوي که صدراعظم هم نهؤ دوزيرانو له ډلې نه دلومړی وزارت وزير درياست وظيفه سرته رسوي.

۲۶ - کوم وکيل چې دکوم وزير په غياب کښې تاکل کيږي کټ مټ دهماغه وزير حقوق او اختيارات لري.

۲۷ - هر کال دخپلواکۍ تر عمومي جشن وړاندې په يوه تاکلې ورځ چې دشاهانه ذات له خوا تاکله کيږي، دګران تولواک ترسيوري لاندې يو لوی دربار جوړيږي، په دې دربار کښې ددولت مامورين، اکابر او اشراف چې دشاهانه ذات له خوا تاکل شوي برخه اخلي. دهغوی په وړاندې به هر وزير او مستقل مدير خپل يو کلن اجراآت او خدمتونه په علني توګه وايي او توضيح به ورکوي.

۲۸ - صدراعظم او نور وزيران داعليحضرت پادشاه له خوا غوره کيږي.

۲۹ - دوزيرانو مجلس ددولت دمهمو کورنيو او بهرنيو چارو مرجع دی. دوزيرانو دمجلس پريکړې او هغه ترونونه چې تصديق غواړي دهمايوني اعليحضرت تر لاسليک وروسته داجرا وړګرځي.

۳۰ - وزيران له خپل وزارت سره اړوندې چارې تر کومه ځايه چې دده په صلاحيت کښې دي اجرا کوي او تر هغې لوړې کومې چې مستقيماً داعليحضرت حضور ته وړاندې کيږي، داعليحضرت حضور ته وروړي او هغه چې دوزيرانو دمجلس له لايحې سره سم له دې مجلس سره اړه لري دوزيرانو لوړ مجلس ته وړاندې کوي. دوزيرانو مجلس په وړاندې کړو موادو بحث کوي او خپل حل، فصل او رايې لاسليک کوی.

۳۱ - هر يو وزير ددولت په عمومي سياست کښې په ګډه او دخپل وزارت په چارو کښې په ځانګړي ډول دګران

تولواک په وړاندې مسؤول ګڼل کېږي.

۳۲- په کومو چارو کښې چې کوم وزیر یا بل مامورته د شاهانه حضور له خوا شفاهی امر وشي لیکلي احکام یې د همایوني پاچا په لاسلیک ترلاسه کړي.

۳۳- د دولت کوم وزیر که د ماموریت دوظیفې له مخې تر محاکمې لاندې ونیول شي، محاکمه یې عالي دیوان ته راجع کېږي او د محاکمې اصول یې د مخصوصې نظامنامې له مخې حل او فصل کیږي او دوزیرانو نورې شخصي دعواګانې چې د ماموریت له وظیفې نه یې بهروي، د نورو رعایاؤ غوندې عدلیه محکموته وړاندې کېږي.

۳٤- کوم وزیر چې د عالي دیوان له خوا تر تور لاندې رائي د محاکمې تر نتیجې او برائت پورې یې دوزارت له وظیفې نه ګوښه کېږي.

۳۵. دوزارتونو او د دایرو تشکیلاتو او دندو اندازه داساسي تشکیلاتو په نظامنامه کښې څرګند شوي دي.

مامورین

۳٦- په عام دول مامورین له هغو موادو سره سم چې په ځانګړیو نظامنامو کښې راغلي په هغو ماموریتونو چې ورسره وړوي تاکل کېږي او هېڅ یو مامور تر هغې وخته چې له خپلې وظیفې نه مستعفی نه شي یا دبد چلن له امله عزل نه شي او یا د دولت له خوا د کوم ضروري کار له مخې د تبدیل او موقوفۍ وړنه وي، اصلالرې کېدای او موقوفېدای نه شي او هغه مامورین چې بنه کار او په خدمت کښې استقامت وښیي درتبې او ماموریت دلوړتیا او دمستمري وړ ګرځي.

۳۷- دمامورینو دندې په ځانګړو نظامنامو کښې تاکلې او سره بېلې شوې دي. هر مامور له خپلې ځانګړې

نظامنامې سره سم دور سپارل شویو وظیفو مسؤول ګڼل کېږي.

۳۸- ټول مامورین له خپلو رتبو سره سم د دولت د نظامنامو له مخې دخپل لوړ آمر په اطاعت کولو مکلف دي او که دلوړ آمر له خوا د دولت د نظامنامو خلاف ټینګار ورته وشي، ترلاس لاندی مامورین دې د وزارت مرکز ته خبر ورکړي او که د مرکز له خبر تیا پرته یې د قانون خلاف امرونه اجرا کړل هغوی هم ورسره مسؤول ګڼل کېږي.

د مشورې مجلسونه او د دولت شوری

۳۹- دهېواد په مرکز کښې د دولت دشوری یو هیأت او په نائب الحکومګیو، اعلی حکومتونو او لومړی، دوهمه، دریمه درجه حکومتونو او علاقداریو کښې یو-یو د مشورې مجلس موجود دی.

۴۰- د مشورې د مجلسونو او د دولت د شوری غړي له طبعي غړو او منتخبو غړو څخه جوړ شوي دي.

۴۱- د مشورې د مجلسونو طبیعي غړي له هغو مامورینو څخه چې داساسی تشکیلاتو په نظامنامه کښې توضیح شوي، تشکیلیږي او د دولت دشوری طبیعي غړي د شوری دانتخابي غړو له شمېر سره سم داعلیحضرت همایوني له خوا تاکل کېږي، منتخب غړي یې ټول د خلکو له خوا تاکل کېږي. د دوی د تاکنې په برخه کښې داساسي تشکیلاتو په نظامنامه کښې ځانګړې مادې موجودې دي.

۴۲- د مشورې مجلسونه او د دولت شوری سربېره پر هغو دندو چې داساسي تشکیلاتو په نظامنامه کښې بنودلې شوې دا لاندې دندې هم لري:

الف: د صناعت، سوداګری، کرنې او پوهنې په برخه کښې هغه ټولې ربړې

چې لازمي وويني دولت ته وړاندې کوي.

ب: دمالیو، محصولونو او دحکومت د نورو چارو په باب که دنظامنامو داصولو مخالف ورته ښکاره شي دداسې چارو دسمون په غرض حکومت ته عرض او وړاندیز کولای شي.

ج: که په هغو حقوقو کښې چې نظامنامې خلکو ته ورکړي له کومې خوانه اخلال یا تر پښو لاندې کول ولیدل شي، دحکومت په وړاندې دعرض او غور غوښتنې حق لري.

٤٣- هغه فقري چې دولایتونو او سیمو دمشورې مجلسونه یې دنائب الحکومه ګانو او حاکمانو حضورته عرض او وړاندې کوي، تر کومه چې دنائب الحکومه ګانو او حاکمانو په واک کښې وي په خپله یې اجرا کوي او تر هغه لوړیې دهماغه څانګې اړوند وزارت ته راجع کوي، دنوموړي وزارت له خوا که کوم عمل مخې عمل کوي، که مسأله له قانوني موادو سره وي ددې نظامنامې د ٤٦ مادې له مخې دې کړن وکړي.

٤٤- په هغو فقرو کښې چې دمشورې دمجلسونو له خوا نائب الحکومه ګانو او حاکمانو ته عرض کیږي که ددوی له خوا تر یوې میاشتې پورې نتیجه او ځواب ورنه کړ شو، دمشورې مجلسونه صلاحیت لري چې د دولت شوری ته خپلې اړتیاوې وړاندې کړي.

٤٥- د دولت شوری دهغو فقرو په باب چې دمشورې مجلسونه یې دشکایت په ډول ورته لیکی، خپله رایه ورکوي او اړوند وزارت ته دهمهغې فقرې اطلاع ورکوي، که دهغې په اړه دوزارت له خوا معطلی راشي، د دولت شوری دا فقره همایوني حضورته وړاندې کولای شي.

محکمې

٤٦- د دولت نظامنامې د دولت دشوری له خوا ځیرل کیږي او د وزیرانو دمجلس تر تصویب او دشاهانه حضور تر منظوری وروسته داجرا وړګرځي.

٤٧- د دولت دشوری پر دایمي طبیعي غړو سربیره هغه ملکي مامورین له نائب الحکومه تر حاکمانو او په عسکري منصبدارانو کښې تر لوا مشر پورې چې له ماموریت نه ګوښه شوي وي په دې شرط چې تر محاکمه لاندې نه وي، په موقت ډول د دوی دماموریت دتاکلو تر وخته د دولت د شوری دطبیعي غړو په توګه منل کیدای شي.

٤٨- هغه کلنی بودجه چې دمالیې په وزارت کښې ترتیب او تنظیمیږي دعمومی بودجې له نظامنامې سره سم د دولت په شوری کښې ځیرله کیږي.

٤٩- هغه مقاولي او ټرونونه چې له پردیو سره کیږي، ددولت په شوری کښې خبرې پرې کیږي او ځیرل کیږي.

٥٠- په عدلیه محکمو کښې هر ډول محاکمې په علني توګه اجرا کیږي ځینې هغه فقرې چې دمحکمو په ځانګړو نظامنامو کښې ښودلې شوې محاکمه یې قاضي په پټه اجراکولی شي.

٥١- دمحکمو په وړاندې هر څوک دخپلو حقوقو دساتنې له پاره دتولو مشروعو وسایطو وړاندیز کولای شي.

٥٢- عدلیه محکمې دهغو دعواګانو دکتلو او پریکړو په باب چې ددوی ددندې په دایره کښې دي، ځنډ او خنډنه شي پېښولای.

٥٣- تولې محکمې له هر راز لاسوهنې نه آزادې دي.

٥٤- دمحکمو صنفونه، درجې او صلاحیتونه داساسی تشکیلاتو په نظامنامه کښې څرګند شوي دي.

٥٥- هېڅوک دځینې ځانګړو

فقرو د پربکړې له پاره له عدلیه محکمونه بهر فوق العاده محکمه نه شي تشکیلولای.

دا بودجه د دولت دواردا تو او لګښتونو له پاره اساس دی چې ټول واردات او لګښتونه دهغې له مخې اخیسته او لګول کیږي.

عالي دیوان

۵۶- عالي دیوان په ځانګړې توګه د دولت دوزیرانو دمحاکمې له پاره له غوښتنې سره سم په مؤقت ډول تشکیلیږي او دورسپارل شوي کار ترسرته رسیدو وروسته له منځه ځي.

۵۷- دعالی دیوان دجوړیدو بڼه او په هغې کښې دمحاکمې اصول دهغه دځانګړې نظامنامې له مخې اجراکیږي.

دمالیې چارې

۵۸- د دولت ټول محصولونه دهغه دځانګړی قانون له مخې اخښتل کیږي.

۵۹- هر کال د دولت د وارداتو او لګښتونو له پاره یوه بودجه جوړیږي او

۶۰- دکلنۍ بودجې تر تطبیق او اجراء وروسته یوه قطعي محاسبه کیږي چې دا قطعي محاسبه ددې کال حقیقي واردات او لګښتونه په ګوته کوي.

۶۱- ددې خبرې دځیرنې او ځیرنې (تحقیق او تدقیق) له پاره چې: «آیا د دولت واردات او لګښتونه ربنتیا هم دبودجې له نظامنامې سره سم شوی که نه» یو دسنجش دیوان تشکیلیږي (دسنجش ددیوان په اړوند ځانګړې نظامنامه موجوده ده).

۶۲- دقطعي محاسبې او دبودجې د تنظیم، تطبیق او دهغې داجرا له پاره ځانګړې نظامنامه موجوده ده.

دولایاتو اداره

٦٣- دولایاتو د اداري اصول په دریو اساسي قاعدو ولاړ دي: لومړی دمأذونیت پراختیا، ۲- د دندو ببلوالی، ۳- دمسؤولیت تاکل. دیادو شوو قواعدو له مخې دولایاتو دمامورینو تول وظایف دوضع شویو نظامنامو له مخې تاکلي او سره ببل شوي دي او دمامورینو اختیارات هم دځانګړیو نظامنامو له مخې محدود دی، او هر مامور په خپله دنده کښې دمرتبو له مخې مسؤول ګڼل کیږي.

٦٤- په ولایاتو کښې دوزارتونو دهرې څانګې مامورین ببل-ببل تاکل شوي دي، داهالیو کسان دي دخپلو کارونو داجرا او ارتیاؤ درفع کولو له پاره لومړی ددی شعبو مامورینو ته ورځي.

٦٥- که دخلکو کار په ماموریتونو کښې ترسره نه شو، یا ددوی په باره کښې مامورین ددولت دنظامنامو خلاف کړن وکړي نو خلک دخپل کار دځنډېدو او ناوړه رویې له امله دهغوی لوړ امر او دارتیا په وخت کښې نائب الحکومه ګانو او اعلی حاکمانو ته خپل عرض رسولای شی.

٦٦- دښاروالي د دایرو جوړول او دهغوی دندې په ځانګړې نظامنامه کښې ځرګندې شوې دي.

٦٧- کله چې دهېواد په یوه برخه کښې دسرغړونې او بغاوت داسې نخښې چې عمومي امنیت ګډوډوي، ولیدلې شي، دولت عسکري حکومت اعلانوي او عسکري اداره جوړېږي.

متفرقه مواد

٦٨- دافغانستان دتبعې ؤ له پاره لومړنی زده کړې حتمي او جبري دی چې درجې او جزئیات یې په یوه ځانګړې نظامنامه کښې تاکل شوي چې دهغې له مخې عملي کیږي.

٦٩- ددې اساسي نظامنامې یوه

ماده هم په هېڅ سبب او علت نه ځنډېږي او نه يې د اجرا کولو حکم ساقطيږي.

۷۰- که دا ايجاب له مخې ددې اساسي نظامنامې دځينې موادو بدلول لازم وګڼل شي نو د دولت دشورى د دوو ثلثو رايو له مخې او دوزيرانو دعالي مجلس په تصويب داعليحضرت همايوني حضور ته عرض کېږي او دشاهانه حضور تر منظورۍ وروسته يې تغيير او بدلون ممکن دی.

۷۱- که ددې اساسي نظامنامې يا ددولت دنورو نظامنامو دکومې مادې تشريح او تفسير ته اړه پيښه شي، ددولت شورى ته سپارله کېږي او ددولت دشورى تر تصحيح او توضيح او د وزيرانو دعالي مجلس تر تصويب وروسته طبع او خپرېږي.

۷۲- دنظامنامو دجوړولو په وخت دخلکو معاملې، دوخت غوښتنې او

۷۳- دليکونو مصؤونيت دخلکو

يو حق دی او دخلکو ټول هغه ليکونه او مراسلې چې دمحصول په بدل کښې پوستې ته سپارل کېږي، که دکومې محکمې له خوا دکتلو حکم ورنه کړل شي په هېڅ پوسته خانه يا بل ځای کښې نه پرانستل کېږي او همداسې سرټرلې مرسل اليه ته سپارل کېږي.

ددې اساسي نظامنامې مواد چې ددولت دوزيرانو او دمشرقي دلويې جرګې دټولو وکيلانو له خوا دافغانستان دلوړ دولت داساس له پاره درايو په اتفاق منل شوي او دنوموړي مجلس اته سوه دوه اويا تنو (۸۷۲) اعيانو له هغې سره په موافقت کښې لاسليکونه اومهرونه کړي، منظور دي، د دولت په نظامنامو کښې يې د داخليدو او دموادو داحکامو داجرا کولو امر او اراده کوم!

دا دري ژباړه د پښتو اساسي نظامنامې له اصل سره سمه ده.

مهر:

په دې دې کړن وسي امیر امان الله ۱۳۰۱

د اساسی نظامنامې ضمیمه

(د ۱۳۰۷ کال د لویې جرګې پریکړې)

۱ - د دولت شوری په ملي شوری بدله شوه، ملي شوری د خپل ځانګړي قانون له مخې خپلې دندې ترسره کوي.

۲ - په افغانستان کښې د استقلال تر حربي نښان پرته نور ټول نښانونه لغو دي. یوازې هغو کسانو ته چې د افغانستان په جګړو کښې خدمت وکړي د حربی استقلال نښان دهغه د مخصوص قانون له مخې ورکول کیدای شي. لغو شوي نښانونه دیادګار په توګه یې ساتلی شي.

۳ - ځرنګه چې په افغانستان کښې (د استقلال تر حربي نښان پرته) ټول نښانونه لغو دي تر دې وروسته د افغانستان یو تبعه هم د بهرنیو هېوادونو نښانونه نه شي اخیستلای او له پخوا نه چې له چا سره وي دیادګار په توګه یې ساتلی شي.

٤ - افغانستان رسمی لباس نه لري، ملکي مامورین دې په رسمي وخت کښې د شپې فراک او دورځې فراکوټ، واغوندي.

۵ - په افغانستان کښې ملکی رتبې له ببخه لغو دي، په راتلونکي کښې هیچا ته رتبه نه ور کوله کیږي.

٦ - په افغانستان کښې د سردار، جلالتمآب، معظم، صاحب، محترم، عالیشان او نور القاب لغو دي، په رسمي لیکونو کښې ټولو لویو او وړو مامورینو ته یوازې د هغه نوم چې خان

پرې ورزیاتېږي او د ماموریت صفت یې لیکل کېږي او شاهانه حضورته اعلیحضرت ګران پاچا لیکل کېږي، په خصوصي لیکونو کښې دې دمخاطب له نامه سره ګرانه ولیکل شي.

۷- په افغانستان کښې د سلطنت ولیعهد د پاچا له نارینه اولادنه چې موریې ملکه وي، منل کېږي، ملکه هغه مېرمن ده چې پاچا د خپل سلطنت په پیل کښې رسماً خپله ملکه معرفی کړې وي.

تبصره: د ۱۳۰۷ کال لویې جرګې دوږی په ۹ نیټه د اعلیحضرت غازی امان الله خان په معرفی او دلویې جرګې په منلو سره شهزاده رحمت الله خان د ملکې ثریا زوی په ولیعهدی او

ملکه ثریا د افغانستان په ملککۍ ومنل.

۸- د افغانستان بیرغ په لاندې دول بدل او وټاکل شو:

لومړی- د بیرغ رنګ تور، سور او زرغون.

دوهم- د بیرغ نښان غرونه چې د افغانستان د غرني هېواد نخښه ده او د دې غرونو پرسر د لمر راختل چې د افغانستان ختیځ ټوب او د افغانانو د بخت راختل ښیي او ستوری، پرې د پاسه د الله او محمد پاک نومونه.

دریم- د نښان شا او خوا د غنمو وږی چې د احمدشاه بابا د جغې تاریخي نخښه ده.

(جمعه د تلې شپږم ۱۳۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانستان د دولت اساسی اصولنامه

بسم الله الرحمن الرحیم

اصل:

۱ - دافغانستان دین د اسلام مقدس دین او رسمی او عمومی مذهب یې منیف حنفی (رح) مذهب دی. دافغانستان پاچا باید په همدې مذهب وي. نور دینونه لکه اهل هنود او یهودي چې په افغانستان کښې شته، په دې شرط چې عمومي آداب او هوسایي ګډوډنه کړي، هم ترتأمین لاندې نیول کیږي.

۲ - دافغانستان لوړ دولت د خپلو کورنیو او بهرنیو چارو اداره په بشپړه تولې سیمې او برخې ترملوکانه ارادې لاندې دیوه واحد تن په توګه تشکیلیږي او په هیڅ توګه دهبواد په برخو کښې توپیر نه کیږي.

۳ - دافغانستان پایتخت کابل ښار دی او دهبواد تول اوسیدونکي د حکومت په وړاندې برابر دي چې کابل ښاریان دهبواد د نورو ښارونو او کلیو پر اوسیدونکو بروالی نه لري.

٤ - دافغانستان رسمی بیرغ تور، سور او زرغون رنګونه لري او په منځ

کښې يې د غنمو وړی، محراب او منبر دي.

د پاچا حقوق

۵ - دهغو سربښندنو او خدمتونو په لمانځنه کښې چې غازي اعليحضرت (محمد نادرشاه افغان) دافغانستان داستقلال او هېواد د نجات او د ظلم او استبداد د جړو ړو ايستلو له پاره کړي دافغانستان ټول ملت دده شاهانه ذات دخپل هېواد سم او وړ پاچا ګڼي او په ډېر درناوي او لمانځنه يې منلی او مني يې او همايوني ذات دافغانستان دسلطنت پر خپلواکه تخت د کښېناستلو پروخت دافغانستان د ټولو خلکو د وکيلانو او اشرافو په مخ کښې د ژمنه کړې ده چې د نبوی صلعم د شريفی شرعې د مفتی بها او امرو، د حنفي مهذب مذهب او دهېواد داساسي اصولو له مخې به دخپل شاهانه حکومت چارې ترسره کوي، دافغانستان داستقلال ساتنه او پالنه به خپله مهمه دنده ګڼي. ملت او وطن ته به صداقت کوي او د پورتنيو شرايطو له عملي کولو نه به غاړه نه غړوي. نوله دې کبله دافغانستان نجيب ملت ژمنه کوي چې دافغانستان سلطنت د د پ ترقي غوښتونکي پاچا کورنی ته د اعليحضرت پاچا او دافغانستان د ملت دوګړو په ټاکنه، لېږدول کېږي.

تبصره

کورنی له لوی نارينه اولاد او ورونو څخه عبارت ده.

٦- دافغانستان پاچا بايد پرتخت ترکښېناستو وړاندې لاندې سوګند نامه په ملي شورى کښې د وکيلانو په وړاندې څرګنده او لاسليک کړي:

«په لوی خدای او قرآن کريم ژمنه کوم چې په خپلو کړو وړو کښې به لوی خدای جل جلاله حاضر او ناظر ګڼم او د اسلام د مبين دين او دافغانستان داستقلال په ساتنه، د خلکو د حقوقو په

خوندي کولو او دهېواد دساتنې، ترقی او نیکمرغی له پاره به دروښانه محمدي (ص) شرعي او دهیواد داساسي اصولوله مقرراتو سره سم سلطنت کوم او دسپېڅلو اولیای کرامو دروحانیت په برکت ځان ته مرسته غواړم! ».

۸- په خطبو کښې د پاچا نوم اخیستل، سکې د پاچا په نامه وهل، درتبواو منصبونو تاکل، دنښانونو ورکول، دصدراعظم تاکل او دوزیرانو منل- عزل او تبدیلول، دملي شوراله خوا دتصویب شویو اصولو تصدیقول او دهغو دمنلو او اجرا اعلانول، دشرعیه او اصولیه احکامو اجرا کول، دافغانستان دټولو قواؤ عمومي قوماندانې او دحرب اعلانول او دسولې کول او په عامه توګه له شرعي سره سم دعفوې کول او تعزیري مجازاتو سپکول له لویو پاچایی حقوقو څخه ګڼل کېږي.

۸- د پاچا یي لګښت پیسې باید دهېواد په بودجه کښې تاکلې وي.

دافغانستان دعمومی تبعه ؤ حقوق

۹- ټول هغه کسان چې دافغانستان په هېواد کښې وي بې له دیني او مذهبي توپیره دافغانستان تبعه ګڼل کېږي دافغانی تابعیت صفت د تابعیت له اصولنامې سره سم ترلاسه یا اخیستل کېږی.

۱۰- دافغانستان ټول تبعه په خپلو دیني او مذهبي چارو او دخپل متبوعه دولت په سیاسي اصولو مکلف او مقید دي او دخپلو مشروعو حقوقو آزادي لري.

۱۱- شخصي آزادي له هر ډول بلوسې نه په امن ده، هېڅوک بې له شرعي امر او له وضع شویو اصولنامو پرته بندي یا مجازات کېدلای نه شی. په افغانستان کښې داسارت اصول منع دي، ښځه او نارینه یو هم بل څوک

داسارت په توګه استخدامولای نه شی.

۱۲ - دافغانستان تبعه دسوداګری، صنعت او کرنې په چارو کښې، دټاکل شویو اصولنامو له مخې آزاد دي.

۱۳ - دافغانستان ټول اتباع دغرا شریعت او ددولت دټاکلیو اصولو په وړاندې دهبواد په حقوقو او وظایفو کښې برابر حق لري.

۱٤ - دافغانستان ټول اتباع دقابلیت او اهلیت له مخې دحکومت له ارټیا سره سم استخدامیږي.

۱۵ - په افغانستان کښې دهر چا مال او ملک خوندی دی که کوم ملکیت دعمومی ګټو له پاره ددولت په کار شی له شریفې شرعې او ځانګړې اصولنامې سره سم یې لومړی بیه مالک ته ورکوله کیږی، بیا ملکیت تر ې نیول کیږی.

۱٦ - دافغانستان داتباعو دهر فرد کور او استوګنځی له هر ډول تیری نه خوندي دي، هېڅوک دحکومت له خوا یا نور بې له شرعې او ټاکل شویو اصولنامو پرته دچا کورته بې له اجازې نه شي ننوتلای.

۱۷ - دخلکو دمالونو او ملکیتونو ضبطول منع دي پرته له هغه کسانو چې له هبواد نه بهر اوسیږي او دافغانستان دحکومت پرضد تحریکونه او خپرونې کوي.

۱۸ - مصادره او بېګار منع دی خو هغه کارونه او تکلیفونه چې دجګړې پروخت پېښ شي له دې قاعدې نه بهر دي.

۱۹ - شکنجه او دځورولو نور ډولونه ټول موقوف دي او دشرعې شریفې او د دولت د اصولنامو له احکامونه بهر هېڅاته جزا نه ورکوله کیږی.

۲۰ - لومړنی زده کړې
دافغانستان دتبعهؤ ماشومانو له پاره

واجبې او حتمي دي.

۲۱ - په افـغـانسـتـان کـنبـې داسـلامـيـه علومـو تدريس آزاد دی، دافغانستان هر تبعه کس په عمومي او خـصـوصي توګـه داسـلامـيـه علومـو دتدريسـاتو له پاړه اجـازه لري خـو بهـرنيـان تر هغـو کـسـانو پرته چې دفنونو، صنايعـو او دپرديو ژبو د زده کـړې له پاره اسـتـخـدامـيـږي، په افـغـانسـتـان کـنبـې دننه دمـدرسـو دپرانستلو او جوړولو اجازه نه لري.

۲۲ - دافغـانسـتـان ټول ښـوونځي دحکومت تر څـارنه او پلټنه لاندې دي څـو ددوی دښـوونې او روزنې چارې داسلامي عقايدو او مصطلحاتو خلاف نه وي او له علمي، فنی او صنعتي ګټو سره موافق وي خو هغـه تعليمی اصول چې داهل ذمـه له اعـتـقـادي او مـذهبي چارو سره اړه لري، نه اخلالږي.

۲۳ - کورنۍ خپرونې او اخبارونه چې دمـذهب خـلاف نه وي، دهغـه له مخصوصي اصولنامې سره آزاد دی، داخـبـار خـپـرول يوازې دحکومت او افـغـاني تبعـۀ حق دی، هغـه خـارجي مطبوعـات او جرايد چې دافغانستان د لوړ دولت مذهب او سـياست ته اخلال پېښ نه کړي، افغانستان ته يې راتلل آزاد دي.

۲٤ - دشخصي شخړو او دهېواد دتبـعـۀ دنورو چارو پريکړې چې له عدليه محکمو او رسمي دايرو سره اړه لري، کـه ددي دايرو پريکړه يې قناعت حاصل نه کړي کولای شي چې تر هغې لوړو مـقـامـونو ته تر اړوند وزارت او دقناعت نه کـولو په صـورت کـنبـې دعظمی صـدارت مـقـام او شـاهانه حضور ته عرض اونياو غوښتنه وکړي.

۲۵ - تاکل شـوې مـاليـې او محصولونه دځانګړ اصولنامو له مخې اخېستل کېږي.

۲٦ - د دولت له اصولنامونه بهر له هېڅانه څه نه اخېستل کېږي.

ملي شورى

(د مجلس تشکیلات)

۲۷- دملي شوری مجلس دهمایوني اعلیحضرت په عزم او اراده او د ۱۳۰۹ کال دولویې جرګې چې په کابل کښې جوړه شوې وه، په تصویب دایر او تأسیس شوی دی.

۲۸- دا مجلس سر تر پایه له هغو کسانونه جوړ دی چې دافغانستان په معاشي او سیاسي چارو کښې ګډون لري یعني د ټول هېواد د خلکو نماینده دی.

۲۹- دملي شوری رغاونه او جوړښت له هغو استازو نه شوی چې له کابل او نورو ولایاتو، حکومتونو او علاقدارو څخه تاکل کېږي او دراتولېدو ځای یې په پایتخت کښې دی.

۳۰- دملي شوری دوکیلانو شمېر دانتخاباتو په تصویب شوې اصولنامه کښې درج او تاکلی دی.

۳۱- د دې مجلس دتاکلو موده په ټولو وختونو کښې دری کاله ده او د اعتبار دلومړی دورې پیل دملي شوری دافتتاح له ورځې څخه دی او تاکل شوې چې دهرو دریو کلونو تر پوره کېدو وروسته وکیلان له سره وتاکل شي، انتخابوونکي که وغواړي خپل پخواني وکیلان یوځل بیا وتاکي درضایت په صورت کښې واک او اختیار لري.

۳۲- دملي شوری درخصتی او کارکولو وختونه به د مجلس په داخلي اصولنامه کښې وتاکل شي. درخصتی په وخت کښې که حکومت دکومې اصولنامې جوړولو ته اړه پیدا کړي دا اصولنامه په مؤقت ډول د حکومت له خوا تصویب او دپاچاهی فرمان له مخې عملي کېږي، دکارپه پیل سره که دا مؤقتي اصول دملي شوری له خوا ومنل شول د دایمی اصولو په ډله کښې ځای مومي او که نه د دې مجلس له خوا

تعدیل یاردپږی.

۳۳- دملي شوری مجلس دمهمو مسألو دخبرنی او پرېکړې له پاره درخصتی په وخت کښې هم دایرېدلای شی خو که دبحث وړ موضوع دله لاسه تلو له وېری دتولو دراتولولو فرصت نه وي یوازي دمرکز او لنډو ځایونو دوکیلانو په را رسېدو مجلس جوړېدلای شي.

۳٤- خبرې هغه وخت شروع کېدلای شي چی لږ تر لږه دمجلس نیم غړي موجودوي او دمقرراتو پرېکړې دغړو داکثریت رایو په اتفاق کېږي.

۳۵- دملي شوری مجلس دخپلې هرې دورې په پیل کښې دپاچا په وړاندې خپله خطابه عرض او بیانوي او دهمایوني اعلیحضرت له خوا ځواب ورکول کېږي.

۳٦- په پیل کښې دمجلس غړي په لاندې دول سوګند اخلي او سوګند پاڼه لاسلیک کوي:

سوګندنامه:

۳۷- مـــــوږ لاندې لاسلیک کوونکي دهغې باور له مخې چې ملت او حکومت پر موږ کړی په لوی خدای او سپیڅلي قرآن سوګند پورته کوو چی خپل ملت او حکومت ته به رښتینې اوسو.

۳۸- دملي شوری دمجلس غړي دشوری په مجلس کښې دوکیلانو په وړاندې دخپل نظر په ورکولو کښې آزاد او له هر راز اعتراض نه مصؤون دي.

۳۹- دملي شـــوری دمـــجلس دغـونډو تولې خبرې له دی امله چې نتیجه یې دعمل ډګرته راوزي علني دي. دجریدو نمایندګان او کتونکي دمـــجلس دداخلي اصـــولنامې تر بندیزونو لاندې یوازې دمـــذاکـــرو اوربدلو حق لري.

دندې:

٤۰- دملي شوری مجلس خپلې

داخلي چارې لکه دلومړي او دوهم رئيس، دمذاکرو دليکوالې ډلې او نورو څانګو تاکل دخپلې داخلي اصولنامې له مخې کوي.

٤١- تولې هغه اصولنامې او ضابطې چې دمملکت دچارو او دحکومت دانتظام له پاره يې جوړول لازم وي دملي شورى دمجلس له خوا تصويبيږي.

٤٢- دمالي چارو برابرول، دعوارضو منل يار دول او هم د دولت له خوا دنوې ممېزونو رامنځ ته کول دمجلس له تصويب سره اړه لري.

٤٣- دهېواد دبودجې تدقيق او تصويب، چې دمالیې وزارت له خوا ترتيب او وړاندې کېږي، دملي شورى له دندو څخه دي.

٤٤- دنوې اصولنامو جوړول يا دتاکل شويو قوانينو بدلون او فسخ کول دملي شورا په تصويب کېږي.

عام له دې کله لزوم يې دمجلس له خوا شوى يا دوزيرانو دمجلس له خوا څرګند شوى وي.

٤٥- دعمومي شرکتونو او کمپنيو دجوړولو او امتياز تصويب به، هر ډول او په هر نامه چې وي، دملي شورى له خوا کېږي.

٤٦- دمقاولو او ټرونونو کول، دسوداګرۍ، صنعت، کرنې او نورو امتيازاتو (انحصار) ورکول که د داخله له خوا دي يا خارجه، دملي شورى په تصويب کېږي.

٤٧- دولتي پورونه که د داخله يا خارجه له خوا په هر نوم او بڼه وي د ملي شورا په خبرتيا او تصويب کېږي.

٤٨- داورګاډي د پټلۍ او سړکونو غځول که د دولت په لګښت يا دکورنيو او بهرنيو شرکتو او کمپنيو په وسيله وي تول دملي شورى دمجلس له تصويب سره ټرلي دي.

٤٩- دملي شورى مجلس حق لري چې په لازمو وختونو کښې همايوني

حضورته عريضه وړاندې کړي. خو دا عريضه به په هر حال ديوه هيأت په وسيله وړاندې کېږي يو رئيس او شپږ تنه غړي چې نورو طبقو له خپل منځ نه خوښ کړي وي، ولري. دحضورد شرفيابۍ وخت به هم لومړی د دربار دوزارت له لارې غوښتل کېږي.

۵۰- وزيران دملي شورى دمجلس په غونډو کښې دمذاکرو داورېدو له پاره راتلای شي او هم حق لري دلزوم په صورت کښې دمجلس د رئيس په اجازه دچارو دغيرنې او څېړنې له پاره توضيحات ورکړي. په مجلس کښې دوزيرانو دراتلو له پاره ځانګړی ځای تاکل شوی دی.

۵۱- هر راز نوي قانونونه چې جوړولو ته يې اړه وليده شي دوزيرانو يا صدراعظم له خوا دملي شورى مجلس ته ښودل کېږي او دمجلس تر تصويب وروسته دپاچا په لاسليک ښکلي کېږي او د عمل وړ ګرځي.

۵۲- دلزوم ديدله مخې دمجلس رئيس کولای شي چې په خپله يا دمجلس دلسو تنو غړو يا کوم وزير په وړاندیز، دجريدو له نمايندګانو او کتونکو پرته سري غونډه جوړه کړي او هم کولای شي يوه جرګې دمجلس له يو شمېر منتخبو غړيو نه چې دمجلس نور غړي دورتلو حق نه لري، غونډه جوړه کړي، خو د جرګې يا پتې غونډې نتيجه به هغه وخت داجرا وړوي چې په دواړو صورتونو کښې تر بحث لاندې راغلې موضوع له څلورونه د دريو برخو منتخبو وکيلانو تر خبرو لاندې راغلې او درايو په اکثريت منل شوې وي. که کله مطلب په سري غونډه کښې ونه منل شي، په مجلس کښې نه مطرح کېږي او پتې خوله پاتې کېږي.

۵۳- کله که پتې غونډه درئيس په غوښتنه جوړه شوې وي که په مناسبه اندازه خبرې يې عمومو ته ووايي، واک لري خو که دغونډې جوړېدل دکوم وزير

په غوښتنه وي په هغه صورت کښې به دخبرو څرګندول هم دنومورې وزیر له اجازې سره ترلي وي.

٥٤ - وزیران خپل وړاندې کړی مطلب ولو که هر څومره بحث پرې شوی وي هم، بېرته له غونډې نه اخیستلای شي خو که دده څرګندونې دمجلس په غوښتنه وي نو د مطلب دبېرته اخیستلو له پاره دمجلس موافقت هم شرط دی.

٥٥ - که لایحې نښوده چې کوم وزیر دې مجلس ونه مني له خپلو ملاحظاتو سره به یې راوغواړي. دا لایحه به هغه وخت مجلس ته بیا څرګنده شي چې وزیر دمجلس ملاحظات رد یا ومني.

٥٦ - دمجلس دغړو له خوا دیوه مطلب د رد یا منلو له پاره رایه په څرګند او ښکاره ډول ورکوله کښې او هېڅوک نه شي کولای دوی درایې ورکولوته وهڅوي او یا یې تهدید کړي، دمجلس د غړو رد یا منل په ظاهري نخښو لکه تورو او سپینو پانو کښې چې دجریدو نمایندګان او کتونکي یې ولیدلای شي.

دمجلس له خوا دطلب وړاندې کول:

٥٧ - هر هغه مطلب چې دمجلس دغړو له خوا وړاندې کېږي هغه وخت به دمذاکرې وروي چې لږ تر لږه دغړو څلورمه برخه په نومورې مطلب مذاکره تصویب کړي، په دې ترتیب دنومورې مطلب عنوان په لیکلي ډول دمجلس رئیس ته ورکول کېږي او که دمجلس رئیس دا لایحه دتحقیق دجرګګی دایروته یوسي، کولای شي.

٥٨ - دملي شورى یو شمېر هغه کسان چې دنورو غړو په خوښونه او دشورى درئیس په تصویب دتحقیق دجرګګی په نامه ببل او تاکل کېږي شوراته دراغلو مسألو لومړنی سنجش

به په دقت کوي له هغې دلي نه به په مجلس کښې دیادولو وړ مواد له خپلې لیکلې نظر یې سره د مجلس رئیس ته وړاندې کوي او د رئیس په اجازه تر خبرو لاندې نیول کیږي او هغه مواد چې دبشپړېدو اړه لري یاد مجلس بحث ته اړه ونه لري د رئیس له خوا له دلایلو سره یې اړوند وزارت ته ورلیږل کیږي. دتحقیق دجرګې غړی باید لږ تر لږه لس تنه وي.

۵۹- هغه مطلبونه چې د (۵۷) اصل له مخې مجلس ته وړاندې کیږي که له کوم یوه وزیر سره اړوند وي دنومورې لایحې د تدقیق یا پر هغه د مذاکرې په وخت که د تحقیق په جرګې کښې وي یا په مجلس کښې، اړوند وزیر ته یې دې خبرور کړل شي چې په خپله راشي یا خپل معین را ولیږي او دلایحې یا ضمایمو یو نقل یې باید مجلس دوزیر یا معین تر راغوښتلو لس تر پنځلس ورځو وړاندې ددوی دخبرتیا له پاره ور ولیږی. ضروري مطالب له دې قیده مستثنی دي.

۶۰- که وزیر دکوم مصلحت له مخې د مجلس له خوا له وړاندې شوي مطلب سره موافقه ونه کړای شي لازم دي خپل معذرتونه مخامخ څرګند او مجلس قانع کړي.

۶۱- کوم وزیر چې ملي شورى توضیحات ترې وغواړي د ځواب په ورکولو مکلف او مسؤول دی او له منلو وړ عذر او غوښتنې پرته دځواب ورکولو حق هم نه لری. خو کله که مطالب محرمانه او په یو وخت پټ ساتلو کښې یې دملت او دولت ګټه وي خو د دې وخت تر تیریدو وروسته د مجلس په وړاندې دنومورې مطلب په څرګندولو مکلف دی.

۶۲- له افغاني تبعه ؤ څخه دیوه تن شخصي عرض چې په رسمي اداره کښې د مربوط وزارت تر مرکز پورې غور پرې ونه شي په شورى کښې دخپل

محلي وکیل له لارې خپل عرض شوری وړګرځي.

ته رسولای شي چې شوری دا دول عریضې دغور او تحقیق له پاره دصدارت مقام ته لیږي.

٦٣- دپاچا دمړینې په وخت کښې که دملي شوری مجلس رخصت وي حتماً به راغونډیږي او دمجلس جوړېدل باید دپاچا تر مړینې وروسته ترشل ورځو زیات ونه ځنډیږي.

٦٤- که دپاچا تر مړینې وړاندې دوکیلانو دوکالت دوره سرته رسېدلې وي او دمړینې په وخت لانور وکیلان نه وي تاکل شوي مجلس د پخوانۍ دورې دوکیلانو په راغونښتلو جوړیږي.

٦٥- هغه مواد چې دملي شورا په مجلس کښې تصویبیږي باید داسلام له سپیڅلي دین او دمملکت له سیاست سره مخالفت ونه لري.

٦٦- دشوری دمجلس تصویبونه او پریکړې په عمومي توګه د شاهانه ذات تر لاسلیک وروسته داجرا

د اعیانو مجلس

٦٧- داعیانو مجلس له هغو مجربو او سترګورو کسانونه جوړ دی چې مستقیماً دپاچا له خوا تاکل کیږي، دراغونډېدو ځای یې کابل دی.

٦٨-دجوړو شویو اصولنامو تصویب د دواړو مجلسونو: ملي شورا او اعیانو له خوا کېږي، کوم وړاندیزونه چې دوزیرانو دهیأت له خوا دې مجلس ته کېږي تر غور او خبرو وروسته په اکثریت تصدیق او د تصویب له پاره ملي شوری ته استول کیږي او د دې پرعکس دملی شوری له خوا تصویب شوي مواد داعیانو په مجلس کښې کتل او تصویب کیږي.

٦٩- دملي شوری دپرانستلو پروخت که داعیانو مجلس نه وي راغونډ شوی دملي شوری پریکړې نه ځنډیږي او دهمایوني پاچا په لاسلیک

تر اجرا لاندې نیولې کېږي.

۷۰- هغه مطالب چې داعیانو په مجلس کښې تصویب اودملي شوری مجلس ته استول کېږي که دملي شوری په مجلس کښې ونه منل شی د مطلب داهمیت په نظر کښې نیولو سره یو بل مجلس چې د دواړو مجلسونو غړي پکښې وي ورته جوړېږي، ددې مجلس غړي چې سره برابر نیول کېږي لږ تر لږه باید ۲۰ تنه وي. تاکلی مجلس په اختلافی موضوع څېړنه او غیرنه کوي او خپله رایه دملي شوری مجلس ته وړاندې کوي که دتاکلی مجلس له رایې سره دشوری مجلس موافقه ونه کړه ملوکانه حضورته عرض کېږي او دده په اراده فیصله کېږي.

دولایتونو دمشورې مجلسونه

۷۱- دنائب الحکومګیو، اعلی او لویو حکومتونو په مرکز کښې د مشورې یو - یو مجلس جوړېږي.

۷۲- د دې مجلس دغړو د شمېر او وظیفو تاکل دهغه په ځانګړې اصولنامه کښې څرګند او بیان شوي دي.

دوزیرانو وظیفې او حقوق

۷۳- دمملکت اجرایي چارې ددولت دوزیرانو په وسیله چې دصدر اعظم له خوا خوښ شوي او دملوکانه حضور له خوا تاکل شوي دي، اداره کېږي.

۷٤- دوزیرانو دهیأت ریاست دصدر اعظم په غاړه دی او دصدر اعظم د غیاب په صورت کښې لومړی وزیر دریاست چارې پرمخ بیایي.

۷۵- هېڅوک دوزارت څوکۍ نه شي نیولای څو چې مسلمان او دافغانستان تبعه نه وي.

۷٦- هر وزیر ددولت په عمومي سیاست کښې په ګډه او دخپل وزارت په چارو کښې په ځانګړي ډول ملي

شوری ته مسؤول دی نو ځکه شاهانه ذات غیر مسؤول دی.

۷۷- دوزیرانو مسؤولیت او هغه سیاست (روش) چې ورسره کښې اصولنامه تاکي.

۷۸- وزیران ورسره اړوندې چارې دخپل واک په اندازه اجرا کوي او تر هغه لوړې یې صدراعظم ته وروړي، صدراعظم دخپل واک په اندازه چارې ترسره کوي او تر هغه لوړې یې ملوکانه حضور ته عرضوي او هدایت اخلي.

۷۹- کله که د دولت کوم وزیر دخپلې وظیفې په حدودو کښې دخلاف ورزی په جرم تورن شی دمحاکمې ځای یې عالی دیوان ګنل کېږي، دوزیرانو نورې شخصي دعواوې چې دماموریت له دندې نه یې بهر وي لکه دنورو رعیتی کسانو غوندې عدلیه محکموته راجع کېږي.

۸۰- کوم وزیر چې تورن کېږي دمحکمې تر نتیجې او دبرائت تر وخته له رسمي دندې نه لرې کېږي.

۸۱- دوزیر په غیاب کښې دوزارت معین یا وکیل چې له لزوم سره سم مقرر شی دوزیر ټول واکونه لری.

۸۲- دوزیرانو او مامورینو دعمومي احوال د تفتیش له پاره دشاهانه حضور په اجازه دملي شوری له خوا له ځانګړې لایحې سره سم دپلتنې هیأت تاکل کېږي.

۸۳- دوزارتونو شمېر، د دایرو تشکیل او وظیفې یې داساسي تشکیلاتو په اصولنامه کښې څرګند شوي دي.

دمامورینو حقوق

۸٤- مامورین په عمومی توګه دهغو موادو له مخې چې په ځانګړو اصولنامو کښې راغلي پر هغو ماموریتونو چې ورسره وړ او مناسب وي تاکل کېږی او هېڅ یو مامور تر څو

چې له خپلې وظيفې نه مستعفي نه شي يا د دولت له خوا ديوه ضروري کار له مخې د تبديلۍ يا موقوفۍ ورنه وي په هېڅ دول نه موقوفېږي او هغه مامورين چې بنـه رويه او په خـدمت کـښې استقامت وښيي د ځانګړو اصولنامو له مخې درتبې او ماموريت د لوړتيا او مستمري معاش حق لري.

۸۵- ټول مامورين له خپلې رتبې سره سم د تاکل شـويو اصـولنامـو له مخې د خپل لوړ آمر په اطاعت مکلف دي او لاندې مامورين هېڅ امر د هغې په خلاف نه شي اجرا کولای. کله که د لوړو مـامـورينو له خـوا په لاندنيـو مـامورينو د اصولو خلاف د کوم کار د اجرا کولو امر وشي لاندينې مامورين د دې د امـر تر اجـرا کـولو وړاندې د مـرکـز وزارت يا صـدارت عظمی ته خبر ورکړي.

۸۶- د مامورينو دندې په ځانګړو اصـولنامـو کـښې تاکل شـوې او سـره ببلې شـوې دي، هر مـامـور له تاکل شـويو اصـولنامـو سـره سم د خـپلو ورسپارل شويو وظيفو مسؤول دی.

محکمې

۸۷- عـدليـه محـکمې د عـمـومي شرعي دعواګانو د ورتلو ځای دی.

۸۸- په شـرعي مـحـکمـو کـښې د مهذب حنفی (رح) مذهب له مقرراتو سره سم فيصله کېږي.

۸۹- تولې مـحـکمـې له هر دول لاسوهنې نه خوندی دی.

۹۰- په عـدليـه مـحـکمـو کـښې د دعواګانې په څرګند دول فيصله کېږي تر هغې مـسـألو پرته چې شـارع يې فيصله کول په پټ دول ښودلي وي.

۹۱- د مـحـکمـو په وړاندې هر څوک د خپلو حقوقـو د ساتنې له پاره د هر دول مشـروعـو وسـايطو وړاندیز کولای شی.

۹۲- عدليـه محکمی د دعواګانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوړاندې کولو او فیصله کولو په برخه کښې له شرعي امر پرته ځنډنه شي کولای.

۹۳- هېڅوک له محکمو بهر دځینې خاصو فقرو دفیصلې له پاره فوق العاده محکمه نه شي تشکیلولای.

۹٤- دمحکمو صنفونه، درجې او صلاحیتونه داساسي تشکیلاتو په اصولنامه کښې څرګند شوي دي.

عالی دیوان

۹۵- عالی دیوان د دولت دوزیرانو دمحاکمې له پاره له غوښتنې سره سم په مؤقت ډول جوړیږي او دورسپارل شویو چارو تر پای ته رسولو وروسته ړنګیږي.

۹٦- دعالی دیوان دجوړېدو او په هغه کښې د محاکمې ډول دځانګړې اصولنامې له مخې اجرا کیږي.

دمالیې چارې

۹۷- د دولت ټول محصولونه دهغه دځانګړې اصولنامې له مخې اخیستل کیږي او لګول کیږي.

۹۸- هر کال د دولت دواړه داتو او لګښتونو له پاره د ٤۳ اصل له مخې یوه بودجه جوړیږي. دا بودجه د دولت دواړه داتو له پاره موازنه او د لګښتونو له پاره اساس ده. ټول لګښتونه د هغې له مخې اخیستل کیږي او لګول کیږي.

۹۹- دکلنۍ بودجې تر تطبیق او اجرا وروسته یوه قطعي محاسبه تنظیمیږي، دا قطعي محاسبه د دې کال دواړه داتو او لګښتونو حقیقي اندازه په ګوته کوي.

۱۰۰- دقطعي محاسبې د تنظیم او د بودجې د تنظیم او دهغې د تطبیق او اجراء د ډول له پاره ځانګړې اصولنامه موجوده ده.

۱۰۱- دمالیو تحقیق یا معافي

دهغه دځانګړي اصولنامې له مخې اجرا کیږي.

دولایاتو اداره

۱۰۲ - دولایتونو داداره کولو اصول په دریو اساسی قاعدو ولاړ دي: دمادونیت توسیع، دوظیفو تفریق او دمسؤولیت تاکل. دیادو شو قاعدو له مخې دولایاتو دتولو مامورینو وظیفې دتاکل شویو اصولنامو له مخې تاکل شوي او سره ببل شوي دي او دمامورینو واکونه هم دتاکل شویو اصولو له مخې حدبندي شوي او هر مامور په خپلو چارو کښې رتبه په رتبه خپل لوړ آمر ته مسؤول دی.

۱۰۳ - په ولایاتو کښې له هر وزارت سره اړوند ځانګړي مامورین تاکل شوي، دخلکو افراد دخپل کار داجراء او دخپلو اړتیاؤ دلیرې کولو له پاره اړوندو څانګوته مراجعه کوي.

۱۰۴ - که هر وخت دهبواد په کومه برخه کښې دسرغړونې او عصیان امنیت ګډوډونکي نخښې ولیدلې شي حکومت دبغاوت ددفع کولو او امنیت دتینګولو له پاره لازم تدبیرونه کولای شي.

۱۰۵ - دښاروالي ددایرو جوړېدل او دهغه وظایف دځانګړي اصولنامې له مخې اجرا کیږي.

عسکر

۱۰۶ - دعسکرو دنیولو ډول دځانګړي اصولنامې له مخې اجرا او دعسکري وظایف او حقوق او دمنصبونو لوړېدل داصولو له مخې کیږي.

۱۰۷ - دهېڅ یو عسکري فرد حقوق او منصبونه له اصولو پرته نه سلبیږي.

۱۰۸ - خارجي اتباع په عسکري مسلک کښې تر ډاکټرۍ او حربي معلمۍ پرته، نه منل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم وزیر یا کوم بل مامور ته شفاهی امروشی باید لیکلي احکام یې

متفرق اصول

۱۰۹- دلیکونو خوندیتوب دخلکو یو حق دی، دخلکو تول محصول شوي لیکونه او لیکنې چې پوستې ته سپارل کیږي که دکومې محکمې له خوا یې دپلټلو حکم نه وي ورکړل شوی، په هیڅ پوسته خانه یا بل ځای کښې نه سپړل کیږي او همداسې سر ټرلي مرسل الیه ته سپارل کیږي.

دهمایوني پاچا یا صدراعظم په لاسلیک ترلاسه کړي.

ددي اصولنامې دموادو او احکامو تعمیل او اجرا امر او اورده کوو. دلیکلو نیټه د ۱۳۱۰ دلړم اتمه چې د ۱۳۵۰ دجمادی الثانی له ۱۹ سره سم ده.

۱۱۰- په کومو چارو کښې چې دشاهانه حضور یا صدر اعظم له خوا

(دپاچا مهر)

(علیحضرت محمد نادرشاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۳٤۳ کال اساسی قانون

د افغانستان د باچا بنکلل

مورِ المتوکل علی الله محمد ظاهر شاه د افغانستان باچا د افغانستان د نوی اساسی قانون مسوده چې د هغې لویې جرګې له خوا تصویب شوې کومه چې د ۱۳٤۳ هـ ش کال د سنبلې د میاشتې د اتلسمې ورځې څخه یې د دولت په تولو سیمو کې د افغانستان د اساسې قانون په حیث نافذ اعلاموو.

سر له نن ورځې د افغانستان هغه اساسی قانون چې د ۱۳۰۹ هـ ش کال د لویې جرګې له خوا تصویب شوی او تر ننه پورې په هیواد کې نافذ ؤ د هغه د تولو ضمایمو سره لغو شوی اعلاموو.

محمد ظاهر شاه

دافغانستان پادشاه

د ګلخانی مانۍ

۹ میزان ۱۳٤۳

لومړی فصل
دولت

۱ ماده: افغانستان یومشروطه باچایي، خپلواک، یو موتی او نه ښلېدونکی دولت دی.

ملي حاکمیت په افغانستان کې په ملت پورې تعلق لري. د افغانستان ملت ټول هغه افراد دی چې د قانون له حکمه سره سم د افغانستان د دولت تابعیت لري. د دې افرادو په هر یو فرد باندې د افغان د کلمې اطلاق کېږي.

۲ ماده: د افغانستان دین د اسلام سپېڅلی دین دی، دیني شعایر د دولت له خوا د حنفي مذهب د حکمونو سره سم پر ځای کېږي.

د ملت هغه کسان چې مسلمانان نه دي په هغو حدودو کې د ننه چې د چال چلند او عامې هوسایني په باب قوانین یې ښیي، آزاد دي چې خپل مذهبي مراسم په ځای کړي.

جملي څخه پښتو او دري ژبي رسمي ژبي دي.

٤ ماده: د افغانستان بیرغ له دریو توتو جوړ دی چې رنګونه یې تور، سور او شین دي او یو هومره ولاړې څنګ په څنګ د کینې خوانه په ښي لور تللي دي. د هر رنګ ساره یې د اوږدو د نیمایې هومره دی. په منځ کې یې په سپین رنګ د محراب او منبر نښان لګېدلی دی چې دواړه خوا ؤته یې دوه بیرغونه ولاړ دي او له دواړو غاړو یې د غنمو دوه وړي چاپیر دي.

۵ ماده: د افغانستان پایتخت د کابل ښار دی.

دوهم فصل
باچا

٦ ماده: په افغانستان کې باچا د ملي حاکمیت ښکارندوی دی.

۷ ماده: باچا د اسلام د سپېڅلي دین د اساسونو ساتنوال، د افغانستان

د خپلواکی او د سیمې دتمامیت ساتونکی، د اساسي قانون ساتندوی او د ملي یووالي مرکز دئ.

۸ماده: باچا باید د افغانستان له اتباعو، مسلمان او په حنفي مذهب وي.

۹ماده: د باچا وظیفی او حقونه دادی:

۱- د افغانستان د اردو لویه مشری.

۲- د جنګ او اوربند اعلان.

۳- د لویې جرګې دائرول او پرانستل.

٤- د شورا د عادي غونډې پرانستل.

٥- د شورا د فوق العاده غونډې دائرول او پرانستل.

٦- د شورا رژیم او د نوو انتخاباتو دفرمان ویستل.

۷- د قوانینو بنکوللو او د هغو د جاری کولو اعلام.

نوی انتخابات د شورا د انحلال د تاریخ نه په دري میاشتو کې د ننه د نه سرته رسیږي.

۸- د تقنینی فرمانونو ویستل.

۹- د قانون د حکمونو سره سم د بین الدول معاهدو د ترون د پاره اعتبار لیک ورکول.

۱۰- د بین الدول معاهدو بنکوللل.

۱۱- د صدر اعظم تاکل، د هغه استعفأ منل، د صدر اعظم په پیشنهاد د وزیرانو تاکل او د وزیرانو استعفأ منل.

۱۲- د مشرانو جرګې د غیر انتخابي غړو تاکل او د دغی جرګې د غړو له منځ نه د رئیس تاکل.

۱۳- د قاضي القضات او ستري محکمي د غړو تاکل.

۱٤- د قانون د حکمونو سره سم د قاضیانو او عالیرتبه مامورینو او منصبدارانو تاکل او متقاعد کول.

۱۵- په بهرنیو ملکونو کې د افغانستان د سیاسی نمایندګیو د مشرانو تاکل، په بین المللي مؤسسو کې د افغانستان د دایمي نمایندګانو تاکل او د بهرنو ملکونو د سیاسی نمایندګانو باورلیک منل.

۱۶- د اضطرار د حالت اعلامول او ختمول.

۱۷- د جزا کمول او بخښل.

۱۰ ماده: سیکه د باچا په نامه وهله کیږي.

۱۱ ماده: په خطبو کې د باچا نوم اخیستل کیږي.

۱۲ ماده: نښان د قانون د حکمونو سره سم د باچا له خوا ورکول کیږي. د نښان په ورکړه پورې هېڅ ډول مادي بنیګړه تړلې نه وي.

۱۳ ماده: د باچا یې دربار لګښت د باچا یې لګښتونو د قانون سره سم د دولت په بودجه کې تاکل کیږي.

۱۴ ماده: په دی فصل کې چې هر خومره صلاحیتونه راغلي دي له هغو نه په هغو حدودو کې د ننه استفاده کیږي چې د دې اساسي قانون حکمونو بنودلي دي.

۱۵ ماده: پاچا نه پوښتیدونی دی او لمانځنه یې واجب ده او دی د باچایی کورنۍ او د حکومت اوسترې محکمې د غړو په مخکښې د شورا د دواړو جرګو د مشترکې غونډې په وړاندې داسې لوړه کوي:

﴿بسم الله الرحمن الرحیم﴾

د لوی خدای په نامه لوړه کوم چې په خپلو تولو چارو کې به خدای جل جلاله حاضر ګڼم، د اسلام د سپیڅلي دین د اساساتو ساتنه او د اساسي قانون حمایت به کوم، دهېواد خپلواکي او د سیمې تمامیت، د دولت قوانین او دخلکو حقونه به ساتم او د لوی خدای له دربارې د مرستې په غوښتو به د افغانستان د اساسي قانون د حکمونو سره سم باچایي کوم

او خپل ټول کوښښ به د افغانسان د ملت د لوړتیا او سوکالی په لاره کې په کار اچوم.

۱۶ ماده: د افغانستان باچایي د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمه د اعلیحضرت محمد نادرشاه شهید په کورنۍ کې له یو نه بل ته پاتې کیږي.

۱۷ ماده: که چېرې باچا د استعفا تکل وکاندې نو د اولسي جرګې له مشر، د مشرانو جرګې له مشر، صدر اعظم، قاضي القضات او باچایي دربار له وزیر نه جوړ مجلس ته خبر ورکوي. بیا په اوو ورځو کې د ننه د ننه لویه جرګه دایروي او خپله استعفا پخپله یا د دربار د وزیر په لاس جرګې ته وړاندې کوي. که لویه جرګه تصدیق وکړي چې باچا په خپله خوښه استعفاء کړې ده نو د دغې جرګې د تصدیق له تاریخ نه د باچا استعفاء نافذه ګڼل کیږي.

۱۸ ماده: د باچا د استعفاء یا مړینې په وخت کې باچایي د هغه مشر زوی ته پاتې کیږي. که چېرې د باچا په مشر زوی کې هغه شرطونه پوره نه وو چې په دې اساسي قانون کې ښودل شوي دي نو بیا یې د هغه دویم زوی او همداسې ورپسې نورو زامنو ته پاتې کیږي.

۱۹ ماده: که چېرې باچا مړ شي یا استعفاء وکړي او د باچایي په شرطونو برابر زوی ونه لري، نو باچایي د باچا په ورونو کې تر ټولو مشر ورور ته پاتې کیږي.

که چیرې د باچا په مشر ورور کې د باچایي شرطونه پوره نه وي نو ده ته چې کوم یو ورور د عمر په لحاظ زیات نژدې وي باچایي هغه ته پاتې کیږي او همدغسې تر اخره درومي.

که چېرې د باچایي په شرطونو برابر یو ورور هم ونه لري نو پر ځای ناست به یې د اعلیحضرت محمد نادر شاه شهید «رح» د نارینه اولاد له تیره غوره

کېږي. په داسې حالت کې د باچا کسه د خپل وکیل په توګه تاکي.

انتخاب د لویې جرګې، د ستړې محکمې له غړو او د حکومت نه د یو جوړ شوي مجلس له خوا کېږي. که چېرې باچا مړ ؤ نو دا مجلس به د مړینې د ورځې له تاریخه په پنځلسو ورځو کې د ننه او که استعفاء یې کړې وه نو د هغې د نافذ کېدو د تاریخ نه پس په اوو ورځو کې د ننه د صدر اعظم له خوا جوړېږي.

په دې مجلس کې فیصله د حاضرو غړو له خوا د رایو په اکثریت کېږي او فیصله د هغه چا له منښت نه پس چې د باچا په حیث غوره شوی دی، نافذه ګڼل کېږي.

د باچا د مړینې یا د استعفاء د نافذ کیدو له نیټې نه د هغه د پرځای ناست تر غوره کېدو پورې د دربار وزیر د باچا نائب ګڼل کېږي.

۲۰ ماده: کله چې باچا د هیواد نه د باندې د سفر تکل وکړي نو یو یا څو د غه کسان د وکیل په توګه نشي تاکل کیدی:

۱ - صدر اعظم.

۲ - د اولسي جرګې مشر.

۳ - د مشرانو جرګې مشر

٤ - قاضي القضات.

۲۱ ماده: کله چې باچا مړ شي او د هغه پرځای ناست لا د خپل عمر شل کاله پوره کړي نه وي، نو ترڅو پورې چې د غه عمر ته رسېږي، ملکه د باچایي د چارو نیابت په غاړه اخلي. که چېرې ملکه نه وي نو هغه مجلس چې په نولسمه ماده: کې یاد شوی دی، د اعلیحضرت محمد نادرشاه

شهید «رح» د نارینه اولاد له تیره یو کس د باچا نائب په توګه غوره کوي.

۲۲ ماده: کله چې باچا استعفاء وکړي او د هغه پرځای ناست د خپل عمر شل کاله نه وي پوره کړي، نو تر څو پورې چې دی د غه عمر ته رسیږي هغه مجلس چې په نولسمه ماده کې یاد شوی دی، د اعلیحضرت محمد نادرشاه شهید «رح» د نارینه اولاد له تیره یو کس د باچا د نائب په توګه غوره کوي.

۲۳ ماده: د باچا نائب او وکیل باید هغه شرطونه ولري چې په اتمه ماده کې راغلي دي.

د باچا نائب باچایي چارې د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمې په ځای کوي.

که د باچا نیابت د ملکې په غاړه وی. ملکه د هغه صلاحیت نه چې د نهمې مادې په دویمه فقره کې یادشوی دی، د حکومت په مشوره استفاده کوي. د باچا نائب چې څو پورې دا عهده په غاړه لري په بل شغل باندې بوختېدلی نه شي.

هغه څوک چې د دې اساسي قانون د یوویشتمې او دوه ویشتمې مادې د حکمونو له مخه د باچا د نائب په توګه تاکل کېږي هیڅکله د افغانستان د باچا په توګه انتخابېدلی نه شي.

د باچایي د نیابت په دوره کې د دې اساسي قانون د باچا د فصل هغه مادې چې پر ځای ناست پورې تعلق لري، تعدیل کیدلی نه شي.

۲٤ ماده: د باچا زوی، لور، ورور، خور او د دوی ښځې او مېرونه او زامن او لونې او د باچا تره او د تره زامن باچایي کورنۍ ده.

د دولت په رسمي تشریفاتو کې باچایي کورنۍ په باچا او ملکې پسې جوخت ځای نیسي.

د باچایې کورنۍ لګښت د باچایي لګښتونو په بودجه کې تاکل کېږي.

لقبونه یوازې د باچایې کورنۍ د پاره دي او د قانون د حکمونو سره سم تاکل کېږي.

د باچایې کورنۍ غړي په سیاسي ګوندونو کې ګډون نه کوي او دغه وظیفې په غاړه نه اخلي:

۱-صدارت عظمی یا وزارت.

۲- دشورا غړیتوب.

۳- د سترې محکمې غړیتوب.

د باچایي کورنۍ غړي به خپل حیثیت د باچایي کورنۍ د غړو په صفت تر څو چې ژوندي وي ساتي.

دریم فصل
د خلکو اساسي حقونه او وظیفې

۲۵ ماده: د افغانستان ټول خلک بې له هېڅ قسم تبعیض او امتیازه د قانون په وړاندې یو شان حقونه او وظیفې لري.

۲۶ ماده: آزادي د انسان خدای ورکړی حق دی. دا حق بې د نورو له آزادۍ او عمومي ښېګړو نه، چې قانون ښودلې دي، نورې پولې نه لري.

د انسان آزادي او کرامت د بلوسې نه په امن دي او ببلتون نه قبلوي. دولت مکلف دی چې د انسان آزادي او کرامت ته په درناوي وګوري او حمایت یې وکړي.

هېڅ کړه جرم نه ګڼل کېږي، مګر هله چې د یو داسې قانون په موجب جرم وبلل شي چې د دغه کار له کولو نه مخکښې نافذ شوی وي.

هېڅا ته سزا نه شي ورکوله کېدای، مګر هله چې یوی واکمنې محکمې پرې د ښکاره او حضوري محاکمې نه پس حکم صادر کړی وي.

هیڅا ته جزا نه شی ورکول کیدی، مګر د هغه قانون د حکم سره سم چې د دغه تهمتي کار له کولو نه وړومبی نافذ شوی وي.

هېڅوک بې د قانون له حکمه تعقیب کیدلی یا نیول کیدلی نه شي.

هېڅوک توقیف کېدلی نه شي،

مگر د واکمنې محکمې د حکم او د قانون د حکمونو سره سم.

د غاړې خلاصون اصلي حالت دی-خو څو پوري چې تورن د محکمې له خوا په قطعي پرېکړه محکوم علیه نه شي ببګناه ګڼل کېږي.

جرم دهر چا خپل ځانب شی دی. د تورن تعقیب، نیول، توقیف او سرا ورکول بل هیچا ته نه ورځېږي.

د انسان کړول جواز نه لري. هېڅوک نه شي کولی چې حتی له چانه د حقایقو د څرګندولو په غرض هم هغه وکړوي او یایې د کړولو امر ورکړي. که څه هم دغه سړی د تعقیب لاندې وي یا نیول شوی یا توقیف شوی یا پرې د سزا حکم ختلی وي.

له انساني کرامت نه مخالفه سزا تاکل جواز نه لري. هغه اظهار چې له تورن یا بل سړي نه په اکراه واخیستی شي اتبار نه لري.

په جرم باندی اقرار کول هغه اعتراف ته وایې چې تورن یې په روغ عقل او په خپله خوښه د هغه جرم په کولو باندې چې د قانون له مخه په ده پورې تړل شوی وی د یوی واکمنې محکمې په وړاندې و کړي.

هر څوک حق لري چې د هغه تور د لرې کولو په غرض چې د قانون له مخې پرې تړل شوی وي د ځان د دفاع د پاره وکیل ونیسي.

د یو چا پورو ړي کېدل د پوروړي د آزادۍ د سلبېدو یا کمېدو سبب کېدی نه شي. د پورو ېستلو لارې چارې د قانون له خوا ښودلې کېږي.

هر افغان حق لري چې د خپل دولت د سیمې هر ځای ته ولاړ شي او هلته استوګنه غوره کړي، مګر بی له هغو ځایو څخه چې قانون منع کړي وي.

همدارنګه هر افغان حق لري چې د قانون د حکمونو سره سم د افغانستان نه د باندی سفر وکړي او بېرته افغانستان ته راشي. هېڅ افغان په

افغانستان کې د ننه او د افغانستان د باندې په شړلو محکومولی نه شي.

۲۷ ماده: هیڅ افغان د یو جرم په تور بهرني دولت ته سپارل کېدلی نه شی.

۲۸ ماده: :د هر چا تاتوبی د بلوسې نه په امن دی، هیڅوک حتی دولت هم د اوسیدونکي د اجازې یا د یوې واکمنې محکمې له حکمه پرته او بې د هغو حالاتو او لارو چارو نه چې په قانون کې څرګندی ښودل شوې دي، د چا تاتوبي ته ننوتلی او هغه لټولی نه شي.

د څرګند جرم په وخت کې مسؤول مامور د یو چا تاتوبی ته بی د هغه یا د محکمې له مخکنۍ اجازې څخه په خپل مسؤولیت ننوتی شی او هغه لټولی شي خو دغه مامور په دې مکلف دی چې د ورننوتلو یا لټولو نه پس د قانون د خوا په ښودلې موده کې د ننه د محکمې فیصله لاس ته راوړي.

۲۹ ماده: ملکیت د بلوسی نه په امن دی.

د هیچا ملکیت د قانون د حکم او د یوې واکمنې محکمې د فیصلې نه پرته مصادره کېدی نه شي.

د یو چا د ملکیت استملاک یوازې د عمومي ښېګړو د پاره د عادلانه پیشکي عوض په بدل کې د قانون د حکمونو سره سم جواز لري.

هیڅوک بې له قانون نه د ملکیت له اخیستو او تصرف څخه منع کیدی نه شي. د ملکیت د استعمال لاره د عامو ښېګړو د تأمین د پاره د قانون له پلوه تنظیم او ښودل کېږي.

د چا د شتمنۍ پلټنه او د هغې اعلان یوازې د قانون په حکم کیدی شی.

باندنی دولتونه او اتباع په افغانستان کې د عقاري مالونو د ملکیت حق نه لري، د بهرنو ملکونو په سیاسي نمایندګیو باندې د بالمثل چال

چلند په اساس او په هغو بين المللي مؤسسو باندې چې افغانستان پکې غړيتوب لري، د حکومت په خوښه عقاري مالونه پلورل کېدی شی.

۳۰ ماده: د هر چا د مخابرې آزادي او پټوالی د بلوسی نه په امن دي. دا مخابره په لیک وي، که په تیلفون، که په تیلګراف او که په کومه بله وسیله.

دولت د چا د مخابرې د لټون حق نه لري، مګر د یوې واکمنې محکمې د فیصلې او د قانون د حکمونو سره سم.

په سملاسي حالاتو کې چې قانون ښودلي دي، مسؤول مامور بې له دې چې لومړی د محکمې نه اجازه واخلي په خپل مسؤولیت کولی شي، چې مخابرې ولټوي. دغه مامور په دې مکلف دی چې د پلټنې څخه وروسته په هغه موده کې چې قانون ښودلې ده د محکمې فیصله حاصله کاندې.

۳۱ ماده: د فکر او بیان آزادي د بلوسې نه په امن ده. هر افغان حق لري چې د قانون د حکمونو سره سم، بې له دې چې لومړی یې دولتي مقامونو ته وښیي، چاپ او نشر کاندې.

د عمومي چاپخانو د تأسیس او د مطبوعاتو خپرولو اجازه او امتیاز د قانون د حکمونو سره سم یوازې د افغانستان اتباعو او دولت ته ورکول کېږي.

د رادیو او تلویزیون د عامو خپروونکو کارځیو تأسیس او چلول یوازې په دولت پورې اړه لري.

۳۲ ماده: : د افغانستان اتباع حق لري چې د روا او سوله ناکو مقصدونو پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم د دولت د مخکینۍ اجازې نه پرته بې وسلې ټولنه وکاندې.

د افغانستان اتباع حق لري چې د

مادي یا معنوي مقصدونو د پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم تولني جوړي کړي.

د افغانستان اتباع حق لري چې د قانون په حکمونو برابر سیاسي ګوندونه جوړ کړي خو په دې شرط چې:

۱ - د ګوند هدف، فعالیت او هغه مفکوري چې د ګوندونو تشکیلات پرې بنا شوي وي د دې اساسي قانون له ارزښتونو سره تناقض ونه لري.

۲ - د ګوند تشکیلات او مالی درکونه په ډاګه وي. هغه ګوند چې د قانون په حکم برابر جوړ شوی وي، د قانوني موجباتو او ستري محکمی له حکمه پرته ړنګیدلی نه شي.

۳۳ ماده: هر چا ته چې د اداري له پلوه بې موجبه تاوان واوړي د تاوان د اخیستلو حق لري او کولی شي چې د تاوان اخیستلو د پاره په محکمه کې دعوا راولاړه کړي.

دولت د هغو حالاتو نه پرته چې قانون یې څرګندوي بې د واکمني محکمې له حمکه د خپلو حقونو د تحصیل اقدام نه شي کولی.

۳۴ ماده: تعلیم د افغانستان د تولو ګړو حق دی او د افغانستان د دولت او اتباعو له خوا وړیا برابرېږي.

په دې برخه کې د دولت هدف یوې ساسي مرحلې ته رسېدل دي چې د افغانستان د تولو ګړو د پاره پکې د قانون د حکمونو سره سم د ښوونې او روزنې مناسبې اسانتیاوې را غونډې شي. دولت مکلف دی چې په ټول افغانستان کې د پوهنې د متوازن تعمیم د پاره مؤثر پروګرام وضع او تطبیق کړي.

د ښوونې او روزنې لاربښودنه او څارنه د دولت وظیفه ده.

لومړنۍ ښوونې د ټولو ماشومانو د پاره په هغو ځایونو کې چې وسیلې یې د دولت له خوا برابرې شوي وي، حتمي دي.

د لوړو او عمومي تعليم د مؤسسو جوړول او چلول يوازې د دولت حق او وظيفه ده. د دې نه وړاندې د افغانستان اتباع حق لري چې اختصاصي يا د ليک لوست د ښودو د پاره ښوونځي جوړ کړي. د داسې ښوونځيو د جوړونې شرطونه، تعليمي نصاب او پکې د زده کړې شرائط د قانون له پلوه ښودل کېږي.

حکومت کولی شي چې د قانون د حکمونو سره سم خارجي کسانو ته د خصوصي ښوونځيو د جوړولو اجازه ورکړي. د داسې ښوونځيو نه يوازې خارجي کسان فايده اخستی شي.

۳۵ ماده: دولت مؤظف دی چې د ملي ژبې پښتو د انکشاف او تقويې د پاره مؤثر پروګرام جوړ او تطبيق کړي.

۳٦ ماده: دولت مؤظف دی چې تر خپلې وسلې د تولو افغانانو د پاره په متوازن ډول د ناروغيو د مخنيوي او علاج وسيلې برابرې کړي.

په دې برخه کې د دولت هدف يو داسې پراو ته رسېدل دي چې د روغتيا مناسبې اسانۍ پکې د افغانستان د تولو وګړو د پاره برابري شي.

۳۷ ماده: کار د هر افغان حق او د غاړې فرض دی چې د کولو وس يې لري.

د کار د تنظيم د پاره چې کوم قوانين جوړ يږي د هغوی لوی هدف يوی داسې مرحلی ته رسېدل دی چې د کاريګرو د ښې ژوند لو حقونه او ښيګړې پکې خوندي شي، د کار مناسب حالات را پيدا شي او د کاريګرو او کار فرمايانو ترمنځ روابط په عادلانه او پرمختللي ډول تنظيم شي. د افغانستان اتباع د اهليت له مخې او د قانون د حکمونو سره سم د دولت د خدمت د پاره منل کېږي د کار او کسب غوره کول په هغو شرطونو کې د ننه چې قانون تاکلي آزاد دي.

بيګار که د دولت د پاره هم وي

ناروا دی. د بیګار بندیز د هغو قوانینو د عملي کولو په لاره کې چې د عمومی ښېګړو په نیت د یو ځایي کار د سمبنت د پاره جوړېږي، کوم خنډ نه را پورته کوي.

۳۸ماده: هر افغان مکلف دی چې دولت ته مالیه او محصول ورکړي. هېڅ قسم مالیه او محصول بې د قانون له حکمه نه شي ټرل کېدی، د مالیې او محصول اندازه او د ورکولو لارې چارې یې د اجتماعي عدالت سره سم د قانون له خوا ښودلې کېږي. دا حکم په خارجي اشخاصو باندې هم چلېږي.

۳۹ماده: د هیواد څخه د فاع د افغانستان د ټولو اتباعو سپېځلی وظیفه ده. د افغانستان ټول اتباع د قانون د حکمونو سره سم د عسکري خدمت په کولو مکلف دي.

۴۰ماده: د اساسي قانون په حکمونو سم چلېدل، د باچا سره وفاداري او د هغه درناوی کول، قوانینو ته غاړه ایښودل، د عمومي نظم او امن خیال لرل، د هېواد د ښېګړو ساتل او په ملي ژوند کې ګډون کول د افغانستان د ټولو خلکو وظیفه ده.

څلورم فصل
شورا

۴۱ماده: شورا د افغانستان د خلکو د ارادې څرګندویه ده او د ټول ملت نمایندګي کوی د افغانستان خلک د شورا له لارې د مملکت په سیاسي ژوند کې برخه اخلي.

د شورا هر غړی که څه هم له یوې ټاکلې سیمې څخه غوره شوی، د رایې د څرګندولو په وخت کې د افغانستان عامي ښېګړې په نظر کې نیسي.

۴۲ماده: شورا دوی ټولنې لري: اولسي جرګه او مشرانو جرګه.

۴۳ماده: د اولسي جرګې غړي د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو په ذریعه د قانون د حکمونو

سره سم د افغانستان د خلکو له خوا غوره کېږي.

د دې مقصد د پاره افغانستان په انتخاباتي وندونو وېشل کېږي. د وندونو شمار او سیمه د قانون له مخې تاکل کېږي.

د هروند یو وکیل غوره کېږي.

د وکالت د پاره هر ملاتړلي چې په وند کې د قانون د حکمونو سره سم تر ټولو زیاتې رایې وګټي، وکیل بلل کېږي.

٤٤ مادہ: د اولسي جرګې غړي د څلورو کلونو د پاره، چې یوه تقنیني دوره ده، غوره کېږي.

که چېرې شورا د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمه رنګه شي نو نوې اولسي جرګه د یوې تقنیني دورې د پاره غوره کېږي، خو د پای ته رسیدلو نیټه به یې په داسي ډول تیاریږي چې ورپسې اولسي جرګه جوخته په هغه نیټه پرانستله شي چې په نهه پنځوسمه مادہ کې تاکل شوی ده.

٤٥ مادہ: د مشرانو جرګې غړي په دې طریق تاکل کېږي او غوره کېږي:

١- دریمه برخه غړي د پوهو او ازمینبتوالو کسانو له منځه د باچا له خوا د پنځو کلونو د پاره تاکل کېږي.

٢- پاتې دوې برخې غړي په دې شان غوره کېږي:

الف- د هر ولایت جرګه د خپلو غړو له منځه یو تن د درې کالو د پاره د مشرانو جرګې په غړیتوب غوره کوي.

ب- د هر ولایت استوګنې د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو په لاریو کس د څلورو کلونو د پاره د مشرانو جرګې په غړیتوب غوره کوي.

٤٦ مادہ: د انتخاب کوونکو شرطونه د انتخاباتو په قانون کې بنودل کېږي.

هغه کسان چې د شورا په غړیتوب تاکل کېږي یا غوره کېږي په کار دي چې د انتخاب کوونکو په شرطونو

سربېره دغه صفتونه هم ولري:

۱ - د شورا په غړيتوب باندې د تاکل کېدو او يا غوره کېدو نه لومړی به يې لږ تر لږه لس کاله پخوا د افغانستان د دولت تابعيت حاصل کړی وي.

۲ - د دې اساسي قانون د نافذ کيدو نه وورسته به د محکمې له خوا د سياسي حقوقو څخه په محرومې محکوم شوی نه وي.

۳ - په ليک لوست به پوهېږي.

۴۷ ماده: د اولسي جرګې غړو به د انتخاب په وخت کې د خپل عمر پنځه ويشتم او د مشرانو جرګې غړو به د تاکل کېدو په وخت کې د خپل عمر دېرشم کال پوره کړی وي.

۴۸ ماده: د حکومت مشر او غړي، قاضيان، د اردو منصبداران او افراد، مامورين او نور اداري کار کوونکي د خپلو وظيفو د چلولو په وخت کې د شورا په غړيتوب تاکل کيدی يا غوره کيدی نه شي.

۴۹ ماده: د دې اساسي قانون د حکمونو له رعايت سره انتخابات د قانون د حکمونو سره سم کېږي.

د اولسي جرګې د تقنيني دورې په وروستيو دوو کلونو کې د انتخاباتو د قانون د تعديل پيشنهاد دهېڅ يوې جرګې د کار په فهرست کې نه شي داخلېدی.

۵۰ ماده: د هرې جرګې د غړيتوب وثيقې په همهغه جرګه کې د کره کتنی لاندې نيولې کېږي.

د وثيقو د کره کتنې لارې چارې د هرې جرګې د داخلي وظيفو په اصولو کې بدل کېږي.

۵۱ ماده: د شورا هېڅ يو غړی د هغې نظريې له کبله چې د خپلې وظيفې د پرځای کولو په وخت کې يې د ننه په شورا کې يا د باندې بېکاره

کوي د عدلي تعقيب لاندې نه راځي.

که چېرې د شورا په يو غړي باندې د يو جرم تور پورې شي نو مسؤول مامور د دغې پېښې خبر هغې جرګې ته ورکوي چې دی پکې غړيتوب لري او پس له هغه چې د جرګې دوه برخې غړي اجازه ورکاندې تورن د عدلي تعقيب لاندې راځي.

جرګه کولی شي چې خپله اجازه د دوو برخو غړو په اکثريت ببرته واخلي.

د څرګندجرم په باب مسؤل مامور کولی شي چې تورن بې د هغې جرګې د اجازې نه چې دی يې غړی دی د تعقيب لاندې راولي او ويې نيسي. که چېرې عدلي تعقيب د قانون له مخې د توقيف غوښتنه کوله نو مسؤول مامور مکلف دی چې سملاسي هغې جرګې ته خبر ورکړي چې دی يې غړی دی او که نومورې جرګه اجازه وکړي نو تورن توقيف کېدلی شي.

که چېرې تور په داسې وخت کې پېښې شي چې جرګه خوره شوي وي نو د توقيف اجازه د جرګې د اداري هيئت نه غوښتل کېږي او د هيئت فيصله د جرګې لومړی راتلونکې غونډې ته د پريکړې د پاره وړاندې کېږي.

۵۲ ماده: دشورا غړی په بله چاره بوختېدلای نه شي کرنه او نورې آزادې چارې د دی حکم لاندې نه راځي.

۵۳ ماده: د شورا د غړو د پاره د قانون د حکم سره سم مناسب معاش تاکل کېږي.

٥٤ ماده: د شورا هر يو غړی حق لري چې په خپله جرګه کې د هغې موضوع په باب چې خبرې پرې روانې وي خپله نظريه د داخلي وظايفو په اصولو برابره څرګنده کړي.

۵۵ ماده: دوارې جرګې په يو وخت کې بيلي بيلي غونډې کوي.

مشرانو جرګه کولی شي چې د دولتي بودجې د پيشنهاد د کتنې د پاره د اولسي جرګې د رخصتی په

موده کې خپله فوق العاده غونډه ثبتېږي.

وکاندې.

کله چې تقنيني دوره يا کلنۍ غونډه دباچا له پلوه پرانستله کېږي، دواړه جرګې شريکه غونډه کوي.

۵۶ ماده: حکومت کولی شي چې د هرې يوې جرګې په غونډه کې شريک شي.

هره جرګه کولی شی چې خپلې غونډې ته صدر اعظم يا د حکومت غړې راوغواړي.

۵۷ ماده: د دواړو جرګو مباحثه به ښکاره وي. مګر هله نه چې د حکومت مشر، د جرګې مشر يا لږ تر لږه د جرګې لس تنه غړي دا غوښتنه وکړي چې جرګه دې په پټه وشي او جرګه دا غوښتنه ومني.

جرګه کولی شي چې د دوه برخو غړو په اکثريت هغه مباحثه چې پټه شروع شوې وي بيرته ښکاره کاندې.

د هرې جرګې د مباحثې جريان به

هيڅوک په سرزوری د شورا دېره ځای ته ننوتلای نه شی او که څوک د دی حکم مخالفت وکړي د قانون د حکمونو له مخې سزا ورکوله شي.

۵۸ ماده: بی له هغو حالاتو چې حکم يې په دی اساسي قانون کې څرګند ذکر دی د هرې جرګې فيصله د حاضرو غړو د رايو په اکثريت کېږي.

۵۹ ماده: هره جرګه په هر کال کې يوه عادي غونډه کوي چې د ميزان په دوه وېشتمه نيټه شروع کېږي.

د کلنيو غونډو شمار د قانون له پلوه زياتيدلی شي او په دی صورت کې د غونډې د شروع نيټه او د غونډې موده د قانون له خوا ښودله کېږي.

د هرې جرګې د کار موده په کال کې اووه مياشتې ده.

د کار د غوښتنې په صورت کې هره جرګه کولی شي چې دا موده نوره هم اوږده کړي.

د رخصتی په وخت کې د باچا په امر، د حکومت یا د دواړو جرګو څخه د یوې د مشر یا د یوې جرګې د پنځمې برخې غړو په غوښتنه د شورا فوق العاده غونډه دایریدلی شي.

فوق العاده غونډه د هغه باچایي فرمان په ذریعه ختمیږي چې ددواړو جرګو د مشرانو سره له سلا نه وروسته راووځي.

۶۰ ماده: د مشرانو جرګې مشر د دغه جرګې د غړو له منځه د باچا له خوا تاکل کیږي.

اولسي جرګه د خپلو غړو له منځه یو کس د مشر په توګه غوره کوي. هره جرګه د خپلو غړو له منځه د مشر لومړی نایب، یو دوهم نایب، یو منشي او یو د منشي نایب غوره کوي.

د غه پورتني کسان د جرګې اداري هیئت دی. د اولسي جرګې اداري هیئت د تقنیني دورې په اول سر کې غوره کیږي.

د مشرانو جرګې د مشر نایبان، منشي او نایب منشي د هر کال د غونډو په سر کې د یو کال د پاره غوره کیږي.

د هرې جرګې مشر د جرګې مباحثه اداره کوي او د جرګې په دېره ځای کې د نظم او قلارۍ ساتلو د پاره ضروري انتظام کوي.

د مشر نورې وظیفې د داخلي وظیفو په اصولو کې بیودل کیږي.

د مشر په غیاب کې اول نایب او که هغه نه وي دوهم نایب د مشر وظیفه چلوي.

د هرې جرګې منشي د جرګې مباحثې ثبتوي او د جرګې د دارالانشاء د چارو انتظام کوي.

د منشي په غیاب کې نایب د هغه وظیفه چلوي.

۶۱ ماده: هره جرګه د بحث لاندې موضوعاتو د پراخې او کره کتنې د پاره د داخلي وظیفو د اصول په

حکمونو برابر تولګی جوړوي.

۶۲ ماده: هره جرګه د خپلو داخلي وظایفو اصول جوړوي.

۶۳ ماده: شورا د باچا په امر ماتېدلی شي.

په یوسل او یوویشتمه ماده کې د بیان شوي حالت له مخه د شورا ماتیدل هرو مرو دي. د شورا په ماتېدو کې د مشرانو جرګې غیر انتخابي غړي هم شامل دي.

۶۴ ماده: شورا د افغانستان د حیاتي چارو د تنظیم د پاره د دی اساسي قانون په حکمونو برابر قوانین جوړوي. هېڅ قانون نه شي کولی چې د اسلام د سپېڅلي دین له اساساتو او د نورو هغو ارزښتونو مناقض وي چې په دي اساسي قانون کې راغلي دي.

د بین الدول معاهدو تصدیقول، خارج ته د افغانستان د اردو د تولګیو لېږل، د پیسو خپرولو او پور اخیستلو اجازه ورکول او داسې امتیازونه ورکول چې په ملي اقتصاد کې اهمیت لري او انحصار هم پکې شامل دی، د شورا په واک اختیار کې دي. هغه امتیازات چې ورکول یې د شورا په صلاحیت کې دي د قانون له پلوه ښودل کېږي.

۶۵ ماده: حکومت اولسي جرګې ته مسؤل دی.

۶۶ ماده: د اولسی جرګې غړي کولی شي چې د حکومت نه څرګندتیا وغواړي. د حکومت د ورکړې څرګندتیا په باب مباحثه د جرګې په فیصلې پورې اړه لري.

۶۷ ماده: د شورا غړي کولی شي چې د صدراعظم یا وزیرانو څخه په تاکلو موضوعګانو کې پوښتنې وکړي.

له چا نه چې پوښتنه شوې وي هغوی د خولی یا لیکلي ځواب په ورکولو مکلف دي. دا ځواب د بحث لاندې نه شي راتلای.

٦٨مـاده: اولسي جرګه واک لري چې د خـپلو دريمـه برخـه غـړو په پېښنهاد د حکومت د چارو او د اداري د اجرا آتو د کتنې او څېړنې د پاره د څېړنې ټولګی وټاکي.

د څېړونکي ټولګي جوړيدنه او د هغه تګ لاره د داخلي وظيفو په اصولو کې ښودل کېږي.

٦٩مادە: د هغو حالاتو نه پرته چې په دې اساسي قانون کې د هغو د پاره د عمل خاصې لارې چارې ښودلې شوې دي، قانون هغې مصوبې ته وايي چې دواړو جرګو په ګډه منلی وي او باچا ښکوللی وي.

په کومه برخه کې چې داسې مصوبه نه وي هلته قانون د اسلامي شريعت د حنفي فقهې حکمونو ته وايي.

٧٠مـاده: د قـانون جـوړولو پېښنهاد د حکومت يا د شورا د غړو له خوا کېږي او د قضايي چارو د سمون په برخه کې د ستري محکمی له خوا کيدی شي. د بودجې او مالي چارو په باب د قانون جوړولو پېښنهاد يوازې حکومت کولی شي.

٧١مـاده: د قـانون جـوړولو پېښنهاد د حکومت يا ستري محکمی له خوا په دواړو جرګو کې هرې يوې ته وړاندې کېدی شي.

٧٢ماده: که چېرې د قانون د وضع کولو پيشنهاد د دواړو جرګو نه د يوې جرګې د غړو له خوا وشي او د همدغې جرګې لس تنه غړي يې مرسته وکړي نو پس له هغه د کار په فهرست کې نيول کېږي.

کـه چېـرې د قـانون جـوړولو په پيشنهاد کې د نوې بودجې يا د دولت په عـايداتو کـې د کـمی راوسـتلو سپارښتنه شوی وي نو په دې شرط د کار په فـهرست کې راتلای شي چې د پيشنهاد په متن کې ددغه تاوان د پوره کولو لارې چارې ښودل شوې وي.

د ستري محکمی له خوا د قانون

جوړولو پيشنهاد د دې حکم لاندې نه راځي.

۷۳ماده: کله چې د قانون جوړولو پيشنهاد د يوې جرګې د کار په فهرست کې واخيستی شي نو لومړی خپلې جرګې ته سپارل کيږي او پس له هغه چې جرګې خپله نظريه څرګنده کړي دغه پيشنهاد او د جرګې نظريه د جرګې په وړاندې لوستل کيږي او مباحثه پرې کيږي ورپسې د هرې مادې په باب رايې غوښتلې کيږي او بيا پيشنهاد په دوهم وار لوستلی شي او په يو ځايي ډول د هغه د منلو يا نه منلو په باب رايې اخيستلی شي.

۷٤ماده: که چېرې د يوې جرګې تصويب د بلې جرګې له پلوه ونه منل شي نو د دغه اختلاف د لرې کولو د پاره د قانون په حکمونو سم د دواړو جرګو د غړو نه په برابر شمېر يو ګډ هيأت جوړيږي د هيأت فيصله د باچا له ښکللو وروسته نافذه ګڼل کيږي.

خو که دغه هيأت ونه کولای شو چې اختلاف لرې کړي نو تصويب نا منلی بلل کيږي او که چېرې داسې وي چې تصويب د اولسي جرګې له خوا شوی وي نو د اولسي جرګې نوې تقنيني دوره کولی شي چې هغه د غړو د رايو په اکثريت بيا ومني. دا تصويب بی له دې چې د مشرانو جرګې ته وړاندې شي د باچا په ښکوللو نافذ ګڼل کيږي.

که چېرې د دواړو جرګو ترمنځ اختلاف د مالي قوانينو د پيشنهاد په سروي نو که ګډهيأت د دغه اختلاف په لرې کولو بريالی نه شي، اولسي جرګه کولی شي چې دغه پيشنهاد پخپله راتلونکې غونډه کې د غړو د رايو په اکثريت بيا ومني. پيشنهاد بی له دې چې د مشرانو جرګې ته وښودل شي د باچا په ښکوللو نافذ ګڼل کيږي.

۷۵ماده: د دولت بودجه د مشرانو جرګې له لارې د دغې جرګې د

مشورتي نظريې سره يو ځای اولسي جرګې ته وړاندې کېږي. د جرګې مشر بودجه او د مشرانو جرګې نظريات خپلې جرګې ته سپاري. پس له هغه ور باندې په اولسی جرګه کې غور او فيصله کېږي.

دا فيصله بې له دې چې مشرانو جرګې ته وښودی شي د باچا په ښکوللو نافذه کېږي. د حکومت د انکشافي پلان په باب د اولسي جرګې خبرې اترې هم د دې حکم لاندې راځي.

کله که د ځينو سببونو له کبله د بودجې تصويب د نوي مالي کال د شروع کېدو نه مخکې ونه شو نو د کالنۍ بودجې تر تصويب پورې د زاړه کال د بودجې په شان چلند کېږي.

حکومت په دې مکلف دی چې د بودجې د پېشنهاد وړاندې کولو نه لږ تر لږه يوه مياشت مخکې د تېر کال د بودجې غوټې پرېکړی حساب اولسي جرګې ته وړاندې کړي.

۷۶ ماده: که چېرې د مشرانو جرګه د ولسی جرګې د يوې مصوبې په باب د رسېدو نه وروسته په شپږو مياشتو کې خپله فيصله ونه کړي نو دغه مصوبه منل شوې ګڼل کېږي، د رخصت دوره د دغې مودې په حساب کې نه رائي.

۷۷ ماده: د شورا د رخصت يا انحلال په وخت کې حکومت کولی شي چې د ځلور شپېتمي مادې د اولې فقرې په ساحه کې د عاجلو چارو په لارې کولو د پاره تقنيني فرمانونه وباسي. دا فرمانونه د باچا له ښکوللو وروسته د قانون حکم اخلي.

په کار دي چې دغه فرمانونه د شورا لومړنۍ غونډې له تاريخ نه په دېرشو ورځو کې د ننه د ننه شورا ته وړاندې شي او که شورا يې ونه منې نو بيا اتبار نه لري.

پنځم فصل
لویه جرګه

۷۸ماده: لویه جرګه د شورا له غړو او ولایاتو د جرګو له مشرانو څخه جوړیږي.

د شورا د ماتېدو په حالت کې د هغې غړي د لویې جرګې د غړو په توګه خپل حیثیت د نوې شورا تر دایرېدو پورې ساتي.

۷۹ماده: د نولسمې، یوویشتمې او دوه ویشتمې مادې د حکمونو د رعایت سره لویه جرګه په باچایي فرمان دایریږي.

۸۰ماده: چې لویه جرګه روانه وي په غړو یې د یو پنځوسمې مادې حکم چلیږي.

۸۱ماده: د لویې جرګې مباحثه به ښکاره وي، مګر هله نه چې حکومت یا د جرګې شل تنه غړي وغواړي چې جرګه دي پټه وي او لویه جرګه دا غوښتنه ومني.

۸۲ماده: د اولسي جرګې مشر او د هغه په غیاب کې د مشرانو جرګې مشر د لویې جرګې ریاست په غاړه لري.

لویه جرګه په لومړي غونډه کې د خپلو غړو له منځه یو کس د منشي په توګه ټاکي.

۸۳ماده: د هغه حالت نه پرته چې په دې اساسي قانون کې څرګند یاد شوی دی د لویې جرګې فیصله د حاضرو غړو د رایو په اکثریت کېږي.

د دې اساسي قانون د حکمونو د رعایت سره سم د لویې جرګې تګ لارد قانون له خوا ښودل کېږي.

۸۴ماده: لویه جرګه هغه واک اختیار لري چې په دې اساسي قانون کې ټاکل شوی دی.

شپږم فصل
حکومت

۸۵ماده: د افغانستان حکومت له صدر اعظم او وزیرانو څخه جوړ دی.

صدر اعظم د حکومت مشر او وزیران

يې غړي دي.

د وزيرانو شمېر او د هغوی وظيفې په قانون کې ښودل کېږي.

۸۶مـاده: هر هغه څوک چې د دې اساسي قانون د حکمونو له مخې د اولسي جرګې په غړيتوب باندې د غوره کېدو د پاره جوګه وي هغه د حکومت د مشر يا غړي په توګه تاکل کېدی شي.

د حکومت مشر به افغان زيږدلی وي. د حکومت مشر او غړي يې د شورا له غړو او له شورا نه بهر تاکل کېدی شي.

د شورا هر غړی چې د حکومت د مشر يا غړي په توګه وتاکل شي په شورا کې خپله څوکۍ له لاسه ورکوي.

۸۷مـاده: صدر اعظم او وزيران د خپلو وظيفو چلولو په موده کې په نورو چارو نه شي بوختېدلی.

۸۸ماده: د حکومت د مشر او غړو د پاره مناسب معاش د قانون له مخې تاکل کېږي.

۸۹ماده: حکومت د هغه چا له خوا چې د باچا له پلوه د صدر اعظم په توګه موظف شوی وي، جوړېږي.

د حکومت غړي او تګ لاره د صدر اعظم لخوا او لسي جرګې ته وړاندې کېږي او جرګه د مباحثې نه پس په حکومت باندې د باور په باب خپله فيصله کوي.

د باور د رايې د ورکولو په حال کې د حکومت د مشر او غړو د تاکلو په باب باچايي فرمان راوځي.

ورپسې صدر اعظم د خپل حکومت تګ لاره د مشرانو جرګې ته وړاندې کوي.

۹۰مـاده: کله که حکومت د صدر اعظم د مړينې يا استعفا له کبله په داسې وخت کې له منځه لاړ شي چې شورا ماته وي نو په باچايي فرمان نوی حکومت جوړېږي. د نوې تقنيني دورې په لومړي سر کې صدر اعظم د خپل

حکومت تګ لاره او د حکومت غړي ومني.

اولسي جرګې ته ورپیژني او د باور د رایې غوښتنه کوي.

۹۱ مادہ: حکومت په دې حالتونو کې له منځه ځي:

۱ - چې صدر اعظم استعفا وکړي یا ومري.

۲ - چې اولسي جرګه د حکومت نه خپل باور ببرته واخلي.

۳ - چې د حکومت په مشر یا د حکومت په اکثرو غړو باندې د دری نوي یمې مادې د حکم سره سم د ملي خیانت تور پورې شي.

٤ - چې شورا ماته شي.

۵ - چې د شورا تقنیني دوره سرته ورسیږي.

په وروستو دوو حالتونو کې حکومت جوخت د نوې اولسي جرګې د لومړۍ غونډې سره سم له منځه ځي.

د استعفا په صورت کې حکومت هلته له منځه ځي چې باچا یې استعفا په هغه صورت کې چې حکومت دري نوي یمې مادې د حکم سره سم د ملي خیانت په تور له منځه ولاړ شي نو هر څوک چې د باچا له پلوه د صدر اعظم په توګه وتاکل شي هغه د نومورې تور په باب د لویې جرګې د فیصلې نه پس د اولسي جرګې تر لومړۍ غونډې پورې د باور د رایې حاصلولو نه مخکې د صدر اعظم وظیفې په ځای کوي. په نورو حالتونو کې له منځه تللی حکومت د نوي حکومت تر جوړېدو پورې خپل کار جاري ساتي.

۹۲ مادہ: له حکومت نه د باور د ببرته اخیستلو رایه باید څرګنده او سماسمه وي. دا رایه د هغو حکومتونو

په باب چې د دي اساسي قانون له نافذ کېدو وروسته د لومړيو دوه تقنيني دورو په موده کې منځ ته راځي د رايو د دوه ثلثو په اکثريت او د ورپسې حکومتونو په باب د اولسي جرګې د غړو د رايو په اکثريت صادريږي.

۹۳ ماده: که چېرې د دريمې برخې نه د اولسي جرګې زيات غړي د ملي خيانت په تور د صدر اعظم يا د حکومت د ټولو يا د زياتو غړو د محاکمه کېدو غوښتنه وکړي او اولسي جرګه داغوښتنه د دوو برخو غړو د رايو په اکثريت ومني نو حکومت له منځه ځي او لويه جرګه د څېړونکي هيأت د ټاکلو له پاره جوړېږي. که چېرې لويې جرګې د هيأت د راپور له کتنې نه وروسته د دوو ثلثو غړو د رايو په اکثريت د محاکمې اجرا لازمه وګڼله نو د اولسي جرګې يو غړي ته وظيفه ورکوي چې په تورن باندې په ستره محکمه کې د عوه سوره کاندې.

د پورتنۍ فقرې حکم په هغه حالت کې هم چلېږي چې د ملي خيانت تور په يوه يا څو تنو وزيرانو چې شمېر يې د حکومت د غړو له نيمايي څخه زيات نه وي پورې شوی وي. د دې تور په نتيجه کې د تورن لاس له کاره ويستل کېږي مګر حکومت له منځه نه ځي.

۹۴ ماده: د دي اساسي قانون او نورو قوانينو د حکمونو عملي کول، د محکمو د قطعي پريکړو عملي کول، د محاکمه کېدو غوښتنه وکړي او اولسي عمومي نظم او امن ساتلو د پاره جرګه دا غوښتنه د دوو برخو غړو د رايو په اکثريت ومني نو حکومت له منځه ځي او لويه جرګه د څېړونکي هيأت د راپور له کتنې نه وروسته د دوو ثلثو غړو د رايو په اکثريت د محاکمې اجرا لازمه وګڼله نو د اولسي جرګې يو غړي ته وظيفه ورکوي چې په تورن باندې په ستره محکمه کې د عوه سوره کاندې.

ضروری انتظام کول، د دولت د مالي حالت سمون او عامه شتمني ساتل، د خلکو اجتماعي-ثقافتي او اقتصادي حالت ښه کول، د خپلواکۍ حفاظت، د سيمې له تماميت څخه دفاع او په بين المللي تولنه کې د افغانستان د ښيګړو او حيثيت ساتنه د حکومت وظيفه ده.

حکومت د خپلو وظيفو د سمون د پاره د قانون پر بنياد مقررات جوړوي. دا مقررات بايد چې د هيڅ قانون د

عبارت او روح سره تناقض ونه لري.

۹۵مـــــاده: د وزيرانو تولنه د حکومت د سياست لويې ليکې تاکي او هغه مقررات تصويبوي چې حکومت يې د جوړولو واک اختيار لري. صدر اعظم د وزيرانو د تولنې مشرتوب کوي، د حکومت د فعاليت اداره او لار ښودنه کوي او په اجرا آتو کې يې يورنګي راولي.

د باچا او شورا سره د حکومت د رابطې ساتل هم د صدر اعظم وظيفه ده.

وزيران خپلې وظيفې د اداري «يوکونو» د مشرانو او د حکومت د غړو په توګه د صدر اعظم دامر او لارښودنې لاندې په هغه چوکاټ کې د ننه په ځای کوي چې دې اساسي قانون او قوانينو تاکلي دي.

۹۶ماده: صدر اعظم او وزيران د حکومت د عمومي سياست له کبله په شريکه او د خپلو ځانګړو وظيفو له عبارت او روح سره تناقض ونه لري.

بابته ځانله اولسي جرګې ته مسؤل صدر اعظم او وزيران د حکومت د هغو چارو په باب هم مسؤول دي چې د هغو د پاره د دې اساسي قانون د حکمونو مطابق باچايي فرمان اخلي.

اووم فصل

قضأ

۹۷ماده: قضائيه قوه د دولت يو خپلواک رکن دی او خپلې وظيفې د تقنينيه او اجرائيه قوو په لړ کې په ځای کوي.

۹۸ماده: قضائيه قوه د يوې سترې محکمې او نورو محکمو نه جوړيږي چې شمار يې په قانون کې ښودل کيږي.

د قضائيه قوې په واک اختيار کې په هغو دعوو غورسي پرته ده چې پکې حقيقي يا حکمي اشخاص که څه هم دولت وي د مدعي يا مدعي عليه حيثيت لري او د قضا په وړاندې د

قانون د حکمونو سره سم دائري شي.

هیڅ قانون په هیڅ حالت کې دا نه شي کولای چې یوه قضیه یا یوه ساحه د دولت د قضایي قوی د واک اختیار له کرښې څخه په هغه ډول چې په دی فصل کې یې بریدونه معلوم شوي دي وباسي او بل مقام ته یې وسپاری.

دا حکم د عسکري محکمو د جوړیدو مخه نه نیسي. خو دا محکمي به یوازي د هغو جرمونو له پاره وي چې د افغانستان د اردو سره اړه لري. د عسکري محکمو تشکیل او واک اختیار په قانون کې بدلول کیږي.

۹۹ ماده: قاضیان د قاضي القضات په پیشنهاد د باچا له خوا تاکل کیږي.

که چیرې یو قاضي یو جرم وکړي نو ستره محکمه د ده په حال غور کوي او د ده د دفاع له اوریدو نه پس باچا ته د ده د عزل پیشنهاد وړاندی کولی شي.

هر کله چې د باچا له خوا د دغه پیشنهاد ملاتړ وشی نو قاضی د خپلی وظیفی نه معزولیږي. د قاضیانو بدلول، او چتول، پوښتیدل او د تقاعد پیشنهاد یې د قانون د حکمونو سره سم د ستري محکمی په واک اختیار کې دي.

د قاضیانو د پاره د قانون له پلوه مناسب معاش تاکل کیږي.

قاضیان نه شي کولای چې د خپلو وظیفو په وخت کې په نورو چارو بوخت شي.

۱۰۰ ماده: د افغانستان په محکمو کې محاکمه په بنکاره ډول کیږي او د قانون د حکمونو سره سم هر څوک دورتلو حق لري.

محکمه کولای شي چې په هغه ګوښو حالاتو کې چې قانون بنودلي دي پټې غونډې وکړي خو د حکم اورول به هرومرو بنکاره وي. محکمی مکلفي دي چې د خپل ورکړي حکم سره یو ځای به په فیصله کې د حکم

سببونه هم څرګندوي.

۱۰۱ ماده: د محکمو د تولو قطعي پریکړو عملي کول واجب دي. خو د چا د مرګ د حکم په حالت کې د تعمیل د پاره د باچا ښکوللو شرط دي.

۱۰۲ ماده: محکمې چې پر کومو پیښو باندې غور رسي کوي په هغو کې د دې اساسي قانون او د دولت د قوانینو حکمونه پر ځای کوي.

که دغور رسې لاندې پیښو د یوې پیښې په باب په اساسي قانون او د دولت په قوانینو کې کوم حکم نه وي نو محکمې د اسلامي شریعت د حنفي مذهب د کلي اساسونو له مخه په هغه چوکاټ کې د ننه چې دې اساسي قانون ښودلي دي، په دغه باب یو داسي حکم راباسي چې د دوی په نظر کې څومره چې ممکنه وي عدالت تر ټولو په ښه توګه لاس ته راوړي.

۱۰۳ ماده: د جرمونو څېړنه د قانون د حکمونو سره سم د مدعي العموم له خوا چې د دولت په اجرائیه قوه پورې تړلې دې کېږي.

۱۰٤ ماده: د دې اساسي قانون د حکمونو د رعایت سره هغه قاعدې چې د محکمو د اجراآتو او تشکیلاتو او د قاضیانو له چارو سره اړه لري د قانون له پلوه سمیږي.

د دې قوانینو لوی هدف دا دی چې په قضایي مرافقو تشکیلاتو، واک اختیار او د محاکمې د عمل په لارو کې یووالی راشي.

۱۰۵ ماده: ستره محکمه له نهو غړو جوړیږي، چې ټول د باچا له پلوه تاکل کېږي.

باچا د ستري محکمې غړي د داسي خلکو له منځه غوره کوي چې دغه صفتونه ولري:

۱- د عمر پنځه دیرش کاله یې پوره کړي وي.

۲- د شپږ څلویښتمې مادې په حکم برابر د شورا په غړیتوب باندې د

غوره کیدو جوګه وی.

۳-د حقوقو په علم- ملي هدفونو او د افغانستان په حقوقي نظام باندی په پوره اندازه پوه وي.

باچا د ستري محکمی یو غړی چې عمر یې تر څلویښتو کم او له شپیتو زیات نه وي د قاضي القضات په حیث تاکي. باچا کولی شي چې د قاضي القضات او ستري محکمی د غړو په مقرری باندي د مقرري له وخته هر لس کاله پس نوی نظر وکړي. د دی حکم او د یوسل او شپږمي مادی د حکم نه پرته په بل هیڅ ډول قاضي القضات او د ستري محکمی غړي له خپلو وظیفو نه ویستل کیدی نه شي.

د هغه حالت نه غیر چې په یو سل او شپږمه ماده کې بیان شوی دی، قاضي القضات او د ستري محکمی غړي د خدمت د دوری له ختمیدو نه وروسته تر عمره پوری د خدمت د دوری د تولو مالي ښیګړو نه فایده اخلي.

د خدمت د دوری د ختمیدو نه وروسته قاضي القضات او د ستري محکمی غړي د حکومت مشر توب یا غړیتوب او د دولت مامورېت نه شي کولی.

قاضي القضات او د ستري محکمی غړي نه شي کولی چې د وظیفي د چلولو په موده کې یا تر هغی وروسته په سیاسي ګوندونو کې ګډون وکړی.

۱۰۶ ماده: که چېرې د اولسي جرګې د دریمي برخي نه زیات غړي د وظیفي د اجرا نه د راپور ته شوي جرم په تور د قاضی القضات یا ستری محکمی د یوه یا څو تنو غړو د محکمی غوښتنه وکړي او جرګه د دوو ثلثو غړو د رایو په اکثریت دا غوښتنه ومنی نو د تورن لاس له کاره ویستل کېږي او د څېړونکی ډلګی د تاکلو له پاره لویه جرګه جوړیږي. که چېرې لویه جرګه د ډلګی د راپور له کتنی وروسته

د دوو ثلثو غړو د رایو په اکثریت د تورن محاکمه لازمه وبولي نو یو غړی په تورن باندی د دعوا سورولو او د اتو تنو یو ډلګی د محکمی د چلولو د پاره تاکي.

دا ډلګی د مشرانو جرګې د مشر په مشرتوب د هغی جزایي محکمی د تګ لاری سره سم تورن محاکمه کوي چې په ستره محکمه کې پری عمل کیږي او که چېرې په تورن باندي جرم ثابت شي نو دی د وظیفی نه معزولوي او سزا ورکوي.

۱۰۷ ماده: ستره محکمه د افغانستان نهایي قضایي مرجع ده.

ستره محکمه د دی اساسي قانون او قوانینو د حکمونو سره سم د محکمو اجراآت او تشکیلات او د دولت قضایي چاري سموي.

ستره محکمه د محکمو د اداري چارو د سمون د پاره ضروري لاری چاری برابروي.

د قضایي قوی بودجه د قاضي القضات له خوا د حکومت په سلا جوړیږي او د ستری محکمی له منلو وروسته د دولت د بودجی د یوی برخی په څیر د حکومت په لاس شورا ته وراندی کیږي.

د قضایي قوی د بودجی د لګولو واک اختیار د ستری محکمی په لاس کې دی.

د قضایي قوی د مامورینو او ټولو اداري کارکوونکو په باب د دولت د مامورینو او ټولو اداري کارکوونکو د قوانینو حکمونه نافذ دي، خو د دوی تاکل، او چتول، عزل، پوښتیدل او تقاعد ورکول د قانون سره سم د ستری محکمی له پلوه کیږي.

اتم فصل

اداره

۱۰۸ ماده: د افغانستان اداره د دی فصل د حکمونو سره سم د مرکزیت په اساس ولاړه ده.

مرکزي اداره د قانون له مخی په یو شمیر اداری «یوکونو» باندی ویشله کیږي چې د هر یوه مشري د یو وزیر په لاس کې ده.

د سیمه ایزی اداری یو ک ولایت دی د ولایتونو شمیر، سیمه، برخی او تشکیلات د قانون له مخی بدلول کیږي.

۱۰۹ ماده: په هر ولایت کې یوه د ولایت جرګه جوړیږي. د ولایت جرګې غړي د ازادو او عامو، سماسمو او پټو انتخاباتو له لاری د ولایت د خلکو له خوا غوره کیږي.

ولایت جرګه د خپلو غړو له منځه یو تن د مشر په توګه غوره کوي.

ولایت جرګه لکه چې په قانون کې بنودل کیږي د دولت د انکشافی هدفونو په پوره کولو کې برخه اخلي او هم دا جرګه د ولایت د چارو د بنه کیدو او د ولایت د عمومي اوضاعو د انکشاف د پاره د ولایت حکومت ته سلاوركوي.

ولایت جرګه د حکومت په ملګرتیا سرته رسوي.

د ولایت جرګې د غړو د پاره دقانون له پلوه مناسب معاش تاکل کیږي.

۱۱۰ ماده: د سیمه ایزی اداری د سمون د پاره داسی قوانین جوړیږي چې په هغو کې د دی فصل د حکمونو رعایت کیږي.

د دی قوانینو په مقصدونو کې یو دا هم دی چې دا قسم جرګې تر کلیو پوری وغځیږی او په سیمه ایزه اداره کې د دوی د ورځ په ورځ زیاتیدونکی ګډون مطلب پوره شي.

۱۱۱ ماده: د بناري جارو د اداری د پاره بناروالي جوړیږي.

د بناروالیو تولنی دازادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو له لاری جوړیږي.

د دی فصل د حکمونو د رعایت

سره په ښارواليو پوری تړلی چاری د قانون له پلوه سمبيږي.

۱۱۲ ماده: اداري وظيفی د اداري مامورينو او نورو کارکوونکو په لاس په ځای کيږي.

د مامورينو او نورو اداري کار کوونکو د پاره د قانون له مخه مناسب معاش تاکل کيږي.

د مامور ينو او نورو اداري کار کوونکو حقونه او وظيفی په قانون کې ښودل کيږي.

نهم فصل
د اضطرار حالت

۱۱۳ ماده: که چېرې د جنګ، د جنګ دخطر، د سختی الي ګولي يا بل دغسی حالت له کبله چې مملکت ته خطره راپورته کېږي او د خپلواک او ملي ژوند ساتنه په هغه لار چې دی اساسي قانون ښودلی ده ناممکنه شی نو د باچا له خوا د اضطرار حالت اعلاميږي.

که د اضطرار حالت له دری میاشتو نه اوږد شي نو د هغه د جاري ساتلو له پاره د لويی جرګې مننه شرط ده.

۱۱٤ ماده: د اضطرار په حالت کې باچا اختيار لري چې د شورا تهول يا ځيني واکونه د حکومت په لاس کې ورکړي.

۱۱۵ ماده: داضطرار په حالت کې حکومت کولی شي چې دستري محکمی د موافقی اخستلونه وروسته داساسي قانون د لاندنيو حکمونو چلند د تقنيني فرمانونو له مخه يا وځندوي او يا پری قيدونه ولګوي:

۱ - داته ويشمی مادی دلومړی فقری حکم.

۲ - دنهه ويشمي مادی د دريمی فقری حکم.

۳ - د دير شمی مادی د دوهمی فقری حکم.

٤ - د دير شمي مادی د دوهمی فقری حکم.

۵ - ددري ديرشمي مادی دلومړی فقری حکم.

۱۱۶ ماده: داضطرار په حالت کې ياچا پايتخت د کابل دښار نه بل ځای ته موقتاً لیږدولی شي.

۱۱۷ ماده: که جيري داولسي جرګې تقنيني دوره يا د مشرانو جرګې دځينو غړو د خدمت دوره داضطرار دحالت په موده کې ختمه شي باچاکولی شي چې نوي انتخابات وځنډوي او داولسي جرګې تقنيني دوره يا د مشرانو جرګې دنومړو غړو دخدمت دوره داضطرار دحالت ترپايه اوږده کاندی.

نوي انتخابات داضطرار دحالت په ختم پسی سملاسي اجرا کيږی.

۱۱۸ ماده: داضطرار په حالت کې اساسي قانون نه تعديليږی.

۱۱۹: داضطرار دحالت دختميدو سره جوخت ټول هغه اقدامات چې د يوسل پنځلسمی مادی له مخه شوی وی له اعتباره پريوځی.

هغه اقدامات چې د يوسل ثورلسمي مادی له مخه شوي وی داضطرار د حالت دختميدو وروسته د شورا دلومړی غونډی دنيټې نه په يوه مياشت کې دننه دننه شورا ته وړاندې کيږي.

او که چيری شورا هغه ونه منی نو له اعتباره غورځيږي.

که چيري داضطرار په حالت کې داسي يو حکومت جوړشوی وی چې د يوسل څلولسمي مادي له مخې ئې داولسي جرګې دباور رايه نه وی اخستې نو د اضطرار دحالت په ختميدو پسې سملاسي په حکومت باندی دباور درايی موضوع په اولسی جرګه کې تر بحث لاندی راځی او فيصله وربانډی کيږي.

لسم فصل

تعديل

۱۲۰ ماده: د دی اساسي قانون د

حکمونو سره سم د اسلام د پیروی اصل او د مشروطه باچایي اساس او په اتمه ماده کې راغلي ارزښتونه تعدیل کیدلی نه شي.

د اساسي قانون نوری برخی د وزیرانو د ټولنی یا د اولسي جرګې یا د مشرانو جرګې د دریمی برخی غړو په پیشنهاد د دی فصل د حکمونو سره سم تعدیل کیدی شي.

۱۲۱ ماده: د تعدیل پیشنهاد لویه جرګه ګوري او که چېرې د لویی جرګې د غړو اکثریت د تعدیل ضرورت ومني نو د خپلو غړو له منځه یوه ډلګی د تعدیل د طرحي د تیارولو د پاره تاکي. دا ډلګی د وزیرانو د ټولنی او ستری محکمی په سلا طرح جوړوي او لویي جرګې ته یې وړاندې کوي.

که چېرې لویه جرګه د غړو په اکثریت د تعدیل طرحی ومني نو طرح باچا ته وړاندی کېږي، باچا شورا ماتوي، د تعدیل د طرحی نه ټول اولس خبروي او د نوو انتخاباتو تاریخ اعلانوی. د شورا د ماتیدو نه وروسته د څلورو میاشتو په موده کې د ننه د نوي انتخابات کېږي.

۱۲۲ ماده: د شورا په پرانستلو او د حکومت جوړیدو پسی سم باچا لویه جرګه راغواړي. لویه جرګه د تعدیل طرح ګوري او متن یې مني یا نه مني.

د لویی جرګې تصویب په دی باب د غړو د دوو برخو په اکثریت کېږي او د باچا په ښکوللو نافذ کېږي.

یوولسم فصل
انتقالي حکمونه

۱۲۳ ماده: د دی فصل د محتویاتو له رعایت سره د دی اساسي قانون حکمونه له هغی تاریخ نه نافذ کېږي چې د باچا له پلوه ښکوللی او اعلام شي.

۱۲۴ ماده: د باچا له پلوه د دی اساسي قانون د اعلامیدو نه وروسته د ملي شورا او د اعیانو مجلسونه

رنګيدلي ګڼل کيږي.

۱۲۵ ماده: نوی شورا د ۱۳٤٤ هجري شمسي کال د ميزان په دوه ويشتمه ورځ پرانستله کيږي.

د دی اساسي قانون د اعلاميدو او د نوی شورا د پرانستلو تر منځ دوره د انتقال دوره ګڼل کيږي.

د انتقال په دوره کې د شورا واک د اختيار حکومت ته سپارل کيږي.

هغه تقنيني فرمانونه چې د انتقال په دوره کې د دی فصل په حکمونو برابر راوځي داووه او يا يمي مادی د حکم سره سم شورا ته بنودل کيږي.

که چيری د انتقالي دوری په موده کې يو داسی حالت پيدا شي چې د دی اساسي قانون د حکمونو سره سم د لويي جرګې دائريدل غواړي نو د شورا او اعيانو رنګ شوي مجلسونه را بلل کيږي او د اته اويا يمی مادی سره سم لويه جرګه جوړيږي. څرنګه چې د نومورې حالت د راپيدا کيدو په وخت کې لا د ولايتو جرګې نه دي جوړی شوی نو ځکه لويه جرګه بی د ولايتو د جرګو له مشرانو څخه جوړيږي.

۱۲٦ ماده: په انتقالي دوره کې د حکومت په وظايفو کې دا چارې شاملې دی:

۱- چې دانتخاباتو، اساسی تشکيلاتو، مطبوعاتو او د قضايی واک اختيار او تشکيلاتو په باب تقنيني فرمانونه جوړ او د بنکوللو له پاره يې باچا ته وړاندې کړی.

۲- چې د سياسي ګوندونو او ولايتی جرګو د قوانينو مسودې تيارې او هغې شورا ته يې وړاندې کړی چې د انتقالي دورې نه وروسته جوړيږی.

۳- چې د دې اساسي قانون د حکمونو د عملی کولو له پاره ضروری اقدامات وکړي.

۱۲۷ ماده: ستره محکمه د ۱۳٤٦ هجري شمسي کال د ميزان په دوه وښتمه نېټه جوړيږي.

که چېرې دانتقالي دورې په موده کې د دې اساسي قانون د پنځلسمی، اووه لسمی، نولسمی، یووېشتمې، دوه وېشتمې او یوسل پنځلسمې مادې د عملی کولو ضرورت پیښ شی نو د دغو مادو حکمونه د سترې محکمې یا قاضي القضات د ګډون نه پرته عملي کېږي.

د دې اساسي قانون د نافذ کیدو او د سترې محکمې د جوړېدو تر منځ موده کې باچا صلاحیت لري چې د سترې محکمې د وظیفې د اجرا د تأمین د پاره ضروری تدبیرونه برابر کړي.

۱۲۸ ماده: ټول هغه قوانین چې د دې اساسي قانون د نافذ کیدو نه مخکې منځ ته راوتلی دي په دې شرط نافذ ګڼل کیږي چې د دې اساسي قانون له حکمونو سره تناقض ونه لري او نوي قوانینو لغوه کړي نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانستان دجمهوري دولت اساسي قانون

بسم الله الرحمن الرحيم

دافغانستان دجمهور رئيس ښكوللل

دلوی خدای په نامه او دافغانستان دنجيبو خلکو دنيکمرغی په هيله زه محمد داؤد دافغانستان لومړنی جمهور رئيس دهغې وظيفې په اساس چې دجمهوری دولت د لومړنی لويې جرګې نماينده ګانو د ۱۳۵۵ هجري لمريز کال دسلواغې دمياشتې د پنځه ويشتمې نيټې دمصوبې په استناد درايو په اتفاق ماته راسپارلې ده نن د پنجشنبی په ورځ د ۱۳۵۵ هجری لمريز کال دکب دمياشتی په پنځمه نيټه د افغانستان په مرکز کابل کې دا اساسي قانون توشيح کوم او انفاذ يې اعلاموم.

دافغانستان دجمهوری دولت لومړنی جمهور رئيس محمد داؤد

۱۳۵۵ کال دکب پنځمه

سریزه

له هغه ځایه څخه چې ملتونه او ټولنې د تاریخ په اوږدو کې تل د تحول او تکامل په حال کې دي او له هغه ځایه چې دا واقعیت زمونږ په تاریخي ژوند کې دیو ملت او د بشري ټولنې دیو جز په حیث ښکاره شویدی، له دې کبله:

دیو داسې پټمن ژوند د تأمینولو دپاره چې د عدالت او کفایت په متینو بنسټونو ولاړوي او دنیکمرغۍ او هوسایۍ او اطمینان څخه ډک وي.

د ۱۳۵۲ کال دچنګاښ دشپږویشتمی نیټې دملي، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی او فرهنګی سپیڅلو ارمانونو دتامینولو دپاره، دملي یووالي دورځې په ورځ زیاتیدونکي ټینګښت او پیاوړتیا تضامن او تساند او داجتماعي عدالت د تأمینولو او زمونږ په ټولنه باندې دحاکمو عیني او ذهني شرایطو، ملي فرهنګ او تاریخي واقعیتونو سره سم په مترقی او مثبته توګه د تضادونو دمحوه کولو دپاره، زمونږ دهیواد دخلکو دپرتمیني ماضي او برمیال تاریخ ته دژورې درناوۍ او د هیواد دخپلواکۍ او ملي هویت د ساتنې په لاره کې د دوی پرله پسې مبارزې او ددوی دتاریخي او انساني رسالت دپرځای کولو دپاره.

په لوی خدای (جل جلاله) باندې دایمان درلودلو او داسلام دسپیڅلی دین داساسونو په پیروۍ او په پای کې ددې ټولو هدفونو او مقصدونو د تحقق دپاره.

مونږ دافغانستان خلکو د عصر دغوښتنو او شرایطو په درک کولو سره تصمیم نیولی دی چې خپل ملي ژوند د آزادۍ، ترقۍ، حق، عدالت او سولې پر بنسټ دورور ګلوۍ او سمسمی داصولو سره سم او د ژوند فلسفه او

دهیـواد د نن او سـبا ورځـې دنسلونو سرنوشت دافغانستـان د ۱۳۵۲ کال د چنګابې دشپږو یشتمې نیټې دملي او مترقي انقلاب داساسي او اقتصادي هدفونو پربنا ټینګ کړو.

ددې حقایقو په درک کولو سره مو دغـه ملي وثیـقـه دجـمـهـوري دولت داساسي قانون په حیث دافغانستان دنجـیـبـو خلکو دمـادي اومـعنوي نیکمـرغـۍ هوسایـنې او پرمـخـتګ دپاره دخپل ځان او راتلونکو نسلونو دلار ښودنې دپاره وضع کړه.

لومړی فصل
اساسی هدفونه

لومړی ماده:

دخپلواکۍ، ملي حاکمـیت او د خاوري دتمامیت څخه دفاع کول.

دوهمه ماده:

دقـدرت اجـرا کـول دخلکو له خـوا چې اکثریې بزګران، کارګران، منورین او ځوانان دي.

دفکر اوعـمـل تر منځ دیووالي ټینګښت دخلکو دپوره وندې اخیستلو په تکل دهیـواد دمـادي او مـعنوي جوړښت او پراختیا دپاره.

څلورمه ماده:

دیوې داسې دموکراسۍ تأمین چې په اجتماعي عدالت او دخلکو په ګټو ولاړه وي.

پنځمه ماده:

د آزادۍ او انساني کرامت درناوی او دهر رنګه کړاو او توپیر دمنځه وړل.

شپږمه ماده:

دجـمـهـوري نظام ورځ په ورځ زیاتیدونکی ټینګښت او پیاوړتوب.

اوومه ماده:

دافغانستان دخلکو داکثریت په ګټه ددې اساسي قانون دارزښتونو اوبنسټونو سره سم دژورو، بنیادي او پرله پسې اقتصادي او اجتماعي

اوښتونونو منځ ته راوستل.

اتمه ماده:

دهر ډول استثمار له مینځه وړل.

نهمه ماده:

دکار دحق تضمینول

لسمه ماده:

دخلکو دخدمت دپاره په اجباري توګه دلومړنیو ښوونو تأمین او تعمیم او دعلمي اوفني کادرونو دروزنې او بشپړتیا په منظور په وړیادول دثانوي عمومي، مسلکي او عالي زده کړو پراختیا او پرمختیا.

یوولسمه ماده:

دعامې روغتیا دښه والي او ساتنی دپاره دوقایوی او معالجوي طب پراختیا.

دوولسمه ماده:

دملګرو ملتونو دمنشور د اساسونو او دبشر دحقوقو دجهاني اعلامیې درناوی او دعادلانه سولې ملاتړ.

په نتیجه کې دیوی هوسا او پرمختللي تولنې جوړول چې د وروری، سمسمی، مرستې او د انساني کرامت دساتنې په بنسټ ولاړه وي.

دوهم فصل

اقتصادی بنسټونه

دیارلسمه ماده:

منابع لکه کانونه، ځنګلونه او انرژی، لوی صنایع، مخابرات، دهوایي او ځمکنې ترانسپورت مهم تأسیسات، بندرونه، بیمې، بانکونه، دخوراکي موادو دبرابرولو مهم تأسیسات، لرغوني او تاریخي آثار دقانون دحکمونو سره سم دملت شتمنې ده او اداره یې په دولت پورې اړه لري.

څوارلسمه ماده:

دزراعتي ملکیت لوړه اندازه د ځمکو داصلاحاتو دقانون له پلوه تثبیت او تاکل کیږي.

پنځلسمه ماده:

ځانګړي ملکیتونه او تشبثات داستثمار د منځه وړلو داصل په ملاتړ دقانون په وسیله تنظیمیږي.

شپاړسمه ماده:

حکومت دلګښت او پیدایښت تعاوني شرکتونه او کوپراتیفونه دخلکو په ګډون او دخلکو داکثریت په ګټه دقانون دحکمونو سره سم تشویقوي، ملاتړ یې کوي او لار ښوونه ورته کوي.

اوولسمه ماده:

د منځنیو، وړو او لاسي صنایعو په ساحه کې ځانګړي تشبثونه او پانګې اچول دقانون دحکمونو سره سم تشویق کیږي، ملاتړ یې کیږي او لارښوونه ورته کیږي.

اتلسمه ماده:

دهېواد سوداګري دلارښود شوې سوداګرۍ په اساس چې د خلکو داکثریت په ګټو ولاړه ده دقانون دحکمونو سره سم تنظیمیږي.

نولسمه ماده:

مالیه داجتماعي عدالت په بنسټ دقانون دحکمونو سره سمه اخیستل کیږي.

دریم فصل
دولت

شلمه ماده:

افغانستان یو جمهوري، دموکراتیک، خپلواک، یو موټی اونه بیلیدونکی دولت دی.

یوویشتمه ماده:

ملي حاکمیت په افغانستان کې په خلکو پورې اړه لري.

دافغانستان ملت ټول هغه افراد دي چې دقانون له حکمونو سره سم دافغانستان د دولت تابعیت لري.

دافغانستان د ملت دافرادو په هر یو فرد باندې دافغان د کلمې اطلاق کیږي.

دوه ویشتمه ماده:

دافغانستان دین داسلام مقدس دین دی.

دملت هغه کسان چې مسلمانان نه دي په هغو حدودو کې دننه چې د آدابو او عامې هوسایني په هکله یې قوانین تاکي آزاد دي چې خپل مذهبي مراسم په ځای کړي.

درویشتمه ماده:

دافغانستان دژبو له جملې څخه پښتو او دري رسمي ژبې دي.

څلیرویشتمه ماده:

دافغانستان دبیرغ رنګ تور، سور او زرغون دی، چې دارنګونه په افقي ډول په تاکل شوو اندازو له پورته مخ په ښکته واقع دي او دکینې خوا په پاسنۍ برخه کې یې ددولت ملي نښان لګیدلی دی. دبیرغ او ملي نښان تعریف او اندازه دقانون له خوا ښودل کېږي.

پنځه ویشتمه ماده:

دافغانستان دجمهوري دولت وسله والې قواوې چې دملي انقلاب هدفونو ته وفا داري او په خپلو ملي عنعناتو تینګې ولاړې دي دخلکو دخدمت له پاره دحکومت داوامرو تابع دي.

دافغانستان دقلمرو نه دفاع دوسله والو قواوو په غاړه ده او دوسله والو قواوو دعالي شورا دلارې په ملي فعالیتونو کې برخه اخلي.

شپږویشتمه ماده:

دافغانستان اداره دقانون د حکمونو سره سم دمرکزیت په اصل ولاړه ده.

دافغانستان مرکز دکابل ښار دی.

څلورم فصل

دخلکو حقونه اووجیبې

اووه ویشتمه ماده:

دافغانستان تول خلک ښځې وي که نر بې له تبعیض او امتیاز دقانون په وړاندې یو شان حقونه او وجیبې لري.

اته ویشتمه ماده:

آزادي دانسان طبیعي حق دی پرته له هغـــو حـــالاتو چی دنورو آزادي، شـرافت یا عـمومی ښیګړو امنیت او ملي مـصلحـتـونو ته دکـه یازیان ورسوي. داحق دقـانون له خـوا ښودل کېږي.

نهه ویشتمه ماده:

هر افـغان چه دعـمر اتلس کـاله یی پوره کړي وي دقـانون دحکمونو سـره سم درای ورکولو حق لري.

دېرشمه ماده:

دذمـي برائت اصلي حـالت دی. تر څو پورې چی تورن دواکمنې محکمې له خـوا په قـطعي حکم سـره په جـزا محکوم نه شي بی گناه ګڼل کېږی.

هېڅ عـمل بې دقـانون له حکمه جرم نه ګڼل کـېږي. هیـچـاتـه جزا نـه شي ورکول کیدای مګر د واکمنې محکمی دحکمه سره سم.

هېچـاته جزا نه شی ورکول کـیدی مګر دیو داسی قـانون دحکمـه سره سم چی ددغه تهمتی کارله کولو نه ړومبی نافذ شوی وی.

هېڅـوک تعـقـیب کـیدلی، نیـول کـیدلی یا توقـیف کیدلی نه شي مګر دقانون دحکمونو سره سم.

یو دېرشمه ماده:

جـرم دهرچا خـپل ځـانـي شی دی. دتورن تعـقـیبـول، نیـول، توقـیفـول او سزاورکول بل هیچاته نه ورغځېږي. کـړول او له انســـانی کـــرامت نه مخالفه سزا تاکل نا روا دي.

هرڅـوک حق لري چې دهغـه تور دلرې کـولو په غـرض چې دقـانون له مخې پرې لګول شوی وي دځان ددفاع دپاره وکیل ونیسي.

دوه دېرشمه ماده:

دچا پـوروړي کـــبـــدل دپـوروړي دآزادی، دسلبـیـدو یا کـمـیـدو سـبب کیدای نه شي.

دپور ویستلو لاری، چارې د قانون

له خوا ښودلې کېږي.

دري دېرشمه ماده:

هر افغان حق لري چې دخپل هیواد د سیمې هر ځای ته ولاړ شي او هلته استوګنه غوره کړي پرته له هغو ځایو څخه چې قانون منع کړي وي.

همدا رنګه هر افغان حق لري چې دقانون دحکمونو سره سم د افغانستان نه دباندې سفر وکړي او بېرته افغانستان ته راشي.

څلورد یرشمه ماده:

هېڅ افغان په افغانستان کې د ننه او یا دافغانستان نه دباندې په شړلو محکومیدلی نه شي.

هېڅوک په یوه ځای کې له میشته کیدلو او یا دهغه ځای نه بل ځای ته دلیږدیدلو څخه منع کیدای نه شي مګر په داسې حالاتو کې چې قانون دامنیت او عامه ګټو دتأمین په منظور اجازه ورکړي وي.

هېڅ افغان دیو جرم په توریهرنې دولت ته سپارل کیدای نه شی.

پنځه دېرشمه ماده:

دهر چا کور دبلوسې نه په امن دی، هېڅوک حتی دولت هم داوسیدونکي داجازې یاد یوې واکمنی محکمې له حکمه پرته اوبې دهغو حالاتو او لارو چارو چې په قانون کی ځرګندې ښودل شوې دي دچا کورته ننوتلی او هغه لتپولی نه شي.

دمشهود جرم په وخت کې مسؤول مامور دیو چا کور ته بې دهغه داجازې یادمحکمی دمخکینۍ اجازې څخه په خپل مسؤولیت ننوتلی شي او هغه لتپولی شي خو دغه مامور په دې مکلف دی چې د ننوتلو او لتپولو نه وروسته دقانون دخوا په ښودل شوې مودی کې دننه دمحکمې حکم ترلاسه کړي.

شپږ دېرشمه ماده:

ملکیت دبلوسی نه په امن دی.

دهیچا ملکیت دقانون دحکم او دیوې واکمنی محکمې دفیصلې نه پرته

مصادره کیدلای نه شی، د خصوصي ملکیت استملاک یوازې دعمومي ښیګړو دپاره دعادلانه عوض په بدل کې دقانون دحکمونو سره سم جواز لري.

هېڅوک دملکیت له لاس ته راوړلو او تصرف څخه منع کیدای نه شي مګر دقانون په پولوکې.

دملکیت داستعمال لارې چارې دعامو ښیګړو دپاره دقانون دپلوه تنظیم او ښودل کېږي.

اووه دېرشمه ماده:

دهر چا دمخابرې آزادي او پټوالی په لیک سره وي که په تیلفون که په تیلګراف او یا په کومه بله وسیله دبلوسي نه په امن دی.

دولت دچا دمخابرې دپلټنې حق نه لري مګر دقانون دحکمونو سره سم.

په سملاسي حالاتو کې چې قانون ښودلي دي مسوول مامور بې له دې چې لومړی له محکمې څخه اجازه واخلي په خپل مسؤولیت سره کولی شي چې مخابرې وپلټي.

دغه مامور په دې مکلف دی چې دپلټنې څخه وروسته په هغه موده کې چې قانون ښودلې ده دمحکمې حکم ترلاسه کړي.

اته دېرشمه ماده:

دفکر او بیان آزادي دبلوسي نه په امن ده.

هر افغان حق لري چې دقانون دحکمونو سره سم په وینا، لیکنه، تصویر او یاداسې نورو وسیلو سره خپل فکر څرګند کړي.

دچاپخانو دتأسیس او دمطبوعاتو دخپرولو اجازه او امتیاز دقانون دحکمونو سره سم یوازې دافغانستان اتباعو ته ورکول کېږي. دلویو چاپخانو، درادیو او تلویزیون، دعامو خپروونکو کارځیو تأسیس او چلول یوازې په دولت پورې اړه لري.

نهه دېرشمه ماده:

دافغانستان اتباع حق لري چې مرحلې ته رسېدل دي چې په هغې کې دروا او سوله ناکو مقصدونو د پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم بې وسلې ټولنه وکاندې.

څلوېښتمه ماده:

دافغانستان دخلکو دسیاسي روزنې او اجتماعي غوښتنو دځرګندولو په منظور تر هغه وخته چې دا آرزو ترسره کېږي او طبیعي ودې ته رسېږي په هیواد کې دملي انقلاب دګوند په لارښود نه کوم چې دافغانستان دخلکو د ۱۳۵۲ - کال دچنګابې دشپږ ویشتمې نیټې دمترقي او اولسي انقلاب بنسټ ایښود ونکی او مخکښې ګونډۍ یوازی یو ګوند یز سیستم ټینګ وی.

یوځلوېښتمه ماده:

کار دهر افغان چې دکولو وس یې ولري حق، شرف او دغاړې فرض دی.

دکار د تنظیم د پاره چې کوم قوانین جوړېږي دهغوی لوی هدف یوې داسې کاریګرو او اصنافو حقونه او ښیګړې وساتلې شي، دکار مناسب حالات راپیدا شي او دکاریګرو او کارفرمایانو تر مینځ روابط په عادلانه او پر مختللي دول تنظیم شي.

دکسب او کار غوره کول په هغو شرایطو کې دننه چې قانون تاکلي دي آزاد دي.

دوه څلوېښتمه ماده:

دافغانستان اتباع داهلیت له مخې او دقانون دحکمونو سره سم د دولت دخدمت د پاره منل کېږي.

دری څلوېښتمه ماده:

بیګار کې د دولت له پاره هم وي ناروا دی.

دبیګار بندیز دهغو قوانینو عملي کولو په لاره کې چې دعمومي ښیګړو په نیت دیو ځایي کار دسمښت د پاره جوړېږي کوم خنډ نه راپورته

کوي.

څلورڅلوېښتمه ماده:

هر افغان مکلف دی چې دولت ته مالیه او محصول ورکړي.

هېڅ راز مالیه او محصول بی دقانون له حکمه نه شي ټرل کیدای.

دمالیې او محصول اندازه او دهغو دورکولو لارې چاری یې داجتماعي عدالت سره سم دقانون له خوا ټبودلې کېږي.

داحکم په خارجي اشخاصو باندې هم چلېږي.

پنځه څلوېښتمه ماده:

دهیواد څخه دفاع دافغانستان دتولو اتباعو سپیڅلې وظیفه ده.

دافغانستان تول اتباع دقانون دحکمونو سره سم دعسکري خدمت په کولو مکلف دي.

شپږڅلوېښتمه ماده:

داساسی قانون له حکمونو سره سم چلېدل، دجمهوري نظام او د ۱۳۵۲ کال دچنګابن دشپږویشتمې نیټې دانقلاب دهدفونو سره وفادارې، دجمهور رئیس درناوی کول، قوانینو ته غاړه ایښودل، عمومي نظم او امن ته پاملرنه، دهیواد دټیګړې وسائلو او په ملي ژوندکې ګډون کول دافغانستان دتولو خلکو وظیفه ده.

اووه څلوېښتمه ماده:

هېڅوک نه شي کولی چې ددې اساسي قانون دمندرجه حقونو او آزادیو څخه په استفادې سره ملي خپلواکي، دخاورې تمامیت، ملي وحدت او هغو غوښتنو ته چې دخلکو داکثریت په ټیګړو ولاړې وي او یا د ۱۳۵۲ کال دچنګابن دشپږویشتمې نیټې دانقلاب نورو هدفونو ته ډکه او زیان ورسوی.

پنځم فصل

ملي جرګه

اته څلوېښتمه ماده:

ملي جرګه دافغانستان دخلکو دارادې څرګندو یه ده او دټول ملت

څخه نمایندګي کوي.

نهه څلوېښتمه ماده:

دملي جرګې غړي چې پنځوس په سلوکې یې کروندګر او کاریګر تشکیلوی دګوند له پلوه پیشنهاد او د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو دلاری دقانون دحکمونو سره سم دیوی څلور کلنی مودی دپاره دخلکو له خوا غوره کېږي.

ددی مقصد دپاره افغانستان په انتخابی و نډونو ویشل کېږي.

دونډونو شمیر او سیمه دقانون له مخی تاکل کېږي.

پنځو سمه ماده:

دملي جرګې دوکیلانو دغوره کیدو لاری چاری، شرطونه او ددوی وظیفی به دقانون دحکمونو سره سمی تنظیمیږی.

دیووکیل دانتخاب په قانونی والی باندې داعتراض او دده دغړیتوب د وثیقی کره کتنه دملي جرګې د داخلي وظایفو داصولو سره سم تر اجرا لاندی نیوله کېږي.

یوپنځوسمه ماده:

دوکیل څخه دوکالت دامتیاز سلبول دملي جرګې دغړو دری برخو څخه ددوو برخو په موافقې سره کیدی شي.

دوه پنځوسمه ماده:

دانتخاب کوونکو شرطونه د انتخاباتو په قانون کی ښودل کېږي.

هغه څوک چې دملي جرګې دغړیتوب دپاره غوره کیږي په کار دي چې دانتخاب کوونکو په شرطونو سربیره دغه صفتونه هم ولري:

۱- باید دملي جرګې په غړیتوب باندې دغوره کیدونه لومړی یی لږ تر لږه لس کاله پخوا دافغانستان ددولت تابعیت حاصل کړی وي.

۲- دمحکمی له خوا دسیاسی حقونو څخه په محرومی محکوم شوی نه وي.

٣- دانتـخـاب په وخت کی یی د خپل عمر پنځه ویشتم کال پوره کړی وی.

دری پنځوسمه ماده:

دملي جرګې هر یو غړی حق لري چې دجرګې دننه دهغه موضوع په باب چې خبرې پرې روانې وي خپله نظریه د داخلي وظایفـو په اصـولو، برابره څرګنده کړي.

څلورپنځوسمه ماده:

دملي جرګې هېڅ یو غړی دهغې نظریې له کـبله چې دخـپلې وظیـفې د پرځـای کـولو په وخت کې یې بنکاره کوي دعدلي تعقیب لاندې نه راځی.

که چیرې د ملي جرګې په یو غړي باندې تور پورې شي نو مسؤول مامور د دغې پیښې خبر ملي جرګې تەورکوي او پس له هغـه چې دجـرګې غـړي په اکـثـریت سـره اجـازه ورکـاندې تورن دعدلي تعقیب لاندې رائي.

دڅرګند جرم په باب مسؤول مامور کولی شي چې دملي جرګې تر یوې میاشتې وروسته دهغې غونډې کې چې دهغه غړیتوب یې ختم شوی وي چې جرګه تعطیل وي نو دتوقیف خبر دجرګې اداري هیات ته ورکول کیږي.

که چیرې عدلي تعقیب دقانون له مخې دتوقیف غوښتنه کوله نو مسؤول مامور مکلف دی چې سملاسي جرګې ته خبر ورکړی.

که چیرې تور په داسې وخت کې پیښ شوی وي چې جرګه تعطیل وي نو دتوقیف خبر دجرګې اداري هیات ته ورکول کیږي.

اداري هیـأت مکلف دی چې ملي جرګـه دراتلونکي اجلاس په لومړۍ غونډه کې دموضوع څخه خبره کړي.

پنځه پنځوسمه ماده:

حکومت کـولی شي چې دملي جرګې په غونډو کې ګډون وکړي.

ملي جرګه کولی شي چې دحکومت غـړي خـپلې غـونډې ته وغـواړی او دهغوی نه څرګندتیا وغواړي.

په غـونډو کـې به دملي جـرګـې

مباحثې ښکاره وي مګر کله چې جمهور رئیس دغونډې پټوالی اعلام کړی، همدارنګه کله چې دملي جرګې مشر او یا دحکومت هر غړی او یا لږ تر لږه دملي جرګې لس تنه غړي داغونښتنه وکړي چې جرګه دې پټه وشي او جرګه داغونښتنه ومنی.

هېڅوک په سر زوری سره دملي جرګې دیره ځای ته ننوتلای نه شي او که څوک ددې حکم نه مخالفت وکړي دقانون دحکمونو له مخې به سزاور کول کیږي.

شپږ پنځوسمه ماده:

بی له هغو حالاتو چې حکم یی په دی اساسي قانون کې په صراحت ښودل شوی دی دملي جرګې فیصله دحاضرو غړو درایو په اکثریت کیږي.

اووه پنځوسمه ماده:

ملي جرګه په هر کال کې څلور میاشتې پرله پسې عادي غونډه چې دلیندی په اوله نیټه پیل کیږي دایروي.

اته پنځوسمه ماده:

ملي جرګه دتقنیني دورې په اول وخت کې دخپلو غړو له منځه یو کس دمشر په توګه غوره کوي.

جرګه دخپلو غړو له منځه دوه تنه دلومړي نایب او دوهم نایب په حیث او دوه تنه نور دمنشي او د منشي دنایب په حیث دکلنۍ غونډې په اول سر کې دیو کال دپاره غوره کوي.

دغه پورتني کسان، دجرګې اداري هیأت تشکیلوي او په اعظمي دول دغونډې دپیل کیدو نه وروسته دپنځلس ورځو په موده کې غوره کیږي.

نهه پنځوسمه ماده:

ملي جرګه دبحث لاندې موضوعاتو باندې دکره او پراخې کتنې دپاره دداخلي وظیفو داصولو دحکمونو سره سمې جرګه ګې جوړوي.

شپېتمه ماده:

ملي جرګه دخپلو داخلي وظايفو اصول جوړوي.

يو شپېتمه ماده:

دملي جرګې دغړو دپاره دقانون دحکم سره سم مناسب معاش تاکل کېږي.

دوه شپېتمه ماده:

ملي جرګه دافغانستان دحياتي چارو دسمون دپاره ددې اساسي قانون په حکمونو برابر د قوانينو په هغو مسودو باندې چې دحکومت او يا قضاييه قوې له خواور ته پيشنهاد شوي وي وروسته دمطالعې او غورنه لازم تصميم نيسي.

په بودجې باندې تصميم نيول، دبين الدول معاهدو تصديقول، خارج ته دافغانستان دجمهوري دولت دوسله والو قواوو دتولګيو ليږل دملي جرګې په واک کې دي.

دملي جرګې دتعطيل يا انحلال په وخت کې حکومت کولی شي د عاجلو چارو دسمون دپاره تقنيني فرمانونه تسويد او ترتيب کړي. دا فرمانونه دجمهور رئيس دښکللو او اعلامولو څخه وروسته نافذ ګڼل کېږي.

دغه فرمانونه دملي جرګې د لومړنۍ غونډې له نيټې نه تر دير شو ورځو پورې ملي جرګې ته دتصميم نيولو دپاره وړاندې کېږي.

دري شپېتمه ماده:

قانون هغې مصوبې ته وايي چې ملي جرګې منلی او جمهور رئيس ښکللی وي.

څلورشپېتمه ماده:

هېڅ قانون نه شي کولی چې داسلام دسپيڅلي دين له اساسونو، جمهوری نظام او نورو هغو ارزښتونو څخه مناقض وي چې په دې اساسي قانون کې راغلي دي.

شپږم فصل
لويه جرګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه شپېتمه ماده:

په افغانستان کې لویه جرګه د افغانستان دخلکو دستر قدرت، واک، او ارادې ښکارندویه ده.

لویه جرګه د دې لاندې کسانو څخه جوړه ده:

- د ملي جرګې غړي.
- د ګوند د مرکزی شورا غړی.
- د حکومت او وسله والو قواوو د عالي شورا غړي.
- د ستري محکمې غړي.
- د هر ولایت د پنځو تنو څخه تر اتو تنو پوری نماینده ګان.
- د برش تنه غړي چې د فرمان په وسیله د جمهور رئیس له خوا تاکل کېږي.

شپږ شپېتمه ماده:

لویه جرګه د دې اساسي قانون د حکمونو سره سم په جمهوري فرمان دایرېږی.

جمهور رئیس د لویې جرګې رئیس دی.

په افغانستان کې لویه جرګه د افغانستان دخلکو دستر قدرت، واک، او ارادې ښکارندویه ده.

لویه جرګه د دې لاندې کسانو څخه جوړه ده:

- د ملي جرګې غړي.
- د ګوند د مرکزی شورا غړی.
- د حکومت او وسله والو قواوو د عالي شورا غړي.
- د ستري محکمې غړي.
- د هر ولایت د پنځو تنو څخه تر اتو تنو پوری نماینده ګان.
- د برش تنه غړي چې د فرمان په وسیله د جمهور رئیس له خوا تاکل کېږي.

شپږ شپېتمه ماده:

لویه جرګه د دې اساسي قانون د حکمونو سره سم په جمهوري فرمان دایرېږی.

جمهور رئیس د لویې جرګې رئیس دی.

د جمهور رئیس د مرینې یا استعفی په صورت کې لویه جرګه د مرینې یا استعفا د ورځې له تاریخ نه په شلو ورځو کې د ننه د جمهوري ریاست د مقام له خوا دایرېږی.

اووه شپېتمه ماده:

لویه جرګه د لاندی مقصدونو او حالاتو د پاره د جمهور رئیس او یا د لویې جرګې د نایب رئیس په مشری دایرېږي:

۱- د اساسي قانون تعدیل.

۲- د جمهور رئیس انتخابول او یا د هغه د استعفی منل.

۳- د جنګ اوربند اعلان تصویبول.

٤- د بلې هرې مهمې پیښې په مقصد چې د لویې جرګې د تصویب غوښتنه وکړي.

اته شپېتمه ماده:

په داسی حالت کې چې لویه جرګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دايره وی دهغی دغړو په هکله ددې نيول کيږي.

اساسي قانون دځلور پنځوسمې مادې حکم عملي کيږي.

نهه شپېتمه ماده:

دلويې جرګې مباحثې به ښکاره وي مګر کله چې دحکومت د دوو برخو نه زيات غړي يا دګوند مرکزي شورا او يا جرګې ديرش تنه غړي وغواړي چې غونډه دې پتېه وي او لويه جرګه دا غوښتنه ومنی.

اویاومه ماده:

لويه جرګه دپرانيستلو وروسته په لومړنی غونډه کې دخپلو غړو له مينځه يو تن درئيس دنايب په توګه او دوه تنه دمنشيانو په توګه دخپلو غړو درايو په اکثريت سره غوره کوي.

يو اويامه ماده:

پرته له هغو حالاتو څخه چې احکام يې په دې اساسي قانون کې په ځرګند ډول راغلي دي دلويې جرګې تصميم دهغې دحاضرو غړو په اکثريت سره نيول کيږي.

دوه اويامه ماده:

ددې اساسي قانون دحکمونو سره سم دلويې جرګې تګلاره د قانون له خوا ښودل کيږي.

دری اويامه ماده:

لويه جرګه هغه واکونه لري چې په دې اساسي قانون کی تاکل شوي دي.

څلور اويامه ماده:

دملي جرګې دړنګيدو په حالت کې دهغې غړي دلويی جرګې دغړو په توګه خپل حيثيت دنوې ملي جرګې تر دايريدو پورې ساتي.

په داسې حالت کې چې دلويې جرګې غونډې روانې وي دهغې ټول غړي پرته له دې چې مقام، رتبه او وظيفه يی په نظر کې ونيول شي مساوی حقونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم فصل

جمهور رئیس

پنځه اویا ومه ماده:

جمهور رئیس دافغانستان ددولت مشر دی او داجراییه قوې او ګوند وظیفې ددې اساسي قانون او دګوند داساسنامې له حکمونو سره سم په مستقیمه توګه په غاړه لري او د مربوطو اورګانونو دلارې یې اداره او لارښودنه کوي.

شپږ اویا ومه ماده:

جمهور رئیس لومړی دګوند له خوا نومول کېږي او دیوې شپږ کلنې مودی له پاره دلویې جرګې له خوا دهغې دغړو ددریو برخو درایو په اکثریت انتخابېږي.

اووه اویا ومه ماده:

جمهور رئیس باید دافغانستان داتباعو څخه وي، مسلمان وي او هغه او همسریې دافغاني مور او افغان پلاره زیږیدلي وي او دمدني او سیاسي حقونو څخه ګټه من او عمر یې دځلوېښتو کالو څخه کم نه وي.

اته اویا ومه ماده:

دجمهور رئیس صلاحیتونه او وظیفې دادي:

۱- دافغانستان دوسله والو قواوو لویه مشري.

۲- دلویې جرګې په سلاد جنګ او اور بند اعلان.

جمهور رئیس کولی شي چې د سملاسي او څرګند خطر په حالت کې چې خپلواکي او دخاوری تمامیت تهدید کړي او یا په نورو سملاسی حالاتو کی استثنایی تصمیم ونیسی او لویه جرګه دایره کړي.

۳- داضطرار دحالت اعلامول او ختمول.

٤- دلویې جرګې دایرول او پرانیستل.

۵- دملي جرګې دعادی غونډی پرانیستل او دهغی دفوق العاده

غونډی دایرول او پرانیستل.

٦- دملی جرګی ډرنګول او د نوو انتخاباتو دفرمان ایستل. نوي انتخابات دملي جرګې ډرنګولو دنیټې نه په دریو میاشتو کې دننه سرته رسیږي.

٧- دملي یووالي تینګښت او دافغانستان دخلکو دښیګړو ملاتړ.

٨- ددې اساسي قانون دحکمونو سره سم دهیواد دکورني او بهرني سیاست لارښودنه او یو شان کول.

٩- دجزا کمول او بخښل.

١٠- دقانون دحکمونو سره سم دننبان ورکول.

١١- دګوند دغړو څخه دجمهوری ریاست دمرستیال یا مرستیالانو او دګوند دغړو اوله ګونده بهر کسانو څخه دوزیرانو تاکل، معزولول او دهغوی داستعفا منل.

١٢- دستړي محکمې دغړو او د قاضي القضات تاکل.

١٣- دقانون دحکمونو سره سم دقاضیانو، دوسله والو قواوو دمنصبدارانو او عالیرتبه مامورینو تاکل، متقاعدکول، معزولول او دهغوی داستعفا منل.

١٤- په بهرنیو ملکونو کې د افغانستان دسیاسي نماینده ګیو دمشرانو او په بین المللي مؤسسو کې دافغانستان د دایمي نماینده ګانو تاکل او دبهرنیو ملکونو سیاسی نماینده ګانو باورلیک منل.

١٥- دقوانینو او تقنینی فرمانونو ښکوللو او دهغو دجاری کولو اعلام. دبین الدول معاهدو ښکوللو او دقانون دحکمونو سره سم دبین الدول معاهدو دتړون دپاره داعتبار لیک ورکول.

نه اویاومه ماده:

جمهور رئیس کولای شي چې په مهمو ملي مسایلو کې دافغانستان دخلکو عمومي رایو ته مراجعه وکړي.

اتیاومه ماده:

جمهور رئيس په وظيفې دبوختيدو سره د هېڅ راز ګټې وتې معامله نه شي نه د مخه دلويې جرګې په وړاندې داسې کولی.

لوړه په ځای کوي:

ستاسې دافغانستان دملت دنماينده ګانو په وړاندې زه .... دلوی خدای په نامه لوړه کوم چې داسلام دسپېڅلي دين داساسونو ملاتړ به کوم دې اساسي قانون او دافغانستان نورو قوانينو ته به په درنه ستر ګه ګورم، او هغوی ته به غاړه ږدم، دملي خپلواکۍ او دسيمې دتماميت څارنه به کوم او خپل ټول قوت او طاقت به دافغانستان دخلکو دحقوقو او ښېګړو د ، ۱۳۵۲ کال دچنګاښ دشپږويشتمې نيټې دانقلاب دهدفونو او جمهوريت دملاتړ په لار کې وقفوم.

دوه اتيا ومه ماده:

جمهور رئيس دناروغۍ او دسفر په وخت کې دجمهوري رياست مرستيال اويا مرستيالانو ته وظيفه ورکوي چې دهغو لارښود نو سره سم چې دوی ته يې صادرې کړې دده په عوض کار وکاندی.

دری اتيا ومه ماده:

دجمهور رئيس معاش او لګښت دقانون له خوا تاکل کېږي.

څلور اتيا ومه ماده:

دجمهور رئيس دانتخابولو دپاره دجمهوري رياست ددورې دپای ته رسيدو نه پنځه څلويښت ورځې وړاندې بايد ددې اساسی قانون او د ګوند داساسنامې دحکمونو سره سم لازم چلند وکړی شي.

پنځه اتيا ومه ماده:

که چېرې جمهور رئيس داستعفا

يو اتيا ومه ماده:

پرته له هغو حالاتو چې ددې اساسي قانون په شپږ ديرشمه ماده کې ځرګند شوي دي جمهور رئيس د خپلې وظيفې د چلولو په موده کې د دولت

تکل وکړي لویه جرګه دایروي او خپل استعفا لیک مستقیماً هغې ته وړاندې کوي.

په داسې حالت کې چې لویه جرګه دا استعفا قبوله کړي دنوي جمهور رئیس انتخاب ددې اساسي قانون دشپږ اتیاومې مادې سره سم صورت نیسي.

شپږ اتیاومه ماده:

که چېرې جمهور رئیس مړشي اویا استعفا وکړي دجمهوري ریاست وظیفه په مؤقتي ډول دملي جرګې رئیس ته سپارله کېږي په دی حالت کې دملي جرګې رئیس په انتخاباتو کې دجمهوري ریاست دنومولي په توګه ټاکل کیدای نه شي.

په دغه موده کې چې دملي جرګې رئیس دجمهوري ریاست وظیفه په مؤقتي ډول چلوي دا اساسی قانون تعدیلیدی نه شي.

نوی جمهور رئیس دجمهوري ریاست دکرسۍ د تشیدنې له ورځې څخه په دیرشو ورځو کې دننه د قانون دحکمونو سره سم انتخابېږي.

دهغو عاجلو او ملي مهمو پېښو درابر سېره کیدو په حالت کې چې مؤقتي جمهور رئیس دی ته اړ کړي چې ددی اساسي قانون په اته اویاومه ماده کې دراغلو صلاحیتونو څخه کار واخلي مؤقتي جمهور رئیس کولای شي چې ددغې مادې دحکمونو په رعایت دحکومت او دګوند دمرکزی شورا دغړو دموافقې سره سم ددې اساسي قانون داته اویاومې مادې دمندرجو صلاحیتونو څخه استفاده وکړي.

اووه اتیاومه ماده:

په جمهور رئیس باندې دملي جرګې د خیانت تور دملي جرګې د دریو برخو څخه د دوو برخو غړو درایو په اکثریت لګول کیدی شي دا غوښتنه دګوند دمرکزي شورا د دریو برخو څخه د دوو

برخو غړو درايو داکثريت دمنلو وروسته لويې جرګې ته وړاندې کېږي.

په دې حالت کې جمهور رئيس مکلف دی چې لويه جرګه دايره کړی.

دملي جرګې رئيس دلويې جرګې دغوندو مشري کوي، کله چې لويه جرګه لګول شوی تور دوړاندی شوو دلايلو سره سره د دريو برخو څخه دخپلو دوو برخو غړو درايو په اکثريت تصويب کړی دجمهور رئيس لاس دکاره ايستل کېږي.

دمحکمې جوړښت او دمحاکمې لارې چارې په بيل دول دخاص قانون له پلوه ښودل کېږي.

په دې حالت کې دجمهوري رياست چاری په مؤقتي توګه د ملي جرګې رئيس ته سپارلې کېږي.

مؤقت جمهور رئيس د دې اساسي قانون دشپږ اتيا ومې مادې دحکمونو تابع دی.

اتم فصل

حکومت

اته اتيا ومه ماده:

حکومت د دولت ستر اداري او اجرائيوی اورګان دی چې د جمهوري رياست دمرستيال يا مرستيالانو او وزيرانو څخه جوړ دی او دجمهور رئيس تر مشری لاندې خپله وظيفه سرته رسوي.

نه اتيا ومه ماده:

دجمهوري رياست مرستيال يا مرستيالان او وزيران بايد د افغانستان له اتباعو څخه وي هغوی او همسران يې دافغاني مور او افغاني پلاره زيږيدلي وي، تول مدني او سياسي حقونه يې په ځای وي.

نوي يمه ماده:

دجمهوري رياست مرستيال يا مرستيالان او وزيران په وظيفو دبوختيدونه مخکې دجمهور رئيس په وړاندې داسی لوړه کوي:

دلوی خدای (ج) په نامه لوړه کوم

چې دافغانستان اساسي قانون او نورو قوانينو ته به په درنه ستر که گورم او هغوی ته به غاړه ږدم او خپل ټول قوت او طاقت به دملي بنيګړو او حقونو دملاتړ په لار کې وقفوم، او د ۱۳۵۲ کال دچنګابښ دشپږويشتمې نيټې دانقلاب دهدفونو او دافغانستان دجمهوريت ساتنه به کوم.

يو نوي يمه ماده:

حکومت دا لاندې واکونه او وظيفې لري:

۱- دقانون دحکمونو او دګوند داساسونو سره سم دهيواد دکورنۍ او بهرنۍ سياست په ځای کول.

۲- دمربوطه وزارتونو د دايرواو په هغوی پورې دمتعلقو مؤسسو دچارو اداره او څارنه او دهغوی داجراآتو يو شانته کول.

۳- په اجرائيوي او اداری چارو کې دقوانينو او جمهوري فرمانونو سره سم تصميم نيول او دهغو دعملي کيدو دمقرراتو وضع کول.

۵- د دولت دبودجې دسمبنټ او جوړښت او داقتصادي، مالي او پولي سيستم دټينګښت دپاره دلارو چارو پيدا کول.

٦- د دولت دپرمختيا يي پلانونو طرح او دهغو دعملي کيدو او اجراآتو دپاره دلارو چارو سنجول.

۷- دبهرنيو او کورنيو پورونو دراکړې ورکړې په هکله مفاهمه او خبری.

۸- دعمومي نظم او امن د ساتلو دپاره دلارو چارو سنجول.

۹- دهر ډول اداری فساد دمنځه وړلو دپاره دقانون دحکمونو سره سم لازم او اغيزه ناکه تدبيرونه غوره کول.

۱۰- دبهرنيو هيوادو او مؤسسوسره دقانون دحکمونو سره سم دقراردادونو ټړون.

(c) ketabton.com: The Digital Library

١١- دتولو هغو وظيفو په ځای کړه چې دی اساسي قانون او نورو قوانينو حکومت ته سپارلې وي.

دوه نوي يمه ماده:

حکومت دخپلو وظيفو دسمون دپاره دقانون پربنياد مقررات جوړوي.

دامقررات بايد چې دهېڅ قانون دعبارت او روح سره تناقض ونه لري.

دری نوي يمه ماده:

دهغو حالاتو پرته چې ددې اساسي قانون په شپږديرشمه ماده کې څرګند شوي دي دجمهوری رياست مرستيال يا مرستيالان او وزيران دوظيفو داجرا کولو په وخت کې دګټې وتې هېڅ ډول معامله ددولت سره نه شي کولی.

څلورنوي يمه ماده:

دجمهوري رياست دمرستيال يا مرستيالان او وزيران دخپلو اجراآتو له بابته جمهور رئيس، دګوند مرکزي شورا او ملي جرګې ته مسؤول دي.

پنځه نوي يمه ماده:

دجمهوري رياست مرستيال يا مرستيالان او وزيران دخپلو وظيفو په ځای کړه چې دی اساسي قانون او نورو قوانينو حکومت ته سپارلې وي.

دوه نوي يمه ماده:

حکومت دخپلو وظيفو دسمون دپاره دقانون پربنياد مقررات جوړوي.

دامقررات بايد چې دهېڅ قانون دعبارت او روح سره تناقض ونه لري.

دری نوي يمه ماده:

دهغو حالاتو پرته چې ددې اساسي قانون په شپږديرشمه ماده کې څرګند شوي دي دجمهوری رياست مرستيال يا مرستيالان او وزيران دوظيفو داجرا کولو په وخت کې دګټې وتې هېڅ ډول معامله ددولت سره نه شي کولی.

څلورنوي يمه ماده:

دجمهوري رياست دمرستيال يا مرستيالان او وزيران دخپلو اجراآتو له بابته جمهور رئيس، دګوند مرکزي شورا او ملي جرګې ته مسؤول دي.

پنځه نوي يمه ماده:

دجمهوري رياست دمرستيال يا مرستيالانو او دحکومت دهر يو غړي په هکله دګناه تر لوتور دملي جرګې دغړو ددريمې برخې په غوښتنه کيدی شي.

ملي جرګه داغوښتنه دخپلو دوو برخو غړو درايو په اکثريت تصويبوی.

تورن غړی دملي جرګې دپريکړی وروسته سملاسي دخپلې وظيفې څخه ليرې کيږي.

دتورن غړي محاکمه ديوې خاصې محکمې په وړاندې دايريږي.

دمحکمی جوړښت او دکار لارې چارې يې او همدا رنګه دحکومت دتورنو غړو سزاګانې په ځانګړي ډول ديو خاص قانون له پلوه څرګندېږي.

نهم فصل

قضا

شپږنوي يمه ماده:

قضاييه قوه ددولت يورکن دی چې ديوې سترې محکمې او نورو محکمو

څخه جوړېږی چې شمیریې په قانون کې ښودل کېږي.

ددې قوانینو لوی هدف دقضایي مرافقو یووالی دمحاکمو د تشکیلاتو واک او دمحاکمې دتګلارې تنظیمول دي.

اووه نوي یمه ماده:

دقضاء واک او اختیار دټولو هغو دعوو غور او پریکړې ته غځېږي چې په هغې کې حقیقي یا حکمي اشخاص که څه هم دولت وي دمدعي یا مدعي علیه حیثیت لري او دقضا په وړاندی دقانون دحکمونو سره سم دایرې شي.

اته نوي یمه ماده:

پرته دجنګ له حالتــه بل هېڅ یو حالت نه شی کولی چې یوه قضیه یا یوه ساحه ددولت دقضایي قوې دواک او اختیار له دایرې څخه په هغه دول چې په دې فصل کې یې بریدونه ښودل شوی دي و باسي او بل مقام ته یې وسپاري.

داحکم دعسکري محکمو دجوړیدو مخه نه نیسي خو دا محکمې به یوازې دهغو جرمونو په ساحه کې وی چې دافغانستان دوسله والو قواوو پورې اړه لري.

دعسکری محکمو دتشکیل واک او اختیسار په قانون کې ښودل کېږي.

نه نوي یمه ماده:

محکمې چې په کومو پېښو باندې غور کوي په هغوی کې ددې اساسي قانون او ددولت دنورو قوانینو حکمونه پر ځای کوي.

که دغور لاندې پېښو څخه دیوې پېښې په باب په اساسي قانون او ددولت په قوانینو کې کوم حکم نه وي نو محکمې داسلامي شریعت دحنفي مذهب دکلي اساسونو له مخه په هغه چوکاټ کې دننه چې دې اساسی قانون ښودلی دی په دې حالاتو کې یوداسې حکم رابا سي چې ددوی په نظر کې څومره چې ممکنه وي عدالت ترټولو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه توګه ترسره کړي.

سلمه ماده:

قاضیان د قاضی القضات په غوښتنه د جمهور رئیس په مننه تاکل کیږي.

یوسلو یومه ماده:

د قاضیانو عزل د قاضی د جرم د کولو په حالت کې د ستړي محکمې په غوښتنه او د جمهور رئیس په مننه صورت نیسي.

که چیرې په قاضي باندې د جرم کولو تور ولګول شي سترہ محکمه د قانون د حکمونو سره سم دده په حال غور کوي او د تورن د دفاع داوریدو څخه وروسته که سترہ محکمه په قاضي باندې لګول شوی تور وارد وګڼي د تورن قاضي د عزل پیشنهاد جمهور رئیس ته وړاندې کوی هر کله چې د جمهور رئیس له خوا دغه غوښتنه ومنل شي قاضي دوظیفې څخه معزول ګڼي او د قانون د حکمونو سره سره د ستړي محکمې غړی

سره سم په سزا رسیږي.

یوسلو دویمه ماده:

د قاضیانو ترفیع، بدلول، تقاعد، استعفاء او دهغوی مؤاخذه د قانون د حکمونو سره سم د ستړي محکمې له پلوه سرته رسیږي.

یوسلو دریمه ماده:

د قاضیانو د پاره د قانون له پلوه مناسب معاش تاکل کیږي.

یوسلو څلورمه ماده:

پرته له هغو حالاتو چې د دې اساسي قانون په شپږ دیرشمه ماده کې څرګند شوي د ستړي محکمې غړی او قاضي القضات د خپلو وظیفو چلولو په موده کې د ګټې وتې هیڅ دول معامله د دولت سره نه شي کولی.

یوسلو پنځمه ماده:

دافغانستان په محکمو کې محاکمه په بنکاره دول کیږي او د قانون د حکمونو سره سم هر څوک دورتلو حق لري.

دمـحکمـو دتولـو قطعي پریکړو تنظیمیږي.

عـملي کـول واجب دي خـو دچا دمـرګ یوسلو اوومه ماده:

دحکم په حالت کې د آخرنۍ محکمی د ستره مـحکمـه نهـه غـړي لري چی

پریکړې دعـملي کـولو دپاره دجمـهـور دجمهور رئیس له خوا تاکل کیږي.

رئیس ښکوللشرط دی. دسـتـري مـحکمـې غـړي بـاید

مـحکمـه کـولی شي چې په هغـه دالاندې صفتونه ولري:

ګـونښـو حـالاتو کـې چې قـانون څرګند ۱ - دعـمـر پنځـه دیرش کـالـه یې

کـړي دي پتـه غـونډه وکړي ولې دحکم پوره کړي وي.

اورول به هرو مرو ښکاره وي. ۲ - دتاکل کـیـدو دنـیـتـې څـخـه

مـحکمـې مکلفې دي چې دور کړي مخکې یې باید لږ تر لږه لس کاله پخوا

حکم سره یو ځای په خپلو پریکړو کې دافـغـانسـتـان ددولت تابعـیت حـاصل

دحکم سببونه څرګندکړي. کړی وي.

یوسلو شپږمه ماده: ۳ - دمـحکمـې له خـوا دسـیـاسي

دجرمونو کشف دپولیسو له خوا او حقونو څخه په محرومی محکوم شوي

دجرمونو تحقیق، تعقیب او د دعـوی نه وي.

سـورول دقـانون دحکمـونو سـره سم ٤ - دحقوقو په علم، ملي هدفونو

دځارنوال له خوا چی د دولت په اجراییه او دافغانستان په حقوقي نظام باندې

قوې پورې تړلی دی کیږي. په پوره اندازه پوه وي.

دهغـو جرمونو کشف او تحقیق چې جـمـهـور رئیس دسـتـرې مـحکمـې د

دافغانسـتـان په وسله والو قـواوو پورې غـړو له جملې څخه یو غـړی چې عـمر یې

اړه لري دخـــاص قـــانون له خـــوا له څلویښـتـو کـالو څـخـه کـم نه وي

دقاضی القضات په توګه تاکي.

جمهوررئیس کولی شي چې دسترې محکمې په غړو او دقاضي القضات په مقرری باندې دتاکنی له وخته هر پنځه کاله وروسته نوې کتنه وکړی.

ددې حکم او ددې اساسي قانون دیو سلو یوولسمې مادې دحکم څخه پرته په بل هېڅ ډول دسترې محکمې غړي او قاضي القضات د خپلو وظیفو څخه لرې کیدلی نه شي.

یوسلو اتمه ماده:

دسترې محکمې غړي او قاضي القضات په وظیفو دبوختیدو څخه مخکی دجمهور رئیس په وړاندې داسې لوړه په ځای کوي:

«دلوی خدای (جل جلاله) په نامه لوړه کوم چې دقضا وظیفه به په پوره امانت او شرافت سره په ځای کوم، حق او عدالت به داسلام دسپیڅلي دین داساساتو او د اساسي قانون دنورو حکمونو، ارزښتونو او دافغانستان د جمهوري دولت دقوانینو په نظر کې نیولو سره سم تأمینوم او په خپلو تولو اجراآتو کې به خدای جل جلاله حاضر ګڼم او دعدالت په ګټه به دهیواد او دخلکو دحقونو ساتنه کوم».

یوسلو نهمه ماده:

دهغه حالت نه پرته چې ددې اساسي قانون په یو سلو یوولسمه ماده کې بنودل شوی دی دسترې محکمې غړي او قاضي القضات په قانوني ډول دخدمت د دورې له ختمیدو نه وروسته دپاتې عمر تولە موده دخدمت د دورې له تولو مالي بنیګړو نه ګټه اخلي.

دخدمت د دورې له ختمیدونه وروسته دسترې محکمې غړي او قاضي القضات دملي جرګې او حکومت، غړیتوب او د دولت مامورېت نه شي کولای.

یوسلو لسمه ماده:

دستري محکمې هر غړی او قاضی

القضات کولی شي دقانون دحکمونو سره سم دخپلې وظیفې څخه استعفا وکړي.

دستري محکمې دغړو او دقاضي القضات استعفأ دجمهور رئیس د مننې له نیتې وروسته نافذېږي.

مستعفی غړي او قاضي القضات دهغو مالي بنیګړو څخه چې په یو سلونهمه ماده کې راغلي دي استفاده نه شي کولای.

تول هغه قیود چې دیوسلو نهمې مادې په آخري فقرو کې راغلي دي په مستعفي غړي او قاضي القضات باندې تطبیقېږي.

یوسلو یوولسمه ماده:

که چیرې دملي جرګې دریمه برخه غړي دوظیفې له اجرانه د راپورته شوي جرم په تور دقاضي القضات یا دستري محکمې دیوه یا څو تنو غړو دمحاکمې غوښتنه وکړي او ملي جرګه له دریو برخو څخه د دوو برخو غړو درایو په اکثریت داغوښتنه ومني نو د تورن لاس دکاره ایستل کېږي.

ملي جرګه دغړولە منځه یو غړی ددعوی دسورولو او داتوغړو څخه جوړه یوه ډلګی دمحاکمې چلولو دپاره تاکي.

دا ډلګی دملي جرګې درئیس په مشرۍ دجزایی محکمې دتګ لارې سره سم تورن محاکمه کوي او که چیرې په تورن باندې جرم ثابت شي نو دی دوظیفې نه معزولیږي او سزا ورکوي.

یوسلو دوولسمه ماده:

ستره محکمه ددې اساسي قانون او نورو قوانینو دحکمونو سره سم دمحکمو اجراآت، تشکیلات او د دولت قضایي چارې سموي.

جرم په تور دقاضي القضات یا دستري محکمې دیوه یا څو تنو غړو دمحاکمې غوښتنه وکړي او ملي جرګه له دریو برخو څخه د دوو برخو غړو درایو په پرته له هغو مواردو څخه چې په دې اساسي قانون کې څرګند شوي دی دستري محکمې اداري او قضایي صلاحیتونه دقانون له پلوه نبودل

کېږي.

ستره محکمه دمحکمو داداري چارو دسمون دپاره ضروري لارى چارې برابروي.

دقضايي قوې بودجه دقاضي-القضات له خوا دحکومت په سلا جوړېږي او د دولت دبودجې دیوی برخی په څېر دحکومت له خوا ملي جرګې ته وړاندې کېږي.

دقضاء دبودجې دلګولو واک دسترې محکمې په لاس کې دی.

ستره محکمه کولی شي دقضایی چارو دسمون په برخه کې دقوانینو مسودې جوړې او ددې اساسي قانون د دوه شپیتمې مادې دحکم سره سم یې ملي جرګې ته وړاندې کړي.

یو سلو دیارلسمه ماده:

دقضایي قوې دمامورینو او ټولو اداري کارکوونکو په هکله د دولت دمامورینو او ټولو اداري کارکوونکو دقوانینو حکمونه نافذ دي خو ددوی تاکل، ترفیع، استعفاء منل، مواخذه او هغوی ته تقاعد ورکول دقانون سره سم د سترې محکمې له پلوه سرته رسېږي.

لسم فصل
اضطرار

یوسلو څوارلسمه ماده:

که چېرې دجنګ، دجنګ دخطر، دالې ګولې یا بل دغسې حالت له کبله چې هیواد دخطره سره مخامخ کړي او دخپلواکۍ، امنیت او ملی ژوند ساتنه په هغه لارچې دې اساسي قانون ښودلې ده ناممکنه شي، نو دجمهور رئیس له خوا د اضطرار حالت اعلامېږي.

که داضطرار حالت دځلورو میاشتو نه زیات دوام وکړي، نو د هغې داوږدوالي دپاره دملي جرګې منه شرط ده.

یوسلو پنځلسمه ماده:

داضطرار په حالت کی جمهور

رئیس کولی شي چې دملي جرګې تول یا ځینی واکونه دحکومت په لاس کې ورکړي.

یوسلو شپاړلسمه ماده:

داضطرار په حالت کې جمهور رئیس کولی شي چې ددې اساسي قانون داته نوي یمې مادی دحکم په نظر کې نیولو سره دقضاء ځینې واکونه عسکري محاکموته په لاس کې ورکړي.

یوسلو اووه لسمه ماده:

د اضطرار په حالت کی حکومت کولی شي چې دستورې محکمې په موافقې داساسي قانون دلاندنیو حکمونو چلند دجمهوري فرمانونو له مخې وځندوي او یا پری بندیزونه ولګوي:

۱- د دیرشمې مادی دپنځمې فقرې حکم.

۲- دپنځه دیرشمې مادې دلومړی فقرې حکم.

۳- دشپږ دیرشمې مادې د دریمې او څلورمې فقرې حکم.

٤- د اووه دیرشمې مادې ددوهمې فقرې حکم.

۵- دنهه دیرشمې مادې حکم.

یو سلو اتلسمه ماده:

داضطرار په حالت کې جمهور رئیس کولی شي دافغانستان مرکز دکابل دښارنه بل ځای ته ولیږدوي.

یوسلونو لسمه ماده:

که چیرې دملي جرګې دغړو د وکالت دوره داضطرار دحالت په موده کې سرته ورسیږي جمهور رئیس کولی شي چې نوي انتخابات وځندوي او دملي جرګې دغړو دوکالت دوره داضطرار د حالت تر پایه پورې اوږده کاندې.

نوي انتخابات د اضطرار دحالت په ختم پسې سملاسي اجرا کیږي.

یوسلو شلمه ماده:

داضطرار په حالت کې اساسي

قانون نه تعديلږي.

يوولسم فصل

تعديل

يوسلو يوويشتمه ماده:

ددې اساسي قانون دحکمونو سره سم داسلام داساسونو د پيروی اصل او جمهوري نظام تعديل کيدلی نه شي.

داساسي قانون نورې برخې دتجربو او دعصر دايجاباتو په اساس دحکومت يا دګوند دمرکزي شورا يا دملي جرګې د دريمې برخې غړو په پښنهاد ددې فصل دحکمونو سره سم تعديل کيدای شي.

يوسلو دوه ويشتمه ماده:

دتعديل پر پيشنهاد لويه جرګه غور کوي او که چيرې دلويې جرګې دغړو اکثريت دتعديل ضرورت ومني نو دخپلو غړو له منځه يوه ډلګی دتعديل دطرحې دتيارولو دپاره تاکي.

دا ډلګی دحکومت او ستړې محکمې په سلا دتعديل طرحه جوړوي او لويې جرګې ته يې وړاندې کوي.

که چيرې لويه جرګه دغړو په اکثريت دتعديل طرحه ومني نو دجمهور رئيس دښکللو او اعلامولو وروسته نافذه ګڼل کيږي.

دوولسم فصل

انتقالی حکمونه

يوسلو درويشتمه ماده:

ددې اساسي قانون دنفاذ سره سم جمهور رئيس دحکومت درنګولو فرمان صادروي او نوي حکومت دجمهوري دولت ددې اساسي قانون دروحيې سره سم تشکيلوي.

يوسلو څليرويشتمه ماد:

ددی اساسی قانون دحکمونو سره سم ملي جرګه د ۱۳۵۸ هجري لمريز کال دلينديو دمياشتې په لومړيو ورځ دجمهور رئيس له خوا پرانستله کيږي.

ددې اساسي قانون دنفاذ او ملي جرګې دپرانستلو تر مينځ موده

دانتقال دوره ګنل کېږي.

دانتقال په دوره کې دملي جرګې واک اختیار په حکومت پوری اړه نیسي.

یوسلو پنځه ویشتمه ماده:

که چیرې دانتقالي دوری په موده کې یو داسې حالت را برسېره شي چې ددې اساسي قانون د اووه شپیتمې مادې دحکمونو سره سم د لویې جرګې دایربدل وغواړي جمهور رئیس دلویې جرګې د دایریدو اعلامیه صادروي.

په دې حالاتو کې جمهور رئیس دلویې جرګې د دایریدو تر وخته پورې دلویې جرګې دتولو واکونو څخه استفاده کوي. جمهور رئیس دلویې جرګې دپرانستلو وروسته بې له ځنډه هغه اجراآت چې ددې مادې دحکم سره سم یې په ځای کړي وي دلویې جرګې په استحضار رسوي او لویه جرګه دهغې په هکله تصمیم نیسي.

که دنومورو حالاتو دراپیدا کیدو په وخت کې لادګوند مرکزي شورا یا دوسله والو قواوو عالي شورا یا ستره محکمه ددې اساسي قانون دحکمونو سره سم نه وي جوړې شوې لویه جرګه دهغوی د جوړیدو پرته په عنعنوي ډول دایربي.

یوسلو شپږ ویشتمه ماده:

ددې اساسي قانون دیوسلو اوومې مادې دحکم سره سم ستره محکمه د ۱۳۵۷ هجري لمریز کال دچنګابښ دمیاشتې په لومړۍ ورځ دجمهور رئیس له خوا اعلامېږي.

ددې اساسي قانون دنافذ کیدو او ستړې محکمې دجوړیدو تر منځ موده کې جمهور رئیس صلاحیت لري چې د ستړې محکمې دوظیفو داجراء دتامین دپاره لازم تدبیرونه غوره کړي.

یوسلو اووه ویشتمه ماده:

هغه تقنینی فرمانونه چې دانتقال په دوره کې نافذ شوي وي دملي جرګې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پرانستلو نه وروسته دهغې په لومړنی اجلاس کې د ډیرشو ورځو په موده کې د ننه ملي جرګې ته د تصمیم نیولو د پاره وړاندې کېږي.

یوسلو اته ویشتمه ماده:

په انتقالی دوره کې حکومت موظف دی چې:

د ملي جرګې دانتخاباتو، مطبوعاتو، اجتماعاتو او د دولت د اساسي تشکیلاتو تقنینی فرمانونه جوړ او د جمهور رئیس په بنکللو یی ورسوي.

یوسلو نهه ویشتمه ماده:

په انتقالي دوره کې حکومت د اجرا آتو د یو شانته والی او د دولت د کړنلارو د عملي کېدو او تطبیق په منظور د دې اساسي قانون د حکمونو سره سم لازمې لارې چارې غوره کوي.

یوسلو دیرشمه ماده:

په انتقالی دوره کې د دی اساسی قانون د څلویښتمی مادی د حکمه سره سم د ملی انقلاب د ګونداسا سنامه چې د افغانستان د خلکو د ۱۳۵۲ کال د چنګاښ د شپږ ویشتمی نیټې د مترقی او اولسی انقلاب بنسټ ایښودونکی او مخکښ ګوند دی د لومړنی ګوند په توګه د جمهور رئیس له خوا نافذ او علامیږی.

یوسلو یو دېرشمه ماده:

په انتقالي دوره کې د وسله والو قواؤ عالی شورى د جمهور رئیس له خوا تأسیس او علامیږي.

یوسلو دوه دیرشمه ماده:

دانتقال په دوره کی جمهور رئیس واک لري چې دده دوفات په حالت کی دجمهوری ریاست دوظایفو د په ځای کولو د پاره دجمهوری ریاست یوه مؤقته شورا د فرمان په وسیله په نظر کې ونیسي.

دجمهوری ریاست مؤقته شورا مکلفه ده چې دوفات دنیټې څخه دلسو ورځو په موده کې دنوي جمهور

رئیس دانتخابولو دپاره لویه جرگه په عنعنوي توګه دایره کړي.

دیارلسم فصل
عمومی حکمونه

یوسلو دری دیرشمه ماده:

دجمهوری نظام لومړنی لویه جرګه به چې د ۱۳۵۵ هجري لمریز کال دسلواغي دمیاشتې په لسمه نیټه دکابل په ښار کې چې دافغانستان مرکز دی دایرېږي دافغانستان دجمهوري دولت لومړنی جمهور رئیس به دخپلو غړو د دوو ثلثو درایو په اکثریت سره دیوې شپږ کلنې مودې دپاره انتخابوي.

یوسلو څلور دیرشمه ماده:

دوسله والو قواوو صاحب منصبان، پولیس او دبهرنیو چارو دوزارت مامورین خپله او همسران یې باید د افغانی مور او افغاني پلاره زیږیدلي وي.

یوسلو پنځه دیرشمه ماده:

ددې اساسي قانون دتفسیر واکداره مرجع ستره محکمه ده.

یوسلو شپږ دیرشمه ماده:

ددې اساسي قانون دنافذ کیدو سره سم پخوانی اساسي قانون او د ۱۳۵۲ هجري لمریز کال دزمري د میاشتې دڅلورمې نیټې، لومړۍ ګڼه، دوهمه ګڼه او دریمه ګڼه جمهوري فرمانونه لغو ګڼل کېږي.

دټولو هغو قوانینو احکام چې ددې اساسي قانون دنافذ کیدو نه مخکې صادر شوي دي په دې شرط نافذ ګڼل کېږي چې ددې اساسي قانون دحکمونو او ارزښتونو سره تناقض ونه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د جمهوریت اساسی قانون

کابل

د ۱۳۶۶ کال د لیندۍ نهمه نیټه

د افغانستان د جمهوریت

د جمهور رئیس فرمان

لومړۍ ګڼه د کابل ښار

د ۱۳۶۶ کال د لیندۍ نهمه نیټه

د افغانستان د جمهوریت د اساسی قانون
د توشیح او اعلام په باب

د قوس د میاشتې د اتمې او نهمې نیټې تاریخي لویه جرګه چې د کابل په ښار کې جوړه شوه، د افغانستان د جمهوریت اساسي قانون یې په دیارلسو فصلو نو او یو سلو نهه څلویښتو مادو کې د ترټولو مهمې ملي وثیقې په توګه تصویب کړ.

د هغه واک سره سم چې اساسي قانون راته راسپارلی دی. د ا.ج اساسي قانون چې د تصویب له نیټې څخه نافذ شوی دی، د سولې او هوساینې د تأمین، د ملي روغې جوړې د پوره تحقق، د خلکو د نیکمرغۍ او د ګران افغانستان د پرمختګ په خاطر توشیح او اعلاموم.

دوکتور نجیب الله د افغانستان جمهور رئیس

بسم الله الرحمن الرحيم

زمونږ ګرانه يواد افغانستان د ازادۍ، خپلواکۍ، ملي حاکميت، دموکراسۍ او تولنيزې ترقۍ په خاطر زمونږ د زړه ورو خلکو له اتلو الومبارزو څخه ډل او ويارلی تاريخ لري.

هغه بدلونه نه چې دورو ستيو کلو نو په ترڅ کې زمونږ په هيواد کې را منځته شويدی، د وطن د پرمختګ او د خلکو د نيکمرغۍ لوړو هدفونو ته درسيدو له پاره يې غوره شرايط برابر کړل.

په اوسني پراو کې د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند د ملي روغې جوړې د ټکلارې د طرح کوونکې او سازمان ورکوونکي په توګه لهنورو ملي او دموکراتيک سياسي ځواکونو سره يو ځای دغه انسان دوستانه تګ لاره په فعاله توګه پرمخ بيايي، نو له همدغه امله:

د خپلواکۍ او ملي حاکميت د ټينګښت او د هيواد د ځمکنۍ بشپړتيا د دفاع، د عيني واقعيتونو او د خلکو دغوره عنعناتو او دودونو په پام کې نيولو سره ملي روغې جوړې او يووالي ته د رسيدو او ټينګښت د تولنيز عدالت او برابرۍ د تامين، د ملي اقتصاد دودې او د خلکو د ژوندانه د سطحې د لوړتيا، په بين المللي ډګر کې زمونږ د ګران هيواد افغانستان د نقش او اعتبار د لوړتيا په منظور.

مونږ په لويه جرګه کې د افغانستان د خلکو استازو د هغو تاريخي بدلونونو په درک سره چې زمونږ په هيواد او معاصره نړۍ کې پېښيږي او د اسلام د مبين دين د اساساتو په پيروۍ، د هيواد د مشروطيت د غورځنګ د ميراثونو د ساتنې او شتمن کولو په خاطر، د ملکرو ملتونو د سازمان د مشور او د بشر د حقوقو نړيوالې اعلاميې ته د درناوي په څرګندولو سره، دغه اساسي قانون د ډيرۍ مهمې ملي وثيقې په توګه د (۱۳۶۶) کال د لينديۍ په (۹) نيټه په (۱۳) فصلونو او (۱۴۹) مادو کې تصويب کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه ماده:

لومړی فصل

د سیاسی نظام اساسونه

لومړی ماده:

دافغانسان جمهوریت خپلواک، واحد اونه تجزیه کیدونکی دولت او پر خپل ټول قلمرو باندې د حاکمیت لرونکی دی.

د افغانستان په جمهوریت کې ملي حاکمیت په خلکو پورې اړه لري.

خلک ملي حاکمیت د لویې جرګې، ملي شورا او سیمه ییزو شوراګانو په واسطه تعمیلوي.

دویمه ماده:

دافغانستان دین د اسلام سپیڅلی دین دی.

د افغانستان په جمهوریت کې هېڅ قانون نه شي کولای چې د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو او د دغه اساسي قانون د نورو مندرجو ارزښتونو مناقض وي.

هیواد دی، په پوځي ډلو ټپلو کې نه شاملیږي او په خپل قلمرو کې د بهرنیو پوځي اډو جوړیدو ته اجازه نه ورکوي.

څلورمه ماده:

له خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ بشپړتیا څخه دفاع د دولت د اساسي دندو له جملې څخه ده.

دولت د هیواد امنیت او دفاعي قابلیت تامینوي او وسله وال پوځ سمبالوي.

پنځمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د سیاسي ګوندونو جوړېدل مجاز دي، پدې شرط چې مرامنامه، اساسنامه او فعالیت یې د هیواد داساسي قانون او نورو قوانینو د مندرجو حکمونو مغایر نه وي.

هغه ګوند چې د قانون د حکمونو سره سم جوړ یږي، له قانوني موجبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته رنګبدلای نه شي.

شپږمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت ملي جبهه د تر تولو پراخ تولنیز-سیاسي سازمان په توګه په خپلو لیکو کې شامل سیاسي ګوندونه، تولنیزسازمانونه او منفرد غړي په تولنیزو، سیاسي او دولتي برخو کې د هغو د فعالې برخې اخیستنې په خاطر د ګډې کړنلارې پر اساس سره یو کوي.

اوومه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د صنفي اتحادیو او تولنیزو سازمانونو جوړول د قانون سره سم مجاز دي.

دولت د هیواد د تولنیز، سیاسي، اقتصادي او فرهنګي ژوندانه په تولو برخوکې د صنفی اتحادیو، بزګري کوپراتیفونو، د ځوانانو او ښځو د سازمانونو او نورو تولنیزو سازمانونو د نقش په لوړ تیا کې مرسته کوي او له هغوی سره د دولتي او رګانونو همکاري او متقابلې اړیکې تأمینوي.

اتمه ماده:

د هیواد د ملي ژبو له جملې څخه پښتو او دري رسمي ژبې دی.

نهمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت دولتي نښان د غنمو دوبرو په منځ کې پرزرغون متن باندې د راختونکي لمر، د محراب او منبر د تصویر، ګرارې او دري رنګه توري، سرې او زرغونې پټې لرونکی دی.

لسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت دولتي بیرغ دري رنګه لرې چې د تورو، سرو او زرغونو توتو په بنه له پورته نه ښکته ته په افقي توګه په برابره اندازه واقع شوي دي.

د بیرغ ددواړو مخونو د پورتنۍ برخې په ربع کې د هغه د لرګي خواته د افغانستان د جمهوریت دولتي نښان ته ځای ورکړی شوی دی.

د بیرغ اوږدوالی د هغه د سور په نسبت دوه برابره دی.

یوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت پایتخت د کابل ښار دی.

دوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت ملي سرود داولسي جرګې له خوا تصویبیږي.

دویم فصل
د ټولنیز-اقتصادي نظام اساسونه

دیارلسمه ماده:

د افغانستان جمهوریت کثیر المللیت هیواد دی.

دولت د سیاسي، اقتصادي، ټولنیزې او فرهنګي برابرۍ او له ټولنیز، اقتصادي او فرهنګي پلوه د وروستۍ پاتې سیمو د ګړندۍ ودې او پرمختګ د تأمین په منظور د هیواد د ټولو ملیتونو، قومونو او قبایلو تر مینځ د تفاهم، دوستۍ او همکارۍ د

هرارخیزې ودې سیاست تعقیبوي.

دولت په تدریج سره د ملي ځانګړو تیاوو پر بنسټ د اداري واحدونو د جوړولو زمینه برابروي.

څوارلسمه ماده:

دولت د خلکو د فرهنګ، ژبې او ادبیاتو د ودې په منظور لازم تدبیرونه نیسي. د ټولو ملیتونو، قومونو او قبایلو د فرهنګ، د ودونو، ژبې، ادبیاتو او فولکور غوره میراث ساتي او پراختیا ورکوي.

پنځلسمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې کورنۍ د ټولنې اساسي رکن جوړوي.

دولت د مور او ماشوم د روغتیا د ساتنې او د ماشومانو د روزنې د پاره لازم تدبیرونه نیسي.

شپاړسمه ماده:

دولت ځوان نسل ته دایمي پاملرنه کوي، د هغوی د ښوونې او روزنې، د کار، تفریح، استراحت او د معنوي او

جسمي روزنې د تأمين لازم شرايط د استعداد دودې په لاره کې مرسته کوي.

اوولسمه ماده:

دولت د استوګنې د دولتي او کوپراتيفی کورونو د جوړولو په مقصد د ودانولو چارو ته پراختيا ورکوي او د شخصي کورونو د جوړولو په کار کې مرسته کوی.

اتلسمه ماده:

دولت داسې اقتصادي سياست چې هدف يې د بيرته پاتيوالی د ليرې کولو، د خلکو د ژوندانه د سطحې د لوړ تيا او د تولنې د تولنيز- اقتصادي جوړښت د بشپړتيا په خاطر د هيواد د تولو منابعو تنظيمول او په کار اچول دي، عملي کوي او په دغه مقصد دتولنيزې او اقتصادي پرمختيا پلانونه تنظيموي او تطبيقوي.

نولسمه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې ملکيت د دولتي، مختلط کوپراتيفي، او قافو، خصوصي، شخصي او د سياسي او تولنيزو سازمانونو د ملکيت په بنو شته دی.

دولت د قانوني ملکيت د تولو ډولونو حمايت کوي.

شلمه ماده:

ترځمکې لاندې منابع، ځنګلونه، څړځايونه او نورې طبيعي شتمنۍ، د انرژۍ اساسي زيرمې، تاريخي آبدات، بانکونه، د بيمې مؤسسې، د مخابراتو وسايل، راډيو او تلويزيون تأسيسات، سترښدونه، بندرونه، په درندو صنايعو کې د توليد عمده وسايل، مواصلاتي کربنې او هوايي ترانسپورت د دولت ملکيت دی.

دولت د اقتصاد دولتي سکتور ته پراختيا او تينګښت ورکوي.

يوويشتمه ماده:

دولت د کوپراتيفونو د پياوړ تيا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراختيا په کار کې مرسته کوي او په هغو کې د خلکو د خپلې خوښې برخه اخيستنه هڅوي.

دوه ويشتمه ماده:

دولت د کسبګرو انفرادي فعاليتونه او په صنفي اتحاديو او کوپراتيفونو کې د هغوی د خپلې خوښې برخه اخيستنه هڅوي او حمايت يې کوي، د کسبګرو د حرفوي مهارت د سطحې د لوړتيا، د کار د وسايلو، د اومو موادو د تأمين او د هغوی د محصولاتو د خرڅلاو په کار کې هرارخيزې مرستې کوي.

درويشتمه ماده:

دولت پر ځمکه باندې د کروند ګرو او ځمکه والو د مالکيت حق د قانون سره سم تضمينوي.

دولت په کرنه کې د دموکراتيکو بدلونونو د را مينځ ته کولو په مقصد د کروندګرو او ځمکه والو د ګټو په پام کې نيولو سره لازم تدبيرونه نيسي.

د دولت د کرنې د سترو او ميکانيزه دولتي، مختلطو او خصوصي فارمونو جوړول هڅوي او د نويو او شاړو ځمکو د آبادۍ په چاره کې مرسته کوي.

څليرويشتمه ماده:

دولت د کوچيانو او مالدارانو د پاره له څړ ځايونو څخه د استفادې امکان د قانون سره سم تضمينوي، د مال دارۍ دودې، د محصولاتو د خرڅلاو او د هغوی د اقتصادي، تولنيزو او معيشتي شرايطو د ښه کولو د پاره د مساعدو شرايطو د برابرولو په مقصد مرسته کوي.

پنځه ويشتمه ماده:

دولت د ملي اقتصاد د پرمختيا په مقصد د خصوصي پانګې اچونې مصوونيت تضمينوي، د صنايعو، سوداګرۍ، ودانۍ، ترانسپورت، کرنې او د خدمتونو د برخو په پرمختيا کې د ملي پانګه والو برخه اخيستنه د قانون سره سم هڅوي او حمايت يې

کوي.

دولت د خصوصي متشبثانو سره گټور او هرارخیز اړیکي پراخوي او د بهرنۍ پانگې سره په سیالۍ کې د خصوصي سکتور ملاتړ کوي او د مالي، کریدتي، گمرکي او د بیو د سیاست د تنظیم په وخت کې د خصوصي سکتور گټې د قانون سره سمې په پام کې نیسي.

شپږو یشتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې کورنی او بهرنی تجارت د خلکو د گټو په پام کې نیولو سره د دولت له خوا تنظیمیږي.

دولت په دغه مقصد د مالونو دواړاتو او صادراتو د پراختیا او د عمده او پرچون تجارت د پرمختیا په کار کې د ملي پانگه والو فعالیت هڅوي. د بیو تاکل او کنترول په غاړه اخلي.

دولت د تولیداتو زیاتوالی او د صادراتي مالونو د کیفیت لوړتیا هڅوي او د بهرنۍ پانگې انحصاراتو د سیالۍ په وړاندې د هغوی ملاتړ کوي.

اووه ویشتمه ماده:

دولت د ملي اقتصاد ودې په مقصد د افغانستان په جمهوریت کې بهرنۍ پانگې اچونې ته اجازه ورکوي او د قانون سره سم یې تنظیموي.

اته ویشتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې بهرني اشخاص د عقاري ملکیت حق نه لري.

پر سیاسي نمایندگیو او بهرنیو دولتونو باندې د عقار پلورل د بالمثل چلند پر اساس او پر هغو بین المللی مؤسسو باندې چې د افغانستان جمهوریت د هغو غړی وي، د حکومت له موافقې وروسته مجاز دي.

نه ویشتمه ماده:

د ملکیت د وراثت حق د اسلام د

شريعت سره سم د قانون په واسطه تضمينيږي.

د يرشمه ماده:

استملاک يوازې د عامه گټو د تأمين په مقصد د عادلانه او مخکيني عوض په بدل کې د قانون سره سم کيږي.

د ملکيت مصادره د قانون له حکمه اود محکمې له پريکړې پرته جايزه نه ده.

يو ديرشمه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې د قانون او تولنيز عدالت پر اساس د مالياتو او محصول معياروونه، اندازه او دولونه تاکل کيږي.

دوه ديرشمه ماده:

دولت د طبعيت، طبيعي شتمنيو د ساتنې او له طبيعي زيرمو څخه د معقولې استفادې، د ژوندانه د چاپيريال د ښه کولو، د اوبو او هوا د ککړيدو د مخنيوي او د څارويو او بوټو د نرۍ دساتنې او پاينبت په مقصد لازم تدبيرونه نيسي او عملي کوي يې.

دريم فصل

د اتباعو تابعيت، اساسي حقوق، آزادي او مکلفيتونه

دري ديرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت تابعيت د تولو اتباعو د پاره برابر او يو شان دی.

د تابعيت تر لاسه کول او له لاسه ورکول او د هغه نورې مربوطې مسألې د قانون سره سمې تنظيميږي.

هر شخص چې د قانون سره سم د افغانستان د جمهوريت تابعيت لري، افغان بلل کيږي.

څلورد ېرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت له اتباعو څخه هيڅوک په هيواد کې د ننه او يا له هيواده بهر ته نه تبعيديږي.

پنځه د ېرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت له اتباعو څخه هيڅوک بهرني دولت ته نه ورتسليمول کيږي.

شپږ دېرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع له هېواده بهر د دولت تر حمايت لاندې دي.

دولت د هغوی له قانوني حقونو او ګټو څخه دفاع کوي. په بهر کې د ميشته افغانانو اړيکي د هېواد سره تينګوي او هېواد ته د هغوی د راستنيدو په مقصد مرسته کوي.

اووه دېرشمه ماده:

د افغانستان جمهوريت په هيواد کې د ميشتو بهرنيو اتباعو او بې تابعيته اشخاصو حقوق او آزادي د قانون سره سم تضمينوي. هغوی مکلف دي چې د افغانستان د جمهوريت اساسي قانون او قوانين رعايت کړي.

اته دېرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع، ښځه وي کې نر د ملیت، نژاد، ژبې، قبيلې، دين، مذهب، سياسي عقيدې، زده کړې، شغل، نسب، تولنيز دريځ، د اوسيدو او اقامت د ځای له تعلقاتو پر ته د قانون په وړاندې برابر حقوق او مکلفيتونه لري.

د اتباعو د حقوقو او مکلفيتو نو په نسبت د هر دول غير قانوني امتياز تاکل او يا توپير ممنوع دی.

نهه دېرشمه ماده:

ژوند د انسان طبيعي حق دی. هيڅوک له قانوني مجوزه پرته له دغه حق څخه نه بې برخې کيږي.

څلويښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې د تولو مسلمانانو د پاره د ديني او مذهبي مناسکو د ترسره کولو آزادي تضمينيږي.

د نورو ادیانو پيروان د خپلو مذهبي مراسمو په ترسره کولو کې آزاد

دي.

هیڅوک نه شي کولای چې د ملي ضد او وګړنیز ضدتبلیغاتو، د بښنې د رامنځ ته کولو او د افغانستان د جمهوریت د ګټو پر خلاف د نورو اعمالو د ارتکاب په مقصد د دین څخه ناوړه استفاده وکړي.

یو څلو یښتمه ماده:

آزادي د انسان طبیعي حق دی.

دغه حق د نورو له آزادۍ او له عامه ګټو پر ته چې د قانون په وسیله تنظیمیږي، حدود نه لري.

آزادي او انساني کرامت له تعرض څخه مصئوون دی دولت د هغو درناوی او ملاتړ کوي.

د ذمی برائت اصلي حالت دی.

تورن تر هغه وخته پورې چې د محکمې په قطعي حکم محکوم شوی نه وي، بې ګناه ګڼل کیږي.

هیڅ عمل جرم نه شي بلل کېدای مګر د قانون د حکمونو سره سم.

هیڅوک د جرم په کولو نه شي تورن کېدلای، مګر د قانون د حکمونو سره سم.

هیڅوک نیول کېدای او توقیفیدای نه شي، مګر د قانون د حکمونو سره سم.

هیڅوک مجازات کېدلای نه شي، مګر د محکمې په حکم، د قانون د حکمونو سره سم او د هغه جرم په تناسب چې کړی یې دی.

جرم یو شخصي عمل دی او په کولو سره یې بل څوک نه مجازات کیږي.

تورن حق لري چې په خپله او یا د مدافع وکیل په واسطه له ځانه دفاع وکړي.

دوه څلویښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې له انساني کرامت څخه مخالفه جزا، شکنجه او تعذیب جواز نه لري.

د اکراه او ګوابښ په وسیله له تورن

او یا بل چا څخه د اقرار، شهادت او یا څرګندونې اخیستل منع دي.

هغه څرګندونه یا شهادت چې له تورن یا بل چا څخه د اکراه په وسیله واخیستل شي اعتبار نه لري.

که چېرې د عامه خدمتونو مؤظف، تورن یا بل څوک د شهادت، څرګندونې او یا اقرار د اخیستلو په مقصد شکنجه کړي او یا د شکنجې په تعمیل امر وکړي، د قانون سره سم مجازات کېږي.

د لوړو مقاماتو په امر باندې استناد، مرتکب ته د قانون نه د مخالفو اعمالو له ارتکاب څخه برائت نه ورکوي.

دري څلویښتمه ماده:

د شخص پوروړتوب د هغه د آزادۍ د سلبیدو موجب کیدلای نه شي.

د پور د تحصیل لارې او وسایل د قانون په واسطه تنظیمېږي.

څلور څلویښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د کور مصؤونیت تضمینېږي هیڅوک د دولت د استازی په شمول نه شي کولای چې د اوسیدونکي له اجازې او له هغو حالاتو او طرز څخه پرته چې په قانون کې تصریح شوي وي، د چا کورته ورننوزي او یا هغه وپلټي.

پنځه څلویښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د مراسلاتو، د تیلفوني خبرو، تیلګرافي مخابراتو او د مخابراتو د نورو ډولونو محرمیت تضمینېږي.

هېڅوک د دولت د استازي په شمول نه شي کولای چې د قانون له حکمه پرته د تیلفوني خبرو، مراسلاتو او مخابراتو پلټنه وکړي.

شپږ څلویښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع چې د دولتي ارګانونو تولنیزو سازمانونو او د چارو د مسؤولینو له خوا د دندې د

ترسره کولو په وخت کې په غیر قانوني توګه زیانمن کېږي، د زیان د جبران حق لري. د زیان د جبران شرایط او څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمېږي.

اووه څلوېښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع حق لري چې د دولت په تولنیز-سیاسي ژوند او د چارو په اداره کې په مستقیمه توګه او یا د خپلو استازیو له لارې برخه واخلي.

اته څلوېښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د انتخابولو او انتخابیدلو حق لري. له دغه حق څخه د استفادې شرایط او طرز د قانون په واسطه تنظیمېږي.

نهه څلویښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د فکر او بیان د آزادۍ حق لري.

اتباع کولای شي چې له دغه حق څخه په ښکاره، شفاهي او لیکلې توګه د قانون سره سمه استفاده وکړي.

له خپرېدو څخه مخکې د مطبوعاتو سانسور جواز نه لري.

پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د قانون سره سم د سوله ییزو غونډو، تظاهراتو او اعتصاب حق لري.

یو پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د انفرادي او ډله ییز شکایت، انتقاد او غوښتنې حق لري.

دولتي ارګانونه، تولنیز سازمانونه او د چارو مسؤولین موظف دي چې شکایتونه، غوښتنې او انتقادونه په هغه موده کې چې قانون ټاکلې ده وځېري او لازم اجراآت وکړي.

د انتقاد په خاطر تعقیب ممنوع دی.

دوه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د کار او د برابر کار په وړاندې د برابر مزد د لاس ته ورولو حق لري.

دولت د کار د عادلانه او پر مختللو قوانينو دوضع کولو او تطبيق له لارې له دغه حق څخه د اتباعو د استفادې د پاره لازم شرايط برابروي.

دري پنځوسمه ماده:

د اجباري کار تحميل منع دی. د جنګ، طبيعي آفتونو په حالت او په نورو هغو حالاتو کې چې عامه ژوند او هوساينه تهديد کړي، د اجباري کار سرته رسول له دغه امر څخه مستثنی دي.

څلور پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع د ټولنې دار تيا په پام کې نيولو سره د تخصصي څانګې له مخې د دولتي دندو د ترلاسه کولو او د شغل د انتخاب حق لري.

پنځه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع د استراحت حق لري.

دولت دکار د ساعتونو او له مزد سره دنوبتي رخصتی، تاکل او د رخصتيو، جشنونو او اخترونو په ورځو کې د کار د شرايطو څرنګوالی تنظيموي او د استراحت، د فرهنګي، هنري موسسو د شبکو د پراختيا او د بدني روزنې، ورزش او سالمو تفريحاتو د پاره شرايط برابروي.

شپږ پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع دوړيازده کلنۍ حق لري. دولت د بيسوادۍ له منځه وړلو، په مورنۍ ژبې د زده کړې، د متوازنې ښوونې او روزنې د تعميم، د اجباري لومړنيو زده کړو د تأمين، د تخنيکي، حرفوی او مسلکي عمومي زده کړو د تدريجي پراختيا او د ملي کادرونو د روزنې د پاره د لوړو زده کړو د سيستم د ودې په مقصد لازم تدبيرونه نيسي.

د افغانستان په جمهوريت کې بهرنيو اشخاصو ته د ښوونځيو د جوړولو اجازه د قانون سره سمه ورکول

کيدای شي، له دغو بنسونځيو څخه يوازې بهرني اشخاص استفاده کولای شي.

اووه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع د روغتيا او تولنيزو تأمينا تو حق لري.

دولت د ملي سرا سري طبي خدمتونو د سيستم د هراړخيزې او متوازنې پراختيا دروغتيايي مرکزونو او روغتونونو د پراختيا د طب د دکتورانو او طبی خدمتونو د کارمندانو د روزنې، د عمومی ناروغيو د مخنيوي، دوړ يا روغتيايي خدمتونو د پراختيا، د خصوصي طبي خدمتونو د تنظيم او هڅونې اود زړو کسانو، د جگړې او کار د معلولينو او د شهيدا نو د پاتې کسانو د پاره د مادي تامينأتو د بنه کولو له لارې لازم تدبيرو نه نيسي.

اته پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع د دولت د علم او د علمي کادرونو د روزنې منظم پرمختگ تأمينوي، د مؤلفانو او مخترعانو حقوق ساتي، په ټولو برخو کې د علمي څېړنو هڅونه او ملاتړ کوي او د علمي څېړنو له نتايجو څخه اغيزمنه استفاده تعميموی.

نهه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع په هيواد کې د مسافرت او داوسيدنې او اقامت د ځای د آزاد انتخاب حق لري.

دولت کولای شي چې د عامه امنيت او نظم د ساتنې، د ناروغيو د خپريدو د مخنيوي او د اشخاصو د حقوقو او آزادیو د ساتنې په مقصد د هيواد په ځينو سيمو کې مسافرت، اوسېدنه او اقامت په موقتي توگه منع کړي.

شپېتمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع حق

لري چې د قانون سره سم له هیواد څخه بهر ته مسافرت وکړي او وطن ته راستانه شي.

یو شپېتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت هر تبعه مکلف دی چې د افغانستان د جمهوریت اساسي قانون او قوانین رعایت کړي.

د قانون له حکمونو څخه بې خبري عذر نه ګڼل کیږي.

دوه شپیتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع او بهرني وګړي مکلف دي چې دولت ته د قانون سره سمه مالیه او محصول ورکړي.

دري شپیتمه ماده:

له هېواد، خپلواکۍ، ملي حاکمیت او د هېواد له ځمکنۍ بشپړ تیا څخه دفاع د افغانستان د جمهوریت د اتباعو له ویاړه ډک مکلفیت دی.

په وسله وال پوځ کې د خدمت شرایط د قانون د حکمونو سره سم تنظیمیږي.

څلورشپېتمه ماده:

دولت د اتباعو له اساسي حقوقو او آزادیو څخه د استفادې او د مکلفیتونو د ترسره کولو د پاره لازم شرایط برابروي.

هېڅوک حق نه لري چې په قانون کې له مندرجو حقوقو او آزادیو څخه دعامه ګټو پر خلاف او د نورو اتباعو د حقوقو او آزادیو په زیان استفاده وکړي.

څلورم فصل
لویه جرګه

پنځه شپېتمه ماده:

لویه جرګه د ملي او تاریخي دودونو له مخې، د افغانستان د خلکو دارادې تر ټولو لوړه ښکارندویه ده.

شپږ شپېتمه ماده:

لویه جرګه له دغو کسانو څخه جوړه ده:

۱ - دملي شورا غړي.

۲ - له هر ولايت او د هغه له معادل واحد څخه د خلکو په انتخاب لس تنه.

۳ - واليان او کابل ښاروال.

٤ - صدر اعظم، د صدر اعظم مرستيالان او دوزيرانو د شورا غړي.

۵ - قاضي القضات، د ستړي محکمې مرستيالان او غړي.

٦ - لوی څارنوال او د هغه مرستيالان.

۷ - داساسي قانون د شورا رئيس او غړي.

۸ - د ملي جبهې د اجرائيه هيأت غړي.

۱۰ - د سياسي، علمي، تولنيزو او روحاني غوره شخصيتونو له جملې څخه حداکثر (۵۰) تنه چې د ملي جبهې د دارا لانشاء د پېشنهاد پر اساس د جمهور رئيس په واسطه تاکل کيږي.

اووه شپېتمه ماده:

لويه جرګه دغه واکونه لري:

۱ - د اساسی قانون تصويب او تعديل.

۲ - د جمهور رئيس انتخاب او د هغه د استعفاء منل.

۳ - د جګړې او متارکې له اعلان سره موافقت.

٤ - د هغو خورا مهمو مسألو په باره کې د تصميم نيول چې دهېواد په برخليک پورې اړه لري.

اته شپېتمه ماده:

له هغو حالاتو پرته چې په دغه اساسي قانون کې بل ډول اتکل شوي وي، لويه جرګه د جمهور رئيس په واسطه رابلل کيږي. پرانيستل کيږي او د هغې غونډې د جمهور رئيس او يا بل هغه چا تر رياست لاندې چې جمهور رئيس يې د خپل نايب په توګه وټاکي، جوړيږي.

د لويې جرګې نصاب د هغې د ټولو غړيو د دوو ثلثو په حضور بشپړيږي.

د لويې جرګې تصميمونه د هغې د تولو غړيو درايو په اکثريت نيول کيږي.

نهه شپيتمه ماده:

د اولسي جرګې د ړنګيدو په حالت کې د هغې غړي د نوې اولسي جرګې تر انتخابه پورې خپل غړيتوب د لويې جرګې د غړيو په توګه ساتي.

اويايمه ماده:

د لويې جرګې انتخاب د قانون او کړنلاره يې په خپله د لويې جرګې په واسطه تنظيميږي.

پنځم فصل

جمهور رئيس

يو اويايمه ماده:

جمهور رئيس د دولت مشر دی، خپل واکونه په تقنينيه، اجرائيه او قضائيه برخو کې د دغه اساسي قانون او د افغانستان د جمهوريت د قوانينو له حکمونو سره سم تعميل وي.

دوه اويايمه ماده:

جمهور رئيس د لويې جرګې غړيو په درايو ورکولو سره د خپلې ډلې يو شخص نه شي کيدلای له دوو ځلونه زيات د جمهور رئيس په توګه انتخاب شي.

جمهور رئيس د لويې جرګې ته مسؤول او په راپورورکولو مکلف دی.

د نوي جمهور رئيس د انتخاب په مقصد لويه جرګه د جمهور رئيس د واک د دورې له پای ته رسيدو څخه مخکې د ډېرشو ورځو په موده کې را بلل کيږي.

دری اويايمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت هر مسلمان تبعه چې د څلويښت کلنۍ عمر يې بشپړ کړی وي، په خپله او همسريې له افغان مور او پلار څخه زيږيدلي او له مدني او سياسي حقوقو څخه برخمن وي. د جمهور رئيس په توګه انتخابېدلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور اویایمه ماده:

جمهور رئیس په لویه جرګه کې له انتخابیدلو وروسته په لاندې دول لوړه کوي:

«د لوی خدای په نامه لوړه کوم چې د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو حمایت، د اساسي قانون رعایت او دهغه د تطبیق څارنه او د افغانستان د خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ بشپړ تیا ساتنه وکړم. د اتباعو اساسي حقوق او آزادۍ وساتم او خپلې ټولې هلې ځلې د ټولنیز عدالت، د خلکو د نیکمرغۍ، د سولې د ټینګښت او د هیواد د پرمختګ د تأمین په خاطر په کار واچوم.»

پنځه اویایمه ماده:

جمهور رئیس د دغه اساسي قانون پر نورو مندرجو واکونو برسیره دغه واکونه لري:

۱- د وسله وال پوځ لوړ قیادت.

۲- د قوانینو او د ملي شورا د مصوبو توشیح.

۳- د حکومت په جوړولو باندې د موظف صدر اعظم تاکل.

٤- داولسي جرګې له خواد باور درایې له لاس ته وړلو وروسته د حکومت د رئیس او غړیو منظوری او د هغوی د استعفا منل.

۵- د لزوم په وخت کې د وزیرانو د شورا دغونډو تدویر او مشري.

٦- د قانون د حکمونو سره سم د قاضیانو، د لوړرتبه کارمندانو او د وسله وال پوځ دافسرانو د تقرر، ترفیع او تقاعد منظوري.

۷- د سیاسي، ټولنیزو او اقتصادي ستړو مسألو په باب د عمومي نظر غوښتنې یا عامه رایې ته د مراجعې (ریفراندم) په باره کې د تصمیم نیول.

۸- د مجازاتو بخښل او کمول.

۹- په بهرنیو دولتونو او بین المللی سازمانونو کې د افغانستان

دجمهوریت د دیپلوماتیکو نماینده گیو د رئیسانو تاکل.

۱۰- د افغانستان په جمهوریت کې دبهرنیو دولتونو د دیپلوماتیکو نماینده گیو درئیسانو د باورلیکو نو منل.

۱۱- د اضطرار د حـــالت، د عمومي او قسمي سفر بری اعلان او پای ته رسول یې.

۱۲- د لویې جرگې په موافقه د جگړې او متارکې اعلان.

۱۳- د پیسو د خپرولو اجازه.

۱٤- د قانون سره سم د تابعیت او پناه ورکړه.

۱۵- د قانون سره سم د نښانونو، مډالونو او افتخاري لقبونو ورکړه.

۱٦- د قـــانون ســـره سم د نورو واکونو عملي کول.

شپږ اویا یمه ماده:

جمهوررئیس د صعب العلاجې او اوږدې ناروغۍ او یا استعفأ له حالاتو پر ته دواک د دورې تر پایه خپلو دندو ته دوام ورکـوي. په ټولو هغـو حـالاتو کې چې جـمـهـور رئـیس ونه شي کړای خپلې دندې سرته ورسوي دغه دندې د جمهوررئیس د لومړي مرستیال له خوا ترسره کیږي.

د جـمـهـور رئـیس په دایمی توگـه د کار دوړ تیا له لاسـه ورکولو، مړینې او یااستعفأ په صورت کې جرگـه د هغـه د لومـړي مـرسـتـیـال په واسطـه د نوي جـمـهـور رئیس دانتـخاب په مـقـصـد د یوې میاشتې د مودې په ترڅ کې رابلل کیږي.

د اسـتـعـفأ په حـالت کې جـمـهـور رئیس خپله استعفا په مستقیمه توگه لویې جرگې ته وړاندې کوي.

شپږوم فصل

ملي شورا

اووه اویا یمه ماده:

ملي شـورا د افـغـانسـتـان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمهوريت تر ټولو لوړ تقنيني ارګان دی.

اته اويا يمه ماده:

ملي شورا د ولسي جرګې او سنا له دوو مجلسونو څخه جوړه ده.

نهه اويا يمه ماده:

دولسي جرګې وکيلان د انتخاباتي حوزو له لارې د نفوسو د برابر شمير په اساس د يوې پنځه کلنې تقنينيه دورې د پاره انتخابيږي.

د سنا د مجلس غړي (سناتوران) په لاندې توګه انتخاب اوټاکل کيږي:

۱ - له هر ولايت او دهغه له معادلو واحدونو څخه دوه تنه د پنځو کلونو د پاره.

۲ - د هر ولايت او د هغه معادل د شورا د غړيو له جملې څخه دوه تنه د دريو کلونو د پاره د مربوطې شورا په انتخاب.

۳ - پاتې دريمه برخه دخبيرو، پوهو او باوري افرادو او ملي شخصيتونو له ډلې څخه د څلورو کلونو د پاره د جمهور رئيس له خوا ټاکل کيږي.

اتيايمه ماده:

د ملي شورا د غړيو شمېر، شرايط، د انتخاب او انتصاب طرز د قانون سره سم تنظيميږي.

يو اتيايمه ماده:

ملي شورا د دغه اساسي قانون پر نورو مندرجو واکونو برسيره دغه واکونه لري:

۱ - د قوانينو او تقنيني فرمانونو تصويب، تعديل او لغوه کول او جمهور رئيس ته يې د توشيح په غرض وړاندې کول.

۲ - د قوانينو تفسير.

۳ - د بين المللي تړونو نو تصويب او فسخ.

٤ - د اقتصادي - تولنيزې پرمختيادپلانونو تصويب او د هغو د ترسره کولو په باب د حکومت د راپور

تأييد.

٥- د دولتي بودجې تصويب او د هغې د اجرا په باب د راپور څېړنه.

٦- د اداري واحدونو جوړول او تعديل يې.

٧- د وزارتونو او د هغو د معادلو مرکزي ارګانونو جوړول او لغوه کول.

٨- د جمهور رئيس د ورپېژندنې او غوښتنې له مخې د جمهور رئيس د مرستيالانو د تاکلو او عزل په باب د تصميم نيول.

٩- دولت ته د پور اخيستلو اجازه او د انحصار دور کړې په شمول په ملي اقتصاد کې داساسي اهميت لرونکي امتياز ورکړه.

څلورا تيايمه ماده:

اولسي جرګه د خپلو غړيو له جملې څخه د اولې تقنينيه دورې د پاره په لومړني اجلاس کې د رئيس، د دوو مرستيالانو او دوو منشيانو په ترکيب اداري هيأت انتخابوي.

سنا د خپلو غړيو څخه د پنځو پاره د دوو مرستيالانو او دوو منشيانو په ترکيب اداري هيأت انتخابوي.

د ملی شورا د مجلسو نور رئيسان د مربوطو غونډو لارښوونه او د نظم تامين په غاړه لري. د رئيسانو په غياب کې يو تن مرستيال د هغوی دندې سرته رسوي.

پنځه اتيايمه ماده:

د ملي شورا عادي اجلاس په کال کې دوه ځله د سنبلې د مياشتې په لومړۍ اوونۍ او د حوت د مياشتې په لومړۍ اوونۍ کې جوړ يږي.

د ملي شورا د هر عادي اجلاس موده د درې مياشتې ده. که چيرې د ملی شورا په اجلاس کې کلنۍ بودجه او يا پرمختيايی پلان مطرح وي د ملي شورا د اجلاس موده د هغو له تصويب څخه پخوا پای ته رسيدلای شي.

که چيرې بودجه د مالي کال له پيل

څخه پخوا، تصويب نه شي، د تبر کال د مودې په ترڅ کې رابللل کيږي.

بودجه د نوي کال د بودجې د تصويب تر وخته پورې تطبيقيږي.

د ملي شورا فوق العاده اجلاس د جمهور رئيس د تصميم، د مجلسونو د هريوه رئيس د غونډې او يا د هر يوه مجلس د غړيو د پنځمې برخې د غونډې له مخې جوړيدلای شي.

شپږ اتيايمه ماده:

د ملي شورا مجلسونه په ځانګړې يا ګډه توګه غونډې کوي.

د ملي شورا د مجلسونو د ګډو غونډو لاربښونه په وار سره د هغو د رئيسانو له خوا کيږي.

د ملي شورا اجلاس د جمهور رئيس له خوا پرانيستل کيږي او پای ته رسول کيږي.

د ملي شورا د ملي شورا فوق العاده اجلاس د هغه د غړيو د دوو دريمو برخو په حضور بشپړيږي.

د هر مجلس تصميم د هغه د ټولو غړيو درايو په اکثريت نيول کيږي.

اته اتيايمه ماده:

د ملي شورا د مجلسونو جلاوا ګډې غونډې علني دي، مګر دا چې مجلس د هغو د سري والي په باب تصميم ونيسي.

د دواړو مجلسونو د بحثونو جريان ثبتيږي.

نهه اتيايمه ماده:

د ملي شورا هر مجلس له خپلو غړيو څخه د هر مجلس په واک کې د ننه مسألو د لومړنۍ څېړنې او چمتو کولو، د قوانينو او د هر مجلس د تصميمونو د عملي کولو څخه د ثارنې په مقصد دايمي کميسيونونه

د ملي شورا د تقنينيه دوری لومړنی اجلاس د جمهور رئيس په وسيله داولسي جرګې د انتخاباتو له پای ته رسيدو وروسته د دېرشو ورځو

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخابوي.

نوي يمه ماده:

د ملي شورا هر مجلس واک لري چې د لزوم په صورت کې د څېړنې او پلټنې کمیسیونونه او نور موقتي کمیسیونونه جوړ کړي.

د څېړنې او پلټنې د کمیسیونونو دندې او کړنلاره د ملي شورا د هر یوه مجلس له خوا تنظیمیږي.

یو نوي یمه ماده:

دولسي جرګې غړي حق لري چې د استیضاح په غونډه کې صدر اعظم او یا د حکومت هر یو غړی تر استیضاح لاندې ونیسي. د استیضاح ځواب په لیکلې یا شفاهي توګه ورکړل کیږي.

اولسي جرګه کولای شي چې دور کړ شوي ځواب له مخې له حکومت څخه د باور د سلب موضوع وڅېړي. که چېرې حکومت د باور د سلب سره مخامخ شي د وزیرانو د نوي شورا تر جوړیدو پورې خپلو دندو ته دوام ورکوي

دوه نوي یمه ماده:

د وزیرانو د شورا غړي کولای شي چې په مشورتي رایې سره د ملي شورا په غونډو کې برخه واخلي.

دری نوي یمه ماده:

د ملي شورا غړي په جلا او ګډ اجلاس کې درایې او نظر د څرګندولو حق لري.

د ملي شورا هېڅ غړی د ملي شورا په د ننه او یا بهر کې د رایې یا نظر د څرګندولو په خاطر تر عدلي تعقیب لاندې نه نیول کیږي.

د ملي شورا غړی د مربوط مجلس له موافقې پرته او د ملي شورا د دوو اجلاسونو تر مینځه د هغې د اداری هیئت له موافقې پرته د څرګند جرم د حالاتو په استثنا نیول کېدلای او توقیفېدلای نه شي او تر عدلي تعقیب لاندې نه نیول کیږي.

که چېرې د ملي شورا غړی د

څرګند جرم په حالت کې ونیول شي باید د مربوط مجلس اداري هیأت ته خبر ورکړ شي.

څلور نوي یمه ماده:

د غه مقامات د ملي شورا هر یوه مجلس ته د قانون د وضع کولو، تعدیلولو او لغوه کولو د پیشنهاد حق لري:

۱- جمهور رئیس.

۲- د ملي شورا دد واړو مجلسونو دایمی کمیسیونو نه.

۳- د هر مجلس د غړیو لږ تر لږه لسمه برخه.

٤- د وزیرانو شورا.

۵- ستره محکمه.

٦- لویه څارنوال.

۷- د ملي جبهې اجرائیه هیأت.

۸- د عالمانو او روحانیونو شورا.

پنځه نوي یمه ماده:

له هغوی حالاتو پرته چې په دغه اساسي قانون کې په بل ډول اټکل شوي دي د دغه اساسي قانون د (۸۱) مادې د مندرجو واکونو په باب د یوه مجلس تصمیمونه، بل مجلس ته استول کیږي.

که چېرې د یوه مجلس تصویب د بل مجلس له خوا رد شي، توافق ته درسېدو په مقصد ددواړو مجلسونو له غړیو څخه په برابر شمیر ګډ هیئت جوړیږي.

د ګډ هیئت موافق تصمیم د جمهور رئیس له توشیح وروسته نافذ ګڼل کیږي.

که چیرې ګډ هیأت د نظر د اختلاف په لیرې کولو بریالی نه شي، موضوع د ملي شورا په ګډه غونډه کې څیړل کیږي او د هغې په باب تصمیم د ګډې غونډې د غړیو درایو په اکثریت نیول کیږي.

شپږ نوي یمه ماده:

د ملي شورا تصمیمونه د جمهور رئیس له توشیح وروسته نافذ ګڼل کیږي.

که چېري جمهور رئيس د ملي شورا د تصميم سره موافقه ونه لري، کولای شي چې هغه دوړاندې کيدو له نيټې څخه د دېرشو ورځو په ترڅ کې د دلايلو په څرګندولو سره ملي شورا ته مسترد کړي، د ديرشو ورځو مودې په تيرويدو سره او همدغه شان که چېرې ملي شورا په راتلونکي اجلاس کې هغه بيا د غړيو درايو په دوو دريمو برخو تصويب کړي، تصميم نافذ ګڼل کيږي او جمهور رئيس هغه توشيح کوي.

اووه نوی يمه ماده:

جمهور رئيس کولای شي چې دولسي جرګې او سنا له رئيسانو، د وزيرانو د شورا له رئيس او قاضي القضات سره له سلا وروسته د موجبه دلايلو په څرګندلو سره دولسي جرګې ړنګيدل اعلان کړي.

نوي انتخابات د ولسي جرګې له ړنګيدو وروسته د ديرشو ورځو په موده کې کيږي.

نوې ولسي جرګه له نويو انتخاباتو وروسته تر يوه کاله پورې ړنګيدلای نشي. ولسی جرګه د جمهور رئيس دواک د دورې د وروستيو شپږو مياشتو په موده کې ړنګيدونکی نه ده.

اته نوي يمه ماده:

قوانين او د ملي شورا مصوبې په پښتو او دري ژبو خپرېږي او کيدای شي چې هغه د هيواد د نورو ملیتونو په ژبو هم خپرې شي.

نهه نوي يمه ماده:

د ملي شورا د هر مجلس او د هغه د دايمي کميسونونو د فعاليت طرز د ملي شورا په وسيله تنظيميږي.

اووم فصل
د وزيرانو شورا

سلمه ماده:

د وزيرا نو شورا (حکومت) د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د جمهوریت د دولتي قدرت د یر لوړ اجرائیوي او اداري ارګان دی.

د وزیرانو شورا له دغو کسانو څخه جوړه ده:

- صدر اعظم.
- د صدراعظم مرستیالان.
- وزیران او د وزارت دمعادلو مرکزي ارګانونو رئیسان.

یوسلو یوه یمه ماده:

موظف صدر عظم د تقنینیه دورې په لومړني اجلاس کې د کورني او بهرني سیاست تګ لاره او د حکرمت ترکیب د باور درایې د اخیستلو په مقصد ولسي جرګې ته وړاندې او معرفي کوي.

صدر اعظم د باور د رایې او د جمهور رئیس د منظورې له اخیستلو وروسته د کورني او بهرني سیاست تګلاره او د حکومت غړي سنا ته وړاندې او معرفي کوي.

د وزیرانو شورا ولسي جرګې او جمهور رئیس ته مسوولیت او د راپور په ورکولو مکلفه ده.

یوسلو دریمه ماده:

دو زیرانو شورا دغه دندې او واکونه لري:

۱- د کورني او بهرني سیاست د تګ لارې طرح او تطبیق.

۲- د ملی اقتصاد د چارو د اجرا کولو تأمین، د اقتصادي او تولنیزې پرمختیا د پلانونو طرح کول، د دولتي بودجې ترتیب، د پلانونو او بودجې تطبیق او ملی شورا ته د هغو د اجرا کولو په باب د راپور وړاندې کول.

۳- د دولت د ګټو د قانونی ملکیت د تولو ډولونو د حمایت، د عامه نظم او امنیت د تأمین او د اتباعو د حقوقو او آزادیو د ساتنې په مقصد د تدبیرونو نیول.

٤- د قانون د حکمونو سره سم د

بهرنیوا ریکو عمومی لارښوونه، د بهرنیو دولتونو او بین المللي موسسو سره د دیپلوماتیکو اړیکو ټینګول او د موافقت لیکونو لاسلیک کول.

٥- د وزیرانو په شورا پورې د ټرلیو اداروا و ارګانونو جوړول.

٦- د قانون د حکمونو سره سم نور واکونه.

د افغانستان د جمهوریت د وزیرانو شورا د خپلواکونو په حدودو کې مقرره او اساسنامه تصویبوي.

یو سلو څلورمه ماده:

د ملي شورا د تعطیل او یا دولسي جرګې د ړنګیدو په وخت کې د وزیرانو شورا د عاجلې اړتیا په صورت کې کولای شي چې په بودجې او مالي چارو پورې له مربوطو مسألو پرته د ملي شورا په واک کې د شاملو مسئلو په باب تقنیني فرمانونه وضع کړي، تقنیني فرمانونه د جمهور رئیس له توشیح وروسته نافذ ګڼل کیږي.

دوزیرانو شورا هغه تقنیني فرمانونه چې د اساسي قانون د دغې مادې د حکم سره سم وضع شوي دي د ملي شورا لومړني اجلاس ته د منظوری په غرض وړاندې کوي. که چېرې تقنیني فرمانونه د ملی شورا له خوا ردشي، د ملي شورا د تصمیم له نیټې څخه له اعتباره لویږي.

جمهور رئیس کولای شي چې د ملي شورا د دوو اجلاسو ترمینځ موده او یا دولسي جرګې د ړنګیدو په جریان کې د صدر اعظم د پیشنهاد له مخې د حکومت ځینې غړي ګوښه او یا نوی غړي وټاکي.

دغه موضوع دولسي جرګی لومړني اجلاس ته د تصمیم نیولو په مقصد وړاندې کیږي.

یو سلو پنځمه ماده:

د وزیرانو د شورا دواک دوره د تقنینه دورې په پای ته رسیدو سره پای ته رسیږي. هغه حکومت چې دواک

دوره یې پای ته رسیدلې ده دوزیرانو د ستره محکمه د ترتولو لوړ قضایي نوې شورا تر جوړیدو پورې خپلې ارګان په توګه د هیواد د قضایي واحد دندې سرته رسوي.

یو سلو شپږمه ماده:

د وزیرانو د شورا تشکیل، ترکیب او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

اتم فصل
قضا

یوسلو اوومه ماده:

قضا د دولت یو خپلواک رکن دی.

یو سلو اتمه ماده:

فضاوت د افغانستان په جمهوریت کې یوازې د محکمې له خوا د قانون د حکمونو سره سم کیږي محکمې د افغانستان په جمهوریت کې له:

ستړې محکمې، دولایتونو، لویو ولسوالیو، ولسوالیو، علاقداریو، بنارونو او ناحیو له محکمو او د وسله وال پوځ له محکمو څخه عبارت دي.

یو سلو نهمه ماده:

سیسټم په سر کې ده او د قاضي القضات، د قاضي القضات له مرستیالانو او غړیو څخه مرکبه ده.

ستره محکمه د قانون د حکمونو سره سم د محکمو فعالیتونه څاري او د محکمو په فعالیتونو کې د قانون یو شان تطبیق تامینوي.

یو سلو لسمه ماده:

قاضي القضات، د ستړې محکمې مرستیالان او غړي د شپږو کلونو د پاره د جمهور رئیس له خوا تاکل کیږي.

ستره محکمه جمهور رئیس ته مسؤوله او په راپور ورکولو مکلفه ده.

یوسلو یوولسمه ماده:

محکمې په خپل قضاوت کې خپلواکې او یوازې د قانون تابع دي.

د محکمو له خوا غور او د حکم صادرول د قانون او محکمې په

وړاندې د دواړو خـــواوو د برابرۍ د اصل پر اساس کیږي.

یوسلو دوولسمه ماده:

قاضیان د قضیو د څېړنې په وخت کې د افغانستان د جمهوریت اساسي قانون او قوانین تطبیقوي.

په هغو حالاتو کې چې قانون صراحت ونه لري محکمه قضیې د اسلام د شریعت د حکمونو له مخې په داسې توګه حل او فصل کوي چې عدالت په ډیره ښه ممکنه وجه تامین کړي.

یوسلو دیارلسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت په محکمو کې محاکمه په علني توګه کیږي هغه حالات چې پر قضیو باندې په سري غونډو کې غور کیږي د قانون په واسطه تاکل کیږي.

د محکمې د حکم ابلاغ په ټولو حالاتو کې علني دی.

یوسلو څوارلسمه ماده:

په محکمو کې د قضیو غوراو حل او فصل په پښتو او دري ژبو او یا د سیمې داوسیدو نکو د اکثریت په ژبه کیږي.

که چیرې د دعوې لوری په هغه ژبه باندې چې محاکمه پرې کیږي ونه پوهیږي، د ترجمان په مرسته د قضیې دموادو او اسناد وسره د اشنایی حق او په مورنۍ ژبه باندې په محکمه کې د خبرو حق ورته تضمینیږي.

یوسلو پنځلسمه ماده:

د محکمو پریکړې باید مدللې وي او د حکم سببونه پکې ذکر شي.

د محکمو قطعي پریکړې واجب التعمیل دي، د اعدام له حکمه پرته چې د جمهور رئیس له منظورۍ وروسته عملي کیږي.

یوسلو شپاړسمه ماده:

د محکمو تشکیل، ترکیب، واک او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم فصل
څارنوالی

یوسلو اوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت څارنوالي د مرکزیت د اصل پر بنسټ واحد سیستم دی او له لویې څارنوالۍ، د ولایتونو، لوی‌وولسوالیو، ولسوالیو، علاقه داریو، بنارونو او ناحیو له څارنوالیو څخه جوړ دی.

یو سلو اتلسمه ماده:

لوی څارنوال د هیواد د څارنوالۍ د ارګانونو د فعالیت لارښوونه کوي.

د څارنوالۍ ارګانونه په خپلو اجراآتو کې خپلواک دي. یوازې د قانون او لوی څارنوال تابع دي.

یوسلو نولسمه ماده:

لوی څارنوال او د هغه مرستیالان د جمهوررئیس له خوا د شپږو کلونو د پاره تاکل کیږي.

لوی څارنوال جمهور رئیس ته مسوول او د راپور په ورکولو مکلف دی.

یوسلو شلمه ماده:

د ټولو وزارتونو او د دولتي اداري دنورو مرکزي ارګانونو، د سیمه ییز وشورا ګانو د اجرائیوي کمیټو، د دولتي، مختلطو او خصوصي موسسو، ادارو، کوپراتیفونو، سیاسي ګوندونو او ټولنیزو سازمانونو، د چارو د مسوولینو او اتباعو له خوا د قوانینو پریو شان تطبیق او رعایت باندې لوړه څارنه دلوی څارنوال او د هغه تر لاس لاندې څارنوالانو په غاړه ده.

یوسلو یو ویشتمه ماده:

د څارنوالۍ تشکیل، ترکیب، واک او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

لسم فصل
د اساسی قانون شورا

یو سلو دوه ویشتمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت د اساسي قانون شورا د اساسي قانون سره د قوانينو، نورو تقنيني اسنادو او بين المللي تړونونو د سمون لرلو څارنی په مقصد جوړيږي.

يوسلو درويشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا دغه واکونه لری:

۱ - د اساسي قانون سره د قوانينو، تقنيني فرمانونو او د بين المللی تړنونو د سمون لرلو څيړل.

۲ - جمهور رئيس ته له اساسی قانون څخه د راولاړو شويو مسئلو په باب دحقوقي او قضايي مشورو ورکول.

يوسلو څلیرويشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا د خپلو واکونو د تعميل په مقصد حق لري:

۱ - هغه تقنيني اسناد چې د توشيح په غرض جمهور رئيس ته وړاندې کيږي، مطالعه او داساسي قانون سره د هغو د سمون لرلو په باب نظر څرګندکړي.

۲ - جمهور رئيس ته د قانون جوړولو د چارو د پرمختيا په مقصد د تدبيرونو د نيولو په برخه کې چې اساسي قانون حکم کوي، مشخص پيشنهاد ونه وړاندې کوي.

يوسلو پنځمه ويشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا له رئيس او (۸) غړيو څخه جوړه ده چې د جمهور رئيس له خوا د (٦) کلونو د پاره تاکل کيږي.

يوسلو شپږ ويشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا جمهور رئيس ته مسئوله او د راپور په ورکولو مکلفه ده.

يوسلو اووه ويشتمه ماده:

د اساسي قانون د شورا تشکيل او د فعاليت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظيميږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ولسم فصل

سیمه ییزي شوراګاني

یوسلو اته ویشتمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د سیمه ییزي اداري له پلوه د ولایتونو، لویو ولسوالیو، ولسوالو، علاقداریو، کلیو، بنارونو او ناحیو په اداري واحدونو باندې ویشل کیږي. په اداري واحدونو کې د دولتي قدرت ارګانونه د هغو سیمه ییزې شورا ګانې دي.

د سیمه ییزو شورا ګانو اجرایوي ارګانونه له اجرائیوي کمیټو څخه عبارت دي چې د خلکو د وکیلانو د سیمه ییزو شورا ګانو د اجرائیوي کمیټو په سرکې په ترتیب سره والیان، لوی ولسوالان، ولسوالان، علاقداران، د کلیو ملکان، بنارواالان او د ناحیو آمران واقع دي.

یوسلو نهه ویشتمه ماد:

د دولتي قدرت او اداري سیمه ییز ارګانونه د سیمې په اداري پورې تړلې مربوطې چارې د هبواد د عامه ګټو په پام کې نیولو سره سرته رسوي.

تولې مربوطې سیمه ییزې موسسې، سازمانونه او اداري د سیمه ییزو شوراګانو او د هغو د اجرائیوي کمیټو د تصمیمونو په عملي کولو مکلفې دي.

یوسلو دیرشمه ماده:

دسیمه ییزو شوراګانو د واک دوره دري کاله ده.

یوسلو یو دیرشمه ماده:

د سیمه ییزو شوراګانو تشکیل، دندې، واکونه او د انتخاب او فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

دوولسم فصل

بهرنی سیاست

یوسلو دوه دیرشمه ماده:

دافغانستان د جمهوریت بهرنی سیاست د ملي ګټو د تامین، د خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ

بشپړتیا تینګښت، د نړیوالی سولی او امنیت او د سوله ییز ګډ ژوند د ساتلو، د حقوقو د برابرۍ او د بین المللی همکاری د هرارخیزې پرمختیا پر بنسټ ولاړ دي.

یوسلو دري دیرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د ملګرو ملتونو د سازمان د منشور، د بشر د حقوقو د نړیوالې اعلامیې او د بین المللی حقوقو د نورو منل شویو اصولو او موازینو درناوی او رعایت کوي.

یوسلو څلور دیرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت دنا پیلتوب سیاست د دولت د بهرني سیاست د مهم اصل په توګه تعقیبوي او د ناپیلتوب د غورځنګ د یوه بنسټ ایښودونکي په توګه د هغه هدفونو ته د رسیدلو په لاره کې هلې ځلې کوي.

یوسلو پنځه دیرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د تولو هیوادنو، په تیره بیا د ګاونډیو او اسلامي هیوادونو سره د هغود سیاسي، تولنیز او اقتصادي نظام په پام کې له نیولو پرته، د حقوقو د برابرۍ، خپلواکۍ، ملی حاکمیت او ځمکنۍ بشپړتیا ته د متقابل درناوي، د یو بل په کورنیو چارو کې د لاس نه وهلو، زور، ګواښ او یا قوې ته د لاس نه اچولو، د لاس وهنې او تیري د تولو دولونو دغندلو او د بین المللی حقوقو د منل شویو اصولو او موازینو سره سم د بین المللي ژمنو درښتیاني ترسره کولو د اصولو پر بنسټ د دوستانه اړیکو د رامنځ ته کولو او تینګښت غوښتونکی دي.

یو سلو شپږ دیرشمه ماده:

د افغانستان جموریت د سولی، ملي خپلواکۍ، دموکراسۍ، تولنیزې ترقۍ او د برخلیک په تاکلو کې د ملتونو د حق په خاطر د خلکو او ملتونو د مبارزې ملاتړ کوي، د

استعمار، نوي استعمار، امپرياليزم، صهيونيز، راسيزم، اپارتايد او فاشيزم پر ضد مبارزه کوي.

يو سلو اووه ديرشمه ماده:

د افغانستان جمهوريت د پوره بې وسلې کولو، په ځمکه او فضا کې دوسله ييزو سيالیو د بندولو، د هسته يي، کيمياوي او د ډله ييزې وژنې دوسلې د نورو ډولونو د نه پراختيا او له منځه وړلو، د بهرنيو پوځي اډو له منځه وړلو، د بين المللي کړکيچونو د ليرې کولو او د بين المللي اقتصادي او اطلاعاتي نوي او عادلانه نظم د تينګولو په خاطر د مبارزې ملاتړ کوي.

يو سلو اته ديرشمه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې د جګړې تبليغ منعه دی.

ديارلسم فصل
متفرقه حکمونه

يوسلو نهه ديرشمه ماده:

د افغانستان جمهوريت د اساسي قانون او قوانينو پر اساس فعاليت کوي، حقوقي نظم، د ټولنې ګټې او د اتباعو قانوني حقوق او ګټې تأمينوي.

يو سلو څلويښتمه ماده:

دولت او د هغه ټول ارګانونه د افغانستان د جمهوريت د اساسي قانون او قوانينو پر اساس فعاليت کوي، حقوقي نظم، د ټولنې ګټې او د اتباعو قانوني حقوق او ګټې تأمينوي.

يو سلو څلويښتمه ماده:

دولتي، کوپراتيفي، مختلطې او خصوصي موسسې، سياسي ګوندونه، ټولنيز سازمانونه، د چارو مسوولين او د افغانستان د جمهوريت د اساسي قانون او قوانينو په رعايت اتباع مکلف دي.

يوسلو يو څلويښتمه ماده:

د اساسي قانون تعديل په مستقيمه توګه د لويې جرګې په واسطه کيږي.

همدغه شان د اساسي قانون د

تعديل په باب تصميم د جمهور رئيس په پيشنهاد او يا د ملي شورا د غړيو د يوه ثلث په پيشنهاد او د دوو ثلثو په تأييد هم نيول کيږي. په دې حالت کې جمهور رئيس لويه جرګه جوړوي، که چيرې لويه جرګه د تعديل پيشنهاد په ځای وبولي، اساسي قانون تعديلوي او که نه، د تعديل پيشنهاد ردوي. د اضطرار په حالت کې د اساسي قانون تعديل جواز نه لري.

يو سلو دوه څلويښتمه ماده:

د جمهور رئيس، د جمهور رئيس د مرستيالانو، د ملي شورا د غړيو، د صدر اعظم، د حکومت د غړيو، د قاضي القضات، د سترې محکمې د قاضيانو، د اساسي قانون د شورا د غړيو، لوی څارنوال او د هغه د مرستيالانو د پاره د قانون سره سم معاش تاکل کيږي.

يوسلو دری څلويښتمه ماده:

که چېرې د جګړې، د جګړې د خطر، بحران او يا ورته حالاتو په علت له هغو لارو څخه چې د قانون په واسطه تاکل شوی دي د خپلواکۍ، ملي حاکميت او ځمکنۍ بشپړتيا او يا د کورنۍ امنيت ساتل ناممکن شي، جمهور رئيس کولای شي چې د اضطرار حالت اعلان کړي.

که چېرې د اضطرار حالت له دريو مياشتو څخه زيات دوام وکړي، د هغه د اوږدولو د پاره د لويې جرګې موافقه شرط ده.

يوسلو څلور څلويښتمه ماده:

د اضطرار د حالت په موده کې جمهور رئيس دغه واکونه لری:

۱- د ملي شورا د واک د دورې اوږدول.

۲- د وزيرانو شورا ته د ملي شورا د ځينو واکونو ورسپارل.

۳- اختصاصي محکمو او دوسله وال پوځ محکمو ته د محکمو د ځينو واکونو ورکول.

٤- د اساسي قانون د (۳۰-٤٤- دندې ته دوام ورکوي.
٤۵-٤۹-۵۰ مادو، د ۵۱ مادې د دوروستنۍ فقري، د ۵۳ او ٦۰ مادو) د اعتبار تطبیق او یا تحدید.

۵- د قانون سره سم د نورو واکونو عملي کول.

یو سلو پنځه څلویښتمه ماده:

که چیري هغه بین المللي تړونونه یا میثاقونه چې د افغانستان جمهوریت هغه لاسلیک کړي او یا ورسره یو ځای شوی وي د افغانستان د جمهوریت د قوانینو د حکمونو مغایر وي نو بین المللي تړون او میثاق ته رجحان ورکول کیږي.

یوسلو شپږ څلویښتمه ماده:

د د غه اساسي قانون په انفاذ او د جمهور رئیس په انتخاب سره د انقلابي شورا رئیسه هیأت ړنګیږي او انقلابي شورا د ملي شورا تر جوړیدو پورې د اساسي قانون د (٦) فصل د مندرجو واکونو په لرلو سره خپلې دندې ته دوام ورکوي.

جمهور رئیس د اساسي قانون د تصویب له نیټې څخه د شپږو میاشتو په ترڅ کې جوړیږي.

د وزیرانو شورا د اساسي قانون د (۷) فصل د مندرجو واکونو په لرلو سره د نوي حکومت تر جوړیدو پورې چې د اساسي قانون د حکمونو سره سم دولسي جرګې له خوا د باور رایه اخلي، خپلې دندې ته دوام ورکوي.

جمهور رئیس د اساسي قانون د تصویب له نیټې څخه د شپږو میاشتو د مودې په ترڅ کې د قضا او څارنوالۍ اورګانونو ته د دغه اساسي قانون د حکمونو سره سم د واحد سیستم پر اساس نوی سازمان ورکوي او د اساسي قانون شورا جوړوي.

یو سلو اووه څلویښتمه ماده:

لومړنی جمهور رئیس د هغې لویې جرګې له خوا چې د غه اساسي قانون

تصويبوي، انتخابيږي.

يوسلو اته څلويښتمه ماده:

د دغه اساسي قانون په انفاذ سره د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت اساسی اصول له اعتباره لويږی. هغه قوانين او نور تقنيني اسناد چې د دغه اساسي قانون د انفاذ له نيټې څخه پخوا صادر شوي دي، په دې شرط نافذ ګڼل کيږي چې د دغه اساسي قانون د حکمونو سره متناقض نه وي.

يوسلو نهه څلويښتمه ماده:

دغه اساسي قانون د لويې جرګې د تصويب له نيټې څخه نافذ او د جمهور رئيس له خوا توشيح او اعلاميږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمتن نوم نبود

ابن سينا ،ليسه ١٦٨
ابوبكر ، پير ٢٧٩
ابو حنيفه ،ليسه ١٥٥
اتحاديه محصلين ١٥٤
احسان الله ، سردار ٢٥ ،٣٣
احمد شاه بابا ٢٤٠
ازبک ١٥٨ ،١٨٦
اسلامی حرکتونه ١٥٤
اصلاحات اراضی:
٢٠٩ ،٢١١ ،٢٧٠ ،٢٧٢
عجله وشوه ٢٧٢
مطالعه نه وه شوې ٢٧٦
اعتمادي ،نور احمد ١٧٦
افغانستان:
آلماني او ايتاليي متخصصان ترکيې
ته ورسول شول ٧٩
دوهمه نړيواله جګړه کي بيطرفي ٧٣
دسفربری اعلان ١٦
افغان ملت جريده ١٧٣
اکسرپاورز (محوري قدرتونه) ٧٦
دالله اکبر ناري ٣٢٢ ،٣٢٣
المان:
٧ ،٧٣ ،٧٤ ،٧٥ ،٧٦
المانې متخصصين ٧٨
امان الله خان:
دپاچهې اعلان ١٣
داستقلال جګړه ١٢ ،١٦

دهندوایسرای ته لیک ۱٤
ورته دوایسرای لیک ۱۵
لویه جرگه ۲۲، ۲۳
دجنبش جوانان تاثیر ۲٦
ریفورمونه ۲۷، ۲۸
امین، اسد الله ۲۸٦، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۹۰
امین، حفیظ الله :
دکودتا امر ۲۵٤
بندي کیدل ۲۵۳، ۲۵۸، ۲۹۰
وزیر خارجه ۲٦٤
دتره کي سره اختلاف اووریاندی
دزی ۲۹۱
سیاسی بیروته دحالاتو بیان ۲۹۱
قدرت نیول ۲۹٤
دقانونیت او عدالت شعار ۲۹۵
دپاکستان سره خبري ۳۰۱
پرضد مقاومت ۲۹۷، ۳۰٤
وریاندي دروسانو حمله او وژل ۳۰۹
انتقالی دوره ۱۲۱، ۱۲۳، ۱۲٤
اندروپوف ۳۱۹
انگار، جریده ۸۳
انگار، فیض محمد ۸۳
انگلیس :
تاراکونه ۳
په تل او وانه کي عقب نیشنی ۱۷
معاهدي ۵
دامان الله خان هرکلی ۳۱
افغانانو ته خپله خاوره ورکړ ۲۳۲
اولسی جرگه :
داعتماد رایه ۱۲۷
انتخابات ۱۳۸
بی نظمي ۱٤۳
دعسکرو داخلیدل ۱۲٦
اهل تشیع ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸٤، ۱۸۵
ایپي، فقیر ۷۵، ۷٦، ۷۷
ایران ۱۸٦، ۱۸۳، ۲۱٦، ۲٤٦
بابر، نصیر الله ۳۳۵
برتانوي حکومت :
دالوتکو بمباري ۱۸
دافغانستان سره اړیکي ۵٦

دپاچالیک ۵۷
ستونزی ۷،۵
برتانوی هند ۷۷
بغر ،انهر ۲۱۶
بلدیې (ښاراوالۍ) انتخابات
۸۴، ۸۵، ۸۷
بینن سیوان ۳۶۹
پاکستان :
دافغانستان سره قطع مناسبات
۱۱۳، ۲۴۶
دافغانستان سره دمسایلو حل ته
تیار نه ۲۱۸
دافغانستان سره سړه جګړه ۱۱۴
پرچم :
جریده ۱۶۱، ۱۶۶
غړي دحساسو چوکیوڅخه لیرې
شول ۲۶۶
په کابل کی فعال و ۲۶۶
پژواک ، عبدالرحمن :
دعمومي اسمبلۍ رئیس ۲۴۶
په ملګرو ملتونو کې دپښتونستان
مسئله راپورته کړه ۲۳۸
پښتو انجمن ۱۸۶
پښتون نخواه ملی عوامی پارټی ۲۶۲
پښتونستان مسئله :
عبدالغفارخان لومړی آواز اوچت
کړ ۲۳۲
افغانستان په ملګرو ملتونو کې
پورته کړه ۲۳۸
برتانوی امپراتورۍ دتوسعه طلبۍ
نتیجه ۲۳۱
دداود خان ملاتړ ۲۳۷
نورمحمد تره کې دضیاالحق سره په
اجنډا کې ونه نیول ۳۰۰
پنجشری ، مولوی عبدالحمید ۲۲
یوپل . علی احمد ۱۱۵
پوزانوف ۲۹۱
پوهنتون ، تاسیس ۵۷
تاجک ۱۸۵
تره کی ، ډاکټراحسان روستامل :

پوهنتون نه اخراج ۲۲۰
متحدی جبهې ته لومړی وینا ۲۲۰
تره کی، نورمحمد :
دخلق دتأسیس په لومړی کنکره کی عمومی منشی وټاکل شو ۱۴۶
دکارمل سره اختلاف ۱۴۸، ۲۸۵
بندی کیدل ۲۵۴
ددولت داساسی خطوطو اعلان ۲۶۴
دپاچان خان سره خبری ۲۶۷
دکیوبا سفر ۲۸۶
په هوا ناکې دضیاالق سره خبری ۲۹۹
دحفیظ الله امین سره اختلاف ۲۸۵
دواک نه لیری کیدل ۲۹۲
مړینه ۲۹۵
تنی، شهنواز ۳۵۸
ثورانقلاب :
دحفیظ الله امین له خوا دپاڅون هدایت ۲۵۴
دحکومت پر جوړیدو اختلاف ۲۶۳
سلیمان لایق وایی چې دایو فوځی قیام و ۲۶۱
دمندوخیل په قول عام بدلون ۲۶۲
اجمل ختک دافغانستان خلک تیارنه وو ۲۶۸
جاپان ۷۶
جلاوطن حکومت ۳۳۳
جمهوری انقلاب ۱۹۵
جمیعت اسلامی ۳۲۷
جهاد :
اعلان ۲۷۹
فتوا ۲۷۹
حامد، داکتر عبدالصمد ۱۲۴
حبیب الله امیر :
پاچاکیدل ۳، ۴، ۵، ۶
دحبیبیی دمکتب تاسیس ۴، ۲۱
دهلمند دپروژی شروع ۲۱۴
دمشروطه خواهانو اخطار ۷
دهنددوایسرای لیک ۷

د ترکیې د سلطان پیغام ۸
ترکیې سلطان ته لیک ۸
وژل کیدل ۹، ۲۱
جنازه ۱۵،۳۱
جبیب الله، کلکانی :
بغاوت ۲۹
قدرت ۳۷
په پکتیاکی پرضد لښکر ۴۷
دارګ دشمالي دروازې څخه تیښته ۴۸
اعدام ۵۲
حبیبی . عبدالحی ۸۳، ۱۷۷
حبیبی، محمود ۱۰۶، ۱۵۲
حزب التوبین ۱۵۴
حزب انقلاب ملی :
هدف ۲۲۹
شمولیت ۲۲۹
حزب وحدت ۱۸۶
حکمتیار، انجنیر ګلبدین :
کابل پوهنتون ۱۶۰
د تحریک پیل ۱۶۰
مسلحانه فعالیت ۲۰۲
پرغیر متنازع فیه کسانو ترنجیب وروسته موافقه ۳۶۶
حوت دریمه ۳۲۳
حیات الله، سردار ۱۵، ۳۰
خاد ۲۸۲
خالص، مولوی محمد یونس ۱۹۸، ۲۶۷
ختیک، اجمل ۱۹۸، ۲۴۴، ۲۶۷
خروسچوف ۱۰۹
خسته، خال محمد ۸۳
خلق، جریده ۱۷۳
خلق، دیموکراتیک ګوند :
مؤسسه کنګره ۱۴۵
نورمحمد تره کی عمومی منشی ببرک کارمل دوهم منشی وتاکل شو ۱۴۷
مرام ۱۴۶
ایدیالوجی ۱۴۸

پالیسی ۱۵۱
دخلق او پرچم انشعاب ۱۵۸
دخلق او پرچم اتحاد ۲۵۱
درهبر انو بندی کیدل ۲۵۲
واک نیول ۲۵٦
د پرچم او خلق اختلاف ۳٤۰
خلقی انقلاب ۲۷۸
خلقی دولت ۲۷۸
خلیلی ، استاد خلیل الله ٦۹
خیبر ، میراکبر :
وژل کیدل ۲۵۱
جنازه ۲۵۲
چرخی ، غلام نبی ٦۰ ، ٦۱
چریکي جګړې ۳۲۷
چکنور ، ملا ٦ ، ۱٦ ، ۱۷ ، ۲٤
چکنوری ، غلام نبی ٦ ، ۱۷ ، ۲٤
دارالامان ۲۳
داودخان (سردار محمد داود)
۲۲ ، ۹٤
دصدرات هڅه ۹٤
شاه محمود خان ته ستونزی ۹۹
صدراعظم شو ۹۹
دامریکا څخه دمرستي غوښتنه
۱۰۱
دپلان ګزاری دسیستم پیل
۱۰۱ ، ۱۰۳ ، ۱۰٤
دصدارت څخه استعفی ۱۱۱ ، ۱۱۷
په کورکی غونډی
۱۱۵ ، ۱۲۱ ، ۱۲۲
کودتا ۱۹۱
لومړی وینا او دجمهوریت اعلان
۱۹۳
چپي حزبونه
۱۹۸ ، ۲۰۰ ، ۲۰۱ ، ۲۰۳
لویه جرګه کې د پرمختګ وینا ۲۰٦
دپاکستان سره ښې اړیکی ۲۰۸
دایران سره داړیکو خبری ۲۲۲
دکابینی وروستی غونډه ۲۵٦
وژل کیدل ۲۵۹
دیکتاتوری ٦۸

دوهمه نړیواله جګړه :
دافغانستان بیطرفی ۷۳، ۷۷
دالمانی اتباعو تضمین ۷۸
دیموکرات مترقی ګوند ۱۷٤
دیموکراسی ۸۳
دیموکراسۍ له پاره په کابل کې
مظاهره ۹٤
ډین لویس ډبلیو ٤، ۵
ډیورنډ کرښه ۲۳۶
ډیورنډ معاهده ۳، ٤
رباني ، پوهاند برهان الدین :
ابوحنیفه لیسه کې زده کړه
۱۵۵، ۳۶۷
پرکور د پولیسو حمله ۲۰۳
پر جلاوطن حکومت نیوکه ۳۳۳
رشاد ، پوهاند عبدالشکور ۸۸
رشتیا ، سید قاسم :
د نادر شاه سره ملاقات ۵۸
د مطبوعاتو د آزادۍ پیشنهاد ۸٤
رضاشاه ۲۶
روسان :
تاړاکونه ۱۰
پرجمهوری قصر یرغل ۳۰۶
دامین وژل ۳۰۹
د ثور انقلاب ملاتړ ۳۱٤
هدف د بخارا په شان
حکومت ۳۱٤
د هند سمندر ۳۱۸
پر جهاد فشار ۳۲۶
زابلي ، عبدالمجید ۲۱۵
ژنیو ، لوزنامه ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲
سالنګ ۲۰۷
ستینګر توغندی ۲۲۳۰، ۳۳۱
سراج الاخبار ۸
سربستان ۷
سرطان شپږ ویشتمه ۱۹۱
سقاوی انقلاب ٤۱
سورجنګ ۲٤۶
سیاسی بیرو مسمومیدل ۳۰۶
سید احمد خان ، مشاور ۶۸

شاه محمود خان :
صدراعظم شو ٨١
بندیان خوشی شول ٨٢
دامریکا سفر ٨٢، ٨٤، ٨٦
دیموکراسی ٨٢، ٨٨، ٩٤
په حکومت کې بحران ٢١٦
استعفی ٩٦، ١٠٠
شرق ، محمد حسن ٩٣، ١٩٣
شعله جاوید ١٦٦
شورای نظار ٣٢٧
شوروی اتحاد :
په افغانستان کې نفوذ ١٠٧
ورسره دخطره ډکی اړیکي ٢٤٢
پرافغانستان حمله دکارمل راوستل ٣٠٦
دفوځیانو دوتلو تقسیم اوقات ٣٥١
دفوځیانودوتلو په هکله په ژنیو کې دلوزنامی لاس لیک ٣٥٢
د ښځو حقونه:
ښځو آزادي ٢٢
مکتبونه ٥٩
حق درایو ٧١
چادریو لیری کیدل ٧١، ١١٠
ښځو شورا ٣٣٣
صافیانو جنګ ٦٩
صالح محمد ، سپه سالار ١٦، ١٧
ضیاءالحق ،جنرال ٢٢٩، ٣٠١، ٣٣٥، ٣٣٣
طرزي ، محمود ٨، ٩
ظاهر شاه (محمدطاهرشاه) :
په مخ کې مي پلار ووژل سو ٦١
پاچاسو ٦٦
په لومړی سرکې دواک کمی ٧٠
دنفوذ ډیریدل ٩٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديموکراسی سره علاقه ۱۱۲
دمطبوعاتو آزادي ۱۷۳
وروستی وخت ۱۹۰
دحالاتو په هکله پيش بين ۱۹۱
پرداود خان باور ۱۹۱
عبدالخالق ٦١
عبدالرحمن (امير) ۳، ٤، ٥، ۱۳
عبدالرحيمزی، عبدالملک ۸٦، ۱۰٤، ۱۰٥
عبدالغفار خان:
دنور محمد تره کي سره خبری ۲٦۷
وزيرانو او جنرالانو ته خبري ۲٦۸
عبدالوکيل، جنرال ۳۳
عبدالقدوس خان ۱٦
عبدالولی، جنرال، ۱٦۱، ۱۹۳
عبدالولی خان ۲۳٤
عزيز نعيم، سردار ۱۲
عقرب دريمه ۱۲۷، ۱۲۸
عنايت الله خان، سردار ۱۳، ۳۷
غبار، ميرغلام محمد
۸۳، ۸٥، ۸۷، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹٤
فاضل، آيت الله ۱۸٦
فاضل خان ٥۳
فرانسه ۷
فرمانونه:
دښځو او نارينه وحقونه ۲٦۹
دسود منع ۲۷۰
دځمکو اصلاحات
فرهاد، غلام محمد ۸٥
فضل الرحمن، مولوي ۳۳٦
قانون اساسی (ظاهر شاه):

دسیدشمس الدین مجروح په کابل پوهنتون :
مشرتوب کمیته ۱۱٦ (ددیموکراسی لسیزه)
تصویب ۱۲٤ دسیاسی فعالیت ډګر ۱٦٥
دافغانی ثقافت مطابق ۱۲٤ سختی ورځي ۱٦٥
په لویه جرګه کي په اکثریت دمحصلینو اتحادیه ۱٦٦
تائید ۱۲٥ داستادانو انجمن ۱۷۰
ددیموکراسی تضمین ۱۲۹ په پوهنتون د پولیسو حمله ۱٦۹
دسردار داود خان دفعالیت مظاهري ۱٦۸
مخنیوی ۱۳۳ (دخلق دوره)
دپاچا صلاحیت ۱۳٥ استادان ووژل سول ۲۸۱
یوځو نقیصی ۱٤۳ دحکومت پرضد مخالفت
قانون اساسي (نجیب الله) : ۲۸۱، ۳۲۳
دعبدالرحیم هاتف په مشرتوب دروس پر ضد داستادانو اتحادیه
جورشو ۳٤۲ ۳۲٤
قوی توازن ۷۷، ۷۸ شبنامی ۳۲٤

کارمل ،ببرک:
دخلق ددیموکراتیک گوند دوهم منشی ۱۴۷
دصدراعظم مرستیال ۲۶۴
لیری کیدل ۲۶۵
دطرفدارانو فعالیت ۳۰۴
په رادیو کې وینا ۳۱۰
دحفیظ الله امین دمرګ اعلان ۳۱۱
دبندیانو خوشی کول ۳۲۴
مسکوته سفر ۳۴۸
دروسی فوځیانو دوتلو سره مخالفت ۳۴۹
استعفی ۳۴۱
کاکړ ، پوهاند محمد حسن:
۲۴، ۳۰، ۳۱۲
داستادانو په اتحادیه کې فعالیت ۳۲۴
بندي کیدل ۳۲۴
کاکړ ، جنرال محمد هاشم ۳۲
کتوازی ، خیال محمد
۲۸۱، ۲۸۸، ۲۸۹، ۳۶۱
کتوازی ، عبدالحکیم ، ۱۷۰، ۱۹۴
کشتمند ، سلطانعلي ۲۶۵ ، ۳۱۲
کله ګوش ۹
کندهار:
دعبدالقدوس په مشري دانګریزانو فوځ مقابله ۱۶
دسقاویانو پرضدجنګ ۴۱ ، ۱۱۰
کونړ :
دمیرزمان خان په مشري دانګریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقابله ۱۸
کوهدامن ٤١
گلاب زوی، سید محمد ۲۸۷، ۲۹۰، ۳۳۸
گوربه چوف :
دافغانستان څخه دروسي قوځیانو
موضوع پورته کړه ۳٤۹
دکارمل سره خبري ۳٤۸
گوریلایي جګړې ۱۹۰
گیلاني، پیر سید احمد ۱۹۰
لایق سیلمان :
په ګوند کی داختلاف خبری ۳٤۰
دډاکتر نجیب الله ملاتړ ۳٤۱
لنډي کوتل ۱٦
مبارز، عبدالحمید ۸۵
متحده جبهه:
دهلمند دلوزنامې ردول ۲۱۹
مظاهرې ۲۱۹
دمیوند وال وینا ۲۱۹
دکارمل موقف ۲۲۰
دجلسو دوام ۲۲۱
مجاهدین ۳۲۹
مجددي ،صبغت الله :
بندي کیدل ۱۰۹
دلیبیا سفر ۱۵۹
دملایانو مظاهره ۱٦۱
دجلاوطن حکومت جمهور رئیس
۳۳٤
مجروح، سید شمس الدین
۳، ۹، ۲۰، ۲۹، ۷۱، ۱۷۷
محمد اصغر، پوهاند ۳۵۵

محمد صدیق خان ۲۹
محمد عزیزخان ۶۱
محمد یوسف ،ډاکتر:
صدراعظم ۱۲۲، ۱۲۳
داعتماد رایه یی وګټله ۱۲۶
دکمونیستانوپرضد فعالیت ۱۲۶
دحکومت سقوط ۱۲۷
محمدی ،مولوي محمد نبي ۳۲۶
محمودي ،عبدالرحمن
۸۳، ۸۵، ۸۷، ۹۱، ۹۳، ٤
مستوفی ، سید حبیب ۵۸
مشروطه خواهان ۶، ۷
مشروطه شاهي ۸۳، ۱۷۶
مطبوعات ۱۷۲، ۱۷۸
ملګري ملتونه:
پژواک دعمومی اسملبې رئیس ۲٤۶
دانتقالی حکومت دجوړیدو هڅي ۳۶۶
دنجیب څخه دواک انتقال ۳۶۶
دسولې پروسه ۳۶۹
ملی روغه جوړه ۳٤۳
موسولوني ۵۸
میکناکي ۵۷
میوندوال ، محمد هاشم ۲۰۲، ۲۰۳
ناپیلتوب غورځنګ :
افغانستان مؤسس غړی ۲٤۷
په کابل کي دغونډې پروګرام ۲٤۸
نادرخان:
په پکتیا کې ٤۶، ٤۷

دامان الله خان په نوم فعالیت ۳۵۰

۵۰ مخالفانو ته د فعالیت اجازه

د اداري تینګیدل ٥٤ ۳۵۵

په خارچی او داخلي چاروکې په حکومت کی مخالفت ۳۵٦

اقدامات ٥٤ دجنرال تنې سره خبري ۳۵۷

د پوهنتون تاسیس ۵۷ دتنې کودتا ۳۵٦

دبرطانوی حکومت لیک ۵٦ پرضد ددوستم پاڅون ۳٦۵

برطانوی حکومت ته لیک ۵۷ انتقالي حکومت ته واک سپارل

دښځو مکتبونه ۵۹ ۳٦۹

وژل کیدل ٦۱، ٦٤ دملګرو ملتونو په دفترکې

ناهید ۳۲۳ پناهندګی ۳۷۱

نجیب الله ډاکتر: ندای خلق ،جریده ۸۳، ۸۵، ۹۱

دملی روغې جوړې پالیسی نصرالله خان ،سردار:

۳٤۱، ۳٤۳، ۳٤٤ ۵، ۹، ۱۲

دروسی فوځیانو د وتلو ملاتړ ورته بیعت ورکول ۱۳

و امان الله خان ته بیعت
او استعفی ۱٤
واصف ، محمد سرور ٦
واصفي ،عزیز الله :
دهلمند داوبو دلوزنامې
مخالفت ۲۱۸
د داود خان دلویي جرګې ریاست
۲۳۳
وطن، جریده ۸۳
وطن ،ګوند ۳٤۰
وطنجار ،محمد اسلم ۲۰۱، ۲۵٦، ۳۱۰
وینبن زلمیان ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱
هاتف ، عبدالرحیم ۱۳۷، ۳٤۲
هاشم خان، سردار:
په ننګرهار کی لویه جرګه ٤۳
د صدراعظمی اوږده دوره ٦۷، ٦۸
دیکتاتوري حکومت ٦
استعفی ۸۰
هزاره ۱۸٦
هلمند اوبه ۱۹۹
هلمند پروژه ۲۱٤، ۲۱۵
هلمند پروژي مخالفت ۲۱۷

PROPERTY OF ACKU 7139

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندی خاطرې دبي بي سي د پښتو ثانګي دشفاهي تاريخ ددرې ثلويښت پروګرامونو مجموعه ده چې په ۱۹۹٤ او ۱۹۹۵ کلونوکې د پښتو ثانګي له خوا خپاره شول. دراډيويي پروګرام دمتن ترڅنګ نور ارزښتناک تاريخي اسناد او قوانين هم دکتاب په پای کې چاپ شوی دي چې دافغانستان دمعاصر تاريخ په روښانه کولو کې دير ګټور دي. دلوستونکو د آسانتيالە پاره تروسه پوري هڅه شوي ده چې دخيرواواشخاصو پيژندګلوي او کال ښود نه هم روښانه شي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library